Bibliothèque numérique
medic@

Alpino, Prospero. De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione Hermanni Boerhaave

Francofurti & Lipsiae : in officina Fleischeriana, 1754.
Cote : 163556

BIUM

(c) Bibliothèque interuniversitaire de médecine (Paris)
Adresse permanente : http://www.bium.univ-paris5.fr/histmed/medica/cote?163556

©BIU Santé


PROSPER ALPINUS Marosticensis
PH. & MED. ac PROFESSOR MEDICINAE PATAVINUS.

©BIU Santé

MEDICAE ARTIS PRINCIPI,

HERMANNO BOERHAAVE,

FAUTORI SUO AETERNUM VENERANDO,

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS,

PERPETUAM FELICITATEM.

Maximo, quod apud TE, VIR CELEBERRIME, istic ALPINI liber habuit semper, & etiamnum habet, ponderi junge immensam Tuorum erga me meritorum molem: Sic momenta cognoveris, quæ, hanc ut novam ejus editionem Tibi potissimum dedicem, me induxere. Te profecto Auspice his primum in oris lucem Ille vidit. Te commendante distractus est avidissime. Te adhortante ejus, jam alterum proditurus, in me curam

©BIU Santé

ram ſuſcepi. Quid ni Illuſtris adeo Patroni præ ſe ferat Nomen cliens? Sed vel prægnantior multo, alia, quæ ad me attinet, ratio id ipſum poſtulat. Tanta enim eſt Tuorum in me benefactorum magnitudo; ut dulciſſima horum recordatione memet oblectans, ſæpe dubitem, anne vel ipſis Parentibus meis plus debeam, quam Tibi? Quum vero acceptis paria unquam referre me poſſe, non niſi inſanus ſperarem; eo tamen adnitendum mihi fore credidi, ut aliquando perpetuum juſtiſſimæ gratitudinis, ſummæque erga Te reverentiæ meæ, monumentum palam ſtatuam: cui equidem, ſi ullo tempore, hodie certe optatiſſimam nactus prehendo occaſionem. Immortali quippe, & omnium manibus tritiſſimo id inſculptum libro & propalabitur latiſſime, & delebitur nunquam: quorum utrumque in votis eſt.

Tu igitur, Fautorum Maxime! quod mente Tibi devotiſſima ſacratur, æquo id animo velim accipias. Vive diu, quam feliciſſimus! Dumque, quo nobis datus es, cœlum Te manet, ſerus ſaltem eo redi! Iterum vale. Dabam Leydæ $17\frac{27}{9}32$.

LE-

©BIU Santé

LECTURO

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS,

S. P.

Quanto ſe uſu commendet, in Artis Medicæ exercitio, PROSPERI ALPINI hocce ſcriptum novit, qui argumenti gnarus illi legendo dedit operam: ſed nec latere ipſum poteſt, quot quantisque paſſim viciis, quacunque demum culpa commiſſis, ſcateant, quotquot has in oras pervenerunt, ejus editiones. Enata hinc intelligentiæ obſtacula fructuum inde colligendorum & copiam minuunt & dulcedinem. Quam equidem rem uti dolui ſemper, ita tandem, vel in privata duntaxat commoda mea, ipſi, quousque poſſem, mederi, mecum conſtitui: utpote qui, Hippocratis lectioni intentus, Alpinum mihi elegeram pro indice, in quem loca, de præſagio in morbis occurrentia, ad ſuos quæque titulos referrem. Dum ergo hoc agenti plurima inibi, errorum nube obfuſcata, ſponte illucebant; hæc ſimul corrigendo, tacite quaſi voti reddebar compos, Alpinum nactus ſatis emaculatum, meoque deinceps uſui pulchrè adaptatum. Interea temporis novam ejus parat editionem Bibliopola; qui, cum præter unicum, idque & mutilum, de priore editione exemplar

 nullum

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 4 sur 615

©BIU Santé

nullum poſſideret, meum ipſi ut commodare velim rogat. Annuo: do: evolvit Ille; curas videt meas, novæque editioni ſuæ adjungi optat, perfectioni quippe operis inſerviturus autumans. Celeberr. D. BOERHAVIUM uterque id conſultum imus: probat & Hic propoſitum. Ita Hoc incitante, Illo rogante, inopinato adducor, aliunde ſatis occupatum hunc hominem novo ut labore onerem. En L. B. bona fide, quo caſu tota res contigerit. Nunc quæ præſtiterim, audi! Mendas, quotquot obſervavi, bene multas & graves correxi, ut potui: hiatus aliquot, mihi viſos, replevi: citata Hippocratis loca, juxta editionem Hujus Fœſianam, noviſſimam, utpote cæteris ferè magis hodie pervulgatam, accuravi: quæ vero ex Galeno, aliisve allegantur, non attigi; plus enim hæc, quam quo fruor, exegiſſent otii.

Vale, & labores hoſce meos in Tua commoda converte. Dabam Lugduni Batav. $17\frac{27}{9}32$.

AD

©BIU Santé

PROSPERI ALPINI
PHIL. ET MED. DOCT. IN GYMNASIO PATAVINO
MEDIC. PROFESSORIS ORDINARII,

DE

PRAESAGIENDA VITA ET MORTE AEGROTANTIUM

LIBRI SEPTEM.

163556

IN QUIBUS

ARS TOTA HIPPOCRATICA PRÆDICENDI IN ÆGROTIS VARIOS MORBORUM EVENTUS, CUM EX VETERUM MEDICORUM DOGMATIBUS, TUM EX LONGA ACCURATAQUE OBSERVATIONE, NOVA METHODO ELUCESCIT.

CUM

PRAEFATIONE

HERMANNI BOERHAAVE.

163556

IUXTA EDITIONEM ALTERAM LEIDENSEM, CUIUS TEXTUM RECENSUIT, PASSIM EMENDAVIT, SUPPLEVIT; CITATA HIPPOCRATIS LOCA ACCURAVIT,

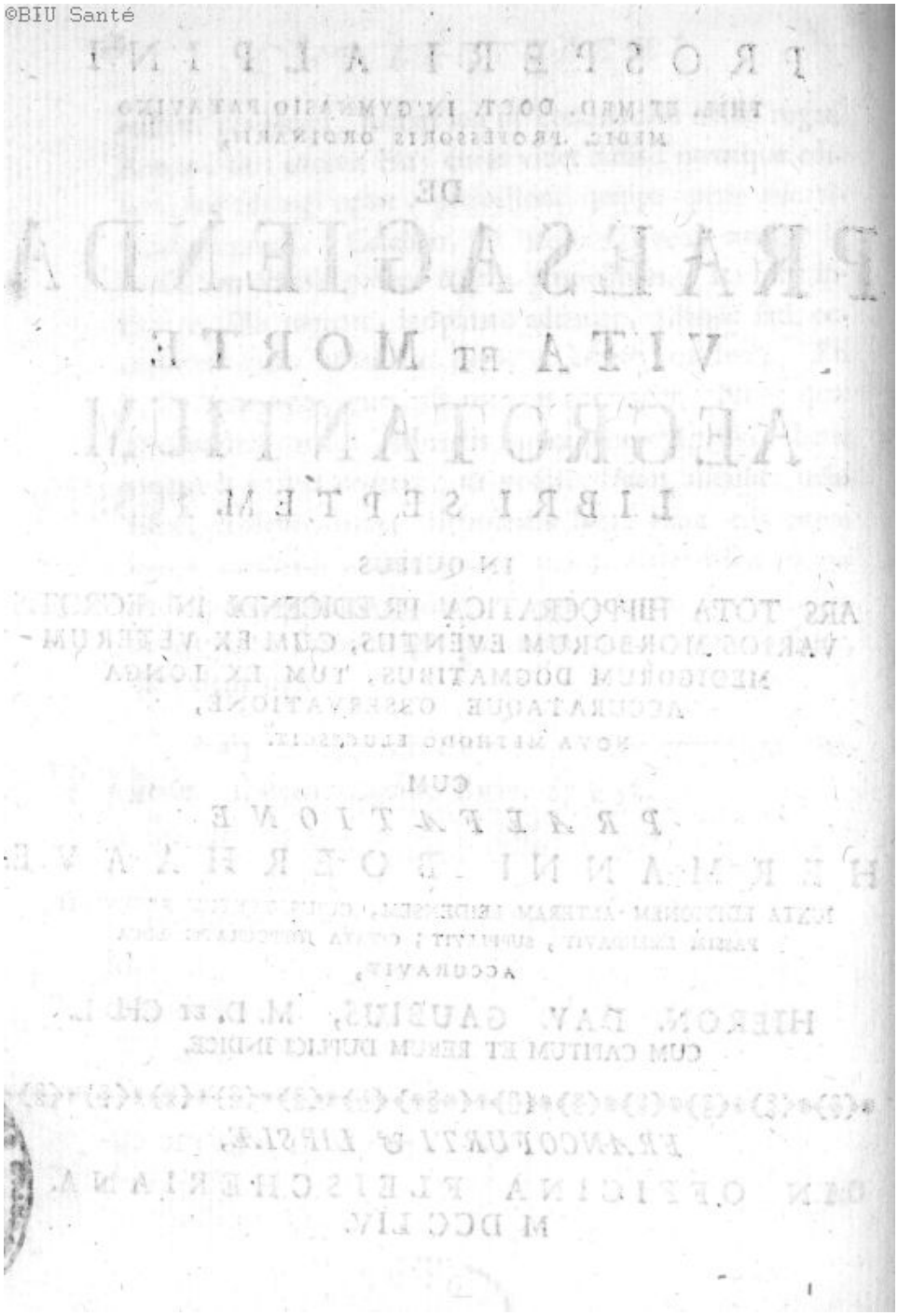
HIERON. DAV. GAUBIUS, M. D. ET CH. L.

CUM CAPITUM ET RERUM DUPLICI INDICE.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ,
IN OFFICINA FLEISCHERIANA.
M DCC LIV.

DON
6. 3119

©BIU Santé



©BIU Santé

AD LECTOREM.

P S.

Bina adhuc, præter ante dicta, monendus es L. B! quæ, opere jam impreſſo, demum incidere. Horum prius eſt, quod huicce editioni, in ornamentum ſingulare, Authoris præfixerim effigiem. Qui ſtupendam ALPINI eruditionem tam vivide exprimit liber, quidni Ejusdem & in fronte gerat imaginem? Eam vero (quod publicum hic ſtet gratiſſimi pro tanta liberalitate animi mei monumentum) eximiæ debeo munificentiæ Viri incomparabilis, D. JOANNIS BAPTISTÆ MORGAGNI, eodem in Gymnaſio, in quo ALPINUS olim, Profeſſoris longe celeberrimi; quippe qui, literis ſolicitatus, exemplum, juxta tabulam a nobili Pictore, *Leandro Baſſano*, exaratam, deſcriptum, mihi transmittere haud eſt dedignatus. Expreſſit hoc Chalcographus noſter, quam poterat fieri, fideliſſime. Interim nedatam a *Tomaſino*, in *Illuſtrium Virorum Elogiis*, ALPINI effigiem cum hac mea conferens, animadverſa diſſimilitudine hæſites; ſcias velim, illam ſenis eſſe, ætate vero florentis meam: id enim ex datis ſimul a CL. MORGAGNO ad me epiſtolis mihi conſtitit; utpote commemorantibus, in Tabulæ deſcriptæ tergo, majoribus olim conſignata literis, adhuc legi ſequentia.

**

AN.

©BIU Santé

AN. A. VIRGINIS PARTU MDLXXXVI.
MEN. FEBRUARIO
LEANDER BASSANUS PROSPERI
ALPINO MEDICO, QUUM STATIM
EX EGYPTO BASSANUM
VENERIT, GRATO ANIMO
EFFIGIEM ITA EGREGIE
GALIDAM OB AMICITIAM
PINXIT
AN. SUÆ ÆTATIS
XXXI.

Quæ quidem inſcriptio, licet nonnullibi mendoſa, ætatis tamen ALPINI tum temporis index, ante dictis fidem facit.

Alterum eſt, L. B! quod, Tua in commoda, Vir quidam Doctiſſimus, Praxin hac in Urbe Medicam exercens feliciſſime, rerum, hoc in opere tractatarum, compendia pagellarum marginibus, Idemque & indicem adſcripſerit locupletiorem. Ita, dum ſuum tribuo cuique, haud videbor Tibi, alienis velle plumis ſuperbire. Iterum vale!

MEDI-

©BIU Santé

MEDICINAE CULTORIBUS

HERMANNUS BOERHAAVE.

S P.

Ad condendam medicinam requiri accuratam primo eventuum hiſtoriam, deinde vero ſeverum ex illo ratiocinium, cenſent omnes, quibus accuratius introſpicere in diſciplina hujus indolem unquam placuit. Qua autem lege, ex idonea experimentorum copia, diſputatione rationis proficere quis poſſit, olim indicare conatus ſui, quum de vi ratiocinii mechanici in Medicina publice diſſerui. Qua vero via experimenta capere, vel jam capta diſcere, quis poterit, in commendatione ſtudii Hippocratici longe prius dixeram. Eſt enim HIPPOCRATES unus fere, penes quem ſylva reperitur obſervationum earum, quæ ad artem pertinent. Utinam, qui collegit accurate, ordinatim digeſſiſſet! Sed properum Viri fatum obſtitit, ne tam ſperatum abſolveret opus. Incubuere dein ſupplendo huic defectui. Illuſtres in Arte Viri, quos inter LUDOVICUS DURETUS excellit, & eo vel major forte PROSPER ALPINUS. Prior in immortali mehercle ſcripto ad Coaca Hippocratis, poſterior in abſolutiſſimo, quod vobis jam offertur, opere. Ego ſane, poſtquam prima id vice evolveram, judicavi meliorem in Medicos uſus librum alium vix inveniri; nullum ergo Medicinæ Studioſis magis com-

©BIU Santé

commendandum esse. Quum vero rarissimi libri ingens esset penuria, exarandum denuo curavi juxta exemplar, quod possidebam, editionis Francofurtensis. Id autem quum verborum, sententiarum, citationum, mendis scateret adeo, ut sensus Auctoris vix sibi constaret, nec mihi curandis his vel minimum supereſſet otii, quærendus fuit, qui id in se susciperet oneris. Hoc autem, grave licet & plenum tædiosi laboris, sibi imponi passus est RUDOLPHUS DYKER *Embdanus, ingenio, industria, eruditione & modestia ornatissimus, Medicinæ ut nunc summa cum laude Candidatus, ita brevi, Deo dante, ipse magno hominum bono futurus Medicus. Atque idem ille felicissimo ardui laboris successu rem optime absolvit. De eo autem & gaudeo impense, & Vobis gratulor, probe gnarus, dignius hoc opus raro exiviſſe in lucem. Valete! Lugd. Bat. 22. Sept.* MDCCIX.

* * *

ILLU-

©BIU Santé

ILLUSTRISSIMIS AC SAPIENTISSIMIS

SENATORIBUS,

JACOBO FOSCARENO

Equiti, & Divi Marci Procuratori.

HIERONYMO CAPELLO

ATQUE

JOANNI DELPHINO

Equiti, & Divi Marci Procuratori,

Triumviris Literariis

PROSPER ALPINUS

S. D.

Inter partes, quæ artem Medicam perficiunt, Viri Illuſtriſſimi, ea, quæ occultarum morbos continentium cauſarum notitiam per ſigna exhibet, perinde ac Imperatori hoſtium inſidias, Medico morbos maligne ingraveſcentes detegit, præteritasque moleſtias ægro non referente aperit, præſentia cernit, de vita & morte, deque longitudine ac brevitate morborum multo antea prænoſcere docet, atque demum hominem prædictionibus, quaſi oraculis, auctore Hippocrate Coo, admiratione dignum reddit, ab omnibus plurimum commendatur, ac veluti divinum quoddam ſuſpicitur. Neque immerito ſane, cum Medici hanc artem perdocti, veluti Dii oracula hominibus, ita morbos futuros prædicant, ægrotorumque ſalutem atque exitium ante prævideant, ac non minus, quando tempore hæc futura. Hippocrates Cous peſtilentiam ab Illyriis venientem prædixit, & diſcipulos ad opem ferendam in varias urbes dimiſit; cui illos honores, quos Græcia Herculi, propter ejus merita contulerunt. Libros ſcripſit Prognoſticorum, Morborum Epidemiorum, ac, uti aliis viſum eſt, etiam Prorrheticorum, & Coacorum præſagiorum, quibus tota prædicendi ratio Medicis innoteſcit: In quibus quidem Hippocratem, quaſi divinam naturæ mentem, loquentem audire licet. Quamobrem Eudemus olim Romanus & Senator & Philoſophus

©BIU Santé

prædictionem a Galeno ſibi arte Hippocratica proditam maxime eſt admiratus, ita ut poſtea, ſicuti Galenus prædixerat, ſanatus, amicis alta voce clamando dixerit: Pythium Apollinem vaticinari ægrotantibus voluiſſe per os Galeni. Quibus ſane conſtat, hanc Medicinæ partem Græcis prognoſin dictam, ceteris nobilitate ac præſtantia eſſe anteponendam, Medicisque ſplendorem multum & ornamentum afferre, & ad Medicinam faciendam eſſe ſcitu neceſſariam. Etenim quis quæſo occultis morborum cauſis per ſigna haud quaquam cognitis, naturæque morbo adverſantis ſtatu, ac humorum motibus ignoratis, ægrotis opportuna præſidia adhibere poterit? Hinc fit, ut Medici hujus artis ignari, ejusdem naturæ ſtatum, humorumque motus in ægrotis minus accurate obſervantes, ſæpius ipſis intempeſtivo ac inopportuno medicamentorum uſu, aut impediendo, aut intercipiendo, utiles naturæ progreſſus, exitium inferant. Ego itaque eximia hujus partis Medicinæ utilitate; præſtantia ac nobilitate perſuaſus, cum multos annos huic ſtudio incubuerim, cum in variis, & regionibus & locis, varios morborum caſus atque eventus, tum apud præcipuos Medicinæ Scriptores obſervaverim, opus ad medicum præſagium maxime faciens compoſui, in quo de morbis prævidendis, de longitudine & brevitate morborum cognoſcenda, de præteritorum ſymptomatum cognitione, deque præſagienda vita & morte ægrotantium, ſatis accurate egi. Ac demum cum ultimam hujuſce operis partem, ſeptem libris diſtinctam, de præſagienda quippe vita & morte ægrotantium inſcriptam, multorum perſuaſione in lucem edere conſtituerim, idque libenter, ne Medicinæ ſtudioſi hoc etiam ad medicinam faciendam commodo carerent, extemplo vos Senatores Ampliſſimi mihi in mentem occurriſtis, quibus hoſce meos labores devotiſſime offerrem, ac dedicarem: primum, quoniam hoc opus, quod partem Medicinæ prope divinam (divinum enim videtur, Medicum ægrotos vel morituros, vel ſanitatem recepturos, antea prænoſcere, atque prædicere) complectitur, ſua nobilitate ac præſtantia non indignum etiam Ampliſſimorum Senatorum benignitate mihi ſit viſum. Addo mihi jamdiu fuiſſe in optatis, ut me Vobis, Triumviris Litterariis Sapientiſſimis, poſſim aliquando honoris, ac beneficii olim ſuſcepti memorem declara-

ra-

©BIU Santé

rare. Quippe qui, nedum lectionem medicamentorum, vulgo ſimplicium vocatam, (quæ naturalium omnium vel plantæ ſint, vel animalia, vel foſſilia, ad uſum medicinæ facientium hiſtoriam docet, viresque ac uſus omnes ad medendum, quod ipſum recte mederi eſt) ſtudioſis Medicinæ merito maximi faciendam, quod absque medicamentorum notitia, neque ullus Medicus, neque ars ipſa Medica unquam eſſe potuerit, in ſtudio Patavino omnium celeberrimo, mihi interpretandam detuleritis, ſed etiam eam ordinariam in eodem ſtudio, ut majori quoque honore, majori veſtra benevolentia decoraret, declaraſtis, quod honoris & ornamenti huic lectioni alias nunquam fuit tributum. Merito itaque hoſce Libros de nobiliſſima ac fere divina Medicinæ parte nunc in publicum evulgandos vobis Senatoribus humaniſſimis (quorum magnificentiam, ſapientiam, juſtitiam, humanitatem, prudentiam, omnes nationes maxime admirantur, venerantur, ſuſpiciunt) dedicandos duxi. Ut ea ratione quandoque etiam appareat, quantopere iſtius Patavini Gymnaſii Medicinæ ſtudioſis utile foret, ac quantum ejusdem ſtudii ornamentum, atque perfectio augeretur, ſi una cum aliis partibus Medicinæ hæc unaquoque ad prognoſticum pertinens, ceteris nobilior, omnino Medicis neceſſaria publice in eodem Gymnaſio doceretur. Qui non avidiſſime audirent libros prognoſticorum Hippocratis, atque libros morborum Epidemiorum? Illos tanquam prædicendi rationis præcepta continentes, atque hos tanquam caſus peculiares, inquibus ſtudioſi ad prædicendi praxin ſeipſos exerceant. Undique (auderem affirmare) Medicinæ ſtudioſi Pataviumconfluerent, ut præter alias Medicinæ partes prognoſis quoque ad Medicinam ſummæ utilitatis, ac ſplendoris facultatem, quæ olim a primariis Medicis jure merito in hoc ſtudio tractabatur, intelligere poſſent. Interim Viri Illuſtriſſimi hoſce Libros, vobis a me devotiſſime dicatos, hilari ac perbenigno vultu accipite. At ſi quid ex ipſis ornamenti ad artis Medicæ ſtudioſos ac commodi aperiatur in hoc veſtro diſciplinarum omnium emporio, denuo vel reſtituendum, vel potius inſtaurandum, ſummæ prudentiæ veſtræ judicium eſto. Deum Optimum Maximum precor, ut Vos & Reipublicæ veſtræ feliciſſime, & huic Patavino Gymnaſio perpetuis annis tueatur incolumes & fortunatos. Patavii. Anno ſalutis humanæ MDCI. die 15. Menſ. Februar.

PROS-

©BIU Santé

PROSPER ALPINUS

LECTORI OPTIMO.

Cum in editione Librorum de Medicina Ægyptiorum ſtudioſis Medicinæ polliciti fuerimus, Libros quoque noſtros de medico præſagio conſcriptos nos in lucem edituros, poſteaque multis viris celeberrimis, quibus alii noſtri labores alias evulgati haud ingrati exſtiterunt, hortantibus, ac rogantibus, cum promiſſis ſtandum eſſet, non potuimus, neque debuimus ipſorum deſiderio plane non obſequi. Unde cum ſcripſerimus primo de morbis prævidendis, mox de præteritorum ſymptomatum cognitione, tertio de longitudine & brevitate morborum, atque demum de præſagienda vita & morte ægrotantium, ex quatuor partibus totum hoc opus ad Medicum præſagium attinens, perficientibus, eam, quæ in morbis ægrotantium vitam & mortem prænoſcere docet, ſeptem libris diſtinctam primum publicandam conſulto duximus. Quos libros propter ipſius eximiam ad Medicinam faciendam utilitatem, tum quod a multis maxime expeti intellexerimus, tam etiam, quod libros de hac quidem prædicendi parte proſecutos in promptu magis, ut typis committi poſſent, habuerimus, eo libentius nunc in lucem prodire permiſimus. Itaque, optime Lector, hos interim legito, recte conſulito, reliquosque libros de aliis prognoſis partibus conſcriptos prope diem exſpectato Atque noſtram fortaſſe Medicinam alias methodico moto informatam. Vale.

IN-

©BIU Santé

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,
Philoſophi & Medici in Gymnaſio Patavino Medicamentorum Simplicium Profeſſoris Ordinarii,

DE PRÆSAGIENDA VITA ET MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

Prognoſtici ſumma utilitas.

AD eam Medicinæ partem explicandam aggredimur, quæ, quomodo de ægrotantium ſalute & morte præſagiendum ſit, docet. De qua ob eximiam ad Medicinæ ſtudioſos utilitatem, atque commodum, accurate nunc agendum duximus. Etenim hæc prædicendi ratio non minus Medicis, quam ægrotis plurimum emolumenti afferet. Hi quidem de ipſorum futura ſalute Prognoſticum audientes, facilius, ac propenſius Medicorum præceptis obediunt, ac exinde tutius & citius priſtinam ſanitatem recipiunt. Illi vero prævisis ea arte ſymptomatibus, quibus ægroti ſunt vexandi, facilius medicamentis occurrunt. Ex quibus morborum probe cognita ac perſpecta natura, curatio qualis recte profutura ſit, intelligunt; atque etiam (quod maximum curatricis Medicinæ partis eſſe exiſtimo) neglecta morborum prædictione, proba quidem vivendi ratio illis minime inſtitui poteſt. Ipſius enim inſtituendæ rationem ex ſingulorum morborum temporum, omniumque maxime ſtatus, præcognitione pendere, Galen. *in lib* 1. *cap.* 3. *de Criſibus* hiſce verbis prodidit: *Generoſi autem Medici*

©BIU Santé

atque arte Hippocratica digni est officium, futurum statum præcognoscere, cum omnem victus rationem ad ipsum inspiciens, instituat. Eadem ratione Principium morbi, atque augmentum, non ubi jam perfecta sunt, cognoscere, sed multo antea præstabit prænoscere. In hac prædicendi parte olim Galenus post unum Hippocratem, a quo artem didicit, maxime claruit. Cujus sane illustria multa præsagiorum exempla in ejus libris leguntur.

Quid de illo præsagio, imo de divina ejus mente, quasi natura loquente ad Eudemum olim Romanum Philosophum clarissimum? An non ei prædixit, qua febre esset laboraturus, non minus & diem, in qua critica alvi fluxione fuit judicata? Quid de Sexto Romano Senatore, Severo Imperatori multum familiari? an non prima die febrem adventuram, sexta die cessaturam, & decima quarta redituram, atque decima septima per sudorem prorsus solutum iri? Quid amplius? Cum, ut ex ipsius libro de præsagitione, ad Posthumum constat, in quodam juvene Romano, febre vexato, quo tempore alii omnes Medici mittendum sanguinem consulebant, sanguinem abunde e dextra nare fluxurum, eoque ægrotum juvenem sanatum iri, coram multis Medicis prædixit, continuoque erumpente sanguine, uti prædixerat, juvenis fuit liberatus? Quæ omnia ut ex ipsius sententia præter aliorum spem evenerunt, sic summam in ipso præstantiam omnes Medici admirari ac suspicere cœperunt. Martianus, unus ex primariis Medicis, Romæ in via obviam Galeno factus, ait. *Quæ ergo in eo libro secundo Prognosticorum Hippocr. scripta sunt, agnoscis, atque eadem scio, nec tamen vaticinor?* Et Eudemus a febre, uti a Galeno ipsi fuerat prædictum, sanatus, de illo alta voce clamando amicis, qui apud ipsum fuerant, inquit: *Vaticinari Pythium Appollinem ægrotantibus voluisse per os Galeni, & quibus remediis ad sanitatem revocari possint, & qua die perfecte liberari debeant.* Hinc complures non solum medendi artis ignari, sed etiam doctissimi Philosophi, ac Medici Galenum in hac arte divinum esse prædicabant, divinisque honoribus ac laudibus dignum ad cœlum usque efferebant. Cujus cum ægroti, tum Medici

©BIU Santé

Medici præſagia perinde ac certiſſima oracula exſpectabant. Ex quibus prædicendi hæc ratio, quanti ſit a Medicis facienda, facile intelligitur. Juvat quin etiam maxime Medicos: In morbis acutis exitialibusque, qui præcognitam futuram ægrotantium mortem ubi aſſidentibus prædixerint, mortis culpa plane vacare ſolent: ægrotosque audito prognoſtico non Medicorum culpa, ſed morborum vi interemptos, aſſidentes judicant. Quod ſi antea exitium non prædixerint, ipſorum aut ignorantiæ, aut negligentiæ mortem omnes adſcribunt, interiiſſeque Medicorum cauſa pro certo habent. Hinc non pauci Medicorum noſtri temporis perdocti, propriæ conſcii ignorantiæ omnes fere acutis morbis correptos indiſcriminatim morituros prædicant. In horum quidem morborum principiis morbum ſane fore graviſſimum, ingentibusque periculis plenum, affirmant: morbisque iisdem ad ſtatum properantibus, ſymptomata cum de novo oborta, tum vel aſpera, quæ prius fuerant, adaucta viderint, aut quovis modo ægrotos plus ſolito inquietos, vel anxios, deliros aut ægre ſpirantes, aut plus ſolito dolentes, continuo exitium futurum affirmant, quibus, etſi paulo poſt ægroti ii ſanitati reſtituantur, tamen hæc prædicendi ratio nihil affert incommodi: Cum ea via neque parum laudis hi conſequi ſoleant; ipſorumque in arte medica nomen atque fama non parum creſcat; artis ſiquidem medicæ ignari ipſorum ſanitatem, (etſi iisdem Medicos mortem prædixiſſe, memoria habeant) Medicorum ſtudio ac diligentia ſubſecutam putant. Ex quo eos Medicos maximis laudibus extollunt. At Medici, arte Hippocratica digni, non in omnibus acutis morbis exitium perpetuo prædicant, ſcienter enim, ac docte quidem ſanitati reſtitutum iri, & morituros eſſe ex veris prædicendi artis principiis affirmant. Neque omnia gravia ſymptomatum incrementa timent, neque nova oborta ſymptomata, vel hæc ipſa multum aucta. Quinimo magis ex iis, quæ ignaris Medicis malum morem in morbis ſignificare videntur, ſalutarem aliquam criſin ſæpe eſſe exſpectandam, affirmant. Ex his itaque, cum nos hanc prædicendi in ægrotis rationem Medicis non ſolum maxime utilem, ſed apprime etiam neceſſariam eſſe intellexerimus; mirari aliquis

©BIU Santé

non debebit, ſi nos plane, ut methodo, a nullo antea explicata, commonſtraretur, in ea tradenda, ac accurate ſcribenda plurimum ſtudii adhibuerimus. Sed nunc ad illa, quibus hæc prædicendi methodus inveſtigatur, veniamus.

CAP. I.

Ex quibus Medici in ægrotis ſalutem & mortem præcognoſcant?

Præſagium in ægrotis unde petendum.

QUI recte cupiunt in ægrotis præſagium aperire, inprimis a quibus ipſum indagetur, intelligere debent. Hæc vero duo exiſtunt, unum morbus, qui in corpus tanquam inimicus agens hominis corpus deſtruere conatur; atque alterum natura, quæ perinde ac arcis alicujus præfectus, in corpore reſidens, a morbo perinde ac duce aliquo exercitus, ipſum corpus tanquam arcem oppugnante defendere ſtudet. Ut autem dux exercitus ad expugnandam arcem multis utitur militibus, ipſorum aliis, ut unam, atque aliis, ut alteram arcis partem aggrediantur, quo multis ſuperatis tandem arx univerſa in poteſtatem veniat. Sic & morbus militum loco, pluribus utitur ſymptomatibus, ac aliis morbis, ut multas partes corporis eodem tempore expugnent. Ex oppoſitoque natura ejusce, & corporis acerrimus defenſor, ipſum a ſymptomatum inſultibus cuſtodit, & ne morbo ſuccumbat pro viribus operam dat. Eruditam enim eſſe naturam, atque arte etiam non carere, artificemque merito dici, atque animalibus conſulere Hippocrat. *a) Com. 5. in text. 2. ſi* Galeno *in libr. 6. epidem.* credimus, ſtatuit. Hæc enim partes ſingulas corporis facultatibus multis muniit, quibus partes, tanquam militibus ad reſiſtendum, cum variis morbis, tum ſymptomatibus utuntur. Itaque eæ partes corporis facultatibus perinde ac militibus utentes, a morbo rum ſymptomatumque inſultibus defenduntur. Ex quibus cuique liquido conſtabit, naturam corporis partes robuſtis facultatibus inſtructas habentem, difficili negotio morbo eſſe ſuperandam, ipſamque contra debilioribus partium viribus ſeu facultatibus inſtructam facile morbo ſuccumbendam. Colligamus

Morbi & Naturæ comparatio.

a) Lib. 6. Epidem, Sect 5. Text. 1, 2. pag. 1184.

©BIU Santé

gamus igitur ab his, ut nuper dictum eſt, ſalutis atque mortis futuræ prænoſcendi judicium a duorum tantum, morbi nimirum & naturæ invicem colluctantis obſervatione pendere atque fieri. Quod Galen. *in libr. de conſtit. art. medicæ cap.* 18. perbelle ita expreſſit: *Medicus quippe his duobus, morbo inquam & natura colluctantibus, animum ſemper intendit, atque dum diſcernit, quodnam horum robuſtius ſit, primum quidem ſecum de ſalute hominis, aut interitu, præſagium depromit. Deinde vero, quo alterum altero fortius eſſe novit, tum & illius præfinitum tempus agnoſcit.* Nec mirari quispiam debet, ſi quis robur utriusque recte perpendens victurum tandem deprehendat. Quum videamus complures Gymnaſtas ex primis ſtatim motionibus, quibus contra ſe invicem luctantes feruntur, victurum prænuntiare, & ſæpe ante partam victoriam, quodque celerius adverſarius ſuccumbet. Hoc autem agunt, cum alterum altero non viderint validiorem. Quare ex alia nulla exercitatione ſalutem aut interitum prænoſcet, præterquam ex exacta virium, tum morbi tum naturæ notitia, ex qua utriusque præfinitum tempus exquirit; ut enim celerrime ſolvendus morbus eſt, quum validiores vires fuerint; ita cito mors adventabit, ſi hæ imbecilliores ſint, morbus vero fortior. Naturam vero morbo robuſtiorem ſignificabunt validæ robuſtæ, ut corporis facultates, quibus ipſa non carens, vel etiam contra magnum morbum, fortiſſime pugnat, nec ipſo facile ſuperatur. At interdum fit, ut quemadmodum arx firmiſſima munitiſſimaque, aut militum, aut victus, aut cæterarum rerum, quibus caſtra, ut defendi poſſint, opus habent, defectu, a fortiſſimo Duce exercitus expugnatur; ſic natura noſtrorum corporum, vel etiam fortiſſima, ciborum inopia, aut mala victus ratione, aut medicamentis non recte adhibitis, aut denique longa morbi oppugnatione, ſæpe ſuccumbat. Ex quo ipſa aliquando caſtrorum Ducem imitatur, qui, cum a longa obſidione milites, victum & cætera neceſſaria ſibi defectura, timeat, inopinanter aliquando e caſtris egreſſus repente contra obſidentem exercitum pugnam tentat, quem quandoque fortiſſime pugnando, aut to-

Salutis atque mortis præſagium ex quibus noſcitur.



De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 20 sur 615

©BIU Santé

tum vincit, aut ingenti militum copia excisioni mandata, ita debilitat, ut ab ipso nihil amplius, aut sane parum sit timendum. Non dissimili argumento corporis alicujus natura sagacissima, robustissimis munita facultatibus, ex longa quandoque morbi pugna, virium defectum timens, morbo vel causis, vel symptomatibus irritata, sæpius in ipsum morbum ante opportunum tempus ad pugnam invehitur, ipsumque fortissime pugnando aut plane vincit, aut saltem plurimum ejus vires debilitat. Atque hæc miro quodam quasi discursu aut ratione (sic probe ipsam Deus docuit) in ægrotis a natura non raro fiunt. Demum natura æque omnes partes corporis non curat, sed præcipuas præcipue. Cum singularum partium corporis non æquale sit robur, quippe principaliores partes statim ab initio natura majori robore donavit, ut Gal. *in lib. de causis morborum cap. 6.* docuit. Arcis enim alicujus præfectus ac defensor, non æque omnes, sed principaliores magis arcis partes curat, & defendit, quibus præsertim expugnatis arcem universam superari sit necesse; ita natura corporis custos, ignobiles, admodumque a visceribus remotas, non tanto studio curat, quod si graviter aliquando a morbo vexentur, servata viscerum nobilium sanitate, deinceps pristinæ saluti ea restitui soleant. Curæ igitur primum naturæ sunt viscera, ut a morbi insultibus custodiat, omneque studium ad ipsorum conservationem adhibet, maximeque ad ipsum cor defendendum. Sæpeque, ut isthæc nobilia viscera morbo aliquo vexata, ac oppugnata defendantur, ac serventur, natura permittit, aut ipsa procurat, ut ab his visceribus totus morbi impetus ad aliquam partium ignobilium feratur: tantam semper, Galen. *in Lib. 2. cap. de usu partium* auctore, natura providentiam securitatis principalium particularum habuit, ut non raro in longis morbis Medici observare soleant, naturam robustam, diu a magno morbo conflictatam, ad aliquam ignobilem partem humores noxios transmittendo membra præcipua exonerare, atque liberare. Quo pacto sæpe multos cum acutos tum longos morbos judicatos vidimus, nempe in cruribus, cuteque, tumoribus, inflammationibus, exanthematibus, variolis, mor-

©BIU Santé

morbillis, ſcabie, aut aliis hujuſmodi obortis. De quibus Hippoc. *in lib.* 2. *In text.* 18. §. 13. *prognoſticorum* a) dixit: *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* Colligamus itaque duo eſſe, a quibus Medici in ægrotantibus ſalutem & interitum prænoſcent, nimirum naturam atque morbum, ac ex utriuſque virium cognitione, uter ſit victurus, eſſe judicandum. Quam rem Gal. 2. In text. 6. ita expreſſit. *Summa totius præſagitionis in morituris convaliturisque eſt, quoties vis morbi cum ægri facultate conferatur.* Si enim morbus vehementior eſt, æger omnino morietur, ſi debilior quam ægri facultas, haud quaquam morietur, ubi nihil committatur. At cum ſanitas non niſi declinantibus morbis, aut ſaltem in ſtatu contingat, Medici diligenter naturæ & morbi viribus exploratis, an eæ eousque perdurare poſſint, conjectura aſſequi debebunt. Quod ni aſſequantur, quippe, an natura poſt morbi ſtatum cum morbo pugnando perdurare queat, ni conjiciant, de ſalute & interitu præſagium haud probe prænoſcent. Hinc præter naturæ & morbi cognitionem, futuri quoque ſtatus ſeu vigoris cognitio erit neceſſaria. Etenim æqualibus cum naturæ tum morbi viribus obſervatis, ubi ſtatus morbi cito futurus ſit, naturam morbum abſque dubio ſuperaturam Medicus præſciet: at quo ex oppoſito tarde eodem morbi ſtatu futuro, oppoſitum, atque difficile judicium fiet. Ex quo apparet ſine ſtatus ſeu vigoris morbi futuri notitia, minime poſſe de ſalute & morte recte judicari: Quam rem expreſſit Gal. *in lib.* 3. *cap. de criſibus* ita ſcribens. *Et quidem ſine horum trium exacta dignotione nihil de ſalute inveſtigari contingit, non magis quam hoc ſciri poteſt, hominis robore, oneris magnitudine, & viæ longitudine antea non perſpecta: nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod uſque ad ſtatum extenditur, longitudini viæ reſpondent?* Quo pacto igitur de ægrotante ſciri poteſt, num quid ſufficiat, ſi nulla ſtatus præcognitio habeatur. Ex iis itaque omnibus ratio cogit, nil tam ſtudioſe eſſe diſcendum, quam futuri ſtatus prænotionem. Itaque ex natura, morbo, atque morbi futuri ſtatus dignotione totam in ægrotis prædicendi

Status futuri cognitio neceſſaria ad prædicendum in morbis.

a) pag. 43. lin. 18.

©BIU Santé

cendi rationem, seu methodum pendere merito diximus. At iis præmissis nunc ad singulorum notitiam assequendam declinemus, a naturæ viribus dignoscendis incipientes.

Cap. II.

De cognoscendis Naturæ viribus, atque inprimis ex quibus ipsarum cum robur, tum imbecillitas dignoscatur.

Natura, ejusque vires quomodo cognoscuntur.

Cum naturæ vires sint a nobis dignoscendæ, atque non minus, ex quibus ipsarum cognitio habeatur, de Natura, atque de ipsius facultatibus & actionibus prius est agendum. Naturam vero, illam (inquam) adversus morbos pugnantem, quandam esse substantiam seipsum moventem, in iis, quæ ab ea reguntur, corporibus inhabitantem plures existimarunt; at quid illa sit, quave ratione varias in illis actiones edat; omnes vere vel etiam nunc latet. Multis tamen Medicis, * Hippocrati, Galeno, atque aliis, quendam illam esse spiritum, vel calorem innatum, seu congenitum ex primorum elementorum commoderatione profectum, in partibus corporis spirituosis, carnosis, atque solidis viventem, persuasum est. Quam rem (etsi calorem ipsum naturam, vel animum non esse putem, sed ipso magis tanquam instrumento uti) nobis non pauca suadere existimo. Corpora siquidem, ut docet Hippocrates, pluri innato calore referta, perfectius ac robustius suas obeunt functiones, ac imbecillius, que illius caloris minus participant. Quod in puerorum & senum corporibus facile observamus, illa namque, quia plurimo innato calore valent, sua idcirco naturæ munera perfectissime præstant, seu exercent: etenim recte cibum appetunt, concoquunt, retinent, atque ipso ad nutritionem utuntur, non minusque genita excrementa inutilia rejiciunt & consumunt. Ex quo maximos gravissimosque morbos pueri aliis aliarum ætatum hominibus facilius ferunt. Senum vero corpora caloris inopia ac

* *Gal. in 9. de Hip. & Plat. decr. cap. 9. Gal. in 4. aph. 37. & in 5. aph. 21. Gal. in 2. aph, 51. Gal. in 11. method. med. c. 1. In 1. aph. 14.*

©BIU Santé

ac defectu omnium maxime languidiſſimis functionibus utuntur. Præterea in ſingulis quoque corporis partibus id licet obſervari, quo enim cerebrum, ſtomachus, hepar, cor, atque cætera alia membra, plus nativo illo calore valent, ſive ejuſce caloris plus habent, eo robuſtius naturalia munera obeunt, ac exercent. Quo vero minus, ad obeunda naturæ opera eo imbecillius ſe gerunt. Cerebrum plurimo calore utens recte concoquit, pauca excrementa gignit, ipſaque valenter digerit, reſolvit, vel rejicit, in quo ſenſus omnes ob id puriſſimi exercentur. Frigidius vero debiliter concoquit, excrementa multa coacervat, ipſisque ea de cauſa aſſidue ſcatet, quo ſenſus non recte ſuas edunt functiones, vel eas debiliter & imperfecte. Quod eodem modo & de aliis noſtri corporis membris demonſtrari poteſt. Ex quibus quidem natura nihil ſane aliud, quam calor temperatus, congenitus, ſive innatus creditur, probe (uti in brutis etiam animalibus apparet, quæ, quod plura ratione agere videantur, non omnino diſcurſu carere quibusdam naturæ doctis perſuaſum eſt) ab Auctore noſtræ creationis perdocta, atque erudita. De qua Gal. *in Capite 2. lib. 2. de dieb. decretoriis: Phyſicum eſſe convenit, qui hæc judicet, & perſuaſum habere naturam prorſus ſufficere; & ſummam quadam providentiam corpori noſtro proſpicere: Item propriis etiam motibus ordinatis, ſi quid aliud, ita & ipſam uti.* Et in lib. de cauſis morborum *cap. 2. Rationem enim quandam, atque mentem naturæ tribuemus, ſi ita ſimpliciter ipſam quicquid inutile eſt, deponere affirmemus, ex nobilioribus partibus ad ignobiles.* Ex quo Hippoc. *in lib. 6. a) cap. 6.* & idem ait: *Morborum naturæ medicæ*, atque ibidem Galenus *Com. 5. text. 1. Hippocratem non eſſe ex illorum cœtu, qui naturam arte carere arbitrantur, ſed eam eſſe artificem, animalibusque conſulere*, tradidit. Hæc vero triplici differentia diſtinguitur; una ſiquidem *animalis* dicitur, quod functiones ad animam, ſeu ratiocinatricem facultatem attinentes obeat: *naturalis* altera, quæ ad appetitricem, altricem, generatricem: atque tertia *vitalis*, quæ vitæ cuſtodiæ maxime præeſt. Has Gal. *in lib. IX. cap. 10. meth. medendi*, ita expreſſit: *Gubernans animal* (ut in lib. de Hippoc. & Platonis dogmatibus eſt monſtratum,)

Natura quomodo diſtinguitur,

B

a) Lib. 6. Epidem. Sect. 5. Text. 1. pag. 1184.

©BIU Santé

tum,) *tres diverſi generis facultates toti corpori ex ſuo quodam veluti fonte, quæque diſtributæ: eas Plato animas vocat, propriam cujusque ſubſtantiam inveniens. Eſt enim earum quædam ad nutriendum animal neceſſaria, ac cum ſtirpibus communis: quæ jecur veluti pro fonte habet: Canales vero ab hac in totum corpus ſparſos, ipſas venas: hanc ſeu appetitricem, ſeu naturalem, ſeu altricem voces, nihil intereſt: veluti ſi animam aut facultatem. Altera eſt, quæ non modo, ut ſtirpibus aut vita præditis, ſed etiam ut animalibus anima eſt inſita: Hæc ſedem in corde habet, ipſo quoque inſiti caloris quodam ſeu fonte. Ab hoc fonte canales arteriæ ſunt, vocanturque hæ multis ſane nominibus: nam & facultas, ſive virtus vitalis, & facultas, ſive virtus animoſa, & anima vitalis, & anima animoſa dicitur. Tertia anima ratiocinatrix in cerebro domicilium habet: ea voluntariis actionibus una cum ſenſibus præſidet.* Utitur & hæc particulis quibusdam ſeu canalibus, nempe ipſis nervis, ſenſum motumque per hos in totum animal tranſmittens.

Corpori tres inſunt facultates.

Tres itaque hæ ſunt facultates, quæ corpus a morbo defendunt, *animalis*, quæ cerebri, *vitalis*, quæ cordis, & *naturalis*, quæ hepatis curam habet. Hæ tribus alicujus arcis præfectis, eam defendentibus comparantur, qui, cum per ſe ſoli nequeant ejus defenſionem tueri, ſeu recte ſuſtinere, militibus utuntur, quibus ab arce infenſos hoſtes propellant. Sic quælibet prædictarum facultatum pro militibus functionibus quibusdam contra morbos utitur. Donatæ etiam ſunt facultates nonnullis inſtrumentis, quæ ipſis ſubſerviant, cum corporum ſanitatem curare ſtudent. *Animalis* ſiquidem facultas, (quam in cerebro ſedem habere diximus) nervos; *vitalis* in corde arterias, ac *naturalis* in hepate venas habent: per has ſanguis ad omnes corporis partes nutriendas labitur, ac per nervos iisdem partibus ſenſus & motus, atque demum per arterias vitalis ſpiritus a corde communicatur. Vivunt itaque corporis partes ope vitalis ſpiritus, ſentiunt, ac moventur animalis a cerebro per nervos in ipſas effuſi atque emanantis; Nutriuntur denique a ſanguine ipſis per venas a jecore accedente. Quælibet quoque pars vita non deſtituta a natura nervis arteriis venisque referta, continue ex ſanguine, ac gemino nuper dicto

©BIU Santé

dicto ſpiritu, alitur, vivit, ſentit, ac movetur. Hinc ſingulis corporis partibus adſunt ii ſpirituum calores, quibus functiones omnes, ſeu actiones, ſcilicet animales, vitales, naturales vitæ conſervandæ cauſæ, obeuntur: Hosque calores, a quibus actiones eæ obeuntur, Medici merito vires appellant, quas natura ſingulis partibus, prout opus eſt, diſpenſat. Quo etiam facultas diſpenſatrix a Medicis eſt nuncupata. Facultates vero omnes propriis actionibus perficiuntur. Naturalis quidem tres præcipuas habet, quippe nutritionem, auctionem, atque generationem; quibus multæ aliæ deſtinantur, quæ ſunt attractrix, retentrix, concoctrix ſeu alteratrix, ac expultrix: Sine his corporis partes neque generantur, neque nutriuntur, neque augentur. Non me latet his longe etiam plures, ſervientes huic facultati, actiones ab aliis recenſeri, quas tamen omnes ſub prædictis contineri haud ignoro. Attrahunt enim partes, quo nutriantur, alimentum, vel quo exonerent præcipuum, nobileque membrum, excrementum, ut veſicula bilem, lien ſanguinis fecem, & urinam veſica. Retinent partes attractum alimentum, quoad ipſum perfecte coxerint, atque excrementum, donec copia diſtendendo, aut qualitate infeſta partes valde moleſtet. Coquunt non minus, quoad in ſubſtantiam partis nutriendam alimentum mutatur. Quod ut fiat, facultas pluribus utitur coctionibus, pro variis præparationibus, priusquam partes ſimilares ſanguinem recipiant, ſibique ipſis ultima coctione edita aſſimilent. Variæ profecto in variis membris ad illud operis a natura deſtinatis concoctiones fiunt. Cibus inprimis in ſtomacho ſuſceptus coquitur, poſteaque rurſus in venas attractus coquitur, quoad in ſanguinem mutetur; qui dehinc per venas ſingulis partibus conceſſus in ipſarum ſubſtantiam, poſtrema peracta coctione, mutatur. Expellunt etiam, aut quod alterari, ſeu coqui non poteſt, aut quod quantitate vel qualitate moleſta lædit. Hinc omnes partes, quoad poſſunt, noxios humores a ſe propellunt, ipſosque partes aut naturæ, aut morbi alicujus ratione factæ debiles, recipiunt. Atquæ hæc de facultate naturali. Vitalis vero facultas, qua corporis partes vivunt, duabus tantum functionibus ſeu actionibus utitur, quip-

Facultas naturalis quæ?

Facultas vitalis quæ?

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 26 sur 615

©BIU Santé

quippe pulsatione arteriarum, atque respiratione. Hac quidem frigidus aer per asperam arteriam & pulmones ad cor vehitur, ut calor vitalis igneo temperamento donatus (qui absque ventilatione, quin resolvatur & marcescat, servari non potest) ejus frigore coerceatur, neque diffluat, neque exstinguatur. Pulmonum vero dilatatione (veluti eorundem compressione innati caloris fuligines geniti evacuantur, puriorque vitalis spiritus redditur) cordis calor recreatur, fitque purior. Idem in toto corpore pulsatione arteriarum fit, quando ipsarum dilatatione (quam Græci *dyastolen* vocant) calor refrigeretur, & compressione, *systole* vocata, quod ex humorum deustione in toto animante contractum est, veluti fumidum excrementum expellatur. Quod Gal. in multis locis meminit, & *cap.* 33. *de causis pulsuum* hisce verbis: *Quod tuendi causa caloris universi corporis creati (scilicet pulsus) sunt, quem refrigerent; & si quid sit fuliginis ex succorum adustione contractum, id excernunt e vestigio.* Etiam illo loco dictum est, ad gignendum hos conferre animalem spiritum. Respiratio a natura facta est caloris innati cordis causa, ut refrigeretur, & a fumosis halitibus expurgetur, & pulsatio arteriarum non minus addita est, caloris vitalis in toto corpore effusi refrigerationis, atque purificationis gratia. Animales denique functiones plures existunt, scilicet animalis seu voluntaria, quæ nervis atque musculis est destinata, quintuplexque existit, una sensitiva, quæ in alias quinque subdividitur, quippe in videndi, odorandi, audiendi, gustandi, tangendique actionem. Secunda est motiva, qua corporis singulæ partes moventur. Tertia imaginandi. Quarta ratiocinandi, & postrema memorandi. Hæque sunt omnes facultatum actiones, quæ inculpatæ, ac robustæ in corpore cognitæ naturam robustissimam præmonstrant, plurimumque innati caloris ad ipsas facultates ipsam mittere, ac instrumenta quibus ea obeuntur; itaque primum ipsorum principium, nempe cerebrum facultatis sedem nullo vitio teneri. Infirme vero debiles vel vitiatæ oppositum utique denotant; quando hæ, caloris (quem vires appellant) inopia, vel debilitate, aut vitio instrumentorum, aut ex causa morbifica ita obeantur.

Facultas animalis quæ?

Ab

©BIU Santé

Ab actionum itaque robore & debilitate, totius naturæ potentia ſeu vis quanta ſit conjicitur. Sed quod nos hactenus univerſaliter conjecimus, nunc ſingillatim attingamus.

CAP. III.

De facultatum actionibus robuſtis cognoſcendis.

Facultatum actionum robur, unde cognoſcitur?

Actiones, quæ in corpore perfectiſſimæ obeuntur, facultatis, a qua emanant, robur ideo ſignificant, quoniam nedum facultatis, ſed & illius ſedis (quod primum facultatis inſtrumentum Gal. vocat) atque aliarum partium, vel inſtrumentorum, primo inſtrumento inſervientium perfectæ ſanitatis certa ſunt indicia, ut Galen. *in* 1. *lib. cap.* 2. *de ſympt. cauſa* tradidit. Cum itaque in ægrotis, ut ab animalis facultatis actionibus incipiamus, omnes cum interni tum externi ſenſus, ſcilicet viſus, olfactus, guſtus, tactus, nihil a ſtatu naturali mutati obſervantur, rectèque, quod ad imaginationem, memoriam, rationem, atque motricem potentiam pertinet, tunc ſe habent, (ſic robuſtam rectèque valentem facultatem cerebrum inhabitantem ſignificant) ut nihil omnino ipſam offenſam exinde præmonſtretur habuiſſe. Quod Hippoc. *in lib.* 2. *aphoriſm.* 33. nobis indicaſſe viſus eſt, quum dixerit: *In quovis morbo mente conſtare & bene ſe habere ad ea, quæ offeruntur, bonum: contrarium vero malum.* Naturaliter itidem homines reſpirare, atque arteriarum pulſus, magnos, vehementes, æquales atque ordinatos habere facultatis vitalis ſeu animoſæ fortitudinis nobis eſt indicio. Hoc Hippoc. in 1. *libr. prognoſticorum a) text.* 25. ita expreſſit: *Spirationis autem facilitatem exiſtimari oportet, perquam magnam vim habere ad ſalutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre ſunt, & in quadraginta diebus judicantur.* & Galen. *in Comment. cap.* 7. naturalem reſpirationem appellavit ſpirationis facilitatem, ſignificantem neque thoracem, neque cor, ac pulmonem, neque præcordia doloris quandam habere affectionem, quin etiam neque partes quasdam iis admixtas. Et *in lib.* 1. *de præſag. ex pulſibus,*

Animalis facultatis actiones robuſtæ unde noſcuntur?

Vitalis facultatis actiones robuſtæ unde cognoſcuntur?

a) pag. 38. lin. 11.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 28 sur 615

©BIU Santé

ſibus; de pulſibus, hanc facultatem robuſtam denotantibus, ita habet? *Vehemens enim pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo ſit vehementior tanto robur majus eſſe facultatis.* Non ſecus etiam de naturalis facultatis functionibus dicendum erit, ægrotos namque probe cibos appetere, atque ex ratione ſitire, optimum eſt, exindeque robur facultatis ſignificatur, non minus & partes ad ſe alimentum recte attrahere, retinere, concoquere, excrementumque per loca convenientia expellere; idem oſtendet *com.* 2. Ex quibus naturalis facultatis actionibus duæ ſunt præcipuæ, ad hujus potentiæ robur ac debilitatem denotandam, quippe excrementorum coctio atque excretio. De illa Hippoc. *a) in lib.* 1. *text.* 45. cap. 9. & idem ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* Et Gal. *in lib. de conſtit. art. medicæ* dixit: Quibus omnibus hoc commune eſt, nunquam morbum ſolvi poſſe, niſi prius in excrementis coctionis ſigna conſpiciantur. Unde ſive aures male habeant, ſive oculi, ſive fauces, &, ut ſummatim omnia dicam, coctiones omnes celerem criſin, ſalutisque ſecuritatem indicant, & in 1. *de criſibus cap.* 8. ſcribit, coctionis ſigna nunquam male apparere. Non minus *in libr.* 3. *cap.* 3. affirmavit, cum millies, dum criſes fierent, interfuiſſet, neminem unquam vidiſſe intereuntem, qui præcedentibus coctionibus criſin habuiſſet. & in 1. *apboriſm.* dixit, coctiones naturam morboſis cauſis prævalere perpetuo præmonſtrare. Hanc ſequitur excretio, quæ poſt coctionem apparens ſemper facultatis robur indicat, certamque ſalutem prænuntiat. Natura enim perpetuo hoc ordine procedit, ut prius concoquat, mox expellat. Quo omnis excretio poſt coctionem apparens optima & ſalutaris judicatur. Hæc vero duobus modis fit, uno modo, ſingulis corporis partibus propria excrementa in ipſis genita excernentibus; altero, cum multitudine humorum exſuperantium vel qualitate, vel utroque modo eadem partes gravatæ excernunt. Quam excretionem præmonſtrant excrementa probe concocta, atque ſecundum naturam excreta. Quorum abſolutiſſimam tractationem poſtea quippe in ultimo libro inſtituemus. Hæc vero ita prodeuntia excrementa, perfectam, ut docet Hippocrates, partium, a quibus procedunt, ſani-

Naturalis facultatis functiones robuſtæ, unde cognoſcuntur?

Excretio poſt coctionem duobus modis fit.

a) Lib. 1. Epid, Sect, 2. p. 948. Lit, F.

©BIU Santé

ſanitatem indicant. Altera vero excretio, in qua humores quantitate aut qualitate moleſti, debito tempore vacuantur, expultricem facultatem robuſtam, naturamque ipſam morbo prævalere, certo præmonſtrant. Cujuſmodi ſunt criticæ ſanguinis eruptiones, urinæ copioſiores, alvi dejectiones, vomitus, ſputa, atque ſudores. Hæ etenim omnes naturam cum robuſtam tum cauſis morboſis prævalentem ſignificant. De proba ſanguinis excretione Hipp. in 1. *epid. a) comm. 2. text. 65.* & idem ita habet: *Febribus autem ardentibus, quibus rite ac largiter ſanguis per nares erupit, ea de cauſa maxime ſervabantur.* Quod in Cleonactide *b)*, Pericle *c)*, virgine Abdera *d)*, Heropyto *e)*, muliere moroſa *f)*, Lariſſa virgine *g)*, Metone *h)* atque in aliis multis ab Hippocrate *aphor.* 73. fuit obſervatum, de quibus ait: *i) Sanguis autem plurimis erupit; præcipue adoleſcentulis, & adultis. Quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.* Et Gal. paulo poſt *com.* 3. *text.* 88. *de Metone* dixit. *Largæ de naribus eruptiones ſanguinis liberant fere.* Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quanquam non omnino tuta ſigna haberet. De urinarum vero probis excretionibus ſeu purgationibus poſt coctionem apparentibus. Hippoc. *in lib. 4. aphoriſ.* 74. inquit: *in quibus ad articulos ſperatur abſceſſus, liberat ab abſceſſu urina multa, craſſa, alba facta.* Qua ſcilicet alba, craſſa, & copioſa cum multa ſubſidentia Nicodemum fuiſſe judicatum *in lib.* 3. *Epidem. k) com.* 2. *text.* 2. poſteritati tradidit, & Charionem *l)* multis bilioſis. Nonnunquam etiam nigras tunc temporis excretas multis profuiſſe Gal. *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 73. his verbis affirmavit, dicens: *Equidem quandam novi, quæ talibus urinis magna copia evacuatis, auxilium percepit:* & de dejectionibus ſalutaribus, naturam morbo prævalentem præmonſtrantibus, *in libr.* 4. *aphoriſm.* 28. Hippoc. ita habet: *Et, quibus ſurditas, ſupervenientibus bilioſis dejectionibus, ceſſat:* ac in *lib.* 6. *aphor.* 17. *Lippientem ab alvi profluvio corripi, bonum.* De Heropytoque *m)* judicato *in lib.* 2. *Epid. com.* 2.

Circa

a) Lib. 1. Epid. Sect. 2. pag. 951. lit. E. *b)* Lib. 1. Epid. Ægrot. 6. p. 982.
c) Lib. 3. Epid. Ægrot. 6. p. 1102. *d)* Lib. 3. Epid. Ægrot. 7. p. 1103.
e) Lib. 3. Epid. Ægrot. 9. p. 1106. *f)* Lib. 3. Ægrot. 11. p. 1108.
g) Lib. 3. Epid. Ægrot. 12. p. 1110. *h)* Lib. 1. Epid. Ægrot. 7. p. 933.
i) Lib. 1 Epid. p. 951. lit. G. *k)* P. 1108. Ægrot. 10.
l) Lib 3. Epid. Ægrot. 5. p. 1072. *m)* Lib. 3. Epid. Ægrot. 9. p. 1106.

©BIU Santé

Circa diem centesimum alvus fuit turbata, multis biliosis durabantque diu multa talia. Gal. vero clarius de hac excretione *in lib. 1. aphor. 22.* ita scribit: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atrabilis, & alius omnis humor hujuscemodi, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significat evacuationem.* De ea itidem, quæ per vomitum fit, Hippoc. *in lib. 2. Prognost. a)* aph. 15. dixit: *vomitio autem utilissima est, quæ pituita ac bile permista quam maxime est:* & de excretionibus in suppuratis ait: *b) Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id est suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur.* & de sudoribus: *c) Sudores autem optimi sunt per omnes acutos morbos, si per diem eveniunt decretorium, & integre sedant febrem, si ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum.* Atque hæ omnes sunt excretiones expultricem facultatem robustam præmonstrantes, quæ sic valida contra morbum pugnat, ut interim sola excretione ipsum superet. Quod de Metone Gal. *in 1. prognost. text. 35.* animadvertit, de quo ait: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione, & judicatus, & servatus; quamvis non omnino tuta signa haberet.* Ex hac prævalida excretrice facultate Hippoc. in iis, qui in secunda epidemica constitutione ægrotarunt, maximam utilitatem cognovit. Nam *in libr. d) Epidem. com. 2. tex. 79.* hujusce potentiæ tale commodum iis fuisse dixit, ut fere omnes, qui forte hac excretoria vi valuerunt, evasisse animadverterit. Quæ res nobis ex ipsius sermone conspicua magis fit, qui est hujusmodi: *At vero hoc statu quatuor his præcipue signis servabantur; quibus enim aut ex naribus probe sanguis erupisset; aut qui per vesicam urinas multas, & multo bonoque præditas sedimento reddidissent; aut per ventrem, turbida biliosa tempestive processissent; aut qui in dysenteriam incidissent. Multis vero usu venit, ut non ab uno illorum judicarentur, sed per omnia plurimi excernerent, qui quidem gravius habere videbantur: Veruntamen omnes, quibus hæc accesserunt, superstites erant.* At de cognoscendis robustis naturæ actionibus, hæc nobis sufficient. Nunc ad debilium dignotionem declinemus.

CAP.

a) p. 41. lin. 3. *b)* lib. 6. Aphor. 15.
c) Progn. p. 38. lin. 15. *d)* lib. 1, Epid. Sect. 2. p. 558. lit. E

©BIU Santé

CAP. IV.

De naturæ actionibus debilibus cognoſcendis, & primo ex animalis facultatis ſymptomatibus.

Naturæ actiones tribus modis prælangueſcunt.

Validis ſeu robuſtis naturæ actionibus, quæ ipſam morbo prævalentem oſtendunt, recte perſpectis, ad debilium notitiam deſcendimus. Quæ * tribus modis prælangueſcunt, ſcilicet ubi omnino tolluntur, aut diminuuntur, aut denique vitiantur. Unde in ipſis varius debilitatis gradus nobis innoteſcit: etenim maximam naturæ debilitatem actiones ſublatæ explicant, quippe cum ipſis facultas plane deſtituitur. Præſertimque ſi hæ, reſoluta aut emortua facultate, aut primo facultatis inſtrumento læſo, tales prodeant, ſeu deficiant. De his Hippoc. *in lib.* 4. *aphoriſm.* 49. ait: *Si non videat vel non audiat, jam debili exiſtente corpore: quicquid horum evenerit, mors proxima eſt.* Et in *Epidemiis: a) partes extremæ frigeſcebant, atque ad calorem amplius non redibant.* Et ex naturali facultate in Hermocrate *b*) exſtincta; *perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat.* Minus malum vero portendunt, quod minorem quoque naturæ debilitatem denotent, quæ fiunt aut cum defectu, aut cum vitio, non tamen ex facultatis defectu vel vitio, neque primo ejus inſtrumento læſo (quando & hæ actiones imminutæ aut vitiatæ magnum periculum præmoniſtrent) ſed læſis tantum inſtrumentis primo ſervientibus, cujusmodi ſunt ſurditates, cæcitates, paraplegiæ, tremores, atque aliæ actiones diminutæ aut vitiatæ, quarum ii affectus ſymptomata exſiſtunt, quæ læſis inſtrumentis primo quippe cerebro ſervientibus concitantur. At hanc rem accuratius attingamus & illuſtremus per ſingulas tres facultates diſcurrendo, ab animali exordientes; quæ cum triplicem habeat potentiam, nimirum ratiocinatricem, motricem, ac ſenſitivam. Nunc de prima agamus. Itaque ut nuper diximus, ægrotos mente conſtare opti-

Animalis facultas prælanguida.

C

* *Gal. in* 1. *de ſympt. cauſ. cap.*

a) Lib. 1. Epid. p. 966. in Philiſci Hiſtoria *b*) Lib. 3. Epid. Ægrot. 2. p. 1062.

©BIU Santé

Ratiocinatricis facultatis debilitas unde noſcitur?

optimum eſt, quippe quod facultatem adverſus morbum animalem viribus maxime valere denotet, ita ſublata ratione ac diſcurſu eandem maxime languidam, atque morbo imparem viribus comprehendimus. Ipſamque facultatem, aut primum inſtrumentum, nempe cerebrum, quod alias ejus ſedem eſſe diximus, aut alia inſtrumenta, primo ſubſervientia, aut denique omnia ſimul læſa, cognoſcimus. De quibus in *Prorrheticorum* a) *text.* 8. *Prælanguentium deſipientiæ peſſimæ*, ut & Thraſynonti contigit, &c. *Tremulæ*, b) *obſcuræ*, *blandæque*, *& contractabiles deſipientiæ*, *valde phreniticæ*, ut Didymacho obvenit. Nec non *a ſanguinis*, dixit Hippoc. *in* 7. *Aphor.* 9. *profluvio deſipientia*, *aut convulſio*, *malum*. Hæc ſane ſymptomata ſunt, quæ facultatem reſolutam conſequuntur. Sicuti veras omnes phrenitides (quoniam cerebrum primum facultatis inſtrumentum maxime læſum explicant) Galenus plerumque lethales eſſe, putat: quo in primo *Prognoſt. text.* 36. omne genus phrenitidis eſſe exitioſum affirmavit: & in primo *Prorrhetic.* dixit, *eas*, *quæ in tremorem finiuntur*, *quod fiant facultate reſoluta nervis ſupra modum arefactis*, *exitialiſſimas eſſe*. Idem fere denotare deſipientias, quæ cum ſtudio fiunt, Hippocrat. c) ſtatuit, quia a flava bile, cerebrum lædente oriuntur: omnium maxime lethales eſſe a flava bile, nimio calore ad exuſtam accedente, concitatas, qua amentes furioſi ferarumque modo effrenes, iracundi ferocesque homines redduntur. Continuæ itaque hæ deſipientiæ cum febre continua (quod & cerebrum peſſimo humore lædi, & ea læſione quam brevi facultatem exſtinctam iri præmonſtrent) naturam viribus morbo longe infirmiorem, ſignificant. Quare cum ratiocinatio tum imaginatio admodum læſa, cerebri virtutem maxime debilem oſtendit. Memoria quoque eodem modo ſublata aut imminuta, aut vitiata, idem fere in morbis acutis denotat: quam memoriam in ea peſte, quæ Athenas devaſtavit, multos peſte infectos ita perdidiſſe, ut neque conſanguineos, neque amicos cognoſcerent, neque (quod mirabilius eſt) ipſorum nomina recordarentur. Theucid. hiſtoricus narrans, iſtius quoque potentiæ debilitatem attigiſſe, viſus eſt. De hac ipſa Hippoc. *in lib.* 3. *Epid.* d) ſcripſit. *Obli-*

a) Lib. 1. b) Prorrh. Lib. 1. text. 34. c) Coac. præſag. text. 47. & Lib. 6. Aphor. 53. d) p. 1085. lit. E.

©BIU Santé

Oblivio ſub acceſſiones, languor, vocisque defectus, & Gal. *in Commento. Et oblivio manifeſta eſt, & monſtrata frequenter eſt, de exitialibus eſſe*, & in *libr.* 1. Prorrheticorum. *a) Ignorantia cum rigore malum; malum quoque oblivio.* Ex quibus actionibus ita læſis licebit facultatis impares cum morbo vires, & maxime prælanguidas cognoſci. Ceterum cum hæc recitata ſymptomata, nonnunquam ſint ſigna judicatoria, quæ ante ſalutarem criſin conſpici ſolent, ideo accuratius ab iis, quæ facultatem debilem denotant, erunt diſtinguenda. Idemque faciendum in aliis omnibus cujuslibet facultatis actionibus læſis, naturam debilem ſignificantibus. De quibus Galenus *in primo de Criſibus* ita habet. *Quæ vero veluti horum ſigna indicativa ſunt, deliria exiſtunt, atque vigiliæ, & ſomni graves, & dolores, & lacrymæ, & difficultates ſpirandi, & tenebræ oculis obortæ, & quæcunque ſimilia, etenim hæc, ſi abſque coctionis ſignis apparuerint, ſunt peſſimarum diſpoſitionum indicia. Hæc in morborum principiis, quo tempore natura nondum humores concoxit, & ſuperavit, apparent.* De his Hippoc. *in ſecundo Prognoſticorum*, in hunc modum ſcripſit. *Ceterum in principiis febrium ſive delirium acceſſerit, ſive alicujus membri Syderatio periturum hominem, ſciendum eſt, ſi non omnino aut ex optimis ſignis aliquod accedat, aut corporis vires adſint.* Signa vero criſin indicantia in ſtatu morbi obſervari Gal. *in primo de Criſib.* ſtatuit, ac ipſa poſt ſigna coctiones perpetuo eſſe ſalutaria. At modo ad id, ex quo digreſſi ſumus, redeamus. Cognitaque natura virium ex ratiocinatricis potentiæ actionibus læſis debilitate, nunc ſymptomata quoque, quæ motricem facultatem prælanguidam oſtendunt, attingamus. Partes itaque corporis motu atque ſenſu deſtitutæ facultatem animalem reſolutam indicant. Quo Hippoc. *lib.* 2. *Aphoriſm.* 42. dixit. *Solvere morbum, quem apoplexiam vocant, fortem impoſſibile, debilem vero non facile.* Quemadmodum optimum eſt corpora facile moveri, ita non recte moveri malum. Hippoc. *in lib.* 3. *Prognoſtic. b) aph.* 46. ait. *Qui dolore vexatur, facile convertatur, ſitque reſurgendo levis oportet, ſi corpus omne grave eſt, & item manus ac pedes, majori cum periculo eſt.* Sunt itidem aliquarum tantum partium reſolutiones (quas paralyſes

Motricis facultatis debilitas unde noſcitur?

a) Text. 64. b) pag. 39. lin. 33.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 34 sur 615

©BIU Santé

Græci vocant) prælanguentem naturam præmonſtrantes, eæque præſertim, quæ læſo cerebro excitantur. Cujusmodi in febribus continuis eſt aphonia, ſcilicet vocis reſolutio, de qua auctor *Prorrheticorum a*) habet. *Quæ cum exſolutione fiunt & Catochæ, & aphoniæ perniciosæ ſunt.* Fiunt vero hæ non raro etiam ob convulſiones linguæ, vocis nimirum inſtrumentis multo humore imbutis, aut ab igneo calore admodum exſiccatis, quo pejus malum eſt. At quæ, læſo cerebro, exſoluta facultate fiunt, lethales exſiſtunt, uti in Sileno obſervatum eſt, de quo Hippocrates *b*) ait. *Septimo die obmutuit, & in Philini uxore c*) *die ſeptimo decimo.* Sed hæ pernicioſæ reſolutiones apparent ſemper cum aliquo ex exitialibus ſignis, quando nonnullæ, ut nuper dictum eſt, aliquando fiant, partium reſolutarum læſis tantum inſtrumentis, ac aliquando criticæ, qualis in muliere trimeſtri fœtu gravida *d*) apparuit, *ipſa enim die tertia obmutuit, quæ quinto ſudore fuit judicata.* Quæ vero læſo cerebro fiunt, ſemper cum aliis pravis ſignis nobis innoteſcunt, qualis fuit, quæ in Pythione illuxit, de quo Hippoc. *e*) ait. *Altero die ſub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit, breviſpirans, redit calor.* Hanc aphoniam Galen. *in commento* docuit caloris refrigerationem, & maximam virium imbecillitatem prænotare. Atque ſic ex ſublato motu, ac diminuto, partium corporis facultatem animalem debilem, viribusque morbo infirmiorem cognoſcemus. Ex vitiatis quoque motricis potentiæ actionibus, quarum ſymptomata ſunt convulſiones, ſingultus, tremores, rigores, & horrores, idem perquirendum eſt, hæc enim ſymptomata itidem naturam, & præſertim animalem, morbo infirmiorem denotant. De convulſionibus Hippoc. *in lib.* 4 *Aphoriſ.* 66. ita habet. *In acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum; & ubi f*) *ſanguis multus fluxerit convulſio aut ſingultus ſuperveniens, malum.* Et poſtea: *g*) *A vomitu ſingultus, & oculorum rubor, malum; & h*) *ab ileo vomitus, ſingultus, deſipientia, vel convulſio, malum.* Tremores eodem modo in acutis morbis, quod hanc facultatem debilem præmonſtrent male apparent, omnium vero maxime, ſi a vehementi phreni-

tid

a) Lib 1. text. 96. *b*) Lib. 1. Epid. Aegrot. 2. p. 969. *c*) ibid. Aegrot. 4. p. 976. *d*) ibid Aegr. 18 p. 990. *e*) Lib. 3. Epid. Aegr. 3. p. 1098. *f*) Lib. 5. Aph. 3. *g*) Lib 7. Aphor. 3. *h*) Lib. 7. Aphor. 10.

©BIU Santé

tide appareant, lethales exiſtunt, teſte auctore *Prorrheticorum in* 1. *lib. a) tex.* 31. qui ait, *phrenitica in vehementer trementia finiuntur.* Et poſtea. *b) Mente ob melancholiam aberrantibus tremores ſupervenientes, maligni.* Gal. *in comm. tex.* 2. ait. *Cum igitur talem ob affectionem tremor fiat, vehementer exſiccatos oſten lit nervos, atque ob id hominem lethaliter habere;* & paulo poſt. *Qui ergo ex atra bile, mente aberrantem ſuperveniente tremore, certo moriturum affirmat, non fallitur.* Et de rigore itidem prælanguidam hanc facultatem indicante, *in* 1. *lib. Prorrhet. c) tex.* 24. *Ignorantia cum rigore, malum; & a rigore d) refrigeratio non recaleſcens, malum; & poſt e) oculorum perverſionem in febre laborioſa rigor ſuperveniens, mortem fatetur.* Et Hippocrates *in lib.* 4. *Aphoriſm.* 46. *Si rigor inciderit febre non intermittente ægro jam imbecilli, exitialis.* Et *in* 7. *lib. aph.* 7. *Ex multa potatione rigor & deſipientia, malum.* Rigor etiam in febre acuta, quam aut nulla evacuatio ſequitur, aut non bona, facultatem maxime debilem oſtendit, veluti mulieri, quæ in foro mendacium decumbebat, eveniſſe Hippoc. *f)* vidit, quam ait ante exitium rigorem habuiſſe, cum ſudore frigido, qui eſt peſſimus, ut poſterius oſtendemus. Idem notant horrores, de quibus Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem. com.* 3. *tex.* 3. *g)* ſcripſit: *Horrebant & ſub mortem delirabant, ut Critoni h) accidit.* Vigiliæ etiam debilem facultatem ea ratione ſignificabunt. Aſſiduæ enim vigiliæ vires maxime reſolvunt, cerebrumque ſiccant. Quo Hippoc. *i)* ait, *hominem neque noctu, neque interdiu dormire peſſimum eſſe*: hinc etiam addidit: *vigilias, k) quæ modum exceſſerint, malas.* Interdum vero vigilant ægroti non ſiccato cerebro, atque exſtincta facultate reddita debili, ſed antequam fiant criſes ſalutares, ut Gal. in *lib.* 3. *cap.* 5. *de Criſib.* meminit, quod & *ad Sect.* 4. *Aph.* 71. ita habet: *Vigilant enim magna ex parte & graviter ſe habent, ac febricitant vehementius ægri, quanto propius ad judicationem accedunt.* Sed, ut alias quoque dictum eſt, hæ vigiliæ, ſignis coctionis prægreſſis, excitantur, illæ facultatem debilem ſignificantes principio morbi, quo tempore omnia cruda exſiſtunt. Aſſiduæ vero & diu durantes peſſimæ exſiſtunt, quippe naturam partim exſolutam,

a) text 9. *b*) text. 14 *c*) text 64. *d*) text. 65. *e*) text. 69. *f*) Lib. 3. Epid Aegr 12. p. 1080 *g*) pag. 1089 lit G. *h*) Lib. 1. Epid. Aegr. 9. p. 935. *i*) Prognoſt. p. 39. lin. 52. k) Lib. 2. Aphor. 3.

©BIU Santé

& partim exſolvi præmonſtrantes. Quales in uxore *a*) Dromeadai, atque in illo, qui caleſcens *b*) cœnavit, Hippoc. *in* 3. *Epid.* 3. *tex.* 28. *Aph.* 18. vidit. Hic quidem a die ſexta usque ad undecimam, in qua obiit, aſſidue vigilavit. *Peſſimam itidem vigiliam in acutis morbis cum convulſione eſſe*, Hippoc. *in lib.* 7. *c*) *Aphoriſ.* 6. ſtatuit. A ſomno etiam hujus facultatis debilitatem cognoſcere poſſumus. Immoderatus enim ſomnus malus eſt, & exitialis longas vigilias in acutis morbis ſecutus. Loquor vero de ſomno profundo, quem *coma* Græci vocant, & Gal. in ſomnum delationem ſive inclinationem appellat; qua ægri quin dormiant, ſe continere nequeunt, atque etiam profunde ſic dormiunt, ut vix expergiſcantur, ſtatimque in ſomnum deferuntur. Hos ſomnos veternoſos Galenus in 6. *Epid. com.* 6. *in tex.* 8. vocat, qui perpetuo prælanguidam facultatem denotant, omniumque maxime, ut diximus, qui calidioribus, ſiccioribusque morbis ſuccedunt, quoniam frigiditas, ex qua fiunt, eſt lethalis. Quod Gal. *in lib.* 3. *Epidem.* hiſce verbis expreſſit, dicens: *Nam inſanabilia ea eſſe demonſtratum eſt frigora, cum calidis & ſiccis morbis contingunt.* Addimus ſomnum eſſe actionem naturæ, qua humores in viſceribus concoquuntur, & digeruntur. Quod inde omnis calor ab extra intus feratur, ut Gal. *in* 6. *Epidem. com.* 5. *tex.* 37. tradidit. *Cum vero ægri dormiant, morbusque nihil exinde minuatur, maximo eos teneri morbo, quem facultas vincere nequeat, nobis eſt argumento.* De quo Hippoc. *d*) *in* 2. *Aphoriſ.* dixit: *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum e*), *&c.* Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale. Si vero non juvet mortale. Somnus itidem nimius ſimul cum vigilia idem denotabit, quippe facultatem morbo viribus imparem, atque debilem. De his Hippoc. *in* 3. *Epid. com. f*) 3. *tex.* 16. dixit. *Comatoſi rurſusque inſomnes erant.* Et paulo poſt, *detinebantur aut comate perpetuo, non ſomnolento, aut vigiles erant cum laboribus.* At ad ea ſymptomata, quæ actiones ſentientis facultatis debiles, quippe, aut ſublatas, aut imminutas, aut vitiatas, quibus hæc ſentiens potentia debilis ſignificatur, oſtendunt, deſcendimus. De quibus, ut a viſu incipiamus, Hippoc. *in lib.* 4. *Aphoriſ.* 49. habet: *Si non videat, vel non audiat,*

Actionum ſentientis facultatis debilium ſigna.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 11. pag. 987. *b*) ibid. Ægrot. 12. p. 988. *c*) Aphor. 18.
d) Lib. 2. Aphor. 2. *e*) ibid. aphor. 1. *f*) p. 1085.

©BIU Santé

diat, jam debili existente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est. Symptomata vero omnia, quæ visoriam potentiam prælanguidam morboque imparem viribus, denotant; Hippocrates addidit *in primo libro Prognost. a)* sic scribens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacrymment, aut pervertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras venulas, aut sordes appareant circa oculos, aut sublimes, tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, & obscuri, quippe sine splendore, vel totius color evariet vultus. Hæc omnia mala esse atque exitiosa censendum est.* Et postea: *Considerari autem convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum, si quid enim candidæ partis subapparet commissis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in causa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum indicium, lethaleque admodum est.* Idem surditas ni fuerit critica, in morbis acutis ostendet. De qua *in Coacis præsagiis b) tex.* 2. legitur: *In febre acuta aures obsurdescere furiosum esse*, & in 1. *Prorrheticorum tex.* 32. *Surditas in acutis & turbulentis, malum.* Idem ex aliis sensibus, aut sublatis, aut imminutis, aut denique vitiatis in morbis acutis crudoque existente morbo, erit conjiciendum. Quotiescunque etiam ægroti morbos non sentiunt, aut delirium, aut emortuam sentiendi facultatem prænotant. Hippoc. *in* 2. *Aphoris.* 6. ait: *Quicunque dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat.* Addimus, ni id existincta sentiente facultate fiat. Idem partes extremas corporis frigidas sentiri, cum internæ urantur nobis præsagient. Quod Hippoc. *in lib.* 4. *Aphorism.* 48. ita expressit: *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, lethale.* Pessimum est extrema refrigerata, non amplius recalescere. Quod de Sileno moribundo Hippoc. meminit, dicens: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Ex iis itaque omnibus actionibus, a suo naturali statu valde mutatis, quippe vel ablatis, vel diminutis, vel maxime vitiatis, facultatem animalem debilem, morboque viribus imparem conjicimus, maximeque, si vel hæ omnes, vel plures eo modo læsæ, sua munera non recte obire comprehen-

a) pag. 37. lin. 15. & seq. b) text. 196.

©BIU Santé

hendantur. Ad quam rem accuratius dignoſcendam, omnia earum actionum cum ſymptomata, tum inſtrumentorum ipſis famulantium morbi erunt attendendi. Veluti in videndi actione ablata nuper ex Hippocrate complura exempla adduximus: qui cum nobis ex illa ſublata actione prælanguidiſſimam facultatem viſoriam ſignificare voluerit, non ſolum ægros acuto morbo laborantes non videre, aut diminute quidem, at ſimul etiam viſus inſtrumenta varia cum ſymptomata, tum morbos pati docuit *in* 1. *Prognoſt. a) tex.* 13. Nam non ſolum ægroti, ſi lucem effugiant; aut nolentes illacriment in acutis morbis, malum eſt; ad longe pejus erit, oculorum altero alterum ſimul convelli, aut intumeſcere, aut inflammatum albumine rubrum videri, aut cavos admodum, vel ſine ſplendore oculos eſſe, & alia hujusmodi multa in oculis obſervari. Quæ & cerebrum, & ei, quæ ſerviunt, inſtrumenta maxime læſa oſtendunt, atque ex iis facultatem quoque unam periiſſe. Quæ omnia poſtea nos accuratius tractabimus, cum ſpeciatim de prædictione a cujuslibet facultatis actionibus, & a partibus corporis agemus. At ex aliis aliarum cognoſcendarum facultatum actionibus inſtitutum noſtrum proſequamur.

Cap. V.

De actionibus facultatis vitalis ex ipſius ſymptomatibus cognoſcendis.

Ex multis ſymptomatibus, quæ potentiam ſeu facultatem vitalem debilem, quippe aut ſublatam, aut imminutam, aut denique vitiatam oſtendunt, duo præcipua ſunt, reſpiratio nimirum, atque pulſus a ſuo naturali ſtatu mutatus, ad quæ nonnulla alia accedunt, uti cordis palpitatio, ſyncope, & refrigeratio. A reſpiratione vero exordientes, dicamus, ipſa nimirum reſpiratione intercepta animal mori, uti in anginoſis, pleuriticis, peripneumonicis, orthopneicis, atque ſuppuratis obſervatur. Quæ itaque in morbis acutis reſpiratio magna eſt, atque rara, præſagit delirium. Cujuſmodi in Sileno viſa eſt, de

Reſpirandi actiones læſæ.

a) pag. 37. lin. 15.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 39 sur 615

©BIU Santé

de quo Hippoc. *a) in* 3. *Epid.* 2. *tex. ult. a primo hic ad finem uſque ſpiritum magnum habuit, & rarum,* & de Mœlibœæ etiam adoleſcente. *b) Sequentibus diebus ſpiritus rarus, & magnus per intervallum.* Quæ vero rara & parva obſervatur, exitialis eſt. De qua Galenus *in* 3. *Epid. com.* 3. *in tex.* 74. ita habet, *parvum eſſe quendam pariter & rarum ſpiritum, qui, cum refrigeratur, & emoritur jam vitalis facultas, fit.* De frigido vero, qui fere exſtincta facultate editur, ait *c*): *Si frigidum e naribus, & ore exſpiretur, exitiale jam eſt admodum.* Eſt etiam parvus & frequens ſpiritus non minus malus, cum & ipſe nativum calorem, ut Galenus docet, exſtinctum ſignificet. Qualem in Pythione Hippoc. *d) breviſpirum* appellavit. Pravum itidem eſt, magnum ſpiritum ſeu reſpirationem in parvam, & raram in frequentem mutari, quæ in Dealcis uxore fuit obſervata, de qua Hippocr. *in* 3. *Epid.* 3. *e) tex.* 85. *Decimo quarto, ſpiritus rarus, magnus per intervallum, rurſusque breviſpirus.* Omnium maxime exitialis eſt etiam reſpiratio, quæ e ſolis naribus editur, & non ex ore. In qua cum thorax debilius, quam ad reſpirationem conveniat, moveatur, neque commode dilatetur, etiam pinnæ narium contrahi, & moveri videntur, quod Gal. *in lib. de Loc. Affect.* hiſce verbis docuit. *Quippe, ſi videatur laborans inter ſpirandum totum movere thoracem, ut in parte quidem anteriore ad jugulum, in utroque latere ad ſummum humerum, in poſteriori parte ad ſcapulas uſque motus ipſius aſcendat, tres ex hujuſmodi ſpiratione affectiones ſignificant. Una eſt flammea in pulmone atque corde caliditas, altera in aliquo ſpiritualium inſtrumentorum anguſtia, tertia eſt facultatis muſculos thoracis moventis imbecillitas.* Inæquales itidem reſpirationes, & interruptæ, quæ convulſionum modo fiunt, perpetuo peſſimæ exiſtunt. Reſpirandi hæ itaque actiones læſæ, vitalis facultatis impotentiæ nobis ſunt indicio. Eodem quoque modo arteriarum pulſationes, vel prorſus ſublatæ, vel maxime imminutæ, vel vitiatæ, ſeu ut unico verbo dicam, maxime a ſuo naturali ſtatu mutatæ, idem præmonſtrabunt. Itaque cum vehemen-

Arteriarum pulſationum actiones læſæ.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969. *b*) Lib. 3. Epid. Ægr. 16. p. 1117.
c) Hippocr. Prognoſt. p. 38. lin. 10. *d*) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. p. 1098.
e) Ægr. 15. 1114.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 40 sur 615

©BIU Santé

mentes pulsationes omnium maxime robustam facultatem significent, ut Gal. *in lib. 2. de Præsag. ex Pulsibus* est auctor, ita languidæ imbecillam, quam rem Gal. ita expressit, dicens. *Vehemens pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis. Languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo sit languidior, eo facultatem quoque imbecilliorem esse demonstrat. Ceterum omnes pulsus*, (ait Gal. *in Synopsi, de Pulsibus cap. 7.*) *qui a naturali symetria multum recedant, non boni sunt.* At certe languidissimus & tardissimus, & rarissimus, omnium est deterrimus; post hos autem minimus, & mollissimus, & durissimus, postea frequentissimus, at non celerrimus, neque maximus; sed hi sunt modice periculosi, solus aut in extremis optimus est omnium vehementissimus. Infirmam vero denotant facultatem parvi, angusti, humiles, tardi, languidi, intermittentes, minus deficientes, vermiculantes, formicantes, atque omnes, qui ad extremum pervenerunt, exceptis vehementissimis. Quare hi omnes pulsus seu arteriarum pulsationes, debiles ac admodum a naturali statu mutatæ, conspectæ, facultatem vitalem morbo viribus imparem ostendunt, & quæ nullo modo fiunt, eam exstinctam prædicant. Atque his non minus, tardissime quæ obeuntur & rarissime, nec nunquam in pulsando sæpius, & multum intermittunt. De quibus Gal. *in 2. cap. 4. de Præsag. ex Pulsibus* ita scribit. *Nam si hactenus procedat, ut unius pulsus, vel alterius videatur tempus quiescere, instar veterni est, aut apoplexiæ cujuspiam, aut resolutionis actionum voluntariarum, qualia enim hæc in aliud principium sunt, quod sedem habet in cerebro, tale quiddam pulsuum est quies adversus principium, quod in corde situm est, & ut recte de illo est dictum, apoplexiam non posse fieri, ut propulsetur, si ingens sit: sin levis sit, non sine magno negotio: ita etiam dicitur hic recte, quies pulsuum si sit diuturna, ut tollatur non fieri posse. Sin brevis sit non citra negotium. Porro diuturna est, quæ excedit duorum pulsuum tempus, brevis, quæ intra duorum pulsuum tempus manet. Quies vero temporum unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt, juvenum autem ne ex hac quidem ullus.* De raris vero ac tardis pulsibus *in lib. Synops. de Puls.*

©BIU Santé

Pulſ. cap. 33. ſic ait: *Quæ igitur eſt in ipſo cordis corpore refrigeratio magna, eatenus etiam pulſus languidos efficit & tardos, & parvos, quatenus & ipſa dominatur. Quæ vero ab aliqua alia parte proficiſcitur, raritatem plusquam alia prædicta genera a naturali ſtatu amovet. Ubi ergo corpus ipſum cordis refrigerationem ſuſcipiat, mors inevitabilior eſt, ac raritas quidem pulſuum eſt uſque adeo perniciosa.* A reſpiratione itaque ac pulſibus arteriarum ſic nos vitalis potentiæ debilitatem diſcere quimus, tum vero ab animi deliquiis, quæ ſyncopes Medici appellant, tum a cordis palpitationibus, de quibus Hippocr. *in ſecunda ſect. Aphoriſm.* 41. ita meminit: *Qui frequenter ac fortiter abſque cauſa manifeſta exſolvuntur, derepente moriuntur.* Et Galen. *in Commento: Sicuti & ille, cui dum exſolveretur, cor fortiter palpitabat, atque hic derepente mortuus eſt, non aliter quam illi, qui acutiſſimis cordis affectibus, quos ſyncopes vocant, arripiuntur.* Sed de ſymptomatibus vitalem naturam prælanguidam, morboque infirmiorem denotantibus hæc ſufficient. Nunc illa, quæ naturalis potentiæ impotentiam ſeu debilitatem declarant, itidem ſpectemus.

CAP. VI.

De debilibus actionibus facultatis naturalis ex ipſius ſymptomatibus cognoſcendis.

Nutritio quomodo perficitur, & hujus neceſſitas.

Dictum eſt alias, unam præcipuam eſſe actionem, qua corporis partes omnes conſervantur, ſcilicet nutritionem, ob hanc enim corpora diu vivunt, & ſine ipſa contabeſcunt. Hujus ope humidi ſubſtantifici, quod in partibus corporis conſumptum, ſeu exhauſtum eſt, ſeu reſolutum, continue reſtauratur, atque regeneratur. Huic autem quatuor actiones famulari ſuperius diximus, unam quippe cibum, ſeu alimentum, ſeu nutrimentum attrahendo, alteram retinendo, tertiam coquendo, ac quartam excrementum expellendo, ſeu excernendo. Hisque non minus actionibus robuſtis exſiſtentibus, animal probe nutriri atque vivere. Nunc oppoſitum illis prælanguidis exiſtentibus fieri ſtatuimus; ſcilicet in corporis partibus, innu-

Naturalis facultatis de-

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 42 sur 615

©BIU Santé

bilitatis cognitio ex nutritione vitiata.

innutritionem fieri, *atrophiam* Græcis dictam, qua corpora ficcantur & contabescunt. Stomachus autem instrumentorum naturali huic potentiæ servientium præcipuus, ante eas quatuor actiones, alia etiam utitur, sine qua aliarum usus haud recte consisteret. Hæcque cibi atque potus appetentia dicitur, quæ a penuriæ seu carentiæ pabuli sensu prodit, atque innotescit. Duplexque hæc appetentia, sive appetitus, unus cibi, quem famen, alter humidi seu potus, quem sitim appellant. His si careant corpora, morbis inculpata, diu non vivunt, in morbis longis nihil cibi inappetentia est deterius. Quo dixit Hippocrates *a) in 2. libr. Aph. 7. in morbo diuturno cibi fastidium, malum.* Et Galenus *in Commento. Fastidium cibi per se ipsum pravum est signum in morbis diuturnis.* Nam in iis, qui a talibus morbis sunt evasuri, contrarius affectus solet accidere, vehemens scilicet ciborum appetentia. Quod speciatim *de Dysentericis* Hippocr. *b) in sec. 3. Aph. 3.* clarius hisce verbis expressit. *In difficultatibus intestinorum cibi fastidium, malum, & si cum febre, pejus.* In morbis vero acutis nihil est deterius, quam ægrotos cum ciborum omnium, tum potus appetitu carere, etenim duorum alterum necessario sequetur, aut eos mente motos esse, aut naturalem facultatem stomachi exstingui, ut Galen. *in lib. 2. Aphoris. 6.* affirmavit. De quibus plura apud Hippoc. exempla habentur, quibus in morbis acutis ciborum, potusque sublatum desiderium, seu appetitus, lethalis, dignoscitur, quod in Hermocrate Euryanactis virgine, Pario, mulierque apud frigidam aquam decumbente, & in aliis, qui obierunt, fuit observatum. De Hermocrate Hippoc. *in 3. Epidem c) com. 3. text 3.* ait: *Toto tempore cibos aversabatur, & paulo post gustare quicquam non valebat*; & de virgine Euryanactis in libro tertio. *Epid. d) 3. tex. 3. Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam, non sitiit:* & de muliere apud

Ex siti. frigidam aquam *e) Cibum fastidiebat.* Idem de siti dicendum erit, nimirum sublatam in ardentibus febribus aut delirium, aut facultatis naturalis exstinctionem, denotare; de hac Galen. *in primo Epidem.* ita scribit. *Huc accessit ad cumulum aliud signum exitiosum, quod cum antea æstuassent, amplius non sitirent*

a) Lib. 7. Aphor. 6. *b)* Lib. 6. Aphor. 3. *c)* Ægr. 2. p. 1062.
d) Ægr. 6. pag. 1073. *e)* Lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1096.

©BIU Santé

rent, atqui, quando, qui antea ſiti flagrarent, poſtea eſſent a ſiti liberi, horum duorum ſit neceſſe eſt alterutrum, aut morbi ſolutio, aut virtutis exſtinctio, ita ut præſentia mala amplius non ſentiant. Uti in Hermocrate atque in aliis moribundis viſum eſt, de illo Hippoc. *a) Com. 2. text. 75.* dixit: *lingua inaruit, non ſitiebat.* Atque hæc de naturalis facultatis infirmis, ſeu debilibus actionibus, ex appetitus ratione cognoſcendis, nobis ſufficiant. Nunc de reliquis quatuor agamus. Itaque partes corporis, ſi improbe humores, quibus nutriuntur, attrahant, in innutritionem (quem affectum Græci *atrophiam* vocant) neceſſario incurrent. Idem, & quæ attractum humorem, quoad concoquatur, non retinent, denotant, facultatemque debilem eſſe præmonſtrant. Uti in lienteria ſeu levitate inteſtinorum (quod ſymptoma cum perpetuo malum, tum in acutis morbis, quia ſublatam retentricem ſignificat, ſumme exitioſum eſt,) obſervamus. Eodem modo concoctricem, ſeu alteratricem ſublatam, diminutam atque vitiatam (quos affectus Græci *apepſiam, bradipepſiam* ac *diſpepſiam* vocant,) ejusdem naturalis facultatis debilitatem denotare non minus, quam expultrix itidem læſa faciat, eſt dicendum. Quare ex quatuor iis læſis actionibus hujus facultatis imbecillitas nobis innoteſcet.

Quas actiones, quippe attractricem, retentricem, concoctricem, atque expultricem, læſas excrementa e corpore exeuntia maxime oſtendent, nimirum, quæ ex ventre, ſtomacho, pectore, veſica, & ex cutis meatibus rejiciuntur, non minuſque a ſanguinis eruptionibus. Quibus addimus abſceſſus tumoreſve in corpore erumpentes, qui ad excretricis vim dignoſcendam, maxime faciunt. Itaque has quatuor actiones naturalis ſcilicet facultatis ſublatas, imminutas, atque vitiatas, primo ex malis alvi dejectionibus cognoſcamus, poſtea, ex malis itidem urinis, ſputis, vomitibus, ſudoribus, & a ſanguinis eruptionibus, ac vel etiam ab abſceſſibus erumpentibus. De malis vero dejectionibus actiones naturalis potentiæ debiles denotantibus, Hippocr. *in lib. 3. Epidem. b) com. 33. text. 40.* ita habet. *Alvus his pleriſque turbata erat, atque dejectiones crudas excernebant, & multas & tenues.* Et in libro quarto Aphoriſmorum. *c) Quibuſcun-*

Ex dejectionibus malis.

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1062. *b)* p. 1085. lit. F. *c)* Lib 5. Aphor. 12.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 44 sur 615

©BIU Santé

buſcunque tabe laborantibus capilli a capite defluunt, ii alvi profluvio ſuperveniente, moriuntur. Et in libro ſeptimo, *a) a puris ſputo phtyſis, & fluxus.* Quod Gal. *in Comm. Aph.* 65. ita eſt interpretatus. *Fluxum autem vel de capillorum defluvio, vel de humida dejectione, protulit:* ambo conſueverunt evenire, cum tabidi ad extremum mali, perducuntur: alterum ex ſiccitate, altera ex potentiæ debilitate. Eandem facultatis debilitatem, cruentam alvi dejectionem præmonſtrare Galen. *in primo lib. Prorrhet. Comm.* 2. docuit. Idem & urinæ profluvium, *diabetem* Græcis dictum, ſignificat, præmonſtrare enim magnam retentricis & alteratricis facultatis debilitatem, ait Galen. *in* 1. *libr. cap.* 22. *de Criſibus. Copioſæ item dejectiones in principio morborum, bilioſæ, virides, lividæ, nigræ, verſicolores, meræ, pravæ ſunt.* Cum, Galen. autore *in* 1. *libr. cap.* 7. *de Criſibus: Decernentia in melius non ſtatim appareant, ſed ubi natura humores concoxit.* Hæ retentricem debilem, aut excretricem immaturius, multitudine aut prava qualitate humorum gravatam excernentem, oſtendunt. Paucæ quoque in die decretorio apparentes, quæ continuo ſiſtantur, languorem & imbecillitatem expultricis, denotant. De his Hippoc. *in* 1. *Epid. b) Comm.* 22. *tex.* 41. ita habet: *Ventres etſi forte humecti eſſent, ſtatim maligno modo ſiſtebantur.* Aquoſas vero candidas, aut admodum croceas, aut ſpumantes, Hippoc. *in lib.* 2. *Prognoſt. c) text.* 12. & 29. damnavit; non minusque paucas glutinoſas, pingues, candidas, ſubcroceas, leves, quod colliquationis ſint indicia. His eſſe exitialiores nigras, lividas, opimas, & fœtidas. De nigris *in lib.* 4. *Aphor.* 21. Hippoc. dixit: *Dejectiones nigræ, qualis eſt ſanguis niger, ſponte venientes, ſive cum febre, ſive ſine febre, peſſimæ.* Et paulo poſt: *Aphor.* 23. *Quibuscunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger deſuper exierit, poſtridie moriuntur.* Atque hæc pauca obiter de malis dejectionibus naturalem facultatem debilem, ejusdemque actiones maxime læſas præmonſtrantibus, dixi-

Ex urinis malis,

mus. Idem nunc ex urinis malis perſcrutemur, quatenus actiones naturalis potentiæ debiles oſtendunt: De his *in* 3. *Epidem.*

a) Aphor. 16. *b*) Sect. 2. pag. 948. lit. A. *c*) pag. 40. lin. 12.

©BIU Santé

pidem. a) Com. 3. text. 41. Hippocrates: *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii, quicquam vel boni.* In Prognoſticis *b)* ſcribit: *Urinas nigras in mulieribus & viris, & in pueris aquoſas, perniciales eſſe.* Et in lib. 4. Aphoriſm. 72. *Quibus urinæ albæ & perſpicuæ malæ præſertim ſi in delirantibus appareant.* Has Gal. *in Comment.* dixit, conſpici in iis ægrotis, qui exitio proximi ſunt. *Tenues aquoſæ in bilioſis acutisque morbis peſſimæ exiſtunt*, quod omnium maxime cruditatem humorum ſignificent, ut Galen. cum in loco citato, tum in primo *de Criſibus* docuit. Eodem modo craſſæ, turbidæ non reſidentes, quod itidem naturam prælanguidam oſtendant. De his Gal. in 4. *Aph.* 70. *cap.* 4. *Quæ non reſident, ſi vires adfuerint, longum fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant.* Et in quarto lib. de Sanitate tuenda: *Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id, quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur.* Idem notant, quæ ſubſidentiam craſſam, farinæ craſſiori ſimilem habent. Galen. *in* 4. *Aphor. Com.* 31. enim dixit, *tales urinas exitiales eſſe, quod in acutis morbis exitium, & in mitioribus ſaltem longitudinem prænuntient, natura crudum humorem longo tempore coquente.* Plurimi vero morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicunque ex ipſis ſunt liberati, iis omnibus in longum producta eſt ægritudo. Nigræ etiam omnes pravæ ſunt, exitialiſſimæ cum nigro ſedimento, cujuſmodi minxerunt Phyliſcus & Silenus *c)* moribundi. Pingues itidem ac oleoſæ, quod liquentem calorem ſignificent, damnantur. Addimus copioſas crudas, quæ concoctricis potentiæ debilitatem, tum ipſam etiam excretricem læſam indicant. De quibus Hipp. *in* 3. *Epid. d) Comm.* 3. *tex.* 61. ita meminit: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingeſto, ſed illum excedebant, neque enim inerat craſſitudo, vel concoctio, vel purgatio proba.* Idem ex malis ſputis comprehenditur, ſcilicet naturalis facultatis actionum imbecillitas in morbis ſane partium ſpirituoſarum. Etenim in pleuriticis, ægrotos nihil exſpuere, morbum crudiſſimum denotare, Galen. in primo *de Criſib. in* 1. *Aph. Comm.* 12. poſteritati tradidit: & ſputum ſupprimi cum in his, tum in ſuppuratis exitium

Et ſputis malis.

præ-

a) pag. 1085 lit. F. *b)* pag. 40 lin 47.
c) Lib. Epid. Ægr. 1. & 2. *d)* pag 1086. inter litt. C. & D.

©BIU Santé

præmonſtrare in *lib. de conſtit. Art. Medicæ* teſtatum reliquit. Amplius ex Hippocratis lib. 2. *Prognoſticorum a) cap.* 18. in ſuppuratis excreationem bilioſam exitialem eſſe ſcimus, ſive ſejunctim bilis & pus, ſive ſimul excernantur. Nigra quoque ſputa, flava, viridia, livida & verſicolora, peſſima exiſtunt. Ex ſanguinis quoque eruptione potentiæ hujus infirmitas cognoſcitur, ubi ſane parcius, quam ſit opus, erumpat, debilis expultricis non raro eſt nota. Hinc omnes ſtillæ ſanguinis e naribus in febribus acutis ac inflammationibus maxime damnantur, quippe quod nobis expultricis facultatis prælangueſcentis ſint indicio. Quod Hippoc. *in primo Epid. b) com. 2. text.* 17. ita annuit. *Nec ſanguis de naribus niſi paucus & admodum paucus erupit*, poſtea *c) text.* 63. *Nam Phyliſcus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto ex naribus ſtillabit, mortem obierunt*, & Galen. in 4. *Com.* 67. *de Vict. rat. in acutis:* Novimus enim, quod ſanguinis e naribus ſtillationes, malum ſemper quippiam eſſe ait, propterea quod natura quidem incipiat, quod ſuperfluum eſt, excernere, ſed ob propriam imbecillitatem nequeat. Et in *primo Prorrh.* ait: *Sanguinis ſtillatione naturam, collectam in cerebro abundantiam conatam eſſe, ut expelleret, ſed nequiviſſe.* In morbis ſiquidem, quorum proprium videtur, ut per ſanguinis vacuationem ſolvantur, ubi non eruperit, ſi tamen per alias vias ægrota corpora non fuerint vacuata, prælanguidæ naturæ expellentis eſt indicium. Ex quo dixit Hippoc. in *primo Epid. d) com. 2. text.* 65. *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adoleſcentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.*

Ex ſanguinis eruptione prava.

Idem ſignificat in febribus continuis ægrotos ſine ſudore, vel alia bona vacuatione judicari, ut Hermocrati evenit, de quo ſcriptum eſt *e*): *quarto decimo die a febre erat liber, non ſudavit:* & paulo poſt: *Iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit.* Aut ſi ſudores erumpant, ſed tamen pauci, vel morbum non ſolventes. De quibus Hippoc. *in quarto Aphoriſ. f)* ait: *Febricitanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum:* vel clarius de prælanguidam expultricem ſignificantibus in *primo Prorrh.* ſic habet: *Sudores quoque, qui cæperunt quidem, ſed proti-*

Ex ſudoribus pravis

a) p. 41. lin. 40. *b*) Sect. 2. p. 944. lit. F. *c*) ibid. p 951. lit. E.
d) Ibid. lit. G. *e*) Lib. 3. Epid. Ægr. p. 1062. *f*) Aphor. 56.

©BIU Santé

protinus ceſſaverunt, pravi ſunt. Et Hippoc. *Com.* 1. de iis, qui non ſolum febrem, neque ægrotos allevant in eodem libro *a*): *Qui in hypochondrio, febre refrigerata, ardores relinquuntur, tum alias, tum cum ſudoribus, mali ſunt*, & in alio libro *b*): *inquietatio cum ſudore eſt mala in acutis morbis, & flammans quoque cum ſudore facies his mala.* Aut mali ſunt, qui non ex toto corpore, ſed ex aliqua parte tantum erumpunt. Quos Hippoc. in 1. *Epid. c*) *Com.* 1. *tex.* 24. ita meminit: *Sudabant ſemper quidem, ſed non ex toto corpore.* Et auctor Prorrheticor. *d*) *in* 3. *Prorrh. tex.* 34. exiguum ſudorem cum extremis refrigeratis malignum atque pravum eſſe voluit: & Hippoc. in 1. *Prognoſt. e*) frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem; hosque cum acuta febre exitiales eſſe ſtatuit. Mali itidem ſunt, multi non juvantes, de quibus Hippoc. ſupra *in* 1. *Epid. f*) *Com.* 2. *tex.* 26. *Sudores multi his tantum aberant, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Quare tales omnes ſudores naturalem potentiam debilem, morboque viribus imparem eſſe ab excreticis cognita imbecillitate, præmonſtrabunt. Nunc ex vomitibus quoque malis idem cognoſcamus. Quorum pauci, multique non juvantes, mali exiſtunt, de quibus in 1. *Epid. g*) *Com.* 2. *text.* 64. Hippocrates ait: *Phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur.* Significant enim naturam cœpiſſe expellere malos humores, & non potuiſſe, in principio quoque morborum copioſi mali ſunt, ſymptomaticique vocati, omnium peſſimi porracei, lividi, nigri, verſicolores, graviter olentes, ex Hippoc. *in lib.* 2. *Prognoſt. h*) *text.* 39. ita ſcribente: *Si vero vomitio fuerit porracea, livida, aut nigra, quicunque ex his fuerit color, malum eſſe cenſendum eſt, & ſi idem homo omnes vomuerit colores, exitiale admodum eſt.* Ex abſceſſibus itidem mali ſunt, non juvantes, etſi magni ſint & plures, quia naturam omnem humorum copiam non poſſe deponere nobis ſunt indicio. Parvi itidem non ſubſiſtentes, neque venientes ad ſuppurationem, pravi exiſtunt, præſertim ſi ſtatim exorti diſſolvantur, atque intus recurrant. De his Hippoc. *in lib.* 1. *Epid. i*) *Com.* 2. *text.* 35. dixit: *His ſuccedebant abſceſſus aut majores, quam*

Ex vomitibus pravis.

Ex abſceſſibus malis.

a) Prorrh. Lib. 1. text. 7. *b*) ibid. text. 67. *c*) p. 940. lin. 9. *d*) Lib. 1. text. 126. *e*) p. 38. lin. 21. *f*) Sect. 2. p. 945. lit. E. *g*) ibid. p. 948. inter litt. G. & H. *h*) p. 41. lin. 6. *i*) Sect. 2. p. 946. lit. G.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 48 sur 615

©BIU Santé

ut ferri possent, aut minores, quam ut prodessent quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt: & in lib. 6. Epidem. *a)* com. 2. text. 10. *Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium tum aliorum tum præcipue viscerum, maligni.* His facultatem imbecillem esse, aut a morbi vi exsolutam, aut nobili viscere ipsius primo instrumento, in quo sedem habet, valde læso, dignoscimus. De his malis abscessibus satis accurate Hippoc. *in* 1. *lib. Epidem. b) com.* 2. *text.* 38. ita meminit: *Papulæ parvæ, quæ non essent excernendis morbis, statimque evanescebant, aut secundum aures tumores nigricantes, qui nihil denuntiarent.* Quibus in articulos præsertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie cessabant, statimque superati ad priorem statum redierunt. Atque hæc obiter de actionibus omnium facultatum, quippe, animalis, vitalis atque naturalis a probo statu in malum mutatis, naturam morbo, contra quem pugnat, viribus imparem nobis præmonstrantibus, dicta sint. Transeundum vero nunc est ad morborum virium dignotionem, ut ipsis etiam cognitis, naturaque ac morbi viribus invicem comparatis & collatis, de morborum exitu, certum prognosticum assequi possimus.

Cap. VII.

De cognoscendis morborum viribus, atque inprimis ex quibus ipsorum cum robur, tum imbecillitas cognoscatur.

Morborum symptomata pathognomonica, & subsequentia.

Cognitis naturæ viribus, morborum quoque nunc sunt cognoscendæ, quæ uti naturæ vim ex actionibus, tum fortibus seu robustis, tum debilibus cognosci, diximus, sic nobis etiam ex symptomatibus, quibus morbi ad varias partes corporis oppugnandas, utuntur, innotescent. Horum quædam una cum morbo, quem sequuntur, apparent, quædam postea. Hæc morem seu modum morbi produnt, illa ideam seu speciem, atque magnitudinem. Ideam vero denotant propria morborum symptomata, quæ *Pathognomonica* Græci apellant, quæque simul cum morbo apparent, ipsumque perpetuo concomi-

a) Sect. 2. text. 7. p. 1168. *b)* Sect. 2. p. 946. lit. H.

©BIU Santé

comitantur, ut in pleuræ inflammatione, pleuritide vocata, dolor in altero laterum vel in utroque punctorius, febris continua, tuſſis, reſpiratio difficilis, pulſus inæqualis, durus, ſerrinus nuncupatus, ideam ſeu ſpeciem iſtius inflammationis denotant, & phrenitidem, febris continua, & delirium perpetuum explicant, & ſic de aliis omnibus. Quilibet enim morbus propria ſigna ſeu ſymptomata habet, quibus ejus ſpecies ſeu idea detegitur, ac ab aliis diſtinguitur. Hæc itaque recte perſpecta ac cognita non parum nobis erit adjumenti, ad cognoſcendum morborum cum robur, tum imbecillitatem. Etenim omnes Medici non ignorant, pleuritidem eſſe morbum, naturam corporis magnis viribus oppugnantem. Quod & partem cordi, viſceri præcipuo, vicinam inflammaverit, cujus febris aſſidua, dolor lateris, tuſſis, reſpiratio difficilis propria ac certa ſunt ſymptomata. Hæc vero vel pauciora, vel parva, ac levia obſervata, mitem morbum, minus natura corporis, cum qua pugnat fortem, declarant. Contrarium indicant plura, magna ſeu vehementia, quippe magnum, naturaque robuſtiorem. Uti ſunt dolores pungentes, vehementes, aſſidui, utrumque vel unum latus vexantes, morbum ſane magnum ac difficilem detegunt, quod partem tum reſpirationi ſervientem, tum cordi, nobiliori viſceri, proximam maxime lædant. Viſcerum vero nobilium affectus eſſe magnos & graves Hippocrat. *in ſecundo Prognoſt. a) text.* 70. ita ſcribit: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos & inferas ſedes, & præcordia attigerunt, inferas relinquentes ſedes, exitiales admodum ſunt.* Et *in libr.* 4. *Aphorismorum. b) In acutis febribus convulſiones, ſi circa viſcera dolores fortes, malum.* Reſpiratio itidem in his quoque difficilis, tuſſis moleſtiſſima, ſicca ſeu inanis, aut cum ſputis pernicioſis, ſeu malignis, ægerrime eductis, nihil ægrotos juvantibus, pulſusque duri admodumque inæquales, morbum maximum non niſi a robuſtiſſima natura ſuperandum, præmonſtrant. Crebra enim reſpiratio, ut Gal. docet *in* 1. *Epidem. cum dolore gravem inflammationem ſupra ſeptum transverſum ſignificat tuſſis magna ſicca ſ. ſine ſputis morbum crudiſſimum, non ſecus ac urinæ aquoſæ in febribus ardentibus conſpectæ.* Gal. *itidem in* 1. *de Criſib.* auctore,

Morborum levitas & magnitudo cognoſcitur ex morbi idea. Ex ſymptomatibus paucis, vel multis, parvis vel magnis, levibus vel fortibus.

a) p. 43. lin. 32. b) Aphor. 66.

©BIU Santé

ctore, *oſtendit*, *de qua in libr. etiam de conſtit. art. Medicæ* dixit. *ex Symptom.* ut nihil omnino exſpuere pernicioſum eſt, partim quod ſignificet fluxionem in phlegmone quaſi devinctam teneri, partim vero, quia ea univerſa interius contenta, corrumpetur. De quibus Hipp. in 1. *Epid. a) com.* 3. *in text.* 18. ait: *multi præterea infeſtabantur arida tuſſi, nihilque excreabant.* Cum qua etiamſi pauca cruda vel prava excernantur, malum eſt, magno enim ac difficillimo morbo naturam conflictari, nobis ſignificatur. De his Gal. *in lib. de totius morbi Emtor. cap.* 16. ita meminit: *Magnum etiam morbum oſtendunt, ſi etiam ſputum pleuritide & peripneumonia laborantibus, vel nigrum vel fulvum vehementer, vel ſpumans, vel impenſe fœtidum eſt; eoque magis, quod nihil juvat, ſed quod dolorem non levat.* ut Hippocrat. *in lib. 2. Prognoſt. b) comm.* 1. *text.* 12. *cap* 6. *text.* 51. nobis tradidit. Quare ex hiſce ſymptomatibus, pleuritidem pernicioſiſſimam denotantibus, morbus magis veneno refertus ac propterea difficillimus præmonſtratur. Veluti ab iisdem, ut nuper dictum eſt, mitioribus ac levioribus, morbum naturæ viribus infirmiorem, ac quem haud difficulter ipſa natura ſuperabit, comprehendimus. In hac enim pleuritide neque febris magna ſeu vehemens apparet, neque magnus dolor, neque admodum ægri difficulter reſpirant, neque valida tuſſi vexantur, facileque & cito concoctum excrementum exſpuunt, neque in pulſu multa durities & inæqualitas obſervatur. Atque hic eſt modus prædicendi ſalutem & mortem ex morborum idea, ſeu ſpecie, qui penes propriorum ſignorum, quæ *Pathognomonica* appellant, magnitudinem ac vehementiam, ut recte a Galeno in 3. *de Criſibus* proditum eſt, attenditur, atque nobis ex iis innoteſcit. Levia & parva, morbum debilem ac levem præmonſtrant, magna & vehementia, magnum & curatu difficilem. Idem nedum ſymptomatum vehementia, & parvitate nobis innoteſcet, verum etiam numero. Etenim ſi ſymptomata Pathognomonica ſ. propria, præterquam quod magna ſint, etiam numero plura exſtiterint, utique morbum natura potentiorem declarabunt, & debilem pauciora. Ceterum non quæ ſymptomata numero plura in morbo apparent, paucioribus ſym-

Ex numero ſymptomatum,

a) Sect. 1. p. 939. inter Litt. D, & E. b) p. 41. lin. 33.

©BIU Santé

ſymptomatibus ad majorem morbi vim denotandam perpetuo erunt præferenda. Quandoquidem phrenitidem, quæ cerebri eſt inflammatio, duobus tantum numero ſymptomatibus ſimul conſpectis, febre nimirum aſſidua continuaque, ac perpetuo delirio conſpectam, nuper dicta pleuritide, quinque ſymptomatibus nobis præſcripta & indicata, morbum non minorem eſſe, neque debiliorem, neminem Medicorum latet. Sed in eodem morbo, quo numeroſiora illa prodierint, ſimul eo majus malum denotabunt. Veluti ſi una cum pleuritidis ſignis dolor capitis, vigilia, delirium, aut aliud ſymptoma illuxerit, graviorem utique morbum oſtendet. Idem in phreniticis, ſi veternoſus ſomnus appareat. De quibus Hippocrates in *libro* 3. *Epid. a*) ait: *Nec phreniticorum valde inſanivit quicquam, quod uſu venit aliis, ſed alia quadam cataphora ſegni gravati peribant.* In eodem itaque morbo plura conſpecta ſymptomata, morbum reddunt graviorem & potentiorem. Demum a ſymptomatibus in morbis poſtea apparentibus, quæ morem morborum, auctore Galeno, oſtendunt, ipſorum cum robur tum imbecillitas cognoſci poterit. Galenus *in primo de Criſibus cap.* 2. ait: *Ex ſuperuenientibus ſymptomatibus, ſi multa, ſi diuturna & valida atque maligna etiam exſtiterint, morbum magnum natura potentiorem, & ſi pauca brevi temporis ſpatio, & parva & ſimplicia fuerint, debilem ac mitem nobis præmonſtrari.* Itaque in parvis morbis non perniciosis optima ſigna illucent, & prava in non ſalutaribus. In putridis ſiquidem continuis febribus ad ſalutem tendentibus, primo in excrementis ſigna coctionis apparebunt, omniumque maxime in urinis. Hæ itaque mutabuntur in bonum colorem & ſubſtantiam, habebuntque bonam hypoſtaſin. Et ſic cetera alia excrementa concocta prodibunt. De quibus poſterius a nobis accuratius ſcribetur. A conſpectis ſignis coctionis febres ac ſymptomata, aut reſolventur, aut ſaltem diminuentur, ægrique facilius morbum ferent. Somno enim, exempli gratia, deſtitutis, ſomnus redit, veternoſis vigilia, dolores, ſitis, inquietudinesque abeunt, & amentes ad mentem redeunt, & male antea reſpirantes melius reſpirare incipiunt. Ex oppoſitoque, morbis naturæ prævalentibus, ſigna mala poſt-

Ex ſymptomatibus ſubſequentibus.

Bonis.

Malis.

a) pag. 1085. lit. G.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 52 sur 615

©BIU Santé

ea illucent. Nam præterquam quod excrementa cruda appareant, etiam prava obſervantur, uti in phreniticis urinæ albæ lucidæ malignitatem denotant. Ex quo Hippoc. *in quarto Aph.* 72. ait: *Quibus urinæ albæ ac perſpicuæ, malæ, præſertim ſi in delirantibus appareant.* Et in febribus ardentibus nigræ cum nigro ſedimento, quod morem peſſimum ſignificent, ideo morbum natura robuſtiorem ſignificant. Eodem modo ab aliis excrementis pravis conjicitur in morbis malus mos, qui malignos, ac magnos morbos denotat. At qualia ſint & dicantur excrementa prava, poſterius a nobis dicetur. At non ſolum prava excrementa in morbis poſtea apparentia, morbum natura potentiorem oſtendunt, ſed omnia itidem mala & prava ſymptomata. Cujusmodi ſunt, exempli cauſa, deliria, convulſiones, tremores, ciborum abhorrentia, non ſitire in morbo calidiſſimo, ſi præſertim antea non parum ſitierint, lingua ſqualida & nigra, malus decubitus, inquietudines & ſimila ſymptomata. De quibus poſtea accurate agemus. Ex iis igitur tribus explicatis, quippe morborum idea, magnitudine, atque more morbos prævalidos & debiles cognoſcemus.

Symptomata morbi malum morem indicantia.

CAP. VIII.

De morbis debilibus ex morborum idea, magnitudine, atque more cognoſcendis.

Nunc ſpeciatim quoque debiles morbos, atque a natura, ut ſuperentur, faciles, ab ipſorum idea, magnitudine ac more intelligamus, ab idea principium facientes. Ideam vero in morbis ſigna indicantia ſunt, ut dictum eſt, quæ ſimul cum morbo apparent, ſymptomata, & morem ſignificantia, quæ poſtea. Itaque ſi pauca ſint, levia, neque valde corporibus moleſta, mitem ſane & debilem morbum explicant, & quem natura haud difficulter ſuperabit. Quos Hippoc. merito morbos ſimpliciſſimos, ſeu, ut Galeno placuit, placidiſſimos ac mitiſſimos vocat, quoties ſecuritatis indicia exſtiterint, parvaque ſymptomata, pauca, leviaque fuerint. Etenim *in lib.* 3. *Progn.*

Morbi debiles, quomodo ex horum idea noſcuntur?

©BIU Santé

Progn. a) tex. 3. dixit. *Simpliciſſimæ enim febres ac ſignis firmatæ ſecuriſſimis quarto die aut citius deſinunt.* Quæ ſigna ſecuriſſima eſſe poſt expreſſit, *b)* dicens. *Qui enim convaliturus eſt, facilius ſpirat, ſine dolore agit, noctu dormit, & alia ſigna ſecuriſſima habet.* In pleuriticis levem ac debilem morbum conjicimus, ubi lateris dolor ſit levis, non difficulter ſpiret, tuſſis ſit parva, neque multum moleſta, facileque ægroti ſputum, quod neque malignum ſit, tuſſi excernunt, pulſus item neque valde duri neque inæquales ſint. Sic in anginoſis parvam & debilem comprehendimus eſſe inflammationem, ubi itidem dolor in gutture aut faucibus ſit debilis, exilis, facile reſpirant, & deglutiunt. Quæ ſane ſigna morbum debilem, quem natura non difficulter alteret, denotantia Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. c)* de ſuppuratis locutus, ita expreſſit. *Bona vero hæc ſunt facile morbum ferre, bene ſpirare, dolore vindicatum eſſe, ſputum facile extuſſire, corpus æqualiter calidum videri ac molle, ſiti non detineri, urinas, dejectiones, ſomnos, ſudores, ſingula intelligere bona, uti præſcriptum eſt, ſuccedere. Quare pauca parvaque ſymptomata cum in principio morborum, tum poſtea conſpecta debilem morbum, viribuſque naturæ imparem, ſignificant.* Addemus vero hæc parva, & levia ſeu placida ex ratione videri oportere, cum ſæpius parva placidaque ſenſibus apparent, licet magna & parva (quod a morbis, cauſisque fortiſſimis prodeant) ſint dicenda. Complura enim in multis morbis exitialibus ſymptomata parva ac levia apparent, ut ex ipſis quandoque Medici non leviter eruditi decepti ipſorum maligna natura, putent ægrotos nedum gravi morbo teneri ac conflictari, ſed quinimo ipſos ægrotare dubitent. Quæ tamen ſymptomata a fortiſſima, & exitiali cauſa foveri dignoſcuntur. Quorum non pauca apud Hippocratem exempla leguntur. De exitialibus hac nimirum ratione phreniticis *in primo Prorrheticorum d) tex.* 33. hæc habuit; *Tremulæ, obſcuræ, blandæ & contrectabiles deſipientiæ valde phreniticæ.* Etſi enim hæc ſymptomata parva ac levia ſenſibus adjudicentur, tamen a maximis fortiſſimisque cauſis oriuntur; quippe, ut Galeno placuit, humore bilioſo in cerebri ſubſtantia imbibito, ac ipſo cerebro ad hecticam affectionem deducto. Ex magnitudine.

Simile

a) p. 43. lin. 54. *b)* p. 44. lin. 25. *c)* p. 41. lin. 47. *d)* text. 34.

©BIU Santé

Simile exemplum de Hermocrate moribundo *in* 3. *Epid.a*) 1.*tex.* 8. legitur hiſce verbis: *Quarto decimo die a febre liber: non ſudavit: dormivit, omnino mente conſtabat, urina eadem:* Et paulo poſt; de eodem: *Iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat.* Sic quoque magna ſymptomata exiſtimanda duximus, quæ a fortiſſimis cauſis foventur, ſicuti, ut jam dictum eſt, parva a parvis proficiſcentia. Sæpius enim magna vehementiave aliqua ipſorum æſtimantur ſeu judicantur, quæ tamen non ſunt a Medicis timenda, quod a prærobuſtiſſimis naturæ viribus concitentur, præſertim natura corporis pravos humores deponere ac excernere volente. De qua Hippocrates *in* 6. *Epid. b*) *Com.* 2.*tex.* 23. *Quæcunque tertianam naturam habent, his nox ante acceſſionem moleſta eſt, a quibus ſane acceſſionibus natura ſemper aliquam vacuationem moliri eſt ſolita.* Hinc auctor Prorrheticorum *c*) *in* 2.*lib. tex.* 17. dixit, *perniciosa ſine ſignis levantia mortem indicare*, & Hippocrat. *in ſecundo Aph.* 27. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim ſtabilia non ſunt, neque multum durare & permanere conſueverunt.* Quod Galenum ſæpe aſſecutum, ipſius verba *in ſexto Epid. Com.* 1. *in text.* 16. ſcripta, declarant, quæ hæc exiſtunt: *Interdum namque in vehementiſſima febre adjuncta vigilia, faſtidio, ſiti, impatientia, nonnunquam & delirio omnibus ægrotantis domeſticis perterritis ac flentibus, quempiam licet rigorem & ſudorem morbique ſolutionem ſcienter prædicentem Æſculapium eſſe videri.* Parva igitur ex ratione, leviaque ſymptomata, tum ſimul cum morbo conſpecta, tum ſupervenientia, ſeu poſtea in morbo apparentia, morbos debiles, quos natura facile ſuperabit, præmonſtrabunt. Omnino vero ſalutares, ſi multa aut aliqua optima ſigna illuxerint. Nullus enim ægrotus ad ſanitatem pervenit, in quo non prius aliquod ex optimis ſignis illuxerit. Hæc enim ex Galeno *in tertio de Criſibus*, bonum morem in morbis, uti mala malum denotare, nuper diximus, ex quo Medici morbos boni & mali moris appellant. Hos vero comprehendunt, uti dictum eſt, ex ſupervenientibus accidentibus ſeu ſymptomatibus, ſcilicet, quæ

Ex more.

a) Aegrot. 2. p. 1062. b) Sect. 2. text. 15. p. 1168. c) Lib. 1. text. 52.

©BIU Santé

quæ poſt principium apparent, vel bonis malis, ut meminit Galen. *in tertio de Criſibus cap.* 4. dicens: Si vero benignus aut malignus ſit morbus, ex ſubſequentibus ipſum accidentibus noſcitur. Quæ in ea, quæ morem oſtendunt, & quæ criſin futuram, & quæ etiam criſis cauſæ exſiſtunt, dividuntur. Ideo morem ſignificantia, ab aliis erunt diſtinguenda, aliud quidem quam hæc præſagientia. Etenim vigilia, deliria, lacrymæ involuntariæ, convulſiones, atque alia ſimilia, ſi cum coctionis ſignis in morbo, criſi judicando, appareant, criſin denuntiant. De his in *primo Epid. a) com.* 2. *tex.* 55. Hippocrates. *In ardentibus ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erumpit.* Et paulo *b)* poſt, *tex.* 88. etiam clarius. *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus ſpontaneæ effluunt lacrymæ, his (ſiquidem reliqua non ſint exitialia) e naribus ſanguinis eruptio eſt exſpectanda. Qui incommode habent, his non ſanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Hactenus debiles parvi atque benigni morbi, qui ſint ex ipſorum idea, magnitudine, atque more, didicimus. Nunc eoſdem cognoſcere ab ipſorum cauſis diſcamus.

Sympto-matum morbum ſubſe-quen-tium di-ſtinctio.

Sympto-mata criſin deno-tantia.

CAP. IX.

De morbis debilibus ab ipſorum cauſis cognoſcendis.

EX cauſis quoque debilium morborum cognitionem indagaturi, ab externis principium faciamus. Itaque varii in primis aëris ſtatus, variæ cum annorum conſtitutiones tum tempora, atque etiam morborum graſſantium ideæ, ſeu naturæ ſunt prænoſcendæ. Aër quidem nihil aut parum, quod ad ejus qualitatem & ſubſtantiam attinet, mutatus, nequaquam magnos ſævoſque morbos excitat. E contrario mutatus ſolet maximos in corporibus morbos concitare; Quippe illo maxime a naturali & conſueto temperamento recedente, morbos graviſſimos fieri obſervamus. Minus vero morboſus eſt, minusque graves morbos, ad frigidum quam ad calidum mutatus

Morbo-rum de-bilium cognitio ab ipſo-rum cauſis.

Ab Aëre.

F

a) Sect. 2. p. 948. lit. H. *b)* p. 956. lit. F.

©BIU Santé

Ab Annorum variis constitutionibus.

tatus sive alteratus, hominibus invehit. Nam, ut scribit Hippoc. *in tertio lib. Aph.* 17. *Quotidianæ constitutiones Aquilonæ corpora densant, & robusta, & bene mobilia, coloratiora, & melius audientia faciunt. Et calidæ Austrinæ corpora dissolvunt, humectant, auditum obtundunt, & vertigines faciunt. Oculis atque corporibus difficilem motum præstant.* Ex passivis etiam aëris qualitatibus vocatis, siccitatem aëris præ humiditate, salubriores morbos facere, colligimus ex Hippoc. *a) cap.* 17. ita dicente: *Ex anni constitutionibus (quod in totum dixerim,) siccitates imbribus sunt salubriores, & minus mortiferæ.*

Ab anni temporibus.

Atque ex anni quoque temporibus ver morbos saluberrimos, minime exitiosos parere, Hippoc. *b)* tradidit. Quandoque observantur salutares grassationes, quales

Grassationes salutares.

Hippocrat. meminit *in* 1. *Epid. c) com.* 2. *tex.* 9. ita dicens: *Ante ver ex priore cælo, quod huic subcontrarium fuerat, Aquiloniumque paucos ardentes febres corripuerunt, eosque admodum stabiles, paucisque sanguis erupit, nec ex his peribant. Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque exstiterunt, febri carebant, erant recti. Nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum, neminique suppurarunt cuiquam, uti solent, quæ aliis ex occasionibus extuberant. Erat eorum hæc natura laxa, erant, magna, diffusa, citra phlegmonem, atque citra dolorem obscure omnibus evanescebant.* Venetiis, ac in aliis locis multis Italiæ, anno 1580. complures febres (quem *morbum Arietis* vulgus appellabat) grassatæ sunt. Quibus tamen pauciſſimi interierunt, & in Lyguria, quo tempore Genuæ apud Andream Auream Principem amplissimum, medicinam faciebam, febres synochæ, ardentes, tertianæ cum paucorum morte epidemicæ fuere grassatæ. Æstate quoque propriam servante naturam maxima ex parte, tertianæ, quæ sunt salutares, vagantur. Febres enim quocunque modo intermiserint, omnino vacare periculo tradidit Hippoc. *d)* in *Aphoris.* Ex proba etiam victus ratione, pauci, minimeque exitiales fiunt morbi. Qui enim optimam servant vivendi rationem, quæ præcipue qualitate proba ciborum, idoneaque quantitate absolvitur, raro ægrotant, & morbis minime exitialibus capiuntur. Idem contingit illis, qui somno,

Victus ratio quid ad morbos.

a) Lib. 3. Aphor. 15. b) ibid. Aphor. 9. c) Sect. 1. p. 938. inter D. & E. d) Lib. 4. Aphor. 43.

©BIU Santé

ſomno, vigilia, exercitio conſueto utuntur, quique hilarem vitam ſine moleſtiis ducunt, ſolitaſque naturæ excretiones nimirum quod ad alvi feces, urinas, ſputa, menſes, hæmorrhoidas, attinet, habent, non minus corpora humida, ſuccique plena, ſi veneri temperate operam dent.

Ætates quid ad morbos.

Pueri etiam, quod ad ætates ſpectat, minus quam alii aliarum ætatum homines, morbis gravioribus laborant, quod ipſorum corpora præ multo calore innato & præ cutis raritate plurimum evacuentur, & reſolvantur. Ex internis vero cauſis eodem modo debiles morbos perſcrutabimur, incipientes a naturarum, & habituum corporum diſpoſitionibus, de quibus Hippocrat. ita meminit in 2. *lib. Aph.* 34. *In morbis minus periclitatur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus ſecundum nihil iſtorum congruit.* Proinde calida corpora periclitantur minus a morbis calidis, quamvis tamen facilius corripiantur contra frigida. Quo æſtate febres minus ſunt timendæ, quam hyeme. Eodem modo ſenum, quam juvenum erunt periculoſiores. In quo ſenſu Hippoc. dixit, in morbis minus periclitari, quorum naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus ſecundum nihil iſtorum congruit. Ex variarum itidem, tum partium temperamento, tum diſpoſitione ad morbos, morborum quoque debilium ratio nobis innoteſcit. Partes etenim corporis, nihil a ſua natura intemperamento mutatæ, non facile magnis morbis tentari ſolent. Hæ namque partes recte valentes, plura gigni excrementa, & prava fieri non permittunt, eaque genita conſumunt, aut excernunt, aut ad partem aliquam ignobilem tranſmittunt, quo ne a magnis morbis corripiantur, defendunt. Eædem partes nihil aut parum, ad morbos, quibus tentantur, habentes aptitudinis, fortes ſunt, ægreque morbis gravioribus tentantur. Etenim quibus, exempli gratia ad phtyſin, aptitudo non eſt, quanquam ſæpe ii capitis diſtillationibus vexentur, tardiſſime tamen ac magna difficultate phtyſici evadunt, facillime vero ac citiſſime, habentes aptitudinem ſeu diſpoſitionem, uti Hippocr. in multis, qui tabe interiere, obſervavit. De his *in primo Epid. com*

Morbi debiles ex internis cauſis cognoſcendi.

A tempore.

Ex temperamento.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 58 sur 615

©BIU Santé

1. *tex.* 18. *a)* dixit. *Maxime moriebantur, quibus ad phtyſin natura vergebat.* Quod *in* 3. *Epid. b) Com.* 2. *tex.* 3. de Euryanactis virgine, quæ tabida obiit, ita expreſſit. *Erat autem nativum quoddam tabidum.* Qua ratione etiam *in lib.* 6. *Aphor.* 33. dixit. *Qui acidum eructant, non valde morbo laterali corripiuntur.*

Ab humoribus exſuperantibus. Ab humoribus etiam exſuperantibus debiles ac ſalutares morbi conjici poſſunt. Quorum omnium ſanguis (quod qualitate ſit ceteris aliis humoribus benignior, atque naturæ amicior) morbos minus periculoſos parit. Ex quo Hippoc. *in* 6. *Aph.* 53. dixit: *Deſipientiæ, quæ cum riſu fiunt, ſecuriores.* Et in pleuriticis ſanguinis excreationem morbum monſtrare ſecuriorem

A ſanguine, obſervamus. Eſt tamen ſanguis quovis modo excreatus, malus, non ex ſua natura, ſed quod plerumque in pulmonibus aut thorace malum irreparabile denotet. Quod Hippoc. expreſſit *in Aphoriſmis c)*, cum dixerit: *Sanguis qualiſcunque ſit per ſuperius malum, & a ſanguinis d) ſputo puris ſputum, & a puris ſputo phtyſis.* Nos itaque loquimur hic de ſanguine, tanquam cauſa materiali, ex qua morbi fiunt, ad differentiam aliorum humorum, & propterea dicimus, ab ipſo, tanquam ab humore, qualitate benigniori, non fieri morbos magnos ac periculoſos. Etſi ipſius plenitudine, & copia exitialiſſimi non raro fiant,

A pituita, uti ſunt anginæ ſuffocantes, pleuritides & alii. Pituita vero ſanguine minus bona exiſtit, utraque tamen bile naturæ eſt humor accommodatior, quod hæc facile in ſanguinem vertatur, majorem quippe coctionem adepta, proinde immoderatius niſi fuerit copia aucta, utraque bile morbos benigniores facit. Flava bilis, majores, ac omnium periculoſiſſimos, crocea,

A bile varia. porracea, æruginoſa atque nigra. Hic enim humor omnium eſt naturæ inimiciſſimus, difficillimus, & tardiſſimus, ut a

Ab humoribus ſimplicibus. natura coquatur, & ſuperetur. Simplices etiam humores quam miſti benigniores morbos concitant, & graviores plures ſimul miſti, quam ſimplices. Quo Hippoc. *in* 2. *Prog. e) tex.* 4. dixit,

Ab humorum quantitate. *ſi vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum eſt:* Atque Gal. *in lib. de humoribus, & in* 1. *Epid. Com.* 3. Ubi æque redundant bilioſi & pituitioſi, fieri morbos acutiſſimos & graviſſi-

a) Sect 1. p. 939. lit. F. *b)* pag. 1075. Ægrot. *c)* Lib. 4. Aphor. 25. *d)* Lib. 7. Aphor. 15, & 16. *e)* pag. 41. lin. 8.

©BIU Santé

graviſſimos, docuit. Humorum quoque quantitas moderata & pauca non pariet magnos morbos, quod natura facilius paucum, quam multum alteret, & ſuperet. Ex humorum item commotione per corpus idem dignoſci ſolet, quandoquidem humoribus ab intro foras motis, ſalutaris morbus animadvertitur. Quod Hippoc. *in* 3. *Progn. a) tex.* 30. ita expreſſit. *Securiſſimum vero eſt, ſi œdema, aut rubor quam maxime foras vertantur.* Idem, ſi ad ignobiles partes e viſceribus tranſmittantur. Quod itidem *de abſceſſibus in* 2. *lib. b) tex.* 67. ita docet. *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmonibus vehementibus, ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* Ab humoribus quoque ignobiles partes vexari idem comprehenditur, nam morbo licet aliqua ipſarum partium pereat, non ob id animal perpetuo moritur, ſiquidem multi, quibus crura vel manus fuere mutilata, ſuperſtites vixerunt. Idem & de lingua, naſo, oculis, auribus, genitalibus atque aliis partibus eſt dicendum. Ex quo febres intermittentes, quod fiant humoribus putreſcentibus in parvis capillaribus venis a magnis remotiſſimis, debiles ſunt, ac plerumque ſalutares, atque quo morbi plus intermittunt, eo benigniores exſiſtunt, cujuſmodi eſt quartana febris, quam ob id Hippoc. *in* 6. *Epid. c)* ſecuriſſimam omnium fecit. Addimus quoque iis, morbos ab aliis morbis concitatos ſæpius in magis ſalutares mutari, veluti ſunt exempli gratia, quæ ex continuis febribus intermittentes evadunt, & a peſtilentibus malignisque, quæ benigniores fiunt; Morbum quoque ſimplicem ex multiplici; Convulſioni, Paralyſi, tremori febrem continuam aut intermittentem ſupervenire; ab Apoplexia, Paralyſin ſeu Paraplegiam; ab Angina lethali, colli pectorisque tumorem apparentem, atque ita de aliis multis. Ab iis itaque omnibus morbi debiles, naturaque viribus infirmiores nobis innoteſcent. Nunc ad eos, qui natura viribus ſunt potentiores, deſcendimus.

Ex humorum commotione.

Ab humoribus ignobiles partes occupantibus.

A morborum mutatione.

a) p. 45. lin. 20. b) Prognoſt. p. 43. lin. 18.
c) Sect. 6. text. 9. p. 1190, conf. lib. 1. Epid. Sect. 3. p. 96. ſub lit. G.

©BIU Santé

Cap. X.

De morbis natura potentioribus ex idea, magnitudine, atque more cognoſcendis.

Morbi natura potentiores ex horum idea cognoſcendi.

Ex propriis cujusque morbi ſymptomatibus, magnis vehementibusve, morbos graviſſimos ac ſumme periculoſos comprehendimus. Cujuſmodi in pleuriticis diximus eſſe magnum lateris dolorem, febrem acutam, tuſſim moleſtam, ſiccam ſcilicet ſine ſputis, aut magna cum difficultate ægrotos exſpuere, quod etiam pravum ſit reſpirationem admodum difficilem habere. His omnibus nobis magna inflammatio & pernicialis indicatur, veluti ex febre continua, acuta, & delirio perpetuo, ac vehementi, phrenitis graviſſima. Ceterum, quoniam diximus, non tantum illa ſymptomata magna ſive vehementia intelligi, quæ talia ſenſibus apparent, ſed, quæ a fortiſſimis morbis, atque cauſis promanant. Qua ratione in continuis febribus, calor exterius mitis & obſcurus, cum tamen ægroti interius urantur, magnum eſt ſymptoma, febris quippe malignæ ac pernicialis certum indicium. Has febres exterius mites ſeu obſcuras intus turbantes Græci *typhodes* appellant; quippe quæ naturam multitudine humorum gravatam, ac fere ſuffocatam, incendium foras tranſmittere, nequeuntem, ſignificent. Hasque vulgus Medicorum appellat, foris mites, intus conturbantes; ſuntque eæ omnes admodum pernicioſæ. Delirium itidem vehemens, aut obſcurum ſine ratione, in his febribus magnæ malignitatis eſt indicium. De illo Auctor Coacorum *in lib. a) Præſag. tex.* 11. ait: *Quæ feroces deſipientiæ in brevi deſinunt, ferinam convulſionem prænuntiant*, & de hoc, quippe de obſcuro delirio, Auctor Prorrheticorum. *b) Blandæ, tremulæ, obſcuræ deſipientiæ valde phreniticæ.* Virium enim languorem ſignificant. Quare accidentia ſimul cum morbo conſpecta, aut quod vehementia ſint, aut parva ſine tamen ratione morbum maximis viribus adverſus naturam fulcitum præmonſtrant. De quibus in 1. *Epid. c)* Hippoc. ſcribit: *at cum febres*

Ex magnitudine.

a) Text. 85. b) Lib. 1, text. 34. c) Sect. 2. p. 954. ſub. lit. D.

©BIU Santé

febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet. Siquidem ſtatim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua parum ſuperrigebant, inſommes erant, ſitibundi, faſtidioſi. Dolor vehemens in pleuriticis, morbi fortiſſimi eſt indicium. Parvus vero, cum prius vehemens fuerit, abſque ratione allevatus, vel etiam omnino ſublatus, aut delirium, aut exſtingui facultatem ſentientem, aut materiam morbificam alio converſam. Morbum eodem modo natura potentiorem comprehendimus, ſi præter ſymptomata propria idem denotantia, alia quoque gravia ſimul illuxerint. Veluti in phrenitide, ſi præter acutam continuamque febrem atque delirium perpetuum, quæ hujus morbi ſigna propria, *Pathognomonica* Græcis dicta, exſiſtunt, dolor capitis acutiſſimus, perpetuæ vigiliæ, aut convulſio, aut tremor, aut partium extremarum frigiditas, aut aliud ex iis unum appareat, morbum magnis viribus præditum, naturæ prævalentem comprehendimus. Ex ſupervenientibus demum malis ſymptomatibus, quæ morem ſignificare dictum eſt, morbos perniciales eadem ratione comprehendimus. Quæ prava ſigna Hippoc. *in* 1. *Epid.* a) *com.* 2. *tex.* 75. ita eſt complexus. *Paululum in fronte & claviculis exſudabant, ſed nemo per totum corpus. Multum delirabant, timores, mœſtitiæ, extremitates ſubfrigidæ, ut ſummi pedes magiſque manus. Acceſſiones diebus paribus, plurimi* 4. *die amxime laborabant, ſudores diutiſſime ſubfrigidi. Extremitates non ad calorem redibant, ſed lividæ erant, & ſubfrigidæ. Nec ſitiebant. Ad hæc erant urinæ his nigræ, tenues, paucæ, & alvi ſiſtebantur. Nec erupit e naribus ſanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, ſed parum ſtillarunt. Neque recidiva ulli horum advenit: Ceterum ad ſextum diem cum ſudore moriebantur.* Hactenus multa ſymptomata prava in multis, qui morbis exitioſis laborabant, ab Hippocrate obſervata, vidimus, quæ ſi morbis ſupervenerint, aut poſtea in morbis appareant, pravum malignumque morbum, naturæ prævalentem denotabant. Sed, ut lector hic ſingula legere poſſit, ad hoc, ut ipſa morbis ſupervenientia, ſeu poſtea apparentia recognoſcat, & ſciat morbum denotare abſque dubio lethalem, utile fore duximus, omnia hic a nobis

Ex more.

a) Sect. 2. p. 954. lit. E.

©BIU Santé

Morbum lethalem indicantia signa.

bis adnumerari oportere. Hæc itaque sunt, Vigiliæ assiduæ, profundus somnus, veternosus. delirium, oblivio, dolor acutus, ægrotos dolores non sentire, surditas, aurium tinnitus, vertigo, oculis caliginem obversari, lacrymæ involuntariæ, oculos lucem effugere, convelli, aut alterum altero majorem videri, aut si candidum rubeum appareat, aut lividas aut nigras venulas habeat, aut sordem circa oculos, aut ipsos sublimes tumidos, ut, vel cavos admodum videri, aut squalentes & obscuros, vel totius vultus color evariet, tremores, convulsiones, resolutiones, palpitationes præsertim cordis, anxietates, inquietudines, singultus, viscerum dolores fortes, extrema frigida difficulter recalescentia, livida, lingua squalida exusta, nigra, livida, crassa, cœnosa, sine siti, aut ægrotos siti ardere inextinguibili, cibos abhorrere, eos stomacho non continere, sed vomitu rejicere. Pulsus arteriarum prælanguidi, duri, inordinati, inæquales, intermittentes, deficientes. Respiratio magna & rara, parva, densa, intermittens, inordinata, sublimis, frigida, fœtida, & quæ pinnis narium quoque & pectore editur. Malæ excretiones, non allevantes, in die decretorio. Sudores multi non allevantes, pauci, assidui, non ex toto corpore sed ex capite, fronte, claviculis, frigidi. Stillationes sanguinis e naribus nigræ, crassæ in die decretorio, largæ itidem sanguinis vacuationes non juvantes: Vomitus bilioſi, flavi, virides, nigri, fœtidi, virulenti, æruginosi nihil juvantes: Hypochondrium cum dolore tensum, atque cum ipso ictericus color in corpore, ante diem septimum. Si conspiciantur exanthemata, parva, pauca, numero & magnitudine non augescentia, livida, nigra, intus recurrentia, atque sine ratione evanescentia, copiosa, magna non sublevantia. Tumores quoque post aures, Græci *parotidas* appellant, in inguine, aliisque partibus, parvi, non augescentes, vel magni non venientes ad suppurationem, omniumque maxime cito, nulla prægressa vacuatione, intus recurrentes atque evanescentes. Urinæ item aquosæ, turbidæ non clarescentes, crassæ, nigræ cum suspensis nigris, albæ lucidæ in phreniticis, cum suspenso elato, lividæ, ictericæ, non juvantes, pingues oleosæ,

©BIU Santé

ſæ, cum ſedimento farinæ craſſiori ſimili. Dejectiones immodicæ, liquidæ, fœtentes, quas *colliquativas* Medici appellant, pingues, cruentæ, nigræ, lividæ, bilioſæ, ſinceræ, multæ non minuentes febrim, ſputa ſincera, bilioſa in tabidis & ſuppuratis, cruenta ex pulmonibus, livida, nigra, æruginoſa, admodum viſcida & magna difficultate educta, dolorem non ſedantia, atque penitus ſuppreſſa in viſcerum internis inflammationibus, ad re piratoria inſtrumenta pertinentium. Hæc itaque, atque hujuſcemodi generis alia, poſt morbum conſpecta, (ni propter criſin futuram fiant, quod nobis ſigna perfectæ coctionis & alia ſigna ſalutaria indicabunt) morbum natura potentiorem, ſummeque pernicioſum, nobis præmonſtrabunt.

CAP. XI.

De morbis natura potentioribus ab ipſorum cauſis cognoſcendis.

Morbi magni ac pernicioſi cognoſcendi ex cauſis externis. Ex aëre.

Nunc eoſdem morbos natura potentiores ab ipſorum cauſis indagemus, atque ab externis exordiamur. Quarum primo occurret conſideranda, quæ ex vario aëris ambientis ſtatu, a variis cum annorum conſtitutionibus, tum temporibus morbos magnos nobis indicare poteſt. Itaque aër a ſuo conſueto temperamento ad calidum maxime mutatus, quique diu talis prævaluerit, maximos morbos animalibus invehit. Etenim immodica ipſius caliditas, plurimum nativi caloris in corporibus reſolvens, corpora cum in magnos morbos, (magno quidem a ſuo ſtatu naturali facto receſſu) delabi, tum valde languida, & debilia, reddi, eſt cauſa: a qua ſane immoderata caliditate quandoque peſtilentiam gravem concitatam fuiſſe, Galen. *in primo de differ. feb.* hiſce verbis tradidit, dixit enim: *Contingit autem quandoque præcedere ambientis aëris caliditatem immodicam, quemadmodum in ea peſtilentia, quæ Athenienſes invaſit, ut Thucidides inquit: Sed in tuguriis ſuffocantibus æſtatis tempore habitantium corpora corruptione laborabant*, & in 3. *Epidemicorum com.* 3. *tex.* 71. *Æſtatem Eteſiis ventis carentem* (qui ſunt ſeptentrionales frigidi) *admodum morboſam eſſe* ſtatuit. Ex quo Hippoc. *in Epidemiis a) com.* 3. *tex.* 71. peſti-

a) Lib. 3. p. 1082. lin. 6.

©BIU Santé

lentem conſtitutionem deſcribens, ait: *Æſtas ſerena erat & calida magni erant æſtus.* Ex calore itaque aëris immodico corpora patiuntur inſignes corruptiones, & reſolutiones, cerebrumque ipſum inſignes noxas a calore patitur. Caput enim incalefactum a toto corpore humorum redundantiam trahit, præſertimque bilioſos, qui tali tempore cum multi tum tenuiſſimi ac acutiſſimi abundant. Facillimeque ex univerſo corpore ad caput rapiuntur, quibus cerebrum in morbos ſymptomataque pernicioſa incurrit. Qualia *Hippoc. in* 3. *Epidem. a) cap.* 4. meminit. Ubi ergo caliditati aëris etiam humiditas conjungitur, nihil corporibus morboſius, peſſimumque aëris temperamentum eſſe atque peſtiferum. Gal. *in lib.* 1. *cap.* IV. *de temperamentis* ita expreſſit: *Omnium aëris ambientis temperamentorum peſſimum id eſſe, quod humidum eſt & calidum.* Quod & paulo poſt ita confirmavit, dicens: *Verum hic minus, utpote uno tantum e quatuor temporibus mutato malum fuit, quod ſi duo triave ſint mutata, aut etiam totus annus calidus humiduſque fuerit, neceſſe eſt, magna peſtilentia ſuccedat.* Cujuſmodi *in tertio Epidem.* id eſt, *graſſantium publice morborum*, narrat. Quid mirum. Cum humiditas in aëre corpora redundare quamplurimis humiditatibus faciat, quæ facile, inſigniterque a calore computreſcunt. Siccitas vero humiditate minus eſt mala, quæ etſi acutiſſimos pariat, tamen humiditate ortis ſunt ſalubriores, & minus mortiferi, teſte Hippocrate *in lib. b) Aphoriſ.* 15. Ex præimmoderata etiam aëris frigiditate, ſic nonnullæ partes corporis læduntur, ut extincto exinde calore emoriantur. Quæ mala in variis annorum obſervationibus, quas medici conſtitutiones appellant, ſæpius apparent. Hæque conſtitutiones aut a multis anni temporibus, aut ab omnibus ad unum idemque conſpirantibus temperamentum procedunt. Hippocrat. *in libris Epid.* quatuor annorum conſtitutiones deſcripſit, quarum prima fuit auſtrina *c)* humida, ſecunda & tertia borealis *d)* atque quarta *e)* calida, & humida, quæ pernicioſos ac peſtilentes morbos mortalibus intulerunt. Quippe *auſtrina* prima phthiſes, parotides, carbunculos, ardentes febres, peſtilentes: & *duæ boreales*

Ex annorum conſtitutionibus variis.

a) a pag. 1083 ad 1091. *b)* Lib. 3. *c)* Lib. 1 Epid. Sect. 1. *d)* ibid. Sect. 2. a p. 942. ad 958. deſcriptæ. *e)* Lib. 3. Epid. Sect. 3. a p. 1081. ad 1091. deſc.

©BIU Santé

les ophthalmias, dyſenterias, teneſmos, lienterias, diarrhæas bilioſas, febres ardentes, ſemitertianas, erraticas, malignas, phrenitides, & alias: & quarta *auſtrina calida*, & humida ſine ventis, pluvioſa, ſacros ignes cito undique depaſcentes, oris ulcera, *aphthas* Græcis dicta, atque pudendorum; febres ardentes, phrenitides, lippitudines, tabes multas, internas inflammationes, tubercula in pudendis, carbunculos, abſceſſus ad ſuppurationem, quæ erat potius corruptio, non venientes, ex qua caro, oſſa, nervique integri decidebant multis, item ex maligna fluxione totum brachium, ut narrat Hippocrates, vel totus cubitus, vel femur, vel tibiæ, vel pedes omni carne nudabantur. *Ex inconſtantibus etiam anni temporibus inconſtantes morbos, ac difficiles judicatu fieri*, Hippocrat. *in ſect* 3. *Aph.* 8. docuit. Ex propriis item temporum anni temperamentis idem comprehendi nobis in *ſect.* 3. *Aph.* 9. indicavit, ita dicens. *In Autumno morbi acutiſſimi atque exitiales magna ex parte: ver vero ſaluberrimum, & minime exitiale.* Et *Aph.* 10. *Autumnus tabidis malus.* Ab iis quoque anni temporibus, non ſervantibus proprium temperamentum, morbi magni ac perniciales fieri obſervantur. Anno MDLXXXVI. *Baſſani*, & prope ipſum in Villa Novarum nuncupata, pleuritides peſtilentes, contagioſæ, epidemicæ graſſatæ ſunt, quæ quarta vel ad plus ſeptima interimebant. Hoc itidem anno, quo hæc ſcripta revideo Venetiis, & in aliis multis Italiæ locis, complures ab epidemicis febribus, ſemitertianis, ardentibus, peſtilentibus cum morbillis malignis moriuntur. Hocque genus morbi non in pauperum corpora ex proxima annona exſiccata, ſed divitum, quæ multis cibis ſe impleverunt, ſævit. A mala quoque victus ratione diu ſervata morbi magni, ac pernicioſi, excitantur. In graviſſimos morbos ii incurrunt, qui crapulis atque ebrietatibus indulgent, quando ex multo cum cibo tum potu calore corporum fere ſuffocato inſignes putredines fiant. Quo Gal. in libro *de cauſ. morb.* affirmavit, *Immodicum cibum & potum corpora refrigerare, frigidoſque & fortiſſimos morbos facere.* Ex potatione *Silenum, a) Charionem b), Nicodemum c), adoleſcen-*

A mala victus ratione.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969. b) Lib. 3. Epid. Ægr. 5. p. 1072.
c) Ibid. Ægrot. 10. p. 1108.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 66 sur 615

©BIU Santé

leſcentem Mœlibœum a) *in peſtilentes incidiſſe febres, Hippocr. in Epid.* meminit. Cibos vero pravi ſucci, ac potus pernicioſos morbos facere Medicorum neminem latet. Gal. in *lib. de ſuccorum bonit. & vitio. Peſtem ſæpius annonam ſecutam fuiſſe* ſcriptum reliquit. Copia itaque ciborum immodica vel etiam boni ſucci, & longe plus pravi, concitari magnos ac pernicioſos morbos, omnes perſpectum habent. Ceterum corpora nedum ipſorum ciborum copia in pernicioſos morbos delabuntur, ſed quin etiam inopia Gal. *in libro 8. meth. med. cap. 7.* ſcribit. *Complures in ſyncopas faſtidioſiſſimas atque hecticas febres ex jejunio incidiſſe, & in libr. 5. de loc. affectis Grammaticum quendam præ inedia ſæpius convulſum vidiſſe*, dixit. Ex immoderato vini potu homines in ſumme pernicioſos morbos delabi. Hippoc. *in ſect. 5. Aph. 5.* ita expreſſit. *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua ſolvuntur crapulæ, vocem recuperet.* Uſum item aquarum paluſtrium jecur atque lienem durum ac ſcirrhoſum reddere, exindeque hydropes, febresque malignas, veluti corruptarum ſeu fœtidarum morbos peſtilentes facere experientia docet, & ratio nobis ſuadet, hæ enim humores noſtri corporis ad ſuſcipiendam excellentem putredinem faciunt opportunos, illæ ſua craſſitie oſtruendo, viſcera debilitant, quæ variis propterea excrementis qualitate pravis abundant, a quibus prædicti affectus concitantur. Alexandriæ in Ægypto habitatores quotannis, autumno aquis ad cibum corruptis utentes, in peſtilentes febres exitialiſſimas incidunt, quibus epidemice complures interimuntur; de qua re nos in libris noſtris *de Medic. Ægypt.* editis accuratius ſcripſimus. Ex ſomno item diuturno, atque immoderato, homines redduntur vertiginoſi, veternoſi, oblivioſi, epileptici, paralytici ac vel etiam apoplectici. Qui omnes ſunt affectus perniciales. Non raro etiam phthyſici, auctis ſcilicet ex capite ad pulmones deſtillationibus. Non minus & ab immodicis vigiliis, phrenitides fiunt, amentiæ, convulſiones atque alii praviſſimi affectus. De quibus nos ſatis in opere de prævidendis morbis ſcripſimus. Ab immoderatis etiam exercitationibus corpora plethorica non raro in inſana-

Ex ſomno.

Ex vigiliis immodicis.

a) Ibid. Ægrot. 16. p. 1117.

©BIU Santé

ſanabiles affectus incurrunt. Non paucis ex iis rupto vaſe aliquo ex pulmonibus aut thorace ſanguis profunditur, quo ad phthyſin via fit. Alii in febres, atque in viſcerum internorum inflammationes incidunt, ex nimio motu accenſis & putrefactis humoribus, atque motis ad viſcera. Non minus paſſiones vehementes animi poſſunt ad concitandos magnos morbos. *Ex ira multos in acutiſſimas febres deveniſſe*, Gal. *in lib. de ſanit. tuenda*, meminit. *Ab ipſa tamen ſubito neminem mori in lib. 2. ſympt. cauſ.* teſtatum reliquit. Quod ab ingenti gaudio, atque timore quibuſdam contigiſſe, plures obſervarunt. Timor metuſque magnus ſæpe quoſdam interemit. Ex hoc complures febres acutæ & lethales invadunt, quibus omnes fere moriuntur. Ab uſu veneris cum immoderato, tum ab abſtinentia, hominibus graviſſimos ſæpe morbos contingere *in lib. 6. de loc. affectis* docuit. *Perpetuum tremorem quoſdam incurriſſe ex immodica venere in lib. 3. Epid. com. 1. in tex. 2.* poſteritati tradidit. Idem interceptis naturalibus conſuetiſque vacuationibus fit. Ex fecibus retentis & exſiccatis ſæpe in ileon incidunt. A ſuppreſſis cum menſtruis tum hæmorrhoidibus morbi graviſſimi ſolent concitari, iiſdemque immoderatis fluentibus. Quod Hippoc. *in ſect. 5. Aph. 57.* meminit, dicens: *Si menſtrua plura fiant, accidunt morbi, & ſi non fiant, ex utero morbi contingunt.* Et Gal. *in Commen. Quocunque autem horum fuerit, neceſſe eſt proceſſu temporis & ipſum uterum pati aut ſimilem inflammationi diſpoſitionem, aut eryſipelati aut duro tumori, aut cancro, quibus denuo totum compatitur corpus.* De hæmorrhoidibus. Hippoc. *in libr. 6. Aphor. 12. A diuturnis ſanato hæmorrhoidibus, ſi una non ſervatur, periculum eſt, aquam intercutem, vel tabem advenire,* & Gal. *in 4. de præſag. ex pulſibus, ex iis immodice tum fluentibus, tum retentis, aquam intercutem fieri* docuit. *Et in libr. de venæ ſectione cap. 9. adverſ. Eraſis, ab hæmorrhoidibus ſuppreſſis nonnullos melancholicos amentes factos* obſervaſſe ſcripſit, *alios pleuriticos & alios hydropicos.* Urina ſuppreſſa brevi hominem perdit, quem longo tempore conſumit, diu immoderatiuſque fluens, uti in *Diabete.* At de cognoſcendis morbis natura potentioribus a cauſis externis hæc nobis ſufficiant. Nunc eoſdem ab inter-

Ab animi paſſionibus vehementibus.

Ab internis cauſis.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 68 sur 615

©BIU Santé

internis cauſis perſcrutemur. Ab ætatibusque exordiamur, quæ & ipſæ ad morbos natura potentiores cognoſcendos non parum faciunt. Pueri frequenter ab auſtrina conſtitutione pluvioſa in variolas atque morbillos malignos incidunt. Quo malo MDLXXXXIII. Venetiis Epidemice graſſante complures interierunt. *In Juvenibus*, ait Hippocrat. *in ſect.* 3. *Aph.* 29. *ſanguinis exſpuitiones, tabes, febres acutas fieri:* tabes vero ab anno decimo octavo uſque ad trigeſimum quintum ſolent concitari. Poſt juventutem hoc fieri quoque dixit *a) quippe aſthmata, morbos laterales, pulmonias, phrenitides, lethargos, alvi profluvia, choleras, dyſenterias.* Senectus maximos quoque morbos affert. Quos meminit Hippocrates *in* 3. *Aph.* 31. in hunc modum. *Senibus ſpirandi difficultates, urinæ ſtillicidia, vertigines, apoplexiæ, hydropes, tuſſes:* & alia, quæ omnia in hac ætate omnino ſunt lethalia. Nam ut dicit Hippoc. *in libr.* 2. *Aph* 39. *Senes juvenibus magna ex parte ægrotant minus, qui vero morbi ipſis accidunt longi, maxima ex parte comitantur ad mortem.* Et poſtea *Aph.* 40. *Raucedines & gravedines in valde ſenibus concoctionem non admittunt.* Et Gal. *in Comment.* ait: *Neque enim hi ſoli morbi ſenes comitantur ad mortem, ſed nephritis, id eſt* paſſio renum, *podagra, morbus articularis coxendicis cum dolore, & quæ laxiori inteſtino ac ſpleni frigidæ inſunt diſpoſitiones, & præterea crebri anhelitus,* (quos Græci *aſthmata* vocant) *tuſſes, dorſi curvationes, recurvationes & obliquationes,* demum *quæcunque alia morborum genera ex frigidis humoribus ortum habent, quæ in quibusdam juvenibus, nedum in ſenibus, difficulter coquantur.* Et *in ſexto libro Aph.* 57. *Apoplectici autem fiunt maxime a quadrageſimo anno uſque ad ſexageſimum.* Ex habitu quoque corporum non naturali graves morbi comprehenduntur. Obeſos ac pinguiores, quod hæc corpora minus habeant caloris innati, magnis tentari morbis, quibus etiam ob calorem prælanguidum ſeu debilem plerique moriuntur. De his Hippoc. *in lib.* 2. *Aphoriſ.* 44. ita habet: *Qui natura admodum craſſi ſunt, citius intereunt, quam qui graciles.* Corpora itidem calidioris & humidioris temperamenti, febribus, ſynochis malignis, atque internis viſcerum inflammationibus ſunt obno-

Ab ætate.

Ex habitu corporum non naturali.

a) Sect. 3. Aphor. 30.

©BIU Santé

obnoxia, veluti calida & ſicca in ardentes febres acutiſſimas que inflammationes incurrere ſolent. In hiſce corporibus morbi omnes frigidi, admodum graves exſiſtunt; veluti in corporibus frigidis, calidi, hocque fit ex magno ab ipſorum temperamento receſſu; & hoc eſt, quod Hippocr. *in* 2. *Aph.* 34. dixit: *In morbis minus periclitari quorum, naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus ſecundum nihil iſtorum congruit.* Ceterum etſi hoc verum ſit, ex eo quod magni receſſus, qui perpetuo ſunt difficiles, ut a natura ad ſolitum ſtatum reſtituantur, in iis corporibus facti denotentur; tamen verum quoque non minus erit, eos, qui ad graves aliquos morbos inclinationem habuerint, ſi ipſis capiantur, peſſime ſe habere, difficulterque iis morbis reſiſtere. De his Hippoc. in 1. *Epid. a*) *Com.* 1. *text.* 18. ait: *Et maxime moriebantur, quibus natura vergebat ad phthyſin.* Calidioris etiam temperamenti homines deſtillationibus calidis acribus a capite in pulmones, ſunt obnoxii. Quod Hippoc. in 1. *Epid. Com.* 2. *text.* 19. quoque dixit: *Qui calidiore erant temperamento, illos inprimis laboraſſe ex deſtillationibus capitis.* Atque hinc etiam fit, quod qui calido ſiccoque capite ſunt facile in phrenitim incidant. Humorum etiam copia ſeu multitudo graves morbos parit, qui in corporibus debilibus exitiales eſſe ſolent, omniumque maxime, ſi ea multitudo fuerit humorum crudorum & craſſorum. Ex his itaque morbi acuti concitati, ni fuerint vires robuſtiſſimæ, erunt plane lethales. Natura enim robuſta longo tempore eos concoquet & ſuperabit. Ex quo de frigidis ſudoribus in continuis febribus apparentibus, (quod ſignificent, teſte Galeno, crudorum humorum multitudinem, quæ non niſi longo tempore poteſt a robuſta natura vinci) Hippoc. *in ſect.* 4. *Aphor.* 37. ſcribens, ita habet. *Sudores frigidi cum acuta febre mortem, cum mitiori longitudinem morbi ſignifi-cant.* A vehementia enim morbi vires, etſi etiam validæ ſint, collabuntur. Idem præſagit calidorum non minus humorum copia. Neque etiam ſanguinis copia eſt ſalutaris (quanquam ceteris humoribus ſit benignior) quando ex ea maxime inflammationes

Ex humorum copia.

A morbi vehementia.

a) Sect. 1. p 939. lit. F.

©BIU Santé

tiones fiant, veluti ſunt anginæ, pleuritides, atque aliæ, ut Gal. in lib. 1. *de venæ Sect. cap.* 1. adverſ. Eraſiſt. meminit. Idemque & ex bilis multitudine erit æſtimandum. Pernicioſi item ſunt morbi, qui fiunt, ubi in corporibus æque exſuperant craſſi, viſcidi, crudi, & tenues calidi, ut docuit in primo *libr. Epid.*

Ex humorum defectu. Humorum etiam inopia ſeu defectu morbi magni ac difficiles fiunt, uti ſunt, tabes, ſingultus, convulſiones, & alii hujuſmodi, de quibus Hippocr. *in quinto libro Aphoriſ.* 3. *Ubi ſanguis plurimus fluxerit, ſingultus aut convulſio ſuperveniens, malum.* Et *Aphor.* 4. *A ſuperflua purgatione eodem modo ſingultum atque convulſionem ſupervenientem, malum ſignificare tradidit.*

Ex humoribus particularibus. Ex particularibus quoque humoribus morbi magni, & graves comprehenduntur. Ex quo dixit Hipp. *in ſect.* 6. *Aph.* 53. *Deſipientias, quæ cum riſu fiunt, eſſe ſecuriores: & quæ cum ſtudio, periculoſiores.* Quod illæ ex ſanguine, hæ a bile exuſta oriantur, a quo humore phrenitides ac pleuritides concitatæ, lethales creduntur. Hæ ſputa æruginoſa, & nigra habent, illæ virulentos ſeu æruginoſos vomitus. Quæ omnia eſſe lethalia ſigna Hippocrat. & Galenus in multis locis docuerunt. Sanguis item a pulmonibus, eroſo aut fracto vaſe aliquo, ſi extuſſiatur, lethalis morbi erit præſagium, atque hoc eſt quod dixit Hippocrat. *in* 4. *libro Aphor.* 25. *Sanguis quidem ſupra, qualiſcunque fuerit, malum.* Galen. itidem *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. ſcribit: *Omnes, qui a ſanguinis ſputo per tuſſim purulenta reddiderunt, tabidos ſeu phthyſicos obiiſſe.* Plurimam quoque bilem ſine febre ex pulmonibus tuſſi rejectam, exitialis affectus nobis eſſe indicio, ſcriptum reliquit. Tres ibi narrat fuiſſe, qui cum plurimum flavæ bilis exſpuere tuſſi cœperint, quin tabidi morirentur, nullo modo effugere

Ex atra bile. potuerunt. Omnium humorum atra bilis (quod maxime naturæ humanæ ſit inimica, difficillimaque, & tardiſſima, ut concoquatur, & ſuperetur) morbos exitiales parit. Hujus ſucci copia, ſi ad benignum vel reduci debeat, vel conſumi, vel excerni, prævalida facultate eſt opus. Qua debili exiſtente, caſus eſt pernicialis; quod nobis Hippocr. *in ſect.* 4. *Aph.* 23. expreſſit, dicens. *Quibuſcunque, ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vul-*

Ex pituitoſis crudis. *neribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger, exierit, poſtridie moriuntur.* Pituitoſos quoque crudos

©BIU Santé

dos humores difficillimos concitare morbos quotidie praxin facientes obſervant. Cujuſmodi ſunt tenebricoſæ vertigines, epilepſiæ, paralyſes, apoplexiæ, convulſiones, & alii hujuſmodi. Malignam etiam humorum putredinem pernicioſos morbos facere, Galen. *in libro quarto Aphoriſ.* 47. ſcriptum reliquit: etenim humores excellenter putrefacti qualitatem pravam acquirunt, quæ noſtris corporibus eſſet venenum. Quod Gal. in peſte infectis, & in quibusdam etiam mulieribus ex corrupto ſemine morbis, ac ſymptomatibus pernicioſis vexatis, ſe vidiſſe & cognoviſſe in libro ſexto *de loc. affect.* ſcribit: De his Hippocrat. *in primo Epidem. a) com. 2. tex. 54.* dixit: *Phreniticis convulſiones, & virulenta vomunt, & ex his quidem ſubito moriuntur nonnulli.* Et *in lib. text. b) Phreniticus primo die vomuit virulenta, & multa & tenuia.* Et Galen. in Comment. *Nam ſi phreniticus primo die vomuit virulenta, quod febribus adurentibus fere eſt conſequens.* Itaque ut veneno epoto lethali quidam poſtridie vel tertio die moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente. His addimus, humores habentes aptitudinem ad vehementer putreſcendum, ex Galeno *in* 3. *Epidem. exitiales morbos, peſtemque concitare.* Qualibus corpora in quarta conſtitutione peſtilenti, quam in libro tertio *Epidem.* Hippoc. deſcripſit, ſcatuiſſe Galen. meminit. Humores itidem aut ſuapte natura, aut ob inſignem putredinem tenuiſſimi, atque ad motum præcipites redditi, ſæpius nobile aliquod viſcus occupantes morbos lethales faciunt. Quo Hippoc. continuo, ne ſcilicet præcipites ad aliquod viſcus ferantur, purgandos in Aphoriſmis præcepit. In libro quoque *de natura humana c)* dixit, parte aliqua principe noſtri corporis laborante totum corpus ægrotare, morbosque fieri graviſſimos. Et Gal. *in lib. de conſtit. art. Medicæ, cap.* 18. ſcribit: *Pravos humores in morbis acutis, ſi in principem partem ferantur, extremum periculum ægrotis facere.* Ex quo optimum eſt in morbis humores a viſceribus ad exterioria converti, peſſimum ab exterioribus & ignobilibus ad viſcera. Qua ratione Hippoc. *in ſect. 6. Aph. 25.* dixit: *Eryſipelas*

Ex maligna humorum putredine,

A parte aliqua principe corporis laborante.

a) 1. Libr. Epidem. Sect. 2. p. 948. b) P. 1100. Ægr. 4tus.
c) p. 229. lin. 15. & ſeq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 72 sur 615

©BIU Santé

A mutatione morborum,

ab exterioribus verti ad interiora, non eſt bonum. Hinc conſtat morbos, cerebrum, ſtomachum, jecur, cor, pulmones, diaphragma, atque alias internas partes præcipuas conflictantes eſſe graviſſimos atque difficillimos. A mutatione etiam morborum, idem comprehendimus; quippe in pejores quæ fit, in ipſis magnitudinem & periculum argumentatur, uti cum febres intermittentes in continuas mutantur, atque hæ in malignas ac peſtilentes. Simplices etiam fieri compoſitas, phlegmonemque adjungi, malum eſt. Ardentibus item febribus hecticas ſuccedere maraſmodes, phreniticis veternum, convulſiones; paralyſi, & epylepſiæ apoplexiam; tonſillarum inflammationi anginam; pleuritidi peripneumoniam, empyema, phthiſin; hepatis, & lienis tumoribus hydropem, & alia hujuſmodi in pejus facta mutatio: atque hæc ſunt, quæ morbos magnos naturaque potentiores nobis præmonſtrabunt, atque hic noſtræ methodi, qua cum naturam viribus morbo potentiorem, & debiliorem, tum morbum natura ipſa potentiorem, & debiliorem cognoſcimus, finis eſto.

CAP. XII.

De futuri morborum ſtatus ſeu vigoris cognitione ad prædicendi rationem.

Status futuri cognitionis neceſſitas,

Diximus neceſſariam eſſe futuri ſtatus præcognitionem ad naturæ & morbi victoriam nobis innoteſcendam. De qua Gal. *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 5. ita habet: *Et quidem ſine horum trium exacta dignotione, nihil de ſalute inveſtigari contingit, non magis quam hoc, nuncquid aliquis portando oneri ſufficiat, ſciri poteſt, hominis robore, oneris magnitudine & viæ longitudine antea non perſpecta.* Nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod uſque ad ſtatum extenditur, longitudini viæ reſpondet. Quo pacto igitur de ægrotante ſciri poteſt, num quid ſufficiat, ſi nulla ſtatus præcognitio habeatur? Ex omnibus itaque ratio cogit, nil tam ſtudioſe eſſe diſcendum, quam futuri ſtatus præcognitionem. Quandoquidem natura morboque æque viribus conſtantibus, ubi cito ſtatum ſeu vigorem morbi futurum conjecerimus, naturæ victoriam, &

©BIU Santé

& ſalutem ægrotis prædicemus. Contra, morbo longius, ad ſtatum ut veniat, retardaturo, morbi victoriam, atque exitium plerumque futurum nobis præmonſtrabitur. Itaque de hoc morbi tempore, quod neceſſario ad prognoſtici notitiam concurrit, nunc agemus, nonnullis de morborum temporibus in memoriam primum revocatis, & num ægrotantes ſanaturi omnia, aut quædam tantum morbi tempora tranſeant, neque minus morituri, quo morbi tempore intereant. Morborum autem tempora nihil aliud eſſe Medici dicunt, quam mutationes, quæ in toto morbi tempore, quippe a principio ad finem uſque obſervantur. Hasque ætates etiam morborum appellant, quæ, perinde ac ætates animalium vitam, ita etiam totius morbi tempus in tempora ſeu in partes dividunt. Quæ quatuor exſiſtunt, prout tot mutationes in toto morbi tempore a principio ſcilicet ad finem uſque ſpectantur, quippe principium, augmentum, ſtatus atque declinatio. Quæ omnia quatuor tempora quilibet ſalutaris morbus habet, ut Gal. *in* 3. *de Criſibus, & in libro de totius morbi temporibus* docuit. *Morbi exitiales ſæpe prius ægros perdunt, ſive interimunt, quam nedum omnia at duo tantum prima tempora abſolvunt, quando eorum, qui moriuntur, quidam in principio, quidam in augmento, quidam in ipſo ſtatu ſeu vigore decedant.* Quandoque enim morbi uſque adeo ſunt vehementes ac pernicioſi, ut ſtatim in principio vel tardius in augmento homines interimant, de quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. com.* 3. *tex.* 10. *a*) ait: *ſtatim enim continua eſt, quibus incipiens floreſcit & viget.* Et *in* 1. *Aphoriſm.* 7. *Ubi quidem peracutus eſt morbus, ſtatim extremos habet labores.* Hac eadem ratione natura aliquando uſque adeo eſt debilis, ut nedum totum morbum concoquere queat, ſed quinimo vix incepta concoctione morbo ſuccumbat. Habent itaque ſalutares morbi quatuor tempora, & lethales unum aut duo aut tria, quando ægroti, ut poſtea accuratius oſtendemus, aut in principio, aut in augmento, aut in ſtatu moriuntur. Hæc vero tempora, ex Galeno *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 3. a nullo alio deprehenduntur, ac cognoſcuntur, quam a cruditatis & coctionis ſignis in excrementis conſpectis ac obſervatis. Non de-

Morborum temporum differentiæ.

a) pag. 963. lin. 5.

©BIU Santé

Morborum tempora unde perquirenda.

fuere tamen Medici alioquin doctiſſimi, qui præter hæc tempora a coctione ſeu tranſmutatione materiæ cognita, alia ab eſſentia morbi, aliaque a ſymptomatibus deprompta faciant. Etenim inflammationis cutis partem occupantis principium faciunt, quod humor ad partem inflammatam confluit, & decumbit, eoque partim fluxo, partim fluente, augmentum ſeu aſcenſum, totoque humore affluxo quoad coquatur, ſtatum ſeu vigorem, atque demum ipſo concocto, cum etiam reſolvitur, declinationem. Ex quo ſymptomatum, & materiæ tranſmutandæ tempora a temporibus morbi maxime differre atque diſtingui affirmant. Veluti in pectoris, pulmonumque inflammationibus tempora morbi, & ſymptomatum ſimul procedere, minimeque cum iis temporibus, quæ a coctione, & cruditate excrementorum attenduntur, obſervamus. Vigere enim ſæpius illa dicunt, nulla in humoribus coctione apparente. Quod tempus principium ex materiæ tranſmutatione eſſe ſtatuunt. Quod morbus tunc erit in vigore ſeu ſtatu, & natura ſeu materia ipſa, ut concoquatur, in principio, hoc confirmant ex Gal. *in* 1. *de vict. rat. in acutis*, ſcribente; Hippocrat. dicentem: *a*) (*Si dolor fuerit aſſiduus, qui fomentis minime cedat, & ſputum etiam non procedat, ſed lenteſcat citra coctionem, & ptiſana offeratur, interficitur ægrotus,*) ſtatum intelligere voluiſſe inflammationis, in quo non debeamus ægrotos nutrire, vigentisque inflammationis, ſigna eſſe dolorem aſſiduum, qui fomentis minime cedit, atque ubi ægri quicquam non exſpuunt, cum tamen hoc tempore ad materiæ coctionem comparatum principium ſit. Amplius ubi morbus & ſymptomata vigent, coctionis principium eſſe dicunt, atque ipſis declinare incipientibus augmentum eſſe. Quod vel ipſis fuit perſuaſum, primum ex Galeno, qui *in libro* 3. *de vict. rat. in acut. com.* 62. dixit; *Morbi vigorem interdum cum ipſa coctione exſiſtere*: ex quo plerumque morbi vigorem abſque coctione obſervari colligunt: Et poſtea *com.* 59. cum ſcripſerit. *Nam ſæpius affectio ipſa, qua laborant, mitior quidem exſiſtit, ſed ſymptomata augentur.* Et in *ſecundo lib. aphoriſmorum: Diſpoſitio ſiquidem, ex qua hæc generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus conſiſtit, eſt fortior.* Quod etiam confirmant

ii

a) Libr. de Vict, rat. in acut. p. 386, lin. 3. & ſeq.

©BIU Santé

ii dicentes in vigore coctionis morbum aliquantulum declinasse' cum humores concocti ac superati minus naturæ molesti, quam antea sint. Non semper igitur a coctione sola tempora morborum perquirenda discimus, at a symptomatibus & a morbi etiam, ut aliis visum est, essentia. Quam rem Gal. meminisse visus est *in 1. lib. de Crisib. cap.* 29. cum de cognoscendis morborum temporibus ex accessionibus symptomatibusque locutus, dixerit: *Ipsorum augmentum judicari non modo ex accessionibus solitum tempus anticipantibus longioribus & gravioribus, verum etiam a propriis morborum symptomatibus, quæ ideam morborum notant, atque a supervenientibus non minus, multis assiduis, validis ac malignis.* Hæc vero ita habet: *Ex supervenientibus vero symptomatibus; si multa, si diuturna & valida, atque maligna exstiterint.* Quæ symptomata multa, diuturna, valida, atque maligna sæpius in morbis exitialibus observantur citra ullam humorum coctionem. A quibus tempora morbi differre a temporibus naturæ concoquentis (quam Medici tempora materiæ vocant) cuique liquido constabit. Itaque dividimus tempora morborum, quibus utemur ad prognosin, in ea, quæ ad morborum symptomata, & in ea, quæ ad naturam concoquentem, seu ad coctionem & cruditatem, (quæ ob id tempora naturæ concoquentis appellavimus) referentur. Morbi salutares omnia cum; morbi tum naturæ tempora fere pertranseunt. Quod in exitiosis non fit. Horum namque nullus est, qui statum percurrat, & ad declinationem perveniat. Horum alii (ut dictum est) in principio, alii in augmento, ac alii in vigore seu statu moriuntur. Differunt vero augmenti statusque tempora in sanandis, & moribundis observata. Illorum enim *augmentum*, ut docet Galen. in *primo lib. de Crisibus cap.* 8. *Incipiente humorum coctione fit, & status seu vigor perfecta apparente, lethalium vero morborum augmentum & status signis cruditatis ac lethalibus innotescit.* Quod Galen. *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 6. ita expressit, dicens: *Siquidem initium similiter in morbi generatione constituitur, ascensus non in coquendo, sicut in iis, qui superstites futuri sunt, sed in cruditate, lethalibusque signis consistit.* Itaque sæpe contingit multa ob id tempo-

Morborum temporum divisio.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 76 sur 615

©BIU Santé

ra diversa in ægrotis eodem tempore observemus, quorum alia principium, alia summum vigorem, atque alia declinationem demonstrant. Uti pleuritici, qui nihil exspuentes, seu quicquam cum exspuere nondum cœperint, moriuntur, quod ad morbum & symptomata ipsum consequentia pertinet, in augmento aut vigore exsistunt, atque ad naturam nihil concoquentem, sive ad materiam, quæ omnino est cruda, in principio. Verum Medici distinguere debebunt, quod non illa tempora a solius simplicis morbi vel multorum simul complicatorum ratione fiant. Quod Galen. *in eod. lib. cap.* 3. ita meminit. *Nam uno eodemque tempore duobus tribusve morbis homo infestari potest, quorum alius jam declinat, alius principii tempus adhuc vel augmenti primordia occupat.* Itaque morbi principium ex symptomatum ratione, tempus est, in quo ægroti parum ab iis conflictantur, & ex natura concoquente, in quo nulla in humoribus apparet concoctio, & dum accessiones, symptomataque anticipant, augentur, & diutius ægrotos affligunt, augmentum significatur. Idemque, quod ad naturæ tempora spectat, augmentum dicetur, cum humores concoqui manifeste cœperint, Sicuti illis perfecte concoctis morbum in vigore esse dicimus, atque etiam in quo accessiones symptomataque consistunt. Quibus quidem aliquo modo declinantibus, atque humoribus, & concoctis, & aliqua ex parte resolutis, morbum declinare scimus. Sed quæ de vigore seu statu morbi, diximus, forte dubia videbuntur, cum Hippoc. & Galenus, qui de hoc ipso tempore locuti sibi ipsis omnino constare non videantur. Etenim modo dicunt, vigorem seu statum esse partem totius morbi vehementissimam. Et *in* 1. *Aphorism. Sect.* 3. Gal. dixit: *Vigorem nihil aliud esse, quam morbi, quantum ad casus attinet, maximum.* Et *in* 2. *lib. de Crisibus cap.* 8. ut nuperrime diximus: *Circa statum omnia esse fortiora.* Et *in lib. de tot. morb. temporib. cap.* 3. docet: *Statum sive vigorem inflammationis esse, & dici, quando pars inflammata maximis doloribus cruciatur, febrisque vehementius solito affligit.* Ex opposito alii negant vigorem esse molestum ac turbantem, at potius tunc temporis ægrotos melius quiescere, neque febrem, neque symptomata, neque accessio-

Morbi principium quodnam.

Augmentum.

Status.

Declinatio.

©BIU Santé

ceſſiones auctas videri, ſed hæc omnia æqualia eſſe & conſiſtere; quo ægroti minus, quam cum augmento turbantur & conflictantur. Neque immerito, cum Hippoc. *in Sect.* 2. *Aphor.* 47. dixerit: *Dum pus fit, dolores ac febres accidunt magis, quam jam confecto.* Nemo tamen negat in vigore ipſum pus factum eſſe; veluti in febribus humores plane concoctos in ſtatu apparere, obſervamus. Quod forte etiam Galen. *in* 2. *Aph. com.* 29. intellexit, cum hæc ſcripſerit. *Diſpoſitio ſiquidem, ex qua morbi generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus conſiſtit, eſt fortior: verum in his, qui ſalvari debent, multo melior quam in morbi principio.* Et in 3. *lib. cap.* 5. *Sicuti ipſas diſpoſitiones, in quibus hæc fiunt, ubi morbi conſiſtunt, neceſſe eſt, eſſe meliores in his, qui debent ſanitati reſtitui.* Nemo etiam non fatetur, criſin bonam fieri in ſtatu, velut Gal. *in lib.* 3. *de Criſib.* affirmavit. Antequam vero ipſa fiat, neceſſe eſt vehementes turbationes, & agitationes fieri, non minusque gravia ſymptomata, critica vocata, criſin illam prænuntiantia; uti ſunt vigiliæ, dolor, deliria, inquietudines, & alia. Tunc enim natura, dum concoquit humores atque eos ad excretionem parat, concitat in corpore magnam turbationem. Quod Galen. cum *in* 3. *de Criſib. cap.* 5. tum *in* 2. *Aphoriſm. com.* 19. docet. Quare morbi ſtatus non ſic in ægrotis fortior moleſtiorque videtur. Quid igitur his auditis erit reſolvendum? An non ipſum ſtatum eſſe fortiorem, vel potius debiliorem ac quietiorem. Utrumque, ſi accuratius ſtatus tempus obſervabimus, verum erit. Etenim morborum tempus quodlibet habet ſuam latitudinem, ex qua quodlibet ipſorum tria tempora percurrit, utputa principium, medium, & finem; ſtatus itaque principium eſt moleſtiſſimum, quia in eo tota pugna atque turbatio fit, cum natura maxime concoquat vel expellat, atque hoc eſt, quod dixerat Hippocr. *in Sect.* 2. *Aphoriſm.* 47. *Cum pus fit, dolores & febres augentur magis quam illo confecto.* Quod fit in principio ſtatus, atque in fine eſt confectum. Quo fit, ut ægroti ſummos labores ac turbationes patiantur in primo ſtatus tempore, quoniam natura valide totam materiam humorum agitat, atque alterat. Qua ſane concocta ſeu alterata, quod

Morborum cujuslibet temporis diviſio.

©BIU Santé

quod circa finem factum eſt, melius ægroti ſe habent. Quo tempore morbus omnino coctus ſeu ſuperatus a natura eſt. Unde ipſam minus turbari & offendi, non eſt mirum. Dicimus itaque in ægrotis, qui incolumes futuri ſunt, totum ſtatus ſeu vigoris tempus cum perfecta humorum coctione non eſſe, ſed ipſius tantummodo partem ultimam ſeu finem, quam ex ſymptomatum ratione declinationem aliquo modo nominari liceret. In morituris vero ſtatus ſeu vigor nulla omnino coctione obſervatur, ob idque peſſimum eſt in morbis vigorem abſque ulla coctione obſervari, quod ſane ſignificat morbum eſſe fortiſſimum, qui uſque ad ultimum cum natura venerit, ſummas ipſius vires oppugnando, atque naturam ita debilem, ut quicquam contra morbum toto illo tempore facere non potuerit, nihilque humorum concoxerit, & ſuperarit. Quæ ſi hactenus facere non potuit, multo minus poſt faciet, ipſo morbo viribus ſupra ipſam plurimum aucto, ipſaque debiliori reddita. Sed tempus eſt, ut ad prædictionem ex ſtatus obſervatione, deſcendamus.

CAP. XIII.

De ſalutis ac exitii prognoſtico ex morborum futuri ſtatus cognitione.

Morborum ſtatus cognitio adhorum prognoſticum plurimum facit.

Eum morborum ſtatum, ſeu vigorem, qui humorum coctione perfecta indicatur, ad morborum prognoſticum, plurimum facere, non ignoramus, circaque ejus rationem propterea accuratius verſari nunc ſit propoſitum. De altero tam non ex naturæ, ſed morbi potius ratione, ut nuper oſtendimus, qui ſymptomatum auctorum conſiſtentia atque vigore cognoſcitur, non minus agendum duximus, licet multis ipſum ſtatum ſeu vigorem appellari non libeat, at potius augmentum, quod niſi ægroti a vehementiori morbo, quem debilis ipſorum natura ferre non poteſt, tunc temporis interimerentur, morbus procul dubio ac ſymptomata multo plus augerentur. Salutis vero ac exitii præſagium nobis primo ab illius

©BIU Santé

illius ſtatus celeritate, tarditateque innoteſcit, atque etiam quod vel ſolus vel ſimul cum naturæ ſeu coctionis ſtatu in ægrotis obſervatur. Cito autem morborum ſtatus ſeu vigores apparentes, neque valde vehementes, optimi in omnibus ægrotis cenſentur. Siquidem natura melius morbi inſultibus reſiſtet, ſi brevi tempore ſit dimicatura. Non latet etiam nos omnia morborum tempora, ut Gal. docuit, inter ſe proportione temporis convenire; etenim breve principium breve tum augmentum, tum ſtatus, tum declinatio ſequitur, quodlibetque ipſorum æqualis temporis proportione movetur, a brevi propterea obſervato principio brevi tempore augmentum atque ſtatum, uti dictum eſt, expectare debebimus. Contra tarde ad ſtatum morbum venturum ſperabimus, prioribus duobus temporibus, principio ſcilicet ac augmento, tarde ad ipſum ſtatum properantibus. Hippoc. *in Sect.* 1. *Aph.* 7. *Ubi morbus peracutus eſt, ſtatim extremos habet labores.* Facilius igitur natura morbi vehementiam cito advenientem, & cito deſinentem, feret. Attamen ſæpe uſque adeo morbi ſunt graves, aut a maligna humorum qualitate, aut ab ipſorum multitudine, aut a principe parte corporis læſa, aut ab iis omnibus ſimul, ut ſtatim in principio ægrotos interimant; uti cum ex venenoſo humore, corde inſigniter læſo, ſyncope oborta ſtatim moriuntur, & cerebro læſo phrenitici: veluti phrenitico, de quo Hippoc. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *a*) meminit, contigit, qui quarta die obiit. Idem in anginoſis, pulmoniis non raro obſervatur, quod ii copia humorum paucis diebus ſuffocati pereant. Quare quovis modo principibus membris, aut partibus ipſis immediate ſervientibus, graviter læſis, ut gula, pulmonibus, inteſtinis, renibus, veſica; aut ab aliqua inflammatione, aut humore craſſo & lento obſtructis, continuo homines pereunt, etſi etiam brevi tempore ſic morbus ad ſtatum feſtinet. In morbis vero partem vel non principem, vel ipſam leviter offendentibus, vires non niſi longo tempore reſolvuntur, in hisque quanto citius ad ſtatum ægroti veniunt, eo citius liberantur. Qui ſi longo tempore ac tardiſſime ad vigorem ſeu ſta-

Morborum temporum inter ſe conveni-entia.

Morbi graves unde ſæpe oriuntur.

a) Ægr. 4. pag. 1100.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 80 sur 615

©BIU Santé

Salus vel exitium in morbis quomodo ex ſtatu tum naturæ tum morbi prænoſcitur.

tum veniant, ni ægroti prærobuſtiſſima natura valeant, morientur. Ex ſtatus igitur tardius futuri præcognitione, ſalutis ſpes dubia redditur: in prælanguidioribusque corporibus bonum non eſt, peſſimumque, ſi morbus valde vehemens fuerit. Quod Hippoc. forte intellexit, cum dixit *a*): *Sudores frigidi in morbis acutis ac vehementibus, mortem: atque in mitioribus, longitudinem prænunciant.* quando, ut *Gal.* meminit *in Commento*, natura corporum ægrotantium a vehementi morbo longiori tempore conflictata, priusquam ipſum, qui non niſi longiori tempore ſuperatur, concoquat, exſtinguitur. Celeritati quoque ac tarditati ſtatus morborum, ſi conjunxerimus ſtatum naturæ, judicium magis certum, aſſequemur. Namque hoc ſemper erit veriſſimum ac fideliſſimum, ſi æque tum morbus, tum natura, quod ad ſua tempora ſpectat, ſimul moveantur, cito quidem, ſi ex aliis temporibus antegreſſis ſtatum, ſeu vigorem morbi & naturæ, ſeu coctionis ſeu materiæ, quo modo alii hunc ſtatum vocant, ſimul futurum conjiciemus, morbum ſanatum iri, atque omnino ſalutarem prædicemus. Eodem itidem modo, ubi etiam una tarde morbi atque naturæ vigor ſperabitur, ſalutem futuram pollicemur. Siquidem æque totum offenſæ, quod corpori ægroto morbus intulit, natura eo tempore corrigere atque emendare poterit. Et merito ſane, etenim cum duo ſint, quæ invicem pugnant, morbus quippe ac natura, ſi æque ambo robuſta fuerint, æque ſimul a principio ad finem uſque ſe habebunt, morbus quidem oppugnando, & natura defendendo, totumque illud, quod a morbo in corpore concitatur, natura æquali robore prædita eo tempore corriget. Nihil itaque in ægrotis melius creditur, quam tempora omnia tum morbi, tum naturæ a principio ad finem una æque procedere. Ubi vero morbus celeriori motu quam natura ipſa moveatur, malum ſignificat; non obſcurum enim eſt imbecillitatis naturæ indicium, atque quo magis naturæ tempora a morbi temporibus diſtant, eo pejus ad prædictionem eſſe creditur, & quo minus, eo minus malum. Quando enim morbus ſummum exercet vigorem, & na-

a) In 4. Aphor. 37. & in Prognoſt. p. 38. lin. 21.

©BIU Santé

natura adhuc etiam eſt in principio, utpote quod nondum morbum alterare, & concoquere cœperit, quid ſpei ad ſalutem erit? Ni natura ſit prærobuſta & morbus mitis, certum exitium præmonſtrabitur. Sed his de ſtatu morbi præmiſſis, nunc ad naturæ ſtatum redeamus, qui ſi cito ſit futurus, facultate valida exſiſtente, brevi ſalutem certo oſtendet. Nam morbos habere celerem ſtatum, nihil quidem aliud, quam brevitatem, & ſecuritatem, teſte Hippocrate, ſignificat. Itaque in iis humorum concoctio cito incipit, & cito abſolvitur, & quo citius incipit, eo citius perficitur. Optimumque eſt in omnibus morbis Medicos ſigna coctionis obſervare, hæc enim nunquam, ut Galeno placuit, male apparent, at perpetuo ſalutem ſignificant, atque eo citius futuram, quo citius ſigna illa coctionis nobis illuxerint. De his Hippocrat. *in* 1. *Epidem.* a) ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* Et Galen. *in lib. tertio de Criſibus cap.* 8. *Neminem vidiſſe intereuntem, qui præcedentibus coctionis ſignis criſin habuiſſet*, meminit. Quo citius itaque hæc apparuerint, eo ſecuriorem morbum præmonſtrabunt. Contra, quo tardius ſcilicet illa illuxerint, eo ſtatum tardiorem, ac morbum difficiliorem, oſtendunt; in morbo ſiquidem graviori, ipſo crudo exſiſtente, tardiſſime ex longo antegreſſo principio ad ſtatum veniente, periculum eſt, ne, priuſquam morbus concoquatur, natura exſtinguatur. Quare colligamus ex iis ſtatum morbi ad prædictionem æſtimari brevi tempore fore minus malum, quam qui longiori tempore futurus eſt, ni morbus ſit admodum vehemens ac ſymptomatis naturam proſternens. Majus malum quoque eſt, ſi ſine ſtatu naturæ appareat, & quanto magis tempora naturæ a temporibus morbi diſtabunt, eo periculoſiorem morbum præmonſtrabunt. Bonum itaque erit, ipſum morbi ſtatum cito futurum prænoſci, & eo melius, una cum ipſo ſtatum naturæ: Optimumque in morbis ad prognoſin eſſe judicabitur, ſi perpetuo ambo hi ſtatus quippe morbi & naturæ ſimul procedent ac una moveri obſervabuntur. Atque hæc de ægrotantium prædicenda ſalute ac morte, a naturæ

Naturæ ſtatus cognitio quid ad præſagium in morbis.

a) Sect. 2. p. 948.

©BIU Santé

morbique viribus, atque a futuri ſtatus præcognitione, a nobis dicta ſint. Quibus addamus, ea, quibus alii Medici Empirico quaſi modo morbos ſalutares atque exitiales dignoſcunt.

CAP. XIV.

Ex quibus morbos ſalutares ac exitiales nonnulli cognoſcant.

Morbi ſalutares atque exitiales quomodo cognoſcuntur Empirico quaſi modo,

Etſi præter noſtrum inſtitutum videatur, non velle omnia, quæ alii Medici ad cognoſcendos morbos parvos ſalutares, ac magnos exitiales Empirico quaſi quodam modo cognoverunt, proſequi; cum nobis ſatis ad illud aſſequendum ea ſufficere poſſint, quæ nos dogmatice ex Hippocrate, & Galeno hactenus ſumus proſecuti: veruntamen ne aliquid omittamus, quod poſſit hanc noſtram prædicendi Methodum illuſtrare ac ampliare, ea quoque omnia, quibus ſcio quosdam morborum vires adverſus naturam dimetiri & cognoſcere, atque morbos exinde ſalutares & pernicioſos animadvertere, accuratius quoque cognoſcenda & illuſtranda duximus.

Morbus fortis & pernicioſus unde conjicitur.

Dicunt itaque hujuſce prædicendi modi auctores, illum morbum fortem, ac pernicioſum conjici poſſe, a virtute ſive natura profligata, a maximo dolore, calore immodico, inquietudine, morbi difficili tolerantia, mentis alienatione, ſiti immodica, vigiliis aſſiduis, magnis inflammationibus membrorum nobilium vitæ neceſſariorum, ex medicamentis non juvantibus, copia humorum, turgentia atque ex aliis ſignis cauſisque pravis.

Morbi debiles unde æſtimantur.

Et a contrariis debiles facileque naturæ cedentes æſtimantur. In his quidem virtutem ſeu facultatem ajunt prævalidam cognoſci, ipſosque vel omnino doloribus vacare, vel ſaltem leviſſimis, vel non aſſiduis conflictari, neque ſi febricitent, vehementem calorem ſentire, quietosque eſſe, ac facile morbum perferre, mente recte conſtare, immodica ſiti non ardere, neque plane eos vigilare, neque ſomno veterno-ſo teneri atque ſi aliqua vexentur inflammatione, ea non ſit magna, neque membrum nobile occupet, ſed aut a viſceribus remotas, aut ignobiles, neque principibus immediate ſervientes.

©BIU Santé

tes. Qui morbi neque ingenti humorum multitudine neque turgentia, ut illi dicunt, foveantur. Atque demum, ſi ex medicamentorum uſu quicquam fuiſſe juvatos obſervemus. Hæcque ſigna ſalutaria ſtatuunt, a quibus ſalutares morbos ipſi prænoſcunt. An vero ex horum tantummodo accurata obſervatione in ægrotantibus ſalutem ac exitium præſcire recte quis queat? In morbis acutis iſtud poſſe conſequi non dubitamus: ſiquidem omnem morbum acutum, ſeu febris ſit, ſeu inflammatio, vel aliud tale genus morbi, cum virtute, ut ii dicunt, proſtrata ſeu exſoluta exitialem eſſe, quis ignorat? Enim, ut nuper dictum eſt, virtus prælanguida, naturam cum morbo pugnantem, non modo in pugna defecturam, ſed jam defeciſſe ac occubuiſſe, ſignificat.

Morbi exitioſi dignoſcendi a virtute debili.

At per virtutem omnes facultates intelligunt, quippe vitalem, quam Medici præcipue obſervant, animalem, atque naturalem. De quibus alias abunde a nobis dictum eſt. Itaque ea, ſi omnes profligatæ obſerventur a morbo, natura devicta præmonſtratur. Reliqua vero ſigna, quæ obſervant, ſcilicet calorem, doloremque immodicum, inquietudinem, difficilem tolerantiam, ægrotos non dormire, morbum principem partem tenere, a multitudineque humorum aut turgentia eſſe concitatum, vehementem quin etiam eſſe inflammationem, aut febrem, nihilque adhibita medicamenta juverint, omnino eſſe exitioſa ſigna, putant. Quæ ſi una cum malis vacuationibus ſpontaneis obſerventur, morbum plane lethalem eſſe affirmant, omniumque certiſſime, uti nuper dictum eſt, viribus prælanguentibus, quando ab iis morbis non niſi robuſtiſſimi evadere ſoleant. At ne hæc nos ſigna ad judicandum fallant, ſingula a nobis quoque ſunt illuſtranda, ac diſtincte magis cognoſcenda. Namque per virtutem proſtratam, ſeu defectam, vitalem facultatem præſertim cum iis maxime debilem prælangueſcentemque intelligimus. Pernicioſi enim ac maligni morbi continuo ſolent vires proſternere. Sed præter vitalem animalis non minus atque naturalis ſedulo erunt attendendæ. Quæ quanto debiliores evaſerint, tanto morbum pernicioſiorem ſignificant. Dolor, calor, inquietudo, & reliqua ſymptomata, ſi poſtea

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 84 sur 615

©BIU Santé

Morbi fortes vel debiles cognoſcendi. A doloribus.

in morbo appareant, malum morem denotabunt, & quo plura vehementioraque fuerint, eo majorem atque maligniorem quoque morbum præmonſtrant. Sed nunc de his ſingulis nos accuratius. Dolores vehementes, aſſidue morbi fortiſſimi ſunt ſymptomata, omniumque maxime viſcera nobilia obſidentes, ſeu vexantes. Ex quo merito Hippoc. *in ſect.* 4. *Aph.* 66. dixit: *Viſcerum fortes dolores, malum ſignificare.* Dolor etiam eſt ex iis, quæ maxime vires reſolvunt. Quare magni dolores in omnibus morbis, tum ut ſignum, tum ut cauſam malum prænuntiant, iis exceptis, qui critice aliquando in aliqua partium ignobilium, & remotarum a viſceribus excitantur.

Dolentes namque pedes, vigentibus morbis, quo tempore non raro dolores ægrotos invadunt, vel etiam ab ignaris mulierculis laudari ſolent, morbum in pedes nimirum decumbere putantibus. *Qui etiam dolores non ſentiunt* (ut Hippocrates *in ſect.* 2. *Aph.* 6. docet) *peſſimo morbo vexantur*, ii enim, *aut delirant, vel in ipſis facultas exſtinguitur.* De calore itidem vehementi magni morbi explicantur, ſed quandoque a prævalida natura fit, ideo accurate diſtinguendum erit, an ex morbo, an ex natura, ut dictum eſt, forti fiat, & an in toto vel in parte aliqua corporis ſit, rurſumque an internam vel externam occupet partem, atque an in extremis quidem partibus, aut in viſceribus ſentiatur. De his Hippoc. *a) in Prognoſt. tex.* 4. ita habet: *Si vero caput, manus, ac pedes frigida ſint, ubi & venter & latera calida ſunt, malum eſt.* Et *in ſect.* 4. *Aphor.* 48. *In febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & ſitim habeant, lethale.* Internarum partium inſignem caliditatem a magna inflammatione viſcus aliquod, vel aliquam ex internis partibus occupante, concitari Gal. docet. Quæ vero vel etiam eſt vehementiſſima caliditas, occupans externas partes, atque a viſceribus remotas, magni ſane vehementiſque morbi eſt indicium; non tamen exitialis. Quinimo in febribus continuis, ſi in parte exteriore ac longinqua a viſceribus, veluti ſunt crura, brachia, & pedes, vehemens caliditas concitetur, optimum erit ſignum. In toto vero corpore vehemens

A calore.

a) p. 39. lin. 30.

©BIU Santé

mens, assidua, diuque durans caliditas corpus colliquat. Sæpe vero Medici decipiuntur a putridarum febrium miti ac leni calore in cute observato. Etenim cum natura opprimitur ac fere humorum multitudine suffocatur, quo calor nativus alioquin ardens sese exinde intus contineat, nec foras moveatur, partes corporis exteriores parum calent. Has febres aliqui fumantes magis, quam suffocantes appellant, quod in ipsis non flamma, seu ardor calorve, foras per cutis meatus moveatur, sed fumida potius neque ita urens exhalatio, seu fumus, uti in igne lignorum viridium vel temere congestorum copia obruto & suffocato pro flamma fumum excitari observamus, aut ubi ita natura deficit, ut nisi ex putrefactis succis calor accensus non multus sit; neque ad cutim copiose perveniat. De quo scribit Galen. *in libr.* 3. *Epidem. Com.* 1. *text.* 10. Hermocratis casum commentans *a*): *Neque enim septimo decimo accidit nativi caloris ratione, sed sola putredine succensis febriliter humoribus, aut venenosæ putredinis causa, aut ob insignem visceris inflammationem intus cum sanguine nativo calore recurrente, sive retracto, aut a morbi vehementia, vel malignitate, in externis partibus corporis & remotis resoluta externæ partes parum calent.* Quod in moribundis observatur. *Inquieti vero & anxii sunt ægroti, qui loco stare nequeunt, quique decubitum, ut ait Galen. in* 1. *de humorib. text.* 17. *ferre possunt, sed formas mutant, jactantur assidue, inæqualiter moventur, agitantur atque æstuant.* Quod illis contingit, vel stomachi vitio, cum præsertim os ventris, ut docet Gal. *in* 2. *Prorrh.* 24. a pravis mordetur humoribus, vel quibus in ore ventriculi propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ejus tunicis sit immersus, atque etiam a longa inedia, ventre ichoribus (Galeno auctore *in* 7. *Aphorism.* 56.) repleto: vel a cibo intempestivo gravante, vel a corpore virtutem gravante, aut a febre stabili & æstuosa & maligna, vel ab acrioribus virulentisque humoribus æstu turgentibus, ferventibusque circa præcordia, vel ab insigni alicujus visceris inflammatione, vel erysipelate, aut deni-

Ab in. quietudine.

a) Quem vide in 3. Epidem, Sect. 1. Ægr. 2.

©BIU Santé

denique ab infirmitate virium. Quare quandòque ægroti inquieti evadunt, quo tempore humor aliquis calidus vel acris ad excretionem movetur, quod in iis obſervamus, quos criſis aliqua judicare debet. De quibus Gal. *in* 2. *Prorrheticorum* 44. hæc habet: *Nam ſi judicatorius rigor ex inquietatione fiat, morbum ſolvit ſuperveníentibus ſudoribus, vel vomitibus commodis, vel alvo ſubducta.* Itaque hæ inquietudines, quæ ſtomacho ex aliquo humore læſo fiunt, morbum minime pernicioſum denotant: peſſimæque ſunt, ab æſtuoſa febre ſtabili & peſtilenti, ab inſigni viſceris inflammatione, & ab humoribus virulentis æſtu turgentibus ac circa præcordia ferveſcentibus obortæ, atque omnium maxime, quæ propter languorem virium excitantur, hæ ſumme pernicioſos morbos præmonſtrant. De his auctor Coacarum *in* 1. *libro text.* 2. ait: *Quæ cum refrigeratione anxietates incidunt, peſſimæ.* Addamus diu etiam perſeverantes, nulla poſtea illuceſcente evacuatione. Idem forte de morbi difficili tolerantia videtur dicendum; nam morbum non facile tolerari, inquietudinem ſignificat *a*), quam vel a vehementi diuque perſeverante febre vel maligna, vel a virulentis ſuccis, vel inſigni inflammatione interna vel denique virium infirmitate fieri jam diximus. Ægris igitur morbum non facile ferentibus, hoc unum ſpeciatim nobis indicari videtur, quippe naturam morbo imparem viribus eſſe. Quod Hippocrat. *in Prognoſticis text.* 56. *b*) de ſuppuratis ad exitium tendentibus expreſſit, cum dixerit *hos non facile morbum ferre, & facile eos, qui ſani futuri ſunt.* Somno etiam ægrotos bono carere per multos dies, nobis fortiſſimi morbi & pernicioſi erit indicium, omniumque maxime perpetuæ vigiliæ, quod hæ vires reſolvant, cruditatem in humoribus augeant, in deſipientiam, & phrenitidem non raro ægrotos deducant, atque non minus in exitiales tremores ac convulſiones. Somnus perpetuo magni momenti erit ad ſalutem prænoſcendam, ſi bonus natura-

A Morbi tolerantia.

A ſomno.

a) Unde in loco ex Coacis paulo ante citato δυσφορίαι legitur, quod vocabulum ab Authore noſtro tanquam *Anxietates* expoſitum, ſtricte tamen *difficilem tolerantiam* ſignificat.

b) P. 41. lin. 47. ad finem uſque.

©BIU Santé

turalisque sit. Nam pauciſſimi aut nulli ſunt, qui morbo vexentur pernicioſo, & probe, id eſt naturaliter ſeu ſecundum conſuetudinem, dormiant. At dormientibus etiam non omnino fidere debebimus, cum ex iis non pauci ſint, qui etſi ſint moribundi, recte dormire videantur. Sed hic, quod una cum virium languore prodeat, a bono diſtinguetur, atque etiam, quod nedum non juvat, ſed quinimo etiam lædit. Quod fit tanta affectione cerebrum occupante, quam neque ſomnus digerere, & conſumere queat. Hinc Hippoc. *in 2. lib. Aphoriſ.* 1. dixit: *Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale. Si vero juvat, non mortale.* Alii vero gravioribus ſomnis & longioribus utuntur, qui non inter ſomnos, ſed ſoporiferos potius affectus ſunt adnumerandi. At de his in ſequentibus libris accurate ſcribemus. Magnas inflammationes appellamus, cum ex ipſarum vehementia, tum ſi fiant in membris principibus; eæ omnes multum ſunt merito timendæ; veluti parvæ, atque in ignobili membro, parum aut nihil. Quid læſæ partis varietas ad prognoſticum faciat, alias dictum eſt. Cui hoc unum addimus, partem affectam vel principem, vel non principem tanti momenti eſſe Galenum docuiſſe, ut in acutis morbis humores malignos in principem partem recurrentes, exitium; & in non principem ac ignobilem, ſalutem ægrotis inferant. Graviſſimos itidem morbos eſſe ab humorum multitudine concitatos, omnes Medici ſtatuunt, præcipueque ſi multitudo humorum ſit eorum, qui naturæ maxime adverſantur, quos ipſa propterea difficillime ac tardiſſime concoquit, corrigit, aut a partibus affectis expellit, quales ſunt bilis æruginoſa, uſta, atra vocata, ſumme putridi ac virulenti humores. Non tamen ob id, qui ab humoribus quantitate paucioribus excitantur, omnes periculo vacant. Sæpe enim valde exitiales obſervamus morbos a pauco, ſed tamen virulento humore. Cujusmodi fuit phrenitis, qua ille, de quo Hippoc. ſcripſit *in tertio libro Epidem. a)* quatuor diebus interiit. Hoc Galenus *in libro ſexto de locis affectis*, exemplo cum ictus ſcorpionis ſeu veneni, perquam quantitate exigui, tum ſeminis corrupti, quibus ſæviſſimi morbi

A parte affecta.

Ab humorum multitudine.

Quantitate.

a) Sect. 3. Ægr. 4. p. 1100.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 88 sur 615

©BIU Santé

bi & ſymptomata concitari ſolent, verum eſſe demonſtravit. Ex turgentibus etiam humoribus non minus graves, & periculoſi morbi concitantur. Quando hi, præterquam quod turgentes periculum invehunt, ne in partem corporis principem irruentes, morbum graviſſimum faciant, id etiam habent, ut ipſorum mala qualitate morbis vim pernicialem addant. Medicamenta etiam, quicquam utilitatis ſeu juvamenti non afferentia, morbum usque adeo pernicioſum, quem natura neque arte adjuta ſuperare queat, præmonſtrant. De quibus Hippoc. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *tex.* 65. *a) Et oblata ægre admittebant, nam purgationes multos offendebant.* Facta quidem tempore debito in acuto morbo ſanguinis vacuatione, aut per venæ ſectionem, aut per malleolorum ſcarificationem, aut alio modo, aut medicamentis vel lenientibus, vel purgantibus vomitoriis, aut dejectoriis, purgatione, ſi ægroti nihil juventur, judicium redditur difficile. Pravorum ſiquidem humorum crudorum, naturæ minime cedentium, multitudinem ſignificant, unaque naturam morbo longe debiliorem redditam eſſe, quæ, priusquam morbum concoquere queat, ſuccumbit. Hujusmodi vacuationis Hippoc. meminit in *lib.* 4. *Aphoriſm.* 56. dicens: *Febricitanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum.* Et *in* 1. *Prorrheticorum tex.* 7. *Qui in hypochondrio febri refrigerata ardores relinquuntur, tum alias tum in ſudoribus, mali ſunt.* Et *in lib.* 2. *b) text.* 27. *Inquietatio cum ſudore, eſt mala*, &c. *c) Flammans quoque cum ſudore facies in his mala.* De ſputis *in lib.* 2. *Prognoſticorum text.* 51. *d) Omnes autem excretiones malæ ſunt, quæ non ſedant dolorem.* Quæ itaque juvare deberent, cujusmodi ſunt medicamenta omnia, & non juvant, aut exitii aut ſaltem difficilis judicii ſunt indicia. Quod Gal. *in lib.* 3. *Prorrh. tex.* 35. expreſſit, hunc in modum ſcribens: *Sanguinis eruptio non judicans, vel mortalis, vel judicatu difficilis, ita ſudor vel copia, tum urinarum, tum dejectionum, tum vomituum, vel quæ per hæmorrhoidas, vel uterum excernuntur, & parotides & ceteri abſceſſus.* Et paulo poſt: *Quæ namque ex judicatoriis nihil juvant, ſunt*

Turgescentia.

Ex medicamentorum utilitate.

a) P. 1086. lin. 13. b) Lib. 1. 39. tum & in Coac. præſag. text. 53.
c) Prorrhet. lib. 1. text. 67. d) Libr. Prognoſt. p. 41. lin. 33.

©BIU Santé

ſunt judicatu difficilia: Quæ non etiam in contrarium repunt, ſunt lethalia. Alibi dixit lethalia eſſe, quæ cum ſignis lethalibus, & judicatu difficilia, quæ non cum ſignis lethalibus, apparent. Itaque hoc eodem modo remedia ægrotis nihil juvamenti afferentia, difficilis erunt judicii, & quæ nedum juvabunt, ſed quinimo etiam ægrotos lædent, ſeu ab ipſis ægrotis in deterius mutantur, atque abeunt, exitium præmonſtrabunt, quod Hippocrat. *in Sect.* 2. *Aph.* 2. de ſomno expreſſit, cum dixerit: *Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale: ſi vero juvet, non mortale.* Quo ex medicis præſidiis, quæ juvant ægrotos, ſalutarem ſane morbum ſignificant. Idem ex omnibus naturæ excretionibus juvantibus, (quas criſes Medici vocant) judicari ſolet, quæ enim juvant, ſalutare itidem; & quæ non juvant, difficile judicium reddunt; atque quæ lædunt in acutis morbis exitium prænuntiant: omniumque certiſſimum, ubi aliqua ſigna prava illuxerint, cujusmodi ſunt, in ardentiſſimis febribus tremores, convulſiones, refrigerationis extremorum cum ardentiſſima ſiti, deliria, atque alia multa, quæ alias accurate recenſuimus, atque poſterius de ſingulis accuratius agemus. Atque hæc de ægrotantium morte ac ſalute a naturæ morbique viribus, atque a futuri ſtatus cognitione præſagienda dicta ſint, & quod hactenus de iis univerſaliter ſcriptum eſt, nunc in ſequentibus libris ſpeciatim, de ſingulis ſymptomatibus, quibus natura, tum robuſta, tum debilis, adverſus morbum dignoſcitur, agendum erit, atque his noſtra prædicendi methodus abſolvetur.

FINIS LIBRI PRIMI.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 90 sur 615

©BIU Santé

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,
DE
PRÆSAGIENDA VITA
ET
MORTE ÆGROTANTIUM.
LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

De quibus in toto opere sit agendum.

CUM in primo libro de Ægrotantium salute, ac exitio Prognosticum a naturæ morbique cognitione pendere dixerimus, atque etiam ex quibus vires utriusque tum prævalidæ, tum debiles innotescerent, plane fuerit demonstratum. Supereſt modo, ut de earundem virium fortitudine, atque debilitate speciatim agamus. Ex his siquidem totum prædicendi artificium nobis innotescit, in ipsorumque accurata observatione consistit. De hoc vero agentes, ab iis, quæ naturam morbo vel imparem viribus, vel firmiorem denotant, exordiemur. Itaque de his (quæ facultatum actiones firmas, vitiatas, diminutas, ac omnino extinctas significare alias dictum est) sermonem primo faciemus, & postea de illis agemus, quæ tum morbos fortes, exitiosos, tum debiles, salutares denotant, a quibus ad particularium morborum, illorum inquam, quæ hominibus exitium inferre possunt varios eventus judicandos, descendemus. In his vero singulis tradendis, ut ordine non careamus, (quando nos ad dignoscendum prognosticum, singularum facultatum actionibus, uti instrumentis seu mediis, utamur) inprimis circa

Prædicendi artificium in quibus consistit.

©BIU Santé

circa eas actiones, vel ſanas, vel vitiatas, vel diminutas, vel plane ſublatas, quæ ab animali facultate, & ſecundo a vitali, atque demum, a naturali proficiſcuntur, verſabimur. Sed rem aggrediamur, ab internis ſenſibus principium facientes, quorum cognitio, quantum ad ipſorum morborum exitus prædicendos Medicis conducat, ab iis, quæ poſterius ſcribemus, liquido cuique noſtrum conſtabit.

CAP. II.

Quid mente conſtare in morbis ſignificet.

Animalis facultatis actiones quænam harum-querobur & debilitas quid ad præſagium in morbis.

Ad indagandum morborum prognoſticum exordiemur, ut nuper propoſuimus ab actionibus animalis facultatis, quæ imaginatione, ratione, ac memoria perficitur; atque ab iis primo, quæ mentis ſeu virtutis ratiocinatricis, robur & debilitatem, ſignificant. Hæ ſi fortes, firmæ, ac perfectæ, vires iſtius facultatis prævalidas; ſi vitiatæ, diminutæ, ac omnino ſublatæ, prælanguidas denotant. Itaque multum intereſt, in omnibus morbis actiones, quæ vim hanc animalem fortem ſeu firmam ſignificant, atque prælanguidam, ſedulo cognoſcere. Hæ namque in cerebri malis, exitium, illæ ſalutem futuram prænuntiant. Quæ nos haud fallent, ſi cum ipſis facultatum aliarum actiones æque reſponderint, fit enim aliquando, cum recte tum vitales, tum naturales vires valuerint, ut mens in ægrotis turbetur, quæ non raro ſalutaris criſis ſit indicium. Ea quanquam Hippoc. *in Sect.* 2. *Aphor.* 33. dixerit: *In quovis morbo mente conſtare; & bene ſe habere ad illa, quæ offeruntur, bonum:* Nihilominus in multis morbis mentis conſtantia licet ex bonis ſignis ſit, nullo modo ſalutem prædicit, quandoquidem multi ex pleuriticis, peripneumonicis, anginoſis, hepatis, lienisque, ac aliarum partium inflammationibus atque ex febricitantibus ſine ulla mentis vacillatione moriantur. In ſepti vero tranſverſi, renum, uteri, cerebri, ſpinalis medullæ, nervorum, partiumque nervoſarum juxta cerebrum poſitarum, aut quibus cerebrum maxime conſentit, inflammationibus ægrotos ſanos mente eſſe, non obſcurum recuperandæ ſalutis indicium exiſtimatur. Nullus etenim, aliqua ſupradictarum partium ex præcipuis,

Mentis conſtantia in quibus morbis ſalutem non prædicit.

Mente conſtare in quibus morbis optimum

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 92 sur 615

©BIU Santé

cipuis, vel multis simul inflammatis, prudens ac sapiens moritur. Ex quo in talibus morbis ægrotos mente constare optimum est, præsertimque si id cum aliis signis bonis appareat; scitu vero dignum censet ad hoc, ut distinguantur mente recte valentes ab iis, qui modo aliquo vacillant, ut eos, qui mente constant intelligamus, sæpe enim fit, ut Medici hac in re plurimum decipiantur, atque errent, putantes quosdam viros prudentes & sapientes esse, qui vere delirant, & aliquos vacillantes, qui recte sapiunt. Mente vero hi constare dicuntur, in quibus omnes voluntariæ actiones plane firmæ, seu illæsæ spectantur, ac in ipsis obeundis partium solitum decorum ad unguem servatur, nec non ubi interni sensus recte atque secundum consuetudinem valent, suaque munera obeunt. Vel mente denique constare eos dicimus, ut Galeno quoque placuit, qui loquuntur, aguntque singula rationi consentanea. Sed de his nunc satis, in sequenti enim capite istud nos accuratius scribemus.

Mente constare quinam dicuntur.

Cap. III.

Quid sit mente non constare, qualibusque signis, cum præsens de mentis inconstantia, tum futura prænoscatur, & de deliriorum differentiis atque causis.

Quemadmodum ægrotos in omnibus morbis mente constare, seu quod ad rectricis facultatis actiones pertinet, recte ac secundum consuetudinem se habere, bonum esse affirmavimus; sic illos quovis modo delirare, seu vacillare, seu non recte secundum consuetudinem sapere, malum fore ad salutis prognosticum signum, dicimus. Quo signo in acutis morbis sæpe exitium prædicimus. Ceterum ad illustrandam prædicendi rationem, primo quid per mentis inconstantiam, & secundo qualibus signis præsens inconstantia nobis innotescat, & futura prænoscatur, explicandum; atque tertio de amentiarum seu deliriorum differentiis atque causis, non minus accurate agendum, duximus. Quod itaque ad primum attinet, mente non constantes seu deliros Galen. appellat, qui loquuntur, aguntque nihil rationi consentaneum, qui tamen, non recte omnes deliros, seu mente aberrantes expressisse visus est: quando

Mente non constantes quinam dicuntur.

©BIU Santé

quando nedum eos, qui nihil agunt vel loquuntur rationi conſentaneum, at omnes, qui quippiam tantum agunt, aut loquuntur præter conſuetudinem, etſi in multis ſapientes, videantur, amentes, ſeu mente aberrantes, ſeu dilirantes vocari oportere patet: dux etiam primus Hippocrates, ex altera tantum rectricis facultatis actione læſa, delirium ſæpe cognoſcit, ut *in libro ſecundo Aphoriſm. a)* ex dolore quem non ſentiunt ægri, dixit enim. *Quicunque dolentes parte aliqua corporis, omnino dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat.* Et in *Prognoſt. 1. text. 55. b)* ex ſolo decubitu. *In ventrem autem cubare, qui in ſanitate non eſt ſolitus ita dormire, quo tempore ſanus fuit, malum eſt, delirium enim, aut dolor circa ventris ſedes ſignificatur.* Galenusque etiam in 1. *Prorrhet.* 6. a ſola ſputatione delirium dignoſci tradidit. Et *in primo Prognoſt. c)* ex manuum indecora geſticulatione, cum ægri feſtucas colligunt, fruſtraque venantur muſcas: ac non minus ex ſermone, & reſponſione ægri; Auctor enim 1. *Prorrhet.* 44. *d)* ait: *Ferocem reſponſionem in homine modeſto, atque in feroci modeſtam, delirium ſignificare, & garrulitatem in taciturno, ac ſilentium in garrulo.* Hæc & quam plura alia exſtant exempla, quibus homines ex una tantum læſa actione deliri reputantur. Quare dicamus nos illos mente aberrantes fore profecto dicendos, in quibus alia ex voluntariis actionibus præter rationem vel exſuperans, vel deficiens obſervatur, & in ipſa ſolidum decorum non ſervatur, veluti ſi manus indecore moveatur, feſtucas fruſtra colligendo, aut muſcas venando, vel aliquod præter conſuetudinem, atque ſine cauſa; ut etiam qui præter conſuetudinem, parum, vel multum, vel indecore obſcæna turpiaque loquuntur, verbaque incompoſita, & non conſtantia; & qui tardius, quam neceſſitas expoſtulat, reſpirant; aut pudenda coram aſtantibus denudant; vel eos deliros dicimus, in quibus ſenſuum defectus in animo obſervatur, in animo inquam non advertente ſenſibilium ſpecies, quæ iis objiciuntur, vel fruſtra eas, quæ non ipſis ſenſibus objiciuntur, ſentiant. Ex quibus ii profecto delirant, qui ſolitis ſenſibus, ſine cauſa defecerunt, vel iis præter conſuetudinem utuntur, aut cum ægri aliqua ex voluntariis

Signa quibus delirantes cognoſcuntur.

a) Text. 6. b) Pag. 37. lin. 48. c) Pag. 38. lin. 1. d) Et in Coac. 51

©BIU Santé

tariis actionibus careant, vel abutantur. Quæ notæ, ac delirantium conditiones in Coacis præsagiis 2. *coac. præsag. sec.* 1. *text.* 10. *a*) perbelle hisce verbis exprimi videntur. *Facere quid præter consuetudinem, velut instituere, velleque ea, quæ prius non consueverat, aut contrarium iis, quæ fuerunt consueta, malum, & proximum dementiæ.* Quævis igitur mutatio, in moribus, in gestu corporis, in voce, sermone, in sensuum judicio, hominem d lirum, atque alium a seipso factum denotant. Sed nunc ad particularia magis inconstantis mentis signa accedamus, (quod est caput secundum a nobis propositum) illa in memoriam revocantes, quæ variis locis tum Hippoc. 1. *Prorr. b*) *text.* 6. cum Gal. memoriæ prodiderunt. Quæ hæc erunt. *Ferocem responsionem in homine composito & modesto, atque in feroci & incomposito modestiam, delirium significare.* Ex 2. *lib. Prorrhet. c*) ut nuperrime meminimus, & aspectum audacem, atque ferocem esse phreniticum. Idem quoque significari ab ægrotis dolorem non sentientibus, atque lingua exustis nihil sitientibus, vel exiguum potum exposcentibus. Nec non pulsu hypochondriorum cum frequenti oculorum obtuitu. Quod & oculos sublimes, atque instabiles denotare Gal. *in* 1. *Prognost. d*) tradidit. Eodem quoque modo ex decubitu inventrem præter consuetudinem Hippoc. *in eodem lib.* 1. *Prognost. text.* 23. 24. *e*) delirium notari dixit. Et Gal. *in Comment.* idem testari supini cubantis crura admodum reducta, distractaque, & insolitum dentium stridorem, quod ibidem *f*) Hippoc. docet, nec non in summo morbi vigore ægrotos velle residere, atque nuper commemoratas manuum gesticulationes, quippe ad os manus ferri, aut frustra ægrotos muscas venari, festucasque colligere, aut de veste pilos evellere, aut de pariete stipulas carpere, uti in Dealcis uxore, quæ in Leio decumbebat, Hippoc. *g*) observavit. Delirantis etiam non obscurum signum erit, modestos ægrotos, omniumque maxime mulieres, assidentibus devorato pudo-

Mentis inconstantis particularia signa.

a) Coac. 47. *b*) 44. *c*) Lib. 1. Prorrh. 49. & Coac. 213. *d*) Hipp. Prognost. p. 38. Lin. 37. & Coac 227. & 228. *e*) Prognost. p. 37. lin. 48. *f*) Lin. 52. *g*) Epidem lib. III. Sect. 3. Ægr 15. p. 1114. Confer. & lib. Prognostic. p. 38. lin. 1. & lib. 1. Prorrhet. text. 34. & Coac. 76.

©BIU Santé

pudore pudenda ſine cauſa nudare. Quod & reſpirationem magnam ex intervallis editam ſignificare tum Hippoc. in Prognoſtic. *a*) tum Gal. *in 2. de reſpirat cap.* 5. tum *in* 3. *Epidem. b*) *text.* 3. 19. docuerunt. Idem notat palpitatio hypochondriorum, non minusque ægrotos non agnoſcere familiares, ex Coacis præſagiis *c*) delirium teſtatur. Atque *in* 1. *Coac. præſag. ſec.* 1. linguas *d*) vocesque *e*) obtremiſcentes, frequentem *f*) ſpuitionem, urinasque *g*) mingi in non recordantibus, mictas *h*) præ rubras eſſe cum ſublimi. Vocem item *i*) clangoſam, linguas *k*) denſas, vomitus *l*) æruginoſos cum ſurditate, tinnitus *m*) aurium in acutis febribus, dolores *n*) circa umbilicum palpitantes, atque *o*) laterum raros & *p*) coxæ occultatos, cum urinis ſuſpenſionem elatam habentibus, ipſasque *q*) urinas aquoſas, albas, cum ſuſpenſo, elato, rotundo, & capitis dolore in turbulentis, vigilibusque mentis aberrationem indicare, quemquam in Hippoc. & Galen. ſcriptis verſatum, non latet. Auctor *Prorrh. r*) addit; *Ex vomitu faſtidioſo, vox clangoſa, oculique concretum pulviſculoſum habentes, inſaniam oſtendunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementi inſania acute correpta, muta obiit.* Et in ſequenti textu; *Si in ardente febre aurium ſonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* Gal. etiam *in* 5. *de loc. affect.* ſcribit: phreniticis delirium non ſubito, ſed paulatim fieri, neque affatim quieſcere, ipſumque præcedere ſolent interim vigiliæ, interim ſomni turbulenti, cum manifeſtis imaginibus, a quibus clamant nonnulli, & exſiliunt; aliquando oblivio irrationalis accedit, ita ut aliqui, cum vas ad mingendum tenuerint, mingere non recordantur, aliqui cum tumultu inſolito ac temeritate, ut nuper dictum eſt, reſpondeant, cum antea

a) Pag. 38. lin. 8. *b*) Sect. 3. Ægr. 15. & 16. p. 1114. & ſeq.
c) tex. 282. 298. 300. 308. &c. *d*) Coac. 233. & 1 Prorrh. 19. & 20.
e) Coac. 99. & 1. prorrhet. 19. *f*) Coac. 244 & 1. Prorrhet. 6.
g) Coac 596. & 1. Prorrhet 29. *h*) Coac. 198. & 1. Prorrhet. 32.
i) Coac. 99. & 1. Prorrhet. 19. *k*) Coac. 234. &c. Prorrhet. 3.
l) Coac. 169. & 1. Prorrhet. 10. *m*) Coac. 131. & 1. Prorrhet. 18.
n) Coac. 300. & 1. Prorrhet. 36. *o*) 1 Prorrhet. 22. *p*) 1 Prorrh. 37.
q) Coac. 582. & 1. Prorrhet. 4. *r*) 1. Prorrhet. 17.

©BIU Santé

antea fuerint manſueti, ac mites; parvo item potu utuntur. Reſpirationemque habent magnam atque raram, atque dolet iis nonnunquam occiput, pulſus parvi ſunt & duri. Cum vero propius ad phrenitim accedunt, oculi apparent vehementer ſqualidi, lachryma in altero oculorum acris, lippitudo, venæque oculorum ſanguinis plenæ cernuntur. Item ſanguinis ſtillicidium e naribus fit, quo tempore nihil prudenter reſpondent, floccos evellunt, feſtucas carpunt, febris aridior, æqualior, ſine magnis mutationibus uniformis, lingua ſalebroſa, & aliquando ſurdaſtri, aliquando mœſti, & vix quicquam reſpondentes, dolorificumque non ſentientes. Atque hæc ſigna ad dignoſcendos mente non conſtantes ſeu deliros, nobis ſufficiant. Ex quibus multa deliraturos ægros, ſeu mente caſuros decernent, uti vigilia, quæ ſæpe delirium antecedit: ut *in* 2. *Prognoſt. a)* Hippoc. meminit: Utrumque enim quippe tum illam, tum delirium excalfacto aut exſiccato cerebro, excitari Gal. *in lib.* 4. *de præſag. ex pulſibus* prodidit. Somni etiamnum turbati, atque tumultuoſi, conſpicuique, a quibus ægri clamant, exſiliunt, futuri delirii ſunt præſagia: de quibus in Coacis præſagiis *b) ſec.* 2. *text.* 8. *Turbulentæ, ferocesque excitationes e ſomno delirium adferunt.* Aurium quoque tinnitum, & ſonitum inſaniam ſæpe præcedere Auctor Prorrheticorum *c)* meminit, non minus, & ſurditatem, *d)* ſi præſertim cum urinis appareat habentibus ſuſpenſionem elatam ac ſublimen. Oblivionem quoque ſæpe ante phrenitim manifeſtari, Galenus *in quinto, de loc. affectis,* ut nuper etiam meminimus, prodidit. Dolor item capitis vehemens, & aſſiduus in acutis febribus delirium portendit, præſertimque in auribus qui obſervatur, ex Hippocrate *in* 3. *Prognoſticorum. e)* Nec non ſi dolor cum præcordiis revulſis appareat, de quo *in Coacis præſagiis f ſect.* 1. *tex.* 6. *Capitis dolor in acuto morbo, præcordia revulſa, ſiquidem ſanguis non effluet, in phrenitim procedit.* Non minus & vigilia cum aurium ſonitu vel tinnitu, vel ſurditate, ni hæmorrhagiam indicaverint: Et *in g) ſecundo Prorrheticorum,* hæc quoque una obſervata delirium prænuntiare, ita legitur: *Quibus alvus liquida,*

Deliria futura ex quibus ſignis præſentiuntur & portenduntur.

a) Prognoſt. p. 39. lin. 52. *b)* Text. 83. *c)* Lib. 1. 18. *d)* Ibid. 32. *e)* Prognoſt. p. 44. lin. 45. *f)* Text. 119. *g)* 1 Prorrhet. 38.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 97 sur 615

©BIU Santé

da, laſſitudo, capitis dolor, ſitis, vigilia, obſcuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, ſpes eſt. Dolorem capitis aſſiduum ad prænuntiandam deſipientiam maxime facere, teſtatur Auctor *libri ſeptimi Epidemiorum tex.* 100. *a)* Item dolor hypochondrii non raro fit delirii nuncius. Quod in muliere *b)* trimeſtri fœtu gravida fuit obſervatum, idemque ſignificat palpitatio, nec non qui circa umbilicum continuant in morbo acuto dolores, *ex tertio Epidemiorum c).* Idem dolores in ignobili parte exorti, qui occultantur fere continuo, *ex primo Prorrheticorum* ſparſim: in eodem libro *d)* ſcribitur: *Rari in his laterum dolores deliriun oſtendunt:* & *in e)* ſecundo libro. *Si quippiam in urina ſublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit, & quæ circa aurium ſonitus talia exſiſtunt,* quod Hippoc. *f)* Lariſſæ calvo vidit accidiſſe, cui occultato femoris dextri dolore ſtatim delirium accidit. *g)* Lateris quoque dolor in pleuriticis, ſi absque ratione evanuerit, portendit delirium. Non raro, & ſputa rotunda, ex Prorrheticis *h)* frequensque ſputatio ſine cauſa idem notant, & Hippocrates *in* 5. *Aphoriſ.* 40. ait: *Quibuscunque mulieribus ad mammas ſanguis colligitur, furorem ſignificat.* Et *in quarto libro Aphoriſm.* 72. Galenus urinas albas, lucidas, idem portendere tradidit, quod & turbidæ in acutis morbis minantur, maximeque in turbulentis, & vigilibus, habentes, ut alias dictum eſt, ſuſpenſionem elatam, *ex ſecundo libro Prorrheticorum i) tex.* 28. 31. Pulſus item in aliis atque in Hypochondriis, magnaque & rara reſpiratio *ex primo Prognoſticorum. k)* Et *in Prorrheticis l)* hæc de his quoque habentur: *In acutis morbis doloroſa in faucibus gracilia, puſilla, ſtrangulantia, atque cum æger biaverit, non facile os tum cogere tum claudere mentis alienationem portendunt.* Vomitus *m)* etiam æruginoſi, ſeu virulenti cum capitis doloribus aſſiduis, vigiliis, ſurditateque, certa delirii futuri, tum ſingula ipſorum per ſe ſola, tum multo magis omnia, & ipſorum etiam quædam ſimul in febre acu-

a) Forte text. 120. & 121. *b* Epidem. lib. 1. Ægr. 13. p. 990. *c)* Ægr 3. p. 1067. conf. 1 Prorrh. 36. *d)* Text. 22. *e)* 1 Prorrhet. 37. *f)* Epid. lib. III. Ægr. 5. p. 1101. *g)* 1. Prorrhet 97. *h)* Lib. 1. 6. & Epid em. Lib. 6. Sect. 3. text. 27. & Sect. 6. 21. pag. 1176. & 1190. *i)* Libr. 1. 4. & Coac. 582. *k)* Pag. 38. lin. 8. & 34. *l)* Lib. 1. 11. & Coac. 275. *m)* 1 Prorrh. 10. & Coac. 169.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 98 sur 615

©BIU Santé

ta conſpecta, ſunt indicia. Atque ex his futura deliria præſentiri, ac portendi dictum cum ſit, nunc deliria in ſuas ſpecies atque differentias diſtincta ſpectemus, non minusque ipſorum cauſas. Quibus quidem neglectis impoſſibile profecto videtur, nos delirantium Prognoſin recte aſſequi poſſe. Nomine autem non conſtantis mentis (ut hæc aggrediamur) nos mentis aberrationem, vacillationem, hallucinationem, amentiam, inſaniam, deſipientiam, delirium, atque phrenitidem comprehendimus, non conſtantesque mente ægrotos hiſce nominibus intelligimus. Quæ affectio ſymptoma maxime eſt ratiocinatricis imaginatricisque potentiæ. Hæc enim potentia, ut docet Gal. *in lib. de different. ſymptom. cap.* 3. vel eſt deficiens, ejusque motus eſt imbecillus, uti in Coma, & Lethargo; vel eſt reſoluta, ut in catalepſi, *caron* vocato; vel denique eſt vitiata, ubi ejus motus pravus erransque exiſtit, uti in delirio & phrenitide. Eodem modo de ratiocinatrice, nam vel ipſa quoque eſt deficiens ſeu diminuta, ſeu aliqua in parte reſoluta, quæ *moroſis* & fatuitas dicitur; vel omnino reſoluta ſublataque, quæ amentia vocatur: vel denique vitiata, ubi ejus motus depravatus erransque exiſtit, quod ſymptoma delirium quoque appellatur. Accedit etiam haud raro, cum his duabus læſis potentiis, memoria iisdem vitii differentiis læſa. Aliquando in mente aberrantibus ſola imaginatio læditur, aliis illæſis, ut Galen. *lib. de ſymp. diff. cap.* 3. in Theophilo obſervavit. Et aliquando ratio ſola, illæſa tum imaginatione, tum memoria, quod phrenitico contigiſſe in libro nuper allegato Galen. memoriæ prodidit. Plerumque vero utraque tum imaginatio tum ratio vitiata ſimul deprehenduntur, ut in iis, qui cum delirant, imaginantur ea, vel quæ non ſunt, vel ea profecto, quæ ſunt, non imaginantur, obſervatur; loquunturque ac agunt nihil rationi ac imaginationi conſentaneum. Dividuntur vero omnes mente non conſtantes in eam, quam proprie amentiam, inſaniam, ecſtaſin, deſipientiam, mentis aberrationem, vacillationem, alienationem vocamus, & in eam, quam Græci *paraphreneſin* & noſtri delirium dicunt, atque tandem in phrenitidem. Quam Gal. cum Hippocrate ab aliis deſipientiis, quod cum febre fiat, diſtinxit: De qua *in ſecunda de ſympt.*

Mentis inconſtantia quænam affectio & unde.

Deliriorum diviſio & differentia.

cauſis

©BIU Santé

cauſis cap. 7. Nominantur autem ex his, quæ quidem cum febre ſunt, phrenitides, quæ ſine febre ſunt, inſaniæ, Græce *maniæ*. Quæ a deliriis perpetuitate delirationis diſtinguuntur, nam etſi deliria ſeu paraphreneſes cum febre fiant, non tamen ſunt perpetua, veluti de phrenitide dicitur. Gal. quidem multis locis affirmavit Hippocratem vocare eos phreniticos, qui perpetuo delirant, uti paraphreneſes vocat deliria, quæ tantum vel in acutiſſimarum febrium ſummo vigore apparent, ipſisque declinantibus declinare obſervantur; quare continuitate delirii, atque ipſo etiam delirio ſenſim ac ſenſim prodeunte, phrenitici a deliriis diſtinguuntur, iis exceptis, qui ſepto tranſverſo inflammato mente moventur, hujuſmodi ſiquidem deliria non facile a phrenitide diſtinguuntur, quod & ipſa cum febre fiant perpetueque exſiſtant, ex qua difficultate antiqui putarunt ſepto tranſverſo inflammato homines phreniticos evadere, atque ob eam ſuſpicionem *phrenas* illi appellarunt, tanquam φρονῆσιν, id eſt, ſapienti parti conferat quippiam. Diſtinguit vero ab his phreniticos Gal. quia phrenitici magnam eduntreſpirationem, atque ex longis intervallis, cum quæ in delirio ex ſepto tranſverſo obſervatur, inæqualis ſit ita, ut modo exigua appareat, atque frequens, modo magna & anguſta, quæ reſpiratio in phrenitide non fit, niſi pars aliqua reſpirationi ſervientium ſimul, vel inflammatione laboret, vel aliquo dolore vexetur, quam Galen. *in libr. 2. de reſpir.* accuratius docuit. Præterea in delirio ex ſepto transverſo ſtatim hypochondria tenduntur, quod in phrenitide poſterius fit, eaque ſtatim a principio revelli, proprium eſt illiuſce delirii. Demum ex omnibus accidentibus, quæ phrenitidem ſequuntur, uti ſunt, oculi rubentes ac inflammati, faciesque tota calore æſtuans, & reliqua alias a nobis accuratius expoſita, vel nulla, vel pauca, & levia in his apparent. Accedit quod delirium iſtud veluti repente fit, & in phreniticis delirium paulatim incipit. Phrenitidis etiam aliæ multæ differentiæ obſervantur, una ſiquidem eſt, quæ μανιώδης dicitur, in qua ægri calcitrant, pedibus feriunt, morſicus impetunt, excandeſcunt, eos, qui ingrediuntur, hoſtes habentes; quod ubi feroces eſſe incipiunt, ingentiaque mala perpetrant, vehemens dicitur, hancque Græci Θηριώδην appellant,

Phrenitides quomodo a delirio differant.

Paraphrenitides quid.

Quomodo a phrenitide diſtinguuntur.

Phrenitidis variæ differentiæ.

©BIU Santé

lant, & noſtri ferinam ac melancholicam. De qua Auctor Prorrheticorum 1. *a) Prorr.* 25. *Quæ pauco tempore feroces fiunt deſipientiæ, ferinum eſt.* Altera obſcura, mitis, in qua ægri obſcure blandeque delirant, uti vix tales dignoſcantur: Hi *in Coacis præſagiis b)* 7. *ſect.* 2. *tex.* 13. moti mente cum ſilentio vocantur, de quibus *in Prorrheticis: c) Tremulæ, obſcuræ, contrectabiles deſipientiæ, valde phreniticæ.* Græci has (ut alias dictum eſt) ἀσαφώδεις vocant, & noſtri obſcuras, que nedum ab idiotis, verum etiam a doctis Medicis non raro ignorantur. Tales enim ut Gal. *in* 1. *Prorrh.* 33. ſentit, nedum tumultuoſe non exclamant, non exiliunt, ſed quieti quinimo jacent, neque prorſus loquuntur, neque figuram decubitus permutant, ſæpiusque, qui ita affecti ſunt, familiaribus opinionem præbent, quod mox ſint, ſi quod fiat ſilentium, dormituri. Clauſis itaque feneſtris conquieſcunt cuſtodes, tempus in his interdum longum conterunt, dormire ægrum, quod neque loquatur, neque moveatur, arbitrati, ægro ipſo non dormiente, & manus quiete movente, non ſecus quam, qui per levem contrectationem aliquid vel tangere, vel invenire volunt. Horumque alii clauſis palpebris hæc agunt, & interrogati de aliquo, neque prorſus oculos aperiunt alii, poſtquam aperuerunt, aut paulo poſt claudunt, aut immoti obſervant affectionem, Gal. hæcticam appellatam. Sed videtur hæc deſipientia ſignis profecto cum ea, quæ ex Comate & Lethargo fit, convenire. Quamobrem mutatio, diſtinctioque quælibet ipſarum erit dignoſcenda. Etenim quæ cum comate, vel Lethargo, (quem Græcorum aliqui ut Gal. ait. *Typhomaniam* vocarunt) fit in principio morbi, perſeveratque diu: aſaphodis, ſeu obſcura, ſeu ut Gal. placuit, hectica dicta, nunquam in morbi principio, ſed morbi progreſſu, poſt vehementem aliquam inſaniam. Et ſi veternoſa comatoſaque etiam a frigido humore, atque etiam a multo ſanguine, poſt morbi principium ſæpe concitetur; quæ aliquando vel bonam vel malam criſin antecedit & apparet, in qua languidos pulſus, duros, anguſtos atque parvos obſervamus, quales in illa deſipientia non ob-

Aſapho-des quid.

Typho-mania quid & quo morbi tempore fit,

a) Text. 26. & 123. *b*) Text. 65. ubi mentis emotiones cum taciturnitate in eo, quæ voce defectus non eſt, pernicioſa dicuntur. Vid. & 1. Prorrhet. 54. *c*) Lib. 1, 34.

©BIU Santé

obſervantur. Sed jam de ipſarum cauſis agamus. Deliria omnia a calidis mordentibusque ſuccis concitari Gal. *in lib. 2. de ſympt. cauſ.* tradidit, præcipueque a flava bile, atque ſæpe ex calidiori cerebri intemperie. Omnia vero deliriorum genera, vel inſaniæ, vel phrenitides, vel paraphrenitides a cerebri læſione oriuntur. Speciatimque deliria, quæ duplicia exiſtunt, ea inquam, quæ tantum in ſummo febrium acutarum vigore excitantur, quæque a calidis mordentibusque vaporibus ſurſum in caput ſublatis, ortum habent. Alia vero deliria, quæ ſine febre manias, ſeu inſanias, Medici appellant, quas cum febre phrenitides Gal. vocat, cum tamen veræ non ſint, niſi phlegmonem in cerebro, aut ejus membranis, ſanguis bilioſus ex Gal. *in 2. lib. de ſympt. cauſis cap. 7.* efficiat. Hæc vero raro fit, uti frequentius phrenitica illa deſipientia, quæ a calidis humoribus in cerebro, vel ejus involucris delatis ſine phlegmone concitatur. Quales Hippoc. *in 1. Epidem. a) comm. 2. tex. 73.* obſervavit. Hæcque fiunt tum a ſanguine tum a bile, cerebri locum, in quo princeps animæ pars reſidet, prehendente, ut Gal. 2. *de ſympt. cauſ. c. ult.* meminit: vel a flava tantum bile, quæ etiam febris exurentis incendio exuſta, atque in nigram verſa, vehementem illam deſipientiam, Græcis *Maniodin*, *Tiriodin*, ac noſtris (ut alias dictum eſt) ferocem, furioſam, ferinam, melancholicamque, appellatam efficit, quæ fit ab exuſta bile cerebro, membranisque immodice reſiccatis, cum qua ægri ſæpe in tremorem incurrunt, atque convelluntur. In hæc ſane ſymptomata non niſi vehementiſſimas ac exitioſiſſimas phrenitides illabi Gal. tradidit. Eæ vero deſipientiæ cum febre, phreniticæ quoque vocatæ, fiunt nedum ab humoribus calidis, verum etiam ut Gal. *in 3. Epid.* docuit, a frigidis, nempe pituitoſis in cerebro putreſcentibus, qui putredine calorem acrimoniamque, quibus in cerebro ejusque membranis læſis delirium concitatur, acquirunt. At hæc deliria, ab iis, quæ calidi humores concitant, ſomno, atque etiam ſopore diſtinguuntur, quatenus qui ex frigido humore delirant etiam ſimul dormiant, vel veternoſum affectum ſimul habeant; & a calidis humoribus deſipientes vigiliis quoque ſimul infeſtentur. Fit etiam non raro, ut

Deliriorum omnium cauſæ.

a) An Sect. 2, pag. 954?

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 102 sur 615

©BIU Santé

ut tum calidi, tum frigidi ſimul, humores permiſti miſtam deſipientiam ex delirio & lethargo, ut Gal. *in* 1. *Prorrhet.* meminit, pariant. Hique ambo contrarii affectus a principio ad finem uſque cum continuent, ægri tum vigilant, tum ad ſomnum inclinationem habent; interimque magis phrenitici obſervantur, prout bilis pituitæ prævalet, & interim plus lethargici, ſeu Comatoſi, prout pituitoſus humor bilioſo ſit copioſior. Hæque ſunt omnes phreniticarum deſipientiarum cauſæ, a quibus quoque vera phrenitis, quæ eſt ab illis ſuccis in cerebro ejusque membranis orta inflammatio, ortum habet, quæ a pallida bile mitior eſt, a flavaque vehementior, & omnium maxima ab eodem humore incendio febrilis caloris peraſſato. Ea vero deſipientia obſcura, aſaphodis Græcis dicta, quæ cum ſilentio fit, pro cauſis prælanguentem facultatem animalem, atque hecticam quandam, ut Gal. *in Prorrheticis* docet, temperiem habet. Cum enim vel inflammatio, vel flava bilis cerebrum occupat, initio quidem nondum per totum cerebri corpus permiſcetur, ſed in eo fervens ſpiritus alterat & agitat, unde clamant ægroti, exſiliuntque; poſtquam vero imbibita eſt, atque hecticam cerebrum quandam intemperie acquiſivit, ægroti ſilent, quietique manent, ut vix etiam deliri a Medicis dignoſcantur: hanc ſuperius diximus multis a veternoſa diſtingui, ſed præcipue prælanguidis pulſibus parvis durisque. Quæ vero cum ſopore prodit, vel a ſanguine fit, ſanguineque ac bile permiſtis cerebrum invadentibus, vel a pituita bileque ſimul miſtis, aut ab humore crudo pituitoſo, putrefacto, caloremque & acrimoniam exinde adepto, vel demum a caloris nativi exſtinctione.

Cap. IV.

De ſalute a deliriis prædicenda.

Deliria quænam minus mala,

Ex deliriis ea minus mala exſiſtunt, quæ non perpetuo ægrotos tenent, ſed parvo tempore, atque cum ſignis bonis, vel non lethalibus, prodeuntia. Quibus vires quoque debent æque reſpondere, quippe, ut ſint validæ, quando deliria quoque prævalidas vires expoſtulent, quæ cum prælanguidis natura ægerrime vincit. Nullum vero ex deliriis, ut doſa,

©BIU Santé

cuit Gal. 6. *Aph.* 53. ſecurum reputatur. *Minus vero periculoſa, quæ cum riſu fiunt: ſicut temeraria omnium ſunt periculoſiſſima. In medio autem ambarum deſipientiarum ſunt, quæ cum ſtudio fiunt.* Nullum tamen delirium, etſi unum ex maximis malis exſiſtat, per ſe ſolum certum exitii indicium eſſe poterit, veluti neque mentis quoque conſtantiam ſolam in ægrotis ſalutem indicare alias meminimus. Simul vero cum bonis ſignis delirium concitatum minus eſt timendum, præcipueque ſi, præterquam quod non eſt perpetuum, neque vehemens, feroxque exſiſtat, ſed quinimo magis leve, & parvum, utpote quando ægroti in paucis mente aberrant; magnum ſiquidem delirium Gal. *in lib. de diff. ſymp. cap.* 4. etiam vocat, ubi variæ deliriorum ſpecies in ægroto ſimul obſervantur. Parva itaque levia in paucioribusque actionibus deliria obſervata minime omnium ſunt timenda, maximeque ſi tantum per acceſſiones fiant. Verum neque ſatis ad mitem benignamque deliriorum naturam denotandum, ut delirium non ſit perpetuum, ſed etiam eſt opus, ut omni ferocitate careat, quando auctor *Prorrh.* 1. *text.* 26. dicat. *Quæ parvo tempore feroces fiunt deſipientiæ, ferinum.* De quibus Gal. dixit. *Cum videris quempiam cum ferocitate deſipientem, etſi paulo poſt ſedetur, cognoſce mentem ejus non febris ratione læſam eſſe, ſed phreniticam ſubali affectionem, quæ poſt adaucta ferina tibi videtur.* Itaque delirium intermittens, non vehemens, ſed leve, ſcil. mite, parvumque, quod præſertim fiat per acceſſiones, nunquam erit exitiale. Sed cavendum, ne parvum miteque falſo creditum nos quandoque fallat, etenim multi exitio proximi ſic delirare non raro dignoſcuntur, quibus *in Prorrhet.* 1. *a) text.* IV. *no.* 13. *Tremulæ, obſcuræ, & contrectabiles deſipientiæ, valde phreniticæ.* Quod facile ex prælanguidis viribus, ac aliis exitioſis ſimul obſervatis ſignis, perpetuitateque ab iis diſtinguitur. In eo namque vires prævalidæ, non perpetuumque eſt, atque ſine exitioſis ſignis obſervatur, quale in *Milidia* vidit Hippoc. *b)* In hoc pulſus ſunt languidi, delirium perpetuum, cum ſignis exitioſis: quæ ſane omnia, inquam, ſigna, tum cum delirio orta, tum quæ poſt ipſum illuxerunt, maximopere ſunt obſervanda. Hæc enim non raro ſalu-

Delirium mite & benignum quomodo ab parvo falſo credito & exitiali dignoſcitur.

a) Text. 34. b) Lib. 1. Epidem. p. 991. Ægr. 14.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 104 sur 615

©BIU Santé

salutarem crisin antecedunt. Quæ Galeno *in* 1. *lib. ad Glau. c.* 15. docente, fiunt sanguine, vel bilioso humore, ad caput critice recurrente. Apparent vero isthæc deliria, crisin portendentia, aliquando cum capitis dolore, gravitate, surditate, convulsione, atque aliis hujusmodi multis. De his Gal. *in* 1. *Epidem.* *a*) cum in Dealcis horto decumbentis historiam commentatur, scribit: *Nam quæ deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt, quæ solent in judiciis evenire.* Et in Abdera virgine *b*) delirium cum surditate judicium, quod tum pedum doloribus, tum sanguinis e naribus eruptione, est secutum, præcessit. Atque multo clarius id in muliere morosa visum est, de qua Hippoc. *in* 3. *Epidemiorum*: *c*) *Tertio convulsiones conquieverunt, coma, & in somnum inclinatio, rursusque vigiliæ excitaverunt eam, continere se non potuit, multum deliravit, febris acuta, sub hanc noctem sudor multus toto corpore & calidus prærupit, libera febre dormivit, plana mente constitit.* Item delirium, sexta die in virgine Lariss*æ* *d*) observatum, largam sanguinis eruptionem indicabat, quod etiam in Heropyto Abderæ *e*) visum est. Cum dolore itaque, gravitate capitis, vigilia, comate, surditate, convulsione, oculorum caligatione, splendore, lachrymis involuntariis, aurium tinnitu, ignorantia, oblivione, tremore, anxietate, inquietudine, clamore, surrectione, spirandi difficultate, urinæ suppressione, rigore vehementi, æstu multo, sitique intolerabili, repente obortis, delirium sæpe judicium futurum prædicit, vel profluvium sanguinis, de quo in 5. *coac. præsag.* *f*) *sect.* 1. *tex.* 36. scribitur: *In quibus morbis ab anxietate delirium derepente fit, profluvium sanguinis significat*; vel urinæ, de qua Hippoc. *in* 6. *Epid.* *g*) *Urina multam subsidentiam habens, solvit deliria, qualis fuit Deuxippi:* vel per sudorem, de quo Gal. in 3. *de crisibus* ait: *Judicat autem phrenitidem sudor bonus, & præcipue si ex capite multus & calidus fluxerit, sudante simul reliquo corpore.* Et paulo post: *contingit autem aliquando, quod etiam per sanguinem e naribus erumpentem phrenitis judicatur.* In Coacis

Deliria crisin portendentia.

a) Vide Hippocr. Epidem. l. 3. p. 1066. Ægr. 3. *b*) Epidem. l. 3. p. 1103. Ægr. 7. *c*) P. 1108. Ægr. 11. *d*) Lib 3. Epidem. p. 1110. Ægr. 12. *e*) Ibid. p. 1106. Ægr. 9. *f*) Tex. 184. *g*) P. 1191. Sect. 6. Text 22.

©BIU Santé

Coacis vero prædictionibus *a*) per ſudorem atque ſomnum ſolvi delirium docetur. Et *in* 7. *Aph.* 5. Hippoc. ſcribit: *A furore difficultas inteſtinorum, vel aqua inter cutem, bonum.* Delirium itaque, quod bona aliqua vacuatio ſubſecutura ſit, ſalutem prænunciat, ac quoddam ſignum decretorium exiſtit. Veluti peſſimum erit, poſt quod mala ſequetur evacuatio; quale eſt e naribus ſanguinis ſtillicidium, ſudores capitis frigidi & aliæ hujusmodi vacuationes, de quibus poſterius nos accurate agemus. Ideo diſtinguendum, num eæ bonæ malæve ſint vacuationes, quod ſane ex multis ſignis innoteſcit, quippe ab exeuntium quantitate, qualitate, loco, per quem fit, tempore morborum, diebus in quibus apparent, atque morbi allevatione. Bonæ ſiquidem ſunt, ſi in ea copia, quæ multitudini humorum peccantium reſpondet, obſervantur, atque ubi, qualia deſiderantur, evacuantur, perque loca convenientia, & congruo tempore, quippe in ſtatu, atque in aliquo dierum decretoriorum, fiant, a quibusque morborum, ſymptomatumque vel ſequitur allevatio, vel iisdem plane ægri liberantur. Sed ad tria præcipue in omni prædictione, (quæ magni perpetuo momenti exiſtunt) animum adhibere oportet, quippe, ad arteriarum pulſationes, reſpirationem, ac ciborum appetentiam, quæ omnia profecto ſi inculpata, & firma, etiamſi cum exitioſo aliquo ſigno ſint, maxime ad prædicendam ſalutem valent. Quod Galen. *in tertio Epidemiorum com.* 3. *b*) *tex.* 89. de Heropyti agens hiſtoria, meminit. *Cum delirio namque pulſus vehementes cum inculpata tum reſpiratione, tum appetentia, non incerta erunt indicia, quod ipſis natura prævalida oſtendatur, quæ morbum ſine dubio recte feret.* Ex his itaque, quæ ſimul cum deliriis per modum judicii apparent, quomodo ſalus interim præſentiatur, hactenus vidimus. Nunc ab iis, quæ poſtea illucent, quæque ipſorum deliriorum veluti morem ſignificant, etiam perquiramus. Bonæ igitur poſt deliria factæ vacuationes, de quibus nuper ſatis a nobis dictum eſt, quales ſunt largæ eruptiones ſanguinis e naribus, de quibus agit Gal. *in* 3. *lib. de Criſib. cap.* 8. Menſtruæ item purgationes cum delirio, & poſt ipſum conſpectæ, quales obſervavit Hippoc. in virgi-

Vacuationes bonæ & malæ quomodo cognoſcuntur.

Vacuationes deliriorum morem ſignificantes.

a) Text. 483. *b*) P. 1106. Ægr. 9.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 106 sur 615

©BIU Santé

ne Lariſſa *a*) & in moroſa muliere *b*) (Galeno docente) ſimul cum copioſo ſudore apparuerunt, ex quibus, ut Hippoc. meminit, febre libera dormivit, ac plane mente conſtitit. Hæmorrhoides quoque delirium ſecutæ, ſalutem prænuntiant, quas in 6. *Aph.* 21. Hippocr. meminit, hiſce verbis: *Ex melancholia inſanientibus ſi varices, aut hæmorrhoides, ſupervenerint, inſaniæ fit ſolutio.* Idem notant dolores vehementes, aſſiduique in coxis, cruribus, pedibus atque manibus, qui ſentiuntur, quique humoribus ad partes ignobiles, principibus relictis, decurrentibus concitantur, eſtque judicium, quod natura per humorum transfluxionem molitur. De quibus Hippoc. de Herophonte ſcribens, ait: *c*) *Octavo febricitabat, lien reſidebat, omnia intelligebat, doluit & inguen primum, ſecundum lienem, deinde in utramque tibiam demigrarunt.* Qui ſane dolores etiam in uxore Epicratis *d*) non minimam partem judicationis habuerunt. Et in eo, qui in Dealcis horto decumbebat *e*) die decimo quarto plane delirio, decimo quinto genu atque tibiæ doluerunt, ac decimoſeptimo poſtea toto corpore ſudavit, ad mentemque rediit: & die vigeſimo pedum dolores in virgine Abderæ *f*) delirium ſurditatemque deleverunt. Somnus in ægrotis delirantibus perpetuo magni erit momenti, maximeque ſi ipſe delirium ſequatur, ipſumque vel reſolvat, vel ſaltem minuat, de quo *in ſecundo Aph.* 2. *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum.* Idque merito fit, quandoquidem cum delirio ſemper vigilia adſit, ab una eademque cauſa uterque fiat, ſi itaque a delirio ſomnus fit, ſignum eſt, cauſam delirii ſuperatam eſſe: ac accuratius ſomnus a delatione in ſomnum, ſeu coma, ſeu cataphora, ſeu lethargo eſt diſtinguendus; nam quemadmodum ſomnus bonum ſignum cenſetur, ita quodlibet prædictorum ſoporiferorum affectuum, malum, excepto veternoſo affectu, qui ſanguine in cerebrum judicii futuri cauſſa irruente concitatur. Dormire itaque ægrotos a delirio ſemper bonum, præcipueque ſi quiete dormiant, ut in Herophonte, *g*) uxore Epicratis *h*), in

a) Lib. 3. Epidem. p. 1110. Ægr. 12. *b*) Ibid. 1108 Ægr. 11.
c) Lib. 1. Epidem. p. 974. Ægr 3. *d*) Ibid. p. 979. Ægr. 5.
e) Lib. 3. Epidem. p. 1066. Ægr. 3. *f*) Ibid. p. 1103. Ægr. 7.
g) Vide ſub lit. a. *h*) Vide ſub lit. b.

©BIU Santé

in Metone, *a*) in quo a ſomno delirium reſolutum eſſe, Hippoc. obſervavit. Ex quo delirium a ſomno ſedari ſemper bonum, uti contrarium malum, nam ſomnus laborem faciens, ut in Aphoriſmis *b*) habetur, mortalis. Si inſomnia quoque delirantibus conſpicua apparent, bonum ad judicandam ſalutem ſignum eſſe in Coac. præſagiis *c*) legitur, præſertimque in phreniticis, quod tamen, (quanquam in Phrorrheticis *d*) ſcriptum ſit, inſomnia conſpicua phrenitidem oſtendere) veriſſimum eſt, neque error a nobis committetur, ſi ita diſtinxerimus, inſomnia conſpicua, non turbulenta, ſed quieta, bonum in Coacis ſignificare, quod non niſi ſedata in cerebro inflammatione, calore febrili, & motu humorum a vaporibus, ipſa conſpicua claraque obſerventur, ex quo bonum ſemper creditur ſignum. Turbulenta vero conſpicua, in quibus ægroti expaveſcunt, exſiliunt, præter id quod ex ſiccitate fiant, etiam inflammationem, febrilem calorem, & ſpirituum motum, atque agitationem denotant, ex quo in mente motis ab his phrenitis portenditur. Sed num perpetuo deliriis ſedatis, vel plane reſolutis, bonum ſit? illis quidem omnibus, quæ vel a ſomno, vel a quapiam humorum transfluxione, ad crura, pedes, aliasque ignobilium partium, vel critica evacuatione ſedantur, vel reſolvuntur, nobis, ad futuram ſalutem eamque prædicendam fidendum erit. At nunc ad deliria, quæ exitium portendunt, tranſeamus.

CAP. V.

De morte a deliriis prædicenda.

Deliria, quæ exitium ægrotis minantur, ex ipſorum differentiis, tempore, in quo apparent, virtute prælanguida, atque aliis ſignis exitioſis, vel una cum deliriis, vel poſtea apparentibus, dignoſcemus. Phrenitica omnia deliria lethalia plerumque exſiſtunt, etſi omnes phrenitici non moriantur. Phrenitides vero omnes deſipientias eſſe diximus, quas Græci *maniodees*, *diriodees*, atque *aſaphodees* & noſtri feroces, tumultuoſas, furioſas, ferinas, melancholicas, atque obſcuras, ſeu blandas appellant. Hæ aſaphodes ſeu obſcuræ dictæ, vel in morbi prin-

Deliria, quibus exitium ægrotis minatur, unde dignoſcuntur.

a) Lib. 1. Epidem. p. 983. Ægr. 7, *b*) Sect. 2. Aph. 1. *c*) Text. 90 *d*) Lib. 1. 5.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 108 sur 615

©BIU Santé

principio, vel poſt feroces deſipientias, obſervantur, & illæ, cum fiant, ut ſuperius dictum eſt, vel a ſanguine, vel a bile, vel a bile pituitaque permiſtis, vel a pituita putri reddita, ceteris minus exitioſæ creduntur, veluti omnium ſunt exitioſiſſimæ, quæ virium aut languore, aut hectica cerebri temperie concitantur. Ex quo auctor *Prorrhet.* 1. *text.* 34. has valde phreniticas deſipientias vocavit, etſi dixerit blandas, obſcuras, contrectabilesque videri. Harum proprium videtur, ut cum ſilentio fiant. De quibus in 2. *coac. præſag. a) ſec.* 1. *tex.* 30. *In febribus inſaniæ vehementes ſilente ægro, ſed non etiam privato voce, lethale.* Cum his vero triplex ſilentium obſervatur, unum quod a depravata mente fit, in quo æger loqui poteſt, & non loquitur, vel ſaltem parum; ſecundum cum veternoſo affectu, vel exſtinctione caloris nativi; & demum cum aphonia, id eſt vocis, ſeu ſermonis privatione, facultate animali oppreſſa, vel emoriente, aut vocalibus inſtrumentis convulſis, aut interceptione vocis materiæ: deſipientia cum ſilentio, voce integra, levi motitatione manuum, pulſu languido, oculis ut dormientibus modo clauſis, modo leviter apertis, a languore facultatis concitatur. De quibus nedum in Prorrheticis, ut nuper meminimus, ſed etiam in 3. *coac. præſag. b) ſec.* 2. *text.* 13. legitur: *Tremulæ, palpantes, deſipientiæ, phreniticæ.* Et *c) moti mente cum ſilentio non quieſcentes, contentis oculis, vehementer ſpiritum foras evocantes, perniciosæ.* Ac Gal. de his *in Prorrheticis* dixit. *Atque ob id affectio humorum, ut febrium hecticarum, prava eſt, quas quidem, cum incipiunt conſtitui, vix ſolvi poſſe, exquiſite vero conſtitutas, abſolutasque, ſolvi non amplius poſſe, demonſtravimus.* Præſertim ubi in ipſis affectus veternoſi calidiſſimum ſæviſſimumque ſequantur morbum, in veternumque, refrigerato poſt inflammationem cerebro, ægros delabi, ſane eſt lethaliſſimum. Nam ut *in* 3. *Prorrhet.* docetur, inſanabilia ea frigora cenſentur, quæ calidis morbis contingunt. In vehementi vero ſeu ferino delirio, tum propter humoris malignitatem, tum propter immoderatam ſiccitatem non ſolum ſilent, at etiam *aphonoi*, id eſt, muti evadunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementer furens, & muta obiit, contigiſſe

Silentium in phreniticis deſipientiis triplex.

a) Text. 65. b) Text. 76. c) Coac. præſ. 486.

©BIU Santé

tigiſſe auctor Prorrhet *a*) tradidit. Quod etiam Hippoc. phrenitico *b*) & uxori Dealcis, quæ in Læio decumbebat *c*), contigiſſe, meminit, & Gal. *in* 2. *Prorrhet. Si in febre aphoniæ, quæ convulſivo modo fiunt, deſinant in eam, quæ cum ſilentio fit, ecſtaſin, pernicioſum.* Quædam vero ſymptomata creduntur propria vehementiſſimarum deſipientiarum, ſcilicet tremores, convulſiones, ſanguinis e naribus ſtillicidia, urinæ aquoſæ lucidæ, manuum geſticulationes, & alia hujusmodi. Tremores ac convulſiones non omnes phreniticas deſipientias, ſed tantum vehementiſſimas, utpote ferinas, ſequuntur, uti Gal. *in* 1. *Prorrhet. tex.* 9. meminit, exitioſasque emotiones ſequi ſolent. Phrenitici vero prius tremuli ac poſtea convulſi moriuntur. De tremore ſcribit *auctor Prorrh. d*) *Phreniticæ vehementer affectiones tremulæ deſinunt.* Tremorque, ut Gal. ait, ſolum vehementiſſimas phrenitiades ſequitur, nempe nervorum infirmitates, propter affectionis ſiccitatem, phreniticis diutiſſime inſunt. Exſoluta autem virtute, tum vigiliis, tum motionibus multis, ſimul vero, & nervis ſupra modum arefactis, tremores fiunt, indicant enim vehementer ab aſſata bile cerebro irrigato ſiccatos nervos, atque ob id lethaliter ſe habere. De quibus in 1. *Prorrhet. text.* 14. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores ſupervenientes maligni.* Et paulo poſt *text.* 16. *Phrenitici modico utentes potu, ſtrepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Atque etiam *text.* 19. cum dicit: *Vacillationes mentis cum voce clangoſa, linguæque convulſiones cum tremore & voces obtremiſcentes, mentis indicant alienationem, duritiesque his pernicioſa*, & Gal. *in text.* 20. linguas obtremiſcentes in his ob facultatis debilitatem apparere, mentemque ex phrenitide vacillantem ſignificare, tradidit. Ex quo tremulas vocavit phrenitides in Prorrheticis, quæ exſtincta fere facultate oriuntur, quæque cum ſilentio obſervantur. Vi enim phrenitidis ingraveſcentis tria ſupervenire ſolent, ſilentium in ecſtaſi, tremor in vehementiſſima phrenitide, & convulſio imminente morte. At tremores lethales ſuperveniunt febribus ardentibus, vel vehementibus ab aſſata bile inſaniis, quas ferinas & melancholicas

Deſipientiarum vehementiſſimarum propria quidem ſymptomata, Tremores.

Tremores lethales.

a) Lib. 1. 17. *b*) Lib. 3. Epidem. p. 1100. Ægr. 4. *c*) Lib. 3. Epidem. p. 1114. Ægr. 15. *d*) Lib. 1. 9.

©BIU Santé

cholicas appellari nuper docuimus, quo fit, ut tremores, qui vel ante deliria, vel cum ipsis simul apparent, quandoque (etsi ipsorum nulli, exceptis decretoriis, boni exsistant) exitium non prædicent, at quinimo sæpe, perinde ac convulsiones, supervenientibus febribus solvantur. Quare tremores lethales tantum observantur, qui deliriis, sive desipientiis, superveniunt. Non paucique in morborum principiis trementes observantur, qui tamen non moriuntur. Ut Pythioni contigisse Hipp. *in* 3. *Epid.* 1. *a)* scripsit: Neque omnibus etiam deliriis, at solum vehementibus, supervenientes exitium portendent. Perbelleque hoc in 3. *coac. præsag. b) sec.* 2. sic scribitur: *In vehementi phrenitide tremores mortiferi.* Meritoque Galenum *in* 1. *Prorrheticorum* dixisse dicimus, non omnes phreniticos in tremorem finiri, cum solas phrenitides vehementissimas tremor consequatur. Non tamen uti convulsiones phreniticorum proprii exsistunt, cum multis ipsorum non superveniant, sed tantum vehementissimis, ac ferocissimis, in quibus tum vigiliis, tum motionibus multis, vires exsolvuntur, nervique supra modum siccantur, atque arescunt. Quo fit, ut hi raro observentur, quando raro etiam phrenitides eæ feroces fiant. Omnes vero phrenitici ante exitium convelluntur. Convulsionesque omnes desipientiis supervenientes, atque arefactis nervosis partibus concitatæ, lethales existunt. Vereque phreniticos omnes exitiosos desinere in convulsionem, affirmamus, uti in tremorem easdem finiri (quod in 1. *Prorrhetic. text.* 9. affirmatur) Galen. 1. *Epid. com.* 2. *text.* 52. ut falsum reprehendit. Quod in multis phreniticis Hippoc. 3. *Epid. text.* 3. observavit, præsertimque in uxore Philini *c)*, atque in phrenitico *d)*, de quo ait. *Secundo die mane sine voce, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones. Tertio exacerbata sunt omnia. Quarto obiit.* Et de muliere Cyzici *e) decimo quarto convulsiones multæ, extremitates frigidæ, nihil amplius mentis compos, urinæ defecerunt, obiit.* Gal. quoque *in lib.* 13. *method. med. cap.* 8. de iisdem dixit. *Succedit maxime exitiali phrenitidi, nec sanatum quempiam ita convulsorum, aut ipse vidi, aut*

Cuinam Phrenitidi supervenient.

Convulsiones Phreniticorum.

a) P. 1059. Aegr. 1. *b)* Text. 93. *c)* Lib. 1. Epidem. p. 976. Aegr. 4. *d)* Lib. 3. Epidem. p. 1100. Aegr. 4. *e)* Ibid. p. 1114. Aegr. 14.

©BIU Santé

aut alium narrantem audivi. Et *in libr. quinto Epidem. a)* Hippoc. tributo legitur Cononidem famulam phreniticam, quæ obiit die quadrageſimo, decem dies ante exitum aphonam, & convulſam fuiſſe. Eſt & quæpiam palpitatio convulſionis cognata, quam aliqui convulſivum tremorem, alii convulſionem non veram, alii ſublationem dicunt, in qua partes quidem ad manum ſubſultant, ſeu ſubſiliunt, non ſecus quam fiat in vellicatis a mordicante aut humore, aut vapore, nervis ſeſe a mordicatione retrahentibus, ſeu auferentibus. Sic palpitant in arido piſces. Hæque palpitationes, etiam ſubſequentes vehementes deſipientias, lethales exſiſtunt, non ſecus quam tremores atque convulſiones ſunt. Sed tamen diſtinguendum erit, quoniam tum convulſiones, tum hæ palpitationes, ſi a mordentibus aut ſuccis, aut halitibus fiant, perpetuo non eſſent lethales, quare in iis alia ſigna ſimul, vel poſtea, conſpecta conſulenda erunt, ut conſultius ab ipſis præſagiamus. Addimus quoque virulentas vomitiones, in quibus bilis aſſata, ærugino ſa, vel nigra evomitur, ut Hippoc. meminit *in primo Epidem b) com. 1. text. 52.* cum dixit: *Phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex iis quidam ſubito moriuntur*, ut in Philiſta *c)* phrenitico fuit obſervatum. Exitiali quoque deſipientiæ accidunt manuum geſticulationes, quas Hippoc. in 2. *Progn. d)* 23. ſic docuit. *De geſticulatione manuum hæc cognoſcere oportet, qui in febri acuta, aut phrenitide, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ad os fert, aut fruſtra venatur muſcas, aut colligit feſtucas, aut de veſte evellit pilos, aut de pariete ſtipulas carpit, id omne malum, exitialeque eſt*, quod ſymptoma in uxore Dealcis *e)* in Læio decumbente conſpectum eſt. Stillicidium quoque e naribus exitioſis phreniticis ſupervenit. Nam Galen. in 3. *Prorrh. text.* 49. nedum, ut dicebat eorum librorum auctor, ſtillicidium e naribus cum ſurditate, aut ignavia, ſignum eſt malum; ſed cum omnibus aliis deſipiientiis, plane lethale judicandum; in *primo Prorrhet. text.* 8. merito putat. Aquoſa item urina, alba, lucidaque item, & feces albæ, ſunt in iis pernicioſiſſima ſigna: de his Hippoc. *in lib.* 4. *Aphor.* 72. *Quibus urinæ lucidæ ſunt, & albæ*,

Palpitationes.

Vomitiones virulentæ.

Manuum geſticulationes.

Stillicidium e naribus.

Urina aquoſa alba, lucida, feces albæ.

a) P. 1160. text. 84. *b)* P. 948. ſub fin. *c)* Lib. 3. Epid. p. 1076. Ægr. 4.
d) P. 38. lin. 1, & ſeq. *e)* Lib. 3. Epid. p. 1114. Ægr. 15.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 112 sur 615

©BIU Santé

albæ, malæ: maxime vero in phreniticis. Quo in loco Gal. dixit: *Nullum siquidem vidi, in quo talis apparuisset urina, salvatum.* Et in primo Prorrhet. *text.* 29. *Urinæ excretio in non admonitis pernicioſa.* Et in primo Prorrhetic. *text.* 13. *Alba dejectio*, malum.

Sitis læſa. Proprium quoque videtur peſſimarum phrenitidum, etſi lingua ſit torrefacta, ægrotos vel nihil ſitire, vel ſaltem eos uti paucissimo potu, quo *in* 1. *Prorrhet. text.* 16. ita expreſſo utitur. *Phreniticos exiguo uti potu, malum; ſed nihil ſitire, pernicioſum.* Sed inter deliria lethalia comprehenduntur etiam, quæ circa actiones vitæ neceſſarias obſervantur, quod Auctor 3. *Coac. præſag. a) ſec. text.* 23. ſic tradidit. *Deliria circa neceſſaria, peſſima; quæ ex his exacerbantur, lethalia ſunt.* Tales vero ſunt ex deliriis, qui cibum abhorrent, potumque, cum tamen linguam habent incendio caloris exſuctam, ac prætorrefactam. Lethalia quoque deliria exſiſtunt, in quibus ægroti crebras inſignesque habent permutationes, *in* 12. *Prorrh. text.* 12. *In phreniticis in principio clementer habere, ſed cerebro permutari, malum eſt.* Duplex vero eſt permutatio, una ex bono ad malum ſtatum, atque altera ex uno malo ſymptomate in aliud malum; de hoc in 3. *Coac. præſag. b) ſec.* 2. *Ubi varii caſus ſubinde incidunt phreniticis, pravum, & convulſionem denunciant.* Quod ſane aut turgere humores denotat, aut cerebrum multiplici vexari affectu, uti quando aliqui diu mœſti, ſilentes, ac quieti jaceant, & poſt continuo gurruli, ridentes, inquietique evadant, quod Hippoc. in uxore Dealcis, quæ in Leio decumbebat, obſervavit, de qua *in* 3. *Epidem. eom.* 3. *c) text.* 86. dixit: *Ab initio cooperiebatur, & perpetuo tacita ſemper, villos ſtraguli captabat, vellebatque, & ſcalpebat, plorabat, moxque ridebat, non dormiebat:* ac in fine hiſtoriæ: *Perpetuo cooperiebatur, aut verba multa, aut perpetuo tacita.* Deſipientiæ etiam omnes præ debilitate contingentes, ſic Galeno auctore, exitioſæ viſæ ſunt, ut nullum ex his ſanari poſſe *in primo Prorrhet.* teſtatum reliquerit. Phreniticæ namque deſipientiæ omnes virtutem robuſtam expoſtulant, quæ, ſi languida ſit, morbum ferre non poterit. Quod in 3. *Coac. præſag. d) ſect.* 2. *text.* 25. ſic innuit. *Qui jam fractis viribus delirant, peſſime habent.* In principio etiam morbi, quæ apparent, peſſima deliria

Permutationes crebræ.

a) Text. 98. *b)* Text. 101. *c)* P. 1114. Ægr. 15. *d)* Text. 100.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 113 sur 615

©BIU Santé

deliria creduntur, vereque phrenitidis ſuſpecta. Quæ enim ex his ſine ſignis coctionis apparent. (quod ad principium attinere dicitur,) Galeno in 1. *lib. de Criſibus* docente, peſſimarum diſpoſitionum ſunt indicia. Sed proſequamur judicium prognoſtici a ſignis, vel una cum deliriis concitatis, vel ipſa ſubſequentibus. Mala enim ſigna ſimul cum ipſis deliriis apparentia, mortem minari videntur; & lethalia, certum proximumque exitium. Somnus, ut præcipua mala ſymptomata narrem, plane ſublatus, & qui delirium concitat, aut auget, vel nihil allevat, ſignum cum delirio forte timendum ex Hippoc. Galenoque colligitur, veluti hianti ore deliri homines ſi dormiant, pernicioſum eſt. Hippocr. *in* 1. *Progn.* 2. *a) Aph.* 1. 2. Sopor item, ſeu ad ſomnum ſumma inclinatio, atque delatio veternoſa, poſt vigilias aſſiduas, ex cerebri refrigeratione, atque ex virium languore, lethale eſt; de quo loquitur Hippocr. *in* 3. *Epidem. b) text* 20. cum ait: *Nullus autem phreniticorum vehementer inſanivit, ut in aliis, ſed alia quidam veternoſa in ſomnum delatione capite gravati moriebantur.* Interdum vero, ut poſterius docebimus, tales affectus judicatorie apparent, criſin aliquam ſignificantes, qui ſignis propriis decretoriorum ſignorum cognoſcuntur. Delirium etiam cum notabili oblivione, ignavia, ſtupiditateque, apparens exitii eſt indicium, de quo Gal. *in* 2. *Prorrh. text* 30. Quod enim non cognoſcant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione enaſci id conſtat: cerebri vero refrigerationem ſequi calidam affectionem, ex qua ægroti delirant, ſemper eſſe pernicioſum, ſuperius meminimus. Si vero cum his rigeant ægri, vel frigeſcant, inevitabile fatum ſignificatur ex Gal. *in* 2. *lib. Prorrhet.* Idem denotat ſtupiditas, etenim, ut docet Gal. 1. *Progn. text.* 13. phrenitici etiam ſunt, quicunque, comatoſi cum ſint, non ſapiunt, ſed deliria loquuntur, atque a præſentibus expergefacti ſtupefactis ſimiles videntur. Summe etiam exitioſum eſt, ſi deſipientes non videant, ipſis profecto haud longe aberit exitium: oculi etiam lucem effugientes, involuntarieque lacrymantes, aut perverſi, aut altero major alter fuerit, aut candidum rubeum habuerit, aut pleni ſint ſanguine, uti *c) primo Prognoſt. text.* 14. & 33.

Signa mala ſimul cum ipſis deliriis apparentia.

N 2

a) P. 37. lin. 46. *b)* P. 1085. G. H. *c)* P. 37. lin. 15. & ſeq.

©BIU Santé

& 33. Hippocrat. docet. Facies quoque flammans, vel qua boni videatur caloris cum mœstitia tamen, *ex secunda prorrh. a)* idem significat. Capitis viscerumque dolorores vehementes atque assiduos, exitium prænuntiare *ex* 4. *libro Aphor.* 66. colligitur. Non minus quoque verendam esse totius corporis, vel manuum pedumque gravitatem, item frigiditatem, atque lividitatem, Hippoc. *in* 2. *Prog. b) text* 7. 8. & 9. meminit. Nec non aphoniam, ægrosque taciturnos, vocem clangosam, linguam exustam & præaridam sine siti, stridorem dentium insolitum, convulsionem, palpitationem, singultum, horrorem, rigorem, tremorem, frigiditatem extremorum, crebrasque in his partibus permutationes, exitium significare exinde constat. Idemque facit inquietudo, anxietas, spiritus difficultas, cibos omnes abhorrere, nullumque potum sustinere, vomitus virulenti, sudores frigidi, cervicis, colli, scapularum, atque assidui in toto corpore, quas desudationes Medici appellant. Item stillicidium sanguinis, urinæ aquosæ, albæ, lucidæ, fecesque albæ, ut nuper diximus, alvusque turbata multis crudis pituosis, vel etiam biliosis dejectionibus, nihil delirium levantibus. Item abscessus intro recurrentes, non minusquam exanthemata, aliæque cutis pustulæ, atque efflorescentiæ præter rationem evanescentes. Dolores etiam in ignobili parte oborti, statim desinentes. Cum his igitur vel multis vel paucis una apparens delirium, lethale est, maximeque phreniticum. Non minusque, etiam si illorum aliqua vel multa ipsum consequantur delirium, exitium significatur, omniumque maxime, ut nos alias meminimus, si deliria in tremores, convulsiones, singultus, vel aphonias desierint, cum urinis, ut dictum est, albis, claris, lucidisque, quales quinta die *Silenus c)* minxerat; omnium vero maxime pulsus prælanguidi, respiratio mala, ciborumque appetentia extincta, ita ut quoscunque abhorreant cibos, nullam sitim sentiant, etiamsi lingua præarida & multo calore aduita sit, post ipsum delirium observata, exitium denotant. Hæc siquidem tria postremo posita (pulsus scilicet prælanguidi, cibos potusque abhorrere, ac mala respiratio) magni momenti sunt in quocunque morbo ad mortem prænotandam; maximeque, si cum ex prænarratis signis, simul quæpiam illuxerint, & quo plura, & princi-

Signa mala deliria subsequentia.

pa-

a) Lib. 1, 49, 67. b) P. 39, lin. 30, & seq. c) Lib. 1. Epidem. p. 969. Ægr. 2.

©BIU Santé

paliora erunt, eo certius citiusque exitium fiet. At ex iis omnibus, tria tantum nuperrime dicta signa, intermulta ambigua ex bonis judicata, ad exitium prædicendum maxime valent. Quemadmodum his oppoſita, pulſus quippe vehementes, bona reſpiratio, probaque tum cibi tum potus appetentia, inter pernicioſa multa ſigna maxime ad ſanitatem prædicendam valere, Galen. in Heropyti hiſtoria ſatis demonſtravit. Atque hæc ſunt, cum quibus, ſi deliria apparuerint, vel ipſa quoque ſequantur deliria, exitium præcognoſcemus. De quibus hic brevis quidem ſermo eſt habitus, cum de iisdem ipſis accuratius uberiusque ſuis locis ſit a nobis agendum.

CAP. VI.

Quid fatuitas & oblivio in morbis ſignificet.

Fatuitatem & oblivionem principis facultatis, in cerebro ſedem habentis, rationis ſcilicet atque memoriæ, ſymptomata eſſe, ab una eademque cauſa proficiſci, Galen. *in* 1. *de ſymptom. cauſis Cap.* 7. memoriæ prodidit. Quæ ſymptomata plerumque ſimul apparent, & aliquando ſola fatuitas vel oblivio, prout una cerebri pars aut altera læditur, in quibus ſpeciatim hæ duæ reſident potentiæ, atque exercentur. Stultitiam vocat Gal. 3. *de locis affect. c.* 18. ubi ſimul fatuitas & oblivio apparet, quæ nota eſt magni in cerebro temperamenti receſſus, in homine præſertim ingenii perſpicacioris, atque firmæ memoriæ, quando hæc cerebrum refrigeratum denotant, cum ab ipſius frigida intemperie fiant. Ut *in Prorr.* hiſce verbis exprimit: *Quod enim non cognoſcant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione id naſci conſtat.* Cerebri ſiquidem facta refrigeratio, uti Gal. 3. *loc. affect.* 5. docet, animales actiones torpidas efficit, atque tum ad memorandum, tum ad ratiocinandum ineptas. Ex quo cum rerum ſpecies ægre ad imagationem, & rationem ferantur, mirum non eſt, ægrotos factorum non recordari, atque exinde, ſpiritibus animalibus frigore torpidis effectis, fatuos ſtultosque evadere. Accedit non raro ad horum generationem, ut *in libro* 2. *de ſympt. cauſis cap.* 7. nuperrime citato Gal. meminit, humor frigidus pituitoſus. Quod etiam affirmare videtur *in libro artis medicinalis*, cum dixerit, optimam me-

Fatuitas & oblivio quid unde.

Stultitia quidetudo.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 116 sur 615

©BIU Santé

memoriam firmam cerebri ſubſtantiam, & oblivionem fluidam indicare. Fiunt quoque fatui atque oblivioſi cerebro una refrigerato & exſiccato; aliquibus enim ob laborem in ſtudiis & ob aſſiduas vigilias, non minus quam nonnullis ob labores, etiam agricolis, cum læſæ ratio e oblivionem acceſſiſſe, Gal. *in* 3. *de loc. aff. Cap.* 5. tradidit. Verum ſiccato cerebro ex laboribus cum oblivione delirium, non tamen fatuitas, concitatur, hæc enim ab humiditate magis quam a ſiccitate, hacque homines potius ingenii perſpicacioris fiunt, ut in melancholicis obſervamus, & auctor *Prorrh. a)* in phreniticis (quod in ipſis cerebrum ſiccius fiat) inſomnia conſpicua obſervari, tradidit. Fatuitas igitur atque oblivio in homine quoque non ægrotante eſt timenda, tanquam futuri morbi graviſſimi prænuncia; præſertimque ſi ambo hæc ſymptomata ſimul prodeant. In morbis vero acutis ſapientes alioquin viros ſtultos videri, vel illorum, quos recte valentes plurimum amabant, non recordari, ſumme eſt pernicioſum, ſi modo id non ex delirio, ſed deperdita tum ratione, tum memoria, ſeu exſtincta facultate fit. Quod ſane tum ex prælanguidis viribus, tum & ſignis aliis exitioſis comprehenditur. De quibus in 1. *Prorrh.* 64. *Ignorantia cum rigore mala, mala quoque & oblivio.* Et Galen. in comment. *nam cum rigore ignorantia & oblivio victum calorem nativum ab ea, quæ ſymptomatica eſt, refrigeratione indicant.* Et de oblivione Hipp. *in Epidemiis b)*, *oblivio ſub acceſſiones, languor, vocisque defectus:* quæ ſane ex exitialibus ſignis eſſe etiam Gal. in comment. 3. *prorr. text.* 37. ſtatuit. In acutis vero morbis, quæ poſt æſtuantem calorem refrigerato cerebro fit, ſemper eſt pernicioſa, victumque, ut nuper dictum eſt, calorem nativum ſignificat. Non minus quam ea, quæ a principio morbi usque ad finem perſeverat, cum malis ſignis exitium denotat, maximeque in phreniticis, de qua mentionem Apollonii faciens, Hipp. *in* 3. *epid. c)* 84. ait: *Extremæ partes undique ſubfrigidæ, aliquantum delirabat, omnium obliviſcebatur, quæ locutus eſſet.* Verum ex delirio videntur nonnunquam ægroti oblivioſi, quod ſane minus periculi habet, modo delirium, cum quo una oblivio apparet, non ſit lethale: quod quomodo dignoſcatur, ſuperius docuimus. Hi

Fatuitas & oblivio unde.

In morbis quid ſignifi. cant.

a) Lib. 1. 5. *b*) Lib. 3. p. 1085. E. *c*) P. 1111. Ægr. 13.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 117 sur 615

©BIU Santé

Hi quidem cum minime ſint oblivioſi, tamen ex delirio videntur factorum non recordari, quod etiam in nonnullis aliarum facultatum actionibus obſervatur; veluti cum aliqui putant ſe videre muſcas obſervari oculis, feſtucas adeſſe multas, vel alia, quæ colligere manibus ſtudent, vel reſpirare cum deſipientes obliviſcantur & bibere, quamquam multum ſitiant: nec non etiam mingere, vel alia operari hujuſmodi. Sæpe etiam repente vel fatui vel oblivioſi fiunt, ſanguine in caput decretorie decurrente, quæ ſymptomata criſin tunc temporis futuram indicant: quod judicii nobis ex aliis decretoriis ſignis innoteſcit, vel demum oblivio fit aliquando collecto in cerebro pituitoſo humore, veluti in comatoſis & lethargicis. Sunt alii, a graviſſimo morbo ſanati, quibus oblivio ſupervenit, quod multis, qui a peſte ſuperſtites remanſerunt, accidiſſe, Thucydides hiſtoricus mortalium memoriæ commendavit.

CAP. VII.

De prædictione ab externis ſenſibus.

Animalis facultatis robur & infirmitas quomodo ab externis ſenſibus dignoscatur.

Quomodo ab internis ſenſibus animalis facultatis cum infirmitas, tum robur, dignoſci queat, atque ab ipſis quomodo ſit præſagiendum de ægrotantium ſalute ac morte, hactenus ſatis compertum eſt. Nunc vero idem ab externorum quinque ſenſuum ratione proſequimur. Horum enim (qui ſunt viſus, auditus, odoratus, guſtus, & tactus) cognitio, atque accurata obſervatio, apprime nobis ad morborum exitus prænoſcendos conducet; quandoquidem in acuto morbo hi recte valentes magni momenti ad prædicendam ſalutem eſſe ſoleant: neque immerito; cum ab ipſis, recte ac ſecundum conſuetudinem editis, proba cerebri atque partium aliarum ſanitas indicetur, & nobis firma vis animalis exinde innoteſcat. Cerebro quidem atque animali facultate læſa, ſenſus vel omnes, vel plures, vel aliquis ſaltem immunis a vitio eſſe non poteſt; neceſſe enim eſt, ut æger tunc vel non recte ad ſecundum conſuetudinem videat, vel non audiat, vel cum vitio odoret, guſtet, aut tactum læſum habeat. Non eſt tamen neceſſarium, ut, ſenſibus omnibus recte valentibus, ſemper ſalus ſit futura, quando in multis acutis morbis

©BIU Santé

bis a cerebro illæso, etsi alia viscera patiantur, actiones nedum externorum sensuum, at quinimo etiam internorum, recte obeantur. Sed hæ omnes in pernicioſis morbis, ad exitium inclinantibus, perpetuo, morbi tempore, firmæ ac illæsæ non obſervantur. Viscere enim aliquo præcipuo pernicioſe ægrotante, cerebro quoque læsio necessario communicatur, & in ipsis ante mortem sensuum aliqua vitia apparent. Plane enim singulis sensibus recte valentibus, homo quidem mori posse non videtur. His tamen actiones diminutas vel deperditas, vel cum aliquo vitio edentibus, cerebro ipso læso, aut facultate vitiata (exceptis actionibus sensuum, ex futuræ alicujus crisis turbatione vitiatis, quæ cum signa decretoria sint, crisin salutarem prænunciant, bonæque ob id exsistunt, de quibus posterius speciatim agemus) pessimum est; veluti non ita timendum erit, cum id ratione instrumentorum sensuum, neque cerebro læso, neque facultate vitiata contingat, ut quando, crasso humore occlusis opticorum nervorum meatibus, ægroti non vident, & meatibus auditoriis non audiunt. Ubi vero sensus non recte ex cerebro, seu facultatis vitio secundum consuetudinem obeuntur, in morbis acutis exitium prænunciant, & procul dubio si actiones plane sublatæ videantur, vel cum virium languore si apparuerint; tunc enim de salute plane erit desperandum. Sed de his nunc sigillatim etiam agamus, ut ab ipsis sensibus particularibus accuratius prædictionem perscrutari possimus.

CAP. VIII.

Quid in morbis ægrotos non videre, tenebricosam visionem, visus obscuritatem habere, splendoresque oculis apparere, atque oculos lucem ferre non posse significet.

Visus læsus, quid in morbis significet, & unde.

ÆGrotos non recte, ac secundum consuetudinem videre, semper est malum, etsi aliquando exinde nihil certi sciri queat, cum ægroti visu aliquando propter instrumentorum vitium deficiant, seu vitioſe videant, visoriis scilicet nervis aut obstructis, aut in oculis orta suffusione, visu vel impedito, vel vitia-

©BIU Santé

tiatio: quin viſus aliquando tollitur iisdem inſtrumentis a cauſa critica læſis, vel quando criſi ægroti perturbati vel non vident, vel tenebricoſam habent viſionem, aut caligo, ſeu obſcuritas, ſeu obtenebratio, aut ſplendor inſolitus oculis obverſatur, quo interim expaveſcunt, vel lucem ferre non poſſunt. De his in 1. *Coac. præſag. a) ſect. 2. text.* 8. *Quibus ſurditas cum capitis gravitate, & hypochondrii tenſione, & ſplendore oculi, profluvium ſanguinis ſignificatur.* Et Galen. *in* 3. *de Criſibus ſect.* 1. *text.* 18. erupturi e naribus ſanguinis, motum fulgoris oculis apparentem cum viſus obſcuritate, ſignum conſtituit; cum his vero ſæpe, ut Gal. voluit, involuntarie lachrymantur, præcordia tenduntur ſine dolore, difficulterque reſpirant. De quibus *in* 3. *Prognoſt. b) text.* 35. *quibus per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effuſis hebetudines ſubeunt oculorum, ac ſplendor obvertitur, & pro ventriculi dolore circa ilia, aut læva parte, aut dextra aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, ſanguinem de naribus in his fluere pro vomitione exſpectandum eſt; magis tamen in adoleſcentibus ſanguinis fluorem exſpectare oportet.* At paulo poſt *c*) oculos rubros addidit, cum ait: *Cervicis dolores impenſi, oculi rubri, ſanguinis eruptiones oſtendunt.* Ex quibus ſignis Galen. ut *in lib. de præſag. ad Poſthumum cap.* 13. teſtatur, erupturum ſanguinem in juvene coram multis Medicis prædixit. *De quo, dum Medicis hæc admiranda videntur, æger e lecto ſe ſuſtulit, tanquam proſiliturus, interrogatusque, cur exſilire voluiſſet, cum nihil adeſſet, ob quod id facere debuiſſet, rubri coloris ſerpentem per laquearia repentem a ſe viſum expaviſſe reſpondit.* Addidit Gal. ruborem in dextra naſi parte uſque ad malam conſpexiſſe. Oculus enim rubeus per ſe cum capitis dolore ſanguinis e naribus eruptionem, ut *in Coacis prædict. d) ſect.* 1. *tex.* 17. ſcribitur, prænuntiat. Vertigines vero obortæ cum iis, quæ objiciuntur oculis tenebricoſis, & cum agitatione labri inferioris, & multa ſaliva, orisque ventriculi morſu, atque capitis dolore vomitum futurum (Galeno docente) indicant. Quæ *in* 3. *Prog. e)* 30. Hippoc. ita habet. *In febre non exitioſa tenebricoſum aliquod ob ocu-*

Viſus læditur a critica cauſa.

Ubi ſanguis e naribus eruptu-rus.

Ubi vomitus fa-turus.

a) Text. 195. *b*) P. 46. lin. 16. & ſeq. *c*) Lib. 1. Prorrhet. 137.
d) Text. 166. *e*) P. 45. lin. 54.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 120 sur 615

©BIU Santé

oculos obverſari, vomitum bilioſum indicat. De quibus Gal. *in 3. de Criſib. Et tenebroſa quædam oculis obverſantur, & hallucinantur, & vertiginem patiuntur, & caput dolet, vaporante re aliqua ex humore bilioſo, & præterea facta ex nervis compaſſione.* Sed hæc viſus ſymptomata cum coctionis ſignis, atque cum virium robore, ſi ad ſalutem criſis inclinaverit, apparent. Sine quibus vel non ſit criſis, vel ſi ſit, eſt pernicioſa. Summe vero pernicioſum obſervatur, poſt criſin aliquam ægrotum non videre, vel tenebricoſam habere viſionem, aut caliginem ſeu obſcuritatem, ſeu obtenebrationem oculis obverſari, aut offundi ſplendores aliquos, aut illos lucem ferre non poſſe, præſertimque ubi mala evacuatio ſubſequatur, uti eſt ſanguinis e naribus ſtillicidium, ſudor frontis, temporum, colli, frigidus, aſſiduus etiam ex toto corpore, vomitus virulenti, atque aliæ hujuſmodi vacuationes, non minus quam ſi poſt aures, vel in aliis corporis partibus ignobilioribus humores aut exanthemata ſtatim intro recurrant, vel crurum dolores incepti, continuo deſierint. Quod ſi vires etiam prælanguidæ, & præſertim vitales, quæ maxime pulſibus prælanguidis comprehenduntur, fuerint, non longe aberit exitium: de his in Coacis præſagiis *a*), *Tumores juxta aures in morbis longis, parvi, ſi inde fluor ſanguinis e naribus, & tenebræ oculis offuſæ moveantur, lethale.* Non vident ægroti ante exitium, exſtincta animali facultate, quod cæterarum facultatum actiones fere deperditæ, denotant; omnium maxime pulſus prælanguidi, mala reſpiratio, atque appetentia tum ciborum tum potus deperdita, quomodo ſi ægri non videant, cito morituri ſunt, Hippoc. *in 4. libro Aphoriſm.* 49. tradidit, quod etiam *in 2. coac. præſag. b) ſect. 1. text.* 38. ſic ſcriptum eſt. *Jam labeſcentibus viribus, ſiquidem æger non videat, aut non audiat, vel a labro, oculo, nare, diſtorqueatur, lethale.* Sed jam ad auditum deſcendamus.

Viſus læſus quando ſumme pernicioſum obſervatur.

CAP. IX.

De ſurditate in morbis acutis.

Ex auditus actionibus mutatis ſurditas, atque in auribus ſonus ſeu tinnitus obſervatus ad prodendum ægrotantium pro-

Surditas quid notat in morbis acutis.

a) Text. 105. *b*) Text. 72.

©BIU Santé

prognoſticum magni momenti eſſe ſolent; maximeque ſurditas, quæ etſi per ſeipſam nunquam bona cenſeatur, quando caput læſum, ut Gal. *in primo Prorrh.* docuit, perpetuo denotat; vel quod pejus eſt, exſtinctam nonnunquam ſenſitivam facultatem. Fit vero ſurditas (Galen. *in* 1. *Prorrh.* 32. ſcribente) & ob humorem quendam in auditoriis meatibus impactum infarctumque, nihil quod malignum ſit habens, & interdum ob exſtinctam facultatem, quam in acutis turbulentisque morbis contingere cernimus. Verum tametſi occluſis meatibus auditoriis ſurditatem obortam dicat Gal. nihil habere malignitatis, nihilominus in acutis morbis ſemper mala, illa excepta, quæ ex critica perturbatione excitatur: nam hæc non ſecus, quam deliria, convulſiones, comata, vigiliæ, anxietas, dolores, & alia hujusmodi ſymptomata, per ſe perpetuo mala, aliquando facta in corpore critica perturbatione, optimam aliquam evacuationem præmonſtrant; ſoletque aliquando criſis eſſe indicium. De qua *in* 3. *Prorrh. a) text.* 55. *Hypochondrii tenſio cum capitis gravitate, & ſurditate, quæ conſequenter fatigant, ſanguinis denunciant profuſionem.* Sed certius ſurditas ſit indicatoria, ſi aſſidua cum aliis ſignis judicatoriis fuerit, qualis in *virgine Abderæ b)* fuit obſervata, quæ ab octavo die uſque ad decimum ſeptimum, in quo multum ſanguinis e naribus fluxit, protracta eſt, neque plane etiam ſoluta adhuc perſeverans, priorem criſin imperfectam denotabat, aliamque pro morbo reſolvendo futuram prænunciabat, quæ reiterata ſanguinis eruptione, ſudore, atque ad pedes noxio humore decumbente, poſtea die vigeſimo eſt ſubſecuta. Quibus vacuationibus neque etiam penitus illius febris cauſis ſublatis, die vigeſimo quarto rediit ſurditas cum aliis ſymptomatibus, quæ criſis abſolutiſſimæ die vigeſimo ſeptimo futuræ fuit prænuncia. Sed non erit inutile hiſtoriam iſtius ægrotæ hic ſubjungere, quam Hippoc. *Epid.* 3. *text.* 78. *c)* ita ſcripſit. *Octavo ſurditas, febris acuta, inſomnis faſtidioſa, horrebatque, mentis erat compos, urinæ ſimiles, nono nihil eſt mutatum, nec proximis diebus, manſit item ſurditas, decimo quarto mens perturbata fuit, febris remiſſior, deci-*

Unde.

Critica.

a) Lib. 1. Text. 147. b) Lib. 3. Epidem. p. 1103. Æg. 7.
c) Vide locum modo citatum.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 122 sur 615

©BIU Santé

ſeptimo multum fluxit ex naribus, ſurditas eſt nonnihil imminuta. Sequentibus diebus eam faſtidium ſurditasque tenebant, eratque delira, vigeſimo ei pedes dolebant, ſurditas & delirium eam deſeruerunt, aliquantum e naribus erupit, ſudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigeſimo repetiit ſurditas, pedes aſſidue dolebant, mente excidit. Vigeſimo ſeptimo multum ſudavit, febre caruit, ſurditas eam reliquit. Aliquando poſt aures abſceſſus futuros aures obſurdeſcere ſignificat, maximeque ubi morbus ex craſſo frigidoque humore foveatur, ex quo recte quidem Auctor 3. *Prorrhet. a)* 67. dixit. *Surdis manſuetæ parotides fiunt, tum alias, tum ſi faſtidioſi quippiam ſupervenerit, & comatoſis magis. b) In capitis dolore coma & ſurditas abſceſſum aliquem poſt aures eructant.* Sed diſtinguere debemus ſurditatem hanc criticam bonam a ſymptomatica & mala, per ſigna concoctionis & cruditatis. Cum hac quidem nullum apparet coctionis ſignum: cum illa coctio in excrementis obſervatur, quod Gal. *in virginis Abderæ hiſtoria* meminit. Optima eſt omnis ſurditas, quæ decretorie reſolvitur, optima evacuatione ſubſecuta, de qua Hippoc. *in* 4. *Aph.* 60. meminit. *Quibus per febres aures obſurduerint, iis ſanguis e naribus profluens, aut perturbata alvus, ſolvit morbum, vel alvi bilioſa dejectione evacuatur*, ut *in eodem libr. Aph.* 28. hiſce quoque verbis docuerat. *Quibus dejectiones ſunt bilioſæ, ſuperveniente ſurditate ceſſant; & contra, quibus ſurditas adeſt, bilioſorum dejectione finitur:* aut etiam ſi humor ad ignobiles quasdam partes demandetur atque propellatur, in quibus decubuiſſe dolores oborti ſignificant, quique propterea boni ſunt, decretoriique appellantur: cum his certo tolli ſurditatem obortam ſemper bonum erit; uti in virgine *c) Abderæ* fuit obſervatum. Atque hæc de illis ſurditatibus, quæ ſalutem prædicant, dicta ſint. Mala vero, ut jam dixi, per ſe ſemper eſt ſurditas, quando, ut Gal. docet, cerebrum læſum denotat. Lethalis vero, quæ ſit exſtincta facultate, de qua Hippoc. *d)* meminit, cum inquit. *In febre continua, ſi non videat vel non audiat, jam debili exiſtente corpore, mors proxima eſt.* Hæc quidem cognoſcitur primo ab aliarum facultatum languore, atque

Abſceſſus futuros poſt aures aliquando ſignificat.

Surditas critica quomodo a ſymptomatica diſtinguitur.

Surditas mala.

Lethalis quænam.

a) Lib. 1. Text. 159. *b*) Ibid. Text. 168. *c*) Loco præcod. pag. citate.
d) Aphoriſm. ſect. 4. 49.

©BIU Santé

atque etiam quod neceſſario una cum ſurditate hujuſmodi aliquod lethale ſignum illuxerit, quam ægrotis in acutis turbulentisque morbis ſæpe contingere, auctor *Prorrheticorum in* 1. *text.* 33. memoriæ tradidit. Eſt illa quoque ſurditas lethalis, quæ a criticis malis vacuationibus apparet, & merito ſane, cum tales vacuationes ſint ex ſignis judicatoriis non judicantibus lethalibus; namque ex vacuationibus, quæ juvare deberent, nedum non juvant, ſed etiam lædunt, lethales exſiſtunt, ut Gal. *in Prorrhet.* 3. *text.* 35. docuit. Cum itaque ægroti ab evacuationibus nedum non juventur, ſed etiam lædantur, ita ut exinde vel cæci, vel ſurdi, vel vigiles, vel deliri tunc evadant, ſine dubio lethaliter ſe habent. De his *in* 3. *Prorrhet.* *a*) *tex.* 43. *Quæ ex naribus cum ſurditate & ignavitate parva eſt deſtillatio, difficile quippiam habet.* Sed Galen. in commento, ſtillationem illam cum ſurditate nedum difficilem, ſed exitioſam ita habere ſtatuit, ut propterea ſurditas ſit lethalis cum evacuatione aliqua: itaque vel poſt evacuationem apparens ſurditas in acuta febre; plerumque eſt lethalis, modo non ex humorum copia fiat, qualis fuit in Horophonte *b*), qui tamen, ut quoque Galenus annotavit, ex aliis ſignis in principio moriturus conjiciebatur, qui etiam præter artis ſpem ſuperſtes evaſit. Eodem quoque modo, ut dictum eſt, ſi evacuatio ſubſequatur, qualem in Philiſta Hippoc. *in Epid.* 3. *c*) obſervavit, de quo ita ſcribit: *Primo die biliosa, pauca vomuit, flava illa primo, ſed deinde virulenta, pluraque alvo ſtercora excrevit, noctem habuit moleſtam. Altero die ſurditas, acuta febris, dextrum hypochondrium eſt contentum, ac intro inclinabat, urinæ tenues, pellucidæ, & cetera; qui quinto obiit phreniticus.* Si vero ſurditas, præterquam quod ſequantur vacuationes, etiam una cum illa alia ſigna pernicioſa illuxerint, multo plus exitii judicium confirmabitur. De qua *in* 1. *Coac. præſag.* *d*) *ſect.* 2. *text.* 10. legitur. *Valde ſurdi, prehendendo tremuli, lingua reſoluti, torpidi, malum.* Quæ poſtea *e*) clarius fere repetuntur ſic: *capite dolentes, ſurdaſtri, intremiſcentes manibus, dolentes a cervice, mejentes nigra condenſata, vomentes nigra, lethaliter habent.* Quæ ſurditas cum le-

a) Libr. 1, text. 141. *b*) Lib. 1. Epid. p. 974. Ægr. 3. *c*) P. 1070, Ægr. 4.
d) Text. 197. *e*) Coac. præſ. 176.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 124 sur 615

©BIU Santé

Omnium maxime exitialis quænam.

thalibus signis in *Philista* *a*) moribundo, ut nuper dictum est, illuxit. Omnium vero maxime exitialis est, quæ sit cum prælanguidis viribus, de qua 5. *Coac. præsag.* *b*) *sect.* 1. *text.* 27. sic scriptum est. *Jam labascentibus viribus, siquidem æger non videat, aut non audiat, lethalis.* Sunt demum quædam surditates, quæ delirii seu phrenitica signa exsistunt, de quibus auctor *Prorrheticorum in* 1. *Prorr.* 10. habet. *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito vehementer insaniunt.* Sed hæ surditates, cum exitiosæ phrenitidis, ut nos superius docuimus, sint præsagia, propterea sunt exitiales. De his etiam *text.* 32. *Surditas, urinæque absque residentia prærubræ, & sublime petentia, mentis aberrationem portendunt.* Galen. quoque in eod. lib. in acutis turbulentisque morbis surditatem inter signa phrenitica reposuit, & auctor Coac. præsagiorum *c*) *in* 1. *Prorrhet.* 18. ait: *in iisdem acutis febribus aures obsurdescere, esse furiosum.* Hæc itaque surditas delirii prænuncia eodem quidem modo judicatur, quo alias deliria fore judicanda prodidimus. Sed ad sonitum aurium in iisdem morbis observatum sermonem convertamus.

Cap. X.

De tinnitu aurium in morbis acutis.

Aurium sonitus in acutis morbis sæpe apparet, atque aliquando ægroti falso de aurium sonitu conqueruntur, utpote eo modo delirantes ipsorum læsa imaginatione scilicet, quod imaginentur sonos audire, etsi vere non audiant, hinc ipsorum aliqui tibicinas abigi contendunt. Sed de his nunc non agimus, cum satis in capite de prædictione ex delirio a nobis dictum sit. Hos vero aurium veros sonitus, pro varia editi soni forma seu figura, Medici quandoque appellant *bumbos*, a sono quem apes edunt; aliquando *tinnitus*, ab illiusce soni cursu interrupto, aliquando *trismos*, id est, sibilos, qui fiunt ex tenui flatu exiliter in aures delabente, sibilorumque modo prodeunt; atque demum *ichos* seu strepitus, prout cum strepitu edi videntur. Galen. *in primo Prorrheticorum* docet, ex flatuo-

Aurium veri sonitus quomodo a medicis quandoque vocentur.

a) Loco præced. pag. alleg. *b*) Text. 72. *c*) Text. 196.

©BIU Santé

flatuoso spiritu propter cerebri inflammationem, ex humiditate, quæ in capite redundat, aut ex assidua acuta febre in biliosa materia, quæ per venas fertur, concitato, atque se in auditorios meatus insinuante, tales in febribus tinnitus habere ortus putavit: a quibus causis etsi fiant, non tamen semper, quando etiam ab humoribus tenuioribus in caput elatis & etiam ad auditorios meatus motis, ita ut hic tinnitus symptoma sit cerebri male affecti tenuiori humore, vel sanguine vel bile, agitato ac commoto, exitum non habente, ex quo mirum non est, si sanguinis e naribus eruptiones non raro aurium hi sonitus, vel tinnitus, vel sibili præcedant, qui a sanguine exitum non reperiente agitato, ac ad auditorios meatus commoto fit, non autem ex flatu: quid enim sonitus hi, si ex flatu fiant, ad profluvium sanguinis e naribus erumpendum? Hoc quoque Galenus videtur innuere, cum *in secundo Prorrheticorum* dixerit; *humorem ad caput ascendentem facere tum desipientiam, tum aurium sonitus.* Hujusmodi autem sonitus in auribus in acute febricitantibus duo præcipue notare solet, delirium quippe sæpe phreniticum, ubi præsertim ab humore in caput ascendente fiant, qui sane cum signis cruditatis, neque in die decretorio apparentes, cum viribus prælanguidioribus, lethalem phrenitidem denuntiant. Atque hoc modo fortasse tales tinnitus auctor Coacorum præsag. intellexit, cum *in* 1. *Coac. præsag. a) Sect.* 2. *text.* 6. dixerit: *Bombus in acutis & sonitus aurium lethalis.* Hujusmodi vero judicium fit de tinnitu permanente, atque non de continuo silente, seu cessante, quod genus sonituum in auribus in febribus hac ratione non fore timendum, Galen. *in tertio, de Composit. Medic. Cap.* 1. secundum loca prodidit. Assidui itaque sunt timendi, utpote qui vel delirium denotant, vel sanguinis e naribus futuram eruptionem. Delirium quidem denotant in morbi principio, atque etiam morbo prægresso plane crudis exsistentibus humoribus, phreniticum, si cum signis phrenitidis, quæ superius prodidimus, atque gravitate aliqua in capite observata, præsertim in naribus, hoc enim humore repletum caput ii indicant, ex quo fit phrenitis, quæ plerumque, ut alias docuimus, est lethalis. De his auctor Prorrheticorum.

Quod quid notant in morbis acutis.

Quinam sunt timendi.

a) Text. 193.

©BIU Santé

corum. *a*) *Si in ardente febre aurium ſonitus cum caligine fuerit, provenerintque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.*

Sanguinis eruptionem quando ſignificant.

In morbi tamen vigore, ſæpe ſonitus aurium ſanguinis eruptionem ſignificant, qui tunc temporis fit, ſanguine in caput aſcendente, qui, ni excernatur a natura per nares, remanat in caput, inflammationemque ac delirium phreniticum parit. Vaporibus vero in caput aſcendentibus tinnitus obortus ſimplex delirium tantum denotat, idipſumque *paraphreneſin* Græcis appellatum; quæ affectio non eſt continua, ſed in acceſſionum declinationibus ceſſans. Decretorii vero aurium ſonitus propriis ſignis cognoſcuntur, quippe quod fiant in die aliquo decretorio, humoribusque, vel plane, vel magna ex parte concoctis, una cum viribus conſtantibus. Aliquando aurium ſonitus indicant cum delirium tum ſanguinem e naribus fluxurum, ut in 1. *Coac. præſag. b*) *Sect. 2. text. 7. Sonitus aurium cum hebetudine viſus, & gravitate narium, mentem movet, & ſanguinem e naribus brevi ſtillaturum eſſe ſignificat.* Sed recte quoque poſtea auctor eorum librorum *c*) ſcripſit. *In ardentibus ſuperveniens ſonus aurium, cum hallucinatione oculorum, & narium gravitate ex melancholia mente aberrant, niſi ſanguis effluxerit.* Quod ſane videtur eſſe verum, quando ſanguine in caput aſcendente, niſi foras excernatur, delirium cum inflammatione concitatur.

Decretorii quomodo cognoſcuntur.

Ab imaginatione læſa.

Demum ſunt, qui deſipientes læſa imaginatione tum ſonitus in auribus, tum alios ſonos ſe audire contendunt, hinc aliquos tibicinas abigi, ut Galenus obſervavit, jubere. Hi vero in numero delirantium reponuntur, ab ipſisque perinde ac a deliriis judicium de futura ſalute fiet.

In morbis longis quid notant.

In morbis vero longis, vel in iis qui adhuc non ægrotant, ſonitus aurium plerumque gravem morbum minatur, magisque ſi cum capitis dolore, gravitate, aut vertigine, aut vocis tarditate, vel manuum torpore apparcat, vel ab ipſis hæc fuerint ſubſecuta. Cum quibus auctor Coac. præſag. *d*) 5. *Coac. præſag. Sect. 1. text. 12.* ſæpe apoplexiam, epilepſiam, vel oblivionem portendere tradidit, neque immerito, cum frigidorum craſſorumque in capite humorum multitudinem denotent; ex qua ſingula prædicta mala fieri poſſe, nemo in arte medendi exercitatus ignorat.

CAP.

a) Lib. 1, Text. 18. *b*) Text. 194. *c*) Coac. præſ. 131. *d*) Text. 161.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 127 sur 615

©BIU Santé

CAP. XI.

Quid fœtores in morbis, quidque cibos potusque graveolentes, insipidos, vel mali saporis ægrotis videri significet.

In morbis duobus modis fœtores obſervamus, in ægrotis ſcilicet, quod ſpectat ad aſſidentes, quorum odoratus offenditur, atque in oblatis cum cibis, tum potibus, tum pharmacis, quæ ægrotantium odoratus vitium detegunt. Aſſidentes vero ſentiunt odores ab ægrotantium corporibus, vel in excrementis, vel in reſpiratione, vel in ore, vel in naribus, vel in aliis partibus. In excrementis fœtores ſemper mali, ex Galen. *in tertio Epidemiorum*, qui fœtida ſemper exitioſa eſſe affirmavit. Et Hippocrates in *Prognoſticis a)* vomitiones omnes fœtidas maxime damnat: idque, quod, ut Galen. docet, graveolentia omnia putredinis ſint indicium, quam ſane cum nigro atque livido humoris colore exitium prædicere Hippocrat. *in ſecundo Prognoſticorum b)* tradidit; quoniam, ut meminit Galen. exſtinctionem caloris nativi indicat. At ſcitu dignum exiſtimo, prænoſcendos eſſe tum graveolentiæ gradus, tum humorum ſeu excretorum varietatem, quæ varium prædictionis judicium reddent. Nam etſi dicat Hippoc. in excretis per vomitum omnes putres graveolentesque odores eſſe malos; attamen non omnes lethales exiſtunt, ſed qui impenſe graveolent, cujusmodi ſunt alvi fluxus colliquativi vocati, quos in peſtilentibus febribus obſervamus. In morbi vero vigore, cum ſignis coctionis interim ſumme putres & graveolentes humores critice excernuntur. Reſpirationes autem graveolentes maxime exitiales obſervantur. Sed de his hæc obiter dicta ſufficiant, verum ſuis locis de his accuratius, ubi præſertim de graveolentia excrementorum ſermonem inſtituemus. Ægrotis vero omnes tum cibos tum potus, tum medicamenta oblata putrida atque graveolentia videri, malum, quod ſumme putridos humores intus in corporibus redundare denotet, quandoquidem odoratus non ſecus quam guſtus vaporibus a variis humoribus putridis ad linguam & nares, ſeu cerebrum exhalantibus, vitiatur, intusque quod eſt vel odoris vel ſaporis, ut Philoſophi dicunt, prohibet extraneum, quod offertur odoris atque ſaporis, quin reci-

Fœtores in morbis quid.

Cibos, potus, medicamenta, graveolentia videri, quid in morbis ſignificat.

a) P. 41. lin. 10. b) Ibid.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 128 sur 615

©BIU Santé

recipiatur & dignoſcatur. Ex qua re, tum naribus, tum lingua, vapore a ſumme putridis humoribus exhalante infectis, omnia, quæ tum odorantur, tum guſtantur, putrida videntur. Ægrotos quoque prorſus, ut etiam dictum eſt, deſtitui guſtu, etſi malum ſit, non tamen niſi exſtincta animali facultate id fiat, mortem præſagire poterit; quare hæc ex aliis ſignis, aut bonis aut malis, judicii capient certitudinem.

Eodem modo etiam, cum ægroti omnia ſibi oblata, amara, vel ſalſa, vel acria, eſſe putant, hæc enim non niſi redundantium humorum qualitates notant, nihil ad præſagium ipſorum obſervatione faciente. Sed jam ab actionum ſenſus tactus ſymptomatibus Prognoſticum perſequamur.

CAP. XII.

Quid ſtupor, ſeu torpor, & ſenſus tactus deperditus ſignificent?

Torpor unde.

In acutis morbis ſæpius partes corporis torpeſcunt, ſeu ſtupidæ redduntur; qui affectus duplex eſt, ſcilicet vel animi vel corporis, atque hic, vel aliquarum partium, vel totius corporis; eſtque ſenſus obſcurus, ſeu diminutus partis ſentientis, qui *ſtupor* appellatur. Etenim quæ partibus ſenſum adimunt, ſtupefacientia propterea vocamus, veluti motum diminutum *torporem* aliqui dicunt, etſi non pauci velint, confundentes utrumque; tam ſtuporem, quam torporem, ſenſum motumque diminutum denotare, ut iis accidit, qui altero crurum compreſſo ſedentes illud ipſum paulo poſt ægerrime movent, & fere ſenſu deſtitutum ſentiunt. Fiunt vero, vel ut Gal. 2. *Prorrh.* 36. docuit, cerebro humefacto, vel refrigerato, vel ex humiditate atque frigiditate ipſo læſo, (quæ cerebri frigiditas duplex eſt, ſcilicet aut intemperies frigida ſimplex, vel cum materia frigida, aut exſtinctio caloris nativi,) vel quocunque modo intercepto ſpiritu, ne ad partem affluat, ut ſi nervi obſtruantur, ſi tamen verum ſit, eos pervios eſſe, vel ſi incraſſentur, aut comprimantur, veluti renibus inflammatis crura ſtupeſcunt compreſſis ab inflammatione nervis. Itaque ſi in principio pars aliqua obſtupeſcat, periculum eſt, ne vel paralyſis vel apoplexia oriatur, quod in 7. *Coac. præſ.* a) *ſec.* 2. *text.* 1. ſic

Stuporis & torporis differentia.

Horum cauſæ.

a) Text. 476.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 129 sur 615

©BIU Santé

ſic legitur. *Torpores & ſenſus privationes, præter conſuetudinem ortæ, futuras apoplexias denuntiant.* Quod ſane in acutis morbis maxime erit exitioſum, ni febris magna ſuccedat, quæ humidum tum abſumat, tum frigidum cerebrum calefaciat. Unde Hippocrates *in* 5. *Aphor.* 5. dixit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur.*

Stupor quid in morbis ſignifi-cet.

Verum ut certe præſagias ex ſtupore in aliqua parte conſpecto, alia ſigna conſulito, cum a ſolo ſtupore nihil certi ad præſagium ſciri queat. Prægreſſo vero morbo, ſi a læſo nervorum principio ſtupor fiat, ſemper erit timendum, nam vel exſtinctum calorem nativum, vel noxium humorem ad cerebrum decubuiſſe, erit indicium. Ex quo in *libr.* 1. *Sect.* 1. *text.* 14. *Coac. præſag.* merito dictum eſt: *Torpores a multis rigoribus maligni*, quod hi fiant exſtinctione caloris nativi. A calidiſſimo morbo partes refrigerari, ſumme eſſe exitioſum Gal. *in* 3. *Epidemiorum* docuit. Non minus pernicioſum forte eſt, noxios humores ad cerebrum nobile viſcus decumbere, ut Galen. *in lib. conſtit. art. Med. cap.* 18. ſcriptum reliquit. Cognoſcitur vero a cerebro læſo hoc malum fieri, quod præcipue capitis partes torpeant & ſtupidæ videantur. De quibus Gal. *in* 7. *Aph.* 14. ſcribit. *Stupor vero eſt, cum neque loquuntur, neque agunt quicquam, ſed apertis oculis immoti manent, iis, qui metu & timore perculſi & attoniti ſunt, ſimiles.* Quem ſtuporem a vulnere aliquando fieri, atque malum quoque eſſe Hippoc. *a)* docuit. Mentis non minus ſtupor fit ab iisdem jam dictis cauſſis cerebro læſo, Galeno *in libro quinto Aphoriſmorum* docente. Ignaviaque eſt mentis ſtupor. Si partes vero infernæ, quibus nervi ex ſpinali medulla procedunt, ſtupore afficiantur, minus eſt malum, a quo nequaquam exitium, niſi una illuxerint alia lethalia ſigna, timendum erit. Tamen interdum cerebro, ſanguine ad ipſum per modum judicii aſcendente, læſo, partes aliquæ ſuperiorum ſtupent, ſanguinis eruptionem denotantes, & inferiorum aliquæ etiam, eodem modo natura critice noxios humores ad ipſos deponente, ſtupidæ effectæ, humoris metaſtaſin, id eſt, transmiſſionem criticam præmonſtrant. Diſtinguentur vero decretoriæ ab aliis, quæ exitioſæ ſunt, ſignis coctionis,

Stupor quando critice fit.

a) Aphorism. Sect. 7, 14.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 130 sur 615

©BIU Santé

nis, virium robore, facili ægrorum tolerantia, atque morbi, ſymptomatumque allevatione.

Cap XIII.

De prædictione ex corporis caliditate.

Quoniam ad ſenſum tactus ſpectant caliditas, frigiditas, ſiccitas, humiditas, mollities, aſperitas atque colores, quæ omnia cum non minus quam alia nobis ad prædictionem faciant, optimum erit, de hiſce quoque nos agere, quod quidem nunc faciemus, a corporis ægrotantis caliditate exordientes, ab ea enim tum ſalus, tum exitium, aliis non neglectis ſignis, præſentiri poteſt. Caliditas vero, quam nos ad Prognoſticum obſervamus, aut mitis tepidave, aut vehemens & acuta exſiſtit, atque ipſa rurſum vel æqualiter in toto corpore, vel in quapiam tantum parte obſervatur. Mitis ac placida, perpetuo bona, ſi præſertim cum æquali totius corporis, (ut in Prognoſticis *a*) Hippocrat. docuit) mollitie, aut quæ bene valentis calori ſit ſimilis. Alios ſiquidem recte valentes carnes ſubfrigidas, alios temperate calidas, atque alios intenſe calidas habere, obſervatur. Ex quo cum ægrotantes, ſi calorem ſimilem recte valentium habuerint calori, bonum eſt. Hincque vehemens acutaque interdum caliditas, & aliquando moderata & ſubfrigida in ægrotis laudari ſolet, ea inquam, quæ caliditati corporis antea benevalentis proxima videtur. Non ſecus quam urinæ, atque alia excrementa, ſi ſanorum excrementis ſimilia prodeant, bona exſiſtunt. Bonum igitur eſt ægrotantium corpora, quod ad calorem ſpectat, vel nihil vel parum alterata, aut mutata eſſe. Ex calore febrili, de quo fuſius poſterius loquemur, optimus eſt, temperatus, ſuavis, æqualis in omnibus corporis partibus, cum quodam humido, qui maxime nativo calori ſit ſimilis, quique ut Gal. *in* 2. *de natur. hum.* meminit, non modo temperate calidus, ſed etiam humidus exſiſtit, ad differentiam ignei acutique, qui a nativo maxime eſt differens. Ille itaque temperatus calor, optimus perpetuo erit, niſi nos morbi malignitas fallat. Nam ſunt ex malignis morbis plures, calorem blandum naturali apprime ſimilem

Caliditas, quæ ad Prognoſticum obſervatur, qualis eſt.

Calor in ægrotis quinam bonus.

a) P. 39. lin. 32.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 131 sur 615

©BIU Santé

lem habentes, intus nimirum concluſo calore, neque foras libere diffuſo; quamobrem bono illi calori corporis una totius æqualem mollitiem conjungi oportebit, de quibus Hippocrates *a*) 2. *Progn.* 5. ait. *Optimum vero eſt, ſi corpus omne æque calidum, molleque eſt*, æqualis enim totius corporis mollities diſtinguit bonum calorem ab aliis, qui boni non ſunt. Poteſt enim caliditas in aliquo ægrotante temperata æqualisque videri, cum tamen a morbo maligniſſimo proficiſcatur, Hanc vero denotabit corporis inæqualis mollities, quippe quod dura hypochondria plerumque obſerventur, minimeque etiam caliditas ea æqualiter in univerſo corpore eſt diffuſa: uti cum extremæ partes minus calidæ ſint, quam ventres, qui his ſunt calidiores. Itaque caliditas temperata æqualiter in toto corpore, cum æquali quoque mollitie, ſemper bonum ſignum erit, ſiquidem fieri non poteſt, quod corpus tali caliditate ac mollitie obſervatum exitioſe ægrotet, id enim viſcera phlegmone, obſtructionibus, intenſaque putredine carere, nobis certum erit indicium. Molle etiam æqualiter corpus obſervatum, diſtinguet a bona caliditate hecticam, qua forte quod mitis placidaque ſentiatur, aliqui decepti ſæpe hecticos non dignoſcant. Hecticorum caliditati non mollities, ſed ſqualiditas potius ſolet conjungi. Hectica vero febris non iis ſolum cognoſcitur, at etiam ipſiusmet caloris inæqualitate; quando ab aſſumpto cibo Hecticæ febres, ut in 2. *Progn. text.* 60. Galen. meminit, exacerbentur. Optimus igitur erit calor temperatus, æqualiter per totum corpus diffuſus, cum æquali quoque mollitie. At nedum hic, ſed quin etiam intenſus vehemensque calor per omnes corporis partes diffuſus in ardentibus febribus, quum proprium ardentium malignarum ſit (Galeno *in* 3. *Prorrhet. text.* 61. docente) ut eæ ſummas partes non calefaciant; vel non malignarum, ut totum corpus usque ad ſummas partes æqualiter exurant: ſignificant enim hæ, ut Gal. ſcripſit *in* 7. *Aphoriſm.* viſcera vehementi carere inflammatione. Partes etiam quasdam corporis plurimum in acutis morbis incaleſcere, ſæpe optimum eſt ad prænoſcendam ſalutem, maximeque cutaneas, ad quas ſæpe natura tum caloris æſtum, tum humores noxios

Hecticorum caliditas quænam.

Calor in ægrotis quinam optimus.

a) Pag. 39. lin. 32.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 132 sur 615

©BIU Santé

deponit. Extremas corporis partes valde calidas, in talibus morbis ſentiri optimum non minus eſt, veluti oppoſitum ſi obſervatur in his, magnum malum: hinc peſſima eſt extremorum frigiditas in morbis acutis; itaque harum partium caliditas bona, ut ſignum exſiſtit, quod denotet interna viſcera neque magno phlegmone, neque inflammatione, neque intenſa aliqua humorum putredine offendi, neque naturam multitudine crudorum humorum gravari, atque etiam ſignificet calorem febrilem viſcera reliquiſſe, partesque longinquas invaſiſſe, vel noxios humores ad easdem detruſos fuiſſe; ad pedes enim caliditas deducta morbum declinaſſe in multis indicat: ex quo Hippoc. *a)* dixit, in declinatione febris, calore ad pedes deſcendente, ægrotis cibum eſſe offerendum. Extremarum partium caliditas quoque, cum rubore atque inflammatione, in acutis morbis, bonum. De qua Hippoc. *in* 3. *Progn. b) text.* 18. *Maxime vero juvantur, ſi cervix ac pectus traxerit ruborem, nec ſacer ignis intro recurrat.* Et paulo poſt *text.* 22. *c) Securiſſimum vero eſt, ſi rubor quam maxime foras vertatur.* Sed jam, his præmiſſis, quomodo corporis caliditas exſiſtit, cum quo totum corpus liquatur, marceſcit, atque contabeſcit: qualis eſt hecticorum, quæ niſi, antequam ſolida corpora colliquaverit, corrigatur ac emendetur, plane ad exitium illos ducet. Hæc vero æqualis uniformisque exſiſtit, acuta, non multum tactui ſenſuique manifeſta, ex quo multi propterea has febres in principio non cognoſcunt. Diximus vero ſuperius Galenum hujuſce caloris tale ſignum docuiſſe, quod in 2. *Progn.* 60. ita habet. *Per febres hecticas partes ipſæ corporis ſolidiores ignitæ evadunt, ob id igitur aſſidue febris in ſeipſa manet, calorem obtinens perinde ut calx, debilem contingentibus.* Itaque quoties eſitant ac bibunt, ſimile quiddam accidit, quod in calce evenit aqua perfuſa, quo fit, ut contingentes exterius ægrum multo calidiorem perſentiant. Hæc vero totius corporis uniformis caliditas, quæ cum aſſidua febre eſt tepida, vel ſubfrigida apparens, ſuſpecta erit, quod indicet totum incendium intra viſcera contineri. Galen. ex Hippocr. *in ſecundo de ratione victus in acutis, & in primo libro*

Caliditas quænam mala in ægrotis.

a) Lib. de rat. vict. in morb. acut. p. 386. lin. 52. & ſeq. & p. 398. lin. 28. & ſeq. *b*) P. 45. lin 14. *c*) Ibid. lin. 20.

©BIU Santé

bro *Prognoſticorum* a) dixit: *Corpus in acutis febribus non admodum pro ratione febris calere, membraque frigida vel tepida nudare, perinde ac ſi incendio conflagrarent, malignitatis eſſe ſignum.* Hujuſmodi tepida caliditas, etſi nunquam bona, tamen per ſe ſola nihil certi præſagit, veluti etiam vehemens facit caliditas, quæ etſi per ſe mala ſemper ſit, non tamen certi quicquam ad exitium prædicendum habet, ac quinimo non raro poſt rigorem corpus valde incaleſcere, criſis proximæ nobis eſt indicium, proinde ex aliis ſignis certitudinem capiet. Vehemens vero corporis totius, vel thoracis tantum, vel ventris caliditas, pernicioſa, ſi diu durat; reſolvit enim vires, ſiccat, colliquatque, a qua quidem, ſi corpora convellantur, exitium prædicit, quando exinde ortæ convulſiones, quod fiant ſiccatis nervis, omnes ſint lethales, ex quo Hippocr. *in ſeptimo Aphor.* 13. dixit: *Ab æſtibus fortibus convulſio, aut tetanus, malum.* Vehemens quoque caliditas tum in facie, tum in hypochondriis, tum in thorace, peſſima exiſtit: hæc enim viſceris alicujus, illa autem cerebri phlegmonem indicat, quanquam non ſemper flammans facies phlegmonis ſignum exiſtat, & quinimo ſanguinis criticæ eruptionis indicium, cui ſigno ſigna alia deteriora reſpondere debebunt: ſi vero hæc ſigno aliquo apparuerit pernicioſo, perniciem oſtendet. De qua in 2. *Prorr.* b) 14. legitur. *Faciei color bonus, & mæſtitia multa, malum.* Etenim, ut ait Galenus, cum florida quidem facies apparuerit, ægerque valde triſtis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio eſſe videtur, quæ ſanguinem exurit. Cum ſudore vero facies valde flammans, malignitatem Galen. indicare prodidit; & merito exitium præmonitrabit, cum ea cerebri magnum phlegmonem denotet, qui inter lethales morbos recenſetur, ſicque ſudor, qui nihil juvat, unum ex ſignis exitialibus eſt. De hac auctor Prorrheticorum *in* 2. *Prorr.* c) 33. *Æſtuoſi rigores quadantenus pernicioſi, flammans quoque cum ſudore facies in his mala.* In ventre vero atque thorace æſtus, ſeu intenſa caliditas ſemper mala, nam ibi adeſſe teſtatur morbum ſæpe magnum, ac lethalem, ut quando ex viſceris magno malignoque phlegmone procedit; quod ſi eſt, extremæ partes vel tepeſcunt, vel fri-

Quænam pernicioſa.

a) P. 37. lin. 43. b) Lib. 1. 49. c) Lib. 1. 67.

©BIU Santé

frigeſcunt, de quibus *in primo Prorrhetic. text.* 7. *Qui in hypochondrio refrigerata febre ardores relinquuntur, tum alias, tum in ſudoribus, mali ſunt.* Et Hipp. *in* 4. *Aph.* 48. *In febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & ſitim habeant, lethale.* Circa ventriculum vero cum cordis morſu æſtuoſos calores pernicioſos eſſe, Hippocr. *quarto libro Aphor.* 65. tradidit. Item æſtus laterum cum dolore, atque rigore, damnat auctor Prorrh. *in* 2. *Prorr. a)* 32. *Lateris ſiquidem æſtus* (ait Galen.) *cum dolore ſignum eſt phlegmonis, quæ partem eam infeſtat, ſi vero & rigor ipſis ſupervenerit, ſuppuraturum exſpecta phlegmonem.* Viſcerum autem phlegmonum ſuppuratorum rari ſunt, qui ſanentur: nulli, viribus jam prælanguidioribus factis. Corpora etiam cum ex aliqua prægreſſa evacuatione, ſi nedum calore febrili liberentur, at magis recaleſcant, malum eſſe tradidit auctor Prorrhet. 2. *Prorr. b)* 32. quum dixit. *Si ex perfrictione ſudantes recaleſcant, malum. Ex his quoque æſtus doloroſus, & rigor ſuperveniens, malum.* Gal. enim in comm. ait: *Si in morbo quis, poſtquam ſudaverit, frigidior quidem protinus, quam naturæ conveniat, fiat, rurſusque febricitet, non ſine periculo afficitur.* Sicut auctor Prorrheticorum paulo poſt *c). Si in ſudoribus vigiles recaleſcant, malum.* Quod in 2. *Coac. præſag. d) ſec.* 1. *text.* 4. hiſce verbis expreſſum eſt. *Exſudantes, vigiles, recaleſcentes, malum.* Sed de his nunc ſatis; addamus refrigerata corpora vix recaleſcere, ſumme in morbis acutis eſſe pernicioſum; exſtincto enim nativo calore vel reſoluto, vel ſuffocato, id fit: non minus etiam lethale videtur, ſi in extimis ſummisque partibus obſervetur, quippe eas refrigeratas vix recaleſcere. Hinc *in primo Epidemiorum e)* Hippocrates ait: *Frigebant his multum extremitates, vix his calor revocari poterat.* Corpora quoque cito incaleſcere & frigefieri, malum itidem eſt ſignum. Significat enim, ut Galen. docet, morbum ſumme malignum, quod ſi non lethalem, morbum ſaltem longum fore præſagit: in acuto vero morbo, qui cito vires reſolvit, exitium portendit. Sed jam tempus eſt, ut ad prædictionem ex corporum frigiditate veniamus.

a) Lib. 1. 66. *b)* Lib. 1. 66. *c)* Ibid. 68. *d)* Text. 41. *e)* P. 940. lin. 5.

CAP.

©BIU Santé

CAP. XIV.

Ex frigiditate corporum quid præſagiendum.

Frigiditas corporis, quæ potius ſit moderata caliditas, poſt aliquam bonam evacuationem, pulſu reddito meliori ac vehementiori, apparens, optima eſt. Sublatam enim febrem eſſe critice denotat. Item refrigerata ſeu ſedata febris caliditate, cum urinis coctionem denotantibus, vel ſputis, vel alvi dejectionibus, (ubi morbus vel venoſum genus, vel partes ſpirituoſas, vel ventrem occuparit) pulſu ut jam dictum eſt meliori reddito, optimum eſt, tuto enim ſanitatem rediiſſe ſignificat. Frigiditas vero, nunquam critica obſervatur non optimam criſin præcedens, de qua poſtea. Sed raro tamen contingit, ut quicquam boni corporis frigiditate præſagiamus. Hæc vel in toto corpore, vel in externis partibus obſervatur; plerumque continuis febribus eſt exitialis: attamen in quibusdam corporibus robuſtiſſimis non exitium, ſed longitudinem præmonſtrat. In prælanguidis vero perpetuo lethalis; ſi ſcilicet morbus præſertim magnus vehemensve fuerit: quæ vero ſit exſtincta facultate, exitium proximum præſagit. Sed ab hac cauſa fieri, ſigna alia exitioſa præmonſtrabunt. Aqua inter cutem laborantes non pauci obſervantur, præſertim aſcite & leucophlegmatia, qui corpus fere totum frigidum habent, & non minus in ſuppuratis, moribundis. Illi enim fere totum corpus algidum habent, quod iis contingit, plurimo innati caloris reſoluto, vel uti illis ex frigido humore evenit. Verum in extremis partibus ea frigiditas nihil certi perpetuo prodit ad Prognoſticum. In quibusdam enim ægrotis non acute ægrotantibus hujusmodi frigiditas non eſt admodum verenda. In morbis enim, ait Galen. qui ſunt ſine febre, & hyeme, & in ætate ſenili partes extremas corporis, veluti nares, aures, pedes, manus frigeſieri, nihil abſurdum; quippe, ut ait Galen. 2. *Prognoſt. text.* 4. quæ carne vacant ex natura, longeque ſunt a viſceribus poſitæ: non tamen in acutis, mediocre eſt malum; per illas enim calor nativus, præ debilitate nequaquam permeat ad extremas corporis partes; in morbis vero acutis, propter inflammationis magnitudinem in viſceribus fatigantis, parum ſanguinis in omne permeat corpus. In

Frigiditas corporis quænam optima.

Raro bona.

Quando lethalis.

In quibusdam ægrotis non verenda.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 136 sur 615

©BIU Santé

his itaque morbis corpus algidum esse, & nedum ipsius extrema, sed totum inquam pessimum est, nisi ab accessione id fiat: ea enim vel exstinctum, vel multitudine humorum fere suffocatum calorem naturalem nobis indicat, cum qua frigiditate multa alia simul lethalia aderunt signa. Frigidi quidem multi ex moribundis apparent, cum defudationibus, viriumque languore. Hi quidem vehementer tum frigidi, tum duri apparent, si ab exstinctione caloris, ex quo auctor Prorrheticorum *a*) dixit. *Refrigeratio cum duritie, malum.* Idem accuratius ab extremis corporis partibus frigescentibus rursum nunc perscrutemur.

CAP. XV.

De prædictione ex frigiditate extremarum partium corporis.

Extremæ corporis partes, quas Hippoc. *in* 2. *Prognost. b*) *text.* 4. vocat *caput*, *manus* & *pedes*. Et Gal. distinctius 7. *Aph.* 1. *nares*, *aures*, *pedes ac manus*, in acutis morbis frigescere solent, ex nativi caloris vel contractione, vel resolutione, vel oppressione, seu suffocatione, aut demum exstinctione. Contrahitur intus ad viscera calor, extremasque corporis partes relinquens, mediasque quippe thoracem & ventrem calefaciens, vel ob inflammationis ac erysipelatis magnitudinem in visceribus fatigantis, ut Gal. meminit, caliditateque sanguinem per modum curcurbitulæ ad affectam partem attrahentis, vel propter fortem dolorem in corde, in ventriculo, in collo, in tenuibus intestinis, in utero, in renibus, aut demum in accessione, ubi natura in internis partibus copiam humorum foras extrudendam aggreditur, ex quo aliquando salutem, & aliquando exitium præscimus, prout prævalidam naturam, & prælanguidam tunc esse contingit. Resolvitur vero a maximo calore, vel ab ingenti dolore, aut ex immodica evacuatione, vel a venefico succo aliquo cor atque os ventriculi lædente, vel ab immoderata lætitia continuo oborta. Opprimitur etiam nativus calor, vel suffocatur in visceribus, ex quo cæteræ aliæ partes ab ipsis remotæ, solito calore carentes, refrigerantur, aut copia plurimi alimenti, seu ciborum ore ventriculi gravato, seu vehementer a mordentibus humoribus (Galeno *in secundo text.* 45. *de ratione victus in acutis* docente)

Extremarum corporis partium frigiditas unde.

a) Lib. 1. 77. *b*) P. 39. lin. 30.

©BIU Santé

cente) commorſo, vel a multitudine vitioſorum ſeu crudorum humorum in viſceribus contentorum, calorem fere ſuffocantium, vel exinde inſigniter oppreſſo; non ſecus atque fit, ſi ſupra ignem viridium lignorum magnam copiam conjeceris, qua is nedum non augetur, ſed ſuffocatur atque diminuitur: eadem etiam copia humorum in viſceribus concluditur calor, quo minus ad extimas partes permeare queat, quippe venis, arteriisque exinde obſtructis, per quas calor a viſceribus ad illas partes diffundebatur, febresque hoc modo obortas *lypirias*, alii *aſaphodes*, id eſt, obſcuras, & latentes, atque alii foris mites, intus conturbantes, appellant, quippe cum a multitudine putridorum humorum, vel a multis frigidis, crudisque, & craſſis, humoribus calorem ſuffocantibus, vel in viſceribus ab oborta phlegmone, vel ex venefica putredine fiant, omnes cum partium extremarum frigiditate, vel ſaltem ſubfrigidis, vel non calidis iisdem partibus, apparent. Exſtinguitur quoque, ut jam diximus, nedum per ſtrangulationem, ſuffocationemve nativus calor, ſed non minus ab intenſa tum frigiditate, tum venefica qualitate nobis occulta, qua vita noſtra corrumpitur, quod devoratis venenis cum frigiditate, tum ex proprietate totius ſubſtantiæ interimente obſervatur. Demum calore naturali in ſolidis partibus qui ſedem, ut Galen. meminit, habet, a majori vel flammea caliditate humidorum, quo ipſe calor conſervatur ac vivit, abſumente, reſoluto ac diſſipato, ut in hecticis, vel a viſceris alicujus ingenti dolore calorem naturalem viſceris corrumpente ac reſolvente, de quo merito ſcripſit Hippoc. 7. *Aph.* 60. *In forti dolore ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Vel denique a quapiam immodica corporis, aut arte procurata, aut ſponte facta vacuatione, ut in Syncope fit, homines refrigeratis extremis moriuntur, atque demum ex apertis arteriis reſoluto calore. Sed jam his auditis, ad frigiditatis partium corporis extremarum prognoſin deſcendamus. Quæ ſi frigeſcant, natura criſin cum bonis ſignis aggrediente, ſalutare erit. Verum in acceſſione periodica, & in morbis longis quicquam certi ad prognoſin frigiditas partium extremarum non habet, neque in ſenſibus; per hyememque extrema frigeſcere non eſt exitiale. *In acutis vero non mediocre eſt malum, ſed*

Extremarum partium corporis frigiditatis Prognoſis.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 138 sur 615

©BIU Santé

valde pernicioſum ſymptoma, utpote, quod magnis ſuperveniat viſcerum inflammationibus, ut Gal. 7. *Aph.* 1. tradidit. Excipitur tamen frigiditas extremorum a cibo intempeſtive aſſumto, vel ab acceſſione aliqua ortum habens, in qua nedum extrema, ut Galenus *in ſecundo Prognoſt.* docuit, ſed cutis quoque circum coſtas & ventrem poſita frigida redditur. Extremorum vero frigiditas aliquando in principio una cum morbo incipit, quod ſymptoma in vagantibus hoc anno febribus malignis multis vidimus, quæ vel ab intenſiſſima putredine, perinde ac a veneno viſcere aliquo læſo, atque exinde naturali calore vel admodum reſoluto, vel intus ea de cauſa retracto, vel a multitudine valde putridorum humorum fere ſuffocato, aut denique ex crudis pituitoſisque humoribus ſuccenſa febre, veluti in amphimerinis obſervatur. Quare extremorum frigiditas perpetuo in febribus continuis eſt mala, quæ ni exitium, ſaltem morbi malignitatem denotet, plerumque vero exitium. Malignitatem tantum præſagit in principio una cum febre apparens, quæque non admodum vehemens ſit. Symptoma propterea eſſe malignarum febrium pathognomonicum, Medici affirmant, cum qua ſæpe ægroti non multum ſitiunt, neque linguam habent admodum ſiccatam, & ipſa interim æqualis temperata per totum morbi tempus, interim inæqualis, modo parva, modo aliquantulum aucta obſervatur. Quæ vero non in principio apparet, ſed poſtea in die critico cum ſignis decretoriis, criſin prænuntiat, aut febris continuæ mutationem in intermittentem. Cum malis verò ſignis, perpetuo mala, peſſimaque in die decretorio eſt frigiditas intenſa, diu durans. Itaque extrema refrigerata, vix recaleſcere, lethale eſt. De quibus Hipp. *in* 1. *lib. Epidemior. a) com.* 2. *tex.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat*; atque *in* 3. *lib. b) com.* 3. *tex.* 38. *Extrema pedum ac manuum his frigidiora erant, & multo maxime circa acceſſiones, quibus calor pedetentim, nec probe redibat.* Et de tabidis ad exitium inclinantibus. *c) Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat.* Et *in* 2. *Prorrhetic. d) tex* 66. *Ex rigore refrigerationes, quæ non recaleſcunt, malæ.* Quod in *Philiſco* Hippoc.

a) P. 940. lin. 5. *b*) P. 1085. E.
c) Ibid. p. 1089. E. *d*) Lib. 1. 65.

©BIU Santé

poc. *Epid.* 1. *text.* 18. *a*) obſervavit, de quo ait. *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem iſtæ amplius redibant.* Quod, & *Sileno b*) & aliis eveniſſe ante exitium Hippoc. in *Epidemiis* memoriæ prodidit. Frigiditas vero in proxime moribundis non ſecus quam in marmoreo lapide obſervatur, atque non raro cum duritie & livore. Durities ſiquidem cum vehementi frigore in corporibus ex lethalibus ſignis habetur, ut *in* 2. *Prorr. c*) docetur, de qua Gal. *in comm.* 2. *text.* 5. *Refrigeratio autem ſi ita violenta fuerit, ut tota omnino refrigerentur corpora, indureſcantque, exſtinctionis ſignum exſiſtit.* Non minus cum ea frigiditate extrema livida ſpectari, exitioſum eſt; etenim hoc ſymptoma omnium eſſe exitioſiſſimum, alias demonſtrabimus, atque in foribus mortem denotare. Significat autem in his lividus color exſtinctionem caloris nativi, ut Gal. docuit, qui *in* 3. *Epidem. text.* 8. extremarum partium frigiditatem, una cum lividitate, in febribus acutis, mortis apertum eſſe ſignum affirmavit. De quibus Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. d*) *tex.* 9. *Si corpus adeo grave, & ut ungues ac digiti lividi ſint, exſpectanda continuo mors.* Et poſtea, *Si digiti ac pedes omnino nigreſcant, minus peſtiferi ſunt, quam ſi liveant.* Idque non immerito, nam lividitas in his partibus ſemper ab exſtinctione caloris nativi fit, nigredo non ſemper, quandoque enim a nigro humore ad illas partes decumbente. Quare cum extremarum partium refrigeratione lividitas quoque ſi acceſſerit, ſignum erit maxime lethale, pauloque poſt exitium futurum, præmonſtrabit. Quod Hippoc. in *Philiſco e*), *Sileno f*), *muliere anginoſa apud Ariſtionem decumbente g*) *Eraſino h*) *Filia Euryanactis i*), *Adoleſcentulo*, in foro mendacium *k*), moribundis obſervavit. Sitis quoque intenſa cum calore vehementi in thorace, vel in ventre, extremis quidem partibus algentibus, maxime pernicioſa judicatur, quod in viſceribus vehementiam inflammationis, ut ait Galenus, ſignificet, qui *in* 7. *Aphoriſm.* hujusmodi ſymptomata accidere magnis viſcerum inflammationibus

Extremorum frigiditas una cum malis ſymptomatibus exitioſa.

a) p. 966. Ægr. 1. *b*) Lib. 1. Epidem. p. 969. Ægr. 2. *c*) Lib. 1. 77. *d*) p. 39. lin. 36 & ſeq. *e*) Lib. 1. Epidem. p. 966. Ægr. 1. *f*) Ibid. p. 969. Ægr. 2. *g*) Lib. 3. Epidem. p. 1075. Ægr. 7. *h*) Lib. 1. Epidem. p. 984. Ægr. 8. *i*) Lib. 3. Epid. p. 1073. Ægr. 6. *k*) Ibid. p. 1076. Ægr. 8.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 140 sur 615

©BIU Santé

bus ſcribit. Quam rem Hippoc. prodidit in 2. *Progn.* *a*) 4. dicens. *Si caput ac pedes frigidi ſunt, ventre coſtisque calentibus, malum.* Et Galenus in commento ait: *Nedum malum hoc eſſe, ſed lethale.* Quod Cornelius Celſus ad unguem ſic expreſſit. *Cui febre æque non quieſcente exterior pars friget, interior ſic calet, ut etiam ſitim faciat, lethale.* Ex pernicioſis quoqe ſignis cum refrigeratione extremorum quam plura alia exſiſtunt, partim a nobis alias dicta, & partim inferius ſuis locis dicenda, cujuſmodi ſunt, capitis aut viſcerum dolor vehemens & aſſiduus, vigilia, coma, delirium ferinum vel obſcurum, amentia, oblivio, ſurditas, cæcitas, convulſio, tremor, aphonia, ſingultus, inquietudo, anxietas, reſpiratio difficilis atque frigida, ex ore præſertim, atque e naribus, urinæ turbidæ non clareſcentes, nigræ, cum nigro ſuſpenſo, albæ, aquoſæ, lucidæ, interceptæque, ſtillæ ſanguinis e naribus, vomitus virulenti, dejectiones malæ ac copioſæ, nihil conferentes, & hujuſmodi alia. Hæc ſingula cum extremorum frigiditate conſpecta exitium nobis portendent, & quo plura ſimul, eo certius ac citius. De his in *Sileno* Hippocrates 1. *Epid.* 3. *b*) *Sexto caput parum exſudavit, extremitates algebant, liveſcebant, multum ſeſe jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ reſtiterunt, febris acuta:* Et de *Pythione* in Thaſo mortuo *c*) decem diebus: *altero die ſub meridiem extremæ partes frigebant, præter cæteras manus & caput, obmutuit, voce defectus eſt, diu brevi ſpirans, rediit calor, ſitiit; nocte quievit, circa caput modicum ſudavit.* Ex omnibus vero his ſignis diximus perpetuitatem refrigerationis, magnitudinem ſeu vehementiam, duritiem, lividitatem ſigna eſſe longe omnium maxime pernicioſiſſima, exſtinctionemque caloris nativi denotare. A ſymptomatibus etiam, quæ præceſſerunt, exitii prognoſticum indagatur, ut quando a rigore frigeſcunt eæ partes, minime recaleſcentes, de quibus, ut dictum eſt, *in ſecundo Prorr.* *d*). *Ex rigore refrigerationes, quæ non recaleſcunt, malæ.* Ex malis vacuationibus, extrema admodum algere, eſt pernicioſum: præſertimque ſi eæ quoque fuerint lethales, quales ſunt ſtillæ ſanguinis e naribus, ſudores frigidi, in capite deſudationes, urinæ aquoſæ, lividæ, ictericæ, turbi-

a) P. 39 lin. 30. *b*) Pag. 969. Ægr. 2. *c*) Lib. 3. Epid. p. 1098. Ægr. 3. *d*) Lib. 1, 65.

©BIU Santé

turbidæ non reſidentes, lividæ, nigræ cum nigro ſuſpenſo, & plane ſuppreſſæ, dejectiones pingues, liquidæ, valde fœtidæ, aſſiduæ, vel in immodica copia exeuntes, ſputa nigra, livida, viſcida, maxima difficultate educta, atque plane intercepta. Similiter ab omnibus malis ſymptomatibus, quæ nuper, dum mala ſymptomata recenſuimus, prodidimus, refrigeratio in extremis eſt pernicioſa. Quod ſane nedum ab his ſignis malis, quæ præceſſerunt, at ſimul etiam cum refrigeratione concitatis, non minus & ab his, quæ extrema refrigerata ſequuntur, cognoſcitur. At extremorum refrigerationem multa ſymptomata exitium cum ipſa ſignificantia ſubſequi ſolent. Et quod ad refrigerationem: primum eſt, ut ſi frigiditas ea, primum moderata, mox admodum vehemens atque intenſa reddatur, quod, ut ex Gal. meminimus, ſignum prælanguidæ facultatis exſiſtit: ſecundum quod illa frigiditas nunquam amplius aut parum recaleſcat. De quo in *Philiſco* moribundo Hippocr. in 1. *Epid.* *a*) 3. *text.* 18. *Extremitates undequaque frigebant, ne jam ad calorem amplius redibant.* Et in Sileno *b*) *Septimo obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem.* Demum pars vehementer refrigerata liveſcit, atque aliquando indureſcit; quod ſi fiat, diuque permaneat, in foribus, ut dictum quoque eſt, ſcito eſſe exitium. Idem prædicant ſubſecuta, & coma, amentia, oblivio, ſurditas, cæcitas, convulſio, tremor, aphonia, ſudores frigidi, præſertim in iisdem extremis partibus refrigeratis, qui ſane ſolius ſyncopes ac mortis proprii videntur, vacuationes non bonæ, ægros non ſublevantes, vel interceptæ, reſpiratio difficilis, atque alia hujuſmodi, quorum multa in *Sileno* moribundo Hippoc. poſt extremorum refrigerationem obſervavit, quæ hiſce verbis expreſſit. *Sexto caput parum exſudavit, extremitates algebant, liveſcebant, multum ſeſe jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ reſtiterunt, febris acuta. Septimo die obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem, nihil minxit. Octavo frigidus toto corpore ſudor, papulæ cum ſudore rubentes, rotundæ, parvæ, variis ſimiles permanebant, nec abſceſſum efficiebant, alvus parvo irritamento ſtercora tenuia, veluti incocta, multa, cum calore reddidit; urinas reddebat cum dolore mordaces; extre-*

Extremorum frigiditas cum malis ſubſequentibus ſymptomatibus exitioſa.

a) P. 966. Ægr. 1. *b*) P. 969. Ægr. 2.

©BIU Santé

extremæ parum recaleſcebant; ſomni tenues, comatoſi; obmuteſcebat; urinæ tenues, perlucidæ; obiit undecimo. Quare ſi extremorum refrigerationem pernitioſa hujuſmodi ſymptomata, vel præcedant, vel ſimul illuceant, vel ſubſequantur, ſine dubio exitium prædicendum erit.

CAP. XVI.

De caloris ad frigus, & frigoris ad calorem in corporibus acute ægrotantibus mutatione.

Corporum ad frigidum mutatio quando mala.

Sæpe in acutis morbis fit, ut interim totum corpus a calido ad frigidum, & a frigido ad calidum mutetur, atque hoc aliquando ſenſim, & aliquando repente. Repente mutari ad frigidum corpora, niſi acceſſione id fiat, ſemper malum: aut enim, ut nuper dictum eſt, calorem nativum reſolutum, aut multitudine crudorum humorum ſuffocatum, vel impeditum, quo minus, vaſis obſtructis, foras expandatur, vel denique maligni humoris viſcus nobile laceſſentis, vel vehementis inflammationis ratione intus totum collectum eſſe ſignificat. Reſolutum conjicimus, ſi prius reſolutionis aliqua cauſa præceſſerit, uti febris vehemens, aſſidua, vigiliæ item aſſiduæ, dolores ingentes, immodicæque vacuationes cum ſanguinis, tum humorum. Suffocari plenitudo indicabit, crudorum humorum multitudine, venas arteriasque obſtruente. Foras non expandi, notæ omnes hanc humorum multitudinem ſignificantes. Intus vero acri vel maligno humore os ventriculi, cor, vel aliquod aliud membrum nobile affligente, retrahi, dolores juxta afflictæ partis regionem, faſtidia, angores, nauſeæ, vomitus virulenti, bilioſi, animi defectiones, anxietates, vigiliæ, pulſus ſumme inæquales, prælanguidique, contracti, ac hujuſmodi alia præmonſtrant, uti in iis, quibus a vermibus, vel acri ſucco, os ventriculi mordetur, obſervari poteſt. Ubi retractionis caloris cauſa eſt inflammatio quæpiam interna, ex calore partium internarum, atque a propriis ſignis cognoſcemus, quod Cornel. Celſus ex Hippoc. ut ſuperius diximus, expreſſit, cum dixerit. *Extremarum refrigerationem internis partibus ſic caloris incendio æſtuantibus, ut ægroti ſitiant, eſſe lethalem.* Hæc namque refrige-

ratio

©BIU Santé

ratio inflammationem internam, & eam quidem maximam pro cauſa habet. Quocunque vero modo, ut diximus, corpus refrigeretur, nunquam bonum, ſed ſæpius ſumme exitioſum erit exiſtimandum, omniumque maxime, ſi diutius frigus perſiſtat intenſiusque, & tandem cum duritie, vel lividitate, uti dictum eſt, prodeat. Nam tunc in foribus eſſe exitium denotabit. Continuo etiam ſeu repente partes calidas refrigerari, ſemper malum, illa excepta extremorum refrigeratione, quæ, natura critice humores ad excretionem invadente, prodit; ſæpe enim ante criſin futuram, maligno humore ad viſcus nobile irruente, atque defluxo, refrigerantur extrema, qui exinde a natura aliunde ad ignobiliorem partem compellatur, fere nunquam ea tollitur in extremis refrigeratio aut tarde, & parum quidem partes eæ refrigeratæ recaleſcunt. Contra refrigerata corpora æque ſenſim ad calidum mutari, optimum eſt: nam neque intus laceſſere malignum, vel acrem, humorem nobile viſcus, neque aliquam adeſſe inflammationem, & nihil intus fieri impedimento calori, quin ad quamcunque partem corporis æque defluat. Inæqualiter vero corporis partes calefieri, nunquam bonum, & ſæpe peſſimum ſymptoma creditur. Repente etiam ſæpius extimas corporis partes, crebriusque modo ad calidum, modo ad frigidum, & contra modo ad frigidum, modo ad calidum permutari, in malignis morbis peſſimum eſſe, Hippoc. ſtatuit, veluti etiam minus malum exiſtimatur, in aliis ſymptomatibus etiam conſimiles fieri mutationes. De his auctor *Prorrhet.* a) ita habet. *Summæ corporis partes ſi celeriter in utramque conditionem permutentur, malum.* Sitis quoque hujusmodi mala eſt. Et Gal. in *commento* ait. In morbis autem ſumme malignis, permutatio harum hora una ad contraria efficitur, interdum quidem ut hyeme frigeſcant, interdum vero tanquam æſtate caleſcant. Id autem contingit cum propriam caliditatem non habuerint, atque a febrili calefiant, quæ a corporis medio incipiens, flammæque ſimilis corpus totum depaſcens, extrema concalefacit, quæ & cum tranſpiraverit, ſtatim ea refrigeſcunt, exſtincta ſcilicet naturali caliditate. Hujusmodi vero corporis celeres caloris frigorisque mutationes, item coloris, ac cujuslibet alterius ſymptomatis, ſæpe multiplices affectus in corpore colle-

Corpora refrigerata æque ſenſim ad calidum mutari.

Caloris frigorisque celeres mutationes.

a) Lib. 1. 43.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 144 sur 615

©BIU Santé

ctos præmonſtrant, quos devincere natura quum non niſi longo tempore queat, ideo morbi longitudinem oſtendunt, quod *in* 4. *Lib. Aphor.* 40. ab Hippocr. hunc in modum ſcriptum eſt. *Et ubi in toto corpore mutationes, ut ſcilicet corpus refrigeretur, vel rurſus calefiat, longitudinem morbi ſignificat.* In morbo vero acutiſſimo ac vehementi naturæ cito a vehementia morbi exſtinctæ tempus ſubtrahitur, ita ut prius ipſa morbo exſtinguatur, quam morbum vincere poſſit. Et hinc eſt quod in morbo ſumme maligno hujusmodi mutationes Gal. *in Prorrhet.* dixit eſſe lethales, easque exſtinctione naturalis caliditatis fieri. Aliorum etiam ſymptomatum mutationes obſervari, ut ſitire & non ſentire, & contra; ex quietudine in inquietudinem & contra; ex vigilantia in ſomnum, & contra; ſapientes ægrotos in delirios, & e deliris ſapientes fieri. Mutari etiam ſymptomata, ita ut modo capitis adſit dolor, modo ventris, modo crurum, modo dolor deſinat, & delirium accedat, & hoc ceſſante, aliud ſymptoma appareat. Horum ſymptomatum permutationis cauſa generalis eſt *metaptoſis*, id eſt humorum transfluxus; viciſſim namque facta migratio modo in hanc corporis partem, modo in illam, quaſi humoris turgentiam hanc, *metaptoſin* dicas, quæ per ſe ſola nullum aliud, quam turgens humor, faciat prognoſticum denotat. Verenda vero ſemper quælibet humoris turgentia, quod principis alicujus partis læſionem minatur, ex quo Hippoc. atque cum eo Galen. & omnes alii Medici, turgentes humores, ne irruant in partem principem, continuo vel etiam in principio morborum, quo tempore omnia cruda exſiſtunt, medicamentis purgari oportere, in *aphoriſmis a)* præceperunt. Cum ſignis vero coctionis illa permutatio caloris, frigoris, coloris, & aliorum etiam ſymptomatum, criticam humorum perturbationem oſtendit, atque in hunc ſenſum forte *in Coacis præſagiis b)* illud erit intelligendum, quod ſic ſcriptum eſt. *Color, qui ſæpe cum calore variat, utilis.* In malignis morbis hæ mutationes ſolent eſſe utiles, ſi in melius fiant, quod Hippocr. *in Epidemiis c)* ita dixit. *In morbis, qui palimbudi d), id eſt, doloſi ſunt, mutationes juvare.*

Symptomatum mutationes quid notant.

Harum cauſa generalis.

CAP.

a) Hippocr. Aphor. Sect. 1. 22. b) Text. 125. c) Lib. v. Sect. 6 Text. 16. d) Foeſius ſcribit *en toiſi palimboloiſin*, & vertit, *in inconſtantibus aut refractariis.*

©BIU Santé

CAP. XVII.

De prædictione ex humiditate corporis, & siccitate.

Ex humiditate totius corporis, atque partis, sæpius in acutis morbis eventus præscimus. In purulentis phthysicisque sæpe ante exitium multa humiditatis copia aliquando totum corpus, & aliquando crura, ventremque repleri observamus, ex quo aquam inter cutem, quod ex magno oriatur caloris languore, in acutis, vel ex acutis morbis, lethalem esse, Hipp. docuit. *Aqua enim inter cutem*, (ait *in Prognosticis a*) *tex.* 1. *comm.* 2.) *omnis, si ex acuto morbo exsistit, mala est, non enim sedat febrem, sed dolorem admodum infert, ac mortem.* Eodem modo siccitas, ariditas, duritiesque totius vel alicujus partis corporis sæpe infelicem morbi præsagit eventum. Siccitatem siquidem totius, & gracilitatem ab ardente febre longa secutam, corporis hecticum habitum, ac ab eo postea exitium præsagire, nemo est in medicina versatus, qui ignoret. Ex fronte, lingua & aliis partibus admodum siccatis, non raro nobis exitium præmonstratur, ut Hippoc. in *Mœlibeæ b*) *adolescente* moribundo observavit, in quo ante mortem cutis frontis præarida, ac tensa visa est. Sed de his accuratius nos posterius suis locis, præsertimque ubi de prædictione ex partium corporis observatione sermonem instituemus.

Humiditas quid prælagit in morbis.

Siccitas quid in morbis notat.

CAP. XVIII.

De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis observantur.

Dolorem, quod voluptati opponatur, tristem molestumque esse sensum, Galen. *in* 1. *de Elementis* docuit. Hic vero multiplex observatur, alius enim cum pulsu, alius cum ponderis incumbentis sensu, alius cum tensione, alius cum erosione, incisione, punctione, perforatione (quæ differentiæ subacuti doloris nomine comprehenduntur,) alius denique cum torpore affligit. Primum Medici appellant pulsativum, qui ut Gal. *in* 2. *lib. de loc. affect. cap.* 3. scribit, sequitur inflammatorios affectus notatu dignos, idque semper in ipsis arteriis, atque in partibus ipsas continentibus, quas & ob angustiam premunt, & cum attolluntur, modo pars affecta sentire nata sit, veluti per-

Dolor multiplex observatur in morbis.

Pulsativus quis.

a P. 39. lin. 16. b) Lib. 3. Epidem. Ægr. 16. p. 1117.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 146 sur 615

©BIU Santé

percutiunt. Nonnunquamque in abſceſſibus ad ſuppurationem venientibus dolores cum pulſu obſervantur. Secundum gravem vocant, quod veluti cujusdam ponderis loco incumbentis ſenſum invehat, atque carnoſæ ſubſtantiæ, renum, hepatisque, inflammationem, (Galen. *in 6. Aphoriſ. Aph.* 5. docente.) Talemque dolorem renum eſſe proprium Hippc. *a*) in *com.* 1 *text.* 1. nobis prodidit, & Gal. *in* 2. *de loc. affect. c.* 4. hos dolores in renibus, in hepate, in ſplene, in cute, in adenis & in pulmonibus fieri meminit, eæ ſiquidem partes (ut ipſe docuit) vexantur eo dolore a diſtenſione, quoniam membrana viſcera illa circumvolvens gravata, & diſtenta dolet. Tenſivum vero dolorem dicunt, (quem diſtendentem *Archigenes* vocat) ubi partes, quæ vel ſunt nervoſæ, vel muſculoſæ, vel membranoſæ diſtenduntur, convellunturve. Quod ipſis, vel ex humore, vel ex flatulendo ſpiritu, vel phlegmone accidit. Quartus, qui acutus vocatur, comprehendit illum, qui fit exeſione, punctione, perforationeque: quæ nimis aut acria, aut ſalſa, abſtergunt, abraduntque, ex quo acutus oritur dolor, qualem patiuntur dyſenterici atque alii, quibus exeduntur aliquæ partes. Punctorii proprii membranarum exiſtunt, ab acuta bile vexatarum, quales in pleuriticis obſervamus, pleura quippe vocata membrana in his a bile inflammata. His ſimiles videntur, quum vitreo humore, partes incidente ſeu perforante, inteſtina concitantur. Cum torpore demum prodientes, ſeu torporem inducentes, vel ab ipſorum vehementia reſoluto partis calore, aut phlegmone arterias nervosque maxime comprimente, ex quo calor ad partes proſilire nequit aut paucus, uti in renum dolore, ex inflammatione orto, crura ſæpius ſtupeſcunt. Sunt præterea dolores aliis fixi, alii mobiles, atque vagantes, quales non raro turgentibus humoribus obſervamus, alii perpetui, alii intermittentes, alii vehementes, atque alii parvi exſiſtunt: rurſumque nonnulli in principio morbi, atque alii poſtea apparent, aliquando in die decretorio, & aliquando non: quorum etiam aliqui occupant externas partes, aliqui internas, aliquique nobiles, atque demum ignobiles aliqui. Has omnes dolorum differentias ad Prognoſticum ægrotorum plurimum facere, Gal. *in lib.* 6. *Aph.* 5. me-

Græcis.

Tenſivus.

Acutus.

Punctirius.

Cum torpore.

Dolores varii.

a) Epidem. Lib. v. ſect. 1. Text. 5.

©BIU Santé

meminit. Dolores vero omnes fieri ex qualibet re parti noxam inferente, non opus eſt, ut demonſtretur. Galen. qui accuratius omnes dolorum cauſas cognovit, pluribus in locis ab altera duarum eos concitari tradidit, quippe aut a ſubita partis alteratione, ſeu a temperamento continuo parti illato, aut ab unitatis diſſolutione. Alii unam tantum cauſam faciunt, ſcilicet unitatis ſolutionem, quando neque caliditas, neque frigiditas dolorem concitat, ni ſolvat continuum, atque omnes immodicas qualitates ii ex Galeno continuum ſolvere affirmant. Ipſe ſæpius fatetur ac docet qualitates has ſolvere continuum, præſertimque *in* 4. *de ſimpl. meden. facult. cap.* 2. *in* 3. *de fract. in tex.* 34. & *in libro de inæquali intemp. cap.* 6. Ex quo mirum non dicentem. Quare dolorum cauſa erit continuitatis partium ſolutio, aut ab immodico temperamento confertim parti illato, aut ab inciſione, aut ab exeſione, aut a fractione, aut denique a tenſione, facta. Partes vero internæ dolent interim propter febris vehementiam, nervoſas partes ſiccando convellendoque, aut propter inflammationem, aut eryſipelas, aut fortem obſtructionem, aut abſceſſum in viſceribus, aut propter flatulentum ſpiritum. Cum vero ab iſtis cauſis dolores fiant, merito, nedum cum aliis morbis, at ſoli quoque mali ſunt; omnes ſiquidem vires reſolvunt, cruditates fovent, humorumque coctiones impediunt; peſſimi, in viſceribus partibusque nobilibus concitati; longeque omnium pernicioſiſſimi exiſtunt, vehementer viſcera vexantes, perpetuo longoque tempore durantes, a quibus viſcerum nativus calor deſtruitur, ſeu reſolvitur, quo ademto viſceri quis de aliquo bene ſperare poteſt? minus mali cenſentur, parvi, mobiles, brevi tempore durantes, quique neque a viſcerum quopiam læſo prodeunt, ſed ab ignobili potius parte quapiam. Quandoque vero in acutis morbis dolores, etſi ſuapte natura ſemper mali, bonum prædicunt, non parumque ad ſalutis prædictionem conferunt, veluti qui, in aliquo dierum judicatoriorum cum ſignis coctionis, aliquam ignobilem partem, uti crura, pedes ac alia hujuſmodi, pervadunt. At de bonis ac malis doloribus, quatenus in acutis morbis bene ac male de ægrotis ſperandum, ſignificant, nunc accuratius agamus.

Undé.

Omnes mali ſua natura.

Aliquando boni.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 148 sur 615

©BIU Santé

Cap XIX.

De doloribus ſalutem prædicentibus.

Dolores aut in principio morborum, vel poſtea apparent; qui in principio, plerumque pathognomonicorum ſignorum rationem habent, viſcusque phlegmone obſeſſum notant, uti quando dolor cum febre, tumore vel tenſione partem quampiam exerceat, inflammatoriique hi vocantur dolores. Optimum erit, ſi neque admodum vehementes, neque aſſidui dolores ſint, brevi tempore, vel tollantur, vel ſaltem remittantur, atque ſimul cum ipſis aliud exitioſum ſignum non illuxerit. Qui vero horum fidelius, ſeu cum ratione, tolluntur, ſeu finiuntur, aut remittuntur, optimi ſunt: cum ratione vero ſublatos dicimus, ubi ipſi ex optima, aut natura, aut ab arte facta evacuatione, remiſerint, aut plane finierint, ut cum vel ab emiſſo per venam ſectam ſanguine, vel ſponte erumpente e naribus, vel a ſudore, vel ab alvi dejectione, vel a ſputis dolor remittitur, atque etiam ſi febris eos ſubſecuta ſuo calore ipſos reſolverit: de quibus Hippoc. *in* 6. *Aph.* 40. *Quibus dolor circa hypochondria ſit abſque inflammatione, his febris ſuperveniens morbum ſolvit.* Et poſtea 7. *Aph.* 52. *Quicunque hepar circumdolent, his febris ſuperveniens ſolvit dolorem.* De iis vero, qui ex aliqua vacuatione tolluntur *in* 3. *Prorrheticorum a) text.* 60. ſic ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor, atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica ſolvunt. Ceterum & tempore ita ſolvuntur:* & in 2. Prognoſt. *b)* text. 25. *Dolorem, qui in iliis affligat, ac turberculum ſi recens fuerit, nec cum inflammatione, ſolvit murmur incidens circa ilia, ſed potiſſimum ubi cum ſtercore, & urina excernatur*; & in 2. Coac. præſag. *c)* ſec. 1. *text.* 32. *Quibus in febribus dolores lateris fiunt, iis, alvo multa aquoſa bile permiſta dejiciente, remiſſio eſt.* Poſtea *in* 5. Coac. præſ. *d)* ſec. 1. text. 23. *Capitis dolorem ſolvit pus per nares effluens, ſputa craſſa, & ſine odore, ſolvit quoque ulcerum eruptio aliquando & ſomnus, & alvi profluvium.* Ac in Aphor. Sect. 6. 10. *Quibus capitis dolor gravis cum calore ineſt, e naribus interim humidum, ex auribus, atque ex faucibus, cum utilitate effluere*, veluti *Echecra-*

Dolores quinam optimi.

a) Lib. 1. 152. *b*) P. 40. lin. 26. *c*) Text. 66. *d*) Text. 172.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 149 sur 615

©BIU Santé

crati contigit. De quo *in* 7. *lib. Epidem. text.* 65. sic scribit: *Echecrati cæco capitis dolor gravis, præcipue in posteriori parte, & cervicis, ubi connexio, & in verticem procedebat, progrediente autem tempore, & ad aurem sinistram, & dimidium capitis dolebat. Mucosa semper prodibat, leniter combusta, & calor comitabatur tenuis, & cibum capere non poterat, interdiu facilius, noctu vero dolebat, postquam autem pus per aurem erupit, cessaverunt omnia, erupit vero per hyemem.* Hinc Hippoc. *in* 2. *Prognost. a) text* 51. damnavit excreationes omnes, morbum non tollentes, aut non minuentes, præsertimque illas, quæ dolorem non sedant, veluti sedantes dolorem laudat. Quare dolores, qui cum ratione, scilicet ex quibusdam optimis vacuationibus, abeunt, optimam salutis spem nobis pollicentur. Qui vero non tolluntur, seu diu persistunt, sæpius abscessus prænunciant; qui autem boni exsistunt, posterius, cum de ipsis præsertim agemus, dicemus; hoc unum in præsentia dicam, quippe illos bonos fore a nobis putandos, qui in ignobilibus partibus fiunt, dummodo etiam alia signa id non negaverint. Eorum vero dolorum, qui morbo progresso ostenduntur, illos optimos esse dico, quos judicatorios seu decretorios Medici appellant, utpote quod partim ut signum, & partim ut causa, crisin optimam denuntiant, ut signum, veluti dolores, sanguinis eruptionem, vomitum vel aliquam aliam vacuationem indicantes. De quibus Gal in 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 55. *In ardentibus autem, ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, & hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitas, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, bilioſa post ac pituitosa vomunt.* Et Hippoc. in 3. Prognost. *b)* text. 13. *Si vero sine talibus* (scilicet malis) *indiciis fatigans dolor vigesimum transeat diem, & febris detineat, expectari oportet sanguinis eruptionem e naribus, aut suppurationem, sidolor alioqui circa tempora ac frontem affligat.* Et *in* 3. Prorrhet. *c)* text 45. *Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt.* Et *d)* text 50. *Quibus ex rigore febres laboriosæ fuerint, muliebria his decurrunt, cervix autem in his dolens sanguinis indicat eruptionem.* Ac etiam post *e)* text. 55. *Hy-*

Quinam abscessus prænuntiant.

a) P. 41, lin. 34. *b)* P. 44. lin. 36. *c)* Lib. 1. 137. *d)* Ibid. 142. *e)* Ibid. 147.

©BIU Santé

Hypochondrii tenſio cum capitis gravitate, & ſurditate, & quæ conſequenter fatigant, ſanguinis pronuntiant profuſionem. Et in 4. Coa. præſ. *a)* ſec. 1. text. 30. *Quibus febricitantibus rubores in facie & capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor fit ſanguinis.* Hique ſunt dolores, qui optimam criſin denotantes maxime faciunt ad ſalutis Prognoſticum. Longe omnium vero optimi exiſtunt, qui (hos enim decretorios Medici, ut cauſa, vocant) ignobiles partes, atque a viſceribus remotas, pervadunt, atque diu excercent; idque maxime (quod de aliis quoque intelligi volumus) apparentibus ſignis coctionis, qui in decretorio die cœperint. Ab his quidem doloribus certam ſalutem præſagimus, ſi modo, ut dictum eſt, coctionis ſigna una illuxerint, nullumque ex lethalibus ſignis illuxerit. Naturam enim præcipua membra exoneraſſe, atque noxios humores procul a ſe protruſiſſe, nobis ſane non obſcurum erit indicium. Quo enim longius a principe membro natura propellit noxios humores, eo citius ſalus ſperanda, maximum naturæ quod robur denotet, exinde ſæpius tumores ipſi accerſunt, qui, ut inferius docebimus, optimi exiſtunt. De his Hippoc. *in* 1. *progn. b) text.* 67. *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* De quibus Galen. *in com.* ait, eos optimos eſſe, ſi maxime deorſum & quam longiſſime ab ægrotatione abſiſtant. Et in 3. *Coac. præſ. c) ſect.* 2. *text.* 4. *in longis febribus vel tubercula vel in articulis labores fiunt, & ſi fiant, non inutiles.* Ex quo pedum, crurum, genuum, coxendicum, inguinum dolores diu durantes, optimi erunt, atque non minus etiam in brachiis, manibus, atque poſt aures, critice obſervati. Sæpe fit in febribus acutis, ut natura, parte humorum, quos ad aliquam ſupradictarum ignobilium partium expulit, exonerata, fortior ſupra reſiduum facta, aliquam vacuationem aggrediatur, ex qua poſtea atque doloribus ipſis, trahentibus continue ad ignobilem partem, perfecte a febre judicat. Plerumque vero fit, ut hi, qui doloribus judicantur, in recidivam recidant, quod neutiquam materia illa ad crura, vel ad aliam quampiam ignobilem protruſa, totam cauſam morbificam adimat; ſi vero illis copioſæ copulentur vacuationes, judicium totum perficietur: oportet vero par-

a) Text. 142. *b)* Pag. 43. lin. 18. *c)* Coac. Præſ. 118, & Aphor. 44. ſect. 4

©BIU Santé

partes illas, ſi debeant ad febrem juvare, vehementer atque diu dolere ; ſiquidem tales dolores plurimum humoris noxii attrahentes, magnam quidem cauſæ partem revellendo adimunt, ut in *Heropyto a)* obſervatum eſt, de quo *in* 3. *Epid. tex.* 80. Hippoc. *Circa diem ſexageſimum e naribus quidem ſubſtiterunt eruptiones, ſed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt, haud multo poſt partes inferiores omnes dolebant, fiebat autem, ut vel febres majores eſſent, majorque ſurditas, vel hæ quidem remitterentur allevarenturque, verum partes inferiores ad coxendices ſitæ vehementius dolerent. Jam vero circa diem octuageſimum cuncta remiſſa ſunt, nihil tamen deſtitit, etenim urinæ boni coloris, & copioſiores ſubſidentias habentes, exſtiterunt, deliriaque imminuta ſunt.* Et *uxori Epicratis b)* crura decima die laborioſe doluerunt, quem dolorem altera die optima vacuatio, per ſudorem ſecuta, febrem allevavit. Hoc unum in iis doloribus notandum, quod nuper quoque diximus, dolores raro recte judicare morbos per ſe ipſos, niſi ipſis aliæ humorum vacuationes opem ferant, atque hinc eos, qui doloribus judicantur, recidivare, quia dolores totam noxiam materiam nequeunt a viſceribus avellere, ſed tantum partem, ex quo reiterari pugnam a natura, ſi totum morbum expugnare debeat, neceſſe eſt. Hinc multæ recidivæ, uti in *uxore Epicratis c), Cleonactide d) Abdera virgine e)*, Hippoc. 3. *Epid. text.* 79. accurate obſervavit, de qua præſertim dixit. *Vigeſimo ei pedes dolebant, ſurditas & delirium eam deſeruerunt, aliquantum e naribus erupit, ſudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigeſimo repetiit, rediit ſurditas, pedes aſſidue dolebant, mente excidit. Vigeſimo ſeptimo multum ſudavit, febre caruit, ſurditas eam reliquit. Reſtabat pedum dolor, ceterum fuit exacte judicata.* Hypochondrium etiam ſiniſtrum, atque lien in acuto morbo dolere atque intumeſcere, non inutile eſſe, Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 19. meminit. In ventre vero inferiori ; acrioribus humoribus inteſtinis commorſis, dolores concitati, ſæpe judicium per alvum futurum ſignificant : poſt aures etiam oborti dolores diu perſeverantes cum virium robore cri-

a) P. 1106. Ægr. 9. *b)* Epid. lib. 1. pag. 979. Ægr. 5. *c)* Loco ante allegato. *d)* Libr. 1. Epidem. p. 982. Ægr. 6. *e)* Pag. 1103. Ægr. 7.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 152 sur 615

©BIU Santé

criticum tumorem futurum (quem *parotidem* vocant) denotant. Optimi vero non minus ii erunt dolores, qui ſupernas ſedes derelinquentes, inferius deſcendunt, ad inferasve delabuntur. Morbum enim quocunque modo longe a principibus partibus recedere, optimum eſt. De quo Hipp. *in* 2. *Epidem. ſect.* 5. *text.* 10. *a*) *Si caput doleat, in pectus deſcendit, deinde in hypochondrium, deinde in coxam, omnia autem non poſſunt dolere.* Et *in* 3. *Prorrh. b*) *text.* 23. *Dolores, ſi ad infernas dilabuntur partes, facile ab his feruntur.* Ut in *Herophonte* fuit obſervatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid. c*) *Octavo febricitavit, lien reſidebat, omnia intelligebat, doluit ei inguen primum, ſecundum lienem, deinde in utramque tibiam dolores. Noctem facilem habuit, urinæ erant melioris coloris, & reſidebant in iis pauca. Die nono ſudavit, judicatus eſt, intermiſit. Die quinto rediit, ſimulque ſplen intumuit, febris acuta, ſurditas iterum, poſt recidivam die tertio, reſidebat lien, imminuebatur ſurditas, crura dolebant, recte ſudavit, judicatus eſt die decimo ſeptimo.* Atque hæc de bonis doloribus, de quibus, ut boni ſint dicendi, hæc obſervari debent; primo eos in aliquo decretoriorum dierum incipere cum ſignis coctionis, ipſosque vel ſequi, vel antecedere optimam evacuationem, vel per ſanguinem, vel per vomitum, vel per ventrem, vel per urinam, vel per ſudorem, vel per ſputum: demum ſi boni ſint, ab ipſis vel ſtatim vel paulo poſt ægrotos melius ſe habere, vel ex toto ſanari, eſt neceſſarium. Adde quod hi omnes, non parvi, at quidem magni ac laborioſi exiſtunt, neque paululo momento temporis ceſſant, ac tolluntur, ſed quinimo diu vigere debent. Sed jam ad illos, ex quibus præſcitur exitium, deſcendamus.

CAP. XX.

De doloribus exitium prædicentibus.

Dolores quinam mali.

Mali omnes ſunt dolores nobilem partem corporis exercentes, tum qui una cum morbo prodeunt, quique pathognomonica ſigna exiſtunt, tum qui poſtea apparent; ii enim cum aliis ſignis pathognomonicis, ſeu propriis, prognoſticum indicant,

a) Pag. 1040. lin. 16. b) 1. Prorrhet. 114. c) Pag. 974. Ægr. 3.

©BIU Santé

cant, veluti in phrenitide capitis dolor vehemens atque aſſiduus, cum aliis phrenitidis ſignis propriis exitioſis, lethalis eſt; ſed de his aliis accuratius, quando de ſingularum inflammationum prognoſtico ſermonem habebimus. Sunt vero ex his aliqui ex partis præſtantia, qui plerumque exitium inferre ſoleant, utpote qui cor invadunt, os ventriculi, fauces ſtrangulantes, caput, aures, pectus, ac veſicam. Semper enim in hiſce membris dolores ſunt pernicioſi, maximeque cum febre aſſidua atque aliis ſævis ſymptomatibus, ex quibus phlegmone illarum partium ſignificatur, qui plerumque lethalis exſiſtit. De quo Hippoc. in 4. *Aph.* 64. dixit: *In febribus circa ventriculum fortis æſtus, & oris ventriculi dolor, malum.* Et *Aph.* 65. *in acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum.* Ac de faucibus *in* 1. *Pror. a) text* 54. *Fauces dolentes abſque tumore cum implaciditate, ſtrangulantesque ſupra modum, pernicioſæ.* Et 3. *prog. b) text.* 11. Hipp. ait hujuſmodi dolorem cum orthopnæa, ſine apparente in faucibus vel collo tumore, ſumme exitioſum: ex tali ſiquidem dolore gutturis internam atque magnam inflammationem, ut alias quoque dicemus, ſignificari, Galen. *in comment.* docuit, quæ ſine dubio lethalis eſt. Capitis item aſſidui, vehementesque cum febre continua ac magna dolores admodum ſunt timendi, hi ſiquidem vires reſolvunt, vigiliasque & deliria inducunt, atque demum convulſiones lethales. De quibus Hip. *in Progn. c) text.* 36. *Capitis dolor vehemens, & continuus cum febre, ſi quod ex indiciis exſtiterit exitioſis, lethalis admodum eſt:* quales Hipp. *in Philiſta d) Polyphante e)* atque *Eualcidæ f) famula*, phreniticis obſervavit. De aurium vero dolore in eod. *lib. g) text.* 36. *Aurium dolor acutus cum febre continua, ac vehementi, difficilis eſt, periculum enim delirii abolitionisque imminet.* Et de ventre *in Coacis prædictionibus h). A dolore ventris laborioſo febris ardens, lethale.* Et de pectore *in* 1. *Prorrhet. i). Dolor pectoris firmatus, & ægre aufferibilis cum torpore, malus, ſuper febricitantes bi ſi acute ardent, moriuntur.* Et de veſica *in* 2.

In partibus nobilibus.

Capitis aſſidui vehementes.

a) Text. 86. b) Pag. 45. lin. 4. c) Pag. 44. lin. 34. d) Epid. lib. 3. p. 1070. Ægr. 4. e) Epid. lib. 7. Text. 120. p. 1238. f) Ibid. text. 121. g) Prognoſt. p. 44. lin. 45. h) Text. 130. i) Text. 70.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 154 sur 615

©BIU Santé

prognoſt. a). Si veſica dura eſt, & dolore vexatur, difficilis omnium & exitialis eſt: exitioſiſſima vero eſt, quæcunque cum febre continua affligit, qui enim ex ipſa veſica fatigat dolor, interimere hominem ſufficit. Quare dolores partium nobilium, ſi magni ſint, in principio morborum acutorum admodum ſunt periculoſi, & cum malis ſignis lethales. Qui vero non in principio acutorum, viſcerum ac partium nobilium dolores, ſed poſterius, morbo prægreſſo, manifeſtantur, ſi magni, aſſiduique ſint, pernicioſiſſimi judicari debent; nam hi magnam phlegmonem præter febrem de novo nobile viſcus acceſſiſſe oſtendunt, quæ non niſi a robuſtiſſima natura vinci poterit: ex quo merito hos dolores ſæviſſima ſequi ſolent ſymptomata, quippe extremorum frigiditas non niſi fortem dolorem ſequi ſolet, ut Hippocrat. *in Aph. 26. Sect. 7.* expreſſit. *In dolore forti ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Deliria ſequuntur dolores capitis, phrenitides lethales, vomitus virulenti, convulſiones, abſceſſus & ſuppurationes. De iis *in 1. Prorrh. text. 10. Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt.* In his etiam vomitus virulenti ſunt lethaliſſimi, ut ait Hipp. in *1. Epid. 2. text. b)* 54. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur.* Quod & in *1. Coa. præſ. c) ſec. 1. text. 76.* legitur. Convulſiones quoque vel exſiccatis partibus nervoſis, vel attracto multo ad dolentem partem humore, non raro viſuntur, de quibus *d) in 3. Prorrhet.* ait: *In capitis dolore Coma & ſurditas * abſceſſum aliquem poſt aurem eructant.* Suppurationem vero indicant continui do-

Dolores partium nobilium morbo prægreſſo quinam pernicioſiſſimi.

a) Pag. 43. lin. 42. Coac. præl. 471. *b)* Pag. 948. ſub finem. *c)* Text. 169. & 176. *d)* Hiatum hic deprehendet lector attentus, qui hac ratione repleri poſſe videtur: *De quibus in* lib. 1. Prorrhet. Text 115. *ait.* In febribus tenuiter exſudantes, cum capitis dolore & alvo intercepta, ad convulſiones proni ſunt. *Quod & in* Coac. præſ. text. 154. & 177. *iisdem pene verbis repetitur.* Et text. 171. In acutis capitis doloribus, & torporibus cum gravitate, convulſiones fieri in proclivi eſt *Adde &* text 174. *Et* lib. 1. Prorrhet. text. 104. Faucium gracilium dolores ſuffocantes convulſivum quid habent, præcipue ſi ex capite oriantur. Et text. 106. Lumborum dolor, & capitis, & oris ventriculi, cum forti excreatione, convulſivum quid habet. *Quibus ex locis Hippocratis & plurimis aliis patet affatim, dolores partium vehementes aliquando excipi à convulſionibus. Abſceſſus autem dolorum quoque ſequelæ ſunt, de quibus in Lib.* 1. Prorrhet. text. 168. *ait.* In capitis dolore Coma & ſurditas &c. *lege porro in fine hujus pag.* poſt * aſteriſcum.

©BIU Santé

dolores, ut Hipp. meminit in 7. *Aph.* 22. *A ventris dolore diuturno, ſuppuratio.* Et in *prognoſticis a*), dolores, qui circa thoracis ac pulmonis ſedes diu conſiſtunt, quique neque ſputorum purgationibus, neque ventris dejectionibus, neque venæ ſectionibus, neque medicamentis ac victus ratione deſinunt, ſuppurationem ſignificare, dummodo nullum ex exitioſis ſignis adfuerit, nobis Gal. prodidit; ut in *Egiſipolis puero* tabido ab Hippocr. *in* 7. *Epid. b) text.* 48. fuit obſervatum. Quare hoc modo dolores viſcerum, ſeu partium nobilium, judicandos fore putamus, quibus ſi aliquod lethale ſignum ſimul acceſſerit, vel eos dolores ſequatur, exitium præmonſtrabitur, atque non minus, ſi vel alii fuerint dolores, nobiles partes affligentes, vel alia gravia diverſi generis ſimul illuxerint ſymptomata; hæc enim (quum plures ſimul affectus graves oſtendant) ſimul cum gravi dolore, vel multis doloribus ſi illuceant, perniciem prædicunt: vix unum quidem ſimplicem morbum magnum natura expugnat, quid cum multis? certe ſuccumbet, niſi robuſtiſſima fuerit. De his in 2. *Prorr. c)* inquit: *Quibus alvus liquida, laſſitudo, capitis dolor, ſitis, vigilia, obſcuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur ſpes eſt.* Et in 2. *Prorrh. d) text.* 40. *Quibus manus tremulæ, capitis cervicisque dolores, ſubſurdique fiunt, & nigra denſataque mejunt, his ventura exſpectare nigra perniciosum.* Et de pluribus ſimul nobiles partes eodem tempore occupantibus doloribus in *lib. c)* 2. *Stomachi dolor cum hypochondrio contento, dolorque capitis, malignum.* Sed jam ad dolores partium ignobilium accedamus, quos ſuperius diximus ſæpe bonos eſſe, modo fiant cum humorum quapiam concoctione, diuque partes illas affligant, neque brevi tollantur, atque ab ipſis febris, ac alia gravia ſymptomata vel plane tollantur, vel, quod plerumque fit, mitiora reddantur, atque ab ipſis ægroti melius ſe habeant. Tales vero in diebus decretoriis incipere diximus, nullaque ab ipſis ſymptomata gravia fieri, neque augeri. Mali vero in ignobilibus partibus in principio morbi, quo tempore omnia cruda exſiſtunt, incipientes, a quibus nedum ſymptomata gravia membrorum nobilium tolluntur, vel mitiora evadunt,

Dolores partium ignobilium quinam boni.

a) P. 41. lin. 35. & ſeq. b) Pag. 1225. text 60. c) Lib. 1. text. 38. d) Ibid. text. 95. e) Ibid. text. 72.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 156 sur 615

©BIU Santé

Dolores quinam peſſimi,

dunt, at quinimo magis nova ſæviſſimaque tales dolores ſequuntur, obortaque ſæviora redduntur. Peſſimi vero ii ſunt, quos in longinqua ignobilique parte obortos, uti in pedibus, cruribus, genubus, coxendicibus, inguinibus, atque in aliis hujuſmodi partibus, febris continua ſequitur, graviaque non minus ac ſæva ſymptomata, a quibus ægroti in deterius labuntur. De quibus *in Coacis præſagiis a*). *Convulſio in febre, manuum pedumque dolor, maligna ſunt: malignus quoque doloris impetus e femore. Sed nec genuum dolor bonus, ac etiam ſuarum dolor malignus eſt, & mentem emovet, tum alias, tum ſi urinæ ſublimamentum elevent.* Quales fuere prorſus in *Critione*, & *Lariſſa Calvo*, qui eo morbo interiere. De *Critone* enim Hippocrat. *in* 1. *lib. Epid. b*) *com.* 3. *text.* 26. ait. *Critioni in Thaſo recto ambulanti pes dolere ex pollice cæpit: decubuit eodem die horreſcens, faſtidioſus, parum calens, nocte deſipuit, altero die tumor toto pede, & ad talum ſubrubens cum contentione, puſtulæ nigræ, febris acuta, valde inſaniens, &c. poſtridieque quam ægrotare cæperat, periit.* Et de Lariſſa Calvo *c*). *Dextrum femur doluit repente, nihil ex iis, quæ offerebantur, juvabat. Primo die febris acuta ardens paulatim, neque comitabantur dolores, febris non increvit, implacidior erat, non dormiebat, extremæ partes frigidæ, multa urina neque ea bona reddebatur. Tertio femur deſiit dolere, mentis alienatio, & turbatio, multumque ſeſe jactavit, quarto ad meridiem periit.* In ambobus his ægrotis dolores pedis, atque coxendicis peſſimi exſtiterunt, tum quia primo in principio (quo tempore Galen. *in* 1. *de criſibus cap.* 8. omnes dolores apparentes peſſimos vocat) apparuerunt, a quibus febris acuta, delirium, anxietas, vigilia, & alia gravia ſymptomata prodiere, quæ multitudinem humorum præmonſtrabant, quæ varias lædebat partes, varia ſymptomata ac morbos faciebat: idemque in eo *d*) qui caleſcens cœnavit, cui poſt ſævum tum morbum, tum ſymptomata, decimo die crura doluerunt, a quo omnia exacerbata ſunt, & paulo poſt obiit. In *muliere* vero *apud frigidam aquam e*) die 27. coxendix diu doluit, a qua febris acceſſit, & indeterius mulier abiit. Sunt vero non minus mali ignobilium partium dolores, tum qui cito eva-

a) Text. 30. *b*) Pag. 985. Ægr. 9. *c*) Epidem. lib. 3. p. 1101. Ægr. 5. *d*) Epid. lib. 1. p. 988. Ægr. 12. *e*) Epidem. lib. 3. pag 1096, Ægr. 2.

©BIU Santé

evaneſcunt atque occultantur; tum qui primo a longinqua parte incipientes poſtea ad viſcera aſcendunt, indicio ſunt humorum ad nobilia membra delabentium. De his Auctor *Prorrhet. in* 3. *prorr. a)* 78. *dolores absque judicatione ſoluti inutiles:* quibus Galenus in comment. addidit, *occultati*, de quibus ipſe ſic ait. *Repente vero occultari dolorificas affectiones absque hoc, quod in alia quadam, quæ manifeſta ſit, abſceſſus fiat, tranſmigrationem contriſtantium ſuccorum ad viſcera ipſa factam, oſtendit.* Hi quoque, qui cum inceperint, ſtatim evanuerunt, ſed aut qui, cum magni fuerint, diminuuntur, peſſimi exiſtunt; nobisque ſunt vel naturæ prælanguidæ, quæ totam noxiam materiam a ſe propellere nequeat, vel multitudinis humorum, quam pars dolens nequeat in ſeipſam capere, indicia, ut de *Critone* Gal. prodidit. De iis *in* 1. *Prorrhetic. text.* 36. *Suræ dolores absque ratione derepente occultati, deſipientiam in ipſis parere.* Et *in* 2. *lib. b). Si quippiam in urina ſublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit.* Atque *in c) tertio: Lateris dolor ex ſputis biliosis, ſi absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Quod neque, ut *Galenus* monuit, ſemper, neque ſæpius fit, poſſunt tamen nedum deliria, ſed alia ſæviora quoque ſymptomata prænunciare, ex humore quippe ſurſum in cerebrum aſcendente. Quare peſſimi exiſtunt dolores in partibus ignobilibus facti, cito vel repente occultati. Quibus non minus, ut dictum eſt, timendi ſunt, qui in remota a viſceribus, ſeu longinqua parte, concitati ad ſupernas partes aſcendunt. Quos expreſſit Hippoc. *in* 3. *lib. Prog. d) text.* 70. dicens: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos, & inferas ſedes, ſi præcordia attigerint, inferas relinquentes ſedes, exitiales admodum ſunt. Itaque conſideranda alia ſigna. Nam ſi quod & horum pravum exſtiterit, deſperandum de ægro eſt. Si vero, aſcendente in præcordia morbo, alia ſigna parva non exſtiterint, talem fore purulentum admodum exſpectabis.* Ex quo ſemper humoris ad ſupernas partes ab ignobilibus e longinquis

a) Lib. 1, text. 170. Ubi Autor noſter, Galenum ſecutus, πας' ους, omiſit, quod tamen Foeſius, juxta exemplarium fidem, adjungendum putavit. Vide omnino hujus adnotat: in hunc aphoriſm. b) Lib. 1. Prorrhet text. 37. c) Ibid. text. 97. d) Pag. 43. lin. 32. & ſeq.

©BIU Santé

quis recurſio, mala: uti in 2. *Prorrh.* *a*) *text.* 51. ait, *ex lumborum recurſione, oculi perverſio, mala.* Et poſtea *text b*) 58. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recurſiones febriles cum horrore, aquoſa, tenuia, & multa evomentes, mente aberrantes, voce privati, nigra vomentes, moriuntur.* Et in 3. libr. *c*) *Quibus lumborum tenues & diuturni dolores ad hypochondria euntes, & ciborum averſio cum febre, dolor his valens contentusque ad caput perveniens, cito cum quadam convulſione perimit.* Et in 2. *coac. præſ.* *d*) *com.* 1. *ſec.* 5. *text.* 30. *Qui dolores acuti pauliſper in claviculas, & in ſuperiores partes tranſeunt, lethales.* Quamobrem dolores partes longinquas excercentes, tam qui occultantur, quam qui ad ſuperas ſedes recurrunt, peſſimi exſiſtunt, ac cum ſigno pravo lethales. Demum dolores etiam quamcunque partem occupantes, ac affligentes, qui ab ægrotis non ſentiuntur, pernicioſi exſiſtunt, quod vel delirium, vel ſentientis facultatis exſtinctionem denotant. De his Hippoc. *in* 2. *Aphoriſm.* 6. *Quicunque, dolentes parte aliqua corporis dolorem non ſentiunt, his mens ægrotat.*

CAP. XXI.

De prædictione ex laſſitudinibus.

Ex laſſitudinibus homines ſæpius in morbos acutos incidere, neminem in Medicina verſatum latet, quod *Sileno* *e*) contigiſſe Hippocrat. meminit. De ſpontaneis itaque laſſitudinibus, quas non ſimpliciter laſſitudines vocari Gal. voluit, ſed ſpontaneas, interius cauſas habentibus, tantum agendum eſt. Harum autem laſſitudinum triplex eſt differentia, una, quæ ulceris, altera, quæ tenſionis, tertia ex ambabus compoſita, quæ inflammationis ſenſum præ ſe fert; prima ex Cacochymia, altera ex plenitudine, tertia ex utrisque una coeuntibus habet originem. Hæ vero plerumque univerſum corpus, quippe omne genus muſculoſum, & cutem ipſam, occupant, aliquando dorſum ipſum, quod multis acute ægrotantibus accidiſſe quisque noſtrum ſæpius in praxi vidit, aliquando caput, aliquando, ut docet Galen. *in libro de curandi rat. per ſang. miſſionem* jecur, aliquando lienem, quandoque ventrem, interdum coſtas, ſeptum trans-

Laſſitudinum differentiæ.

a) Lib. 1. 69. *b*) Ibid. text. 83. *c*) Prorrhet. lib. 1. 100. *d*) Text. 70.
e) Epidem. lib. 1. p. 969. Ægr. 2.

©BIU Santé

transverſum, vel os ventriculi, vel aliud ex internis membris occupat. Aliquando etiam eæ laſſitudines in brachiis, aliquando in coxendicibus, cruribus, vel pedibus obſervantur, quædam etiam ipſarum in principiis ortæ diu durant, & aliquæ in augmento vel ſtatu, atque demum aliæ morbo declinante ſentiuntur. Bonæ vero ad prædicendam ſalutem æſtimantur, quæ in brachiis cruribusque apparent, cum ſignis coctionis; forte enim decumbentis ac propulſi humoris a præcipuis membris ad longinquas ignobilesque partes, perinde ac dolores etiam, indicant, quæ nedum in hiſce partibus, ſi una cum ſignis coctionis, at quinimo etiam in univerſo corpore, præſertimque in dorſo, obſerventur, bonæ ſunt judicandæ; ſæpe enim metaſtaſin, ſeu transmutationem humorum ab internis membris ad externa, quippe ad muſculos & ad cutem factam, ſequuntur: ignaræ etiam mulierculæ id ſcire putant, cum audierint ægrotos lamentari de corporis gravitate tenſiva ac phlegmonoſa, morbo jam aliqua ex parte declinante, (quod laſſitudinis genus frequentius tunc temporis ſentitur) eos ſolantur, dicentes optimum ſignum eſſe, atque ex iis nobis ſignificari morbum foras exire: ſæpius enim ægroti, qui prius a vehementia morbi vexati, cutaneas illas partes laſſatas non ſentiebant, laſſitudine fracti obſervantur vel ideo, ut jam dictum eſt, quod vere morbus internas ſedes deſerat, ad externas exeat. Una quidem omnium eſt conſpiratio partium, atque conſluxus, ſæpeque noxii humores quocunque modo a natura concocti, e magnis vaſis ad parva delabentes, ſeſe in muſculos tandem atque vel etiam in cutem recipiunt, laſſitudinem efficientes. Hæc enim aliquando abſceſſus præcedunt, de quibus Galen. *in lib. 4. Aph.* 31. ſcripſit: *Quomodo in febribus facta ſit laſſitudo, ad articulos, & maxime circa maxillas fiunt abſceſſus: hoc vero ideo uſu venit, quia a calore febrili ſublata in caput eſt humorum copia, quam inde poſtea ruentem maxillarum adenes ſuſcipiunt, quomodo fit, quum in alas, & inguina a ſuperioribus partibus aliquid pervenerit.* Optimæ quoque exſiſtunt, quæ aliqua vacuatione vel arte procurata, vel ſponte præſtita, evaneſcunt; optimam quidem vacuationem ac criticam denotant, qua ægroti juvantur

Laſſitudines quænam bonæ.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 160 sur 615

©BIU Santé

tur; de qua in *Coacis prædictionibus.* a) *Qui comate pressi, & lassitudine fracti, obsurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Quæ vero vel in toto corpore vel in dorso, vel in aliqua alia parte, humoribus nihil concoctis, omnes malæ sunt judicandæ, omniumque maxime cum malis signis prodeuntes, atque si una multa alia sævaque fuerint symptomata. Non minus etiam eæ erunt suspectæ, quas nulla vel arte vel a natura facta vacuatio levat, de quibus forte Auctor Prorrheticorum *in* 2. *Prorrh.* b) *text.* 3. *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, obscuritas, & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, spes est.* Et in 1. *coa. præsag. sect.* 1. *text.* 35. *Delassati caliginosi, pervigiles, in somnum inclinati, desudantes, recalescentes, malum:* Et 2. *Coac. præs.* c) *sect.* 1. *text.* 7. *lassitudine fracti cum horrore, cum exsalaverint judicii modo, & recaluerint celeriter, malum, cum alias, tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit.* Ubi vero multa simul adsint symptomata, cum his pessimum est; multitudine enim humorum naturam undique gravatam, ac oneratam significant. De quibus *in* 3. *coac. præs.* d) *sect.* 1. *text.* 34. *Lassati, singultuosi, stupore occupati, malum.* Et postea e) *Ab oculorum perversione cum lassitudine, & febre, rigor lethalis: coma quoque in iis accidere, malum.* Cum multis itaque symptomatibus lassitudines malæ, lethalesque, si morbo plane crudo sentiantur, & cum aliquo signo pernicioso. Sed de his satis, atque de prædictione a vigilia, somno, comate, ac aliis soporosis affectibus, nunc agamus.

Quænam malæ,

Cap. XXII.

De vigilia, quidque ipsa morbis præsagiat.

Tametsi vigilia, & somnus ad primum ac communem sensum, ut Galen. meminit, pertineant, de cujus symptomatibus superius partim egimus, atque nunc agere putamus; nobis vero placuit, absoluto de sensibus particularibus prorsus sermone, de vigilia & somno, soporiferisque affectibus, quatenus ad Prognostici cognitionem faciant, hic agere, priusquam a motricis facultatis symptomatibus Prognosticum indagaremus. Vigiliam autem ac somnum hic primo naturalem statum non ex-

a) Text. 182. b) Lib. 1. 38. c) Text. 36. d) Text. 45. e) Text. 221.

©BIU Santé

excedentes consideramus, quando hi nihilo tum alterati, tum mutati, quippiam etiam nobis ad morborum prædictionem afferant. Uterque enim bonus est, optimumque ad præsagiendum erit, si ægroti vigilent, tum dormiant, ut antea, cum recte valerent, consueverant. Impossibile siquidem videtur, hominem ex morbo aliquo mori, vigilia somnoque inculpatis utentem, seu his non aliquo modo mutatis, de his Hippocrat. *in Prognosticis a) 2. prorr. text. 11. De somnis autem quemadmodum & ex natura in consuetudine nobis est, interdiu quidem vigiliare, noctu vero dormire convenit. Si vero hoc fuerit transmutatum, pejus est.* Et in Aphorismis *b) Ubi somnus delirium sedat, bonum.* Sed jam ad vigiliam, de qua sejunctim nunc agendum duximus. Ipsa quidem est, ut Gal. docet, animæ extensio a principio ad omnes partes corporis, quam contingit aliquando multam, aliquando paucam esse, quod diutius ac multum quandoque a suo principio extendatur, ac quandoque brevius atque parcius. Quare vigilia exinde fit multa ac pauca: hanc sub sermone de somno, posterius absolvendo, comprehendimus. De illa vero nunc agimus, quæ est multa innaturalisque animæ extensio, ac effusio a suo principio ad singulas partes corporis, quam cerebro exsiccato fieri, a calidis mordentibusque succis, vel halitibus, Galen. multis in locis tradidit, ut *in 3. de loc. affect. in 4. de rat. vict. in acut. text. 4.* Propriumque esse vigiliæ, ait *in 1. Prognost. cap. 8.* Et *in 4. de præsag. expulsibus cap. 5. in 1. pro. 5*, ac *in 3. de loc. affectis*, atque alibi, ut a siccitate fiat, veluti somni ab humiditate; uti proprium est caloris, desipientiam deliriumve movere, ita siccitatem vigiliam facere, ex quo eos, qui cerebrum nedum calefactum at simul siccatum habent, cum vigilia etiam delirare, Gal. *in 4. de præsag. ex pulsibus cap. 8.* nobis prodidit, atque senes ex siccitate vigiles fieri *in 3. lib. Aph. 31.* Sed ex his nunc vigiliarum prognosticum intelligamus, ac inprimis illarum quidem, quæ salutem præsagiant. Sunt enim aliquæ, etsi omnes malæ sint, optimum significantes, utpote quæ antecedunt bonas crises, quas præcedunt in ægrotis nedum vigiliæ ipsæ, at inquietudines, anxietates, deliria, convulsiones, dolores, ac alia, ut docuit Gal. *in lib. 3. de Crisib.* Tales

Vigiliæ quæ salutem præsagiunt.

a) Pag. 39. lin. 47. b) Sect. 2. Aph. 2.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 162 sur 615

©BIU Santé

vero vigiliæ apparent in augmento vel in vigore morbi, quo tempore præſertim ægrotos magna ex parte vigilare, graviter ſe habere, & vehementius febricitare, quo propius ad judicationem accedunt, Gal. *in* 4. *Aphor.* 70. docuit. At quinimo Gal. quoque *in* 3. *lib. de Criſib.* ſtatuit in morbis acutis vigiliam cum ſignis coctionis criſin ſignificare. De his *in* 3. *Prorrhet. a) text.* 40. 43. 44. *Qui compoſiti perturbantur, pervigilant, naribus ſtillant, ſexto die levantur:* et, *capitis affecti gravitate; & ſincipite dolentes, pervigilesque ſanguinem profundunt,* et *qui pervigilaverint, repente cum inquietatione quadam ſanguinem profundunt, tum alias, tum ſi quippiam antea fluxerit,* atque etiam *b) text.* 57. cum dicit. *Qui in horrore ſimul judicatorie ſudant, poſtridie vero ubi inhorruerint, præter rationem vigilant, hos ſanguinis eruptionem incurſuros, puto.* Et in Coacis prædictionibus *c). Quæ ſtatim turbulentum ægrum vigilemque reddunt, & alvi excrementa nigra & compacta, ſanguinis eruptionem e naribus quibusdam adferunt.* Hæ igitur ex vigiliis ſalutis ſpem ægrotis promittunt, non alia ratione, quam faciunt dolores, convulſiones, deliria, anxietates, criſin prædicentes. Hisque exceptis omnes, quocunque modo fiant, ac prodeant, malæ, ſiquidem vigilia ſiccat univerſum corpus, atque, ut Gal. *in* 7. *meth. med. cap.* 6. docuit, iis eſt infeſtiſſima, qui ex ſiccitate laborant, quos ipſa, ſi diu duret, ad convulſionem conſumtionemque deducit. Ex quo mirum non eſt, ſi in ardentibus febribus aſſiduæ vigiliæ convulſiones lethales accerſant, quod immodice alia corpora inflamment, ut in quibusdam febres concitare ſoleant, maximeque, ut Gal. *in* 1. *de ſanit. tuenda* animadvertit, in infantibus. Refrigerant etiam interna viſcera, ipſorum calorem refolvendo, quod expreſſit Hippoc. *in Epidemiis d)* dicens. *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior.* Ibique corpora etiam digerere, ac reſolvere vigilias, docuit, ex quo vires illis diu perſeverantibus valde dejici, ac exſolvi, Galen. *in lib.* 12. *met. med. cap.* 8. prodidit. Addamus quoque, vigilias cruditates humorum, ex Galen. *in* 1. *de vic. rat. in acutis,* fovere atque augere. Quamobrem hiſce de cauſis vigiliæ in acutis mor-

Vigiliæ fere omnes malæ, & quare.

a) Lib. 1. text. 132, 135, 136. b) L. 1. Prorrh. 149. c) Text. 110.
d) Lib. VI. ſect. 4. text. 12.

©BIU Santé

morbis omnes malæ judicari debent, omniumque pernicioſiſſimæ perpetuæ, quæ cum omnia prædicta mala ægrotis inferant, quis exitium ab ipſis non prænoſcet? Hæ ſane familiarius convulſionem accerſunt, atque delirium, quæ bifariam ab his fiunt, uno modo exſiccato, ac inflammato cerebro, atque altero humore calido oppleto; quatenus vigilia quævis, ut nuper docuimus, cerebri aut vacuitatem ſeu exſiccationem, aut humorum calidorum repletionem, ſeu phlegmonem adeſſe denotat: ex hac quidem cauſa cum vigilia deliria & convulſiones concitantur, non omnino lethales; quando interdum vacuato, ac reſoluto, aut ad aliam partem propulſo calido humore, reſolvantur, de quo *in* 3. *Coa. peæſag. a) ſect.* 1. *text.* 36. *Pueris acuta febris, alvi ſuppreſſio cum vigilia, adhæc exaltatio, & caloris mutatio, multus rubor, convulſionem ſignificat.* Timendæ tamen cum his maxime ſunt, etſi perpetuo non ſint lethales, ex quo probe Hippoc. de his *in* 7. *Aphor.* 18. dixit. *In vigilia convulſio, & deſipientia malum.* Ex illa vero, cum vigilia, aut poſt ipſam, convulſiones, aut deliria plane lethalia exiſtunt. Non ſecus atque convulſiones ardentibus febribus ſupervenientes, de quibus poſterius dicemus, irreparabile exitium prædicant. Qualia in *phrenitico* tribus diebus mortuo Hippocrat. obſervaſſe, *in tertio Epidem. b) com.* 3. *text.* 75. meminit. Hæ vero cum aliis ſignis, quippe cum vomitibus æruginoſis, capitisque dolore, delirium ferinum, ac lethale præſagiunt. De quibus auctor Prorrhet. *in* 1. *Prorr.* 10. dixit: *Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt*, ut *phrenitico* nuperrime dicto accidit. Aſſiduæ itaque vigiliæ ac peruetuæ plane in acuto morbo lethales exſiſtunt, quales in *phrenitico c)*, in *uxore Dromeadæ d)*, quæ a prima die ad quartum uſque inſomnis. Inſomnes multos ardentibus febribus ægrotos obiiſſe, Hippocrat. *in primo Epidemiorum com.* 2. *e) text.* 29. prodidit. Ex quo merito *in* 2. *Progn. f) text.* 12. dixit. *Peſſimum vero eſt, ſi neque interdiu, neque noctu dormiat*: Dolor enim ac labor, vel deſipientia, ab eo indicio ſignificatur. Cum vigilia vero ſi aliquod

Quænam lethales.

a) Text. 109. b) Pag. 1100. Ægr. 4. c) Vide ſub. lit. a. d) Epid. lib. 1. Ægr. 11. Pag. 987. e) Pag. 954. f) Pag. 39. lin. 52.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 164 sur 615

©BIU Santé

ex exitiosis signis etiam illuxerit, plane exitiosum erit. Considerandæ vero sedulo sunt vacuationes, simul cum vigilia non desinente observatæ, quæ omnes malæ sunt, quod vel symptomaticam naturæ excretionem, inutilemque, vel pravam præmonstrent, certum exitium denotabunt. Malæ sunt, si sudor capitis frigidus, atque copiosus, assiduus. De quo *in* 2. *Coa. præsag. a) sect.* 1. *text.* 4. *Exsudantes, vigiles, recalescentes, malum.* Excretionesque aliæ nihilo sublevantes cum signis cruditatis, pessimæ, stillæ narium, vomitus virulenti, exsistunt. Sequuntur vigilias aliquando vacuationes, quæ cum nihil juvant, pessimæ judicantur, sæpiusque ægros offendunt, morbum adaugent, quod in omnibus tum vacuationibus, tum symptomatibus, ægros juvare debentibus, pernicioſum esse, Galen. *in Prorrheticis*, atque alibi docuit, ex eo, quod in morbis acutis excretiones, & alia quæ juvare solent, ni juvant, mala dicuntur; atque si, præterquam quodnon juvant, etiam lædant omnino lethalia dici debent. Sæpe vero, quemadmodum assiduas vigilias in illis morbis diximus sequi convulsiones pernicosas, phrenitides ferinas, ac tremores, ita aliquando comata lethalia subsequuntur: si etenim, ut superius meminimus, a vigilia somnus longus, qui tamen ægros melinsculos faciat, sequatur, optimum; qui vero nihil nedum juverit, sed quinimo ægrum oblæserit, lethalis erit: de illoque *in* 2. *Aphor.* 2. Hippoc. dixit: *Somnus delirium sedans, bonum.* Et de hoc. *b) In quo morbo somnus laborem facit, mortale. Si vero somnus juvat, non mortale:* Comata vero, assiduas vigilias secuta, plerumque exitiosa exsistunt; quia resoluto, ac refrigerato nativo calore fiunt. Quod summe exitiosum esse Gal. *in* 4. *lib. Aphor.* 67. scriptum reliquit: insanabilia enim esse frigora, quæ calidis siccisque succedunt affectibus, ibi docuit. Accidunt vero vigiliis aliquando comata, aut resoluta bile & sicca evaporatione, quæ vigiliarum causa fuerat, remanente pituitoso humore, qui cerebrum humectat ac diluit. Hæc cum signis coctionis, viribus valde consistentibus, haud pernicioſa apparent. De his (cum de vigiliis abunde scripserimus) nunc accuratiorem sermonem instituemus.

CAP.

a) Text. 41. *b*) Aphor. 1. Sect. 2.

©BIU Santé

CAP. XXIII.

Quid ſomni in morbis præſagiant.

Somnos veternoſos appellamus omnes, a quibus ægri aut non expergiſcuntur, aut non minima difficultate, habentes ad ſomnum maximam propenſionem, quod quidem obſervamus in Comate ſeu Cataphora, Caro, Catoche ſeu Catalepſi, atque in veterno ſeu Lethargo. Ut vero ex his ſomnis, ac vel etiam ex naturalibus, ſcite Prognoſticum indagemus, quædam ad horum ſoporiferorum, ut ita vocemus, affectuum notitiam in primis ſunt a nobis cognoſcenda; & primo diviſo ſomno in naturalem atque non naturalem: de naturali loquimur, qui nihil aliud eſt, Galeno auctore *in primo Prognoſt. comm.* 12. quam animæ delatio ſecundum naturam a finibus ad principium, vel eſt quies vacatioque ab animalibus actionibus. In hoc enim calor nativus labore feſſus, ac per vigilias exſiccatus, copioſo humido indigens, in viſcera & ventrem convertitur, ibique exiſtente humido recreatus foras erumpit, atque vigilias inducit. Hinc Hippocrat. *in* 6. *epidem. comm.* 4. *text.* 12. ait: *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior, dormiens e contrario:* quod in ejuſdem libri *com. quinto* a) ſcripſerit: *ſanguinem in ſomno ad interiora magis refugere*, ex quo Galen. *in comm. text.* 30. ſcribit. *Vigilanti exteriora magis calent, interiora magis frigent, & contra*; ex eo quod, ut paulo poſt, Hippocratis ſententiam confirmans, ſcripſit, in ſomnis ſanguinem & cum eo naturale calidum interius abdi, & in vigiliis ad extima profundi. Fit vero calore nativo intus retracto, ut exterioribus refrigeratis omnes ſenſuum actiones atque opera ſileant: ex frigiditate hac obſtructis meatibus nervorum, per quos calor & facultas exterius profunditur, animalia ceſſant, ut ait Galen. ab omnibus animæ actionibus; atque hic eſt ſomnus naturalis, qui fit, ut dictum eſt, calore per vigilias exſiccato in viſcera ac ventrem recurrente, ut recreetur: hinc ab aſſumtis cibis ſomnus ſolet familiarius fieri, atque etiam, quæ particularis ſomni quoque erit cauſa, quod tunc temporis plures vapores humidi & craſſi, petentes caput, cerebri meatus obſtruunt, a quibus obſtru-

Somni veternoſi quinam dicuntur.

Somnus naturalis quid.

a) Text. 28.

©BIU Santé

ſtructis calor intus clauſus, quousque vapores ii non fuerint extenuati ab ipſo & excuſſi foras, ad vigiliam conciliandam profundi nequit. Quare colligamus ſomnum fieri, aut ubi calor per vigilias exſiccatus, humido indigens, ad viſcera, ut recreetur, convertitur, aut a vaporibus ciborum cerebri meatus obſtruentibus: ſed hic ſomnus ad innaturalium ſomnorum naturam accedere aliquibus pervidetur; atque ille plane eſt naturalis, & eo magis, ubi vapores ii copioſiores ſunt, quales in ebriis obſervantur, qui cerebro vini epoti vaporibus oppleto profunde diuque dormiunt. Quod Hippoc *in* 5. *Aphor.* 5. ita meminit, *ſi ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi eum febris arripiat, aut ad eam perveniens horam, qua crapulæ ſolvuntur, vocem proferat.* Namque hi, niſi a calore vinum ejusque vapores digerantur & diſcutiantur, ſuffocantur; hinc merito ait, *hos ſuperveniente febre juvari*, quod calor febrilis, longe naturali efficacior, digerat vapores vini: atque hic unus eſt ex ſomnis non naturalibus, quos Medici ex cauſarum diverſitate variis nominibus appellant, licet hos omnes *veternoſos* vocent. Hic vero affectus foras progredi non poteſt, ſed intus detinetur, aut ob multam humiditatem cerebrum occupantem, aut ob ſolum frigus, aut ob utrumque, aut ob virium languorem. Somnus is *veternoſus* proprie dicitur, qui in *Lethargo* concitatur, veluti qui *Caros*, in affectu *Caro* Græcis, & Arabibus *Subeth* dicto, & qui in *Catoche* ſeu *Catalepſi*, aut, ut vulgo Medicis placet, congelatione, atque non minus qui *Coma Cataphora* dicitur. Hi omnes ſunt ſomni præter naturam, quorum quoque non minus cognitio eſt illuſtranda. Cum hæc ad præſagiendum ex ſomnis magni momenti ſit. Primo hoc ſupponemus, quippe omnes, qui innaturaliter dormiunt, *comatoſos* & *veternoſos* vocari. Vocat enim *comatoſos* Galenus *in tertio Epidem. com.* 1. *text.* 7. qui habent in ſomnum delationem ac propenſionem. Vocat vero in ſomnum propenſionem, cum ægri vigilare nequeunt, non apertos habentes oculos, ſed conniventes. *In ſecundo vero Aphoriſ.* 3. Hippocrat. *Coma* vocat ſomnum longum, qui habet difficilem expergefactionem, qua quidem difficili expergefactione a ſomno longo naturali diſtinguitur, uti Galen. prius in hoc eodem *libro.* 2. *Aph.* 1. ita docue-

Somnus veternoſus quinam proprie dictus.

Coma quid.

©BIU Santé

cuerat: *Sed falsos esse quamplures, quod veternosos incipientes affectus longum sibi persuaserint somnum esse. Verum ii a nobis edocti, veternum (coma Græcis appellatum) prius dici non posse, quam in expergefaciendo difficultatem habeant conjunctam, nobis somnum recte longum appellari concedunt, qui tempore quidem naturalem superet moderationem, sed nondum ad expergefaciendum difficultatem habeat.* Quare lethargicos ac veternosos somnos appellamus, qui habent difficultatem ad expergefaciendum, quippe ubi ægri in somnum ita inclinant, ut oculos apertos non habeant, sed conniventes, palpebras claudere cupientes, simul dormire sperantes. Distinguuntur vero somni veternosi species ex eo, quod quidam somni nullum aliud quam ad somnum propensionem præ se ferunt, cujusmodi vere *coma*, *cataphora* & marcorem dicimus; alii vero nedum habent in somnum delationem, sed marcorem & inexpugnabilem pene dormiendi necessitatem, qualis in *lethargo* observatur; & alii una congelationem seu deprehensionem omnium corporis partium ostendunt, cujusmodi sunt in congelatis, qui affectus Græcis *Catoche* & *Catalepsis* dicitur; alii denique una cum somno vel difficili, aut fere inexpugnabili dormiendi necessitate, una motu omni ac sensu destituuntur, mensque non minus vitiatur, quales *Caros* Græcis, & *Subeth* Arabibus affectus, ostendit. Differunt etiam hi veternosi somni, quia ipsorum alii simplices ac tales exquisite sunt, & alii vigiliis misti. Proinde coma distinguitur in *coma* simpliciter, & in *vigil* appellatum, quod Græcis *Coma agrypnon*, hoc est absque somno dicitur, veluti alterum *Coma hypnoticum*, hoc est, somniculosum. Veluti *Typhomaniam* affectionem appellamus ex lethargo ac phrenitide mistam, in qua dormiunt, vigilant, delirantque. De qua Hippocr. *in Epidemiis a): Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed alia quadam Cataphora segni graviter interibant.* Sed jam causas veternosi somni differentiarum his præmissis prodamus. Comatis seu Cataphoræ Galen. *in tertio Epidem. comm.* 1. *text.* 7. quatuor esse causas statuit, quippe primam ubi multum humecta pars sit, quæ est sensus fons, in qua vel etiam Aristot. fieri somnum recte demonstravit, ut nonnullis ebriis usu venit. Secundam ait esse solum frigus, ut fit ex narcoticorum usu. Sed frigus aut principio obsedit, aut po-

Somni veternosi species quomodo distinguuntur.

Somni veternosi differentiarum causæ.

a) Lib. 3. sect. 3. pag. 1085.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 168 sur 615

©BIU Santé

poſtea ab immodico calore flammeo naturali fere conſumto, quod mortiferum eſſe, poſtea intelligemus. Tertiam eſſe tum frigus, tum humiditatem ſimul, quinimo his duabus concurrentibus cauſis fit ſomnus comatoſus. Quartam eſſe virium infirmitatem, quod genus comatis fit in moribundis, ut ibid. Galen. habet, propter infirmitatem virium, apertas palpebras ſervare non valentibus, ac ita affecti hoc habent, ut poſtquam oculi conniverint, aut nihil prorſus aut parum dormiant, ſed vigilent, nec attollere tamen palpebras queant. In *lib.* 2. *aph.* 3. ac *in* 3. *de locis affect. cap.* 3. & *in* 4. *de præſag. expulſib. cap.* 8. & in multis aliis locis docet Gal. ſiccitatis propria ſigna eſſe vigilias, & humiditatis profundum ſomnum, & frigiditatis ſtatuitatem itidem cum ſomno profundo, ut ex uſu narcoticorum apparet, cum humiditatis tum refrigerationis cerebri lethargicum ſomnum, veluti frigiditatis & ſiccitatis Catalepſin, id eſt, deprehenſionem ſeu congelationem, ex quo affectu non ſunt comatoſi, ſed ſublatis oculis intuentur inconniventer. Atque tot ſunt ex Galeno cauſæ ſoporiferorum affectuum exquiſitorum. Ubi vero miſti ſunt affectus ita, ut comatoſi vigilent, ac vel etiam delirent, miſtas quoque habere cauſas neceſſe eſt. Diximus Coma obſervari ſomniculoſum, & vigil; illius audiſtis cauſas; hoc vero fit, Galen. auctore *in* 1. *Aph.* & *in eodem libro quarto de præſag. ex pulſibus*, *cap.* 8. ubi cerebrum cum humiditas tum caliditas occupaverit: eodem quoque modo ubi humores calidi & pituitoſi fuerint in cerebro, ex quibus miſtis humoribus fit miſta illa affectio ex phrenitide ac lethargo, quam Græci *Typhomaniam* appellant; in qua quidem ægroti perpetuo dormiunt & vigilant, de quibus Hippocrates *in* 3. *Epid. comm.* 3. *a) text.* 16. *Nec phreniticorum ullus valde inſanivit, ſed alia quadam cataphora ſegni graviter interibant, & comatoſi diu, rurſusque inſomnes erant.* Galen. *in commentariis* ait, fieri coma vigil, ubi etiam humores frigidi in cerebro putreſcunt, ab humiditate enim comatoſi, & ab acrimonia ex putredine concitata vigiles atque deliri evadunt. Atque tot hi affectus habent cauſas, quibus præmiſſis reliquum eſt, ut ad ſomnorum prognoſticum deſcendamus, a naturali facto principio. Nam quem-

ad-

a) Pag. 1085.

©BIU Santé

admodum innaturalis omnis malus, ita naturalis omnibus bonus; hic enim humores concoquit, ut Galenus docuit *in quarto libro Aphoriſ.* Hippoc. *in* 6. *epidem. com.* 4. *text.* 12. a calido interiora petente: per ſomnum enim aucto interius calore, ut ait Gal. *in* 3. *de cauſ. pul. cap.* 9. In Vent. in venis arteriisque ac in toto animali meliores fiunt concoctiones, ob quam cauſam in principio internarum inflammationum ſunt fugiendi, quod materiam ad profundum & ad viſcera trahant, eodem Gal. docente, *in eodem* 4. *Aph.* 67. in quibus affectibus Galen. dicit, ſomnos eſſe plane perpetuo fugiendos propter allatam cauſſam, niſi coctionis ratione plus afferant utilitatis: utiles ſunt in morbi declinatione, quo tempore ſi lædant, ſunt pernicioſi, ex Gal. in 2. *Aphor.* 2. Cognoſcuntur vero boni ac utiles ex eo, quod vel inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium ſedant, quod faciunt, ubi materiam noxiam concoquunt, & digerunt, de quibus Hippoc. *in* 2. *Aphor.* 1. ait: *In quo morbo ſomnus laborem facit, mortale, ſi vero ſomnus juvat, non mortale,* ſed utilis eſt & bonus; in phlegmonum, dolorum & febrium declinatione, ſi juvat, eſt ſalutaris: ac ut uno verbo dicam, perpetuo ille ſomnus dicetur bonus, qui juvabit, ex eo, quod ſignificat calorem humores concoquere ac digerere; quo ſenſu dixit Hippoc. in eodem libro *Aphoriſmor a).* *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum* & Gal. *in comm.* ſomnum commendat, ubi inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium ſedat. Cognoſcitur vero bonus vel ex eo, quod, uti in 5. *Coac præſag. b)* 1. habetur, ſit profundus neque turbulentus, hi enim habent firmum judicium. Optimus eſt ſomnus, qui plures vigilias ſequitur, ubi ægroti ſuavius dormiunt, etiamſi diu perſeveraverit. Gal. ſiquidem in 1. *prorrh.* narrat quosdam, qui cum tribus quatuorve diebus vigilaſſent, per diem noctemque dormiiſſe magno juvamento: omnium maxime pueris auxilio eſſe ſolent, atque in ipſis laudantur. Atque hæc de ſomni naturalis judicio; nunc de iis, qui præter naturam ſunt, dicamus. De quibus *in Coacis præſagiis c)* legitur: *Sopor ubique malus.* Nam etſi in ebriis, ut aliqui dicunt, ſomnus neque plane commendetur, neque damnetur, tamen plures ipſorum cum diem ſopore profundo duxiſſent, itidemque &

Somni unde cognoſcuntur boni & utiles.

Somni unde cognoſcuntur boni & utiles.

a) Aphor. 2. b) Text. 151. c) Text. 178.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 170 sur 615

©BIU Santé

noctem, nunquam amplius revixerunt. Proinde divine quidem Hipp. de his ita habet *in Aphorism. a*). *Si ebrius quispiam derepente obmutescat, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut qua hora crapula solvitur, vocem recuperet.* Sed utrum ex comatosis somnis quicquam boni possit significari? Certe quidem, quando non raro crises, quæ sanguinis è naribus aut parotidum eruptione fiunt, præcedant, sanguine quippe in caput sublato: sed hujusmodi judicium coctionis signa in excrementis, & alia critica signa confirmabunt. De quibus *in* 3. *Prorrhet. b*) legitur. *In capitis dolore coma & surditas abscessum aliquem post aures eructant:* & postea: *b*) *Hypochondrii contentio cum comate fastidioso & capitis dolore paroditas effluere faciunt.* Sed ad malos somnos, qui omnes tales censentur, ubi modum naturæ excesserint, & Hipp. *in* 2. *Aphor.* 3. ita scribente: *Somnus atque vigilia utraque, si naturæ modum excesserint, malum.* Sed maxime dormiendi spectanda erit consuetudo, cum sit altera natura. Mali præterea omnes haberi debebunt, qui nihil juvant, & omnium maxime qui lædunt. Hipp. de his *in* 2. *Aphor.* 1. ait: *In quo morbo somnus laborem facit, mortale*: & Gal. *in comm.* ait: *quemadmodum somnus in accessionum declinatione est utilis, si juvet ægrotum, ita si ipsum lædat, esse lethalem.* Docet vero ibi Gal. somnos lædentes esse in febribus, a quibus vel febres, vel symptomata non diminuuntur, sed augentur, vel exacerbantur, aut nova fiunt; uti cum dolores concitantur, vel deliria, vel ubi ante somnum ægroti deliria loquuntur, expergefacti etiam perseverant in delirio, aut si ex somno coma evadit, quippe ubi post somnum difficulter, vel non, excitantur. Hujusmodi omnia fieri propter humorum malignitatem, qui cum calore naturali non concoquuntur, ad viscera recurrunt, eaque aggravant, ut Galenus ibidem nobis prodidit. Comata vero in principiis morborum, utpote quod soleant fieri a multa humiditate, cerebrum diluente, non nisi gravis ac periculosi morbi erunt indicia, cum tantam humorum multitudinem significent, atque ea cerebrum lædi cœpisse, quæ clarius judicabuntur ab iis, quæ postea illucent. Nam si lethale signum illuxerit, pernicioſum est, sicuti in *uxore Olympiade*, ut ex 7. *Epid. text.* 49. *d*) constat, fuit

Somni comatosi aliquando boni.

Somni quinam in febribus lædunt.

Comata exitiosa.

a) Sect. 5. Aph. 5. *b*) Lib. 1. text. 168. *c*) Ibid. text. 169. *d*) Pag. 1221.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 171 sur 615

©BIU Santé

fuit obſervatum. Hæc enim quinta die facta comatoſa excitantes non ſenſit, voxque, quæ ei defecerat, non ſolvebatur, nec quicquam allevabatur, ſpiritusque aderat ſublimis, qui per nares trahebatur, a quibus, coma fuiſſe pernicioſum, præoſtendebatur. Coma itidem, quod non in principio, ſed in vigore poſt calidiſſimum ſæviſſimumque morbum apparet, eſt exitiale non minus quam ex virium languore concitatum, quale in *Hermocrate* fuit obſervatum, de quo Gal. *in* 3. *Epid. a)* ita habet: *Reliquum ergo eſt, per refrigirationem inſignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem Hermocrati Coma induxiſſe die undecimo. Utrum autem ſit horum, extreme eſt pernicioſum. Nam inſanabilia ea eſſe demonſtratum eſt frigora, cum calidis morbis ac ſiccis ſuccedant. Sed quod virium imbecillitas facit, exitium proximum notat.* Diximus aut cognoſci hoc genus comatis ex Gal. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 7. ex eo, quod ita affecti, poſtquam oculi conniverint, aut nihil prorſus aut parum dormiunt, ſed vigilant, nec attollere tamen palpebras poſſunt. Demum exitioſum non minus eſſe coma illud conſtat, in quo, ut Galen. *in* 3. *Progn. text.* 11. Comatoſi ſublatis oculis intuentur inconniventer. Cujusmodi in congelatis ſeu deprehenſis obſervatur, de quo ibi Gal. ait: *Conſiderari autem convenit hunc in modum ſuſpectiones etiam oculorum per ſomnum: Si quid enim candidæ partis ſubapparet commiſſis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in cauſa eſt, nec ita dormire conſuevit, vitioſum indicium, lethaleque admodum eſt. Quod facultatis moventis palpebras exſtinctionem ſignificet.* Quod in uxore *Theodori*, ut ex 7. *Epidem. text.* 27. *b)* apparet, fuit obſervatum. De qua Hipp. ait: *Similiter oculi demiſſi ad infernam palpebram magis inclinantes rigide ac ſtupide intuentes, albæ oculorum partes pallidæ & mortales.* Hoc modo ſpectant congelati, qui affectus Græcis *Catochi* & *Catalepſis* dicitur, ſeu *Catocho* vexati, ut Gal. in *Prorrhet.* de quibus Auctor ille in 3. *lib. c)* ſcribit: *cum virium exſolutione cum catochas tum aphonias eſſe pernicioſas.* Ceterum ex comate licebit judicium facere non tantum ex ipſis cauſarum varietate, ſed etiam ab iis, quæ præceſſerunt, & una cum comate illucent, atque ab iis non minus, quæ poſtea apparent. Velut a prægreſſis

a) Vide hiſtoriam in Hippocr. lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1062.
b) P. 1216. c) Prorrhet. text. 96.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 172 sur 615

©BIU Santé

ſignis, ubi a longa vigilia, exempli gratia, ex calidiſſima ficciſſimaque cauſa oborta, coma poſtea fiat; hoc enim eſſe lethale ſignum, alias a nobis dictum eſt, quando nuper fuerit demonſtratum, lethalia eſſe frigora, quæ ſuccedant calidis ficcisque morbis. Hinc Medici omnes colligunt veternum a phrenitide eſſe exitioſiſſimum morbum. Quare & coma vigilias ſecutum, niſi criticum ſit, perniciem oſtendit. Eodem modo ex ſignis, quæ ſimul cum ipſo comate, bonis & malis, bonum malumque fiet judicium. Nam cum ſimul alia gravia ſymptomata illuxerint, graves affectus, ſimul & judicium erit difficile, ut quando comatoſi ſunt, ſimul etiam vigilant, qui affectus ſolet denotare haud parvam malignitatem; ubi etiam comatoſi vigiles quoque & deliria loquuntur, quod judicium notaſſe Hipp. *in* 3. *Epid. a)* dicimus. Cum vero cum comate etiam gravia ſymptomata illuxerunt, grave redditur judicium. Nam auctor *Prorrhet. in* 2. *Prorr. b) text.* 57. ait: *Coma cum oculorum perverſione, malum:* & in *lib.* 1. *comment.* 5. *text.* 32. & 33. *Coacorum præſagior. c) Qui comate oppreſſi, ab initio exſudarunt leviter, urinis coctis ardentes circa judicium refrigeſcentes, brevibus intervallis ardore redeunte, torpidi, oppreſſi comate, convulſione ſubinde capiti, pernicioſi habent.* Neque mirum, cum concurſum notet multorum lethalium ſignorum: & in ſequenti ait *d). Somni ſimiles iis, qui comate laborant, & perfrigerationes lethales.* Sed hoc erit in febri ardente intelligendum, in qua ægri intus uruntur, exterius algent, in quibus coma ſemper pernicioſum erit. Ab iis vero, quæ poſtea ſequuntur, probe quoque ſciri poteſt, quid ipſum coma mali portendat. Aliquando enim criticum eſſe oſtenditur, cum ipſum bona aliqua evacuatio ſequatur, aut aliqua excretio. Proprium vero comatum eſſe videtur, ut critice parotides futuras ſoleant portendere, de quibus in *lib.* 5. *com.* 1. *text.* 25. *Coacorum præſag. e) Comate preſſi, faſtidioſi, ab Hypochondrio dolentes, pauca vomentes, in aures abſceſſus habent. Prius autem tumores circa faciem cum comate.* Aliquando vero purgationem per alvum; de qua etiam *in eodem libro f)* legitur: *Qui Comate preſſi, labore & laſſitudine fracti, obſurduerunt, erumpente alvo, rubra*

Comata quid critice ſolent portendere.

a) Sect. 3. pag. 1085. & ſparſim in hiſtoriis Ægrorum illo in libro expoſitis.
b) Lib. 1. text. 89. *c)* Text. 180. *d)* Text. 181. *e)* Text. 183. *f)* Text. 182.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 173 sur 615

©BIU Santé

rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat. Auctor *Prorrhet. a) lib. 6. Coac. præs. com. 1. text. 33. & lib. 1. text. 1.* dicit, *stillas sanguinis in comatosis esse lethales:* idemque significant ceteræ aliæ omnes malæ evacuationes, & omnia mala symptomata: si enim talia post coma illuxerint, judicium erit periculosum, veluti si in comatosis succedant convulsiones, deliria, aphoniæ, anxietates, dolores viscerum fortes, atque alia, quæ nedum non bona, sed quinimo apprime pernicioſa exsistunt. Atque his claudatur sermo de Prognostico a somnis judicando susceptus.

FINIS SECUNDI LIBRI.

PROSPERI ALPINI
LIBER TERTIUS.

CAP. I.
Quantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis Medicis conducat?

Probe cognita firmitate, imbecillitatem facultatis ratiocinatricis, atque ab ea quoque modo, quo prædicendum sit in ægrotis, perspecto, restat, ut tantundem quoque in motrice laboremus. Cujus quidem facultatis cognitio ceteris ad prognosin non minus est utilis. Hanc vero recte valere, & robore non carere, denotant partes corporis, ubi recte ac secundum naturam moventur; & impotentiam seu imbecillitatem actiones diminutæ, aut vitiatæ, aut prorsus sublatæ declarant. Est vero motricis actio læsa, qua imbecillitas facultatis dignoscitur, triplex: quippe aut imminuta, aut sublata, aut denique vitio quopiam affecta. Diminuta hæc facultatis actio in senibus maxime observatur, qui sane caloris innati defectu ægre partes corporis movent, sæpiusque in his partes ob eam causam tremunt. In resolutis & congelatis prorsus tollitur; vitiaturque in

Motricis facultatis cognitio quantum ad prædictionem.

a) Lib. 1. Prorrhet. tex. 1. & Coac. præsag. text. 179.

©BIU Santé

in convulsis & epilepticis. Partibus itaque corporis secundum naturam admodum se habentibus, facultatem recte valere, roboreque non carere, scimus, quod in morbis perpetuo bonum sit, licet ex hoc solum non debeamus judicium de morborum eventu facere: sed tempus expostulat, his præmissis, ut sigillatim præsagium ex singulis hujusce motricis facultatis symptomatibus persequamur, a decubitu ægrotantium exordientes, cum ex ipso motricis facultatis robur atque infirmitas maxime nobis innotescat.

Cap. II.

De prædictione ex decubitu & primo de optimo, qui salutem præsagit futuram.

Decubitus quid in ægrotis notat.

Decubitum in ægrotis motricis facultatis potentiam ac infirmitatem, seu debilitatem omnium maxime ostendere, neminem Medicorum latet; & merito sane ex ipso decubitu possumus, quanta ea sit facultas, conjicere. Motus enim, qui in decubitu fit, a duobus quidem pendet; a facultate quidem membra movente, atque ab ipso quidem corpore, ejusque membris per se motis. Hoc in cadaveribus spectatur, & moribundis, qui ex gravitate deorsum moventur, illud in recte valentibus, & in ægrotis ad sanitatem inclinantibus. Recte sane Diocles dicebat animalium corpora ἐκ τοῦ φέροντος καὶ τοῦ φερομένου, id est ex ferente & ex eo quod fertur, constare. Nam anima quidem seu virtus ipsa est, quæ fert; corpus vero id, quod fertur; hoc naturaliter deorsum movetur a gravitate, illa sursum deorsum, ante, retro, in latus movet ad arbitrium, aut quasi suspensa in aëre membra continet, dum musculos contrahit, tendit, sistit, ne proprio & elementari motu deorsum delabantur. Ubi itaque corpora vix moventur, convertuntur, eriguntur, sed præ gravitate facilius deorsum delabuntur, nobis significant facultatem animalem majori ex parte esse exstinctam ac resolutam. Hac enim integra exsistente, nihiloque diminuta, corpora facile quomodo libet ab ægrotis moventur, convertuntur, eriguntur, brachia, manus, caput in aëre sustinentur, atque hoc est vivere, seu vita, quæ eatenus est, quatenus anima ipsa corpori firmiter copulata manet, qua disjuncta a corpore mors succedit, seu

©BIU Santé

seu interitus. Ubi itaque plurimum ipsa anima in corpore valet, optimos decubitus spectamus, eaque prælanguente, pessimos. Sed age de bonis modo agamus, & quomodo in acutis morbis ab ipsis liceat præsagii rationem habere. In 7. *coac. præs. a) sec.* 2. *text.* 27. scriptum est, optimum esse decubitum, veluti quis sanus solitus fuit decumbere. Neque mirum, cum ii, qui gravi morbo laborant, non possint eo modo decumbere, ut antea per sanitatem solebant. Fracti viribus supino decubitu oblectantur, distentis cruribus, ac brachiis jacent, inquieti ac anxii in uno decubitu consistere nequeunt, nullamque formam decubitus servant. Delirantes seipsos foras e lectulo projiciunt, pedes ac etiam pudenda nudant, aliquando prosiliunt. Moribundi præ facultatis impotentia ad pedes deorsum delabuntur. Quare decubitus, qualis fuit per sanitatis tempus, seu qui sanorum sit similis, merito optimus erit, & significat ægrotos non vexari maligno, aut periculoso morbo. Quem Hipp. quoque *in primo Prognost. b) text.* 16. laudavit, cum ita dixerit: *At ita cubare ut sani solent, saluberrimum est. c) Optimum vero est, ubi corpus, quod laborat, facile convertatur, assurgendoque alacre sit*, decumbat, stet, membra sustineat. Hæc enim actio prompta ac expedita nervorum robur, spirituum copiam, & facultatis animalis integritatem denuntiat. Atque hoc est, quod Autor *præsag. Coac. d) lib.* 7. *sec.* 1. *text.* 20. ita habet: *Converti autem facile ægrum oportet, alacremque esse, dum se attollit, exsurgitque.* Hipp. vero *in primo Progn. e) text.* 16. de optimo locutus, ita habet. *Cubantem offendi ægrum a Medico oportet in latus dextrum aut sinistrum, ac manus, cervicem & crura paululum reducta habentem & omne corpus molliter positum: ita enim plerique bene valentium cubant. At ita cubare, ut sani solent, saluberrimum est.* Ex quibus colligitur tria ad optimum decubitum expeti, primum ut ægroti in alterutrum latus cubent, quod sane, ut quando Gal. docet *in commento*, talis decubitus indicat robur facultatis per musculos firmantis corpus; veluti debilitatem ostendit, ubi in latus æger cubare nequit. Secundum, ut manus, cervicem, & crura paulum reducta habeat; hoc enim consuetum

Decubitus quinam boni.

X pleris-

a) Text. 497. b) Pag. 37. lin. 33. & seq. c) Prognost. pag. 39. lin. 33.
d) Text. 493. e) Vide sub, litera *b*.

©BIU Santé

plerisque benevalentium eſt. Tertium, ut corpus molliter poſitum jaceat. Galen. vero *in primo libro de Humoribus text.* 24. ait, *ut totum corpus non ſiccum, ſed humidum ſit.* Non ut putant aliqui, quod corpus omne æque calidum mollequc eſſe debeat, ſed ut recte Galenus docuit *in primo Prognoſticorum* loco citato, quod ſecundum declaret, quippe corpus ægri debere manus, cervicem, cruraque paulum reducta, minimeque immoderatius aut reducta aut extenta habere; & quod intenſa ſicca omnia videantur, propterea laudavit corpus molliter poſitum, id eſt, ut non ſiccum, ſed humidum.

Quod Galenus *in Comment.* ita expreſſit. *Igitur immodici habitus, extentis admodum nervis, officiunt, quomodo libro de motu muſcul. jam definitum eſt.* Qui vero inter habitus immodicos incidit, nequaquam intentus eſt; quo circa talem vocavit mollem, quia corpora molliora intendi non ſolent. Quam rem clarius quoque declaravit *in lib.* 1. *de Humoribus com.* 24. Quocirca oportet, ut ipſe conſulit, brachia, & crura parum reducta eſſe, ut totum corpus jaceat extra figuras extremas; extremas autem figuras intelligo, in quibus longa extenſio aut flexus, ſive artuum, ſive ſpinæ ſint, quæ nervis ſupra modum extentis fiunt. Atque hi ſunt optimi decubitus, qui cum aliis bonis ſignis ſalutem prænuntiant. Nunc ad ſignificantes contrarium declinemus.

CAP. III.

De malo decubitu in acutis morbis, exitium denotante.

Decubitus quinam malus.

Malum omnem eſſe decubitum, qui recte valentium non eſt ſimilis, ex præmiſſis cognoſcitur. Quemadmodum etiam dictum eſt, optimum eſſe, ſi quis ægrotus alacriter aſſurgat, aut in lectulo convertatur, quod vigere facultatem animalem, motricem appellatam, indicat; ita ſi cum labore, & gravitate moveatur, prælanguidam oſtendit. Ex quo *in Coacis præſagiis a)* 7. *lib. ſect.* 2. *text.* 21. legitur. *At gravitas totius corporis & manuum ac pedum mala eſt*; præſertimque non oppreſſis muſculis plenitudine, nec ſubita aliqua vacuatione aut occaſione manifeſta prægreſſa. Cum gravitate vero hac, (quæ motricem læſam

a) Text. 493.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 177 sur 615

©BIU Santé

læſam denotat) ſi digiti (addidit auctor *Coac. præſagiorum a) in text. 22.*) *lividi ſint, & ungues, mors eſt in propinquo*, quod gravitas corporis animalem defeciſſe facultatem, & lividitas digitorum, & unguium, caloris conſpicuam, quia corde manat, exſtinctionem ſignificet. Damnatur quoque decubitus propterea ſupinus ab Hippocrate, qui extremas figuras oſtendit, quod *in primo Prognoſticorum text. b)* 17. ita expreſſit. *Supinum vero cubare manibus & cruribus extentis, minus bonum eſt:* ſed *in Coacis c)* rectius ſcriptum eſt, *bonum non eſt.* Et Galen. *in comment.* dixit, talem habitum jacentibus omnino bonum non eſſe, idque vel etiam ita eſſe, ex *Hippocrate* demonſtrat, cum ipſe dixerit ibidem, ſi vero proclivior fuerit, & ſubinde ad pedes delabatur, majori cum periculo eſt; tanquam enim prædictus habitus cum periculo ſit. Hunc vero decubitum, Galeno viſum eſt, neque ad ſanitatem, neque ad mortem prædicendam, vim inſignem habere.

Decubitus ſupinus quinam malus.

Ceterum non deſunt, qui cum putent ſupinum decubitum eſſe bonum, & primo, quod ingenti labore fatigati eo decubitu maxime recreentur; quoniam omnes muſculi (Thoracis exceptis) quieſcunt, atque etiam, quod, ſupino corpore, in partem imam ac graviſſimam, ceu navis carinam, homines procumbant; non minus etiam, quod reſolutæ vires animales non alio decubitu magis tueri poſſint, ac etiam ad excludendos calculos e renibus, e veſica, hic jacentis habitus conducat. At ſi hac ratione bonus decubitus vocetur, quis dubitabit etiam malum eſſe? Cum muſculi Thoracis, aſcendentis inter inſpirandum, ſupino homine magis laborent, quam ipſo erecto, aut alio modo decumbente. Hic etiam decubitus, ſi diu ſervetur, multos morbos vel etiam graviſſimos parit, ut epilepſiam, incubum, paralyſin, atque apoplexiam. In ſupino enim decubitu humores, vaporesque ad poſtremum cerebri ventriculum omnium digniſſimum, deſtillationesque facilius ad thoracem, atque ad renes deducuntur. At hoc modo nos non conſideramus, quatenus nimirum cauſa vel boni vel mali ad corpus eſſe poſſit, ſed ut ſignum ſit ad prognoſin faciens. Qua ratione perpetuo dicimus ſignificare facultatis debilitatem; omnes enim, qui ſupine jacent, niſi ſane ita conſueverint jacere, debiles ſunt. Hic vero decubitus, quippe ſupinus, aliquando eſt arbitrarius, & fit præ

Quænam mala producit, ſi diu ſervatur.

a) Text. 493. b) Pag. 37. lin. 39. c) Text. 497.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 178 sur 615

©BIU Santé

mollitie quadam & languore animi, vel præ mœrore: ita aliquando decumbunt ægroti, aut præ acceſſionis vehementia, aut denique ex inſigni vacuatione. In his quicquam certi ſupinus decubitus ad præſagium non habet. Ubi vero ab iis non fit, ſed ſupine jacent, manibus cruribusque extenſis, malum eſt; malumque itidem eſt, teſte Hippocrat. in *text.* 21. *primo prognoſticorum a*), ſi crura cubantis ſupini admodum reducta diſtractave fiant: delirium enim ſignificare Galenus docuit. *Si* vero, ait Hippocrat. *b*) *proclivior eſt, ac deorſum delabitur ſubinde ad pedes, majori cum periculo eſt.* Nos vero dicamus, hunc eſſe exitialem decubitum. Peſſimum vero erit, ubi etiam corpus ſupine decumbit, quaſi projectum cadaver, ita ut omnia membra poſtrata ſint, caputque in pulvinar erectum reflectatur, aut ſublato mento, quicquid eſt anterioris colli, emineat, aut mentum claviculis contiguum ſit. Proximæ enim mortis eſt argumentum. Soluta enim animæ poteſtate grave corpus in dorſum jacet, projectis cruribus & manibus ad pedes devolvitur, vel exſtante mento & gutture caput in poſteriorem partem recidit, vel quaſi annuens claviculis incumbit. Quo ſane decubitu in foribus exitium eſſe ſignificatur. De quo Galenus *in primo libro de Humoribus text.* 24. ita habet. *Scito igitur nunc dejectionem appellari, cum quis modo hominis viventis decumbere non poteſt, ſed tanquam mortuum inanimumque corpus deorſum fertur.* Cum enim quis jacens ad pedes ſublabitur, ut Hippocrat. ſenſit, ſignum eſt virium ad extremam imbecillitatem perductarum; non poſſe aut ſtare, vel ſedere, vel exſurgere, eſt certe minus grave; ſed dejectum eſſe modo inanimi corporis, cum robur univerſum eſt ex omni parte exſolutum, & perditum, ἐξεπφδαι vel Erriphte, ſcilicet dejectum, idem *in ſexto Epidemiorum c*) *com.* 1. *text.* 33. *cap.* 4. docuit. Quem decubitum ad pedes, Galen. demonſtrat *in libro tertio de motu muſculorum*, exemplo cadaverum, eſſe exitialiſſimum; quod ſi corpus hominis mortuum ſic inclinaveris, non enim ne minimo quidem tempore manebit, ſed ſupinum aut pronum ſtatim fiet, quocunque gravitate verget.

Decubitus qui nam peſſimus.

Decubitus ad pedes peſſimus.

His

a) Pag. 37. lin. 39. & 47. *b*) Ibid. lin. 41. *c*) Sect. 1. text. 19. ubi voce *erripſis* utitur ad oculorum projectionem denotandam.

©BIU Santé

His addamus eos non minus pernicioſe ſe habere, qui hiante ore dormiunt, teſte Hippocr. *in primo Prognoſticorum a) text.* 20. qui dixit: *Si vero hianti dormiat ore, exitioſum eſt.* Quod præſagium diverſo modo expreſſit Auctor *Coacorum præſagiorum b)* 7. *lib. ſec.* 7. *text.* 30. cum dixerit: *lethale autem eſt, & hiante ore dormire ſemper & crura ſupini jacentis valde incurvata eſſe ac complicata.* Oris hiatus fit vel propter facultatis maxillam inferiorem moventis imbecillitatem, vel propter ingens cordis incendium, aut ex utraque hac cauſa, vel propter particularem reſolutionem muſculorum, qui maxillam inferiorem cum ſuperiori committunt. Galen. *in* 7. *lib. text.* 29. vero ait: multo majorem noxam ſignificare oris hiatum citra ſomnum: & *in ſecundo, de motu Muſcul. capit. quarto*, ſcribit: ſupinum jacere & hiare, ſtertoris, aut exſolutionis, aut ebrietatis, aut ignaviæ ſigna eſſe. Ceterum non minus pernicioſum eſt, alios in delirio, alios extra manifeſtum delirium, quod ex oratione intelligetur, provolvere ſe ad margines lecti, ac primum pedes excludere, deinde quaſi deſurgere, corpus erigere, ac niſi cohibeantur, vel excidere vel ſurgere. Ex quo obſcuro delirio, ex hoc ſigno edito, Hollerius *in Coacis præſagiis* teſtatur, ſe qui convaluerit, vidiſſe neminem. Addimus nos ex Hippocr. *in eodem primo prognoſticorum c) text.* 25. erectum ægrotum velle ſedere, in acutis, malum eſſe, peſſimum autem in peripneumonicis & pleuriticis. Hoc vero Hippocrates hiſce verbis expreſſit: *Si vero velit reſidere æger in ipſo morbi vigore, in omni morbo acuto, malum; peſſimum vero in pulmonia eſt.* Qui pulmonia infeſtantur, (ait Galen. *in comment.*) ii dicunt ſentire magnam in thorace anguſtiam, dum ſupini cubant, reſidentes vero fieri ſpirantiores; decumbit enim ad ſpinam, per ſupinum jacendi habitum, pars in pectore thoracis, a qua pulmo arctatur, nec idoneum accipit aërem inſpirando: per alios vero morbos, quoties vigent (id enim maxime conſiderandum eſt, tanquam non ſit temere additum,) exitioſiſſimum eſſe, velle ægrum reſidere in ipſo conſiſtendi vigore. Amant enim tantiſper, maxime perpeſſi, immoti cubare, & ſi quis eos excitat, conflictantur. Itaque arbitrare propter vehementem ſpirandi difficultatem, aut in-

Oris hiatus inter dormiendum, peſſimus.

Decubitus malus.

a) Pag. 37. lin. 46. b) Text. 497. c) Pag. 37. lin. 51.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 180 sur 615

©BIU Santé

inquietationem, aut delirium, reſidere ægrum aggredi per conſiſtendi vigorem ægrotationis. Huic ſimilis videtur decubitus, quem Hipp. *in eodem libro a) text.* 9. ita tradidit: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura diſpergat inæqualiter, malum eſt; ſignificat enim inquietationem.* In iis vero, qui animo molles ſunt & delicato, quicquam certi non habent, cum hi vel etiam ex leviſſima febre ita decumbant: at in aliis ſcito fieri vel vitio oris ventriculi, vel propter virium imbecillitatem. Hoc idem *in Coacis præſagiis b) lib.* 7. *ſec.* 2. *text.* 72. ita legitur: *At pedes nudos habere & manus, ſi quis non vehementer calidus ſit, & crura diſjecta, malum eſt; anxietatem enim ſignificat.* Sed de hac anxietate in ſequenti capite nos accuratius. Demum in ventrem quoque ægros cubare, nequaquam ſolitos ita dormire, malum eſſe, ſcripſit Hippoc. *c)* deliriumque aut dolorem circa ventris ſedes ſignificare: atque hæc de prædictione ex decubitu malo dicta ſint. Nunc de anxietate & inquietudine, quæ decubitus eſt ſpecies, accurate agemus.

CAP. IV.

Quid inquietatio & anxietas, ſeu jactatio in acutis morbis ſignificet?

Cum inquietatio ſit jactatio quædam, quæ ad motricem facultatem videtur pertinere, quatenus eſt motus depravatus ſeu vitiatus, idcirco de hoc quoque ſymptomate ad præſagium nos accurate agemus, etſi de hoc etiam in capite præcedenti quædam attigimus, non inutilia tamen ad prædicendi noſtram methodum hæc quoque erunt. Ceterum inprimis quid per inquietationem Medici intelligant, quidque ipſa exiſtat, atque a quibus fiat cauſis, nos cognoſcemus. Quatuor vero nomina ſynonima, cum *in Prognoſticis* tum *in Prorrheticis*, in aliisque omnibus libris Hippoc. ad præſagii rationem facientibus, leguntur; quippe anxietas, inquietatio, implaciditas atque jactatio. Idemque hæc ſingula ſignificant; tametſi anxietudinem ad reſpirationem læſam, quippe ad frequentem ac inordinatam, attinere quidam voluerint, tamen ad decubitus figuram

Inquietationis ſynonima.

a) Pag. 37. lin. 43. *b)* Text. 497. *c)* Prognoſt. pag. 37. lin. 48. & Coac. præſag. text. 497.

©BIU Santé

ram vitiatam vere pertinere, ex Galen. facile deprehendimus, cum ipſe *in libro de Humoribus text.* 17. ita ſcripſit: *Anxietatem autem vocavit, quanquam plerique tædium ſui nominant, aiunt enim eos ægrotos anxios eſſe, qui decubitum ferre non poſſunt, ſed formas mutant, quia præſens eis ſemper moleſta eſt.* Et *in ſecundo libro Aphoriſmorum*, eodem modo & ægros illos anxios eſſe, qui accubitum non ferentes, jacendi figuram evarient, quia ſemper præſens aggravat eos. Nihil aliud vero his nominibus intelligimus, quam decubitum vitiatum, quippe cum morbi malignitate, aut vehementia in varias figuras decubitus æger transformatur, nec ullo conſiſtit loco, ſed varie ſe jactat, movet, rapit, modo ſeſe attollens, modo ſe deturbans, modo in latus alterum, modo in ventrem, modo in dorſum ſeſe provolvens, nec ullum locum, nec ullam figuram decubitus nanciſcens. Anxii vero ſeu inquieti fiunt ægroti, vel ſtomacho male affecto; aut a copia ciborum oppreſſo, cum nauſea; aut magno alicujus interni viſceris phlegmone, vel virium imbecillitate, quæ non ſuſtinet morbum; aut occulta malignitate, cor, uti in peſtilente febre, obſidente; aut materia in venis, quæ ſunt circa præcordia turgentes, huc & illuc agitata; aut denique critica vehementique perturbatione, ſeu humore ad excretionem turgente. Stomachi vero vitio redduntur anxii, aut ipſo ab intempeſtivo cibo gravato, Hippoc. atque Galen. *in libro. 2. de Victus ratione in acut. a)* docentibus; veluti quando ægri poſt longam inediam, morborum non tranſacto vigore, copioſius nutriuntur, aut ubi in ore ventriculi, ut Galen. *in 2. Aph.* & *in 1. lib. de Humoribus*, propria quædam moleſti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus ſit, neque in ventriculi ſpatio innatet, ſed in ipſius ſit tunicis immerſus; aut demum, quod forte idem eſt, quando, ut ex Gal, *in 2. Prorrh. text.* 42. habetur, os ventris a pravis mordetur humoribus. Cognoſcitur vero, quod anxii ex ſtomacho affecto, ut Gal. ibidem affirmavit, ſint nauſeabundi. Morbi etiam vi anxii redduntur homines, ardentibus æſtuoſisque febribus vexati, præcipueque in vigore, quo tempore ex maximo caloris æſtu anxii fiunt, atque etiam (quod non levis malignitā-

Anxietas quid.

Anxii unde fiunt ægri.

Ex ſtomachi vitiis.

Inquietatio ex Morbi vi.

a) Variis locis.

©BIU Santé

tatis eſt ſignum) tales efficiuntur a maligna humoris bilioſi corruptione, in magnis venis turgente, atque æſtuante. Quæ anxietas præſertim apparet, ubi viſcerum aliquod magna phlegmone, aut eryſipelate vexatur: hi non admodum in extimis ac extremis partibus calent, cum interius tamen urantur. Ex virium quoque infirmitate, ut *in* 2. *illo Prorrhet. comm.* 17. Gal. docet, cum virtus a corpore gravatur; veluti ubi immodicæ vacuationes præceſſerint, aut quod virtus morbi malignitate exſtinguatur. Demum humoribus ad excretionem titillantibus ſeu commotis anxii & inquieti fiunt ægroti. Ex quo merito Hippoc. *in* 2. *lib. Aphor.* 13. dixit: *Quibuſcunque judicatio fit, iis nox gravis ante acceſſionem.* Ubi enim natura vult humores excernere, fit in toto corpore commotio, ac perturbatio, a qua anxietas & inquietatio. Addamus ſuppuratos quoque ſæpius inquietari, aut oppreſſis viribus & natura fatiſcente, aut ſublato uſu reſpirationis, aut ex æſtuante thorace, aut acrimonia puris, ſenſilibus partibus commorſis, aut deſtillatione acri ex capite ad os ventris deſcendente. Atque ab his cauſis hujuſmodi ſymptoma proficiſcitur. Quibus auditis ad præſagium deſcendimus. Dicimus itaque omnem inquietationem, cum Auctore *a*) *Prorrhet.* perpetuo malam eſſe, (critica excepta) quæ criſin optimam antecedit. Verum ex inquietudinibus quædam hujuſmodi ſunt, quæ quicquam certi ad præſagium non habeant. Cujuſmodi ſunt, quæ vitio ſtomachi fiunt; hæ quidem etſi malæ ſint, tamen nunquam per ſe ſolæ quicquam certi ſignificant de morte ac vita ægrotantium præſagienda; has vero, quippe ſtomacho affecto excitatas, ab aliis diſtingui nauſea vel vomitu, Gal. *in* 2. *Prorrh. com.* 42. tradidit, propterea quod ea cauſa inquieti nauſeabundi ſint, & vomant. Ex quo Auctor *Coacorum præſagiorum b*) merito dixit: anxietatem cum faſtidio & nauſea ventriculum læſum ſignificare. In febribus vero intermittentibus, & in aliis morbis multis, cum nauſea & faſtidio inquietationes haud ſunt malignæ, cum ſæpe obortu vomitu inquietatio tollatur. Quod Hippoc. in *Theotimi uxore* vidit, de qua ipſe *in lib.* 7. *Epidemiorum c*) *text.* 85. *Uxor Theotimi in ſe-*

Ex virium infirmitate.

Ex critica perturbatione.

Ex ſuppuratione.

Inquietationis prognoſis.

Inquietationes quæ, nam haud malignæ.

a) Text. 39. 76. libr. 1. & aliis locis. *b*) Textum hunc nuſpiam in Coacis reperire licuit. *c*) Pag. 1234. text. 102.

©BIU Santé

ſemitertiana anxietates & vomitus & horror ſimul, cum febris inciperet, & ſitis. Procedente vero, cum febris inciperet, & calor ingens, cum melicratum potaſſet & vomuiſſet, horror & anxietas ſedata ſunt. Quare anxietas & inquietatio cum nauſea & faſtidio non eſt admodum timenda, omniumque minime, quæ ex vomitu, natura arteque procurato, ſedatur. Veluti, quæ a vomitu augetur, malignitatis non expers eſſe ſolet. Eodem modo etiam in febrium ardentium vigore, calore æſtuante, inquieti ægroti timeri non debebunt, & quando illud ejuſmodi febrium ſymptoma proprium ſit. Bonæ etiam non raro apparent, ante criſin futuram optimamque; nam ut alias eſt demonſtratum, antequam criſis principium appareat, ægri anxii, inquieti, turbulenti fiunt, & merito quidem, cum univerſum corpus commoveatur, ac turbetur, natura humoris morbifici excretionem tentante. At hæ inquietationes criticæ criticis etiam ſignis ab aliis diſtinguuntur, maximeque cognoſcentur, ubi rigor anxiis ſupervenerit, ac ab ipſoque copioſiorem ſudorem ægroti ſudent, aut plurimum vomant, aut alvus multa dejiciat, aut ſanguis critice fluat copioſius. De quibus *in* 1. *Coac. præſ. com.* 1. *text.* 19. legitur: *inhorreſcentes, anxii, laſſitudine preſſi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt:* & in lib. *a*) quarto *com.* 1. *text.* 40. *Qui a per vigiliis anxietate repente capiuntur, ſanguinem profundunt e naribus.* Anxii quoque non raro ægri fiunt, natura ad cutim putridos malignosque humores movente, ut in exanthematum apparitione, quibus erumpentibus ceſſat in ipſis anxietas. Et hæ ſunt inquietationes in morbis non timendæ. Contra vero, veluti dictum eſt, non malas eſſe cum ardentibus febribus inquietationes, omniumque maxime in vigore, quo tempore omnes, febris, calore nimis æſtuante, anxii redduntur: malignæ ex his dicuntur, in febre, quæ exterius non admodum ſit calida, cum tamen intus uri ægrotos obſervemus. Hoc enim malignarum febrium proprium videtur, cum hæ exterius placidæ ac mites appareant, interius maxime turbantes: quod fit, uti dictum eſt, aut propter viſceris alicujus inſignem inflammationem, aut eryſipelas, aut ob ſumme putridos humores in venis circa præcordia æſtuantes, aut propter virium infirmi-

Bonæ quæ criticæ.

Quænam malignæ.

a) Coac præſ. text. 111.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 184 sur 615

©BIU Santé

mitatem, aut etiam propter insignem crudorum humorum copiam, qua obrui natura videtur. Hi enim anxii sese jactant in febre, quæ exterius est parum calida, quod non levis malignitatis nobis est indicium. Omnium vero pessimæ exsistunt inquietationes, ut *in primo Coacorum præsagiorum comm.* 1. *text.* 2. legitur. *Quæ cum refrigeratione anxietudines incidunt*, partium præsertim extremarum, scilicet, pedum, manuum ac aurium. De quibus Hippoc. *in* 1. *lib. Progn. a) text.* 10. ait: *Si vero nudos habeat pedes, nec admodum calidos, ac manus, collum, & crura dispergat inæqualiter, malum est. Significat enim inquietudinem.* Quæ vero extremis partibus corporis refrigeratis non recalescentibus fiunt, maxime exitiales habentur, quæ in foribus exitium esse commoneant. Quales *in Sileno b)*, & *in muliere decumbente in foro mendacium c)* Hippoc. vidit. Non minus etiam exitiales habentur, quæ cum sudore malo, die decretorio, apparent. Mali sudores sunt ex Hippocrate, ut posterius docebimus, frigidi omnes in febre continua superiorum corporis partium, quippe capitis, colli, clavicularum. De quibus *in* 1. *Prorrhet. text.* 27. scriptum est: *Quæ cum refrigeratione, non sine febre, superioribus sudanti partibus, fiunt implaciditates, inquietationesque, phreniticæ exsistunt, & pernicioſæ, ut Aristagoræ:* & Hipp. *in primo Epidem. comm.* 3. *d) text.* 13. de *Sileno* moribundo: *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit:* & de *muliere* in *mendacium foro* decumbente *e)* ait: *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illis calor.* Quare inquietudines in refrigeratis cum malis sudoribus sunt exitiales. Quod idem est, ac si dixerimus; cum malis signis malas & cum pernicioſis esse pernicioſas & lethales. Sudores vero capitis frigidos, extremorumque refrigerationes, esse ex signis pernicioſis, docuit Hippocr. *f)* Inquietationes quoque in diebus criticis apparentes certius habent judicium, pessimæque exsistunt, quæ criticis diebus,

Quænam pessimæ.

Cum extremis partibus corporis pertrigeratis.

Dum malis sudoribus.

Inquietationes

a) Pag. 37. lin. 43. *b*) Lib. 1. Epidem. Ægr. 2. Pag. 969. *c*) Epid. lib. 3. Ægr. 12. P. 1080 *d*) Ægr 2. p. 969. *e*) Lib. 3. Epid. Ægr 12. p. 1080. *f*) Quoad primum vide Coac præsag. 572. & 573 Lib Prognost. p. 38. lin. 21. & lib. de Crisib p. 54. lin. 8. Quoad alterum vero vide lib. Progn. p. 39. lin. 30.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 185 sur 615

©BIU Santé

bus, nulla optima subsecuta evacuatione, aut sanguinis, per nares, aut per alvum, aut per vomitum, aut per urinam, aut omnium maxime sudores, de quibus *in* 2, *Prorrh. a) text.* 27, scriptum est: *Quæ in judicatoriis diebus cum projectione & inquietatione, & absque sudore perfrictiones fiunt, malæ exsistunt.* De his vero, quæ cum malis dejectionibus, Hippoc. *b) in* 3. *de Vict. in acut. text.* 14. ita habet: *Dejectiones autem hujusmodi habent quidem & alias magnas offensas, neque hypochondriorum exstinguent ardorem, sed excitant inquietationem & jactationem membrorum faciunt:* & Gal. *in comm.* ait, hæc esse flammantis in hypochondriis ipsis affectionis symptomata: & de his quæ cum vomitibus apparent, Auctor *Prorrh. c) text.* 28. dixit. *Vomitiones sinceræ atque implacidæ, malæ.* Quæ non ab immodicis evacuationibus, jam exinde natura prælanguente ac viribus fere collapsis, prorsus perniciales exsistunt. Hæque in moribundis multis apparent. De his Hipp. *in lib.* 7. *Epid. d) text.* 11. in historia *Chartadis* ait: *Anxietates autem circa cor & sudor exiguus per totum fere corpus, & febricula, frigescere videbatur, & primum quidem mente constabat, procedente autem die & anxietas major & inquietudo, & spiritus paulo densior, & confidentius & benignius, quam pro tempore, alloquebatur, & excipiebat, & quædam animi deliquia videbantur supervenire, offerentibus autem quibusdam succos, & ex farina aquam, non solvebantur, sed spiritus ad vesperam valde erat multus, & jactatio multa, & in dextra ac sinistra convertens sese nullo tempore quiescere poterat.* In morbis quoque acutis, si cessante dolore aliquo, partem aliquam ignobilium tenente, anxii homines fiant, malum significatur. Quod de *Larissa calvo* Hipp. *in* 3. *lib. Epidem. comm.* 3. *e) text.* 76. ita habet: *Tertio femur desiit dolere, mentis alienatio & turbatio, multumque sese jactavit. Quarto ad meridiem periit.* E vulnere quoque ac percussione homines anxios reddi, malum esse Hippocrates, ut ex 5. *lib. Epid. f) text.* 55. constat, in *illo* observavit, cui caput lapide percussum fuit, & *in illo g)*, cui hepar jaculo

quando pessima in diebis criticis,

Cum vomitibus malæ.

Cum virium languore.

Accessatione doloris in parte ignobili.

Ex vulnere.

a) Lib. 1. text. 61. *b*) Pag. 393. lin. 9. *c*) Lib. 1 text. 62. *d*) Pag. 1212. text. 12. *e*) Ægr. 5, pag. 1101. *f*) Pag. 1155. text. 59. *g*) Ibid. pag. 1156, text. 61.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 186 sur 615

©BIU Santé

fuit percuſſum. In phreniticis quoque exitialibus inquietationes non raro ſpectari, Auctor *Prorrh. in* 1. *lib. text.* 12. ita habet: *In phreniticis in principio ſimpliciter & clementer habere, ſed cerebro permutari, malum.* Ex his ergo colligamus omnes inquietationes, ſeu anxietates, malas eſſe, iis exceptis, quæ optimas criſes antecedere ſolent; & quæ ex ſtomacho affecto fiunt, cum ſignis non pernicioſis, aut ante, aut ſimul conſpectis, aut ſubſecutis. Quales fuere obſervatæ in *Sileno a)*, *muliere in foro mendacium decumbente b)*, *Lariſſa calvo c)*, atque in *Chartade d)*.

Cap. V.

De prædictione ex tremoribus.

De Prognoſtico a tremoribus acturi, primo quid hæc ſit affectio, & a quibus cauſis prodeat, cognoſcendum eſt.

Tremor quid,

Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 2. tremorem ſpeciem affectionis facit motionis, non ſecundum naturam, ſed ſecundum arbitrium diminutæ, quod ſymptoma eſt ejuſdem facultatis, moventis partes corporis læſas, in quo partes contrario motu moventur, quando facultas conatur partem movere, quæ, præ imbecillitate aut pondere gravata, motionem facit ex motu contrario miſtam. Cujuſmodi affectio differt a motu convulſivo, quem plures in acutis febribus pro tremore accipiunt; ex quo Hipp. in multis ægrotis tremorem pro motu convulſivo accepiſſe, quibusdam fuit ſuaſum; qualis fuit, qui *in virgine illa pulcra Nerei*, ut 5. *Epid. e) text.* 47. colligitur, apparuit: quomodo forte ex Medicis antiquis Sabinus atque Metrodorus dixere, tremorem eſſe parvam convulſionem; quaſi affectionem miſtam ex tremore & convulſione intelligere voluerint, quem tremorem motum convulſivum, atque convulſionem ex materia non proportionata, vulgus Medicorum etiam appellat. Alii etiam putant Hipp. aliquando tremorem pro rigore accepiſſe; veluti cum in 4. *Epid. f)* dicat *de adoleſcente peregrino* ſexta die judicato: *Septima rediit & dimiſit cum tremore*; id eſt, ut ii volunt, cum rigore; quod tamen verum eſſe non videtur, quando vere ibi

a) Lib. 1. Epidem. p. 969. Ægr. 2. *b)* Epid. lib 3. p. 1080. Ægr. 12. *c)* Ibid. p. 1101. Ægr. 5. *d)* Epid. lib. 7. text 1212. *e)* Pag. 1154. text. 50. *f)* Pag. 1125. text. 13.

©BIU Santé

ibi Hipp. tremorem, minimeque rigorem, intellexiſſe, nobis vel ex eo perſuadetur, quod in eo criſis, ſexta die facta, perfecta non fuerit, ſed partim excretione & partim transmiſſione materiæ morbificæ pituitoſæ, quæ muſculos nervosque gravans tremorem faciebat. Sed de his ſatis, atque ad tremoris generationem nunc declinemus, de qua Gal. *in lib. de tremore, rigore palp. & convulſ.* agens, ſcribit tremorem fieri a virium infirmitate, ſeu ab motricis facultatis imbecillitate, quæ aliquando per ſe propria ratione eſt imbecilla, ut in ſenibus, qui jam viribus defecerunt, & aliquando propter alias cauſas, quatenus contingit, ex ipſis ut motiva hæc facultas diſſolvatur. Proinde *Gal.* dixit hujus facultatis imbecillitatem fieri aut alimenti inopia, ut in cholera, valido alvi profluvio, largo ſanginis fluxu, atque in magno jejunio, a quibus alimentum abſumitur, & exinde facultas evadit imbecilla; aut vitali robore ſoluto, ut fit in ſtomachicis, cardiacis, animo defectis, frigore violento; aut denique plenitudine pondere gravante muſculos, nervosque. Idem vero *in* 3. *Epid. comm.* 1. *text.* 2. nobis prodidiſſe viſus eſt, cum tremoris cauſam fecerit muſculorum virtutis imbecillitatem, eamque aut propria ratione fieri, aut ob copiam humorum gravantem, aut ob famem, laſſitudinem, vigilias, curas, immoderatam venerem dixerit, quæ omnia calorem nativum, ſeu vires, reſolvunt. Verum conſultius erit, ipſum Gal. clarius adhuc tremoris cauſas, & generationem, in hoc loco tradentem audire, qui ita habet: *Fit igitur tremor non ſolum ex laborantibus tum muſculis tum nervis; verum quoque & valentibus, ubi ſupra vires quis grave aliquid aggreditur, vel manibus portans cernitur. Itaque adoleſcentes quidam validiſſimi, dum prægrave quippiam geſtant, cruribus obtremiſcere, & præſertim ubi ſcalas aſcendere tentaverunt, quod illis & ex graviſſimo pondere, ſenibus vero atque aliter imbecillis ex minore accidit, nempe & hoc imbecillis grave:* & paulo poſt ita cauſas omnes tremoris complectitur, dicens: *Jure igitur optimo*, in comm. de trem. convulſ. & rig, *tremorem ex virium infirmitate perpetuo fieri demonſtravimus.* At quoniam interdum quidem virtus ipſa per ſe imbecilla eſt, interdum ob animi affectum, atque etiam, quod nullo modo ſua propria ratio-

Tremoris unde cauſæ.

Virium infirmitas.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 188 sur 615

©BIU Santé

Tremoris cautarum differentiæ.

ne affecta, ex gravi pondere hoc patiatur: tres itaque causarum differentiæ tremoris exsistunt, instrumentorum scilicet arbitrio deputatorum intemperies, passiones animi, & grave onus. Intemperies vero cum calida, tum frigida, tum humida, tum sicca poterit musculos ita reddere imbecillos, ut exinde partes obtremiscant; caliditas quidem resolvens; seu dissipans partis nativum robur; aut frigiditas violenta, exstinguens calorem nativum; aut humiditas, musculos imbibendo gravans; aut siccitas demum, humidum absumens, quo calor servatur, & alitur; hinc plures lethalium phrenitidum in tremores, nervorum principio, nervisque ipsis immoderatius siccatis, desinere observatur: Animi vero passio, veluti timor, tristitia, immoderatum gaudium, & alii affectus animi, qui vires dissolvunt: aut denique grave onus, quo musculi gravati nequeunt secundum voluntatem recte moveri. Sed his præmissis ad prognosin descendamus. Itaque dicimus quosdam tremores in principiis morborum apparere, & quosdam postea; nunc de iis, qui observantur in principiis. Hi enim, ut docuit Gal. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 2. nunquam in morbi principio citra validum morbum, vel famen, vel lassitudines, vel vigilias, vel immoderatam venerem, aut ob humorum copiam gravantem. Quare cum eæ tremoris causæ non præcesserint, humorum multitudinem tantum significant, nihilque certi ad Prognosticum per se foti; tametsi morbos graves significent, ex eo, quod omnis humorum multitudo difficilem reddat morbum. De hujusmodi tremore Hipp. ait *in Epid.* a) *Pythion, qui prope telluris sacrum habitabat, cœpit primo die tremor a manibus, febris acuta, delirus:* qualis etiam tremor fuit observatus in *Chærione* tertia die, ut Hipp. *in* 3. *Epid. b) text.* 2. Ceterum etsi in morborum principiis tremores copiam humorum, musculos aut nervos gravantem, nisi aut propter vigiliam, aut nimium jejunium, aut lassitudines, aut vigilias, aut immoderatam venerem, aut animi curam evenerint, significent; tamen ægroti periculo non vacabunt, si gravi ac maligno morbo, vel etiam longo, vexentur, quando nedum hi, sed vel etiam omnis morbus sit timendus in homine, qua-

Tremores in morborum principiis quid præsagiunt.

a) Lib. 3. Ægr. 1. pag. 1059. b) Ibid. Ægr. 5. p. 1072.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 189 sur 615

©BIU Santé

quacunque de cauſa debilitato. Dixi illos, ob copiam humorum, per ſe ſolos quicquam certi de ſalute ac morte ægrotantium minime præmonſtrare, verum ſi una alia ſymptomata gravia illuxerint, reddetur judicium difficile: cujusmodi in *uxore Emmyrrhis* ab Hippoc. fuere obſervata, de quibus *in* 4. *lib. Epid. a) text.* 125. *uxor Emmyrrhis modo non morboſa videbatur ſine febre, fatua eſſe, deinde in tremorem venit totius corporis & liquationem, & faſtidium & ſitim, & frigida erat.* Quod præſagium quoque illuxit *in ſene illo*, de quo Hippoc. *in eod. libro Epid. b)* ſcripſit, poſt recidivam tremulum fuiſſe in initiis, in labiis & voce, quo tempore cutis corporis eſt obſervata circumtenſior, frigida extrema fuerunt, quique merito obiit, tametſi hujusmodi tremorem is forte a vermibus, ut aliis quoque viſum eſt, paſſus fuerit. Atque hoc præſagiunt tremores in morborum principiis. Quandoque vero ſine alio morbo apparent, ſeu morbis ſtatim incipientibus, ubi neque ebrietas, neque aliaqua externarum nuper dictarum cauſarum præceſſerit, apoplexiæ ſignum eſſe ſolent. Quod præſagium indicavit Hipp. *in eod.* 4. *Epid. c) text.* 102. hiſce profecto verbis, dicens. *Incipientibus veluti ſubtremuli, & digiti & labia cum loquerentur, itidemque aliæ partes: & proterve lingua citiori ac volutiore prædiți. Rubor in facie præcipue his erat. Hi vinum bibebant, aut vomitu commodo uſi intumeſcebant.* Idque tremores in morborum principiis præſagiunt. Ex iis vero, qui poſtea apparent, quidam criticam humorum transmutationem, natura a viſceribus ad muſculos propellente humorum moleſtorum partem; qui optimi ſunt, modo una cum coctionis ſignis apparuerint. Cujusmodi fuit tremor in *adoleſcente peregrino*, ſexta die judicato, ut 4. *lib. Epid. d) text.* 24. apud Hippoc. habetur, quem febris ſeptima die cum tremore dimiſit, quippe noxiis humoribus a principibus partibus ad muſculos critice transmiſſis. Sæpe vero fit, ut, inſtante criſi per vomitum, tremor labium inferius teneat, quem tremorem Gal. inter ſigna futurorum in morbis vomituum *in lib.* 3. *de Criſibus cap. ult.* recenſuit. Atque hi ſunt tremores in morbis poſt principium obſervati, minime timendi

Tremores quid in morbis ſignificent.

a) Pag. 1138. text. 39. b) Pag. 1139 text. 41. c) Pag. 1136, text. 36.
d) Pag. 1125. text. 13.

©BIU Santé

Quinam valde timendi.

timendi. Sunt vero alii omnes in febribus ardentibus & in cerebri inflammatione exsiccatis nervis, aut quovis modo læso principio nervorum, quippe cerebro, obortis, lethales; a siccatis quidem nervis in phreniticis tremores sunt mortales; proprii enim videntur tremores exitiosarum phrenitidum. Ex quo merito Auctor *Prorrhet. a)* dixit. *Phreniticæ affectiones vehementer, tremulæ desinunt*, aut lethales sequuntur phrenitides. Gal. enim *in com.* ait: *Tremorem sequi vehementissimas phrenitides; nervorum enim infirmitates propter affectionis siccitatem phreniticis diutissime insunt, exsolutaque virtute tum vigiliis, tum motionibus multis, simulque nervis supra modum arefactis, tremores fiunt.* Quare in phrenitide tremores perpetuo lethales exsistunt; multoque magis, si una cum convulsis partibus apparent, quæ omnia sequi solent vehementes phrenitides. In principio vero phrenitidis lethales non sunt: tremores enim linguæ, & voces obtremiscentes deliriorum tantummodo futurorum esse signa. Auctor *Prorrh. lib. 1. text. 19.* docuit. In obscuris & blandis phreniticis, exsoluta virtute animali, solent etiam tremores observari, qui quidem omnes sunt exitiosi. De quibus *in 1. Prorrh. text. 34.* scribitur: *Tremulæ, obscuræ, blandæque & contrectabiles desipientiæ valde phreniticæ, ut* Didymarcho *in Co. evenit.* Hæ enim exsoluta virtute fiunt, ut nos superius, ubi de phreniticis egimus, ostendimus. Ex gravi quoque cerebri læsione, eadem ratione reddita infirma vi motrice, fiunt tremores lethalissimi, quales fuerunt in *virgine illa plucra Nerei*, ab Hippocrate observati *in 5. Epid. b) text. 47.*

CAP. VI.

De palpitationibus, quidque in morbis præsagiant.

Palpitatio quid.

Palpitationem proprie dictam Galen. ac alii Græci Medici intelligunt, quendam motum depravatum, ut Galen. docuit *in 2. lib. de symp. causis, cap. 2.* non autem arteriarum pulsus, quomodo quosdam Antiquorum palpitationem intellexisse, Galen. *in 3. Prorrh. text. 52.* nobis memoriæ prodidit, ipsamque esse particulæ alicujus præter naturam dilatationem, ac distensionem, ibidem tradidit: veluti *in lib. de trem. convulsi.* &

a) Lib. 1. text. 9. b) Pag. 1154. text. 50.

©BIU Santé

& *palp. cap.* 5. ſcripſit, palpitationem eſſe diſtentionem quandam atque ſubſidentiam, quæ aut in toto corpore fit, qualis in phrenitico ab Hipp. *a)* fuit obſervata, aut in una parte, aut in multis ſimul; in una parte veluti ventris, hypochondrii, cordis & aliarum partium generantur ſeu concitantur palpitationes, ut nobis Gal. eſt Auctor *in nuper citato lib.* & in omnibus corporis partibus, quæ dilatari poſſunt, maximeque in cute, ſive loco, qui inter cutem, & carnem ſubjacet; atque in muſculis facilius hic affectus etiam concitatur, quod meatus ſatis magnos habeant, in quos commode flatus craſſos, palpitationum cauſas, recipiunt. Hos affectus vero concitari ex vapore craſſo, cui non ſit tranſitus, Gal. in loco nuperrime citato ita docet. *Palpitationum cauſam eſſe pronuncio ſpiritum craſſum, & vaporoſum, cui non ſit tranſitus, hunc autem colligi oportere dico in cavitate quadam non admodum exigua, ſi pars diſtentionem ſenſibilem habitura ſit:* Quod *in primo Prorrh. text.* 29. confirmavit, dicens palpitationem a flatuoſo ſpiritu proficiſci. Quos ſane flatus a craſſioribus crudisque humoribus fieri, non minusque hos flatus atque humores propter frigiditatem congeri, ibidem prodidit. Ex bilioſorum vero ac ſumme putridorum humorum morſu, nec non a vaporibus venenoſis, os ventriculi, & omnium maxime cor infeſtantibus, cor & ventriculum non raro palpitare, *in lib. de trem. palp. convulſ.* nuper citato, Gal. docuit, quem affectum *Cardialgiam* & *Cardiacam paſſionem* quidam faciunt, cumque palpitatione confundunt, cum tamen vera non ſit. Sed his præmiſſis ad Prognoſticum deſcendamus, & primo hoc ſciamus, quippe an in morbis acutis quædam obſervetur palpitatio, ex qua ſalus ægrotis indicetur. Certe res maxime videtur dubia; quando leves quarundam partium palpitationes per ſe quicquam certi non prædicent: ceterum ſolent aliquando critice concitari eo modo, quo vertigines, dolores, anxietates & hujusmodi alia critica, antequam fiat in corpore perturbatio, concitari ſolent. Proinde quandoque palpitationes critice apparere ſolent, quæ facile ex futuræ criſis ſignis ab aliis interſtinguuntur. De quibus *in* 1. *Prorrh. text.* 36. legitur. *Circum umbilicum dolores palpitantes, quod mentis per-*

Palpitationum cauſæ.

Palpitationes critice apparentes.

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 4. pag. 1100.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 192 sur 615

©BIU Santé

permutationem oſtendat, quippiam habent: circa judicationem vero his ſpiritus univerſus cum vehementi contenſione penetrat. Et poſtea *in* 3. *Prorr.* *a*) *text.* 52. *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tenſione ſublonga & tumente ſanguinis indicant eruptionem, inhorreſcunt autem hi.* Ex quibus colligamus, dari quasdam palpitationes criticas ſalutares. His itaque exceptis, omnes palpitationes in morbis ſunt malæ, ac non ſolum in morbis acutis, ſed vel etiam absque alio morbo hujusmodi affectus ſunt timendi; præſertimque, quæ in corde ac ventriculo obſervantur, & omnium maxime in cordis paſſione, ex venenoſis cum humoribus tum vaporibus oborta, quæ in ſyncopen deſinunt, de quibus forte Hipp. *in* 2. *Aphor.* 41. *Qui frequenter ac fortiter abſque cauſa manifeſta exſolvuntur, derepente moriuntur.* Et Galen. ait: *Sicut & ille, cui, dum exſolveretur, cor fortiter palpitabat.* Atque, ut uno verbo dicam, omnes palpitationes fortes, cor invadentes ſæpius, cum alia ſine cauſa manifeſta exſolutione, ad mortem breviter homines deducunt, ut Auctor eſt Gal. *in lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 2. neque hi, qui hoc ſymptomate vexantur, multos annos vivere poſſunt. Sed age, dicemus in morbis quidem acutis omnes palpitationes (criticis exceptis) eſſe malas, omniumque maxime perpetuas, totumque corpus aut nobile viſcus infeſtantes, aut plures partes ſimul; idque, quod nobis refrigerationem caloris naturalis indicent, quando propter refrigerationem, ut Gal. affirmavit, *in* 1. *Prorrh. text.* 29. omnem vero refrigerationem calidis ſiccisque morbis maxime eſſe timendam, alias a nobis eſt demonſtratum. Ex qua cauſa comatoſos lethargicosque affectus phreniticis ſupervenientes lethales eſſe, ſuperiori libro a nobis fuit demonſtratum. Cujusmodi Hipp. ut ex *Epidemiis* conſtat, in multis moribundis obſervavit. De *Sileno* *b*) autem, qui obiit, ſcripſit. *A primo hic ad finem uſque ſpiritum magnum habuit, & rarum, hypochondrii perpetuam palpitationem.* Quæ vero in toto corpore fiunt, ſunt peſſimæ, quod maximam caloris nativi diminutionem teſtentur, de quibus *in* 1. *Prorrh.* *c*) ſcribitur: *Palpitationes per totum an voce deſtituti moriantur:* & Gal. *in comment.* ait: *Cum igitur corpus totum palpitaverit,*

Palpitationes omnes in morbis malæ.

Quænam peſſimæ.

a) Lib. 1. text. 144. *b*) Epidem. lib. 1. pag. 969. Ægr. 2.
c) Text. 30.

BIU Santé

rit, fieri poteſt, ut qui ita affectus ſit, propter frigiditatem voce deſtitutus pereat, non amplius moventibus gutturis muſculis, aut iis, qui in eos proruunt, nervis, ſuo fungi munere queuntibus. De qua palpitatione forte Hipp. 1. *Epid. comm.* 3. *a) text.* 21. cum *de Philini uxore* loqueretur, dixit. *Circa diem decimum quartum, palpitationes, totum corpus dolebat,* (quaſi dixerit per totum corpus palpitantes dolores) *multum loquebatur, aliquantiſper mente conſtitit, brevi rurſus deſipuit, circa diem decimum ſeptimum obmuteſcebat, vigeſimo obiit*: & de *phrenitico* adhuc clarius *b) text.* 25. *Poſtridie mane vocem amiſit, febris acuta, ſudavit, non intermiſit, palpitationes per totum corpus, nocte convulſiones. Tertio cuncta exacerbata ſunt, defunctus eſt.* Quare peſſimæ & lethales omnes in morbis acutis ſunt palpitationes, quæ diu, & maxime totum corpus vexant; ex iis vero, quæ partes quasdam tantum occupant, exitioſæ non minus ſunt, quæ in cordis regione eo modo obſervantur: cum in eo calidiſſimo morbo refrigerationem factam eſſe ſignant, quæ perpetuo, in acutis morbis, quaſi caloris extinctionem teſtatur, qualis forte fuit, quam in *Adoleſcente Mælibeæ* Hip. vidit, de quo *c)* ait: *Cordis palpitatio ad finem uſque perpetua, minxit oleoſum.* Ex quibus colligamus, palpitationes omnes (criticis exceptis) in acutis morbis malas eſſe, pernicioſasque eſſe maxime, quæ diu totum corpus vexant, aut nobile viſcus. Has vero perpetuo malas eſſe confirmabunt ſigna alia mala, & cruditatis & exitii. Quibus malis ſignis judicari poterant lethales, quæ in *Sileno*, in *uxore Philini*, in *phrenitico*, atque in *Mælibeæ adoloſcente* ab Hipp. fuere obſervatæ, cum omnes una cum aliis ſignis pernicioſis, ac morbo plane crudo, illuxerint.

CAP. VII.

De convulſionibus, quidque in morbis præſagiant.

Sed age de convulſionum etiam præſagio agamus, eæ namque cum ſolæ, tum una cum aliis morbis, etſi perpetuo malum, raro ſalutem, ſæpius exitium Medicis indicant. Quales eſſe videntur, quæ in febribus, reſiccatis nervis, concitantur.

a) Pag. 976. Ægr. 4. *b)* Lib. 3. Epidem. pag. 1100. Ægr. 4.
c) Lib. 3. Epid. pag. 1117. Ægr. 16.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 194 sur 615

©BIU Santé

Quæ vero repentinæ ac in principio morbi fiunt, quicquam certi ad prognoſticum non habent; non paucæ etiam in febribus apparent, & ex ſe ipſis, præter multitudinem humorum, nihil certi ad ſalutem (criticis exceptis) præmonſtrantes. Sed de omnibus nunc accuratius, poſtquam quid convulſiones ſint, ipſarum differentias atque cauſas noverimus, agendum erit. Convulſio, *ſpaſmos* Græcis dicta, eſt, ut Galen. auctor eſt *in lib. 2. de ſymptom. cauſ. cap. 2.* ubi nervi & muſculi præter voluntatem tenduntur, in eumque veniunt affectum, quem in motibus ſecundum arbitrium factis aſſumſerunt. In libro etiam *definit. medic.* ſcribit, convulſionem eſſe affectum, qui nervis ac muſculis accidit, cum modo corpus totum, modo pars, voluntatis injuſſu, trahitur, ex quo merito *tentio & diſtentio*, hoc genus a multis appellatum eſt: ſed quidam convulſionem ſeu ſpaſmum a diſtentione diſtinguunt, ex Hippoc. *in 4. Aphoriſm. 57.* ita ſcribente. *Si cui convulſione, aut diſtentione nervorum, detento febris ſucceſſerit, morbum ſolvit.* Sed hoc Gal. *in comm.* probe explicavit, quippe cum ex tribus convulſionum differentiis, Græce *tetanos* dicta, proprie magis diſtentio, & non convulſio, vel ex eo dicatur, quod in ipſa non appareant partes convulſæ; quoniam æqualiter ante & retro tenduntur, atque ideo præcipuum illi nomen eſt datum diſtentio. Duplex vero eſt convulſio, una permanens perpetua ac ſine motu conſpicuo, cujus triplex eſt differentia, una quidam *diſtentio* Latinis, *Tetanos* Græcis, Celſo *rigor* appellata, quippe ubi cervix una cum reliquo corpore immobilis manet, & in neutram partem inflectitur, ſed juxta utramque recta intenditur, cui proprie magis nomen eſt datum ab Hippocrat. diſtentio, quaſi a convulſione differat, quod in ipſa, ut ex Gal. dictum eſt, partes convulſæ non appareant. Altera *Emproſthotonos* dicitur, quæ fit, cum caput, cervix, reliquumque corpus in pectus contrahitur, quæ ob id dicitur etiam *tentio ad anteriora*. Tertia *Opiſthotonos*, ideo dicta a Græcis, & a noſtris *tentio ad poſteriora*, quando caput in ſcapulas flectatur. Has vero Gal. *in libr. medicarum definitionum* his verbis complexus eſt. *Nam & ii, quos in itinere uſque ad mortem frigus oppreſſit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* Emproithotonos, Opiſthotonos *ac* Tetanos *appellant,*

Convulſio quid.

Convulſionum differentiæ.

Permanens quid.

©BIU Santé

lant, quoniam modo in anteriorem, modo in posteriorem, modo in nullam flectitur partem, sed rectum atque immobile corpus intenditur. Altera vero cum crebro motu & interrupto. Has vero medici appellant *motus convulsivos*, ac vel etiam convulsiones ex materia non proportionata, cum a morsu, & vellicatione nervosarum partium, aut violenta contentione ac labore, qualis est *Epilepsia* Græcis dicta, atque illa, quæ per consensum ab ore ventriculi demorso, aut cerebro primo læso venit. Hanc postremam convulsionis speciem minime exquisite, & per se convulsionem dicimus, sed potius motum convulsivum, cujus quædam universalis, ubi cerebrum primario affectu læsum est, & quædam particularis, prout particularis nervus aut musculus vellicatur: non secus quam etiam permanens, & sine motu; ubi totum corpus læso cerebro occupat, universalis dicatur, atque illa particularis, quæ est partis cujuspiam convulsæ. Qua ratione quidam *spasmum cynicum* appellant, oris torturam, aut melius, ubi oris partes convelluntur. De partibus vero, quæ convelli & distendi possunt, ac de loco in convulsis affecto, Galen. *in* 3. *de loc. affect. cap.* 6. ait, omnes corporis partes convelli posse, quæ aptæ sunt moveri: etenim partes in corpere, quæ moventur, ope nervorum ac musculorum moventur. Quibus convulsis motio vitiatur, veluti dentium invita concussio, *Trysmos* Græcis dicta, musculorum mandibularum est convulsio, ut Galen. *in* 2. *de loc. affect. cap.* 2. docuit. Ex convulsis vero partibus, an spinalis medulla, an cerebrum, an nervi, & quales læsi sint, *in lib.* 3. *de loc. affectis* ita docuit. *Convulso enim universo corpore, omnes quidem autumant affici talem quampiam partem, quæ, ut in arbore caudex ramorum, sic ipsa sit omnium nervorum communis velut caudex, non paucorum in una parte, quemadmodum ramus, veluti, quando vel crus, vel altera manus forte fortuna convellitur, totius membri convulsio, nervorum, qui ad ipsum perveniunt, originem affectam fuisse, declarat, rami cujuspiam in arbore exemplo.* Quando autem universum corpus afficitur, communem originem omnium infra faciem nervorum, quæ arboris caudici proportione respondet, affectum esse putandum est, qui sunt primi spinalis medullæ; verum etiam cerebrum ipsum putamus; etenim labra quoque sæpenumero convulsa videmus, item oculos,

Motus convulsivi quid.

Convulsio quasnam partes afficit.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 196 sur 615

©BIU Santé

los, frontis cutem, totas mandibulas, similiter & linguæ radicem. At, quia omnes jam dictas partes a musculis ex cerebro nervos suscipientibus moveri; ex anatome didicimus, cerebrum, ipsis sic laborantibus, credimus esse affectum: ubi vero ipsis illæsis, ceteras partes convelli viderimus, dorsalis medullæ initium affectum esse fatemur. Sed cognitis læsis partibus ex convulsis partibus, nunc causas, a quibus partes convelluntur, proponamus; atque primo convulsiones perpetuæ, & permanentes sine manifesto motu, de quibus Hipp. *in lib.* 6. *Aphor.* 39. ita scripsit. *Convulsio fit vel ex repletione vel inanitione.* Idem Galen. *in* 2. & 3. *de loc. affect. in* 4. & 6. *Aphor. in lib. de trem. palp. convulf.* ac ferme innumeris aliis locis idem confirmavit, sed præsertim *in* 2. *lib. de sympt. causis* ita dicens. *At convulsio in eandem dispositionem nervos musculosque ducit, in quam, cum pro naturæ lege se habeant, ab animali virtute ducebantur. Sive igitur ad principium tensis, sive flatus influxu impletis musculis voluntarii motus erant, hæc eadem in convulsione accident, tum spiritu flatuoso in musculis gigni poteute, tum multis, qui tensionem creent, (e quorum numero phlegmone est) affectibus.* Quorum caput (sicut Hippoc. dixit) duplex est; impletio, vacuatioque: in phlegmonarum generis vitiis impletio; in ardentissimis, siccissimisque febribus vacuatio. Porro, quod, impletis, vacuatisque plus justo nervosis corporibus, omnia tendantur, docent, quæ in instrumentis musicis intentæ sunt chordæ, quippe, quæ sive in humidam, humectamve, sive in siccam & squalentem domum repositæ, disrumpantur, ideoque eas artifices, priusquam reponant, relaxant. Quam convulsionum generationem Gal. *in* 3. *de loc. affect. cap.* 6. hisce verbis illustravit, dicens: *Etenim si videris nervosa corpora, vel chordas ob ambientis aëris immodicam intemperiem, adeo vehementer, ut rumpantur, intentas, haud difficulter intelliges idem in animantium quoque nervis posse contingere.* Sed quomodo affecto aëre tenduntur chordæ, ut rumpantur? Si vel nimis aridus vel admodum humidus fiat: nempe humor madefacit ipsas, ut in tumorem præter naturam attollantur, qui mox eas tendit; ac velut sol, tergora arefaciens, contrahit, ita siccitas chordas, & trahit, & tendit; sic lora quoque, quam ad ignem siccantur, contrahi tendique videntur. Gal. his duabus convulsionum causis,

Convulsionis causæ.

ter-

©BIU Santé

tertiam addidit in *lib.* 3. *Aphor.* 25. quippe nervosarum partium infirmitatem, qua ratione facile puerulos convulsionibus tentari, tum propter crudum, quo exsuperant, alimentum, tum quod nervosas partes nondum validas habeant, nobis prodidit. Replentur vero nervosæ partes humore sæpius crudo, a quo convelluntur, ut ex Gal. *in* 2. *de symp. causs. cap.* 2. habetur, velut in pueris fit, qui cum exsuperent crudo alimento, & habeant nervosas partes non usque adeo validas, facile distentionibus tentantur, ut Hippoc. *in lib.* 3. *Aphoris.* 25. docuit, hinc que *in* 2. *Epidem. comm.* 5. *a) text.* 8. scripsit: *Si pueris spasmus fiat, ignem fac; qua ratione ipsarum convulsiones, vel etiam in febribus factæ, non sunt perpetuo periculosæ:* ad quam causam reducuntur convulsiones tum ex humido aëre, qua ratione, ut Gal. nobis est auctor, *in* 1. *Epid. com.* 2. *b) text.* 24. in humida & frigida aëris constitutione Hippoc. scribit, multos & maxime pueros convulsionibus laborasse; tum ex immodico vino factæ. Aliquando etiam sanguine, ac biliosis excrementis, nervosæ partes imbutæ tenduntur ac convelluntur, aliquando flatu, atque non raro phlegmone aliquo aut primigenio, aut consensu proximarum partium. Quales sunt hypochondriorum tentiones propter aut septi transversi, aut pleuræ membranæ, aut hepatis, ingentes inflammationes. Ad quod genus pertinere videntur convulsiones ex vulnere factæ cum phlegmone. Siccantur vero partes, seu, ut Hippoc. verbis utar, inaniuntur, evacuanturve tum propter caloris incendium, tum propter immoderatum frigus. De his Hippoc. *in* 5. *Aphor.* 17. ait: *Frigidum autem convulsiones, distentiones.* Et paulo post. *c): ulceribus frigidum mordax, cutim obdurat, dolorem insuppurabilem facit, denigrat, rigores febriles facit, item convulsiones & distentiones:* & Gal. *in comment.* ait: *immodicum scilicet frigus has facit convulsiones, & distentiones, & nervorum refrigerationem; sicuti enim non oportet ipsorum substantiam ab immodico calore dissolvi, sic neque ultra modum convenientem refrigerari, & in unum cogi ac cohiberi.* Frigus enim in excessu invadens nervos ac musculos, tendines, ligamenta, pri-

Convulsiones Repletione.

Siccatione & inanitione.

A frigore.

a) Pag. 1040. inter C. & D. Videtur enim juxta mentem Foësii, non *pueris* sed *puerperis* legendum esse: quam nusquam in Epidemicis hæc ita dicta de *pueris* reperire licuerit. *b*) Pag. 944. sub finem. *c*) Aphor. 20.

©BIU Santé

primò in cute parit inæqualitatem, repulso introrsum humido ac calore, deinde siccat exprimendo, quod tenue est, cogit, densat, indurat, cogendo sinus interiores & poros, prohibet dissiationem, & effluvium, atque alimenti receptionem, sic rigidæ manent partes, duræ & distentæ: de quibus in *Coac. præsagiis a)*: *Rigor convulsionem in posteriora inferens, interficit* & Gal. *in libr. definitionum medicarum* ait: *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppressit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* emprosthotonos, opisthotonos, *ac* tetanos *appellant*. Idem & multo efficacius immodicus calor, seu caloris incendium agit; omnem enim musculorum nervosarumque aliarum partium humidam substantiam resolvendo, eæ caloris incendio maxime resiccantur, arescunt, ac propterea distenduntur, ac convelluntur. Quomodo ardentes febres, veluti ignis, nervos siccantes, eos distendunt, ac convellunt, atque ut Gal. *in* 4. *Aphor.* 66. docet, *pernicioſas afferunt convulsiones*. Eodem item modo phrenitides exitiosæ, substantiam nervorum immodico calore dissolventes, in convulsiones desinere solent. Atque magni æstus, eadem prorsus ratione, idem, Gal. *in* 7. *Aphoris.* 13. docente, siccando faciunt, non minus & assiduæ vigiliæ, atque omnes insignes seu immodicæ cum vacuationes tum purgationes, ut ex Gal. *in lib. quinto Aph.* 3. & 4. *sexto, atque in septimo Aph.* 9. colligitur. Ipse vero has omnes siccarum, ut ita loquar, convulsionum causas *in* 3. *de loc. affect. cap.* 5. hisce verbis est complexus, dicens. *Quippe quum convulsio fit vel a labore, vel vigiliis, vel fame, vel solicitudine, vel arida æstuantique febri, qualem in phreniticis videre est, causam ejus ariditatem vacuationemque recte putaveris.* Quare tot causas habent convulsiones, perpetuæ ac permanentes, quippe aut nervosarum partium repletionem, aut siccationem, evacuationem seu inanitionem. Quæ vero cum manifesto motu fiunt, quales sunt epilepticæ, ac quas motus convulsivos vocant, alias causas habent. Aut enim ab humore crasso ac viscido ventriculos cerebri obstruente, quo modo universalem convulsionem, quam Græci *Epilepsiam*, alii morbum comitialem vocant, oriri, Gal. *in lib.* 3. *de loc. affectis cap.* 7. ita scripsit. *Atque morbus*

A calore.

Ab evacuationibus.

a) Text. 23.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 199 sur 615

©BIU Santé

bus quoque comitialis convulsio est omnium corporis partium non perpetua, ut in Emprosthotono *atque* Tetano *videre est, sed quæ ex temporum accidit intervallis, atque hæc convulsio cerebro primario, & per se læso fit, veluti per consensum ipso quoque læso corpora sæpius pati convulsiones observamus cum universales tum particulares.* Galen. enim ore ventriculi læso nedum convulsiones fieri, cerebro nervorum in principio læsione communicata, sed vel etiam gravissimos alios affectus demonstravit *in lib. 5. de locis affect. cap. 6.* Grammaticum enim, narrat, juvenem, qui quoties vel nimis vehementer doceret, aut cogitaret, aut inediam sustineret, aut irascereturr, comitiali morbo corripiebatur, quippe ex bilioso acrique succo os ventriculi mordente. In *lib. vero 5. Aphor.* 1. Gal. narrat, quendam Adolescentem ab humore aeruginoso, os ventriculi mordente, sæpius universali convulsione fuisse tentatum, eamque ipsum non reliquisse, quoad per vomitum æruginem excerneret, & in *libr. de venæ sect.* adversus Erasist. Diodorum Grammaticum, cum diu jejunus mansisset, convulsionibus ob eam causam fuisse tentatum. Ex contentione quoque ac labore, qui fit cum ventriculus aliquod infestum expellere conetur, convulsio fit, non secusque fit vera epilepsia, dum expultrix in cerebro conatur a ventriculis expellere succum crassum ac viscidum, ipsos obstruentem, ac viam spiritibus animalibus prohibentem. Qua ratione recte quidem dixit Hipp. *a*) ab Elleboro albo, ex ejus infestissima qualitate os ventriculi mordente, fieri convulsionem, quam nos Patavii, ubi Medicinæ operam daremus, vidimus in quodam juvene, cui album veratrum, seu elleborus, a fatuo quodam pharmacopœo, nigri loco exhibitus est, in aliis multis, quorum ore ventriculi aut a biliosis aut ab aeruginosis humoribus, aut ab aliquo venenorum erodentium læso. Quare per consensum etiam ex ore ventriculi læso læditur cerebrum, & homines convelluntur, ac nedum ubi hujusmodi membrum læditur, sed maxime etiam uterus læsus convulsionem concitat, cerebro ab ipso communicata læsione, ex quo merito plures ex hystericis mulieribus convulsionibus non raro tentari solent. Galen. scribit *in 6. lib. de loc. affect. cap.* 5. Viduam quandam mulierem ex semine retento,

Ex contentione & labore.

Ex partium consensu.

a) Lib. 4. Aphor. 16.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 200 sur 615

©BIU Santé

tento, utero læso convulsione fuisse tentatam, excretoque semine crasso, fœtido, fuisse liberatam. Hinc Auctor Prorrheticorum *in* 3. *Prorrh. a)* 27. ait, *convulsiones in hystericis mulieribus esse faciles*, quales Dorcadi contigisse meminit. At & ab hoc membro, quippe ab utero, atque ab aliis partibus venefica & maxime infesta aura ad cerebrum adscendente aliam epilepsiæ speciem Gal. in duobus pueris (ut ex 3. *lib. de loc. affect. cap.* 7. colligitur) observavit, atque ab his causis concitari convulsiones non permanentes, sed cum motu quæ fiunt, nobis esto persuasum, omnium vero cum convulsionum tum motuum convulsivorum causas omnes Gal. *in lib.* 12. *Methodi med. cap. ult.* has esse perstrinxit, quippe has fieri aut a siccitate, a repletione, a magna phlegmone, a mordente humore, atque ab ingenti frigore. Sed satis accurate cognitis causis convulsionum, modo signa, a quibus possunt futuræ præcognosci, de quibus *in lib.* 5. *Coac præs. b) text.* 5. hæc leguntur. *Leviter feroces insaniæ ferinæ sunt, & convulsionem significant*: Et paulo post *text. c)* 13. *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo suppressa, feroci aspectu, rubore in facie efflorescente, in posteriorem partem convelluntur.* Has sequi cerebri exitiosas inflammationes rationi quadrat, cum illa signa phreniticorum lethalium sint, propriumque, ut a Galeno *in primo Prorrheticor.* habetur, ipsos, antequam moriantur, convelli, convulsosque mori. Auctor vero Prorrhet. *in* 1. *lib. d) text.* 22. ait: *In phreniticis frequentes permutationes convulsionem indicant.* In *eodem vero* 5. *libr. Coac. præsag. c) text.* 9. scribitur. *In acutis doloribus capitis, iisdemque torpidis cum gravitate, convulsiones fieri solent*: Et paulo *f)* post *tex.* 22. *Capite dolentes leviter & exsudantes, intercepta alvo, in convulsionem incidunt.* Atque hæc de notis convulsionum futurarum; quarum dolores tantum capitis vehementes, & vehementia seu ferina deliria certe possunt prædicere convulsiones; reliquæ vero notæ incertius ac infidelius, sed Hipp. *in* 3. *Progn. g) text.* 34. de puerorum futuris prævidendis convulsionibus ita scripsit. *Pueris autem convulsiones accidunt, si febris acuta fuerit, nec alvus dejiciat, ac si vigilent, paveant, lugeant, colorem mutent, & viridem, aut lividum,*

Convulsionis futuræ signa.

a) Lib. 1. text. 119. *b)* Text. 85. *c)* text. 85. *d)* text. 28. *e)* text. 171. *f)* text. 177. *g)* pag. 46. lin. 24.

©BIU Santé

dum, aut rubidum trahant. Hæc igitur nuperrime editis pueris promptiſſime accidunt ad ſeptimum usque annum. Adultiores vero pueri, virique non item in febribus prehenduntur convulſionibus, niſi aliquod indicium exſtitit validiſſimum ac deterrimum, qualia per phrenitidem accidunt. Sed de his ſatis, nunc ad prognoſticum ex convulſionibus ſumendum declinemus, & primum de iis, quæ citra febrem affligunt, pauca attingamus. Convulſionum itaque eæ, quæ fiunt repletis humore crudo nervoſis partibus, minus periculi afferunt ægrotis, quam quæ ſiccatis arefactisque nervis muſculisque concitantur: cognoſcuntur vero a repletione factæ, eo quod repente fiant. Ceterum ex tribus convulſionum differentiis, *tetanus* vocata, affectus eſt acutiſſimus; ſæpiusque cito interficiens, quippe tribus aut quatuor diebus, cum convulſis muſculis tum mandibularum, tum gulæ, non poſſint deglutire, neque nutriri cibis, neque medicamentis devorandis juvari, ſed ubi morbus in dies protrahitur, de ſalute bene ſperandum eſt. Quod Hipp. *in* 5. *lib. Aph.* 6. ita expreſſit. *Quicunque a diſtentione corripiuntur, in quatuor diebus pereunt, ſi vero has effugerint, ſani fiunt.* Convulſiones omnes ſolent quam maxime a febribus, ſi ſupervenerint, juvari, quod abſumat calor febrilis humores nervoſas partes replentes, de quibus Gal. *in* 2. *Aph.* 26. ita ſcripſit. *Quum ergo ſecunda valetudine quempiam derepente convelli accidat, talem a plenitudine proficiſci convulſionem neceſſe eſt, ita enim infarciuntur: viſcidis & frigidis humoribus, quibus etiam aluntur, ut ſpaſmum patiantur, cui ſuperveniens febris, frigidos illos calefacere, & lentos attenuare humores, & diſcutere ſolet.* Hocque eſt, quod Hipp. *in* 4. *Aph.* 57. dixit: *Qui a convulſione aut diſtentione nervorum tenetur, febre ſuperveniente, liberantur.* Ex quo merito ipſe quoque *in* 2. *lib. Aph.* 26. dixerat. *Febrem convulſioni ſupervenire melius eſt, quam febri convulſionem.* Hinc recte ab ipſo *in* 2. *Epid. a*). *com.* 5. *text.* 8. ſancitum eſt, quod ſi pueris ſpaſmus fiat, ignem exerceamus ſeu inuramus, quod crudos craſſosque humores calefaciat, extenuet, & diſcutiat. Quo itaque convulſis ſuccedens febris vehementior erit, & vehementiore rigore eo efficacius eos ſanabit, qualis eſſe ſolet quartana, quæ cum frigus intenſum habere ſolet, tum calorem

Convulſiones quid præſagiant.

Convulſiones, quæ citra febrem affligunt.

Convulſiones in quibus de ſalute ſperandum.

a) Sect. 5. p. 1040. lin. 11. ubi tamen de *puerperis* non de *pueris* hoc affirmatur; nec etiam licuit textum ſimilem alibi reperire, ubi de *pueris* ſermo eſt.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 202 sur 615

©BIU Santé

lorem efficaciſſimum merito ipſa liberat a magnò morbo, ſi Hippocrati atque experientiæ credimus, & merito ſane, cum ipſa calorem habeat ceteris aliis febribus efficaciorem, quod ipſe in terrena craſſiori ac denſiori materia fundetur, atque hoc eſt, quod nobis Hipp. innuit *in lib.* 5. *Aphor.* 70. hiſce verbis. *A quartana capti non admodum a convulſionibus capiuntur, ſi vero prius capiuntur & quartana ſupervenerit, liberantur.* Hocque nedum ob calorem, qui efficaciſſime repletionem nervoſarum partium diſcutit, ſed quin etiam ob frigus cum intenſum, tum diu quatiens corpora, quid a nervoſis partibus humoris eo motu digeritur, quare convulſis ſuperveniens febris, bonum, quatenus repletionem diſcutiendo tollat. Quod de convulſis ab ebrietate Hippoc. ita confirmavit, *in Sect. a)* 5. *Aph.* 25. dicens; *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur.* Atque hæ ſunt convulſiones, in quibus de ſalute ſperandum erit, ac multo plus, ſi in pueris fiant, qui quo facilius adultis, cum ob crudum alimentum, quo abundant, tum quia partes nervoſas infirmas, (ut Gal. *in* 3. *lib. Aph.* 5. eſt auctor) habent convelluntur, eo minoris periculi malum decernunt, at multo facilius hos ſuperveniens febris juvabit. Ex quo neque convulſiones in febribus hos capientes ita ſunt deteſtandæ, in adultis vero ſolent eſſe perniciosæ, quatenus fiunt plerumque reſiccatis atque arefactis a febrili calore nervoſis partibus, quo nihil perniciosius, ut Gal. viſum eſt, qui de ipſis *in lib.* 12. *Meth. med. cap.* 8. ita ſcripſit. *Scire namque licet ejuſmodi affectum, ſi modo curabitur, humectationem poſcere. Ceterum curatu perdifficilem eſſe, vel potius, qui curari omnino non poſſit, ſi febris occaſione eſt contractus, ſuccedit maxime exitiali phrenitidi. Nec ſanatum quempiam ita convulſorum aut ipſe vidi, aut alium narrantem audivi.* In pueris vero febricitantibus non ſunt ita malæ deteſtandæ, ut paulo poſt clarius ex Hipp. *b) in* 2. *Epid. com.* 2. demonſtrabimus. Ceterum in aliis omnibus ætatibus a ſiccitate factæ convulſiones ſunt perniciosæ. Hinc timendæ eſſe videantuur convulſiones, quæ in febribus fiunt, ex quo merito Hipp. *c)* dixit, melius eſſe, ſi convulſionibus febres ſuccedant, quam convulſiones febribus, *d)* quæ a purgatione, vacuatione

Convulſiones quænam timendæ.

a) Aphor. 5. *b)* Lib. 1 Epid. Sect. 2. p. 944. lit H. *c)* Lib. 2. Aphor. 26. *d)* Lib. 5. Aphor. 1, 2, 3.

©BIU Santé

tione insigni, quod omnes hæ siccent, pessimæ sunt; de quibus Auctor Prorrh. *a) in lib.* 3. ita scribit: *Quibus ex naribus copiosa violenta, & multa fluunt, ad convulsiones trahi interdum deducuntur:* & in 5. *Aphor. b)* Hipp. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum:* & paulo post quippe *in Aphoris.* 56. ait: *c) Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum*, quod repetit *in lib.* 7. *Aph.* 9. cum dixerit. *A sanguinis profluvio convulsio, malum:* quam rem clarius egit *in lib.* 6. *Aphoris.* Galen. cum dixerit, convulsionem ab evacuatione esse acutissimam & pernicioſissimam, eadem ratione *in lib.* 7. *Aphoris.* 13. Hippoc. scripsit, *ab æstibus fortibus convulsionem, aut distentionem, malum:* & paulo post *Aph.* 18. *in vigilia convulsio, malum.* Quod cum fortes æstus, vel febres ardentes vel inustiones tum vigiliæ immoderatæ substantiam humidam dissolvant, evacuentque. Eodem itidem modo immoderatæ purgationes siccando convulsiones pernicioſas pariunt, quod Hipp. *in* 5. *lib. Aph.* 4. affirmavit, cum scripserit. *Ex immodica purgatione convulsio aut singultus, malum:* Et in sect. 7. Aph. 25. *Ex medicamenti potione convulsio, lethale:* Et *d)* in sect. 7. aph. 5. *Convulsio ab elleboro, lethale.* Atque hæc de Prognostico convulsionum perpetuarum. Nunc pauca de iis, quæ aut contentione, aut morsu fiunt, dum natura conatur ventriculis cerebri excutere humorem viscidum & crassum, attingamus, cum hæc cumulatius sint posterius a nobis tractanda; *Epilepticos* vocamus illos. Gal. *in lib.* 5. *Aph.* scribit, Epilepsiam neque acutissimum, neque periculosissimum esse affectum: & merito quidem, cum quod chronicus morbus sit, tum quod plures ab ipso evadunt; uti pueri, quos Hippoc. *in Sect.* 2. *Aphoris.* 45. sanari ita scripsit: *Quicunque juvenes morbo comitiali laborent, mutatione maxime ætatis & temporum & locorum & victuum quoque liberantur.* Expressit vero, quibus sanari possunt & non possunt *in quinto lib. Aphor.* 7. dicens: *Quicunque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt, quibus vero accidunt viginti quinque annos natis, bi plerumque moriuntur.* Gal. scribit *in lib. de puero epileptico*, se plures pueros sanavisse, atque *in lib. de purg. med. facult.* plures vel etiam ex iis, qui non sanantur, in vere purgatos, atque sanguinis mis-

Convulsiones a contentione aut morsu.

a) Lib. 1. text. 145. b) Lib. 5. Aphor. 3. c) Lib. 5. d) Lib. 5. Aphor. 1.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 204 sur 615

©BIU Santé

sione præcaviſſe: ceteræ verò aliæ convulſiones, quæ aut per conſenſum ab aliquo acri humore aut veneno, aut vapore venenoſo, & maligno concitantur, curantur. Cujusmodi fuit, quam patiebatur Grammaticus ob amaram bilem, & Adoleſcens ab ærugine os ventriculi mordente, qui, excreta per vomitum ærugine, liberatus fuit. Itemque & alia a malignis vaporibus; ſed hæc ſufficient nobis ad judicandos eventus convulſionum ſine febre concitatarum: nunc de iis, quæ in febribus acutis fiunt, agamus.

CAP. VIII.

Quid convulſiones in febribus acutis ſignificent.

Convulſiones quid in morbis ſignificant.

Convulſiones omnes, quæ in principiis morborum acutorum fiunt, multitudinem humorum ſignificant, qua partes nervoſæ repletæ contenduntur ſeu convelluntur. Hæ quicquam certi in morbis non indicant, graviſſimum tamen morbum teſtantur, neque prorſus periculo vacantem, quando omnes morbi a multitudine crudorum humorum graves ſint, nec periculo careant. Qualis fuere, quæ Hippoc. ut *ex libro Epid.* conſtat, in multis, qui ſanitati fuere reſtituti, fuere conſpectæ. Quippe in muliere, *a*) trimeſtri fœtu gravida, in littore decumbente; in *Pythione*, *b*) qui prope telluris ædem habitabat, in eo *c*) qui in horto *Dealcis* ægrotabat; in *Charione*, *d*) qui apud Demetum, atque in moroſa muliere, *e*) quam prima die quaſi repente convulſio invaſit. Hæ enim omnes (iis exceptis quæ in eo, qui in horto *Dealcis* ægrotabat conſpectæ ſunt, quæ Criſin futuram indicabant) multitudinem humorum ſignabant, nec quicquam certi ad ſalutis exitiique præſagium. Ceterum in *Pythione* ac *Charione*, quod una cum urinis aliquam coctionem præ ſe ferentibus apparuerint, non ita erant timendæ. Criticæ fuere in illo, quæ in horto *Dealcis* conſpectæ ſunt: quod Galen. *in* 2. *Epid. text.* 39. hiſce verbis expreſſit dicens: *Nam & quod deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt quæ ſolent in judiciis evenire.* Quæ etiam in febribus ex ore ven-

Quænam minus timendæ.

a) Lib. 1. Epid. Ægrot. 13. p. 990. *b*) Lib. 3. Epid. Ægrot. 1. p. 1059.
c) Ibid. Ægrot. 3. p. 1066. *d*) Ibid. Ægrot. 5. p. 1072.
e) Ibid. Ægrot. 11. p. 1108.

©BIU Santé

ventriculi per consensum cerebro læso fiunt, non sunt timendæ, quum vomitione facta tolluntur. Qualis ab Hippoc. in filio Hermophyli *a*) fuit observata, de quo *in lib.* 5. *Epid. text.* 27. ita scripsit: *Hermophyli filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti autem die sine voce jaciebat, stertens, distortos habens oculos, febricitans: Penna vero immissa vomuit bilem atram & clistere immisso stercus multum subiit.* Eodem quoque modo in utero sanatu sunt faciliores: quare *in lib.* 3. *Prorrheticorum b*) ita legitur; *Convulsiones in hystericis mulieribus faciles sunt, ut etiam Dorcadi contigit:* In febribus etiam, quæ pueros invadunt, quod non magni recessus, a sano ipsorum statu propter multum crudum alimentum quo abundant, & nervosi generis infirmitatem, nobis indicio sint, non admodum sunt periculosæ. Quod Gal. *in* 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 24. expressit, dicens. *Pueri autem propter nervosi generis infirmitatem convulsionibus sunt opportunissimi.* Quo facilius etiam parvis de occasionibus hoc genus iis mali accidit, minusque est periculosum, ex quo mirum non est, si vel etiam, cum in febribus pueri convelluntur, non sit usque adeo, uti in aliis ætatibus, timendum. Quod Hippoc. in pueris observasse *in* 2. *lib. Epid. c*) *comm.* 2. *text.* 24. hisce verbis prodidit: *Multos convulsiones & maxime pueros ab initio tentabant, & febricitabant febribusque convulsiones succedebant. Erant hæc plerisque diuturniora & innocua, præter eos quibus etiam alia cuncta pernicialia essent,* quod *in* 4. *Coac. præs. d*) *sect.* 2. *text.* 31. ita fuit confirmatum: *Convulsio in febre, lethalis, minime vero pueris:* quibus etiam convulsionibus succedit febris, aut si est, fiat vehementior, bonum est, quoad convulsionem, modo ex nervosarum partium repletione profecta sit. Hinc *in Coac. præsag. e*) *lib.* 4. *sect.* 2. *text.* 10. legitur, convulsionibus remedio esse acutam febrem supervenientem, quæ prius non fuit, aut si quidem prius exstitit, jam invalescentem magis. Nec non juvare urinam multam vitream, & genituræ similem, atque etiam alvi fluxum. Convulsiones quoque in febrium principiis factæ, si febres augeantur, ægroti rigere minus solent: cujusmodi fuit, quæ in uxore

a) Text. 40. p. 1152. *b*) Lib. 1. text. 119 *c*) Lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 944. lit. H. *d*) Text. 356. *e*) Text. 358.

©BIU Santé

uxore *Eraclidis* visa est, de qua *in* 7. *Epid. a) text.* 108. ita scripsit: *Philistidi Eraclidis uxori incepit febris acuta, rubor faciei sine ulla causa manifesta, paulo post eadem die riguit, non recalescebat, convulsio facta est in digitis manuum, & pedum, paulo vero post hæc invaluit*, 2. *superriguit, paulo plus incaluit, & rubor minor, & convulsiones supervenerunt moderatiores.* Demum addamus quasdam convulsiones in febribus, aliquando febres ipsas diminuere & sanare, quæ criticæ dici debebunt, quæ fiunt per materiæ transmissionem a venis ad nervos musculosque, quæ si febrem in primis diebus solvant criticæ, & bonæ erunt, quod *in* 5. *libr. Coac. præsag. b)* ita scriptum est. *Convulsio in febre mota, febrem solvit eadem die, aut altera, vel certo tertia, quod si tempus transgrediatur, quo ab initio tenebat, nec acquiescat, malum.* Hoc vero fit, ut etiam dictum est transmissa materia morbifica a venis ad partes nervosas, quæ transmissio materiæ potest quidem febrem minuere, vel etiam prorsus tollere, humoribus a venis excretis, non amplius in ipsis putrescentibus. Sed hæc de iis convulsionibus, quæ etsi non bonæ (cum perpetuo per se omnes malæ sint) tamen aliquando salutem indicare, contingit: quibus perspectis ad malas pernicioſasque convulsiones descendamus. De quibus in febribus observatis Hipp. *in* 2. *lib. Prognost. c) text.* 10. scribit: *Si autem testes, & pudenda revelluntur, dolor vehemens, vel mors.* Perpetuo in adultis in febribus acutis convulsiones sunt malæ, omniumque maxime in ardentibus, ut Gal. *in* 4. *lib. Aph.* 66. testatum reliquit, quod hæ ardentes febres veluti ignis nervos siccent ac pernicioſas convulsiones faciant. Dictum est omnes convulsiones a siccatis partibus nervosis profectas, esse sanatu nedum difficiles, sed impossibiles, itaque in febribus acutis eæ omnes erunt pernicioſæ, quippe, quæ ab igneo calore febris humido consumto, siccatis nervis fiunt. De his Gal. *in* 4. *lib. Aphor.* 35. ait: *Si vero ex febribus adurentibus totum corpus exsiccetur, & nervis deinde ex siccitate convulsio accidat, maximum est malum, & pene insanabile, quoniam longum quidem tempus exigitur ad siccitatem nervorum removendam, vehementia autem morbi tempus non concedit naturæ, sed cito vires dissolvens exitium affert.*

Convulsiones criticæ.

Convulsiones quænam pernicioſæ.

A siccitate.

a) Text. 130, p. 1239. b) Text. 156. & 157. c) Pag. 39, lin. 45.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 207 sur 615

©BIU Santé

affert. Ex quo Hipp. merito *in Sect.* 4. *Aphor.* 66. dixit: *in acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum.* Quæ si cum virium debilitate fiant, in foribus exitium prædicant. Quod Hipp. perbelle *in Aphor.* 49. *a)* expressit, ita scribens. *In febre non intermittente, si labrum vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili existente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Quod observavit Hippoc. in uxore Dromedai, *b)* quæ post convulsiones a capite inceptas subito obiit. Quæ etiam in mente captis fiunt, maxime suspectæ erunt, sed omnium pernicioſissimæ, quæ in phreniticis fiunt, proximum enim exitium significant. Nec istorum convulsorum quempiam sanatum vidit Gal. neque alium narrantem audivisse, *in lib.* 12. *meth. med. cap. ult.* mortalium memoriæ commendavit. Hipp. in illa epidemica constitutione, quam *in* 1. *Epid. c) comm.* 2. *text.* 53. descripsit, plures phreniticorum meminit, qui convulsi subito moriebantur. De quibus ait: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quod accuratius observavit in phrenitico, de quo apud ipsum *lib.* 3. *Epid. d)* scribitur: *Postridie mane vocem amisit, febris acuta, sudavit, non intermisit. palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones, tertio die cuncta exacerbata sunt: defunctus est.* Proprium esse exitialium phrenitidum, ut in convulsiones desinant, alias a nobis ex Hipp. atque Gal. demonstratum est. Veræ enim phrenitides id habent, quod paulo ante mortem convulsiones faciant, quippe ab inflammatione cerebri siccatis nervis; in ipsis vero, ubi hæ apparent, in foribus exitium denotant, quod Hipp. in Cononis Sexua phrenitica, ut apud ipsum *in* 5. *Epid. e) text.* 81. legitur, observavit, quæ quidem cum diebus quadraginta mortua esset, per aliquot dies ante voce destituta, & convulsa est. Tremores in convulsiones desinentes, seu ex tremoribus convulsiones, lethalissimas esse, Gal. *in* 3. *Prorrh.* 9. affirmavit. A doloribus quoque & assiduis vigiliis, pernicioſæ sunt, nec non in febribus acutis, quæ observantur convulsiones, ut Hipp. *in Sect.* 7. *Aph.* 18. nos docuit. Ab immoderatis vacuationibus & purgationibus eodem modo

Cum virium debilitate.

In mente captis.

In veris Phrenitidibus.

A tremoribus.

A doloribus.

Ab immoderatis vacuationibus.

a) Sect. 4. *b)* Lib. 1. Epid. Ægrot. 11. p. 987. *c)* Sect. 2. p. 948. inter Lit. G. & H. *d)* Ægrot. 4. p. 1100. *e)* Text. 84. p. 1160.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 208 sur 615

©BIU Santé

malas esse convulsiones in aphorismis nobis significavit, veluti cum ait *in Sect.* 5. *Aph.* 4. *Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum.* Et postea *Aph.* 56. *Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum.* Ita ut omnes cum evacuationes tum purgationes immoderatæ, a quibus ægroti convelluntur, siccent universum corpus, atque convulsiones siccatis nervis efficere alias dictum est. Hinc Gal. *in* 7. *Aph.* 70. *comm.* dixit. *Ab evacuatione convulsionem acutissimam & pernicioſissimam esse.* Ab ilei inflammatione convulsiones esse perniciosas Hipp. quoque *in lib.* 7. *Aphoris.* 10. tradidit. *In vulneratis etiam convulsiones plerumque lethales esse consueverunt*, etsi non necessario in omnibus ex vulnere convulsis mors succedat, ut Gal. *in* 5. *Aphor.* 68. etsi Hipp. *in Aphor.* 2. *a)* dixerit, *e vulnere convulsionem lethalem.* Plerumque vero lethales sunt, quod vel etiam ipse Hippoc. ut apud ipsum *in Epid.* libris legitur, in multis observavit, quippe in Scamandro a sectione, in eo, qui ex jaculo fauciatus convulsus est, in illa Nerei virgine pulcra ex percussione, in Gubernatore navis ex fracto digito, atque in alio ex luxato digito, qui omnes convulsi obierunt. De Scamandro vero *in* 5. *lib. Epid. b) text.* 15. ita habet. *Scamandrus in Lariſſa & in coxa marcorem habuit, & os diu luxatum. Hic ſectus eſt ſectione magna, etiam ad os ipſum & deinde uſtus eſt, & tunc die duodecima poſt ſectionem ſpaſmus cæpit, & obtinuit multum: contrahebatur autem crus hoc uſque ad coſtas, tranſiliebat autem & in alteram partem convulſio, contrahebatur autem crus, & extendebatur: & alia membra movebat, & maxillæ adducebantur. Hic mortuus eſt, convulſus octava poſt invaſionem convulſionis.* Et de illo, qui a jaculo percussus est, postea *c) text.* 44. *Qui jaculo acuto percuſſus eſt poſterius, paulo infra cervicem vulnus accepit, aſpectu quidem non dignum mentione, non enim in alto fiebat, non autem multo tempore poſt extracto telo, poſteriora tractus, ut opiſthotonici, & maxillæ ligatæ ſunt, atque ſi quid humidum in os acciperet, & id conaretur bibere, rurſum relidebatur ad nares, & reliqua ſtatim pejora fiebant, & die* 2. *mortuus eſt.* Sed audiamus casum virginis illius Nerei pulcræ, a percussione convulsæ, de qua *d) text.* 47. ita habet: *Virgo*

Abilei in flammatione.

Ex vulnere.

a) Sect. 5. *b)* p. 1145. *c)* text. 47. p. 1153. *d)* Text, 50. pag. 1154.

©BIU Santé

Virgo illa pulcra Nerei, quæ quidem erat viginti annorum, a muliercula amica ludente, lata manu percussa est secundum sinciput, & tunc quidem vertigine tenebricosa correpta est, & responsione & respiratione caruit, & cum domum venisset, ilico febris vehemens tenuit & doluit caput, & rubra circa faciem erat. Cum autem septima jam esset dies per aurem dextram pus exiit fœtidum, subrubrum plus cyatho & videbatur melius habere, & sublevata est. Rursus intendebatur febris, & deferebatur in somnum, & loqui non poterat & dextra faciei pars trahebatur, & respirationem habebat difficilem, & convulsionem, & tremebat lingua, oculus stupidus: nona mortua est. Et postea *a) text.* 70. adjunxit casum satis spectandum, cum ait. *Magnæ navis gubernatori ancora digitum indicem, & os infernum confregit dextræ manus, inflammatio successit, & sphacelus, & febris, subpurgatus est moderate, calores mites & dolores. Digiti quoddam decidit, post septem dies exibat sanies moderata: post hæc dixit se non posse omnia lingua enunciare. Prædictum est fore opisthotonicum, conferebant in hoc buccæ consertæ deinde in cervicem. Tertia die totus convellebatur in posteriora cum sudore. Sexta die a prædictione mortuus.* Eodem modo de Harpali filio *b)* ex magni digiti convulsione 3. die mortuo, ita scripsit. *Filius Harpali, qui ex Telephane liberta luxationem infra magni digiti accepit; inflammatus est, & cum dolore: & ubi repositus est, profectus est in agrum, rediens lumbus doluit, lavit: maxillæ ad noctem conferebantur, & opisthotonus aderat. Spumosa saliva vix per dentes extra exibat. Tertia die mortuus est.* Eodem modo & Tychon, in obsidione circa Datum percussum in pectus a catapulta, 3. die convulsum subito obiisse in eod. *lib.* 5. *text. c)* 92. nobis prodidit. Ex horum itaque historia apparet plerumque convulsiones ex vulneribus esse lethales. A medicamentis quoque cum prævalide purgantibus tum venenosis, convulsiones permanentes sunt lethales, unde Hipp. dixit *in* 5. *lib. Aphoris.* 1. *Ab elleboro convulsionem esse lethalem.* Et *in lib.* 7. *Aphorism.* 25. *Convulsionem ex medicamentorum potione eodem modo esse lethalem*, in quam, sane lethalem convulsionem, puellam quandam a medicamento fœtum corruptorio incidisse Hipp. *in* 5. *Epid. d) text.* 50. vidit, de qua ita scribit. *Ei, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & pharmacum corruptorium biberat,*

A Medicamentis.

a) Text. 74. p. 1159. b) Text. 75. p. 1159. c) Text. 94. p. 1161.
d) Text. 53. p. 1155.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 210 sur 615

©BIU Santé

rat, accidit labor, vomitus bilioſorum, multorum pallidorum & porraceorum. Cum bibiſſet, convulſio tenebat, linguam mandebat, cum ad quartam veniret & ipſa lingua erat magna, nigra, oculorum autem alba pars rubra: inſomnis, quarta die, ad noctem mortua eſt. Hipp. ſcribit, in eod. *lib.* 5. *Epid. a) text.* 82. juvenem ex devorato ſerpente quoque convulſum periiſſe. Cujus hiſtoriam ita expreſſit. *Adoleſcens quidam, cum multum meracum bibiſſet, ſupinus dormivit in umbraculo quodam. Huic ſerpens Arges in os ingreſſus eſt, atque cum ſenſit, non valens loqui, ſtridit dentibus & ſerpentem devoravit, & dolore magno tenebatur, & manus offerebat, ut qui ſtrangularetur: & jactabat ſeipſum, & convulſus mortuus eſt. In libro vero* 7. *b) text* 19. Anginoſam mulierem die 7. convulſam interiiſſe. Atque hæ ſunt lethales convulſiones in acutis morbis obſervatæ, quæ, ut jam diximus, in acutis ardentibusque febribus ſunt pernicioſiſſimæ, omniumque maxime, quæ phreniticis ſuccedunt, multum quoque a vulneribus convulſiones eſſe timendas, prædictorum ex Hipp. narratæ hiſtoriæ ſatis vos docent. Sed dicetis illas, quæ, cum fiant in principiis acutorum morborum, ex repletis nervoſis partibus ipſas concitari neceſſe eſt, atque alias, quæ quovis modo ab eadem cauſa in iisdem acutis morbis concitantur, qua ratione vel ſalubres vel lethales eſſe, cognoſcemus. Ex ſignis aliis tum, quæ præceſſerunt, tum una quæ illuxerunt, aut poſtea ſequentur. Omniumque maxime coctionis & cruditatis ſigna erunt attendenda, apparentibus enim convulſionibus, morbo plane crudo exiſtente, ſemper nobis malum minantur, eodem modo pernicioſæ nunquam ſolæ, ſed aliis cum ſignis perniciem indicantibus apparere ſoleant. Qua ratione convulſiones, quas in uxore Philini primo, & poſtea in uxore Dromedai, in Philiſta, in phrenitico, muliere Cyzichi, atque in muliere apud frigidam aquam decumbente *c)* Hipp. vidit, lethales omnes fuerunt. In muliere enim Philini, ut ex 1. *Epid. d) Comm.* 3. *text.* 21, habetur, multæ convulſiones dolorificæ, cum magno delirio die 8. apparuerunt, quæ & diebus nono & undecimo eædem manentes, cum urinis craſſis, albis, turbidis, multo tempore non reſidentibus, mortales absque dubio fuerunt

Convulſiones ſalutares unde a lethalibus dignoſcuntur.

a) Text. 85. p. 1160. *b)* Text. 20. p. 1215. *c)* Lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1096. *d)* Ægrot. 4. p. 976.

©BIU Santé

runt judicandæ. Non minus, & quæ in uxore Dromedai. De qua Hippoc. *in Epid.* a) 2. *text.* 1. *Sexto die manc ſuperriguit, cito percaluit, toto corpore ſudavit, extrema frigida, deliravit, ſpiritus magnus, & rarus, paulo poſt convulſiones, a capite cœperunt, urinis oleoſis apparentibus paucis, & cum ſtillis ſanguinis, quæ præceſſerunt, mortua eſt.* Quæ omnia ſimul certum exitium indicabant. Idem judicium ex hypochondrii tenſione in Philiſta b) 5. *obiit, ante diem, cum ex ſepti tranſverſi magna inflammatione facta eſſet convulſa, ſimul cum peſſimis ſignis.* In phrenitico c) etiam (præterquam ut nuper a nobis ex Galeno eſt demonſtratum, quod omnes convulſiones in phreniticis exitiales) etiam id convulſiones ipſius habuerunt, ut lethalia ſigna ſimul cum convulſionibus tunc illuxerint, quando virulenta vomuerit, febris eſſe horrida, ſudor copioſus prima die, aſſiduus toto corpore, multum delirium, ſecunda die aphonia, febris acuta, ſudavit, non intermiſit, quo tempore exitialiſſimæ factæ ſunt convulſiones, quæ in febribus exitium certe prædicabant. Eodem itidem modo, & quæ in muliere d) *Cyzichi* die decimo quarto, cum extremorum frigiditate, delirio, crudoque plane exiſtente morbo: atque hæc ſunt, quæ de prædictione a convulſionibus fuerant dicenda, ſub quorum genere cum & ſingultus comprehendantur, de ipſis agendum non videretur, tamen cum ſingulares ſtomachi ſint ſingultus convulſiones, de illis quoque ſigillatim agendum merito duximus, atque eo magis, quod Hippocrates de ipſis diſtincte quidem a convulſionibus ſcripſerit.

CAP. IX.

Quid ſingultus in morbis prædicant?

A ſingultu quoque eventus morborum venemur, tametſi idem ſit ipſius judicium, atque convulſionis, ſiquidem & ipſe quædam convulſio ſtomachi eſt, ut Gal. docuit *in Aphoriſm.* 3. *in lib. vero* 4. *de vict. rat. in morb. acutis.* ſingultus appellat motus convulſorios: de qua clare ſatis *in comment. ſexti Aph.* ita habet. *Singultus vero concidatur convulſionem ſtomachi* 5. Singultus quid.

a) Lib. 1. Ægrot. 11. p. 987. b) Lib. 3. Epid. Ægrot. 4. p. 1070. c) Lib. 3. Epid. Ægrot. 4. p. 1100. d) Ibid. Ægrot. 14. p. 1114.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 212 sur 615

©BIU Santé

machi nominari, quando aliud fuerit ſermonis propoſitum, ut ſingultus ſubſtantiam cognoſcemus, melius fortaſſis fuerit non convulſionem ipſum nominare, ſed quendam motum ejusdem quidem generis, cujus vomitus, intentum autem & illo vehementiorem. Nam ſtomachus appetens eorum aliquid, quæ in ipſo continentur, expellere, ad duos movetur caſus, vehementiorem quidem in ſingultibus, mediocriorem illo in vomitibus, ſiquidem in vomitibus appetit ea tantum, quæ in ventriculi ſpatio latiori continentur, expellere, in ſingultibus autem ea, quæ ſunt in ipſo ventriculi ore penitiora. Ex quibus apparet ſingultum eſſe motum expultricis ſtomachi, aliquod noxium expellentis. Veramque ſtomachi convulſionem ſingultum dicimus, ſed eum, quæ cum motu fit, qualis in epilepticis læſo cerebro obſervatur: aut melius dicamus, ſingultus, ut Galen. *in Sect.* 4. *de vict. rat. in acut, text.* 69. nobis tradidit, eſſe quosdam motus convulſivos. Concitantur vero ex Hippocr. *in* 6. *Aphor.* 39. vel ex repletione, vel inanitione, ſcilicet partium nervoſarum, particulatimque oris ventriculi. Replent vero cibi multi, potus, humores, phlegmones, flatus. Siccant calor igneus, immoderatæ omnes vacuationes, purgationes, vigiliæ, jejunia, atque alia hujuſmodi. Ceterum ſingultum fieri ab iis cauſis, uti veræ convulſiones concitantur, præcedit Hippoc. de vera ſtomachi convulſione locutus, quæ ab altera harum cauſarum fit. Quod vero ſæpius fiant ſingultus propter mordicationem oris ventriculi, qui motus ſunt ſimiles convulſionibus, quos convulſivos motus, multi merito appellent, minimeque convulſiones, proinde mirum non eſt, ſi ab aliis cauſis fiant, ab illis quippe omnibus, qui vel copia gravantes ſtomachum, vel moleſta quapiam qualitate ipſum lædentes. Nam cum ventriculus copia humorum, vel ciborum pravorum, opprimitur, aut acrimonia mordetur, aut diſtenditur flatu, aut calore aut frigore aliave qualitate irritatur, aut reſiccatur, vel revellitur eo motu convulſioni haud abſimili, noxam nititur expellere. Quæ Galen. videtur *in lib.* 8. *de comp. med. cap.* 8. attigiſſe, cum ait. *Similiter & ſingultus ſtomacho interdum ob frigiditatem, aut repletionem accedit, interdum ob mordacitatem humorum acrium, & medicamentaria qualitate præditorum*: & paulo poſt. *Sin-*

Singultus cauſa.

©BIU Santé

Singultum autem sine his fieri video, acribus humoribus aut serosis & medicamentis stomachum mordentibus, quos ubi vomitu rejecerint, statim singultu liberantur. Quia & multi devorato pharmaco ex tribus piperis generibus constante, si statim vinum superbibant, omnino singultiunt, ex quorum numero etiam ego sum. Amplius autem & cibo in mordacem qualitatem corrupto aliqui singultiunt, & quod a vomitu statim liberantur, omnibus notum est. Quidam etiam ex rigore oris ventris singultiunt. Verum pueros maxime singultire contingit, tum ob corruptionem alimenti in ventre, tum ob partis frigiditatem, atque ab iis causis singultus fiunt. Verum in febribus singultiunt homines quandoque propter perniciosam aut stomachi, aut cerebri, aut intestini tenuis aut hepatis, inflammationem, aut presso oris ventris, a cava hepatis parte in tumorem elata, aut propter hepatis fervoris communicationem, aut acri humore e parte inflammata in os ventriculi defluente, & ipsum mordente, itemque acris exhalatio irritans stomachum, sed hæc satis sint de causis, quibus singultiunt. Hinc illis cognitis ad prognosticum declinemus, dicamusque ex singultibus eos tantum non esse timendos, qui citra febrem ab alium morbum, ex vino aut cibis fiunt, aut etiam ad humoribus acrioribus, vel frigidis, vel calidis, vel corruptis. At in febribus quemadmodum & convulsiones perpetuo timendi sunt, omniumque maxime febri supervenientes. Quædam febres dicuntur etiam singultuosæ, ex eo quod in ipsis homines fere perpetuo singultiant, augeanturque aucta febre & remittantur eadem remissa, quas febres Græci *lygodes* appellant. Quarum quidem Hippocr. meminit *in Sect. 4. libr. de rat. vict. in acut. a) text.* 69. Et Gal. *in Comment.* dixit, febrem singultuosam appellari, in quo singultus permanet, ac per totum morbum simul cum febre exacerbatur, ut plurimum vero eæ non parum suspectæ haberi debent, quod fiant inflammato aut stomacho, aut tenui intestino aut hepate. *Cornel. Celsus* scribit, frequentem singultum jecur inflammatum significare; non tamen simpliciter hepate inflammato singultiunt ægri, sed quando hepar ad

Singultus quid præfagit.

a) Pag. 401. lin. 39.

©BIU Santé

ad maximam attollitur inflammationem, ex Gal. *in* 5. *lib. Aph.* 3. licet Hippoc. *a)* ibidem dixerit ſimpliciter. *Hepati inflammationem patienti ſingultus advenit.* Quare in hepatis inflammatione ſingultus exitialis eſſe ſolet. Non minusque fit cerebro ac ventriculo inflammato, omniumque maxime, ſi a vomitu fiat, de quo Hipp. *in* 7. *lib. Aphor.* 3. ſcribit. *A vomitu ſingultus, & oculorum rubor, malum.* Gal. de ipſo ita ſentit: Qualis paſſio eſt convulſio muſculis, talis eſt ſingultus ſtomacho, qui humoribus infeſtatur, convenit nonnunquam totum ventriculum, nonnunquam os ejus & gulam. Quos per vomitiones abjiciens ſtatim a ſingultu liberatur, qui ii neque per iſtas ceſſaverit, duorum alterum oſtendit, vel cerebrum nervorum principium, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, quare a vomitu plerumque perniciem oſtendit concitatus ſingultus, omniumque maxime in ilei affectu, ex quo Hippoc. *in Sect.* 7. *Aphor.* 10. dixit: *Ab ileo vomitus, ſingultus, convulſio, malum.* Et Galen. *in comment.* dixit: *non ſemper in iis vomitum adeſſe, ſed quando exitiales ſunt, & ſi vehementius diſtorqueantur, ſtercus eis aſcendit, atque ſingultiunt.* Quare in acutis febribus a vomitu & præſertim malo ſingultus aſcendens, mortalis erit judicandus; qualis fuit obſervatus ab Hippoc. *in* 3. *Epidem. b) comm.* 2. *text.* 9. in muliere ægrotante in mendacium foro, de qua ait: *Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, ſingultus multus, ſitis laborioſa: quæ poſtridie obiit.* In quacunque vero febre acuta ſingultus frequentior & moleſtior, futuri exitii nobis erit indicium, omniumque maxime, ſi a vomitu malo, dico vomitum malum ex humoribus aut fœtidis, nigris virulentis aut ſinceris, qui evacuantur. Ex quo merito in Sect. 4. *Coac. præſ. c) ſec.* 3. *text.* 15. in vomitionibus ſinceris damnatur ſingultus. Ab immoderata etiam cum evacuatione tum purgatione ſingultus ſolet eſſe exitialis, quod reſiccatis nervoſis partibus ſtomachus convellatur. De quibus Hippoc. *in Sect.* 5. *Aph.* 3. *Ubi ſanguis multus fluxerit, ſingultus aut convulſio, malum:* Et in ſequenti Aphoriſm. *Ex ſuperflua purgatione convulſio aut ſingultus ſuperveniens, malum.* Omniumque exitialiſſimi ſunt ſingultus, qui immodice purgatis corporibus, ac

Singultus exitialiſſimi.

a) Lib. 5. Aphor. 53. *b)* Ægrot. 12. p. 1080. *c)* text. 565.

©BIU Santé

ac vel etiam ſuapte natura debilibus. De quibus Hippoc. forte *in lib. 7. Aph. 41.* dixit: *Si ſenioribus ſupra modum purgatis ſingultus ſupervenerit, non bonum.* Similiter ſolent ſingultus in ictericis ex tumore aut inflammatione hepatis concitari. De quibus in *Coacis præſagiis a) lib. 7. ſect. 2. comm. 1. text. 17.* hæc habentur: *Qui fœdati morbo regio non adeo acriter ſentiunt, ſiquidem ſingultiunt, alvi iis exturbantur, fortaſſe ſupprimuntur atque ii valde flaveſcunt. Non ſingultiunt hi, quovis modo affecto hepate, ſed ita pleno aut inflammato, ut vel præ copia exundantis bilis totus ventriculus aut ſtomachus gravetur, aut mordeatur, vel præ magnitudine inflammationis ac fervore opprimatur, quod tum demum evenire ſolet, cum affectus maximus eſt.* Verum, ut lethalium ſeu exitialium ſingultuum judicium confirmetur, ſigna alia pernicioſa, cum quæ præceſſerunt, tum quæ una illuxerunt, tum quæ poſtea, quando ſingultus exitiales nunquam ſoli erunt, ſed alia ejuſdem pernicioſæ naturæ aut ante aut ſimul conſpecta habebunt ſigna. Quæ auctor Prorrheticorum *in 1. lib. b)* expreſſit, dicens: *Aphoniæ cum ſingultu, peſſimæ.* Et in Coacis præſagiis: *c) Laſſati, ſingultientes, ſtupore detenti, mali.* Peſſima ſigna erunt, ſudores frigidi, extrema frigida non recaleſcentia in febre ardentiſſima, non ſitire, cibum abhorrere, ſudare copioſius, & febrem non intermittere: ſtilla ſanguinis e naribus, & alia hujuſmodi multa, quæ quiſque videre poterit, in hiſtoria illius mulieris, quæ in mendacium foro decumbebat, de qua, ut dictum eſt, Hipp. *in lib. 3. Epid. d).*

Singultus exitioſi unde noſcuntur.

CAP. X.

De rigoribus, atque quid in morbis ſignificent.

De rigoribus quoque in præſentia quatenus ad prognoſticum judicandum maxime faciunt, acturi, in primis ipſorum cognitionem, juxta noſtrum ordinem præmittemus, neque inutiliter, cum non poſſit, eis non probe cognitis, de morbis judicium certum ex rigoribus haberi. Rigor itaque eſt naturalis caloris ſubita ac violenta, ſive, ut ait Gal. *in lib. de tum.*

Rigor quid.

a) Text. 490. b) text 23. c) Text. 45. d) Ægrot. 12. p. 1080.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 216 sur 615

©BIU Santé

tum. palp. convulſ. & rigore. Dolorifica perfrictio cum quadam inæquali totius corporis concuſſione, agitationeque ab expultrice facultate partium ſenſibilium, conante foras expellere humores noxios, oborta. Diſtinguitur a tremore, quod tremor ſit unius tantum membri vibratio, rigor totius corporis. Ab horrore, quia hic ſit totius cutis & rigor totius corporis. Cetcrum dicemus hoc paulo poſt accuratius. Rigor quandoque fit citra ullam febrem, plerumque cum febre una: absque febre rigorem concitari docuit Gal. *in lib. nuper citato cap.* 7. & *in Sect.* 2. *de cauſ. ſymptomatum cap.* 5. atque *in lib. de inæquali intemperie cap.* 8. qui contra antiquos fieri absque febre rigores demonſtravit. Viditque ipſe Alexandriæ juvenem citra febrem ex dactilorum immaturorum eſu, quippe ex humore craſſo venas obſtruente, riguiſſe. Antiquis vero cognitum haud fuit, citra febrem corpora rigere. Non tamen Hippocrati, cum *in primo libro Epidemior. Comm.* 3. *a) text.* 22. de uxore Epicratis hoc aperte ſcripſerit, dicens: *Epicratis uxor, quæ ægrotabat apud Archegetem inſtante jam partu, rigore correpta eſt, non incaluit, ut ferebant, poſtridie eadem erant.* Datur itaque rigor citra febrem, qui a Galen. *in Sect.* 6. *Comm* 3, *text.* 9. rigor non potens calefieri & a Græcis *anechtermeton* nuncupatur, veluti ille, qui poteſt calefieri, quippe quem febris ſubſequitur, validus concutiensque ac morbidus dicitur. Sed quomodo cum a frigore, tum ab horrore rigor diſtinguatur. Galen. *in libr. nuper citato de trem. palp. convulſ. & rig. cap.* 6. his verbis expreſſit, dicens: *In ægrotantibus ſane non idem videtur cum eo, quod eſt horrere, aut frigere.* Dicimus igitur ſubinde acceſſionis inſultum, huic ſane cum rigore, alteri cum horrore, alii cum frigiditate ſola oboriri, & in omnium Medicorum commentariis idem uſus verborum exſtitit. Ita cum quis cum nulla concuſſione corporis & agitatione perfrigeſcit, non hic riget, verum ſi affectus rigor appellari debeat, inæqualem & præter voluntatem motum ei accidere oportet, quod ſi non accidat, ſed cutem quidem inæqualiter commoveat, perfrictionem nominant: ſin autem hanc quidem perturbet, quatiatque per quoſdam inſultus, corpus autem totum non commoveat, horrorem nominant,

A tremore & horrore quomodo diſtinguitur,

Perfrictio & horror quid.

a) Ægr. 5. pag. 979.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 217 sur 615

©BIU Santé

minant, ut hic cutis ſolius affectus talis exſiſtat, qualis totius corporis rigor. Cauſæ rigorum ſunt primo immoderata cum caliditas tum frigiditas. A calore immodico & frigore confertim corpus alterari horrore & rigore, ii, qui balneum nimis aut calidum aut frigidum ingrediuntur, probe ſciunt, & a Galen. *in lib. ſecundo de cauſ. ſympt. cap.* 5. demonſtratum eſt. Ex quo merito ab Hippocrate *a)* ſcriptum eſt: *Ulceribus frigidum quidem mordax cutem obdurat, dolorem inſuperabilem facit, & rigores febriles.* Quidam etiam ex vehementi timore horrent. Veluti alii tremunt ab ulceribus & abſceſſibus ſuppurantibus, nec non rigere corpora aliquando ab inuſtione & ſectione, Gal. *in Sect.* 6. *Epid. Comm.* 3. *text.* 19. nobis prodidit: cum dicit. *Sed ab his cauſis rigent, tanquam ab aliquo acri ſenſibilem carnem lædente.* Ex quo merito præcipuas rigorum cauſas, bilioſos, acres humores *Galenus* ſtatuit. Hi enim admodum ſenſibiles partes mordicantes, ſunt in cauſa, ut calor naturalis ad ipſos quidem ejiciendos, magno impetu exſurgens, motum illum inæqualem concuſſivumque in toto corpore efficiat, quod Gal. *in Sect.* 2. *ſympt. cauſ. cap.* 5. docuit. Hujuſmodi rigores clare apparent in febribus bilioſis, omniumque maxime in iis, quæ intermittunt. In quibus idem, quando humores bilioſi tenues admodum mordaces extra venas expulſi ab omnibus ſenſibilibus particulis continuatim expellantur, quippe ab hac in aliam partem, atque ab illa in aliam, quouſque humores, vel ad cutim ferantur, per ejuſque poros, ſcil. per ſudorem vacuantur, aut ad ſtomachum pervenerint, ex quo vomitu rejiciuntur, aut ad alvum, per quem foras demittuntur. Hinc rigores bilioſæ vacuationes ſequi ſolent. Quod a Gal. *in lib.* 6. *Epid. Comm.* 2. *in text.* 6. hiſce verbis ſcriptum eſt: *In ſermonibus de rigore oſtenſum eſt amaram bilem, quæ cum impetu per ſenſibilia corpora ad excretionem fertur, conſequi rigorem.* Rigor vero hujus eſt generatio. Acres enim ac infeſti humores a venarum expultricibus pelluntur extra ad partes, a quibus non minus ii expelluntur, cum has ipſorum acrimonia infeſtet, & excitet expultricem, viciſſim in alias, hæque in alias, quousque aut nuper dictum eſt, ad cutim, aut ad ſtoma-

Rigorum cauſæ.

A bilioſis & acribus humoribus.

a) Lib. 5. Aphor. 20.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 218 sur 615

©BIU Santé

ſtomachum, aut ad ventrem venerint, & dum conantur partes læſæ humorem expellere, calor naturalis ad eas, ut opem ferat, evocatur. Ex quo extremæ partes algent eo deſtitutæ. Finitaque humorum expulſione, quod eſt ubi ad cutim, aut ad alium locum extimum, per quem excerni poſſint, deventum ſit, rurſum calor foras effertur. Quo tempore extrema denuo incaleſcunt, multoque magis ſi calor naturalis robuſtus fuerit. Quo prælanguido exſiſtente tarde & parum incaleſcunt. In hac itaque humorum expulſione fit illa corporis totius inæqualis concuſſio ac vibratio, quæ rigor eſt. Dumque fit hæc, extrema calore intus recurſo frigeſcunt. Hinc dum rigent corpora, una etiam frigent. Quare rigores ab acribus humoribus concitantur. Quandoque vero fiunt ab humore craſſo venis obſtruente. Cujuſmodi fuit ille, quem Gal. Alexandriæ in juvene obſervavit, de cujus ſane rigoris generatione, *in nuper citato lib. cap.* 6. Galen. ita habet: *Nunc autem naturalis caloris vi impedita rigor occurrit, cupit enim tanquam nec ſubſtantia nec robore oblæſus tum expandi, tum in omnes partes corporis diſtribui. Prohibitus autem & vi in altum repulſus ad proprium principium refugit: Cum autem ibidem manere nequeat (nam ſubſtantiæ ſemper mobili loco conſiſtere mos eſt.) ſeſe ligans ac veluti in unum congregans, æqualiter ſane non intro libero motu protenditur. Sed vehementi latione utens, & veluti a carcere exſiliens nonnunquam inſurgit motu adverſus ea, quæ tranſitum ipſius occupant; illa ſane impetuoſa cohibetur, totum autem corpus cum incidit, perturbat. Nam præter alia etiam vaporoſus nunc redditus, dum illiditur in ea, quæ obſiſtunt, intro rurſus reſilit, ſeu ictu repercuſſus ac iterum ad principium revertitur. Inde rurſus erumpens incidit violentius, iterumque reſilit etiam in hoc illapſu, idque frequenter per ſucceſſionem fit, quamdiu noxa perſeverat.* Incipiunt vero rigores a dorſo & lumbis, quod Hipp. *in Sect.* 5. *a) Aph.* 62. ita habet: *Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorſum ad caput, ſed & viris parte corporis poſteriore magis quam anteriore. Velut ex cubitis ac femoribus. Sed et cutis viris rara. Hoc quidem pilus indicat.* Sed hæc ſatis pro rigorum illuſtranda notitia, nunc ad ipſo-

Ab humore craſſo.

Rigorum prædictio.

a) Aphor. 69.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 219 sur 615

©BIU Santé

ipſorum prædictionem, quam ſane primum a bonis rigoribus venemur. Boni itaque rigores ſunt eorum, qui in febribus obſervantur, periodici, febriumque propria qui ſunt ſymptomata. Periodici, qui aut quotidie aut alternis diebus aut ternis, omnes ſalubres, febres intermittentes antecedunt, quas omnes periculo vacare Hipp. *in lib.* 4. *Aph.* 43. tradidit, eoque magis, quo major eſt intermiſſio, & quo minus eſt moleſtiarum tempus. De his enim in *Aph.* 63. ait: *Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur.* Cum enim, ut Gal. docet in Commento, per omnem corporis habitum mota rigores accidant, atque ideo ſingulis acceſſionibus expurgetur, atque evacuetur, non absque ratione ad infebricitationem pervenit talium febrium intermiſſio. Hoc igitur eſt, quod nunc dictum eſt ab eo; quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres ceſſant, ſic videlicet ſi & per tertium diem vel etiam per quartum. Quod ſcilicet fieri videtur & in tertianis, & in quartanis circuitibus, in quibus febres ſolvuntur, & rurſus redeunt, quarum proprium eſt, ut cum rigore redeant. Omnium vero optimi ſunt rigores judicatorii optimi. Cujusmodi ſunt, qui febribus ſuperveniunt continuis in aliquo dierum judicatoriorum, cum ſignis concoctionis, a quibus aut ſudores optimi copioſi, aut vomitiones, aut alvi dejectiones aut ſanguinis e naribus eruptiones ſuccedunt, atque ex ipſis febres aut prorſus tolluntur aut maxime minuuntur. De quibus Hippoc. *in quarto lib. Aph.* 58. ait: *A febre ardente habito, rigore ſuperveniente, fit ſolutio.* Duo vero optimi rigoris videntur eſſe propria, primum, ut corpora a rigore maxime incaleſcant, idque fieri triplicem ob cauſam, ut Gal. *in libr. de trem. palp. rigore cap. ult.* docuit, primo quia calor naturalis ab ambiente repreſſus in altum colligitur, ut particulis conantibus noxios humores expellere, opem ferat, atque deinde, ut *in Sect.* 3. *lib. de temp.* docuit, humore intus exſiſtente enutritus & auctus, totus vehementer foras expanditur. Secundo quod calor ob violentam illam ad partes corporis permanſionem, motionemque non parum accendatur, veluti lapides ferrumque ex mutuo contritu atque aſſiduo motu valde incaleſcunt. Demum calor dum ex alto redit, ferventis aliquid humoris ſecum ducit, quo incaleſcit corpus.

Rigores boni quinam.

Rigoris optimi quænam propria.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 220 sur 615

©BIU Santé

pus. Quo vero corporis nativus calor fuerit robuſtior, eo corpus a rigore calidius fiet, & quo minus fortis eo minus eſt calidum. Hinc corpora probe calefieri a rigoribus, bonum eſt, qui naturam firmam ac viribus potentem ſignificet, veluti e contrario, ut paulo poſt videbimus, quum nihil aut parum incaleſcunt, ex rigoribus peſſime eos ſe habere naturamque prælanguidam teſtatur. Quare a rigore corpora maxime calefieri, quocunque fiat modo, optimum erit. Quod in omnibus, a quibus cum optimæ vacuationes, tum purgationes fiunt, obſervatur. Alterum eſt optimorum rigorum proprium, quippe quod optima aut evacuatio aut purgatio ſuccedat. Addamus quoque, quæ aut febrem prorſus tollat, aut ſaltem diminuat. Quales ſane in multis ægrotis Hippoc. obſervavit, quippe in uxore Epicratis, quæ apud Archegetem decumbebat, in Charione, in Lariſſæ Virgine, in ſorore apud Timeneum decumbente, Philiſtide. De Epicratis uxore *in primo Epidem. a) Comm. 8. text. 22.* ait: *Die decimo quarto ſuperriguit, febris acuta. Quintodecimo vomuit biliosa, flava, ſubcrebra, ſudavit, libera febre, ſub noctem non febris acuta, urina craſſa cum candido ſedimento.* Et de Charione *in lib. 3. Epidem. b) Comm. 2. text. 2. ſeptimo ſuperriguit, febris acuta, per totum corpus ſudavit, judicatus eſt, & eodem modo poſtea in recidiva, ſeptimo decimo ſuperriguit, febris acuta, ſudavit, febre eſt decretorie liberatus:* & de Virgine Lariſſæ *Epid. c) 3. Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum, ſine febre eſt judicata. In libr. vero quarto Epidemior. d) text.* 83. meminit ſororem, quæ erat apud Timeneum cum rigore judicatam: & *e) in Sect. 7. quoque libr. text. 66.* philiſtidem Eraclidis uxorem eodem modo cum rigore judicatam. Aliquando in ſanguinis profluvio rigor eſt bonus. De quo *in Sect. 3. Prorrhet. f)* 168. legitur: *Quibus in principio largum ſanguinis profluvium, rigor fluxionem ſiſtet.* Neque immerito aliquando ex *immodica vacuatione* calore toto una cum ſanguine intus recurrente. Nihilominus in morbis hujusmodi rigores longitudinem prænuntiant, nam ut Gal. ait *in Comm. Ubi morbum non*

a) Ægrot. 5. p. 479. *b)* Ægrot. 5. p. 1072. *c)* Ægrot. 12. p 1110.
d) Text. 25. p. 1131. *e)* Lib. 7. Epid. text. 130. p. 1239.
f) Lib. 1. text. 150. 151.

©BIU Santé

non ſedaverit ſanguinis eruptio, exceperitque eam rigor, utrumque longum redditur ex eo, quod corpus difficulter caleſiat: Aliquando etiam decretorie per tremores judicium declarant, ut *in Coacis præſagiis* 1. *libr. Comm.* 1. *text.* 27. habetur, atque hi boni cenſentur rigores in morbis. Mali vero e contrario ſunt, a quibus primo corpora minime incaleſcunt aut parum, quod naturam prælanguidam ſignificent, de quibus in 1. *Prorrh. a)* ſcriptum eſt. *A rigore refrigeratio non recaleſcens, malum.* Idemque *in ſecundo libro* habetur, quod, ut Gal. ſcribit in Commen. caloris exſtinctionem ſignificat, quod in muliere in foro mendacium decumbente Hippocr. obſervavit. Sunt etiam pernicioſi, quos aut nulla ſequitur vacuatio bona, aut mala, meritoque dicuntur Critici, ſed mali, qui non judicant. De iis Gal. *in Sect.* 2. *Prorrhet.* ſcribit: *Nam qui univerſaliter de rigore intexellerunt, perpetuo eos meminiſſe oportet, quod ſi vel tertio vel quarto die fuerit, talium febrium peculiare eſt ſymptoma. In morbis vero poſtea apparens, ſi judicationem non intulerint, deterrimum exſiſtit.* Deterrimi ſunt, qui cum mala aliqua excretione apparent, quod ſint ex judicatoriis non judicantibus, qui aut mortalia, ut Gal. affirmavit, aut judicii difficilis eſſe ſolent. De quibus in Sect, 1. *Pror. c)* 31. *Si ex perfrictioni ſudantes non recaleſcant, malum; ex his quoque laterum æſtus, cum dolore rigor ſuperveniens, malum.* Sudores vero malos eſſe cum frigidos omnes, tum maxime partium ſuperiorum, tum copioſos minime februm tollentes. De his Hippoc. *in primo Epid. d) Com.* 3. *Text.* 28. de uxore Dromedai ſcribens, ait: *Tertio die circa meridiem ſuperriguit. Febris aucta. Urinæ eædem: hypochondrii dolor: faſtidioſa ac nauſeabunda, nox moleſta, non dormivit. Sudavit per totum ſubfrigida.* Et Mulier *e)* quæ in foro mendacium decumbebat, itidem ſæpius ante morem riguit, & cum ſudore frigido. Copioſus quoque etſi non frigidus, crudo exſiſtente morbo, neque febrem neque ſymptomata tollens, lethalis eſt; præcipueque ſi aut die ſexto aut octavo conſpiciatur. Cujusmodi obſervatus fuit ab Hippocr. in eo, qui incaleſcens cœnavit. De quo *in primo Epidem. f) Comm.* 3. *Tex.* 79. Hippocr. *Octavo riguit febris aeuta, ſudavit multum, febre carere*

Rigoris mali.

Deterrimi.

re

a) Text. 65 *b)* Lib. 3. Epid Agrot. 12. p. 1080. *c)* Lib. 1. text. 66.
d) Aegrot. 11. p. 987. *e)* Lib. 3. Epid. 12. p. 1080. *f)* Aegr. p. 988.

©BIU Santé

re visus est, non multum dormivit, a somno frixit. Qui die undecimo obiit: Et in Coac. præsagiis a) legitur: *Qui subinde exsudant & rigent, lethale est.* Quare rigores omnes mali sunt, quos aut nulla vacuatio, aut mala subsequitur. Qui ad febrem vero spectant, deterrimi sunt, febrem non tollentes, aut non minuentes. Quod apud Hipp. legitur *in Sect. 4. Aphorism, 56.* hisce verbis. *Febricitanti rigor superveniens, febre non deficiente, malum.* Omnium vero maxime ex aliqua copiosa vacuatione si id fiat, ut Galen. *in quarto libr. Aphor. 46.* meminit, ita dicens: *Nam si aliqua evacuatio rigorem subsequatur, quæ nullam febris facit intermissionem, propter utrumque dissolvi hominem verisimile est, & quia vis imbecilla ferre non potest rigoris agitationem, & quia ab evacuatione dissolvitur.* Quod si vires prælanguidæ fuerint ex morbo, hujusmodi rigorem lethalem esse, Hipp. *in eo lib. 4. Aphoris. b)* ita scripsit: *Si rigor incidat febre non deficiente, ægro jam debili, lethale est.* Omnes enim rigores quicunque fuerint prælanguentibus viribus, sunt perniciales, quoniam exstinctionem nativi caloris nobis indicant. Cujusmodi intellexit auctor Prorrhet. *c) in 1. Prorr. text. 57.* cum dixit: *Refrigeratio cum rigore non recalescens, malum.* Et *in sect. 2. lib. d) post oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens mortem fatetur.* Forte & de his Hippoc. cum *in lib. 7. Aph.* ait: *Ex multa potatione rigor & desipientia, malum.* Rigent enim, auctore Galeno, ubi calor multitudine exstinguitur. Cognoscuntur etiam rigores deterrimi, qui sunt ex aliis malis signis vel ante ipsos, aut una cum ipsis apparentibus, aut quæ postea apparent. Cum malis enim in febribus continuis perpetuo timendi sunt. De quibus Hipp. *in Sect. 1. Epi. e)* scribit. *At, cum febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet; siquidem statim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua supperrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi.* In phreniticis, in quibus albæ urinæ aut fœces apparent rigores sunt pernicioſi, ut *in Sect. 1. Pror. f) text. 13.* scriptum est. Scribitur etiam *g) in Sect. 2. lib. text. 29. cum rigore non agnoscere familiares, seu ignorantiam, malum esse: itemque & oblivionem.* Gal. *in Comm.* ex in signi refri-

Cum viribus prælanguentibus lethales.

Rigores deterrimi unde cognoscuntur.

a) Text. 10. *b)* Aphor. 46. *c)* Text 65. *d)* Lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 954. inter D. et E. *e)* Lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 954. inter D. & E. *f)* Lib. 1. *g)* Lib. 1. Prorrh. in text. 64.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 223 sur 615

©BIU Santé

refrigeratione & victum esse calorem judicandum: & postea scribatur *a*): *Æstuosi rigores quadantenus pernicioſi, flammans quoque cum ſudore facies in his, mala.* Et postea *tex. b*) 56. etiam de hujusmodi rigoribus scribit: *In oculorum perverſione cum febre & laſſitudine rigor perniciosus. Comatoſi in his male habent.* Et *in primo Coacorum præſagiorum c*): *Rigores, quibus multa in ſomnum inclinatio inventa eſt, utcunque lethales, quod ſi cum iis facies flammæ in modum exardeſcit cum ſudore, malignum eſt.* Et postea *d*) *malignos eſſe rigores* scribit, *torporem inferentes.* Quod exstinctionem caloris denotent. Et postea *e*): *E rigore cum capitis dolore exſolutiones, lethales ſunt.* Quod significent cerebrum insigni phlegmone teneri. Quare ex aliis symptomatibus malis augetur malorum rigorum judicium. Quemadmodum quoque intellexit auctor *Coacorum præſagiorum f*), cum ait: *Quibus rigor in noctem incidit, tumque afflictantur magis & ſine ſomno agunt, multum exæſtuant.* Aut quod *in* 3. *lib. Pror. g*) *tex.* 27. sic clarius legitur: *Supervenientes rigores & nocte magis quodammodo exacerbantes cum vigiliis & venarum agitationibus in ſomnis, atque urinæ præter arbitrium excernentes, in comatoſas aliquando finiunt convulſiones.* Sed dicamus nos lethales esse hujusmodi rigores cum eis malis signis conspectis. Quare in acuta febre rigores cum signis malis, judicium exitii augent. Sunt etiam pravi ex *Coacis præſagiis h*), rigores continui, aut frequentes: qui aut interni visceris suppurationem indicant, aut frustra tentatam Crisin, aut denique nativum calorem exstingui. Cujusmodi fuere in muliere in foro mendacium decumbente, cujus historia illustre satis nobis erit exemplum ad illustranda ea, quæ de exitialibus rigoribus hactenus diximus. Cum hæc sæpe in eo morbo riguerit, atque semper cum signis pernicioſis. Quam quidem Hippocr. *in libro tertio Epidemiorum i*) *text.* 9. hisce verbis est complexus: *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primum enixam cum dolore maſculum, corripuit febris. Initio ſtatim ſiti-*

Rigores exitiales.

a) Lib 1. Prorrhet. 67. *b*) Ibid. 89. *c*) Text. 7. *d*) Text. 14. *e*) Text. 22. *f*) Text. 20. *g*) Lib. 1. Prorrh. 101. *h*) Text. 9. 10. *i*) p. 1080. Ægr. 12.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 224 sur 615

©BIU Santé

ſitibunda cor illi dolebat, faſtidioſa, lingua arida, venter turbatus tenuibus paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, febris acuta, modicus ſecundum caput & frigidus ſudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto ſubriguit, omnia irrita ſunt in ſomnis. Quintum diem laborioſe tranſegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copioſa. Septimo ſuperriguit, febris acuta, ſitis ingens, ſe jactavit, ſub veſperum per totum corpus ſudavit frigidum: frigus partium extremarum, nec redibat illis calor. Iterumque nocte ſuperriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, ſtatimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, ſitibunda, comatoſa, faſtidioſa: Vomuit bilioſa, pauca, ſubſtava. Nocte graviter ſe habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inſcia. Nono omnia fuerunt remiſſa. Sub veſperam comatoſa, aliquantulum ſuperriguit, vomuit amara, bilioſa. Decimo rigor, febris exacerbata eſt, nihil dormivit: Mane multam, in qua nihil ſubſideret, reddidit urinam, extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta bilioſa vomuit, non multo poſt riguit, rurſusque extremæ partes frigeſcebant. Sub veſperam rigor, ſudor frigidus, multum vomuit, nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida: ſingultus multus, ſitis laborioſa. Decimotertio nigra virulenta vomuit, rigor: Circa meridiem muta. Decimoquarto die ſanguis de naribus. Defuncta eſt. Huic perpetuo venter erat lubricus, horrebat. Sed tempus eſt, ut quædam etiam de prædictione ab horroribus ſubjiciamus.

CAP. XI.

De horroribus, & ipſorum prædictione.

Horror quid.

Horrorem affectum eſſe pravorum humorum per cutim diſcurrentium. Gal. *in* 1. *lib. de humoribus text.* 17. docuit. *Hic vero affectus motus inæqualis, ſive concuſſio totius cutis eſt, veluti rigor totius corporis. Ab horroreque ex hoc diſtinguitur, atque etiam quia horror eſt motus parvus, vehemensque, ac magnus rigor.* Ex quo merito horrorem parvum rigorem plures fe-

©BIU Santé

fecere: Gal. *in lib. 2. de diff. feb.* dixit medium esse inter rigorem & frigefactionem. Fiunt horrores ab omnibus causis rigorum, quippe observamus in balneis horrores cum a calido tum a frigido, ab humoribusque commordentibus ad cutim motis. Ex Gal. *in 7. Aphor.* Omnes enim mali succi plenos, cum vehementer calefiunt, horrore vexari Gal. *in 6. Epidem. comment. 3. text. 67.* tradidit. Calefiunt enim cum in febribus ex febrili quidem calore, tum in phlegmone. Hinc ex interna phlegmone vel etiam hos concitari *in lib. 2. Prorrhetic. a) text. 42.* scribit, præsertim ii, qui celeriter transmutantur, uti ægri etiam implacidi sint: sed nedum a febribus, sed quovis modo humores commotos horrores concitari, Gal. *in Sect. 2. de caus. sympt. cap. 5.* ita scripsit: *Ac mihi quidem sic videtur. Eundemque hominem sicuti quiescentem quidem solam inæqualitatem sentire, ita motum horrore & excercitatum rigore concutiente urgeri.* Et paulo post: *Jam aliquos, qui cruditate laborarunt, scimus, cum quievissent, nullo affectos dolore: Cum balneum fuissent ingressi, aut in sole stetissent, excrementa, que prius quieverunt, calefaciendo, attenuando, ac in spiritum vertendo, ad motum excitant, quemadmodum ex animi affectibus ira.* Ubi vero excrementa, ut pituitosa aut biliosa acria sint, cujusmodi ex præexcellenti putredine fieri solent, ad cutim mota atque discurrentia horrorum ægrotis sunt in causa. Sed his præmissis ad prognosticum. Horrores primo statuamus nunquam bonos, continuis febribus succedentes, iis exceptis, a quibus continuæ febres intermittere cœperunt, boni enim hi sunt, veluti si etiam in ardentibus febribus, qua hora fiebat exacerbatio, frigus, horror aut rigor appareant, indicio enim sunt, naturam prævalidam esse, pravosque humores expellere a venis foras. Optimi quoque sunt judicatorii boni, qui concocto quadantenus morbo apparent, ubi bona quæpiam vacuatio aut purgatio successerit. Quod in Larissæ virgine Hipp. vidit, de qua *in lib. 3. Epid. b) comm. 3. text. 83.* ita scripsit: *Sexto die ex naribus multum fluxit, inhorruit & mox sudavit in toto corpore multum, & ca-*

Unde.

Horrorum prognosticum.

Horrores boni.

Optimi.

a) Lib. 1. 75. b) p. 1110. Ægr. 12.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 226 sur 615

©BIU Santé

& calidum, ſine febre eſt judicata. Apparentibus itaque coctionis ſignis, ſimulque & aliis judicatoriis ſignis, ſi horreant ægri, bonum; Criticas enim vacuationes atque purgationes præcedere ſolent: De quibus *in Sect.* 1. *Coac. præſ. com. tex.* 19. *Inhorreſcentes anxii, laſſitudine preſſi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Non particulatim, ut nos putamus, ſanguinis eruptionem denotant, ſed generatim criticam perturbationem, veluti & auctor Prorrheticorum *a*) ait: *Qui ab horrore ſimul critice ſudarunt, poſtridie vero ubi inhorruerunt, præter rationem vigilent, eos ſanguinis eruptionem incurſuros, puto.* Quod quicquam certi non habere Gal. *in Comm.* affirmavit. Quare boni tantum horrores ſunt, a quibus continuæ febres intermittere incipiunt, atque judicatorii boni. Mali vero ſunt primo, qui purulentos ac tabidos explicant, judicatorii mali, atque ubi in principio peſtiferorum morborum fiunt. Qui cum propter maximam humorum pravitatem, atque ob naturæ infirmitatem fiunt, tentantem movere humores, at nequentem. Quod clarius explicare videntur, ubi ab horroribus parum incaluerint. De quibus Hipp. *in* 3. *lib. Epid. com.* 3. *b*) *text.* 69. ſcribit: plures eorum, qui febribus peſtilentibus laborarunt, horruiſſe: ait enim: *Horrebant, & ſub mortem delirabant.* Quod in Critone, qui tertio die ex tumore peſtilenti interiit, obſervatum eſt, de quo Hipp. *in* 1. *epid.* 3, *c*) *text.* 26. ait: *Decubuit eodem die horreſcens, faſtidioſus, parum calens:* Eodem quoque modo ſcripſit *in lib.* 7. *Epid. d*) *text.* 39. Ariſtocratem, qui die tertio ex carbunculo peſtilenti eſt defunctus, principio horruiſſe. Ex judicatoriis malis, qui ex Gal. aut difficilis ſunt judicii aut lethales. Cujuſmodi eſt ut *in Sect.* 7. *Aphor.* 4. Hipp. ait: *a ſudore horror, non bonum:* Et auctor Prorrh. *e*) *in* 2. *lib. text.* 30. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recurſiones febriles cum horrore, aquoſa tenuia & multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur.* Et *in Sect.* 1. *Coac. præſ. com.* 1. *text.* 8. *Qui frequentibus e dorſo levibusque horroribus deſudant, difficili morbo laborant.* Ex quibus colligitur horrores, qui vomitus

Mali.

a) Lib. 1. 149. *b*) Pag. 1089. G. *c*) pag. 984. Ægrot. 9. *d*) pag. 1222. Text. 52. *e*) Lib. 1. 83.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 227 sur 615

©BIU Santé

tus malos & exitiosos sequuntur, esse judicatorios malos, qui ut dictum est a Gal. *in* 7. *Aph.* 4. aut sunt difficilis judicii, scilicet ubi non adsunt signa lethalia; aut lethales, ubi unum aliquod lethale illuxerit signum, ut in ea adducta oratione appareat, in qua delirium, vocis defectio, & nigra excrementa vomitu excreta. In *Coacis vero præsagiis a*), difficiles esse illos horrores, qui sæpius fiunt, id est, crebros seu frequentes, quique etiam celeriter permutantur. Quod *in Pror. b*) *lib.* 2. *text.* 42. ita expressum est: *Ex dorso frequentes horrores, celeriter in aliam transeuntes conditionem, implacidique urinæ interceptionem cum dolore indicant.* Quod recte magis *in Coaco* nuper citato præsagio declaratur, cum legatur ibi: *difficiles sunt; etenim urinæ suppressionem & laboriosum morbum significant, atque iis tenuis sudor obortus, pessimus.* Sed de lethalibus hisce horroribus Hippoc. *in* 3. *lib. Epidem. comm.* 3. *c*) *text.* 65. ita scribit: *Omnes hæ cum multa turbatione erant conjunctæ. Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii, cum urinis multis supra potum, nullam concoctionem & crassitudinem habentibus.* Quales Hippocrat. *d*) vidit in muliere apud frigidam aquam in Thaso decumbente; atque tales sunt horrores decretorii mali, qui cum signis lethalibus perpetuo exitium portendunt. Demum sunt horrores quoque mali, qui nedum febre non tolluntur, sed cum pessimis apparent vacuationibus, de quibus *in* 1. *Coac. præs. comm.* 1. *text.* 36. scribitur: *Lassitudine fracti cum horrore, cum exsudaverint judicii modo & crealuerint celeriter, malum, tum alias tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit, tabisque indicia*: Quos in maxima & gravissima illa tabe, quæ plurimos peremit, crebros apparuisse. Hippoc. *in* 3. *Epid. comm.* 3. *e*) *text.* 66. scripsit, de quibus ait: *Horrebant & sub mortem delirabant.* Sed non satis sunt crebri horrores ad suppurationem & tabem exinde denotandam, sed alia quoque signa desiderantur, nimirum anhelitus difficultas, febris assidua, quæ noctu augetur, cum

Lethales.

Quando suppurationem & tabem denotant.

a) Loco modo allegato. *b*) Lib. 1. 75. *c*) P. 1089. B. *d*) Lib. 3. Epidem. p. 1096. Ægr. 2. *e*) P. 1089. C. D.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 228 sur 615

©BIU Santé

cum ſudoribus & tuſſiendi cupiditate, dolore, atque aliis ſignis, quibus Hipp. *in* 2. *lib. Prognoſt. a) text.* 60. purulentos cognoſci docuit. Sed tamen in febre continua aut cum phlegmone interno, vel materia in pulmonibus putreſcente, perpetuo indicabunt ſuppurationem ſeu purulentiam horrores multi, frequentes, inordinati cum dolore & reſpiratione difficili. Quod *in Coacis præſagiis b)* ſcriptum videtur, cum legatur: *Frequens horror & difficultas ſpiritus in doloribus, tabis indicia ſunt:* quatenus indicant pus, & ab eo tabem futuram. In ſputis enim ſanguinis malignis, aut ubi humores in pulmonibus, aut inflammatio in ſuppurationem vertitur, horrores inordinati, & tuſſes ſunt. Qui membranis pulmonum aut thoracis a putri humore acri reddito commotis fiunt.

CAP. XII.

De prædictione a torporibus ac paraplegiis.

Torpor quid.

Per torporem affectum quidem alias intelligendum diximus facultatis animalis cum ſenſus motusque difficultate, & aliquando quendam obtuſum ſenſum & motum partis alicujus.

Unde.

Hujus cauſa eſt, ut docuit Gal. *in* 1. *de cauſ. ſymptom. cap.* 5. obſtructio, ſeu incraſſatio, ſeu obſcuratio nervorum, quibus cauſis ſpiritus impeditur, perinde enim nervi a frigidis craſſisque humoribus ſolent obſcurari, ut luto aqua & nubibus aër obſcuratur; aut qualitas frigida aut exterior aut interior. In febribus vero has quoque habet cauſas, a quibus torpeſcere partes ſolent, quippe phlegmonem, ſcirrhum, luxatas intro vertebras, quibus nervi compreſſi obſtruuntur, ſeu anguſtiores ad meatus redduntur. Illius vero, quippe animalis facultatis affectus cum motus & ſenſus difficultate, cauſæ exſiſtunt cerebri refrigeratio tum poſitiva, ut ajunt, tum per exſtinctionem caloris nativi. Sed torporum cauſis perſpectis, quid in morbis portendant, videamus, quando in ſanis apoplexiam prænuncient: de quibus *in Coacis præſagiis c)* ita ſcriptum eſt: *Tor-*

In morbis quid portendit.

a) P. 42. lin 25. & ſeq. b) Text. 17. c) Text. 476.

©BIU Santé

Torpores & ſenſus privationes præter conſuetudinem ortæ futuras apoplexias denunciant, Et paulo poſt, *a)* ait: *Apoplecticis perfrictiones & torpores, pravum indicare.* Ceterum in febribus continuis perpetuo torporem malum, omniumque maxime mentis, quem ignaviam appellant. Hi enim in acuta quidem febre plane ſunt perniciales, cum ex cerebri refrigeratione, aut caloris nativi extinctione proveniant, utrumque enim perniciale eſt. A rigoribus torpores malignos dici voluit auctor *Coac. præſag. lib.* 1. *text.* 14. cum dixerit: *Rigores multi torporem inducentes, maligni.* Item *in b) lib.* 3. *text.* 16. torpores animi ſeu ignaviam in phreniticis eſſe exitialem prodidit; neque immerito, cum aut refrigerato cerebro in phrenitide, quod pernicioſiſſimum eſſe ſignum alias oſtendimus, aut extinctione caloris nativi fiat. Eodem modo in *lib.* 1. *c)* damnat torporem cum ſurditate, a qua prodeant ſtillæ ſanguinis e naribus. Quod nos nedum difficile quippiam, ſed prorſus exitioſum affirmamus. Nec minus in aliqua phlegmone interna, ignavia mentis pernicioſa eſſe videtur, quæ tantum a flammeo calore, diſcuſſo nativo calore, fiat. De qua forte etiam *in lib.* 3. *Coac. præſag. d)* ait: *Dolor in pectus firmatus cum torpore, malus in febre.* Ex inflammatione etiam interna, neque reſoluta, neque ſuppurata, neque per exſpuitionem ſolum, pernicioſum eſt, torpentes ægros videre. De qua forte *in lib.* 7. *Coac. præſag. e) Sect.* 2. *text.* 13. ita ſcriptum eſt: *Ex angina citra judicium hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore, inſidioſe occidit, etiamſi valde modeſte habere videantur.* Quare mentis ignavia ſeu animæ torpor in acutis morbis perpetuo lethalis erit. Alicujus vero partis corporis ſenſum, & motum obtuſum reddi, qui affectus torpor eſt partis cujuſpiam corporis, nunquam bonum, niſi critice aliquando appareat, morboque concocto. Non enim impoſſibile eſt, critice humorem a venis ad nervos transmiſſum, torporem iis partibus inducere, quæ hiſce nervis, utuntur, veluti & tremorem aliquando videri criticum ſuperius fuit demonſtratum. Sed hoc raro contingit, et ex ſignis criticis facile cognoſcitur. Eodem modo paralyſin, ſeu paraplexiam, ſeu particularem apoplexiam

Mentis torpor quando omnium maxime malus.

Torpor alicujus partis corporis nunquam bonus.

a) Text. 478. *b)* Coac. præf. 91. *c)* Text. 203. & 334. *d)* 315. *e)* 374.

©BIU Santé

xiam judicabimus; quas in morbis quandoque utiliter concitari, humore a venis protruſo, aut ad ſpinalem medullam, aut ad partium particularium nervos, quibus obſtructis paralyſis fit; ſed ubi cerebri vitio fit in acutis morbis, id plane eſt pernicioſum, propterea in vulneribus nuper illatis, ubi partes aliquæ reſolvuntur, haud procul abeſſe exitium prædicant. Minus periculoſum poſt apoplexiam aliquas partes motu privari, quas proprie Hipp. paraplexias vocare ſolet. Fit vero aliquando, ut materia paraplexias faciens, prout ab una ruit ad aliam partem, eas reſolvat paraplectico modo, & has mutet in convulſiones. Quas mutationes auctor Prorrheticorum *lib.* 3. *Prorrh. a) text.* 26. vidiſſe his verbis, meminit: *Quæ ex lumbis ad collum, caputque redundant, reſolvuntque paraplectico modo, convulſiva & mentis vacillationem patientia, an & talia convulſione ſolvantur? Ex his varie ægrotant per ea profecti.* Hocque ex vario humorum motu fieri affirmandum eſt. Quod & Gal. fatetur ſe vidiſſe hiſce verbis; *Nempe & ſemel ego ita affectum quendam, permutationemque varie ſeſe mutuo excipientium ſymptomatum habentem vidi. Fiebant autem & illi hæc prægreſſis lumborum, collique, & capitis doloribus, manus tota ab his ægre tum ſentiebatur, tum movebatur, ſicuti & in dictione dictum eſt paraplectico modo, quum non eſſet exacta paraplegia, mox ſuperveniens convulſio ſenſiliorem eam, atque ad motiones expeditiorem fecit, placata autem convulſione ſenſum rurſum deterior reddebatur. Deinde rurſus tum lumborum, tum colli, tum capitis dolore correptus, univerſam ſubitamque habebat paraplegiæ in manu adauctionem, atque rurſus poſtea non parum convellebatur.* Quæ etſi veriſſima ſint, tamen quicquam certi non docent, neque enim convulſio paralyſi ſuperveniens affectum ſolvit, neque contra. Quocunque modo ægroti ex acutis febribus paraplectici evadunt, perpetuo malum. Omnium vero maxime apoplexia, & in ægrotis & in ſanis timenda erit, de qua Hipp. *in* 6. *Aphoriſ.* 51. ait: *Quicunque ſani dolore capitis repente capiuntur, & ſtatim muti fiunt, & ſtertunt, in ſeptem diebus pereunt, niſi febris eos apprehenderit.* Sed de his affectibus, cum poſterius ſeorſum acturi fuſius ſimus, ſermonem hunc claudemus, & quoniam linguæ reſolu-

Paraplexia quid.

tio

a) Lib. 1. Prorrhet. 118.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 231 sur 615

tio seu defectio solet esse magni momenti ad venandum prognosticum in acutis morbis, propterea de hoc symptomate sigillatim quoque agendum duximus.

Cap. XIII.

De prædictione ex aphonia, id est, vocis interceptione, nec non ex aliis vocis differentiis.

Linguæ resolutio.

Cum ex omnibus partibus corporis resolutis ac torpescentibus, linguæ resolutio, quam teste Gal. *in* 1. *Pror. text.* 23. Græci aphoniam appellant, non parvi sit momenti ad assequendam in morbis prædictionem, ideo de ipsa in præsentia agendum quoque duximus. Ceterum, quia aphonia vocis privationem seu interceptionem denotat, veluti vox tremula, clangosa, acuta, querula seu plorabunda ejus vitium, idcirco, clarioris hujus symptomatis notitiæ causa, de voce pauca præmittemus, hæc enim aut prorsus tollitur, aut minuitur, aut vitiatur. Vitiatam vocem dicimus raucam, clangosam, acutam, stridulam, interruptam, quam plorabundam vocant, querulam, lugubrem, tremulam, quæ omnes sunt vitiatæ vocis differentiæ, veluti obscura, balba seu balbutiens, tarda, imminutæ sunt symptomata. Prorsus vero ubi ægri loqui non possunt, silentium, sed proprie magis linguæ privationem, interceptionemque dicimus. Silentii vero nomine nedum sublatam vocem, atque ægros voce defectos, seu mutos, intelligimus, sed eos quoque, qui cum nullo vocis vitio teneantur, loqui tamen non volunt. Proinde silentium ac taciturnitas, quod cum affectum melancholicum declaret, merito in *prorrheticis a*) insaniæ signum in multiloquis habetur, mutos vero ac voce defectos dicimus, qui loqui non possunt. Rauca vox & balbutiens, acuta, tarda, tremula, nulli est non cognita. Non usque adeo nobis notum est, quæ clangosa, stridula, interrupta, seu effracta, plorabunda, querula, lugubrisque dicatur. Clan-

Vocis vitiatæ quales differentiæ.

a) Lib. 1. 54.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 232 sur 615

©BIU Santé

Clangoſa enim ſtridula, querula, plorabunda, ejusdem generis cum acuta eſſe videntur, quando teſte Gal. *in lib. 2. Prorrh. text.* 12, cum ſiccatione vocificorum organorum, meatu anguſtiore effecto, in acutum maxime vox efferatur: nam acuta in morbis fit, maxime organis ſiccatis, aut ſiccatione aſperæ arteriæ communicata, quæ, cum magis acuta fit, clangoſa dicitur, & adhuc magis, querula, plorabunda, ſtridula. Arteria enim humiditate irrigata rauca vox editur, ſiccitate exareſcens, primum quidem clara, deinde acuta redditur, quia in anguſtum coguntur vocalia inſtrumenta, hinc ſi magis adhuc intendatur ſiccitas, *klangodis* clangoſa, ac ſtridula exauditur, qualis eſt gruum, aut qualis a gravi tono inchoata in acutam deſinit. Alii interciſam, inæqualem & obſcuram appellant, eique ſimilem faciunt, quam temulenti edunt. Poſtremo aucta adhuc ſiccitate evadit lugubris, aut flebilis, aut querula, ac plorabunda, aut ſuſpirioſa, cujusmodi flentibus pueris editur, quæ voces fiunt, ut nobis auctor eſt Gal. *in lib. 6. Aphor.* 49. eo modo quo luctuoſæ, interciſæ, atque offenſantes fiunt reſpirationes, quas Hipp. *a*) luctuoſa ſuſpiria vocat; quippe aut potentia ipſa fatigata, aut duritie inſtrumentorum, quæ cauſa eſt præcipua, aut ambabus cauſis concurrentibus, aut propter aliquam muſculorum voci ſervientium ſimilem convulſioni diſpoſitionem. Effractas quoque ejusmodi eſſe voces dicunt, ubi videntur voces in faucibus confractæ eliſo quodammodo ſpiritu. Quomodo & in follibus, qui muſica organa ſpiritu implent, ſi imbecillior is eſt qui folles movet ſonus, interrumpitur. Ceterum jam ſatis circa haſce vocis differentias. Nunc priusquam ad aphoniam deſcendamus, brevi oratione prognoſticum perſtringamus. Omnes enim eæ voces vitiatæ in continuis acutisque febribus malæ ſunt, omniumque maxime in phreniticis & in febribus ardentibus. In quibus ſummum vitæ diſcrimen minantur, cum maximam ſiccationem vocalium inſtrumentorum ſequantur, & aliquando prælanguidam potentiam, aut diſpoſionem convulſioni ſimilem, quæ cum a ſiccitate fiat, pernicialis erit. Proinde auctor Pror. *b*) *in lib. 2. text.* 22. ait: *Vox acuta, clan-*

Voces vitiatæ quid in malis præſagiunt.

go-

a) Aphor. Sect. VI. 54. *b*) Libr. 1. 47.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 233 sur 615

©BIU Santé

gosa, mala est. Galenusque *in Comm.* tanto pejorem esse clangosam & plorabundam, quanto majorem indicant siccitatis affectionem. Antea de acuta *a) in text.* 10. dixerat: *Quibus vox acuta est, his hypochondria introtracta sunt.* Galenusque ait, *plerisque, qui in morbis vocem mittunt acutam, ad infernam sedem trahi hypochondria, septi transversi aut propter inflammationem, aut cum propter igneam caliditatem arescit, aut cum a pleura membrana inflammata, aut siccatione indurata trahitur.* Ex quibus colligito in morbis cum voce acuta, ubi intro hypochondria tracta sunt, esse pernicioſum, quod si cum lethali aliquo alio signo fuerit, periculi judicium quoque una augeri necesse est. Utpote legitur *in lib.* 1. *Prorrhet. text.* 17. *Ex vomitu gravi, fastidiosoque, vox clangosa, oculique concretum pulvisculosum habentes, insaniam ostendunt, ut Hermozygæ uxori, quæ vehementer furens muta obiit.* Neque mirum, ut, posterius declarabitur, ab acuta clangosaque voce, postea morbo in pejus abeunte, mutos fieri, quippe aut a siccitate induratis, convulsisve vocalibus musculis. Meritoque hinc Auctor *Coac. præsag. b)* scripsit: *Acuta vox & lugubris, & oculorum obscuratio, convulsiones accersunt.* Quod indicent hæ voces maximam siccationem, a qua convelluntur partes nervosæ. Clangosam vero vocem, cum linguæ convulsione, vehementi insania, cum tremore, & duritie, prorsus esse pernicialem *in libr.* 3. *Coac. præsagiorum c)* memoriæ proditum est. De tremula vero voce *in lib.* 2. *Coac. præs. sect.* 2. *text.* 31. *d)* scribit: *Cum voce tremula alvi præter rationem solutio in iis longiore tempore corpus male habentibus, lethale.* Sed jam satis de prædictione ex voce vitiata ac imminuta. Nunc de iis scribamus, qui prorsus voce deficiunt; Græci *aphoniam*, & nostri vocis privationem, seu interceptionem appellant. Gal. *in primo Prorrhet. text.* 23. & *in* 24. scribit: vocis privationes fieri, & propter voci asservientium instrumentorum læsionem, & propter principium nervorum affectum. Principium nervorum cerebrum est, atque principium spinalis medullæ. Quo affecto mutescere ægrotos cognoscimus, vel ex eo, quod cum voce

Aphoniæ causæ.

a) Libr. 1. 45. b) Text. 257. c) Text. 99. & Lib. 1. Prorrhet. 19.
d) Coac. præs. 258.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 234 sur 615

©BIU Santé

aliæ simul functiones lædantur, quippe sensus, motusque; idque fit cerebro oppresso, ut in apoplexia & in comitiali morbo; aut quia venæ crasso sanguine intercipiuntur, ac organa valde resiccata sunt, aut ipso cerebro resoluto. Voci partes servientes, quarum læsione vox læditur, atque intercipitur, est larynx, ejus musculi, atque thoracis, nec non pulmones nervi recurrentes. Quibus convulsorio modo læsis, vox intercipitur aut læditur, manentibus aliis functionibus integris. Addunt alii vitalis spiritus resolutionem, ut in iis, qui nimio gaudio afficiuntur, qui resoluto calore loqui non possunt, aut suffocatione, ut in hystericis affectibus, aut contractione, ut in metu, ex quo multi tremuli & aphoni evadunt, aut demum ipsius refrigeratione, aut exstinctione, eodem itidem modo & animalibus spiritibus ita affectis. Quibus quidem ita præmissis reliquum est, ut quid particulatim aphonia in morbis portendat, explicemus. An vero aphonia quicquam boni aliquando significet? non per se, cum omnis aphonia mala sit, sed aliquando quidem salutem prænuntiat. Critica quæ est, a qua optima vacuatio fit, qualem meminit Hippoc. *in lib. 7. Epidemiorum text.* 26. in Teoclis cognata, in qua sudor non multo post judicatorius erupit. Auctor vero Coac. præsag. in *lib. 1. Coac. præs. text.* 27. scribit, quandoque tremores solvere aphonias ex rigore concitatas. Quæ etiam brevi tolluntur, non ita malæ censeri debent, neque eæ, quas sequantur urinæ copiosæ. De quibus, *in quarto libro Coac. præsag. sec. 2. text.* 35. *a*) scriptum est: *In convulsionibus aphonia diutius durans, malum: quæ durat brevius, vel linguæ resolutionem vel brachii, & partium dexterarum significat. Solvitur autem derepente prodeuntibus urinis multis affatim.* In iis etiam, qui suffocantur, aphonia, a qua postea recte loquantur, non lethalis esse solet. De qua Hippocrat. *in quinto Aphoris.* 5. ait: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi cum febris corripiat, aut ad eam horam veniens, qua solent solvi crapulæ, loquatur.* Quæ etiam in principiis fiunt morborum, tametsi nunquam bonæ tamen aliquando solam multitudinem humorum testantur. Cujusmodi

Aphonia quid in morbis portendit.

Aphoniæ quænam non ita malæ,

a) Coac. præs. 359.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 235 sur 615

di in muliere, quæ trimestri fœtu gravida in littore habitabat, conspecta est. *a)* Nonnunquam solent aphoni reddi ægroti ventriculo ab aliquo humore læso, quo aut sponte, aut arte vomitu rejecto, liberantur, de qua Hippoc. *in libr. 5. Epidem. text. 39. b)* scribit: *Hermophili filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti die sine voce, jacebat stertens, distortos habens oculos, febricitans. Penna vero immissa vomuit bilem atram, & clystere immisso, stercus multum subiit.* Quomodo etiam plures a vermibus aphonias observavi sine periculo. Non perpetuo etiam ex vulneribus aphoniæ sunt perniciales, eæque præsertim, quæ parum durant, & a quibus vox probe restituitur ægrotis, qualem vidit Hippocrat. (ut *in lib. quinto Epidemiorum text. 51. c)* legitur,) in puella, quæ a rupe ceciderat, voce statim privata. Indicat tamen læsum cerebrum cum vomitu & sanguinis fluxu. Non tamen ita affectis perpetuo aphoniæ malæ exsistunt, ut auctor *Coacorum præsagiorum* docet *d) in lib. primo sec. 2. text 27. 28. & 29.* Pessimæ vero sunt, quæ sunt ex judicatoriis non judicantibus, pernicialissimæ, quæ cum lethalibus signis apparent, juxta illam universalem Epidemiorum Lib. 2. *e)* propositionem, *quod judicatoriorum non judicantium quædam lethalia, & quædam difficilis judicii.* Quare aphoniæ judicatoriæ non judicantes pessimæ sunt. De quibus *in septimo Coac. præsagiorum text. 51. f) Quibus vox in febre intercepta sine judicatione, cum tremore moriuntur. g) Subinde rigentibus mutitates lethales sunt, iis vero moderatus capitis dolor est:* & in sequenti textu. *Mutitates in febre acuta cum exsolutione non sudanti quidem lethales, minus autem exsudanti, diuturnitatem significant:* & in secundo Prorrheticor. text. 58. *h) Ex lumborum dolore ad correcursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia, multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur:* hæc est aphonia ex non judicatoriis letha-

Quænam pessimæ.

a) Lib. 1. Epidem. p. 990. Ægr. 13. *b)* Pag. 1152. Text. 40. *c)* P. 1155. Text. 55. *d)* Coac. præs. 77 *e)* pag. 999. lin. 1. *f)* Coac. præs. 247. *g)* Ibid. 255. *h)* Lib. 1. Prorrhet. 83.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 236 sur 615

©BIU Santé

thalibus, quod vomitiones nigræ & deliria exitium portendentia, ſimul illuxerint, & poſtea *a) text* 59. *In febribus ad hypochondrium dolores ſine voce, ſudore ſi b) ſolvantur, maligni, bis ad coxas dolores cum ardente febre, & ſi alvus eruperit, pernicioſum:* & poſtea *c). Quibus voces cum febre deficiunt, poſt judicationem, hi trementes et comatoſi pereunt:* & Gal. *in Comm.* clarius ait: *Quibus apparente ſolum febre aphonia fit, & poſt judicationem, hi trementes & comatoſi pereunt.* Febribus ſcilicet, non ſine ſignis, ſed cum mala judicatione, viſis: & *in libro* 3. *Prorrheticorum* ex Galeno: *d) Si ex capitis dolore aphonia fiat, febriente ægro cum ſudore absque arbitrio ſuperflua excernantur, & ſi repetitio quædam ſymptomatum pari modo fiat, in longius excidunt ejuſmodi morbi tempus.* Cum ſignis pernicioſis prorſus lethales. Qualia ſunt ſudores capitis in febri vehementi, ſudores frigidi, extrema livida, cum intus urunt, vehementia deliria, comata, catochi, convulſiones, tremores, difficilis ſpiritus, frigidus, ſublimis & alia hujuſmodi multa. De quibus Hippoc. *in Philiſci hiſtoria e)* ait: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem ille amplius redibant, minxit nigra, aliquantum dormivit. Sub diem obmutuit, frigida ſudavit. Extremæ partes liveſcebant.* Cum vehementi delirio, aut in delirium vehemens deſinentes, aut a vehementi delirio, aphoniæ ſunt lethales. De quibus *in* 2. *lib. Prorrheticorum f)*, ex Galeno legitur: *Si in febre aphoniæ, quæ convulſivo modo fiunt, deſinunt in eam, quæ cum ſilentio fit, eaſtaſin pernicioſum.* Auctor vero *Coacorum præſag. g) in* 2. *Coac. præſ. ſec.* 2. *text.* 27. inſanias vehementes, cum vocis interceptione, lethales eſſe ſcribit. Cujusmodi fuere, quæ in phrenitico Hippoc. *b)* obſervavit, atque in Hippia ſorore phrenitica ante mortem, ut *in Epidemiis i)* legitur. Quem affectum, ſcilicet aphoniam cum vehementi delirio conjunctam, & ab exſoluta facultute animali provenire e mortuis aut languentibus inſtrumentis, quæ vocem edunt, affirmamus, veluti in phrenitide, tremore, palpitatione ſpectatur. De quibus auctor *Prorrhe-*

a) Lib. 1. Prorr. 90. *b)* Addunt alii *non*, ut ſit, *ſi Sudore non ſolvantur* *c)* Text. 91. *d)* Textum Hippocratis reperies libr. 1. Prorrh. 94. *e)* Lib. 1. Epidem. p. 966. Aegr. 1. *f)* Verba Hippocratis lege lib. 1. Prorrh. 54. *g)* Text. 254. *b)* Epidem. lib. 3. p. 1100. Aegr. 4. *i)* Libr. 7. p. 1225. Num. 62.

rbeticor. in primo libr. text. 24. ait : *Quæ cum exſolutione fiunt aphoniæ, peſſimæ.* Sed hic videtur de vitalis facultatis reſolutione loqui. Sunt non minus lethales, quæ una cum ſpiritu ſublimi phænomeno quoque, id eſt, apparente, de quo Galen. in *primo Prorrheticor a)*, dixit: Videntur autem omnes, qui talem inſpirant inſpirationem, ſcapulas movere totas, ita, ut per veſtimenta motio conſpicue appareat, tanquam valide ipſi ſuperioribus thoracis partibus operentur. De quo etiam Auctor *Coac. præſag. b) in lib. 2. ſec. 2. text.* 25. ſcripſit: *In vocis interceptione ſpiritus veluti iis, qui ſuffocantur, commotis ſurſum ſcapulis redditus, malus.* Qui ita reſpirant, ſublimes thoracis partes ad omoplotas uſque movere videntur. Nam cum inſpirando diaphragma ſatis eſſe non poteſt, thoracis muſculi ſuperiores, qui e collo in thoracem protenduntur, una adjuvant. Etiam cum brevi ſpiritu vocis interceptio eſt lethalis, cujuſmodi fuit, quæ altero die in Pythione viſa eſt *c)*. Ex convulſionibus etiam, quæ reſiccatis nervis fiunt, aphoniæ lethales ſunt. In quo ſenſu Auctor Prorrhetic. *lib. primo text* 23. habet: *aphonias cum ſingultu eſſe peſſimas.* Quæ etiam ex humorum multitudine fiunt convulſiones, ſi aphoni fiant anginoſi, lethaliſſimum eſt. Cujusmodi fuiſſe anginoſam, de qua Hippocrat. *in quinto Epidem. text.* 101. *d)* ſcriptum reliquit. *Quarta die convulſa, ſine voce, ſtertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua eſt quinta die.* Ceterum aphoniæ, quæ una convulſis partibus ex copia humorum fiunt, perpetuo lethales non ſunt, veluti & tremores, convulſiones, & alia hujusmodi ſymptomata, a copia humorum in morborum principiis facta : Cujuſmodi fuere obſervata ab Hippoc. *e)* in muliere arimeſtri fœtu gravida, in littore decumbente, quæ tamen cum ſignis aliis exitioſis præter artis, ut Galen. viſum eſt, exſpectationem evaſit. Sed perpetuo in exitioſis morbis virium robur attendere oportet, bonam reſpirationem & recte ægrotum ſe habere ad omnia, quæ ei offeruntur. Nam his apparentibus, ut Galen. teſtatur in Heropyti hiſtoriæ commento, vel etiam in moribundis, prorſus non eſt deſperandum, indicant enim robuſtiſſimam naturam.

Aphoniæ minus pernicioſæ. quomodo a lethalibus dignoſcuntur.

Quæ

a) Huc pertinet lib. 1. Prorrhet. text. 25. *b)* Text 252. *c)* Epidem. lib. 3. p. 1098. Ægr. 3. *d)* text. 104. p. 1162. *e)* Lib. 1. Epidem. p. 990. Ægr 13.

©BIU Santé

Quæ vero fiunt resoluta facultate animali, ac vitali vel maxime languente, exitium in foribus prænuntiant, cujusmodi fuere, quæ in Philini uxore *a*), in phrenitico *b*), in muliere apud frigidam aquam decumbente *c*), in phrenitica muliere *d*) ante mortem observatæ sunt. Cum catoche quoque sunt pernicioſæ, ut docet Auctor *Prorrh. e*) *in lib.* 3. *text.* 4. Cum comate non minus frequentes; quæ in unico morbo fiunt, ut *in* 2. *lib. Coac. præsag. sec.* 2. *text.* 33. *f*) scriptum est. Ex capitis quoque dolore pernicioſæ, nam phlegmonem in cerebro factum testantur, de quibus *in* 2. *Prorr. text.* 20. *g*) scriptum est: *Quibus ex dolore aphoniæ, moriuntur:* & *in* 2. *Coac. præsag. h*) *ait: Qui ex dolore muti fiunt ægri, moriuntur.* Iis etiam aphoniæ, quibus caput percussum est (quod cerebri insignem læsionem denotant) exitium prænuntiant. Cognoscuntur vero cerebri insigni offensa aphoniæ, ex aliis functionibus sublatis. Quod Hippoc. *in quinto Epidem. l*) ita expressit. *Cui caput lapide percussum est a macedone cecidit, tertia sine voce erat, anxietas, febris tenuis, nihil audiebat, neque sapiebat, non sine tremore.* Chirurgi ad cognoscendum cerebrum vulneratum, vocis interceptionem, sanguinem ex ore aut ex auribus, vomitum, observant. Ut vero ex his colligam, aphonia lethalis, perpetuo cum malis exitiosisque signis, observabitur, aut ipsam aphoniam præcedent, aut subsequentur, veluti in Sileno *m*), uxore Philini *n*), phrenitico *o*), muliere apud frigidam aquam *p*), anginosa *q*), atque Pythione ab Hippocrate, fuit observatum. Sed Pythionis historiam prodamus, qui sæpe in morbo aphonus evasit. De quo ita *in* 3. *Epidem. r*) *text.* 55. scripsit: *lingua inaruit, sitibundus erat, biliosus, non dormivit: Urinæ subnigræ, suspensio sublimis, non subsidebat. Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præcipue circa manus & caput, obmutuit, voce defectus est, diu brevispirus, rediit calor, sitiit. Nocte quievit, circa caput modicum sudavit.*

a) Lib. 1. Epidem. p. 976. Ægr. 4. *b*) Lib. 3. Epidem. p. 1100. Ægr. 4. *c*) Lib. 3. Epidem. p. 1096. Ægr. 2. *d*) Ibid. p. 1114. Aegr. 15. *e*) Lib. 1. 96. *f*) An Coac. Præs. 259. Confer & lib. 1. Prorrh. 91. *g*) Lib. 1. Prorrh. 55 *h*) Coac. præs. 249. *i*) p. 1115. text. 59. *l*) Lib. 1. Epidem. p. 969. Aegr. 2. *m*) Ibid. p. 976. Aegr. 4. *n*) Lib. 3. Epidem. p. 1110. Aegr. 4. *o*) Ibid. p. 1096. Aegr. 2. *p*) Ibid. p. 1075. Aegr. 7. *q*) p. 1098. Aegr. 3. *r*) Sect. 3. Aegr. p. 1059.

BIU Santé

vit. Die tertio interdum quievit. Veſperi ſub ſolis occaſum aliquantum frixit, turbatio. Nox laborioſa fuit: nihil dormivit, ab alvo pauca compacta ſtercora deſcenderunt. Quarto mane quievit, ad meridiem omnia irritata ſunt, frigus, mutus, ſine voce, in deterius, & ſic porro. *Octavo frixit, voxque eum defecit, ſpiritus exilis & imminutus, & decimo mane ſine voce, multum frigus, febris acuta, multus ſudor. Obiit.* Sed age finem huic libro imponamus.

FINIS TERTII LIBRI.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 240 sur 615

©BIU Santé

PROSPERI ALPINI
DE
PRÆSAGIENDA VITA
ET
MORTE ÆGROTANTIUM.
LIBER QUARTUS.

CAP. I.

Quantum vitalis facultatis cognitio ad venandum in ægrotis Prognoſticum conducat?

Vitalis facultatis cognitionis utilitas,

NEminem Medicorum latere arbitror, cognitionem facultatis vitalis maxime facere ad illuſtrandam in morbis prædictionem. Addimus nihil hac ipſa cognitione eſſe oportunius, ad denotandum naturæ totius robur, atque infirmitatem. Hanc facultatem ſedem habere in corde, Medici omnes fatentur, veluti in cerebro animalem & in hepate naturalem fundari diximus: non minusque etiam hujusce facultatis (quam vires vulgus Medicorum appellat) robur ſeu firmitatem, ad futuram ſalutis ſpem in ægrotis prædicendam, magni profecto eſſe momenti. Ex quo merito Gal. *in libro de Pulſibus cap.* 34. dicebat: *Si facultas vitalis poteſt morbi ferre vigorem, neceſſe eſt, ſervari hominem, atque ipſa nequeunte, mori.*

Robur unde noſcitur,

Cognoſcitur vero facultatis hujus firmitas, ſeu robur, a robuſtis, nulloque modo læſis, actionibus, veluti ab infirmis languor, ſeu infirmitas, nobis quoque innoteſcit. Vitales vero actiones & operationes ſunt arteriarum pulſationes, quas vulgus pulſus ſimpliciter vocat, atque reſpirationes. Ex ipſisque facile vitæ ſtatus, qualis ſit futurus, intelligitur, præſertimque a pulſibus. Vita enim nihil aliud eſt, quam actio

©BIU Santé

actio quædam ipſius animalis in partibus, quæ vivunt; actio vero omnis prodit a propria ejus facultate, idirco vitæ actio a propria venit facultate, quæ vitalis appellatur. Facultas autem omnis veluti actione indiget, ut innoteſcat, ita & actio inſtrumento: actionis vero vitalis primum inſtrumentum eſt ſpiritus vitalis, qui cum a corde ad omnes corporis particulas confluat, ut cum illis communicetur, aliis quoque opus habuit inſtrumentis, ſcilicet arteriis, per quas ipſe ad quasvis corporis partes ducitur. At quoniam vitalis hic ſpiritus calidam maxime effervescentemque naturam habuit, ideo, ut conſervaretur, aliqua ipſe opus habebat refrigeratione, alioquin ſeipſum ocyus conſumpſiſſet, vitaque privaſſet animal. Siquidem corpus aliquod actu calidum ſine aliqua eventilatione, & refrigeratione diu manere incorruptum non poteſt. Itaque & vitalis ſpiritus a natura, ut diu conſervaretur, pluries ventilandus, ac refrigerandus erat. Hinc natura (quæ nunquam in neceſſariis defecit) alia inſtrumenta animali conceſſit, quippe aſperam arteriam, & pulmones, qui cum dilatarentur, intus aërem frigidiorem exciperent, cordique per arterias communicarent, quo cordis caliditas, atque igneus ſpiritus refrigeretur, compeſcatur; & cum comprimerentur, ipſum quoque calorem eventarent: expellunt enim compreſſione vapores, ſeu fumos fuliginoſos a corde, purioremque reddunt vitalem ſpiritum. Erant igitur neceſſaria omnia hæc inſtrumenta facultati vitali. Quæ quidem a quolibet vel etiam illorum vitiato læditur, & infirma redditur. Quod ſane a pulſuum accurata obſervatione nobis maxime innoteſcit, non minusque & a reſpirationibus. Nulla vero operatio ſpectatur, quæ robur & infirmitatem hujus facultatis vitalis præclare magis manifeſtat, quam pulſus & ipſa reſpiratio. De quibus in hoc libro, ut una cum ex aliis ſuperius illuſtratis, prognoſticum in ægrotis venari poſſimus, accurate a nobis eſt agendum.

Actionis vitalis inſtrumenta.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 242 sur 615

©BIU Santé

Cap. II.

Quid ſit pulſus, atque quot generibus pulſus omnes comprehendantur?

Vt ex pulſibus prognoſticum in ægrotis venari poſſimus, hæc primo nos noviſſe oportet; ſcilicet quid pulſus dicatur, atque pulſuum differentias, & cauſas. Pulſus vero nihil quidem aliud eſt, quam ſenſibilis cordis & arteriarum motus, quo hæ attolluntur & ſubmittuntur. Dividitur pulſus primum in motum dilatationis, quem *Diaſtolen* nuncupant, atque in motum contractionis, quem etiam *Syſtolen* Græci dicunt. Ab hisque duobus motibus cordis, arteriarumque, nativus calor generatur, ac conſervatur. Diaſtolis enim motu aër frigidus ad cor attrahitur, qui vitale robur, unde ſpiritus quoque vitalis generatur, excitat, ac recreat. Syſtolis vero motu fumidum excrementum, quod ex humorum deuſtione generatur, expellitur. Quamobrem ex dilatatione cordis & arteriarum perpetuo quantum caloris cor habeat, facile deprehenditur, atque non minus, quibus excrementis fuliginoſis exuberet, ex motu contractionis nobis innoteſcit. Comprehenduntur vero omnes pulſus ex Galeni doctrina, *in primo de Pulſuum differentiis*, decem generibus. Quorum primum ex motus quantitate accipitur, tresque habet differentias, utpote quoniam ipſorum alius eſt magnus, parvus, atque demum alius mediocris, quippe neque magnus omnino, neque parvus, ſed medio modo ſe habens. Dividitur vero quilibet ipſorum rurſus in latum, longum, profundum, anguſtum, brevem, humilem. Magnus dicitur longitudine, latitudine, ac profunditate, vel omnibus iis una junctis. Veluti parvus dicitur, anguſtia, brevitate, humilitate vel omnibus iis una copulatis. Mediocris vero dicitur, qui neque parvus, neque magnus, quod ad latitudinem, longitudinem, profunditatem, anguſtiam, brevitatem atque humilitatem attinet, exſiſtit, ſed qui medio ſe habet, modo. Secundum genus in motionis tempore, vel ut

Pulſus quid.

Pulſuum differentiæ habentur.

Ex motus quantitate.

In motionis tempore,

Gal.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 243 sur 615

©BIU Santé

Gal. ait in motus qualitate consistit, cujus tres sunt differentiæ, quod alii ipsorum sint celeres, alii tardi, & alii medio se habeant modo. Celeres quidem fiunt pulsus, quando arteria modico tempore movetur, atque e contrario, cum longiori movetur tempore, tardi evadunt, mediocris vero, cum medio modo se habet arteria ad temporis motum. Tertium ex ictus qualitate, vel melius a virtutis potentia accipitur, cujus etiam tres observantur differentiæ, utpote vehementia, languiditas, seu infirmitas, seu humilitas, & quæ ad has medio modo se habet; scilicet pulsus vehemens, languidus, seu remissus, seu humilis, atque mediocris: vehemens autem est, qui tangentis manum valide percutit, & pulsat, & ex opposito languidus, humilisve, sive remissus, qui perdebiliter tactum ferit: mediocris, qui mediam servat ad utrumque proportionem. Quartum vero genus ex tunicæ arteriæ qualitate spectatur, quippe aut prima aut secunda; prima quando ex temperamento arteriarum alii calidia, scilicet a calida arteria, alii frigidi ex frigida, alii humidi ab humida, alii sicci ex sicca, sentiantur. Ex qualitate secunda, alii duri ob arteriam induratam, alii molles ex arteria molli, aliique medii inter utrumque ex arteriæ duritie & mollitie temperata: duri pulsus dicuntur, qui tactui valide resistunt, & e contrario plurimum cedentes, molles. Ii a vehementibus distinguuntur, quod duri valide tactu pressi humillimi reddantur, & vehementes perpetuo digitis pressa arteria valide percutiant, & pulsent. Quintum pulsuum genus a tempore quietis accipitur; tresque itidem habet differentias; quippe una crebritatis seu frequentiæ, altera raritatis, & tertia mediæ conditionis: pulsus creber dicitur, qui breve habet tempus quietis, contra rarus, qui longum. Sextum genus spectatur penes arteriarum, quæ digitis tanguntur, plenitudinem atque vacuitatem. Ex qua pulsus alii pleni, alii vacui appellantur, ex eo quod ii plenam & isti vacuam arteriam denotent. Septimum genus a rythmi ratione accipitur, qui quidem spectatur comparato ictus tempore cum tempore quietis, quæ proportio, ut Gal. *in Sect.* 1. *de differ. puls.* docuit, temporis est ictus ad temptus quietis. Alii rythmum in pulsibus ordinem

Ex ictus qualitate.

Ex tunicæ arteriæ qualitate.

A tempore quietis.

Ex plenitudine, & vacuitate arteriarum.

A rythmi ratione.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 244 sur 615

©BIU Santé

nem dixerunt, alii convenientiam duorum esse temporum inter sese, ictus & intervalli. Hujus generis duæ spectantur differentiæ, quippe quæ *Eurythmus* dicitur, & *Arythmus*. Idem ac si dixerimus consonum & dissonum, seu ordinem servantem, atque ordine turbatum. Eurythmus pulsus appellatur, qui secundum vel ætatem, vel tempus anni, vel regionem, temporis proportionem servat; veluti, qui temporis proportioni non respondet, Arythmus dicitur, cujus tres spectantur differentiæ, prout tribus sane modis in ipso rythmum vitiari contingit. Primus scilicet, qui mediocrem Eurythmi digressionem habet, pararythmusque ob id appellatur, & qui multum a rythmo recessit, heterorythmus vocatur, veluti Echyrithmum vocat Gal. qui plane omnem rythmum seu consonantiam corrumpit. Octavum genus pulsuum spectatur penes ipsorum æqualitatem & inæqualitatem, hujusque duplex est differentia, scilicet æqualitas & inæqualitas. Æqualis pulsus dicitur, ubi multorum vel unius tantum pulsus differentiæ ad se invicem pares ac æquales existunt, & contra inæqualis. Pulsuum vero inæqualitas duplex observatur, quippe, una in uno tantum pulsu, atque altera, quæ in multis pulsuum generibus spectatur. Rursus inæqualitas in uno pulsu, aut in una parte arteriæ, aut in multis fit. His propositis, de iis modo agamus pulsibus, qui in uno pulsu & in una tantum arteriæ parte sentiuntur: qui duobus modis considerantur, uno modo penes arteriæ motæ situm spectantur, uti quando arteria sursum, deorsum, antrorsum, retrorsum, sinistrorsum, ac dextrorsum deducta. Atque altero, in motu, cum aliter inceperit, & aliter finierit moveri, juxta unum digitum citatior, & desinens tardior, aut e contra incipiens tardior, & desinens citatior. Hocque fit tribus modis, quippe aut cum motus continuus apparet, vel cum intercidit, vel cum recurrit, atque veluti bis ferit: si itaque manens continuus, & non interpolatus, a celeritate ad tarditatem transierit, aut a tarditate ad celeritatem fit pulsus a nostris *impar citatus* dictus. Quemadmodum si quiete intercisus, systole ac dyastole citatior seu velocior appareat, capras salientes imitatur, quæ cito ad aliquam arborem saliunt,

Ex pulsuum æqualitate.

Pulsuum inæqualitas duplex.

Prima.

SBIU Santé

ſaliunt, inibique morantes, mox cito deorſum præcipitantur, ex qua merito ſimilitudine pulſus *caprizans* a priſcis Medicis fuit appellatus. Eſt & alius hujuſce generis pulſus *dicrotus*, atque bis feriens dictus, quod digitos arteriam comprimentes aliquando bis feriat, & pulſet: qui aliquando a robuſta facultate fit, arteria tamen vitiata, utpote immodice indurata. Nunc de ea pulſuum inæqualitate agamus, quæ etſi in unico pulſu fiat, tamen in multis arteriæ partibus etiam ſpectatur. Hæc vero bifariam fit, uno modo, quum motus manet continuus, & arteria juxta aliquos digitos moveatur celerius, & juxta aliquos tardius. Secundo quum motus intercidit ita, ut aliqui digiti motum ſentiant, & aliqui non. Juxta autem diaſtolis quantitatem in pluribus quidem arteriæ partibus inæqualitas eſt manifeſta. Ex quo genere plane ſunt myuri, ſive decurtati, in una dyaſtole, atque illi quoque, qui innuentes, ſive circumnuentes, appellantur, veluti ejusdem generis quoque ſunt pulſus hi, quippe undoſus, vermiculans, formicans, hecticus, convulſivus, vibratus, ſive turbulentus & ſerratus. Sunt vero myuri ſive decurtati hi, qui magnitudine in una diaſtole diminuuntur, & decurtantur, ut, ſi primum manu magnum latitudine quis tetigerit, paulo poſt anguſtiorem illum evaſiſſe, viderit, ac perinde myurum illum vocavit, quod caudæ modo imminuatur. Circumnuentes vero ſignificant dyaſtolis brevitatem cum extremorum utrorumque veluti mutatione. Undoſus pulſus, a quibusdam fluctuoſus appellatus, fit, quando non ſimul univerſa arteria dilatatur, attolliturve, ſed per ſe ejus prima, deinde ſecunda, mox tertia, ab hac quarta, motu continuo manente, in modum undarum ſeſe elevantium, ſic quidem, ut altera unda ſemper priorem excipiat. Undoſus vero, ſi totus in parvitatem deſinat, ac minuatur, vermis greſſui fit ſimilis, ex quo vermicularis & vermiculans vocatur. Formicans quoque dictus fit, cum motibus multis amiſſis in unum prorſus exiguum deſierit, eſtque omnium pulſuum languidiſſimus, & creberrimus. Hecticus etiam habita ad febrem hecticam ſimilitudine eit appellatus, quoniam veluti hectica febris nullam magnam habet mutationem, ita & hic

Pulſuum inæqualium altera ſpecies.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 246 sur 615

©BIU Santé

hic pulſus hecticus dicitur, quod perpetuo ſibi ſimilis conſtet, & duret. Convulſivus, qui convulſionis modo retractus videtur, aut ubi arteria retracta ſit. Vibratus motui jaculorum maxime comparatur, atque digiti ab arteriis quaſi jaculorum modo feriuntur. Serratus quoque dicitur, quando alia pars arteriæ magis & alia minus præ duritie dilatatur, qualis in pleuriticis obſervatur. Sed his pulſibus cognitis, tempus eſt, ut ad illos inæquales declinemus, quorum inæqualitas non in uno genere pulſuum fit, ſed in multis, quæ æqualitas a noſtris collectiva, & a græcis *onikmattika* dicitur. Hoc vero genere comprehenduntur pulſus, deficientes, intercidentes, decurtati, Græcis *myuri* dicti. Hi tamen differunt a myuris, quos nuper explicavimus, quod hi in uno tantum pulſuum genere fiant, atque iſti in multis. Deficientes autem pulſus fiunt, ubi non ſolum in uno aut etiam in multis magnis unus minor apparet, ſed aliquando totus motus ab arteria aufertur. Hos Galen. proprie magis *in* 1. *lib. de differ. pulſ.* intermittentes appellavit. Tollitur vero motus arteriæ quandoque totus ita, ut per duas & plures pulſationes arteria maneat immobilis. His contrarii ſeu oppoſiti ſunt intercedentes, quippe cum exſpectata quiete in medio tanquam ſuperflua quæpiam intercidat percuſſio. Myurus autem, ſive mutilus, ſive decurtatus pulſus vocetur, ille quidem eſt, ubi primo ſecundus pulſus paulo minor fit, & tertius ſecundo, & tertio quartus, & ita uſque ad plures pulſus magnitudine ac vehementia fit minutio. Horum alii ad arteriæ immobilitatem perveniunt, ipſique myuri deficientes appellantur. Alii poſt arteriæ immobilitatem denuo pulſare incipiunt, qui ob eam cauſſam deficientes recurrentes nuncupantur; & alii non ad abſolutam immobilitatem veniunt, ſed ubi valde imbecilli & obſcuri, languidiſſimique evaſere, poſtea rurſum paululum augeri incipiunt, hique myuri recurrentes vocantur. Demum ad poſtremum pulſuum genus accedamus, cujus quidem generis ſunt, ordinati & inordinati. Ordinatus dicitur, qui ordinem pulſando aliquem ſervat; etiam ſi fuerit inæqualis. Neque obſtat, eſſe inæqualem pulſum, & ordinem poſſe ſervare: contra inordinatus

Ex pulſibus inæqualibus in multis.

Ex pulſibus ordinatio & inordinatio.

©BIU Santé

natus eſt cujusvis ordinis expers, tametſi etiam ex æqualium ſit numero. Et hæc ſunt, quæ breviter hic de pulſibus perſtringenda duximus, ex Galen. *lib.* 1. *de differen. pulſ.* deprompta. Qui de ipſis plura deſiderant, legant libros *Galeni*, quos *de differ. pulſ.* ſcripſit, accuratius; ſed his pulſuum differentiis præmiſſis, atque ſedulo perſpectis, ipſorum modo cauſas conſideremus, ut nihil ad pulſuum notitiam deſideretur.

CAP. III.

De cauſis pulſuum, & quales robuſtam facultatem, & quales imbecillam indicent?

Præcipuæ cauſæ pulſuum tres numero, ex Galen. *in* 1. *de cauſ. pulſuum*, exiſtunt, quippe pulſandi neceſſitas una, ſecunda facultas ipſa vitalis, & tertia inſtrumentum facultati ſerviens. Neceſſitas pulſandi, ſive uſus animalis caloris inſiti tuendi gratia eſt factus, ut ſcilicet ab eo refrigeretur, &, ſi quid halituum fuliginoſorum ex humorum uſtione contractum ſit, excernat; ad gignendum enim vitalem ſpiritum, ut calor cordis perfrigeretur, animalis caliditas, quæ ignea eſt, deſiderat, quod diaſtole ſive dilatatione facile fit, perinde ac ſyſtole ſive contractione fuliginoſum excrementum expellitur. Ex caloris autem ſpirituoſi ſeu vitalis varia quantitate, varia quoque in pulſibus fit dilatatio, veluti cum maxime igneus eſt ſpiritus, frequenter, maximeque ac celeriter dilatantur, pulſusque fiunt celeres, veluti calore a frigiditate commoderato atque imminuto oppoſitus pulſus efficitur, quippe rarus, tardus, parvus. Simili etiam modo facultas pulſationem efficiens, ſi multa ſit, & robuſta, magnum pulſum ac vehementem efficit, & exilis, imbecillave languidum & parvum. Inſtrumentum quoque vitiatum pulſus evariat, etenim dura arteria durum, mollis mollem, plena plenum, & vacua vacuum pulſum reddit. Poſſunt vero hæ cauſæ pulſuum cum a multis cauſis extrinſecis, tum intrinſecis impediri, atque exinde & pulſus mutari. Extrinſecas intelligimus cauſas, quas vul-

Pulſuum cauſæ præcipuæ.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 248 sur 615

©BIU Santé

gus Medicorum res non naturales & Gal. *in lib. artis medicinalis* conſervatrices appellat, a quibus omnibus cauſæ pulſuum, & pulſus ipſi poſſunt mutari: intrinſecæ vero ſunt ætates corporum, temperamenta, humores qualitate, aut quantitate, aut putredine, viſcera gravantes, lædentesque, & omnes morbi ac ſymptomata, quæ pulſus permutant. Sed age ſingularium pulſuum cauſas nunc ſpectemus; quas qui accurratius ſcire deſiderant, legant libros Galeni *de pulſuum cauſis cap.* 2. Nos circa has pauca quidem ſcribemus, eaque ſolum, quorum cognitio ad prognoſin ex pulſibus indagandam nobis viſa eſt opportuna. Sed rem ipſam aggrediamur, a pulſu magno incipientes. Magnus itaque pulſus fit ex vitalis facultatis magno robore ſeu firmitate, ex multo calore in corde exſuperante, ſive ex uſu multo, accedente quoque arteria facile dilatabili, ſeu quæ facile dilatari, & comprimi poſſit. Veluti parvum contrariis a cauſis fieri, Gal. *in* 1. *lib. de præſag.* ex *pulſib.* prodidit, quippe ubi aut facultas infirmior aut imbecillior evaſerit, aut propter arterias induratas, vel denique propter paucum uſum, id eſt, paucum calorem in corde exſuperantem. Mediocris cum medio ad hæc omnia ſe habet modo, atque ita de aliis omnibus, qui mediocres appellantur, utpote quorum natura, & cauſæ mediæ ſunt inter extremas. Pulſus longus fit ob corporis ſeu arteriæ gracilitatem, & virtutis firmitatem, atque ob caliditatem etiam colliquantem, ut Galen. *in* 2. *lib. de præſag. ex pulſibus* docuit. Ab oppoſitis vero cauſis, ſcilicet a craſſitie arteriarum, facultatis imbecillitate, ac a refrigeratione pulſus brevis efficitur. Anguſtus prodit nobis ex anguſtia circumpoſitarum regionum arteriæ, facultatis imbecillitate, atque ab inſtrumenti duritie, atque cutis rugoſitate & craſſitie; veluti latus ab oppoſitis fit, ſed potiſſimum propter exſuperantem humiditatem, & ſecundum naturam, vel ab externis cauſis. Altus ob auctam facultatem, & ob arteriarum mollitiem. Humilis a diminuta & infirma facultate, & ab inſtrumenti duritie. Celeres, & propter facultatis robur, & propter uſum multum, id eſt, plurimum calorem. Tardi e contrario propter facultatis infirmitatem, diminutum calorem, præſertumque

Pulſuum ſingularium cauſæ.

©BIU Santé

que ob frigiditatem. Dicebat enim Galen. *in eodem nuper citato lib. cap.* 2. Celeriorem pulſum calidum oſtendere temperamentum, veluti tardiorem frigidius. Frequentes vero fiunt ob multum uſum, id eſt, multam caliditatem, & rari ob paucum uſum. Vehemens pulſus a facultatis robore ſemper fit, cujus & languidi cauſas Gal. *in eodem* 2. *lib. de præſag. ex pulſibus cap.* 7. hiſce præſertim verbis expreſſit dicens: *Vehemens pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo ſit vehementior, tanto robur majus eſſe facultatis; languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo ſit languidior, hoc facultatem quoque imbecilliorem eſſe demonſtrat.* Durus vero, uti Gal. nobis auctor eſt *in libello de pulſibus*, fit ob arteriæ corpus ab immoderato frigore congelatum, vel ab excedente ſiccitate, vel ab alicujus viſceris ſcirrho, vel a magna phlegmone, vel denique a convulſiva aliqua paſſione, in nervoſa aliqua parte facta. Mollis ab humectato inſtrumento, quippe arteria: quæ humectatio ſæpius fit arteria ab extrinſeca aliqua cauſa humectata, veluti ab uſu dulcium balneorum, ab otio & ſomno multo, & ab humida victus ratione: veluti & ab intrinſecis cauſis, omnes cum morbi tum ſymptomata, ab humiditate concitata, arterias humectare poſſunt, qualia ſunt comata, lethargi, hydropes aquoſæ, ac alii humidi affectus. Pulſus plenus proficiſcitur, aut ab humorum copia, aut a vini potatione, aut denique a maxima ciborum repletione. Veluti a fame, inedia, evacuationeque pulſus inanis ſeu vacuus fit. Rithmum habentes in motu, & in quiete æqualem probamque corporis adeſſe temperiem teſtantur, veluti qui diaſtolen ſyſtole habent celeriorem, calorem oſtendunt corpori prævalere. Sed ad inæqualium generationem declinemus. Fiunt omnes inæquales pulſus, ut Gal. docuit *in* 2. *de præſag. ex pulſibus cap.* 4. ab obſtructionibus, aut ex compreſſione inſtrumentorum, aut humorum abundantia ad facultatem quidem collata, aut demum ex cordis inæquali intemperie. De cauſis vero intermittentium, quos etiam alii deficientes vocant, Gal. ibid. hiſce verbis ſcripſit: *humorum copia creat impedimenta, quominus motum debito tempore auſpicetur, vel per craſſitudinem, vel per copiam humorum, quæ obruat, aut*

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 250 sur 615

©BIU Santé

oscillà cordi vicinarum arteriarum, qua attrahit materiam, rursusque emittit, aut ex oscillis quandantenus universam vasorum capedinem sæpe etiam foris illis, quasi vinculum sit, copia ejusmodi effunditur, nonnunquam instar oneris gravat, interdum etiam spatia, in quibus distenduntur, occupat. Intercidentes quoque pulsus ab iisdem causis proficiscuntur, minori tamen cum noxa fiunt, quam intermittentes. Recurrentes ex facultate quadam imbecilla, sed renuente ac resistente tamen, oriuntur. Myurorum causas Gal. *in nuper citato libello de puls. ad tyrones cap.* 5. ita complexus est: *Constat autem omnes tales pulsus fieri ob imbecillitatem facultatis, quæ interdum quidem ipsa sola ex propria ratione infirma fit, interdum vero & ob aliquam multitudinem, vel compressionem, vel obstructionem arteriarum cordi vicinarum, ita, ut mixta efficiatur affectio.* Et intercurrentium causas *in* 2. *de præs. ex pulsib.* prodidit, dicens, *nam intercurrens ex crebritate fit inæquali, quod functionem cor obiit minus plenam, ac postulavet usus. Jam id ipsum fit, ubi a copia humorum oneratum cor sit, aut instrumenta obstructa, aut in arctum coacta. Caprizans pulsus ex inæqualibus interdum cordis intemperiebus efficitur: & Dicrotus, sive bis feriens ex instrumenti duritie, atque a virtute valida nascitur, & nonnunquam etiam ob inæqualem cordis temperiem. Undosi pulsus & ipsi fiunt arteria quidem humectata, & facultate aliquando forti, seu robusta.* Ex qua solent non raro ejusmodi pulsus undosi sudorem fluxurum prænunciare. Aliquando etiam a prælanguida facultate fiunt, qui facile in vermiculantes transeunt, utpote quando facultas magis ac magis est diminuta; ob id Gal. *in libello de puls. cap.* 22. ait, vermiculantes fieri pulsus prælanguente facultate, quæ si in pejus labatur, nulloque modo restauretur, & vivificetur, facillime in formicantes mutari, qui omnium sunt exitiosissimi, quod ad extremum facultatem veniisse denotent. Convulsivi excitantur principio nervorum inflammationem aliquam sustinente, & turbulenti, quum usus pulsandi magnam sublationem requirit, & vitale robur sua functione uti non potest. Vibrosi ex facultate, robore atque caloris copia ortum ducunt. Et serrati a nervosarum partium aliqua oborta inflammatione, hinc pleuriticorum pro-

©BIU Santé

proprium esse pulsum, non paucis visum est, quoniam pleura dicta membrana costas subcingens inflammatur. Atque hæc de pulsuum causis sufficiant. Quibus præmissis facile agnoscemus, quales pulsus facultatem robustam, & quales præimbecillam significent. Firmam & robustam facultatem, quæ in corde quidem sedem habet, judicant hi pulsus, quippe magnus, longus, latus, celer, vehemens, dicrotus, vibrosus, undosus, atque major, altior, longior, vehementior. Ex extremis vero solum vehementissimus robore valere facultatem demonstrat. Horum pulsuum primo vehemens, vehementior, vehementissimusque, & secundo loco magnus, tertio altus, quarto vibrosus, quinto undosus, atque omnium postremo bis feriens, robur in facultate denotant. Vehemens enim pulsus, Gal. *in* 1. *de præs. ex pulsib. cap.* 7. docente, a facultatis robore semper fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis: & paulo post ait: at robustissima cum vehementissimum, tum etiam majorem, excitat pulsum, simulque, si nihil variet usus, rariorem. *In libello de pulsibus* scribit Galen. vibrosum pulsum, quoniam robur facultatis significat, calorisque copiam, idcirco optimam aliquando Crisin prænuntiare. Horum vero pulsuum majores, & auctiores majorem quoque virium firmitatem denotant, & ad extremum deducti, excepto vehementissimo, qui omnium maxime robur perpetuo testatur, infirmam facultatem significant. Pulsus prælanguidam facultatem denotantes hi profecto exsistunt, scilicet, parvi, anguisti, humiles, languidive, intercurrentes, myuri omnes, vermiculantes, formicantes, atque ad extremum qui pervenerunt, vehementissimo excepto. Istorum quoque vim imbecillam declarantes, alii diminutam, alii humorum multitudine, aut vitio, gravatam ac oneratam esse decernunt, & alii cum per se infirmitatem, tum ab humoribus, ut dictum est, auctam, denotant, uti Gal. demonstravit *in libello de pulsib. nuper citato cap.* 34. Ex se ipsa imbecillam facultatem ostendunt pulsus, nullam habentes inæqualitatem, veluti ab inæqualibus gravatam coarctatamque aut ab humoribus, aut ab aliquo morbo, facile dignoscitur. Horum vero

Pulsus quinam facultatem vitalem robustam significant.

Quinam prælanguidam.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 252 sur 615

©BIU Santé

omnium inæqualium vermiculantes, formicantes, intermittentes, & myuri deficientes; & ex æqualibus, languidi, parvi, ſubmiſſi, maxime ſunt exitioſi, virtutemque maxime languere decernunt, omniumque maxime languidiſſimi, minimi, tardiſſimi, humillimi. Quare ii omnes prælanguidam facultatem oſtendunt, alii ipſorum magnam, alii majorem, atque alii maximam, cujusmodi ſunt formicantes, & languidiſſimi.

CAP. IV.

De pulſibus ſalutem & exitium indicantibus.

Pulſus optimi quinam,

Pulſus optimi, qui ſalutem in ægrotis pollicentur, hi profecto exiſtunt, quippe parum aut nihilo a ſtatu bene valentium mutati, atque æquales, ordinati, magni, vehementes, & languidi, parvi, inæquales, ac inordinati, ſi minus languidi, majores, æqualiores, atque ordinatiores evadant, quod ipſi virtutem languentem augeri atque inſtaurari ſignificent, veluti exitiales habentur, magni, vehementes, æquales, ordinati, qui minuuntur, & languidi evadunt, inæquales atque inordinati. De quibus Galen. *in lib.* 3. *de criſibus cap.* 9. ita ſcripſit: *Sed manifeſtiſſime ex pulſibus cognoſcuntur, neque enim parvo interſtitio differunt, qui mortis ratione citius, quam ſperabatur, ad quandam falſam declinationem perveniunt, ab iis, qui vere declinant.* In utrisque enim febrilis calor diſſolvitur. Fit vero hoc ex cauſis maxime contrariis, ſiquidem naturæ robori maxime contraria eſt imbecillitas. Vehementior igitur fit continue magis pulſus & æqualior atque ordinatior in bona declinatione, expellit enim natura fortis omnem ſubito febrilem calorem. Debilior vero atque inordinatior & inæqualis eſt pulſus in mortalibus declinationibus. Languidi itaque inæquales, inordinati, qui continuo ſubito fortiores, æqualiores, atque ordinatiores evadunt, ſi modo in melius ipſorum mutatio conſtans ſit, ſalutem non obſcure promittunt. Sed illorum ſermonem proſequamur, qui non ex accidenti ſalutem prædicere videntur, ſed per ſe, cujusmodi ſunt primo adnumerandi magnus

©BIU Santé

magnus atque vehemens pulsus, qui facultatis roboris nobis indicio sunt, omniumque maxime, si probam in ipsorum differentiis servaverint æqualitatem. Ad hoc quoque genus attinere videntur hi omnes, quippe altus, longus, latus, celer, major, longior, altior, latior, celerior, vehementior, non tamen ad extremitatem in sua specie aucti, vehementissimo excepto, qui omnium certissime salutem præsagit futuram. Salutares quoque judicantur, vibrosus, undosus, & dicrotus. de Undoso Galen. *in lib. de puls. ad tyr. cap.* 35. ita scribit: *Hic enim pulsus undosus*, inquam, *sudorem ut plurimum nuntiat, ac tanto magis, quanto molior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus, si vero ipsi intercurrat altus, firmissimum habebis sudoris signum, semper enim hic aliquam excretionem significat: cum undoso quidem vel absolute magno, non tamen duro, criticum sudorum, cum vibroso autem, vel absolute duro, menstruorum potius, vel eruptionis sanguinis e naribus, vel per hæmorrhoidas, vel alvo exturbata.* Ceterum cum dictum a nobis sit, pulsus omnes, sanorum pulsibus similes, bonum prænuntiare, distinguendum erit, in quo morbo fiant, siquidem in quibusdam usque adeo malignissimis febribus perquam sanis similes apparent, atque quando exitio quoque proximi exsistunt. Sed de iis posterius accurate. Nunc de illis, qui exitium præsagiunt, sermonem habeamus. Sed id memoriæ prius mandandum, ut nunquam ex solis pulsibus malis judicium feramus; sed aliis signis una conspectis, ac simul collatis. Nam pulsus parvi, humiles, tardi, atque alii facultatem impotentem significantes, si una alia mala signa illuxerint, exitiosi judicabuntur. Cauti quoque esse debebimus, ne ii ex aliqua extrinsecarum causarum tales prodierint, ne judicium fallax reddatur. Hinc rogatos velim Medicos medicinam factitantes, ne pulsus ægrotorum tangant, ni prius causas procatarcticas seu prægressas intellexerint, atque cognoverint, quales ex iis pulsus fieri debeant, atque ut si corpus ægrotum, omni prorsus alteratione animi vacuum. Hinc prudentes Medici perdocti, antequam pulsus in ægrotis tangant, non parum temporis conterunt, ut prius jucundas historias, vel aliqua jucunda, referant, ad sedandum alteratum in

Pulsus exitum præsagientes.

©BIU Santé

in ægrotis animum. Quique poſtea pulſus tangunt, neque ſubito ex eo pulſu judicant, ſed ad minimum, ubi quindecim aut plures pulſationes obſervarint, cum plerisque ægrotorum principio pulſus a Medico contactus, vel a timore, vel aliqua alia alteratione appareat alteratus, proinde non niſi plurimis obſervatis pulſibus de ſalute aut de morte erit judicandum. Sed ad propoſitum redeamus. Pulſus itaque nuper ſcripti, ſi una cum ſignis malis obſervantur, exitium certum portendent. Ad extremitatem quoque omnes deducti, excepto vehementiſſimo, qui perpetuo ſalutarior, lethales ſunt. Minimi vero languidiſſimi, tardiſſimique omnium exitioſiſſimi habentur. De quibus Gal. *in libello de pulſib. cap.* 22. ita ſcribens, ea, quæ a nobis ſunt dicta confirmavit. *Sed omnes pulſus, qui a naturali ſymetria multum recedunt, non boni ſunt, at certo languidiſſimus & tardiſſimus & rariſſimus omnium eſt deterrimus; pulſus autem minimus, & molliſſimus, & duriſſimus, poſtea frequentiſſimus, at non celerrimus, neque maximus, ſed hi ſunt modice periculoſi, ſolus autem in extremis optimus eſt omnium vehementiſſimus.* Sunt vero alii ex inæqualibus valde exitioſi, ſcilicet formicantes, vermiculantes, intermittentes, intercurrentes, rari & myuri. Formicantes enim omnium ſunt exitioſiſſimi, quoniam, ut Gal. nobis *in eodem citato lib. cap.* 4. eſt auctor, ad extremum naturam veniſſe denotant. Atque ſi ipſi poſtea augeantur, in foribus exitium ſignificant. Pulſuum vero intermittentium alii prorſus lethales, atque alii ad exitioſos proxime accedunt, horum etiam alii in uno tantum pulſu intermittunt, ac alii in multis, & alii intervallo unius pulſationis, atque demum alii multarum. Qui in uno tantum pulſu intermittunt, maxime timeri debent, præſertimque ſi ſubſequens ipſorum motus anteriori ſit minor, quemadmodum qui motum ſubſequentem habent majorem anteriori, minori cum periculo obſervantur, eoque etiam minus periculi portendunt, ſi quies intervallum unius pulſationis non ſuperaverit. Namque Gal. *in* 2. *de præſag. ex pulſib.* multos cum iis pulſibus evaſiſſe mortalium memoriæ prodidit. Ex hisque pulſibus maxime ſenes atque pueri evadunt, nam in juvenibus plane

ſunt

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 255 sur 615

©BIU Santé

sunt exitiosi, ut Gal. ibidem tradidit, dicens. *Quies vero tempore unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt. Juvenum autem ne ex hac quidem ullus. Qui vero duorum aut plurium pulsuum tempus arteriam quiescentem habuerunt, certum semper exitium indicarunt.* Ex pulsu vero unius pulsationis intervallum intermittente plures evaserunt, puerique & senes facilius. *Cayri* in *Ægypto* dominicum a rege pharmacopolam quinquagenarium vidi, qui ex mala victus ratione cum copiam vitiosorum humorum coacervasset, sine febre in tantam corporis debilitatem incidit, ut vix moveri, ac vel etiam loqui posset. In ipso pulsus intermittens per plures dies fuit observatus, qui eo usque perseveravit, quoad probe medicamentis purgatus atque vacuatus sanguine vires recuperavit, quo tempore cessavit intermissio. Quare senes atque pueri ex hoc pulsu non ita pessime se habent, ut juvenes, in quibus plane exitiosos esse hos pulsus intermittentes voluit *Gal.* Tamen, etsi plerumque hoc verum experiatur, *Bassani* juvenem annos natam supra viginti, pleuriticam ab hinc multos annos apud Hermetem Furcaturam Jurisconsultum clarissimum vidi, in qua usque ad diem quintam pulsus ita intermittebat, ut prima die singulis septem aut decem pulsibus intermitteret spatio unius pulsationis, & secunda singulis sex aut quatuor, & tertia singulis tribus, & quarta (qua die morituram quisque merito judicasset) cum delira prorsus esset, nihil exspueret, difficillima respiratio, inquietissima, & cum pulsus singulis pulsatis duabus pulsationibus ita intermiserit, ut immobilis multo intervallo arteria maneret, pulsusque subsequentes languidi exilesque essent. Nihilominus præter omnium spem simul cum urina multa materia crassa pituitosa excreta, nulla alia observata vacuatione, aut judicio a natura facto. Sed hujusmodi casus raro fiunt, suntque in arte medendi veluti monstra. Sunt vero plerisque juvenum ejusmodi pulsus intermittentes exitiales, quod in juvenibus maximum recessum a statu salubri declarent, idque propterea, quod juvenes ob validum virium robur non nisi a fortissima causa in talem affectum incidunt, indicio enim nobis

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 256 sur 615

©BIU Santé

ſunt, naturam magna humorum multitudine aggravari, quos curatione ſanari maxime eſt difficile, cum fortiſſima cauſa morbifica ægerrime tolli poſſit, veluti levis cauſa facili negotio tollitur, a qua ſenes ob invalidum facultatis robur facilius juvenibus in morbum labuntur, qui etiam ob id facilius (quod facilius levis quam fortis cauſa adimatur) ſanantur. Ex intermittentibus etiam, qui ſubſequentes motus ſive pulſus anteriori habent debiliores, apprime ſunt perniciales, tametſi arteria in ipſis minus, quam unius pulſus intervallum, conquieſcat. Ex ipſis facultatem magis ac magis debilitari nobis indicatur. Hisque pulſibus myuri maxime comparantur, quod ipſi ſemper magis ac magis diminuantur, ex quo & ipſi creduntur perniciales, ipſorumque maxime myuri deficientes, ſive intermittentes, quippe qui eo uſque decreſcunt, quoad immobilis arteria remaneat, veluti qui ad imperfectam venerunt immobilitatem, quippe myuri deficientes appellati, & qui ab arteria reddita immobili denuo pulſare incipiunt, minus ſunt timendi, modo ſigna alia meliora una illuceant. Quidam etiam obſervantur, qui ex natura hos pulſus vel etiam recte valentes habeant, ex quo caute Medici ad judicandum agere debent, ne decipiantur: exitioſiſſimi quoque ſunt, languidiſſimi, minimi, tardiſſimi, atque rariſſimi, de quibus Galen. *in lib. 2. de præſag. ex pulſibus*, ita ſcripſit. *Eſt autem eorum pulſuum ingens frigiditas cauſa generandorum, quæ occupet vel corpus cordis, vel ſpiritum, vel ſanguinem, quem continet ejus ſinus, vel partem aliquam vicinam. Atque ſi corpus ipſum cordis teneat ingens frigiditas, ita languidiſſimos reddit pulſus, & tardiſſimos, & minimos, ut maxime hæc viget. Quæ vero proficiſcetur ex parte alia, raritatem longius, quam cetera, quæ diximus, genera a natura avertit.* Itaque quidam in illis ſunt, cum pulſus habeant non longe minores juſto, at tardiores languidioresque, tamen e veſtigio pereunt. Mors autem tum minus poteſt declinari, cum teneat frigiditas corpus ipſum cordis. Repentina porro & in altera differentia fit. At moriuntur priores illi inter dormiendum potius, ut jam non amplius expergiſcantur, alteri hi cum illo modo, tum etiam inter loquendum nonnulli eorum, ut imperitis com-

©BIU Santé

commode videantur habere, ſubito, ut qui animo deficiuntur, exſpirant. Quorum quibusdam ſimul prorupit ſudor, aliquibus non prorupit. Quamobrem ex iis apparet, raros pulſus, multoque magis rariores, ſimulque minores, languidioresque, exitiales utique eſſe. Sed age dicamus, cur pulſus ſæpius in moribundis ſanis ſimiles appareant. Ex quibus Medici plane decipiantur, neceſſe eſt.

CAP. V.

Cur pulſus in quibusdam febribus exitioſis appareant aliquando recte valentium ſimiles?

Sæpius fit, ut in ægrotis, malignis morbis laborantibus, pulſus ita ſanorum ſimiles obſerventur, ut non raro vel etiam doctiſſimi Medici decipiantur; non minusque urinæ, cum boni coloris, tum ſubſtantiæ, tum etiam in quibus laudabilia contenta reſideant, in exitioſis morbis apparent: quæ artis medicæ ignaris mira, ſeu monſtra in natura, videntur, cum tamen hæc docti Medici, quibus rerum cauſæ non ſunt ignotæ, non admirentur. Nunc de pulſibus agemus, & quomodo, etſi bene valentium ſimiles ac optimi appareant, futurum exitium ſignificent, dicemus. De urinis vero, cum hic de his loquendi non ſit locus, poſtea ſuis locis agemus. Sed modo rem ipſam de pulſibus dicamus. Hujusmodi pulſuum obſervatio non in omnibus morbis fieri ſolet, ſed in malignisſimis tantum, & præſertim in febribus peſtilentibus, neque in omnibus: Gal. *in lib. 3. de præſ. ex pulſib. cap. 3.* ait, hujusmodi pulſus in peſtiferis febribus obſervari, quas hecticas peſtilentes Medici vocant, quod æquales, exterius obſcuræ, ſine ulla alteratione, calore quidem exili appareant, ex quo ægrotantes ſe febre vexari neque putent. Diſtinguuntur etiam peſtiferæ febres in ephemeras, putridas, atque hecticas. Ephemeras vocant, quæ ephemerarum modo invadunt, atque cordis ſpiritibus corruptis generantur; putridæ quoque putrefactis humoribus cordis fiunt, ab ephemeris maxime diſtinguntur ex eo, quod putri-

Pulſus in exitioſis morbis unde aliquando recte valentium ſimiles.

Febrium peſtiferarum diſtinctio.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 258 sur 615

©BIU Santé

putridæ putredinis ſignis non careant, nam in ipſis, urinæ crudæ, tenues, turbidæ, ſubjugales, cum contentis aliquando craſſis malis apparent: in ipſis quoque aliquando exanthemata apparent, aliquando tumores. In ephemeris vero, quæ ſpatio unius diei interimunt, aut ſaltem tribus ad plus, nullum putredinis in humoribus ſignum apparet. Gal. itaque vult in hecticis cum pulſus tum urinas bonas videri, propterea quod aut arteriæ ſint corde frigidiores, aut quod temperamentorum in corde ſit pugnantia, de illa ita ſcribit: *Quocirca contingit aliquando, ut arteria, quæ frigida eſt, ſed a corde calefit, nec parvum pulſum, qui frigidus eſt, edat, nec magnum, qui calidus, ſed inter utrumque medium, qui moderatus eſt, & naturalis. Et celeritate etiam moderata pulſus erit horum affectuum, itemque & vehementia moderata.* Pugnantia vero temperamenta in corde hos facere poſſe non eſt mirum, ſiquidem, ut ait Galen. aliquando cordis corpus æquo ſit frigidius, humores, ſeu ſubſtantia contenta in ventriculis calidior, quod forte fit in peſtiferis febribus, ubi ingens putredo cordis corpus affecit, ex quo calore fere exſtincto redditur corpus cordis frigidius, cum humores tamen contenti inflammati ſint, aut aliquando contra, quippe ubi humores æquo ſint frigidiores, & cordis corpus calidius, quovis horum modorum contingit fieri pulſus moderatos & fere naturales, de quibus Gal. ita ſc. pſit. *Qui ſane affectus, vel optimos Medicos fallunt, quod nunc quoque in maxima peſtilentia accidit. Quidam inde ab initio ad finem uſque, alii per totum morbum, probum pulſum habebant, qui perparum deflexiſſet de natura, qui quidem præter ceteros perierunt.* Animadvertimusque eos primis ſtatim diebus & peſtilentia laborare, & peſſime affectos eſſe ex acredine caloris, atque ipſa caloris ſpecie, denique quod pulſus, parum præter naturam immutati, iis in eo ſtatu perpetuo maneat; nam in ſpeciem præcipue hecticarum, quas vocant, febrium incidunt hujusmodi pulſus. Si qui eſſent inter ægrotos, qui ſe negarent febricitare, his febris, occupato ipſo cordis corpore, plane erat confirmata, & ut ita dicam, in habitu. Demum tertiam cauſam pulſuum moderatorum in

peſti-

©BIU Santé

peſtiferis quibusdam & exitioſis morbis, ita expreſſit. *Quod vero in ſermone præterivimus, ubi aër, quem ſpirando attrahimus, infectus putredine ſit, ac putredo corpus cordis attigerit, illi pulſus fiunt.* Nec jam quicquam habet admirationis, ſi eos pulſus, quos memoravimus, tali affecti peſte habeant, ob peſtilentem reſpirationem; nec ſi omnino morituri ſint: atque propter haſce cauſas in febribus, vel etiam lethiferi pulſus recte valentium ſimiles obſervari ſolent.

CAP. VI.

De prædictione ex reſpiratione, quidque primo ipſa ſit, atque quod ipſius differentiæ obſerventur?

Variarum in ægrotis reſpirationum obſervationem ad prædictionem nedum utilem eſſe, ſed quinimo multum neceſſariam, neminem latere, certe ſcio; ſed ex ipſa firmiorem quoque quam ex pulſibus haberi in morbis prædictionem, non paucis viſum eſt, ac vel etiam eſſe certiorem, quod pulſus facile a qualibet etiam cauſa extrinſeca mutantur, hinc Medici, ſi alterationes extrinſecus pulſibus illatas incaute perſpectas habuerint, ſæpe decipiantur. Hinc Hipp. nulla, vel ſaltem pauca, de pulſibus ſcripſiſſe, non paucis eſt perſuaſum. De reſpiratione vero, quod ab ipſa certiorem ad prognoſin notitiam Medici aſſequi poſſint, ſatis accurate multa nobis tradidiſſe, & varias non minus in multis ægrotis (ut apud ipſum in Epidemiis legitur) ſpirationum differentias ad prognoſis judicium adnotaſſe. Quare de hac quoque ad prædicendi rationem accurate nobis in præſentia eſt agendum. Sed antequam de prædictione a reſpirationibus agamus, primo quid ipſa ſit reſpiratio, quæque ipſius ſint differentiæ, atque cauſæ cognoſcamus. Quid vero ſit non æque omnes ſentiunt. Aſclepiades reſpirationem eſſe animæ generationem affirmavit. Praxagore vero animæ dici corroborationem placuit. Sed Philiſtion, & Diocles caloris innati eſſe ventilationem, & refrigerationem voluerunt. Ex Hippocrat. rectius caloris nutritionem atque refrigerationem. Reſpiratio quid.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 260 sur 615

©BIU Santé

nem. Porro hi, cujus tantum gratia reſpiratio fiat, enarrant. Nos vero dicemus reſpirationem nihil quidem aliud eſſe, quam pulmonum pectorisque ſenſibilem motum, quo pulmones dilatantur, ac comprimuntur. Ex quo duplex apparet, primo inſpiratio quippe & exſpiratio. Atque his duabus reſpirationibus duplex quies, ſive ut Galeno placuit, duæ ceſſationes æque reſpondent, una ſcilicet, quæ eſt ante dilatationem, at poſt ipſam altera, quæ ante quoque compreſſionem eſt. Dilatatione enim frigidus aër inſpiratur, quo ſane innati caloris (ſi Galeno *de libro cauſis reſpirat.* credimus) ſymmetria conſervatur, animalisque ſpiritus ſubſtantia nutritur. Galenus ſcripſit *in primo libro de reſpirat. differ. cap.* 3. reſpirationem calori, qui circa cor eſt, eſſe utilem, ac pulſus calori, qui per totum animal eſt diſperſus; hic quidem a pulſibus refrigeratur, veluti cordis calor a reſpiratione. Exſpiratione vero fumoſum halitúoſumve excrementum a corde expellitur. Ceterum, ut recte fiat reſpiratio, cerebrum recte valere eſt neceſſe, utpote, quod ſeptum transverſum, thoracem, ac omnes muſculos reſpirationi ſervientes facultate moveat, itemque cor, pulmonesque. Quibus quidem membris ſeu partibus læſis, reſpirationem vitiari, eſt neceſſe. Ex quibus medicinæ ſcriptores triplicem reſpirationis cauſam faciunt, unam quidem animalem facultatem, moventem muſculos, ſeptum transverſum, pectus, pulmones, & quæ in cerebro ſedem habet; alteramque inſtrumenta reſpirationi ſervientia, prænarrata; atque tertium uſum, qui eſt innati caloris refrigeratio, ſpiritus naturalis nutritio, atque genitarum fuliginum expurgatio. Sed his præmiſſis ad reſpirationis notitiam pertinentibus, reſpirationis quoque differentias in medium afferamus. Primo itaque per reſpirationem tum inſpirationem, qua frigidum aërem attrahimus, tum exſpirationem, qua fuligines excernimus, intelligimus. Cujus quidem reſpirationis duæ inprimis apparent differentiæ, quippe quædam motum reſpicientes, & quædam quietem: ad motum attinentes penes magnitudinem, parvitatem, velocitatem, tarditatem, ſpectantur, quatuorque numero exſiſtunt, quippe magna, parva, velox & tarda: ad quietem vero,

Reſpirationis differentiæ.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 261 sur 615

BIU Santé

vero quæ referuntur, ſunt frequentia, reſpirandi, atque raritas. Ex quibus colligamus reſpirationis differentias eſſe, magnitudinem, parvitatem, celeritatem, tarditatem, frequentiam, & raritatem, quas Galen. *in* 1. *de different. reſpirat.* complexus eſt. Sunt vero hæ omnes aut in tempore motus, uti eſt velox & tarda reſpiratio, aut in quantitate diſtentionis, veluti magna, & parva, aut in quantitate contractionis, veluti eſt etiam magna, & parva, aut denique in quiete reſpirationis, quæ eſt frequentia atque raritas, atque hæ ſimplices ſunt reſpirationis differentiæ: quibus varie complicatis octo compoſitæ differentiæ depromuntur, quippe magna velox, magna tarda: parva velox, parva tarda: frequens magna, frequens parva: rara magna, & rara parva. Magnam illam dicimus reſpirationem, in qua magnam copiam aëris attrahimus, atque magnam fuliginum copiam exſpiramus, ſive expellimus, atque e contrario parvam, in qua exiguum aëris inſpiratur, & parum fuliginum genitarum exſpiratur, ſeu expellitur. Celer vero eſt, in qua parvo quidem tempore pulmones moventur, & tarda, quæ longo tempore fit. Frequens etiam ſeu denſa appellatur, cui breve eſt tempus quietis, contra cui longum eſt, rara. Addamus alias reſpirationis differentias, quarum una penes æqualitatem atque inæqualitatem accipitur, & altera penes ordinem, prout reſpirationum aliæ ſervant ordinem, & aliæ non, atque tertia penes caliditatem & frigiditatem, quod quædam calida ſit, & quædam frigida. Æquales reſpirationes illas dicimus, in quibus multarum quidem reſpirationum vel unius tantum pares differentiæ, mutuoque æquales exiſtunt. Inæqualesque, ubi inæquales reſpirationes obſervamus. Ordinatæ quoque hæ ſunt, quæ aliquem ordinem ſervant, atque contra, inordinatæ. Et calidæ item dicuntur reſpirationes, ut poſterius accurate intelligemus, in quibus halituoſus calidusque ſpiritus expellitur; & frigidæ, ubi frigidus. Sunt demum aliæ quoque rythmæ, & arythmæ, id eſt, quæ rythmum ſervant, & quæ non. Eæ proportionatam habent reſpirationem tempori, annis, locis, regioni, ætati atque temperiei, & ex oppoſito arythmæ. Ex quibus

In tempore motus.

In æqualitate & inæqualitate.

In reſpirationibus ordinatio & inordinatio.

In Rythmi ratione.

©BIU Santé

quibus omnes vidimus respirationis differentias, quas Hipp. cum *in lib.* 2. *a*) tum *in* 6. *Epidemior. b*) *comm* 3. *text.* 11. ita perstrinxit, dicens. *Densi spiritus, parvi, magni, rari, exit extra magnus, intro parvus, hic quidem tardans, ille festinans, duplex intro revocatio velut super inspirantibus, calidus, frigidus.*

CAP. VII.

De causis respirationis.

Respirationis causæ communes.

Nunc causas respirationis attingamus, quæ duplicis sunt differentiæ, quippe quædam communes, & quædam particularium respirationum, quæ particulares exsistunt; de communibus primo agamus, quæ ex Galen. in libro *de causis respiration.* sunt facultas voluntaria motiva, quæ organa movet respiratoria, instrumenta voluntati ac respirationi servientia, atque demum usus seu utilitas, in cujus gratiam respiratio fit. Ab his quidem causis omnis fit respiratio, ac optima ipsis nihilo a naturali statu mutatis, & vitiata vel omnibus, vel aliquibus ex ipsis a naturali statu mutatis. Ex voluntariæ quidem motivæ facultatis observatione, naturæ cum robur tum imbecillitas nobis innotescit, non minusque ab instrumentorum respirationis, & utilitatis, seu usus notitia. Sed quomodo fiat respiratio, quibusque instrumentis ad ipsam agendam facultas utatur, ac ad respirationis utilitatem, Galen. *in* 1. *lib. de differ. respiration. cap.* 4. ita docuit: *facultas quædam animalis movet thoracem, cum hoc simul pulmo movetur, ad hujus vero motus ubi distenditur, sequitur inspiratio, ubi contrahitur, exspiratio.* Demonstratum etiam ibidem est, maximam & principalissimam respirationis utilitatem esse insitæ caliditatis conservationem, jam vero & animalis spiritus nutritionem. His itaque sic habentibus, siquidem facultas, & utilitas, & unumquodque organum recte ac prospere habuerint, juxta naturæ legem animal respirat. Si vero quid ex eis vitiatum fuerit, juxta illud etiam respirationem impediri necesse est: & hæc de causis respirationis in communi. Quibus præmissis ad singularium respirationum

Singularium respirationum causæ.

a) Pag. 1025. *b*) Sect. 2. Text. 8. p. 1169. ubi quædam addita sunt.

BIU Santé

tionum cauſas attingendas declinemus, ſine quibus ex reſpiratione quicquam certi ad prædictionem habere non poſſumus. Exordiamur vero a ſimpliciſſimis reſpirationum differentiis, & primo a magna parvaque reſpiratione. Magna vero reſpiratio, ut Galen. *in eodem libro* docuit, ab urgente fit utilitate, & parva ab utilitate exſoluta, aut ab aliquo dolore partis, moventis thoracem. Ceterum cavendum eſt, ne decipiamur, nimirum ut magnam illam eſſe reſpirationem credamus, in qua plurimum pectus dilatatur, ſed in qua plurimus ſpiritus attrahitur; nam quibus vel tumor, vel anguſtia ſine flammeo calore, ſpiritalibus membris inſidet, in his thoracis quidem dilatatio maxima eſt, id vero, quod inſpiratur, parum eſt. Aliquando etiam maxime uſu urgente, ſed facultate exſtincta fere fit maxime thoracis dilatatio, in qua aliquando moventur ſcapulæ, nares, quam ſpirationem ſublimem, & phœnomenam, id eſt apparentem, Medici appellant. Quare prudenter ſe gerere debent Medici, per magnam quidem reſpirationem ut non magnam thoracis dilatationem intelligant, ſed in qua plurimus ſpiritus attrahitur, & contra parvam, in qua parum ſpiritus ſuſpiratur, tametſi thorax maxime dilatetur ac diſtendatur. Velox vero reſpiratio fit & ipſa ab urgente utilitate, ſeu a magno calore, ac facultate ei ſervire potente, id eſt, robuſta, atque nullo organorum reluctante. Tarda a contrariis fit cauſis, utpote a diminuta utilitate, ac virtutis imbecillitate. Frequentem vero reſpirationem, aut dolorem, aut inflammationem ſupra ſeptum transverſum, Gal. cum *in* 1. *Epidem. comm.* 3. *text.* 18. tum *in tertio libro com.* 3. *text.* 74. tum alibi teſtatum reliquit, quod ab Hippocrat. accepit, qui *in primo libro prognoſtic. a)* de frequenti reſpiratione ita habet: *Spiritus autem, qui creber eſt, ſignat dolorem aut inflammationem in regionibus, quæ ſupra præcordia ſunt:* quæ fit a dolore frequens ſeu denſa, ex dolore in parte affecta nobis innoteſcit: ab inflammatione ſimplici, phlogoſi Græcis dicta, perinde ſi dixerimus a flammeo calore, cognoſcitur ex eo, quod ſpiritus, præterquam quod denſus eſt, etiam calidus apparet. Addamus nos denſum ſeu frequentem reddi ſpiritum propter vel aliquam

Reſpiratio magna unde.

Velox unde.

Tarda unde.

Frequens unde.

a) pag. 38. lin. 7.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 264 sur 615

©BIU Santé

quam phlegmonem, aut humorem, aut tumorem, naturam gravantem, & anguſtiam inducentem, quæ quidem reſpiratio ſolet una cum ſtertore obſervari. Quæ vero longo intervallo fit, rara dicta, aut cordis refrigerationem, aut delirium ſignificat; atque hæ ſunt primarum ſimplicium reſpirationum differentiarum cauſæ, quibus tamen quicquam certi ad prognoſticum Medicis non oſtendi, Galen. *in primo de differ. reſpirat. cap.* 22. nobis prodidit, quo loco docet, judicium fieri tantum oportere a compoſitis, ut poſſimus certum de ſalute ac morte ægrotantium ferre judicium. De compoſitarum vero reſpirationum cauſis ibi ita ſcripſit. *Itaque ad ſolas illas compoſitas reſpirandi difficultates animum intendere nos oportet, in quibus ſimplices quidem communes ſunt plurium affectionum, & ob id nihil certi indicant, conjugatæ vero aliis quibusdam ad certum ac minime fallax diſcrimen veniant. Magnitudo enim reſpirationis ipſa per ſe reſpirandi difficultas quædam eſt ſimplex, verum nullius certæ cognitionis eſt ſignum, ſiquidem & urgente utilitate, & læſa mente fieri ſolet. At vero ſi cum denſitate conſiſtat, ingentem vitalitatem, ſi cum raritate, delirium indicat. Similiter autem & parvitas, ipſa quidem per ſe ipſam, aut dolore afflictam aliquam particulam, aut utilitatem exſolutam oſtendit. Itaque neque ipſa aliquid certi indicat. Quando vero componitur, cum denſitate quidem dolorem, cum raritate vero, facultatis exſolutionem portendit. Quin etiam ſi ipſam denſitatem per ſe ſolam aut raritatem in manus ſumas, ipſarum neutram per ſe inveneris quicquam certi ſignificantem, niſi hoc diſcrimen accedat, ut videlicet cum altera quapiam reſpirandi difficultatis ſpecie copuletur. Denſa enim ſimulque magna utilitatis augmentum indicat. Denſa vero ſimulque parva organi alicujus, quod cum reſpirationibus commovetur, dolorem: ipſa etiam rara, quæ ad deliria & perfrigerationes conſequitur, ſi quidem cum magnitudine fuerit copulata, prius ex prædictis, ſi vero cum parvitate, poſterius indicat, & ob id ſane omnium compoſitarum reſpirandi difficultatum hujuſmodi conjugationes utiliſſimæ ſunt, utpote & manifeſte & conſtanter unamquamque affectionem indicantes. Denſitas quidem cum parvitate,*

Rara unde.

Reſpirationum compoſitarum cauſæ.

te, dolorem, cum magnitudine vero, utilitatis augmentum. Raritas autem cum magnitudine, delirium; cum parvitate, facultatis exſolutionem a) notat. Hactenus Gal. de ſimplicium compoſitarumque reſpirationum cauſis. Nunc ad æquales, ordinatas, & inæquales, & inordinatas deſcendamus, ipſarumque cauſas ſpectemus. Æquales enim, & ordinatæ reſpirationes fiunt a facultate vitali recte valente, nulloque inſtrumentorum ſervientium reſpirationi vitiato, aut quovis modo læſo. Veluti inæquales inordinatæque contrariis a cauſis efficiuntur. Non ſecus quam & pulſus inæquales inordinatosque fieri diximus. Quarum quidem reſpirationum eadem eſt generatio, ut Gal. *in eod. lib. de differ. reſpir. cap.* 17. hiſce verbis tradidit. *Viſum eſt autem aliquando, raro tamen, non alteram tantum, ſed ambas totius reſpirationis partes in uno & eodem homine ita habere, & maxime hoc fieri, cum humorum copia in aſperis arteriis coacervata hominem ſuffocet ex pleuritide perniciosa, aut peripneumonia non expurgata, aut ſuppuratione iſtic conſiſtente, ita ut in hac parte reſpiratio cum pulſibus conveniat. Monſtratum eſt, & in illis propter obdurationes organorum, compreſſionesque, & omnino coarctationes inæqualitatem fieri.* Hoc idem etiam clarius ſcripſit. *cap.* 19. ita dicens. *Quare omnium inæqualitatum, tum quæ ſecundum unam actionem, tum quæ circa plures ex ordine conſiſtunt, aut aſperarum arteriarum coarctatio, aut thoracis muſculorum aberrans motus, aut facultatis ipſam efficientis debilitas, cauſa fiet.* Ab iisdem ipſis cauſis & inordinatæ reſpirationes, ſed ab aliis etiam quippe convulſis muſculis, moventibus thoracem; cujusmodi eſſe videntur luctuoſæ ſuppurationes appellatæ, Gal. *in* 6. *Aph.* 54. docente. Rythmum etiam reſpirationes quæ ſervant probam, continuitatem naturalis caloris ſignificant, veluti rythmum non ſervantes fiunt a caloris corrupta ſeu vitiata ſymmetria: Calidæ omnes reſpirationes a calore maxime aucto oriuntur, veluti a ſpiritu frigido exſpirato illum admodum defeciſſe, exilemque effectum eſſe declarant quippe frigidæ reſpirationes. De his Hipp. *in Prognoſt. a) text.* 24. *Qui vero frigidus de naſo, & ore exſpiratur, admodum exitialis jam eſt,* quod emortuam facultatem, ſeu calorem exſtinctum, denotat.

a) P. 38. lin. 10.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 266 sur 615

©BIU Santé

Sed caute eſt agendum, ne per reſpirationem frigidam intelligamus parvam & raram, cum & ipſa inſiti caloris refrigerationem ſignificet, ſed exſpirationem frigidam: atque ita de calida, ubi ex ore & nare calidum exſpiratur, & non, quæ magna & frequens eſt, tametſi calida & ipſa, quod magnum calorem denotet, dici poſſit, non tamen actu calida eſt, de qua Hipp. & Gal. intelligunt. Sed jam ſatis circa reſpirationum cauſas verſati ſumus, nunc de prædictione ab ipſis petenda ſcribamus.

CAP. VIII.

Quid bene, & male, ſpirare in morbis ſignificet?

Bene ſpirare in morbis quid ſignificet.

Bene ac recte ſecundum naturam ægrotis ſpirare ad ſalutem prædicendam perpetuo magni momenti eſſe, neminem latere, arbitror. Hipp. *in* 1. *Prognoſt. a) text.* 25. ita de hoc ſcripſit: *Spirationis autem facilitatem exiſtimari oportet perquam magnam vim habere ad ſalutem in omnibus morbis acutis, qui in quadraginta diebus judicantur.* Neque immerito quidem, cum, Galen. ita *in comment.* docente, *bona reſpiratio thoracem, cor, pulmones, ſeptum transverſum, pleuram membranam, & denique omnes partes ſervientes reſpirationi recte valere demonſtret: neque enim fieri poteſt, aliquo ipſorum membrorum reſpirationi ſervientium læſo, ut ægroti naturaliter reſpirent.* Ex quo merito quoque Gal. bonam reſpirationem *in lib.* 1. *de Criſib.* inter bona ſigna recenſuit. Ceterum, ut a reſpiratione bona quicquam certi judicemus, duo alia quoque ſigna attendere debebimus, quippe pulſus prævalidos, atque ægrotos recte ſe habere ad omnia, quæ illis offeruntur. Hæc enim tria ſigna, ſimul obſervata, quippe ægrotos recte ac ſecundum naturam reſpirare, bene ſe habere ad ea, quæ illis offeruntur, atque demum ubi pulſus ſatis robuſti apparent, magni momenti eſſe ad ſalutem prædicendam, Gal. *in* 3. *lib. Epidem.* memoriæ prodidit. Hisque hæc ſigna, vel etiam in moribundis, ſalutis ſpem indicaſſe, non raro vidimus. Quare recte ſpirare in omnibus acutis morbis

a) p. 38. lin. 11.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 267 sur 615

©BIU Santé

bis, bonum eſt, atque contra, malum; quod neceſſario ſignificetur, aliquod organum reſpirationi deſtinatum non recte valere: non tamen exitium hoc ſolum ſignum exprimere poteſt, ſed una cum aliis exitialibus, omniumque certiſſimum exitium præſagit, ſi una ægrotus cibum abhorreat, non ſitiat, tametſi lingua præarida maximeque exuſta ſit, cum peſſimis excrementis, pulſuſque prælangueſcant, ſatis tuto ex his mors præſagiri poterit. Quare reſpiratio mala, ſemper mala eſt, tametſi non ſemper in acutis morbis lethalis; peſſima vero, ubi cum peſſimo aliquo ſigno apparet, & multo plus ſi cum multis. De quibus Hippoc. *in* 4. *lib. Aphoriſ. a*) ait: *In febre non intermittente, ſi ſpiritus difficultas acciderit, & deſipientia, lethale eſt.* Ceterum dicet Lector, quales malæ reſpirationes exiſtunt? Cui has eſſe reſpondebimus, quippe magnam raram, parvam frequentem, quam in moribundis Hipp. conſuevit dicere breviſpiram, ſpiritum exilem, ſpiritum imminutum: peſſimæ quoque ſunt, quæ cum ſtrepitu thoracis ſpectantur, veluti quomodo hi reſpirant, qui ex ſubmerſione ſpirant, hæque obſcuræ, ſtertoroſæ, interruptæque dicuntur, de quibus Hipp. *in eod. lib. Aphor.* 68. ſcribit: *In febribus ſpiritus offendens, malum; convulſionem enim ſignificat.* Per quem ſpiritum offendentem, Gal. auctore in ejus Aph. comm. intelligit ſpiritum, qui medio ſui interruptus ſubſtiterit; luctuoſæ itidem reſpirationes peſſimæ haberi debent, quod Hipp. *in* 6. *lib. Aphor.* 54. nos docuit. Omnium peſſimæ, quæque in moribundis obſervantur, ſunt frigidæ, quippe cum ex naribus ac ore frigidum exſpiratur: demum ſublimes, obſcuræ, urgentes, quem ſpiritum *in lib.* 2. *coac. præſag. b*) *Sect.* 7. *tex.* 39. ita expreſſit, dicens: *Peſſimus autem morti propinquus, extendens, urgens, & obſcurus:* quibus verbis intelligit, primo ſpiritum ſublimem & phœnomenon, ſeu apparentem appellatum, in quo pectus maxime diſtenditur, atque aliquando ſcapulæ, & pinnæ narium moventur, quod vero inſpiratur, ita parum eſt, ut vix ſenſu percipiatur, denſiſſimum tamen eſt propter urgentiſſimam caliditatem: atque hæ ſunt malæ reſpirationes, de quarum quidem Prognoſtico ſigillatim a nobis erit agendum, ut accuratius

Male ſpirare in morbis quid ſignificet.

Reſpirationes quænam malæ.

a) Aph. 50. b) Text. 260.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 268 sur 615

©BIU Santé

tius ab ipsis singulis prædictionem assequi quisque studiosus possit.

Cap. IX.

Quid respiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda, & magna frequens, magna rara, in morbis significet?

Respiratio magna velox quid in morbis significat.

Magna & velox respiratio, quanquam in corporibus, ut Gal. scribit *in lib.* 1. *de difficult. resp. cap.* 20. plurimum fuliginosorum excrementorum adesse declarat, facultatem tamen integram esse, viribusque potentem, nullumque organum ex respiratoriis vitiatum denotat, siquidem magna simulque velox sit, si utilitas urget, & organa sint prompta, &

Magna & tarda.

facultas integram sanitatem servet, similiter autem, & magnam simulque tardam in delirantibus fieri, nuper ostendimus, sic & parvam ac velocem, quibus est congregatum fumosum excrementum, & dolet simul aliqua particula, quæ circa respirationem movetur, aut quæpiam inflammatio; ut Hippocrat. 1. *Prognostic. a) text.* 24. & Galen. *in* 3. *Epid. comm.* 3. *text.* 74.

Parva & velox.

Parva & tarda.

de Pythione *b*), qui super Herculis fanum, docent, parvam simulque tardam iis fieri, quibus nullum fumosum excrementum est coacervatum, cum dolore, ut dictum est, alicujus organi ex respiratoriis, aut inflammatione: hæ duæ differentiæ respirationis cum malis signis plus duabus prioribus sunt timendæ, quod facultatem prælanguidam, aut exsolutam, aut denique partem quampiam thoracem moventem dolere, denotent. Magna & velox respiratio plurimum fuliginum, & incendii, sed cum facultate integra, & forti significat. Quæ vero simul & tarda melior est, cum ipsa ad recte valentem plus accedat, integramque & fortem facultatem, sine calore multo & absque fumosis excrementis. Hæ omnes cum aliis signis erunt a Medicis spectandæ, & ex ipsis simulque cum

Magna & frequens.

aliis, quæ illuxerint, judicium deliberandum. Sed ad magnas simul frequentes respirationes, & ad magnas simul & raras declinemus, cum ab ipsis præsagiendi ratio magis illuceat. Magna respi-

a) P. 38. lin. 7. *b*) Lib. 3. Epidem. p. 1098. Ægr. 3.

©BIU Santé

reſpiratio, & ſimul frequens ea eſt, in qua plurimus ſpiritus trahitur, & calidus, & fervens ex ore & naribus efflatur. Quæque fit aut, uti docet Hippoc. *in* 1. *Prognoſtic a) text.* 24. quod aliqua pars ex reſpiratoriis ſeu thoracis inflammationem aut dolorem patitur. Cujusmodi ſunt cor, ſeptum transverſum, pulmones, aut pleura membrana, aut muſculi etiam thoracis: nam hæ partes dolentes, ac inflammatæ, quod non, ut opus eſt, dilatentur, ſpiritum frequentem ſeu denſum fieri neceſſe eſt. Signant vero ex magnitudine cum facultatis robore hæc fieri, in quo non levis ſalutis ſit ſpes. Quæ vero cum magnitudine etiam raro fit, nobis in acutis morbis delirium ſubeſſe declarat. De quibus quidem Hippocrat. *in primo Prognoſticorum b) text.* 24. ita ſcripſit. *Qui vero ſpiratur magnus multoque interpoſito tempore, delirium indicat.* Sed quomodo magnum ſpiritum intelligemus? an ubi magna thoracis fit dilatatio? nequaquam magna thoracis dilatatione magnam fieri reſpirationem obſervamus, nam, ut unquam dictum eſt, quibus vel tumor, vel anguſtia ſine flammeo calore ſpiritalibus membris inſidet, in his thoracis quædam dilatatio maxima eſt, id vero quod inſpiratur parum eſt. Ex quo magnam dicimus reſpirationem magni inſpirati aëris, atque inſpiratarum fuliginum multarum, ratione. Quod vel ipſe Hipp. expreſſiſſe viſus eſt, cum dixerit, qui vero ſpiratur magnus, quæ de ſpiritu, qui effertur, magnitudinem intelligendam denotant, minimeque de thoracis dilatatione. Addamus in differentiis reſpirationum ſublimem ac phænomenam vocatam reſpirationem, in qua maxime thorax dilatatur, parvam atque exilem eſſe, ex Gal. conſtare. Quare dicatis ſpiritum magnum & rarum delirii nobis eſſe ſignum? Gal. *in lib.* 2. *de difficul. reſpir.* uberiori ſermone demonſtravit hoc verum eſſe, quippe hujuſcemodi reſpirationem delirium ſignificare. Verum non exinde neceſſarium, ut omnes, qui delirant, eo modo reſpirent, fore dicamus; quando hæc fieri ſimul poſſint, quippe delirantes ut ſimul anguſtiam thoracis, vel dolorem ſentiant, vel virium languorem. Quæ omnia in ipſis quidem deliris parvum atque rarum ſpiritum efficiunt. Omnes vero, in quibus magnus & rarus ſit ſpiritus, deli-

Magna & rara.

a) Vide loc. modo allegat. b) P. 38. lin. 8.

©BIU Santé

delirare non erit dubitandum. Cujusmodi in Philiſco, Sileno, uxore Dromeadai, atque in aliis ab Hippocr. fuit obſervatum. At quid ad prognoſticum hac reſpiratione? magni ſemper ad id erit momenti, idque præſagiet, quod delirium perpetuo malum eſt, non tamen ſemper exitiale, ſed ſolummodo ubi una alia ſigna prava & lethalia illuxerint, quæ cum reſpiratione in Philiſco, Sileno, uxore Dromeadai, adoleſcente Mœlibeæ Phrenitico, illuxerunt. De Philiſco Hipp. *in* 1. *Epid.* 3. *a) text.* 18. ita habet; *Spiritus huic erat perpetuo quaſi revocatus, rarus & magnus. Lien in tumorem rotundum elatus erat: ſudores perpetuo frigidi, acceſſiones diebus paribus.* In hoc ſudores frigidi, ut ſuis locis demonſtrabimus, fuerunt ex ſignis exitialibus. Et de Sileno *b) text.* 19. *A primo hic ad finem uſque ſpiritum magnum habuit & rarum, & hypochondrii perpetuam palpitationem,* quæ in proceſſu fuere lethalia, quippe primo inter initia urinæ nigræ cum nigro ſedimento, delirium, dejectiones pingues ſudor capitis ſexto die, extrema frigida lividaque, atque alia, quæ cum illa reſpiratione magna ac rara, miſerum Silenum nedum delirum eſſe, ſed certe moribundum, procul dubio denotabant: & de uxore Dromeadai *c*): *Sexto mane riguit, cito percaluit toto corpore, ſudavit, extrema membra frigida, deliravit, ſpiritus magnus & rarus. Paulo poſt convulſiones a capite cæperunt, ſubito obiit.* De adoleſcente vero Mœlibeæ *d*) *in lib.* 3. *Epid. comm.* 3. *text. ult. ſpiritus rarus & magnus per intervallum. Hypochondrii contentio ſubmollis ex utrisque oblonga, perpetua cordis palpitatio, reddidit urinam oleoſam.* Sed age de aliis reſpirationum differentiis agamus, præſertimque de parvis,

CAP. X.

Quid reſpiratio parva frequens, parva rara, ſignificet?

Reſpiratio parva & frequens in morbis quid ſignificat.

Parvum ſpiritum Gal. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. appellat exilem, atque imminutum, atque etiam obſcurum, vix enim reſpirare ægrotos videmus. Hujusmodi reſpiratio per-

a) Epidem. Lib. 1. Ægr. 1. p. 966. *b*) Ibidem. Ægr. 2. p. 969.
c) Ibidem, Ægr. 11. p. 987. *d*) Epidem. Lib. 3. Ægr. 16. p. 1117.

©BIU Santé

perpetuo mala eſt, ut quod propter caloris nativi, ſeu naturæ exſolutionem fiat: quæ ſi etiam frequens ſit, ut Galen. docet, eodem in loco dolorem ſignat, vel inflammationem ſupra ſeptum transverſum. Sed auctor Coacorum præſag. *a) in lib. 2. Sect. 2. text.* 34. a. t: ſpiritum frequentem inflammationem & dolorem in locis principibus ſignificare. Hujusmodi reſpiratio in acuto morbo maxime eſt timenda, & plus ea etiam, ſi poſt magnam quidem reſpirationem fiat. Nobis ſane denotat, aut naturam reſolutam eſſe, ut dictum eſt, aut principem aliquam partem maxime lædi aut dolore aut inflammatione, aut utrisque ſimul vexari: judicium vero ex ſola hac reſpiratione certum non erit, niſi fuerit aliis ſignis confirmatum. Plures enim fuere ita in acuto morbo reſpirantes, qui incolumes evaſere. Sed ubi alia ſigna illuxerint parva, procul dubio ex ipſa exitium erit timendum; omniumque maxime, ſi e frequenti parva evaſerit, qualis poſtremo in rabidis ſolet obſervari: frequens itaque & parva cum pravis ſignis, lethalis eſt. Qualis ab Hipp. *b)* in ſorore *Temenei* fuit obſervatus: in qua die decima ſexta ſpiritus gracilis factus eſt & denſus, & mortua eſt. Sed age de parva & rara agamus. Reſpiratio parva & rara. Quæ omnium fortaſſe eſt peſſima, quod naturam viribus exſolutam morbo ſuccumbere nobis declaret. Ex quo hunc ſpiritum Medici frigidum merito appellant, qui ſummum frigus & naturæ exſtinctionem oſtendit, quod Galen. *in* 3. *Epidemiorum comm.* 3. *text.* 74. ita meminit: Parvum eſſe quendam pariter & rarum ſpiritum, qui cum refrigeratur, emoritur jam vitalis facultas, & hoc ſymptoma eſſe quoddam admodum lethale, hiſce verbis expreſſit: *c) Si frigidum e naribus exſpiretur, exitiale jam eſt admodum.* Cujusmodi fuit obſervatum in *Pythione d)* moribundo, atque in aliis, ab Hippocrate. Sed his perſpectis reſpirationum judiciis, breviter eas omnes perſtringamus reſpirationes, quæ in moribundis ſolent obſervari.

CAP.

a) Text. 260. *b)* Epidem. lib. 4. pag. 1131. text. 28. *c)* Hippocr. Prognoſt. p. 38. lin. 10. *d)* Lib. 3. Epidem Ægr. 3. p. 1098.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 272 sur 615

©BIU Santé

CAP. XI.

De respirationibus exitialibus, quæ in moribundis fiunt.

Respirationes exitiales.

De respiratione rara & magna, magna & frequenti, parva, frequenti & rara, quomodo aliquando exitium portendant, satis dictum est: nunc reliquum, ut exitiales adnumeremus, cujusmodi est, frigida, sublimis seu Phænomena appellata, stertorosa, quæ cum strepitu fit, & aliquando luctuosa & interrupta. De frigida omnium exitialissima, quæ non, nisi in proxime moribundis attenditur, Hippocr. *in lib.* 6. *Epidemiorum*, *comm.* 4. *text.* 27. *a*) ita habet: *Signa mortifera per cutem, nares, calidus vapor, si prius nares frigidum spiritum reddunt:* quæ melius Galen. hisce verbis expressit. *Maxime signa mortifera, per cutem calidus vapor exiens post frigidum spiritum, prius exspiratione egressum. Sed calido vapore exspirato per nares & per cutim, non in omnibus mors erit prædicenda.* De quo quidem Galen. ibidem ita scripsit; *Illis enim solis id evenire comperies, quorum mortem calidissima febris antecessit, quæ corpus ipsum totum torruit, atque ideo postremo ipsum refrigeravit.* Vitali ergo tenore, moriente jam corde, evanescente, in aliis quidem sudores syncopen inferentes proveniunt, multis scilicet humoribus pleno corpore; illis autem, qui ex præfervida febre antea exaruerunt, pro sudoribus calidus vapor tangenti tibi diffiari videbitur; hinc in *Coacis præsagiis b*) merito scribitur: *lethalis autem est & febrilis & fuliginosus, verum minus quam frigidus:* ex quo Medici tria mortifera solent hæc vocare, quippe febrem urentem: frigidam exspirationem cum raritate: atque tertio vaporem in cute calidum, aliquando sudorem seu madorem, qui in febribus mortem prænuntiat. Obscuram quoque respirationem, ut quando vix respirare ægroti dignoscuntur, perinde atque frigidam esse exitialem, de qua quidem, ubi de parva & rara egimus, satis dictum est. Ceterum per obscuram respirationem intelligimus eam,

Respiratio frigida.

Obscura.

a) p. 1181. *b*) Text. 160.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 273 sur 615

BIU Santé

cam, quæ fit, ubi vix aliquis ſpiritus ex ore & naribus exſpiretur. Nam fieri poteſt, ut obſcuriſſima ſit, & tamen manifeſtiſſima omnibus appareat, ubi ſcapulæ, thorax, nariumque pinnæ ad ſpirationem moveantur, quam reſpirationem ſublimem & phænomenam, id eſt, apparentem, Medici merito appellant, tametſi pauciſſimus ſpiritus exſpiretur, & hac ratione ſit obſcuriſſima. De qua *in* 2. *Coac. peæſag.* *a*) ſect. 2. text. 39. ſcriptum eſt: *Peſſima autem & morti propinqua, extendens, urgens, & obſcura.* Sed jam de ſtertoroſo, & qui cum ſtrepitu ſit: intelligimus autem per ſtertoroſum ſpiritum, quando inter reſpirandum ſentitur in gutture quædam veluti ebullitio, aut ſtrepitus, nimirum, ſtertor, hoc eſt, cujuſmodi ſit in ſtertentibus. Hic ſtrepitus, ſeu ſonus, ſeu ebullitio latinis, Hipp. vero ῥόγχος atque ῥόγχη, & alias κίγχρος dicitur. In acutis morbis perpetuo ante exitium per diem, & parum plus, hic fervor gutturis in multis auditur. Indicat enim plane facultatem exſtinctam, ut neque valeat a faucibus excrementa expellere; in aliis vero, pectoris morbis laborantibus, uti in pleuriticis, peripneumonicis, fit ſtertor ille propter anguſtiam, aut ſputi retentionem, cum & ſpiratio eſt parva, & non raro orthopnoica, id eſt, maxime difficilis. Proprium eſt fere omnium morientium, ut ante exitium eum fervorem, ſeu ſtertorem, patiantur; ſed omnium maxime, pleuriticorum, & peripneumonicorum, ſuppurationumque. Quibus omnibus fervor ſeu ſtertor ille, antequam moriantur, fit: eſt itaque unum ex lethalibus ſignis. Sed accurate tamen diſtinguendum, quo tempore incipiat, aut in morbi principio, aut poſtea ingraveſcente morbo; nam ſi exitioſum eſt, nunquam apparet priusque alia illuxerint ſigna exitialia. Cujuſmodi viſum fuit in *Antiphonis filio* pleuritico *b*), atque in *Menone* pleuritico. De Menone enim pleuritico Hipp. *in lib.* 7. *Epid.* text. 47. *c*) habet: *Die decima ſexta, ſpiritus jam ſtertoroſus, ſudor circa frontem & cervicem, raro ad pectus, extrema & frons moderate perſeverabant frigida, ſaltatio vero venarum circa tempora detinebat. Somni comatoſi & nocte & die poſtremis temporibus.* Stertoroſa.

a) Text. 260. *b*) Epidem. Lib. 7. Text. 28. p. 1217. *c*) p. 1220.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 274 sur 615

©BIU Santé

Quare ſtertoroſus ſpiritus in morbis acutis plerumque eſt pernicialis, omniumque certiſſimum, ubi ſigna lethalia ſimul, aut antea, illuxerint, cujusmodi ab Hippoc. in *Menone* pleuritico fuit obſervatum; in quo præter alia ſigna, ſudor circa frontem & cervicem apparuit, quem Hippoc. *in Prognoſt. a)* lethalem in acutis morbis eſſe affirmavit, & extremorum perſeverans frigiditas, quo nihil pernicioſius. In principio vero pleuritidis & peripneumoniæ, & febris (ut vocant) catharralis, quæ catharrum ſequitur, vel una cum ipſo fit, aliquando ob excrementorum multitudinem, ſeu (ut dicunt) ob catharri defluentis ad fauces atque ad pectus copiam, non lethaliter ſtertunt; non ſecus quam aſthmatici & orthopnoici multi, qui poſtea humore aut excreto, aut reſoluto, liberantur. Ceterum in his ſtertorem non lethalem a lethali diſtinguemus, quod hic nedum incipiat, ſed indies magis morbo quippe augeſcente augeatur, & magis ſentiatur. Hic enim prorſus lethalis eſt, neque aliquo lethalium ſignorum carebit. Ille vero, cum in principio ſtertere incipiunt, & paulo poſt augeſcente morbo, aut humore multo per tuſſim excreto, aut ab igneo calore febris conſumto, ſtertor amplius non accenditur, & fit ex multitudine humorum, neque admodum timendus ſtertor ille eſt, præſertim ubi ex ratione deſierit. Verum ille, qui in principio, licet ex multitudine catarrhi factus, non ceſſat, ſed indies magis augetur, pernicialis utique eſt, quod naturam multitudine humorum gravatam, & oppreſſam ita eſſe, ut nequeat excernere excrementa, & quaſi exinde ſuffocari, nobis certo ſignificet. Cujusmodi in *uxore Polemarchi* Hipp., ut, *ex lib.* 5. *Epid. b)* colligitur, vidit, de qua ait: *Circa quintum genu dolor, tumor ſiniſtri, & circa cor videbatur aliquid eſſe collectum, & reſpirabat, ut qui ex ſubmerſione reſpirant, & ex pectore ſubſtrepebat. Quæ obiit die ſeptima.* *Antiphontis* itidem *filium* ſuppuratum Hipp. *in* 7. *Epid. text.* 28. *c)* ſcripſit, cum ſtertore obiiſſe. Cui addamus, quod Hippoc. *in* 1. *Prorrhet.* 25. ſcripſit. *Spiritusque in aphonia velati his, qui ſtrangulantur, promtus, pernicioſus.* Atque hæc ſtertoroſa reſpiratione, quam *regmon* & *cerchmon* quoque aliqui ap-

a) P. 38. lin. 21. b) Text. 62. pag. 1156. c) pag. 1217.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 275 sur 615

©BIU Santé

appellant. Nunc de ſublimi, atque phænomena, ſeu apparente appellata, quæ non niſi in moribundis quoque apparet. Vocant hunc ſpiritum alii ſublimem, alii phænomenon, ſcilicet apparentem, alii promtum, aliique perperam magnam reſpirationem dicunt, quod thoracem maxime dilatari & moveri obſervemus. De qua Gal. *in* 1. *Prorrhet.* ita habet: *Strangulantur jure optimo, quoniam aëris copia non ſit;* eſtque ipſi conſuetudo, ut talem ſpiritum Phænomenum, id eſt, apparentem, dicat. Videntur autem omnes talem inſpirationem habentes ſcapulas movere totas, ita, ut per veſtimenta motio conſpicue appareat, tanquam valide ipſi ſuperioribus thoracis partibus operentur; *meteoron* itaque, apparentem, at ſublimem ſpiritum vocavit, quoniam, qui ita reſpirant, altiores ſublimioresque thoracis partes movere videantur, addidit hujus reſpirationis cauſas, ita dicens: *Poteſt ſane reſpiratio hujuſmodi fieri & propter reſpirationi delegatorum inſtrumentorum angustiam, & ob affectum nervorum principium. Quod ſi læſum fuerit, magnam efficere reſpirationem, recte Hippocratem exiſtimare, oſtendimus; rectius dixiſſet, non magnam reſpirationem, ſed magnam thoracis dilatationem, ex quo decepti quidam hanc falſo magnam reſpirationem appellant, etſi in hac parum exſpiretur.* Addamus nedum hanc Galenum, & Hippocratem dicere ſublimem reſpirationem, ſed vel etiam, quando, & pinnæ, ſeu alæ narium muſculique circa ſcapulas manifeſte moventur, quæ reſpiratio fit in acutis morbis propter virium abſolutam infirmitatem, aut proſtrationem. De qua reſpiratione Galen. *in lib.* 3. *Epidem. text.* 24. ait dicens: *Equidem illas eum reſpirare puto ſignificare ſummis naribus, qui reſpirando narium pinnas movent, ſiquidem multos nos ægros ſic vidimus ſpirare, ut eas in exſpirando contraherent, inſpirando vero dilatarent.* Quod quidem incidit iis, qui ab angina ſuffocantur, vel a peripneumonia vel ſuppuratione, præterea iis, qui infirma ſunt facultate, idque fiebat, quod ex arteriæ inflammatione præcluſum eſſet viæ ſpatium, nec jam ſpiritus attractio poſſet in pulmonem fieri, & propterea compelluntur, ut, qui ita ſuſpirant, continue omnique thorace peragant reſpira-

Sublimis atque phænomena.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 276 sur 615

©BIU Santé

tionem, contenduntque etiam qui ſuffocantur exſurgere, & toto thorace extremum aërem magna vi attrahere; ex quo forte etiam Hippocr. ſpiritum ſublimem vocavit, quod ſublime ægri velint ſe erigere, atque hæc ſublimis reſpiratio anginoſis, pneumonicis, ſuppuratis; atque has habet cauſas. In aliis vero morbis acutis, in quibus ægri non ſuffocantur propter anguſtiam inſtrumentorum, reſpirationi deſtinatorum, ſummis naribus reſpirare aliam cauſam habet, quam Gal. *in 1. de diffic. reſpir. cap.* 23. ſic habet: *Quod ſi quis ipſius reſpiratoriæ facultatis ægrotantis, atque in communi, omnis facultatis animalis, propria ſigna habere velit, & maxime perfrigeratum is alarum naſi motum habebit, & omnium muſculorum circa ſcapulas actionem & coacervatam thoracis collapſionem.* Quando enim hæc debilius, quam convenit, movetur, circa inſpirationem quidem ſpiritus ductum juvant alæ naſi, externum aërem etiam ipſum ſimul attrahentes eodem modo, quo per os aliquid attrahere volentes, labia contrahimus; rurſus vero circa exſpirationes coacervata fit thoracis collapſio, non paulatim demiſſio. Quare ex iis ſtatuamus reſpirationem ſublimem, quomodocunque ſit, perpetuo lethalem eſſe, aut quod ſummam inſtrumentorum reſpiratoriorum anguſtiam, ex qua natura ſuffocetur, aut virium ſeu naturæ abſolutiſſimam infirmitatem ac exſtinctionem denotet. Ex quo non niſi in moribundis apparent. Verum exitialia alia ſigna, antea aut ſimul aut poſtea apparentia maxime confirmantur, cum ea reſpiratio nunquam ſine aliquo ſignorum exitialium appareat. Hanc intelligens, etiam auctor 2. *Coac. præſ. ſect.* 2. *a) text.* 39. dixit: *Peſſima autem & morti propinqua, extendens, urgens, obſcura.* Diximus tamen, etſi ſolum hoc ſignum mortem certam ſignificet, perpetuo ipſum alia exitialia concomitari. Uti in *uxore Olympiadis* Hipp. vidit, de qua *in lib.* 7. *Epid. text. b)* 36. ita habet: *Oculi triſtes, ſpiritus ſublimis per nares trahebatur, color pravus, ſudor circa pedes & crura, cum jam circa mortem eſſet.* Non minus & in *Ariſtocrate* moribundo hæc viſa ſunt, de quo Hipp. 7. *Epid. c)* 39. paulo poſt ſic ſcripſit: *Ad noctem ſpi-*

a) Text. 260. *b)* Text 49. pag. 1221. *c)* Text. 52. pag. 1222.

©BIU Santé

ſpiritus ſublimis eſt factus, *ſudor exiguus circa frontem*, *infernæ partes frigidæ*, *anxius*. Addamus reſpirationem luctuoſam, ſed parvam & raram, quæ ex exitialibus quoque eſt reſpirationibus, ut ex Hippoc. *in* 6. *Aph.* 54. ita legitur: *In acutis paſſionibus*, *quæ cum febre ſunt*, *luctuoſa ſuſpiria*, *malum*: eodem modo & interrupta, exitialis eſt, quæ forte eadem eſt cum luctuoſa. Quod & Gal. nuper propoſiti aphoriſmi commentario affirmare videatur, cum dicat: *Infantes ſæpe videntur*, *quo plorant*, *tempore inſpirantes*, *inſpiratione interrupta*, *ſtante interim thorace*, *deinde rurſus id quod deeſt*, *adjiciente*: accidit hoc nonnunquam, ut ait Gal. potentia fatigata, nonnunquam ex duritie inſtrumentorum, nonnunquam vero ambabus cauſis ſimul convenientibus, ſed & aliquando propter aliquam muſculorum pectoris ſimilem convulſioni diſpoſitionem. Quæ vero in febre acuta fit, luctuoſa & interrupta reſpiratio, alias cauſas habet, ut Galen. placuit, quippe aut duritiem inſtrumentorum, vel virium imbecillitatem, vel convulſioni ſimilem diſpoſitionem; quicquid vero horum in cauſa fit, pravum eſt, ſi in morbo acuto contingat; maxime pernicioſum, ſi cum virium languore ægri ita ſpirant. Sed hujuſmodi reſpiratio etiam una exilis eſt, & duritiem quoque aut diſpoſitionem convulſioni ſimilem habet in acutis ardentibusque febribus, & perpetuum prava dicitur. Non minus quam convulſiones, ſiccatis partibus nervoſis ab ea cauſa, exitioſas merito eſſe antea monſtraverimus. De qua ſpiratione Hippoc. *in lib.* 4. *Aph.* 68. dixit: *In febribus ſpiritus offendens*, *malum*. *Convulſionem enim ſignificat*: quæ a ſiccitatibus in calidiſſimis morbis concitatæ, curabiles non ſunt. Ex quo etiam lethales eſſe in morbis acutis ſuperius nobis fuit demonſtratum. Ut vero ex ipſis recte de futuro morborum exitu prædicere queamus, alia ſigna cum antea, tum ſimul poſteaque conſpecta, erunt conſulenda, quorum nulla ſi prava erunt, ad perniciem judicium pendebit. Atque hæc ſunt, quæ ex vitalis facultatis actionibus, ad morborum prognoſin deprompta conducunt. Nunc idem ex natutalis facultatis actionibus eodem modo perſcrutabimur. Luctuoſa.

CAP.

©BIU Santé

Cap. XII.

Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præsagii rationem sit utilitas?

Ad naturalis facultatis robur, impotentiamque cognoscendam nunc etiam declinemus, cum ipsa ceteris aliis ad prædicendi rationem non minus sit utilis. Aliæ quidem facultates, animalis quippe ac vitalis, a naturali videntur procedere; cum ipsam materiam cordi cerebroque subministret, a qua vitales in corde, animales in cerebro, vocati spiritus generantur. Præterea excrementorum in ægrotis corporibus, plurimum ad præsagii rationem facientium, causa ad naturalem facultatem maxime attinet: itaque de hac ipsa quidem facultate, nostro quippe ordine servato, accuratius in præsentia est agendum. Quod ut probe fiat, videndum primo est istius facultatis robur ac impotentia, ex quibus nobis innotescat. Scimus vero ipsius vim a variis facultatum operibus, quæ propriis actionibus obeuntur, cognosci. Tres sunt actiones præcipuæ facultatis naturalis, ut Galeno visum est *in libro naturalium facult.* quippe *generativa*, *augmentativa*, & denique *nutritiva*. De hac magni interest, ut ad prædictionem assequendam agamus; de aliis vero duabus nequaquam, cum ad institutum nostrum parum aut nihil faciant. Ad nutritionem itaque corporum, partiumque ipsarum agendam omnium quatuor naturalium actionum, quippe *attractricis*, *retentricis*, *concoctricis* seu *alteratricis*, atque demum *expultrcis*, opera requiritur, seu istarum omnium operatione nutritio omnis in corpore perficitur. Proinde ex ipsarum operatione apparet, seu cognoscitur, quanta in ipsis sit vis, aut impotentia, aut exstincto, vel denique vitium. Ex quo naturalem facultatem, aut viribus potentem, aut vitiatam, aut aliquo pacto deficientem, aut denique prorsus collapsam & exitinctam, cognoscimus. Quæ cognitio, quantum ad prædictionem salutis & exitii in morbis, Medicis conducat, ex iis, quæ superioribus libris

Naturalis facultatis robur & impotentia unde innotescit.

©BIU Santé

bris dicta sunt, liquido cuique nostrum constabit. Sed age, rem ipsam aggrediamur, ab appetentia ciborum & potus in ægrotis principium facientes.

CAP. XIII.

De appetentiæ symptomatibus ad prædicendi rationem.

Natura, ut docuit Gal. *in primo lib. de symptom. caus. Cap.* 7. animalibus alimenti penuriæ sensum est impertita, ut ipso ad cibum potumque proritata in tempore expleantur: vocaturque ejusmodi implendi desiderium, *appetentia*, quæ a penuriæ sensu ortum habet, cum scilicet venæ ab ipso ventriculo veluti emulgentes sugentesque aliquid trahunt, non ferens autem eum suctum ventriculus, sed veluti offensæ medelam cibum comparat, quippe venæ hoc pacto ad objectos cibos convertuntur, atque ex his nutrimentum trahunt. Fitque post cibi consumtionem, ut venæ simul ad cibos se convertant, & ventriculus ex iis, quantum prius in venis collectum est, in seipsum trahat. Duplex vero dicitur appetentia, quippe cibi una, quæ *fames* appellatur, altera potus, *sitis* & ipsa vocata. Cibi vero appetentia alimenti, & sitis humoris fit inopia. Dividitur quoque appetentia utraque in eam, quæ est naturalis, ac in non naturalem. Illa perpetuo ex alimenti penuriæ sensu excitatur, innaturalis vero est, quæ præter naturæ fit desiderium. Cujus quidem symptomata, auctore *Galeno in lib. de different. symptom. cap.* 4. vel in actionibus non obitis, vel male obitis consistunt; in non obitis aut cum prorsus non appetunt, aut parum & pauca quidem. In male obitis sunt immoderatæ appetentiæ, & ubi quicquam vitiosum appetunt. Ex quibus fit, ut quidam nedum nullos cibos appetant, sed quinimo, ut quosvis cibos ita abhorreant, & odio habeant, ut mori malint, quam cibum aliquem assumere, quod Gal. *in lib.* 3. *Epidem. Com.* 3. *in text.* 58. multis contigisse, tradidit. Aliquando non ex toto appetitu privantur, quod detegit aliquis cibus, quem ipsi non abhorrent.

Appetentia duplex.

Appetentiæ innaturalis Symptomata.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 280 sur 615

©BIU Santé

Nihil vero appetentiæ adeſſe, vel ex eo ſcimus, cum ægri prorſus omni careant appetitu, quicquamque nequeunt imaginari, quo appetitus excitetur, de quibus Hippoc. *in eodem lib. Epidemior.* a) de virgine *Euryanactis* filia moribunda ſcripſit. *Quoſvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam. Non ſitiit, & nihil effatu dignum bibebat.* In ſimilem vero inappetentiam veniunt ægroti, aut, ut *Galen.* docuit *in* 3. *Epidem. com.* 1. *text.* 11. quando os ventriculi ab aliqua humorum aliena qualitate afficitur, aut propter inſignem plethoram, ſeu plenitudinem, ex qua nulla in ventriculo fit conſumtio, neque ſenſus ſuctus ullius in ipſo ſentitur, aut denique, quod in acutis morbis plerumque evenit, propter ipſius facultatis exſtinctionem, cujus erat in ſecunda valetudine munus, indigentiam alimenti ſentire. Ceterum nos interſtinguere debebimus veram exſtinctionem facultatis, quæ ſæpe in delirantibus quibusdam obſervatur, qui quosvis cibos etſi abhorrere videantur, tamen id ex delirio, non ex facultate diminuta fit. Quemadmodum ii, qui etſi intenſiſſimum calorem ſentiant, quo maxime ſitiunt, tamen potum non poſtulant. Quam rem Galen. *in eodem tertio Epidem. Com.* 1. *text.* 11. ita expreſſit, dicens: *Nam, quoniam ſitiunt, nec potum appetunt quidem in morbis, vel propter delirium non ſentiunt, quæ patiuntur, aut propter exſtinctionem naturalis in ventriculo facultatis, ſi id citra delirium habeant, facultatem relinquetur eorum naturalem exſtingui.* Vitiatur vero appetentia cibi & potus cum in quantitate tum in qualitate. In quantitate vitium appetentiæ ineſſe cognoſcitur, cum ægroti plus quam ipſis conveniat appetunt, quippe qui copioſius, quam ferat ventriculi facultas, cupiunt, atque devorant, idque aut ex humore frigido, aut ex frigiditate ventriculi fieri, Galen. *in lib.* 6. *Epidem.* nobis tradidit, qua ratione frigus appetentiam augere dixit. Ex quo frigidiorum ventriculorum proprium eſſe, Galen. *in lib. artis medicin.* docuit, ut plus appetant, quam concoquere poſſint; idem & de potu, cum immoderatius potui indulgent præ multo febrili incendio, aut ex humore ſalſo, aut bilioſo, os ventriculi occupante. In qualitate etiam ciborum & potuum vitia-

Appetentia cibi & potus, quomodo vitiatus.

a) Lib 3. Sect. 2. Ægr. 6. pag. 1074.

tam

©BIU Santé

tam habere appetentiam dicuntur, qui alienam cum in cibo, tum in potu, qualitatem desiderant, & appetunt, ut quædam uterum gerentes mulieres propterea sunt, quæ carbones, aliæ terram, aliæ calcem, & aliæ lunæ flores avidissime appetant & esitent; quidam vinum ardentius, quod in multis pleuriticis observari solet: ex quo vini desiderio plures, vel etiam mulierculæ, ægroti pleuritici esse suspicantur; alii libentius aquam, quidam omnia calida, alii actu frigida, exposcunt. De harum vero vitiatarum appetentiarum causis Galen. *in primo libr. de sympt. caus.* perbelle ita scripsit: *Vitiosæ appetentiæ, quæ in quantitate modum excedunt, vocanturque a quibusdam caninæ, tum existunt, vel cum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet; vel totum corpus immodico digestu inops alimenti redditur vitiosum; namque succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert, appetentiam vero proritat naturalis affectus similitudine, alimenti at non potus desiderium excitat propter frigus, at vitioso succo, qui salsus & biliosus sit, ventrem mordente, potio magis quam cibus appetitur.* Hinc merito Hipp. quoque *in 6. Epidem. com. 4. text. a)* 20. dixit: *Aqua edax*, quasi caninæ appetentiæ frigiditatem pro una causarum indicarit. Et *in lib. 2. Aphor. Aph.* 21. dixit, *Famen thorexis solvit*, hoc, Galeno docente, vini potio, quasi illius appetentiæ medelam esse expresserit. Sitis quoque augetur, aut ex calore immoderato, cujusmodi fit in ardentibus febribus, aut ex siccitate, quæ præcipua sitis est causa, ex quo ubi corpora plurimum exsiccantur, plurimum sitiunt, qualem Galen. *in primo de symptom. caus.* quibusdam epota aqua marina contigisse vidit. Sed age ad optimæ appetentiæ in morbis jam prognosticum veniamus.

CAP. XIV.

Quid cibi & potus optima appetentia in morbis significet?

Prius considerabimus, quid optima appetentia in morbis ostendat, & mox de non obita & vitiata agemus. Maxime

a) Text. 18. p. 1180.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 282 sur 615

©BIU Santé

me utile nobis erit ſupponi, ægrotos rectius agere, cum actiones omnes utriusque facultatis recte, perinde ac in optima valetudine eſſe ſolent, obeant. Scimus enim, urinas, dejectionesque optimas eſſe, ſi fuerint ſimiles iis, quæ antea per ſanitatem excernebantur. Eodem quoque modo bona erit in ægrotis illa cum cibi tum potus appetentia, quæ ad benevalentium appetentiam accedit, eique maxime eſt ſimilis. Ægrotos vero bene ſe habere ad ea, quæ ipſis offeruntur, perpetuo bonum, recte enim facultatem naturalem exinde valere, non minusque & ventriculum. Itaque ægrotos integram habere appetentiam, bonum eſt, omniumque maxime in morbis diuturnis, ut docuit Gal. *in lib.* 7. *Aphoriſm.* a quibus qui ſunt evaſuri, vehementem appetentiam ſolent habere. Ceterum diſtincte cognoſcenda erit optima appetentia, cum ſæpius in ipſa judicanda plures decipiantur, vitiatam ac exitialem bonam putantes. Bona autem eſt, quæ naturalis eſt, quæque fit a cauſa naturali, quippe a penuriæ ſenſu: quandoque ægroti videntur bene appetere, ipſorumque creditur appetentia optima, propterea quod cibum avide appetant, & aſſumant, quæ tamen in multis moribundis ſæpius obſervatur, aut propter vitioſum humorem, quod minus malum eſt, ad os ventriculi defluxum, quippe frigidum & acidum, aut, quod ſumme eſt pernicioſum, ubi natura a morbo maxime eſt reſoluta a nimia ſubſtantiæ corporis digeſtione. Hinc plures, priusquam moriantur, cibum avide poſtulant, ac aſſumunt. Potus vero appetitus, etſi bonus cenſetur, qui benevalenti eſt ſimilis, & moderatus ſeu temperatus, nihilominus in quibusdam opt ma erit cenſenda ſitis, nimirum in æſtuoſis ardentibusque morbis, in quibus non ſitire, ut poſterius dicemus, perpetuo malum, & quandoque mortale, ubi ſcilicet linguam ægroti habuerint præaridam, ſqualidam, & nigram, in his melius eſt, ut multum ſitiant, ſicut etiam optimum eſt, ut febris exterius appareat, inprimis cum urinæ coloratiores ſpectentur. Veluti in iisdem morbis excrementa diſcoloratiora ſpectari, & ægros non ſitire, ſumme eſt exitioſum, quod aut ex delirio fit, aut quia naturalis facultas extinguitur. Non ſitire vero

Appetentia cibi & potus quænam bona.

©BIU Santé

ro in iis perpetuo malum, ſed hujus ſigni perniciem alia exitialia ſigna tunc conſpecta declarabunt. Intenſiſſimam tamen ſitim nunquam utilem fore ægrotis, addimus, quæ viſcera interna ardentiſſimo incendio uri declarat; aut maximam ſiccitatem; aut ex utraque ſimul, de qua Gal. *in primo, de cauſ. ſympt.* ait: *Inexplebili vero novimus cruciari ſiti, ex qua etiamtum eum, qui viperam comederat,* (erat autem fortaſſe dipſas) *tum meſſores, qui vetus vinum uſque ad ebrietatem, non minus eum, qui pertinaciter ſuſtinere ſitim ſibi imperaverat. Ad hæc alii in navigio, cum deficeret eis aqua dulcis, quorum qui auſi ſunt marinam bibere, cum immodice ſupra ceteros ſitirent, & alvi fluxum haberent, nec id ſine morſu vehementi & celerius quam alii perierunt.* Sed age agamus de abolita cum cibi tum potus appetentia.

CAP. XV.

Quid in morbis ciborum appetentia prorſus ſublata ſignificet?

Ciborum ſublatum appetentiam perpetuo malam, omniumque peſſimam eſſe, quæ prorſus periit, ratum eſt. Hæc in iis, qui recte valent, graviſſimum morbum minatur, quod aut ab inſigni plethora, aut cacochymia fiat, quippe natura multitudine excrementorum aggravata. In iis qui ægrotant, lethalis primo in morbis longis, quod ſignificet naturam a morbo conſumtam iri, priusquam morbum ſuperare queat: de qua inappetentia Gal. *in libro 6. Aphoriſmorum Aph. 6.* ait: *Faſtidium cibi per ſeipſum pravum eſt ſignum in morbis diuturnis, nam in iis, qui a talibus morbis ſunt evaſuri, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia.* Idem fere Hippocrates ſcripſit *in ſexto Aphoriſmorum, Aph.* 3. dicens: *In difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & cum febre pejus*; in longis difficultatibus inteſtinorum cum hic caſus, ait Galen. evenerit, mortificationem quandam ipſi jam adveniſſe ventriculo compatiendi ratione ſignificat, ex qua omnino interiit appetentia, opus ad vitam neceſſarium. In morbis quoque acutis cibi faſtidium, perpetuo malum, omniumque maxime cum prorſus appetentia fuerit exſtincta. De qua Hippocr.

Appetentia ciborum ſublata perpetuo mala in morbis.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 284 sur 615

©BIU Santé

pocr. de *Euryanactis filia in tertio Epidemiorum a*), ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam.* Hujusmodi fieri inappetentiam, docuit Gal. *in* 3. *Epidemior. Com.* 3. *text.* 11. aut ore ventriculi, ab aliqua humorum qualitate affecto, aut ab ipsius facultatis exstinctione, cujus erant in secunda valetudine munera indigentiam sentire, & quæ sunt se curatura appetere. De hac Hippocr. *in* 1. *Epidem. comment. primo, text.* 30. *b*) de tabidis in Epidemica constitutione mortuis, ait: *cibos quosvis perpetuo fastidiebant, non sitiebant.*

Inappetentiæ exitialis signa.

Hanc inappetentiam notant alia signa lethalia, & quod perpetua sit, quando & si quidam quosvis cibos fastidiant, tamen non semper: addamus inappetentiam summe exitialem, ubi ægroti maxime oderint quosvis cibos. Narrat Gal. *in* 3. *Epid. Com.* 3. *in text.* 58. se quosdam vidisse in quadam pestilenti constitutione, qui mori maluerunt, quam cibum aliquem assumere. Quidam tamen, ut Galen. ait, fortiores quippe, qui vim sibi ipsis afferentes cibum oblatum assumserunt, superstites fuerunt. Sed præterquam quod ciborum fastidium & odium in acutis morbis perpetuo sit per se solum satis efficax signum ad exitium prædicendum, tamen simul alia signa pernicioſa, aut una, ante, aut postea conspecta aderunt. De quibus *in Coacis præsagiis c*) legitur. *Quibus vero fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono facici colore, & liquida alvo, aut dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, postea quam longius ægrotaverint.* Et *in* 3. *Epid. d*) *Com.* 3. *text.* 5. de Hermocrate moribundo ait: *Vigesimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper, comatosus periit vigesimo septimo.* Idem fere visum est, & in *Euryanactis filia* virgine, *e*) quæ quicquam gustare non sustinebat, de qua ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam: neque sitiit, etsi acri & calida destillatione vexaretur*, quibus Gal. auctore *in lib.* 1. *de symptom. causis*, siticulosos fieri ægrotos, observatur. Idem in Pario *f*) observasse scripsit, atque

a) Sect. 2. Ægr. 6. pag. 1074. *b*) pag. 940. lin. ultim. *c*) Text. 67. *d*) Sect. 1. Ægr. 2. p. 1063. *e*) Vide locum supra allegat. *f*) Lib. 3. Epid. Ægr. 1. Sect. 3. p. 1093.

©BIU Santé

que non minus in muliere, quæ apud frigidam aquam decumbebat. *a*) De qua: *Tertio a partu die, febre correpta eſt acuta, horrida, multo tamen ante partum febriculoſa decubuerat, cibumque faſtidierat. Quarto cibum faſtidiebat*: Et paulo poſt: *Ceterum ad cibos averſo animo ſe habuit*: Et demum ait: *Hæc perpetuo cibum faſtidierat, animo linquebat*, quæ & ipſa obiit. Ex quibus ægrotantium exemplis confirmamus, quæ diximus, quippe ægrotos quoſvis cibos in acutis faſtidire & abhorrere, exitiale eſſe ſignum, cujus quidem pernicioſam naturam confirmare ſolent prava alia ſigna, quæ aut ante, aut una cum illa inappetentia, aut quæ poſtea illuxerant; cujusmodi ſunt, alvus fluida, ſudores mali, vomitus virulenti, ærugino ſi, nigri, urinæ nigræ, turbidæ non clareſcentes, claræ, albæ, perſpicuæ, deliria, vigiliæ, lethargicæ paſſiones atque alia hujusmodi omnia, quæ nunquam bona ſed plerumque lethalia exſiſtunt, atque ita ex inappetentia ciborum in morbis prognoſticum judicabimus. Nunc quid potus quoque ſublatum & exſtinctum deſiderium ægrotis portendat, conſideremus, præmiſſo inprimis ſermone de intenſa ſiti.

CAP. XVI.

Quid ſitis intenſa in acutis morbis ſignificet?

Cum dixerimus ſuperius, ægrotos in acutis ardentibusque febribus ſitire, ratione fieri, qui morbis quippe calidioribus atque ſiccis conflictentur. Quando multo pejus, uti paulo poſt dicemus, ſit, hos ægrotos ſiti carere, non ſecusque eſſe, quam urinis diſcoloratioribus, ardente febre homines vexari. Quare bonum eſt, (quod omnia præſtat ex ratione fieri) ut calidis morbis affecti ſitiant. Immoderatius vero eosdem ſitire nunquam bonum, quod interna viſcera incendio intenſiſſimo flagrare denotat, ſed plerumque malum eſt & periculoſum, quod morbi vim prævalidam expugnatuque difficillimam nobis denotet, cui facile natura languidior facta ſuccumbat. Ex quo tuto proferre iſtud poſſumus, quippe immo-

Sitis immoderata quid in morbis acutis notat.

a) Lib. 3. Epid. Sect. 3. Ægr. 2. p. 1096.

©BIU Santé

moderatam ſitim, quod maximum morbum ſignificat, perpetuo eſſe timendam in acutis morbis: ſed peſſimam & exitialem illam, quæ aut ſequitur ſigna peſſima, aut una cum ipſa appareant, vel denique poſtea. Certum enim exitium procul dubio portendet. Ex ſola vero ſiti nedum in acutis, ſed vel etiam in aliis, licebit judicium præſagii deſumere, cum ipſa non niſi morbi maximi ſit nota. De qua Hipp. *in* 1. *libr. Epid. Com.* 2. *a) text.* 75. ita ſcripſit: *At cum febres inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet. Siquidem ſtatim ab initio febris acuta invadebat, a qua parum ſuperrigebant, inſomnes erant, graviter angebantur, ſitibundi, faſtidioſi.* Qualis fuit obſervata in *Philiſco b)* de quo Hippocr. ait: *Tertio mane ad meridiem uſque febre viſus eſt liber, ſub crepuſculum autem acuta febris invaſit una cum ſudore, ſitibundus, lingua inaruit, nigras urinas reddidit*, quæ ſitis cum nigris urinis atque aliis morbum exitialem, quippe, quem natura minime poſſet vincere, denotabat. Similem quoque ſitim Hippoc. in *Pythione*, qui ſupra Herculis fanum decumbebat, obſervavit, de quo 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 18. *c)* ait: *Magnus cæpit rigor, febris acuta, lingua inaruit, ſitibundus erat, & biliоſus, non dormivit, urinæ nigræ, ſuſpenſio ſublimis non ſubſidebat*, quam ſitim uſque ad diem quintam habuit, additis aliis ſignis pernicioſis, quippe frigore partium extremarum, aphonia, ſeu mutitate. Quare ſitim intenſam, una cum aliis pravis ſignis, peſſimam eſſe dicimus. Cujusmodi forte fuit, quam *uxor Ermoptolemi* paſſa fuit, de qua Hipp. *in lib.* 7. *Epid. com.* 3. *text.* 74. *d)* habet: *Tremores autem in manibus fiebant, & caput concutiebat, & oculorum intuitus pravi, & ſitis fortis, & cum potaſſet, rurſum petebat, & rapiebat, ac largiter bibebat, avellere autem non poterant, lingua ſicca & manus ambas in os ferens manducabat, cum eſſet tremula.* Non diſſimilis fuit, quæ in *Ariſtocrate, e)* qui ex peſtifero carbone quatuor diebus obiit ſiticuloſus. Quare colligamus ſitim in acutis morbis immoderatam nunquam bonam, ſæpe malam, & cum ſignis aliis malis peſſimam & exitialem.

CAP.

a) P. 954. lin. 8. *b)* Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. p. 966. *c)* Ægr. 3. p. 1098. *d)* pag. 1212. Text. 13. *e)* Eodem lib. p. 1222. Text. 52.

©BIU Santé

CAP. XVII.

Quid ſitis ſublata, ſeu non ſitire in morbis, ſignificet?

Quid ſitis in morbis ſignificet, dictum eſt. Nunc contrario modo ſe habentes ægrotos, quippe non ſitientes, vel abſque ſiti eſſe, quid in morbis prænuntiet, cognoſcendum eſt. Perpetuo in morbis ægrotos moderate ſitire, bonum erit, atque ex ratione ſitire & multum & parum, prout natura morbi aut calidioris aut minus calidi poſtulat. Nunquam tamen, ut dictum eſt, in morbis intenſa ſiti aſſiduaque ægros vexari, bonum erit; veluti peſſimum eſt ac ſumme exitiale, eosdem, ſi calido & ſicco morbo conflictentur, prorſus potus deſiderii eſſe expertes, ſitique omnino carere, & præſertim, qui antea ſitiebant, ſi abſque ratione ſitis illa tollatur. De qua Auctor Prorrheticorum *a) in 2. lib. text.* 22. hoc expreſſit, dicens: *Sitis, quæ non ex ratione in acutis morbis ſolvitur, mala eſt.* Gal. *in comm.* hujus rei rationem docens ita ſcripſit. *Cum igitur neque per vomitum, neque per ſudorem, neque per dejectionem, neque etiam per abſceſſum judicatorium ſolvi ſitim contingat, non quod affectio ſedata fuerit, ſed quod ſenſus elanguerit, id ſi fiat, ſignum bonum non eſt, quod & ſi, & lingua ſicca manente, urinisque crudis exiſtentibus, ſitis tollatur, certius adhuc malitiam affectionis dignoveris, atque adhuc ſi Medicus nihil tum refrigerantium, tum humectantium exterius adhibuerit; quandoquidem talia in acutis morbis magis ſitim non tollere, ſed mitigare nata ſint: prorſus autem in acutis morbis malum, ſi ſitis perfecte tollatur.* Ex quibus Galeni verbis, liquido ſatis cuique conſtabit, in morbis acutis peſſimum eſſe, ſi ſitis non ex ratione, quod eſt, ubi nulla optima præceſſerit vacuatio aut purgatio, crudoque morbo exſiſtente, tollitur: omnium vero maxime exitioſum erit non ſitire, ſi exitialia ſymptomata una apparuerint. De qua quidem exſtincta ſiti, Gal. *in primo lib. Epidem. Com.* 2. *text.* 75. hæc addidit. *Huc acceſſit ad cumulum aliud ſignum exitioſum, quod cum antea æſtuaſſent, amplius non ſitirent, atqui quando, qui antea ſiti flagrarent, poſtea eſſent a ſiti liberi, horum duorum ſit neceſſe eſt alterutrum, aut morbi ſolutio, aut*

Sitis ſublata abſque ratione in morbis acutis mala.

a) Lib. 1. 57.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 288 sur 615

©BIU Santé

virtutis exſtinctio, ita ut præſentia mala amplius non ſentiant. At non contingit a morbis his vindicari, ſiquidem exitialia erant ſymptomata. Non ſitiunt vero ægroti in morbis acutis, aut propter humorem frigidum & humidum, ad ventriculum ex capite diſtillantem, ex quo merito Hipp. *a*) dicebat, qui tuſſiunt, non eſſe admodum ſiticuloſos, quod in his pituita ex capite ad ventriculum diſtillans ſitim tollat; quæ carentia ſitis in nonnullis pleuriticis & peripneumonicis obſervatur, in quibus ab hoc ſigno quicquam certi ad prognoſticum habere nequimus. Sed hos ab ea cauſa non ſitientes ab aliis diſtinguet lingua non ſicca & arida, ſed humecta, & mollis ex pituita humectante ipſam. Secundo non ſitiunt in morbis calidiſſimis, vel etiam æſtuantes ægroti, aut propterea quod delirantes, quæ patiantur, ut Gal. *in* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 44. docet, non intelligant, aut quod facultas ſtomachi appetitrix exſtinguatur, aut propter utramque cauſam. De phreniticis auctor *prorrhet. in lib.* 1. *b*) ait: *Phrenitici modico utentes potu, ſtrepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Et Gal. de his *in comm. Prorſus item brachypotai ſunt phrenitici, id eſt, bibendi deſiderium his exiguum eſt, quanquam affectionem habeant calidam & ſiccam, ita ut & linguam præ multa ſiccitate aſperam habeant.* Sed docuit nos Hippoc. mentem his ægrotare *in eo Aphoriſmo c*), qui ita habet: *Quicunque parte aliqua corporis dolent, atque ut plurimum dolorem non ſentiunt, his mens ægrotat.* Ex quo merito de phreniticis *in* 3. *Epid. d*) dixit: *Sane bi nihil ſitiebant.* Cujusmodi fuiſſe ait *Mælibææ* adoleſcentem phreniticum *in eod. lib. e*) prodidit. In his vero non ſitire, grave eſt, & ſi cum ſignis pravis, exitiale; tamen ab hoc tantum ſigno quicquam certi non haberi poteſt, niſi alia, ut dixi, adjunxerimus ſymptomata prava. Nam plures ſunt, qui, etſi delirent, potum non petant, tamen ſanantur. Hique ſunt quorum neque delirium ita magnum eſt, neque alia exitialia affuerint ſymptomata, atque multo facilius, ſi lingua neque arida ſit. In quibus vero nedum præarida, ſed maxime ni-

Sitis unde tollitur in morbis acutis.

a) Aphor. Sect. IV. 5. *b*) Text. 16. *c*) Sect. 2. Aphor. 6. *d*) Sect. 3. pag. 1085. lin. 22. *e*) pag. 1117. Ægr. 16.

©BIU Santé

nigra & ſqualida, ſumme exitioſum erit non ſitire, maximum enim morbum adeſſe denotat, quo ægri laborant, naturamque ferme ſuperatam. Quibus vero abſque delirio in morbo calidiſſimo, linguaque præarida & aduſta exſiſtente, adeſt hæc catentia ſitis, procul dubio exitium portenditur, quum exinde facultatem exſtingui, ac eſſe exſtinctam, nobis demonſtretur; omniumque maxime, cum prius ſitierint, abſque ratione ſiti carere incipiunt, exſtingui enim facultatem certo ſignificatur. Neque abs re hoc dicimus, quando naturam exſtingui a morbo fieri non poſſit, ut plura alia exitialia non etiam ſpectentur. Uti *Eraſino* contigit, de quo Hipp. *in* 1. *lib. Epid. comm.* 3. *a*) *text.* 25. hæc habet. *Habebat hic febrem cum perpetuo ſudore, hypochondria ſublima contenta cum dolore, urinæ nigræ, ſuſpenſiones continebant rotundas, non ſubſidebant: lingua præarida, non valde erat ſitibundus*: & de Hermocr. *in* 3. *Epid. com.* 1. *b*) *text.* 5. *Lingua initio aduſta fuit, ſtatim obſurduit, ſomnum non habuit, ſitibundus non admodum:* Et paulo poſt: *Vigeſimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, obdormiſcebat aliquantiſper comatoſus.* Idemque & in *Euryanactis filia virgine c*) obſervavit. Ex quibus colligamus, perpetuo non ſitire ægrotos in acutis morbis, malum eſſe, modo ſine ratione ſitis in ipſis tollatur. Ex ratione vero ſitis ſublata, minime mala, ſed optima eſt, qualis fuit viſa in eo, qui in *Dealcis* horto decumbebat, ſanato, qui cum pluries in eo morbo fuerit ſitibundus & delirans, poſtea ex ratione ſublato morbo amplius non ſitiit, de quo Hipp. *in* 3. *Epid. com.* 1. *d*) *text.* 14. ita habet: *Vigeſimo dormivit, plane mente conſtabat, ſudavit, liber erat a febre, non ſitiebat.* Hic plures criſes habuit, quæ antequam fierent, ſitiebat, lingua inareſcebat, delirabat, & poſtea allevabatur, ſitisque diminuebatur, & hoc eſt ſitim ex ratione minui, & tolli. Cum ſignis vero aliis pravis, peſſimum & mortiferum eſt non ſitire. Quæ nobis ſufficiant de prædictione ex non ſitire in morbis acutis.

Sitis quando ex ratione tolli dicitur.

a) P. 984. Ægr. 8. b) P. 1062. Ægr. 2. c) Eod. libr. p. 1073. Ægr. 6.
d) P. 1067. Ægr 3.

FINIS QVARTI LIBRI.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 290 sur 615

©BIU Santé

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,
Philoſophi & Medici in Gymnaſio Patavino Medicamentorum ſimplicium Profeſſoris Ordinarii,

DE PRÆSAGIENDA VITA ET MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

De partibus corporis, quarum obſervatio facit ad prædicendi rationem.

De partibus corporis, quarum obſervatio facit ad prædicendi rationem, cum ex appetentia docuerimus, quomodo de morborum exitu ſit præſagiendum, nunc ex nutritione idem faciendum: quam maxime enim iſtud nobis indicabit cum totius corporis, tum ſingularium partium accurata inſpectio ac obſervatio. Habitum etenim, temperamentum, atque colorem eæ partes ex nutritiva facultate, aut recte, aut male diſpoſitum habent. Ex quo, ut dictum eſt, cum totius, tum partium ſingularium varii habitus, temperamenta, colores, figuræ, atque alia, quæ ad prædictionem a Medicis obſervantur, ad naturalem quidem facultatem pertinebunt, quatenus ex ipſa aut ſana, aut male affecta prodeant, aut quatenus hujus facultatis, ſed potiſſimum nutritivæ, robur ac debilitatem nobis ipſa denotare poſſunt. Quare ab inſpectione externarum

Partium corporis obſervatio quid ad præſagium in morbis facit.

©BIU Santé

rum corporis partium ſalutis, exitiique futuri judicium nunc quoque indagabimus. At priusquam hoc agamus, cognoſcendæ ſunt partes eæ, quarum inſpectio ad prædictionem maxime facit. Primum univerſi corporis inſpectio, an ſcilicet ipſum naturalem cum habitum tum colorem, tum calorem habeat; an gracilius, aut craſſius, aut felle ſuffuſum: poſt corpus, faciem ſpectabimus, mox ſigillatim oculos, maxillas, naſum, os, labia, dentes, fauces, linguam, pectus, dorſum, hypochondria, jecur, lienem, teſtes, adenes, extrema, atque partes, in quibus tumores ac abſceſſus fiunt. Caput enim univerſum in ardentibus febribus, in phthiſicis ſuppuratis, gracillimum ſpectatur; in iis vero, quibus calor naturalis in hepate maxime reſolvitur, corpora intumeſcere obſervamus, ut in cachecticis atque hydropicis. Facies vero, oculi, tempora, maxillæ, naſus, os, lingua, dentes, aures, in acutis morbis plurimum lucis addunt, ad vitam aut exitium prævidendum, veluti fauces, cervix, collum, pectus, in anginoſis, pleuriticis, peripneumonicisque utiliſſime ſpectari ſolent. Hypochondria itidem, ac denique extrema, maxime poſſunt futuri præſagii rationem illuſtrare. Sed age, hæc jam aggrediamur.

Et quarum nam.

CAP. II.

Quid corpus benevalenti ſimile, & diſſimile in morbis prænunciet?

Corpus ægrotum ſimile naturali ſeu recte valenti habitu, colore, caloreque, optimum eſt, atque eo laudabilius, quo ſimilius, quod in morbis neceſſe ſit corpora pati, aut quidem extenuari, gracileſcere, contabeſcereque a morbo conſumente & corrumpente partes corporis carnoſas, aut, ut ſcripſit Gal. calore nativo debilitato, qui non extendi ad extremas corporis partes queat, ſed in viſceribus ſolis exiguus obſervetur. Ex quo tantum ſanguinis aut ſpiritus non affluat, quantum antea affluebat. Hinc ceſſare ſeu minui nutritionem. Quamobrem in omnibus morbis, ſed præſertim in acutis, bonum eſt, corpora

Corporis ægroti habitus quinam optimus.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 292 sur 615

©BIU Santé

pora habitu, colore, caloreque recte valentibus ſpectari ſimilia. Verum ex hoc tantum ſigno prognoſtici judicium non erit attendendum, ſed ſi una alia omnia conſpecta cum ſymptomata, tum ſigna, idem confirmarint. Optimum tamen eſt, non parumque ad ſpem ſanitatis concipiendam faciens, ut dictum eſt, corpora habitu, colore, atque calore recte valentibus eſſe prorſus ſimilia. Quemadmodum diſſimilia ſpectari, etſi non magnum malum ſit, quod omnes, qui ægrotant, neceſſario habitu, colore, caloreque mutentur, tamen nunquam bonum. Peſſimumque in principio acutorum morborum eſt, corpus extenuatum ac maxime contabeſcens videri, vultusque præſertim ſeu facies, quod facilius ipſa aliis partibus mutetur. Ceterum, ut ordinatim in prædictione hac ex habitu corporis, colore, atque calore cognoſcenda procedamus, primo videndum erit quid ſqualidus, ſiccus, excarnis, ac tabidus in morbis præſagiat. Mox ex mutato ipſius cum colore, tum calore, idem perſcrutabimur.

Quinam peſſimus.

Cap. III.

Quid in morbis corporis emaciatio, ſeu extenuatio, & quid ejusdem partes tumefieri, ſignificet?

Corporis emaciatio quid in morbis ſignificat.

In morbis quandoque corpora extenuari, gracilleſcere, atque in tumorem attolli obſervamus, quæ habitus cognitio ad prædictionem magni momenti, atque uſus eſt. Proinde primo quid corporum habitus gracilis, ſqualidus, tabeſcensque ſignificet in morbis, dicemus, & mox de oppoſito quippe tumeſcente: corpora vero gracileſcere & contabeſcere, ob innutritionem, quam Græci *atrophiam* vocant, cuique liquido conſtat, ex quo hunc affectum Græci *atrophiam*, etiam noſtri innutritionem, merito appellarunt; in qua, teſte Galen. *in libro quarto, cap.* 13. *de ſanit. tuenda*, corpora ex alimento fructum non ſentiunt. Quod fit alteratricis virtutis imbecillitate, attrahente vi infirma, aut excretice immoderatius mota. De hac Hippocr. *in ſecundo Aphoriſmorum*, *Aph.* 8. ait: *Si quis a morbo ci-*

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 293 sur 615

©BIU Santé

cibum assumens non corroboretur, pluri alimento corpus uti significat: quod si non assumenti cibum hoc accidat, scire oportet, quod indigeat evacuatione. Et postea *a)* cum dixit: *Ejus qui ex ægritudine bene cibatur nihil proficere corpus malum*: atque hæc est *atrophia*, seu innutritio, quæ potius in corporibus spectatur, quæ aut non febricitant, aut febre leni, sed diutina teneantur. Quamobrem in morbis longis & diutinis, etsi proprium sit corpora emaciata, atque excarnea videri, tamen si morbo declinante, nihil, etsi cibum assumant, reficiantur, malum est, quod plerumque humorum plenitudinem, atque exinde recidivam, prædicit. Sed in hecticis, phthisicis, peripneumonicis, corpora nunquam carne repleri & restitui, pessimum est: a sputo sanguinis, ubi orta febre leni, sed assidua, corpora contabescunt, nunquamque habitum carnosum recipiunt, exitiale est. Hocque est, quod in suspectis ad phthisin omnes Medici suspectum quam maxime habent, quippe febre continua laborare, ipsorumque gracilitatem ac extenuationem non emendari, atque mutari. Qui etiam febribus ardentibus diu vexati maxime emaciantur, ad marasmodes febres accedentes, insanabiles redduntur. Quare tabescentiam in corporibus, seu gracilitatem, seu extenuationem in pleuriticis, peripneumonicis non recte purgatis per sputa tussi ejecta, nunquam emendari, lethale est, phthisicosque evasisse nobis sunt indicio. Sed age, agamus de extenuatione in acutis morbis, & per initia in corporibus observata. Quæ sane ad prædictionem magni momenti esse solet. De qua Hippocrat. *in* 2. *lib. Aphorismorum* 28. ita habet: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil minui, vel etiam plusquam ratio postulat contabescere, malum. Hoc siquidem virium imbecillitatem, illud morbi diuturnitatem significat.* Hippocrates, & Galenus in commento voluit, eam, quæ est cum ratione, extenuationem, signum esse imbecillitatis.

Cum ratione vero est, ut febres magnæ & intensæ citius corpora extenuent, sicut & morbi diuturni idem faciunt, omniumque facillime puerorum, atque decrepitorum. Hæc enim, test. Gal. propter potentiæ imbecillitatem, illa propter tem- pe- Cum ratione quando fit.

a) Aphor. 31. Section. 2.

©BIU Santé

peramentum calidum & humidum, quo multum defluunt, & cito extenuantur. Addamus & regiones ac anni tempora calida & ſicca. Quare cum ratione hæc extenuantur: non minusque etiam, ſi præceſſerit multum ſanguinis profluvium, aut ſudores multi, urinæ copioſæ, vomitus aut alvi profluvium, aut longa inedia, vigiliæ, animi curæ, addit Galen. corporis raritatem, humorumque tenuitatem, cauſam eſſe, cur cito & multum corpora diffluntur & extenuentur. Hæc itaque omnia corpora conſumunt, atque extenuant, quorum extenuatio quicquam certi non oſtendit ad futuram prædictionem. Sed in initiis morborum, nulla illarum externarum cauſarum præcedente in corporibus frigidis, ſiccis, in hyeme, frigidaque cœli conſtitutione, in ætate vigente, atque in corporibus craſſiorum humorum, denſioris cutis, peſſimum eſt ſubito extenuari corpora. Quam rem Gal. *in commento hujus Aphoriſmi* ita ex Hippocrat. *a*) expreſſit, hujus rei cauſam reddens: habet enim: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil imminui, vel pluſquam ratio poſtulat, contabeſcere, malum.* Nam permanere ex cutis ſpiſſitudine accidit, & craſſitudine humorum, & propterea longitudo morbi ſignificatur. Ceterum ex omnibus corporis partibus primo eſt facies, quæ extenuetur in morbis acutis, quoniam calor acris inſtar flammæ ſurſum aſcendens, abſumit parvas carunculas, cartilaginibus & oſſibus incumbentes, atque in facie evidentius ea macies apparet, quod ipſa minus carnis habeat. Quam Hippoc. *in* 4. *prog. b*) ita expreſſit. *Fuerit autem hujuſmodi naſus acutus, cavi oculi, tempora adſtricta, aures frigidæ, contractæque & fibræ eorum verſæ, & item cutis circa frontem dura, intenta arida. Color totius viridis aut niger.* Hæc in hecticis & phthiſicis maxime extenuatis apparet. Hanc vero faciem intra biduum aut triduum ita extenuatam, quam vulgus medicorum *Hippocraticam* vocare ſolet, peſſimam eſſe, ſi nulla extrinſeca cauſa præceſſerit, quippe nulla inſignis vacuatio aut ſanguinis, aut per ſudores, aut per alvum, aut denique per urinas; nulla etiam vigilia, nulla inedia, nullaque animi cura, non in pueris & ſenibus decrepitis, qui facile vel etiam levi cauſa reſolvantur, ſed

Facies cur ex omnibus corporis partibus prima extenuatur in morbis acutis.

Facies extenuata quænam peſſime in acutis morbis.

a) Lib. 2. Aphor. 28. *b*) Prognoſt. p. 36. lin. 30.

©BIU Santé

ſed in corporibus adultis, ſpiſſi habitus, omniumque maxime in frigidis & ſiccis, in hyeme, conſtitutione frigida & humida, & ſimili cœlo. In his itaque faciem ita extenuatam ſpectari, ſumme eſt pernicioſum. Gal. enim ait *in commento*, fieri hujuſmodi affectiones ob aliquam cauſam conſumentem, & corrumpentem partes animalium carnoſas, aut ob debilitatem nativi caloris, qui non inſuper extendi in extremas corporis partes queat, ſed in viſceribus ſolis exiguus obſervetur, ex quo tantum ſanguinis, aut ſpiritus, ad extremas corporis partes non affluat, quantum antea affluebat. Quare ex morbo, humidum nativum ſtatim aut calore præintenſo reſolvente, aut præ malignitate corrumpente, nativoque calore a morbi vi ſtatim langueſcente, aut reddito imbecillo, fit hæc in facie extenuatio: ſi itaque non ex ratione, quippe ubi nulla inedia, nulla vigilia, nullaque animi cura præceſſerit, hujuſmodi facies ita conſpecta, exitialis erit; quod Hipp. *a) text.* 8. expreſſit hiſce verbis: *Si igitur per initia morbi talis fuerit vultus, necdum ſcrutari aliis ſignis poſſibile ſit, interrogare oportet, num vigilaverit homo, an alvus reſoluta admodum fuerit, an fame affectus, & ſi quid horum comprobet, minori cum periculo eſt: judicantur vero talia per diem & noctem, ſi ob has cauſas talis fuerit vultus, ſi vero nullum horum dixerit, neque prædicto tempore deſtiterit, exitioſum eſt.* Quo pacto vero quis poſſit cognoſcere absque eo, quod interroget ægrotum, num homo vigilarit, num fame affectus ſit, aut aliquam immodicam vacuationem purgationemque paſſus ſit, hiſce profecto verbis *in Comm.* docet Gal. dicens. *Quapropter licebit ſtatim aſpicienti hominem definire vehementem exſtitiſſe inſomniam: etenim videbis oculos ejus admodum ſqualidos.* Qui vero propter evidentes & immodicas vacuationes, perinde ac propter inſomniam, tales redduntur; porro videbis palpebras reſurgere difficulter, & item talem habere formulam in connivendo, atque etiam & inſtabiles haberi, quales per ſomnum obſtupidum, (ita enim *coma* interpretor), exſiſtunt: quin etiam ubi nunc primum tibi appareat æger, tum vero nullo pacto, cum inſpexeris, talia ſigna, atque ea, quæ ex pulſu percipiuntur, aliquam indicabunt dijudi-

Facies unde cognoſcitur mutata a vigilia, abſque eo, quod interrogetur æger.

Ut ab immodicis evacuationibus.

a) Progn. p. 37. lin. 1. & ſeq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 296 sur 615

©BIU Santé

dicationem: per immodicas enim excretiones ſervabit aliquod adhuc (quanquam exiguum ſit) indicium formulæ ſignificans eas, per inſomniam vero chordulæ extentæ ſpeciem referet. vel ab inedia. At ſi propter inopiam duntaxat in talem vultus venerit affectionem, ex dictis indiciis neutra adſunt, neque inſommiæ, neque excretiones, & ob eam rem potius ex accidentibus, quam ex propriis ſignis, in illis præſagire conveniet, propter inopiam alimenti deductum eſſe eum in talem affectionem, & adhuc magis, quoties febris proprietatem caloris diſcutientis, exquiſita ratione conſideranti tibi, nequaquam importet. Ex quibus quisque perdoctus poterit cognoſcere, quibus vultus fuerit aut propter vigiliam, aut inediam, aut propter evidentem & immodicam evacuationem, extenuatus. Quare in acutis morbis per initia, absque aliqua cauſarum extrinſecarum, faciem extenuatam ſpectari, exitiale eſt. In Chronicis vero aliquibus, veluti in hecticis, id eſt, conſumtis, phthiſicisque, nedum facies oſſea fere redditur, ſed univerſum corpus excarne, ſqualidum & ſiccum redditur. Sed age etiam, quid corpora tumida in morbis fieri ſignificet, conſideremus. Inflari enim ac tumeſcere corpus, nunquam bonum: in morbis enim acutis tumeſcit facies, aut propter ſanguinem in vaſis, qui venas diſtendit, ſanguinisque plenitudinem, ac vapores, unde etiam totius corporis gravitas exſiſtit, ut in ſynochis febribus; vel propter inflammationem cum humoris affluxu, ut in parotidibus; denique propter cruditatem vaporoſam, refrigerato hepate, ac vitiata ſanguificatione, ut in pituitoſis febribus, & leucophlegmatia, ſeu anaſarca hydrope. Ex primis duabus cauſis tumefieri non usque adeo malum eſt, neque ex hac quicquam certi ad prædictionem habetur; veluti poſtrema cauſa, quippe a craſſo vapore, hepate cum refrigerato, tum vitiata ſanguificatione, cutim diſtendente, non raro exitium prænoſcitur. Qua ratione ait auctor Coacorum præſagiorum *in* 4. *Coac. præſ. a) com.* 2. *text.* 25. lethargicos eſſe ſubtumidos, ipſisque genas inflari. Non minus etiam, hac eadem cauſa refrigerato hepate in morbo candidiſſimo, ejus viſceris calorem innatum diſſolvente, in acutis morbis hypochondria, venter, pe-

Corpora tumida in morbis quid ſignificant & unde.

a) Text. 139.

des,

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 297 sur 615

©BIU Santé

des, coxendix, faciesque vitiantur non ſine magno ipſorum vitæ diſcrimine. Cujuſmodi ſunt, qui in hydropem incidunt. De qua Hipp. *in 2. prog. a) text.* 1. 2. *Aqua inter cutem omnis, ſi ex acuto morbo exiſtit, malum eſt: non enim ſedat febrem, ſed dolorem admodum infert ac mortem; fereque incipit ex parte inani, ac lumbis, jecoreque.* Quid de Empyis ſeu ſuppuratis, phthiſicis, in quibus moribundis multis pedes, crura, faciesque tumida, & cadaveroſa ſpectatur; quod non aliunde evenit, quam ex calore hepatis prælanguente, vitiata ſanguificatione. Plures ex iis cognovi propius ad mortem acceſſiſſe, cum corporis univerſi molem inflatam ac tumidam habuerint. Ex quibus colligo in morbis acutis corpora inflari, nunquam bonum; in Empyis, ſive ſuppuratis, atque in phthiſicis, maxime exitiale. Sed tamen, neque in acutis, neque multo minus in diuturnis morbis, tumidas partes ſpectari, perpetuo malum: in his quidem multis, longo quippe morbo debilitato calore, pedes intumeſcunt, qui calore poſtea invaleſcente rurſus diſcuſſis vaporibus, vel humoribus ſiccatis, priſtino habitui reſtituuntur. In illis vero ſæpius natura humores decretorie ad crura pedesque demittere ſolet. Aliquando etiam in iisdem acutis morbis facies tumet, vapore, ut dictum eſt, febrili calore concitato, neque diſcuſſo, quo cito poſtea diſcuſſo inflatione liberantur. Proinde caute ex his prædicendum erit in morbis, & non niſi ceteris aliis ſignis vultus probe conſpectis, & conſideratis. Atque hæc erant a nobis cognoſcenda ad prædictionem ex corporibus, ipſorumque partibus extenuatis, contabeſcentibus, atque in tumorem elatis. Nunc ex colore mutato idem perſcrutemur, quæ forte cognitio non erit minoris uſus ac momenti, ad præſagiendi rationem aſſequendam.

Facies unde tumet aliquando in acutis morbis.

CAP. IV.

De prædictione ex coloribus corporis ægroti.

Cum ex habitu corporis, quomodo ſit prædicendum, dixerimus, nunc idem ex variis coloribus indagemus. De qui-

a) Prognoſt. p. 39. lin. 16.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 298 sur 615

©BIU Santé

quibus acturi, primo a caloris mutatione incipiemus, quidque hæc coloris mutatio in morbis præsagit, docebimus; mox stabiles ac permanentes colores considerabimus. Corpora quando colore mutari dicuntur.

Corpora colore mutari dicimus, cum vel crebrius, aut rarius ex proprio nativo colore in alium mutantur, ut cum color floridus in pallidum, aut album, aut flavum, aut æruginosum, aut viridem, aut plumbeum, aut denique nigrum mutatur. Hæc vero coloris mutatio, quandoque ex ratione fit, quandoque citra rationem, quæ est pessima, nunquamque bona, nisi criticum signum fuerit. Tunc enim corpora morbo oppugnata cum in suo robore persistunt, morbique pugnæ non succumbunt, nativum ac proprium colorem habent, sanguineique propterea rubram faciem, bilioſi pallentem; cum vero morbo fere oppugnantur, ex florido colore pallidum, aut flavum, aut alium colorem recipiunt. De quibus, quid potissimum singuli significent, postea dicemus. Cognoscitur critica hæc coloris mutatio ex signis aliis criticis, ac signis coctionis, quando, si Galeno credendum sit, nulla crisis bona appareat, cruditatis signis conspectis, quod necesse sit, crises coctiones præcessisse. Galen. *in lib. de præsag.* ad Posthumum, in *juvene quodam Romano* ex facie prærubra, præsertim erupturum critice sanguinem e naribus præscivit. Ex ratione vero color corporis quandoque mutatur, variatis quidem morbi accessionum temporibus, ut cum in principio rigentibus, aut horrentibus, aut refrigescentibus, pallidum, aliquando album ac fuscum colorem contrahunt, ex quo augescente accessione ad pristinum redeunt, & mox vigente coloratiores redduntur, ac denique ad solitum redeunt colorem. Mutari itaque colorem ex ratione caloris, bonum: mutari itidem sæpius ratione bonæ crisis futuræ, bonum: quæ etiam aliis signis produntur, sed præsertim, ut dictum est, coctionis, ac aliis bonis signis simul, aut antea conspectis. Melior quoque erit coloris mutatio, si ex colore malo in bonum fiat, uti cum partes nigrescentes aut livescentes, vel flavæ, vel virides in pallidum, aut floridum nativum quippe restituantur. Contra vero omnes mutationes nulla ratione aut coloris aut crisis fa-

Corporis coloris mutatio critica.

Unde cognoscitur.

Corporis color quando ex ratione mutatur.

Corporis coloris mutatio quænam bona.

©BIU Santé

factæ, erunt damnandæ, omniumque maxime cum malis ſignis, ſpeciatimque cruditatem explicantibus, conſpectæ, & quæ ex bono colore in deteriorem fiunt. Sed age explicemus, quid colores modo in corporibus ſignificent, a rubro exordientes. Hic color ab uno humore fit, quippe a multo ſanguine, cutim afficiente ſeu tingente, ex quo merito Gal. *in* 4. *libro de ſanit. tuen.* tradidit, rubrum colorem ſanguinis abundantiam ſignificare. Ex quo rubram faciem, vel inflammationem teſtari ad cutem illatam, aut criſin ſanguinis e naribus fluxuri, cujusmodi diximus Galenum in *juvene illo Romano* coram aliis Medicis prædixiſſe. Sed hoc non fiet, ni prius coctionis ſigna quædam & bona illuxerint. Ceterum, crudo morbo exſiſtente, ſi facies rubeat, timenda erit inflammatio capitis, atque præſertim phrenitis, cum demonſtretur ſanguinem ſurſum in caput agi, ipſumque inflammare; de qua re Auctor Prorrheticor *a) in* 2. *libro, text.* 74. *& in* 1. *de hum. b) com.* 1. ſcripſit, *Faciem rubram cum mæſtitia, malum:* propterea quod calidæ affectionis ſit ſignum, Galeno docente, qui ita de hac ſcribit. *Cum itaque florida quidem apparuerit facies, æger autem valde triſtis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio eſſe videtur, quæ ſanguinem exurit, eaque cauſa bilem atram, ut demonſtratum eſt, gignit.* Plerumque abſque ſignis coctionis, & cum malis ſignis phrenitidem præmonſtrat; neque immerito, cum ſanguinem ferri in caput, ipſumque inflammare rubra facies ſignificet: quod ſignum erit ſatis manifeſtum, ubi per alvum, aut per menſes, aut per hæmorrhoides ſanguis profluxerit, manente tamen eodem rubro colore in facie. Quod perbelle in *Coacis præſagiis c) com.* 2. *text.* 16. ita ſcriptum eſt. *Dyſenterica rubra, limoſa, larga excrementa alvi, inflammeis valde rubicundis coloribus, ſoluta, inſaniæ timorem inducunt.* Aliquando ſignificat convulſionem, ut in pueris, de quibus in *libr.* 3. *Coac. præſag. d) com.* 1. *text.* 45. hæc leguntur: *Pueris*

Corporis color ruber unde & quid notat.

Facies rubra quid in acutis notat.

Quænam mala.

Quando Phrenitidem præmonſtrat.

Convulſionem.

a) Lib. 1. 49. *b*) Lib. de Humoribus. pag. 47. lin 1. ubi ait. *Color humorum, niſi bi* ad interiora *reſorpti ſint, velut effloreſcit* in cute. *c*) Text. 465. *d*) Text. 109.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 300 sur 615

©BIU Santé

acuta febris, alvi ſuppreſſio cum vigilia, ad hæc excalcitratio & coloris mutatio, multus rubor, convulſionem ſignificat. Soletvero rubor faciei, ut dictum eſt, ſi ſigna coctionis fuerint conſpecta, denotare criſin futuram per ſanguinem e naribus: aliquando poſt aures judicatoriorum abſceſſuum eſt ſignum, ut Galen. *in eodem 2. libr. prorrhet. text. 14. a)* ſcripſit: de quo ſigno in *Coacis præſagiis b). Rubores, qui ad aures ex priori dolore fiunt, in febribus ſignum quidem ſacri ignis, qui exiſtit in facie. Sed & convulſiones ex iis incidunt cum privatione vocis & virium exſolutione.* Sed hæc eſſet admodum improbanda, nimirum ſi ei prædicta ſymptomata copularentur. Rubor etiam in faucibus, cervice ac pectore, in anginoſis ſolet eſſe admodum ſalutaris, ſi cum tumore multus appareat, de quo Hippoc. *in lib. 7. Aph. 49.* habet: *Ei, qui ab angina corripitur, ſi tumor & rubor in pectore ſupervenerit, bonum; extra enim vertitur ægritudo.* Et *in libr. 5. prognoſt. c) Si quibus vero fauces rubent, & cervix ſimul, hæ anginæ diutur niores ſunt, & maxime ex eis ſervantur, ſi & cervix, & pectus traxit ruborem, nec ſacer ignis intro recurrat.* In anginoſa tamen, quæ ab Hippoc. *in lib. 3. Epid. d)* deſcribitur; etſi lingua & collum & pectus una cum rubore intumuerit, nihilominus, quoniam tota inflammatio extra non fuit verſa, mortua eſt. Addamus in acutis morbis, ſi rubores in brachiis ac cruribus fiant eryſipelatodes, bonum erit; quippe quod naturam fortem eſſe, ac longius, ad ignobiles ſcilicet partes, noxios humores propellat. In febribus ardentibus, ſynochis malignis, non raro maculis rubris dorſum ac aliæ partes corporis infectæ ſpectantur, quæ quo copioſiores eo pejores, ni morbum minuant. Ceterum de his poſterius nos accurate, ubi ad prædictionem abſceſſus, tumores & exanthemata conſiderabimus. Colorem vero flavum fieri a bile flava, cutim afficiente, non eſt dubitandum. Ceterum ſolet eſſe aliquando bonus, ubi critice ad cutim flava bilis pellitur, cujusmodi fit in ictericis, de quibus in ſequenti capite agemus; aliquando malus & perpetuo, ubi non critice, unaque aliis malis ſignis ap-

Criſin futuram per ſanguinem e naribus vel per parotidas.

Rubores variarum partium quid notant.

Corpus color flavus unde & quid notat.

a) Hippocratis textus huc ſpectans legitur 1. Prorrhet. 165. & Coac. præſ. 183.
b) Text. 200. *c)* Pag. 45. lin. 12. *d)* pag. 1075. Ægr. 7.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 301 sur 615

©BIU Santé

apparentibus. De quo Hippocrat. *in* 1. *Prognoſt. a) text.* 10. de facie exitioſa loquutus, ſcripſit, *& color totius vultus viridis aut niger* & Galen. minus malum eſſe, vultum chlorum ſeu viridem videri, quam nigrum. In venenatis ſolent virides colores ſpectari, cum a ſumma humorum fiant corruptione. Ex quo Galen. *in libr.* 5. *de loc. affect. cap.* 7. quempiam meminit vipera demorſum, cujus corpus peracri calore infectum ſe vidiſſe teſtatur. Album vero & pallidum fieri, aut calore intus recurrente, aut quod corpora ſanguine frigido & pituitoſo abundant, ſed in acutis morbis corpora expalleſcere ſolent, nedum calore intus recurrente, ſanguinisque inopia, aut ipſo calore exſtincto, qui color propter hanc cauſam mortuis ſolet eſſe familiaris. Auctor. Coac. præſag. *b)* ait, *vultum pallidum eſſe exitialem.* Sed hoc erit cum aliis ſignis confirmandum. Pallor vero exſtincto calore qui fit, & pauco ſanguine, vel ex eo cognoſcitur, quod poſtea in lividum, & tandem nigrum mutetur, quod in emortuis corporibus facile ſpectari poterit, quæ primo putreſcunt, mox liveſcunt nigreſcunt; qualis ab Hippocrat. *in quinto Epidem. c) cap.* 5. *text.* 57. in eo, cui hepar jaculo percuſſum eſt, fuit obſervatus, de quo ait, *ſtatim color, qualis mortuorum, diffuſus eſt*, qui ſtatim obiit. De livido colore, & nigro, quid dicemus? peſſimos eſſe colores in morbis acutis, atque exitiales, qui non niſi a ſumma humorum putredine naſcuntur, aut calore nativo exſtincto. Sciunt Medici omnes praxin facientes, in acutis morbis in dorſo, lumbis, pudendis, naribus atque aliis partibus, maculas cum lividas tum nigras ſævam ac veluti peſtilentem putredinem humorum teſtari; inque peſte affectis has eſſe ita familiares, ut ex ipſis tantum merito peſtilens natura comprehendatur, quod inſpectis maculis lividis, aut nigris, in iiſce partibus corporis, ſed potiſſimum in pudendis, (quod ſignum ex Hipp. *in* 1. *Coac. præſag. d) ſec.* 2. *text.* 29. Thucydide, & Galeno peſtis proprium eſſe, quo inſpecto in emortuis corporibus, peſtem graſſari ſit dicendum, ut

Viridis.

Albus.

Pallidus.

Lividus.

a) Pag: 36. lin. ultim. *b)* Text, 212. *c)* Text, 61. pag. 1156. *d)* An Text. 66. aut 489?

©BIU Santé

ut Franciſcus Stabilis in particulari quodam diſcurſu de hac rehabito, doctiſſime demonſtravit) peſtiferam denotet corruptionem, ſummeque venenoſam. Hæc eadem ſigna in venenatis ſolent ſpectari, quod & Gal. *in lib. 6. de loc. affect.* nobis tradidit. Cum ſcripſerit *corpora, a venenis emortua, maculis lividis, nigricantibusque, infecta ſpectari.* Quare dicamus lividum colorem & nigrum eſſe fere perpetuo malum; etſi quandoque critice appareans hæ maculæ, quibus plures quoque ſervati fuerint, tamen hoc raro contingit, & illos non fidendum prorſus, ni coctionis ſigna apparuerint, viresque maxime conſtiterint; in aliis vero morbis, quippe non peſtilentibus, colores lividi calorem nativum ſuffocari denotant, atque etiam nigricantes. De quibus auctor Coac. præſag. *a) com.* 10. ait: *Quod ſi vel labrum, vel palpebra, vel naſus liveat, in propinquo eſt mors.* Quidam in morituris multis genas lividas obſervant. Extrema frigida, & livida, in acutis morbis propter eandem cauſam eſſe exitialia, poſterius, ubi de prædictione extremarum partium agemus, accurate demonſtrabimus,

Niger, quod hæ partes non niſi exſtincto calore liveant. Non minoris ſed majoris periculi erit color niger conſpectus, qui fiat a majori quoque nativi caloris exſtinctione, de quo Galen. *in* 1. *Prognoſt. com.* 9. ait: *At vero coloris mutatio peſſima eſt, quoties ad nigrum exſiſtat, utpote ſanguine refrigerato, quemadmodum ubi foras effuſus ſanguis congelatur.* Demum dicemus, nigrum lividumque colorem non ſolum a corruptela humorum, aut a caloris nativi exſtinctione, (quod omnium eſt peſſimum, quibus ita conſpectis mors ſit inevitabilis:) ſed conſpecti hi colores a venenoſa putredine, aliquando, ubi natura critice propellit, ſpem ſalutis nobis videntur polliceri; aut humore melancholico atro ad cutem transmiſſo, quæ transmiſſio ſi critica fuerit, bonum prænuntiabit: quo tempore neceſſe eſt, coctionis in humoribus ſigna illuxiſſe, & quæpiam item bona ſigna; quod ſi ita non fiat, magnum quoque malum minatur in acutis morbis. Sed quo pacto quis dignoſcere queat, nigrum colorem ex humoris decubitu factum, ab eo, qui emoriente calore fit, Gal. *in* 2. *prognoſt.* ita docuit: *Nam interdum pars nigreſcit, quia materia*

eo

a) Text. 212.

©BIU Santé

eo decumbit, interdum, quoniam moritur, ſed quoniam modo aliquis internoſcat, eam rem perſpicue judicabit; ſi enim facile ferre malum appareat, id eſt, facile ſe habeat æger, & item aliquod aliud ſalutare adfuerit ſignum, materiæ decubitus eſt; ſin contrarium, mortificatio. Atque hæc ſunt de coloribus, deque ipſorum judicio. Nunc unum reſtat, quod frequentiſſime accidit, intelligendum, quippe quid ægrotos felle ſuffundi in acutis præſagiat.

CAP. V.

Quid morbus Regius in morbis prænuntiet?

Quod ex ictericia in morbis plurimum veritatis capiatur ad futuram prædictionem, ideo ſigillatim de hac agendum duximus. Hunc vero affectum *morbum regium* aliqui appellant, quod in Aulis regum molliter curetur ludis, laſciviaque, per quæ mens exhilaretur; alii *arcuatum* a colore, teſte Celſo, arcus cœleſtis æmulo; *icterumque* a volucri galbula concolore; alii & *auriginem* a colore bilis auro concolore. Symptoma eſt in cutis colore vitiato, quod fit bile utraque ad cutem effuſa, hinc ex colore duplex ictericia ſpectatur, quippe flava & nigra, a flava quidem ac nigra bile, qua cutis ſuffunditur; cutis vero corporis eo humore, aut una cum ſanguine non excreto neque purgato accedente, aut ſola natura e viſceribus ad cutim protruſo. Quod Galen. *in* 4. *libr. Aphoriſm. Aph.* 62. ita docuit: *Morbus Regius ſit aliquando criticos, id eſt, judicatorie, natura in totum corpus, & præcipue ad cutem, flavam bilem deponente. Fit autem & hujusmodi caſus, hepate male ſe habente. Atque ejus affectiones malæ, ex quibus morbus Regius ſolet advenire, tres ſunt, tumor durus, inflammatio, & obſtructio. Aph.* 64. Quomodo vero hic affectus generetur, paulo poſt ita expreſſit, dicens. *Expurgatio enim in ipſo ſanguine, & bile translata ex ipſius venis ad meatus bilem recipientes, a Græcis* cholodochos *appellatos, ſive obſtructio fuerit in locis, ad quæ transfertur, ſive inflammatio aliqua, vel durus tumor, neceſſarium omnino,*

Morbi regii varia denominatio.

Unde producitur.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 304 sur 615

©BIU Santé

non expurgari ſanguinem, ſed una cum ipſo bilem per totum corpus differri, hinc morbum Regium generari. Ex qua quidem perſpecta generatione apparet, ictericiam in morbis neque omnem bonam neque malam eſſe, atque ex ipſo affectu quandoque ſalutem, quandoque mortem præſciri poſſe: exitium, ubi apparet, crudo plane morbo exſiſtente, cumque ſignis aliis malis; ſalutemque, eodem affectu conſpecto, ſignis coctionis antegreſſis, atque cum bonis ſignis. Sed cum iſthæc cognitio ad judicium prognoſtici magni ſit momenti, merito accuratius, quando & ſalutem, & quando exitium prænuntiat, dicendum. Primo bonam eſſe ictericiam in febribus dicimus, quæ fit, natura bilioſum humorem ad cutem critice propellente, quod hic motus ſit criticus, & ex recte juvantibus, judicantibusque. Hunc modum antecedunt ſigna coctionis, a ceterisque ictericis, non a natura critice excernente bilem craſſiorem, ſed aut veſiculæ fellis attractricis facultatis imbecillitate, aut ejusdem meatuum attrahentium, ſive pellentium, obſtructione, aut demum hepate læſo vel ab obſtructione, vel ab inflammatione, vel denique a ſcirrho, factis, diſtinguitur. Primo, quod in critica ictericia, urinæ neque ſunt ictericorum modo coloratæ, neque croceo colore tingentes, & fæces minime candidæ apparent, ictericorum ſignorum alterutro pathognomonico. Secundo, hypochondria, ſed potiſſimum dextrum, prorſus tumore & calore vacant. Tertio, coctionis ſigna præceſſiſſe. Quarto, ubi auriginoſus ille color in aliquo dierum decretoriorum illuxerit, atque demum æger recte pertulerit morbum, id eſt febrem, aut ex toto ſolverit, aut ſaltem aliquatenus. Quare criticus motus hic eſt, qui die critica & antegreſſis coctionis ſignis, incidit, ſine hypochondrii duritie, cum excrementis & urinis ſecundum naturam ſe habentibus, a translatione bilis craſſioris in cutem, quæ ad diſcutiendum contumacior eſt, ſiquidem tenuior abit in ſudorem, & per inſenſibilem tranſpirationem expurgatur: atque hoc eſt, quod Hippocrat. *in libr.* 4. *Aphoriſm.* 64. ſcripſit. *Quibus in febribus morbus regius ſeptimo, vel nono, vel undecimo, vel decimo quarto ſupervenerit, bonum, niſi dextrum Hypochondrium in-*

Prognoſticon ex Icteri dubium.

Quando bonum.

Icteri Critici notæ.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 305 sur 615

©BIU Santé

duruerit, alioqui non bonum. Hippocrat. itidem ſuperius *Aph.* 62. dixit. *Quibus in febribus morbus regius ante diem ſeptimum accidit, malum.* Quare regulam præſcripſit, ut bonus ſit ictericus color poſt diem ſeptimam, & ante nequaquam. Galenus in comment. binos eos jungens aphoriſmos talem judicii regulam fecit, dicens. *Ante ſeptimum quidem diem morbum accidere regium, malum omnino, poſt ſeptimum vero, optimum, niſi dextrum ilium obduruerit, id eſt, niſi aliquis malus affectus ex his, quos antea diximus, viſceri ſeu hepati acciderit.* Quare ex Hippocrate morbus regius bonus erit non ante ſeptimum, ſed poſt ſeptimum, neque id perpetuo, niſi ilium dextrum tumore prorſus caruerit. Significat enim hujusmodi color ictericus, naturam critice ad cutim craſſiorem bilem deponere, minimeque id fieri propter aliquem hepatis, vel veſicæ fellis, vel denique meatuum affectum. Diocles non voluit ictericiam a ſeptimo ex toto prodeſſe. Averrhoes *in libr. 4. collig. cap.* 82. ſcripſit, ſe in locis calidioribus vel etiam die quinto criticam bonam ictericiam vidiſſe. Idem & Celſus: ac vel etiam Plinius, hiſtoricus naturalis, auſus eſt ab Hippocrate diſſentire, cum *in lib. 26. hiſt. natur.* ita ſcripſerit. *Hipp. Icterum ante ſeptimum diem in febre mortiferum ſignum eſſe docuit. Hos ſcimus vixiſſe aliquos etiam ab hac diſparatione.* Sed Plin. eſt falſus; cum Hipp. non mortiferum eſſe, ſed malum, ante ſeptimum in febre morbum regium conſpici, dixerit. Sed ratio quidem videtur Hippocrati non favere, cum idem ſit, dicere ictericiam poſt ſeptimum diem videri in febribus, bonum; & ante hunc diem, malum; perinde ac ſi dixerimus, bilem craſſiorem in febribus bonam eſſe poſt ſeptimum ad cutem critice demandari, & ante hunc diem, malum. At aliquis dicet bilem hanc poſſe ante diem ſeptimum & concoqui a natura, & propelli ad cutem, ex quo ante hunc diem ictericia non erit mala. Reſolvemus conciliantes hos medicinæ proceres, quod fieri quandoque poteſt aut ratione loci calidioris, aut temporis, corporis humorem bilioſum ante ſeptimum concoqui, & decretorie expelli ad cutem, veluti idem humor per id tempus concoctus ſolet non raro per ventrem decre-

Quo morbi tempore bonus malusve Icterus, & cur.

Autorum ab Hippocrate diſſenſus.

Icterum.

Conciliatio.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 306 sur 615

©BIU Santé

torie expelli, aut evomi, aut per ſudorem. Hippocrat. tamen regulam conſtituit, quod ictericia poſt ſeptimum, ſeu ſeptimo, & non ante, optima ſit, quod plerumque eo modo recte fiat, atque etiam quod biliosus hic humor craſſior, qui ad cutem deponitur, raro ante ſeptimum probe coquatur, & cum crudo humore exiſtente non poſſit critice & utiliter expelli, idcirco prudenter ſtatuit, bonæ ictericiæ terminum eſſe a ſeptima die. Neque ignoravit Hippocrat. quosdam auriginoſos ante hunc diem conſpectos ſanitati fuiſſe reſtitutos. At non ſcripſit quosdam ſexto die auriginoſos, ſed tamen alia purgatione adjutos, evaſiſſe. De quibus *in primo Epidemior. com. 2. a) text. 65.* ita habet. *Erant qui ſexto die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio profuit per veſicam, vel turbata alvus, vel larga ſanguinis eruptio, ut Heraclides, qui apud Ariſtoclidem decumbebat, cui per nares ſanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per veſicam eſt purgatus, vigeſimo autem die judicatus, longe aliter ac Phanagoreon ſervus, qui, cum ipſi horum eveniret nihil, periit*: quod *in quarto de ration. vict. in acutis b) text.* 8. confirmavit, cum dixerit: *Cum rigore, in biliosa febre, ante ſeptimum, morbus regius febrem ſolvit.* Forte & ii, quos Averrhoes, Celſus, Plinius & alii ante ſeptimum ſanatos viderant, alias evacuationes habuerant, illisque adjutos evaſiſſe credendum eſt.

Galeni ſententia.

Galen. vero regulam non in die conſtituit, ſed in concoctione humorum, ſiquidem ait, regulam bonarum excretionum cognoſcendarum, ut dictum eſt, eſſe concoctionem; quæ ſi citius appareat, etiam ante ſeptimam diem ſi conſpiciatur in regio morbo, bonum erit: ſed quia craſſior bilis, cujusmodi eſt, quæ icterum facit, raro aut nunquam in noſtro hoc cœlo (quod forte in calidioribus locis nihil prohibet aliquando fieri poſſe) minus quam ſeptem dierum ſpatio excoquitur; quare criticus morbus regius ſalutem oſtendit, ſi diebus ſeptimo, aut nono, aut undecimo, aut decimo quarto apparuerit, dextro hypochondrio minime indurato. Hippoc. etiam (ut nuper meminimus) *in lib. 7. de vict. ratione in acut. c) text* 8. hæc

a) Pag. 951. b) Pag. 402. lin. 49. c) Loco modo allegato.

©BIU Santé

hæc habet: *In biliosa febre, morbus regius cum rigore ante septimum diem enatus, morbum solvit, si vero absque rigore præter temporis occasionem supervenerit, pernicioſum:* quod idem a nobis prædictum, & declaratum, ostenditur, quando in febribus biliosis, ut alias a nobis demonstratum est, rigores judicatorii appareant, testantur bonam aliquam vacuationem futuram, aut expulsionem, aut depositionem humoris ad cutem, aut ad aliam partem ignobilem, de quo Hippocrat. merito *in* 4. *Aph.* 58. scripsit: *si febre ardente laboranti rigor superveniat, febris solvitur.* Bona quandoque est etiam sexta vel alia die, ubi una aliqua alia vel plures excretiones biliosæ apparuerint. Cujusmodi Hippocr. *in* 1. *lib. Epid. com.* 2. *a) text.* 65. ut dictum est, observavit. Addamus, nos debere judicium ex ictericia bonum cum aliis bonis signis confirmari. Sed age dicamus, quando ictericia mala & exitialis sit. Plerumque, ait Hippoc. *b) text.* 18. ante septimum visa est mala, non tamen dixit esse mortiferam, ut quibusdam visum est. Sed cum non bonis signis, nullaque alia copiosa vacuatione, exitialis erit, si ante septimum appareat. Cujusmodi fuit in *Bali filio* teste Hippocrat. *in libr.* 7. *Epidem. text.* 19. & *in Marito Lechus*, qui prope *Sitodochi* ædes habitabat *c)*, non parum damnanda. Quod Galen. *in lib.* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 5. ita expressit: *Nullum abscessum nedum auriginosum ante concoctionem proficere, is enim impeditam significat bilem, quo minus ex viscere expurgetur, & evacuetur per ventrem, vel propter oppilationem ejus, vel inflammationem; morbo autem concocto decretorie interim natura ad cutem excrementum reponit, cum quorundam aliorum humorum, tum flavæ bilis.* Quare crudo morbo exsistente, mala est, & hinc sexto die, quod tunc non concoctus sit morbus, malam esse dicimus, cumque signis cruditatis, verendam, & cum malis aliis signis inspectam, prorsus exitialem, Cujusmodi fuit, quam *Hermocrates* habuit, qui obiit eo morbo. De quo Hipp. *in* 3. *Ep. d)* 1. *text.*

Icterus quinam malus.

Quo tempore apparens.

a) pag. 951. *b)* Lib. 4. Aphor. 62. & lib. de Crisibus p. 53 & lib de vict. rat. in acut. p. 402. lin. 49. *c)* Lib. 4. Epidem. text. 25. p. 1130. *d)* Ægr. 2 pag. 1062.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 308 sur 615

©BIU Santé

1. *text* 5. *Quinto die reddidit tenues urinas, ſuſpenſionem habebant, nec ſubſidebant, ſub noctem deliravit. Die ſexto auriginoſus evaſit, omnia exacerbata ſunt, mente non conſtabat.* Addidit Hippocrat. malas nedum eſſe ante ſeptimum diem, ſed poſt ipſam etiam, ubi dextrum. Ilium obduruerit, ictericias, ſtatuit *lib.* 4. *Aph.* 64. qui ita habet: *Quibus in febribus morbus regius ſeptimo, vel nono, vel undecimo, vel decimo quarto, ſupervenerit, bonum: niſi dextrum ilium obduruerit alioqui non bonum.* Cum hypochondria tenſa, & dura ſint, adhuc etiam, ſi una dolent, ſine dubio morbum regium fieri non a natura excernente humorem ad cutem, ſed propter affectum illud viſcus, aut inflammato ſcilicet jecore, aut obſtructo, aut in tumorem ſcirrhoſum elato. Qui affectus perpetuo malum denotat, atque una cum malis ſignis, exitium. Nam ictericia ex hac cauſa ſine febre quoque periculoſa admodum eſt, ex Hippocrat. *in ſexto Aphoriſmorum* 52. ita ſcribente: *Morbo regio laborantibus, ſi fiat hepar durum, malum.* Multoque magis augebitur mali judicium, in febribus apparente ictero, quando febris calore digerat, & diſcutiat plurimum illius humoris, cutem defœdantis; qui cum perſeveret, cauſam ſane, a natura minime vincibilem, adeſſe denotat. Cujuſmodi Hippoc. obſervavit in *Marito Lechus*, de quo *in lib.* 4. *Epidem.* a) ita ſcripſit. *Maritus Lechus, qui prope Sitodochi ædes ictericus, ad quem ſeptimo die veni, octavo moriebatur, neque urinam, neque dejectionem dimittens, hypochondria magna & dura & ſpiritus denſus.* Verum in omnibus auriginoſis attendendum erit, num præceſſerint ſigna coctionis, an quæpiam ſigna mala illuxerint, hoc enim & crudo morbo exiſtente, ſi aurigo fiat, exitiale eſt; veluti cum antegreſſis coctionis ſignis, atque cum bonis ſignis, nullo tumore in illis conſpecto, perpetuo, quovis etiam die ictericia apparuerit, ſalutem prænuntiat: ſed hiſce notis, quod ante ſeptimum appareat raro, merito Hippoc. affirmavit, ante ſeptimum regium morbum malum eſſe. Supereſſet, abſoluto ſermone de prædictione ex colore corporis mutato, agendum

a) Text. 25. p. 1130.

©BIU Santé

dum de ejuſdem corporis calore quoque mutato, de quo cum accuratius *in lib. 2. text. 63.* ſcripſerimus, nihil ſane aliud dicemus. Ex quo ad ſingulas partes corporis ſpectandas deſcendamus, cum ſatis cum a toto corpore, tum a tota facie, præſagium perſcrutati fuerimus.

CAP. VI.

De prædictione ex faciei mutatione in morbis.

Ut e ſingulis quoque partibus præſagium venemur, a facie exordimur, de qua etſi nuper plura ſcripſerimus, nunc pauca quoque, quaſi ex dictis quædam præcipua ad prædictionem colligentes, addemus. De qua primo Hippocrat. *in libro primo Prognoſt. a) text.* 8. ſcribit: *Conſiderari convenit hunc in modum per morbos acutos principio vultum ægroti, ſit ne ſimilis bene valentium, potiſſimum ſui: Ita enim optimus erit: ſi vero quam maxime contrarius ſimili ſit, exitioſiſſimus eſt.* Gal. *in com.* ait; *Conferendas eſſe partes affectas cum bene valentibus, quæ ſi ſimiles appareant, bonum, veluti contrarium ex diſſimilibus prædicitur.* At breviter dicamus. Ex facie ſalutem ſperari, quæ in acutis prorſus ſimilis benevalentium appareat. Significat enim morbum neque vehementem, neque malignum admodum eſſe. Facies ſanæ ſimilis bona.

Ex mutata vero facie, quod ad habitum ipſum ſpectat, extenuata, in morborum non principiis, ſed ubi indies magis progreſſus ſit, quicquam certi non habetur, neque etiam, ut Hipp. in eodem libro *a)* meminit, ſi talis non ex morbo, aut ex alia externa quapiam cauſa mutata apparuerit, ſcilicet ex immoderata animi paſſione, vigilia, aut alvi dejectione, aut fame, ſive inedia, aut animi paſſione, qua antea fuerit uſus; a quibus ſane cauſis ſæpius facies extenuatur. Proinde quicquam certi ad prædictionem iſthæc faciei ab iſtis cauſis facta extenuatio non habebit. Diſſimilis incerti prognoſtici.

Ex colore vero, facies coloratior quandoque bona erit, utpote cum nobis criticam ſanguinis excre- Colorationquando bona.

a) P. 36. lin. 26. b) Prognoſt. p. 37. lin. 1. &c.

©BIU Santé

cretionem e naribus futuram prænuntiat, quod quidem firmius denotare ſperabimus, ſi notæ fluxuri e naribus ſanguinis aderunt. De quibus *in quarto libro Coac. præſag. a) text.* 30. ſcriptum eſt. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor ſit ſanguinis.*

Nonnunquam hæmorrhagiam narium notat, & quando.

Sed aliæ omnes erunt attendendæ ſimul, cujuſmodi eſſe ſolent, ſplendores & fulgores, caliginesque, oculis obſervari, cum facie rubra, capitis non raro dolor tenſivus, & gravans, hypochondria tenſa ſine dolore, difficilis reſpiratio. Quod præſagium olim Galen. in *juvene Romano* coram Romanis multis Medicis habuit, de quo *in libr. de præſag. text.* 13. *ad Poſthumum* hæc habet: *Dum Medicis hæc admiranda videntur, æger lecto ſe ſuſtulit tanquam proſiliturus, interrogatusque, cur exſilire voluiſſet, cum nihil adeſſet, ob quod id facere debuiſſet: rubri coloris ſerpentem, per laquearia repentem, a ſe viſum expaviſſe reſpondit, ne ſi aliquo modo aberraſſet, ſupra ſe ferretur, atque idcirca e lectulo aufugere velle: reliquis nihil ad futurum ſanguinis fluxum conferre viſum eſt; mihi vero cum alia ſingula perpendenti, tum ruborem, qui prius in dextra naſi parte ad malum uſque obſcurus fuerat, auctum valde intuenti, ſanguinis paulo poſt e dextra nare fluxuri, manifeſtum id attulit indicium.* Ceterum, ut jam dictum eſt, cetera alia ſigna fluxuri ſanguinis cum rubra facie erunt attendenda, omniumque maxime ſigna coctionis. Nam in crudo morbo raro recte ſanguis erumpit, & plerumque ſtillatim, quæ vacuatio in ardentibus febribus, omniumque maxime in phreniticis, eſt ſuſpecta. Addamus rubram faciem abſceſſum aliquando poſt aures, ſcilicet parotides, ſignificare, de quibus Hippoc. intellexiſſe *in 6. Epid. b)* 2. 18. *text.* 60. Gal. voluit, cum dixerit. *Ita vero ſe habent ex his plurimi & valde rubentes, & natura albidioris modi, neque de naribus ſanguis erumpit aut paucus erumpit*, & Gal. in *com.* ait: *Iſtis valde rubentem faciem habentibus, cum ſalubris ægritudo perdurat, per abſceſſus judicationem fore ſperandum eſt, niſi de naribus ſan-*

Aliquando parotides,

a) Text. 142. b) Sect. 2. text. 11. p. 1169.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 311 sur 615

©BIU Santé

ſanguinis profluvium redundantem ſanguinem evacuatione prævertat, qui in aliquem articulum impetum facturus erat. De hac itidem auctor *Prorrh. a) in lib. 3. text. 73.* hæc habet. *Quibus comatoſa, faſtidioſa, hypochondria dolentia, & vomentia exigua, in iis parotides excitantur; antea autem faciei ſigna;* & Galen. *in comment.* ait: *Ante parotidum generationem faciei ſigna conſiderare oportet; ſunt hæc, rubor, tumor præter naturam, oculorum humiditas, caliginoſa viſio, & quæcunque talia.* Colligamus itaque faciem rubram non raro bonam ex accedenti eſſe, criticumque ſignum dici, ubi nimirum e naribus ſanguis eſt fluxurus. Plerumque vero apparet hæc facies in acceſſionum vigore, præſertimque in ſynocho, & ardenti febre, aut ubi pulmonum adeſt inflammatio, in qua maxillæ (teſte Hipp. *in 2. lib. Prognoſt. b)* ruborem contrahunt. At ab hac ſola facie nihil certi ad prædictionem habetur, niſi ejus indicium aliis, vel bonis, vel malis, ſignis fuerit confirmatum. Atque hæc de bona facie: nunc de mala, quod ex eadem mutata præſagiri poteſt.

Primo ait Hippocrates *in primo Prognoſticor. c)* eam, quæ nulla externa cauſa concurrente, principio morbi, diſſimilis a recte valenti evaſit, mali eſſe indicii, atque maxime contrariam eſſe pernicioſam, in acutisque morbis exitium portendere. Cujuſmodi eſt, in qua (ait Hipp. *d) naſus eſt acutus, cavi oculi, adſtricta tempora, aures frigidæ contractæque, & fibræ earum verſæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida, & color totius vultus viridis, aut niger, aut lividus, aut plumbeus.* Hanc enim faciem cadaveroſam merito Medici appellant, quæ ſi in principio morborum acutorum, quippe intra triduum, appareat, pernicialis erit.

Tumidam quoque eandem viſam in morbis quibusdam longis, hepate refrigerato, vitiataque ſanguificatione, obſervamus, non minusque in pthiſicis, & ſuppuratis, quando in ipſis fere moribundis conſpici ſoleat. De rubra vero facie, quæ mala eſt, Auctor *Prorrheticorum e) in libr. ſecundo: text. 14. Facies*

a) Lib. 1. text. 165. b) pag. 42. lin. 31. c) pag. 36. & 37. d) Prognoſt. p. 36, lin. 30. e) Lib. 1, 49.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 312 sur 615

©BIU Santé

cies bona cum mœſtitia multa, malum: & Galen. ait in *commento*, ſignificare calidam affectionem, exurentem ſanguinem, ex quo facies illa florida quibusdam credatur propria melancholici affectus. Sed in rubra facie attendenda erunt alia ſigna, quæ ſi mala fuerint, pernicialis erit. Nam cum malis ſignis rubra facies aliquando phrenitidem oſtendit, & exitioſam, quæ in convulſiones deſinit. Nam ſi una cum rubore faciei adſit intuitus ferox, delirium, aut aliquod phreniticum ſignum lethale eſt. De qua *in Coacis præſagiis a)*. *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo ſuppreſſa, feroci aſpectu, rubore in facie efflorescente, in poſteriorem partem convelluntur*. Sed alias *text.* 7. demonſtratum eſt, has convulſiones eſſe lethales. Cum vero præter calorem etiam colorem flammeum habet, pejor adhuc erit, cum malis ſignis. De his enim Auctor *Coac. præſag. b)* 1. *text.* 33. ſcribit. *Rigores, quibus multa in ſomnum inclinatio juncta eſt, utcumque lethales ſunt, quod ſi in iis facies flammæ modo exardeſcit cum ſudore, malignum eſt.* Sed melius hoc expreſſum eſt *in* 2. *libro Prorrheticorum c)* hiſce verbis: *Æſtuoſi rigores quadantenus pernicioſi, inflammans quoque cum ſudore facies in his mala*: & Galen. *in commento text.* 60. ait: *Neque ignoramus flammantem, ſine rigore, & cum ſudore, faciem malum eſſe ſignum, quoniam & unum ex judicatoriis ſudor ſit, cum igitur non judicaverit, malignitatem morbi oſtendit.* Quare cum ſigno aliquo judicatorio, veluti cum ſudore aut vomitu, aut alvi fluxu, aut ſanguinis vacuatione, facies flammea, ſignum erit malignitatis, & plerumque lethale: ſed age addamus faciem rubram apparere in pulmonariis; ſed ruborem in iis maxillæ contrahunt, ex quo in febribus ſigno merito ſuſpicamur, aut peripneumonicos fieri, aut ſuppurari. Hippocr. enim *in ſecundo prognoſt. d)* ait: purulentos habere maxillas rubras; idemque & in pulmonia ſpectari, docuit Galen. *in* 1. *lib. prognoſt. comm.* 3. *Indicat enim fuliginem ſanguinis in pulmone ferventis, quæ eo conſcendit propter rectum ſitum, recipiturque in laxitate, & raritate & tenuiſſima maxillarum cute, ceu per*

a) Text. 162. *b)* text. 7. *c)* Lib. 1. text. 67. *d)* pag. 42. lin. 31.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 313 sur 615

©BIU Santé

per vitrum oculis repræſentante ruborem. Qui quidem color in iis, ſi una cum malis ſignis, & præſertim judicatoriis malis, id eſt, non judicantibus, appareat, mortem præſagit. De quo auctor Coa. præſ. *a) in 2. lib. text.* 33. ſcripſit. *Quibus vero faſtidia cibi accedunt, & ſudores cum bono faciei colore, & liquida alvo ac dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum morum intereunt, poſtquam longius ægrotaverint*; veluti *uxori Policratis* evenit, de qua *in lib. 7. Epidem. b)* ſcriptum eſt. *Tuſſis & excretio ſtatim ab initio ſimilis purulentis, intus circa arteriam, & fauces ſibilus erat. Facies boni coloris, in genis rubor non abunde coloratus, ſed moderate floridus.* Hæc fuit prior peripneumonica, poſt ſuppurata, atque demum obiit tabida. Maxillarum itaque rubor aſſiduus in longis lentisque febribus, aut pulmonis inflammationis, aut ſuppurationis, ac demum ad tabem proficiſcentium, erit ſignum, modo tuſſis vel etiam leviſſima & inanis adfuerit: adde, modo hæc febris habeat inæqualis caloris exacerbationes, nunquam tamen immunes.

Maxillarum rubor in longis morbis quid notat.

CAP. VII.

De prædictione ex oculis.

EX oculis quoque judicium prognoſtici venemur, idque accuratius, quod in prædicendis eventibus morborum inter partes corporis primatum obtineant. Juxta illud divini Hippoc. præceptum: *c) oculi ut valent, ita & corpus, & color in deterius aut melius labitur.* Si quidem oculi recte valentes, & robuſti, corpus quoque recte valere indicabunt. Nam, teſte Galeno *in commento*, ſi bene colorati oculi ſint, totum corpus ſalubriter ſe habère ſignificant. Ceterum, ut nos totum, quicquid ad morborum, ſalutis & mortis, prognoſticum facit, ordine ſcribamus, primo oculos ſalutem pollicentes, & poſtea exitium, accurate conſiderabimus.

Pri-

a) Text. 67. *b)* Text 9. p. 1211. *c)* Lib. 6. Epid. Sect. 4. text. 26. p. 1181.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 314 sur 615

©BIU Santé

Oculi quinam boni, & ſpem ſalutis pollicentur.

Primo itaque dicemus, oculos bonos videri, & ſpem ſalutis non exiguam polliceri, qui recte valentium magnitudine, figura, ſitu, colore, motu, viſione, & ſplendore ſunt ſimiles; ſiquidem optimi & robuſti perpetuo boni ſunt indicii, hique ſunt, qui florido colore (teſte Galeno in *nuper citato comment.*) ſpectantur, pleniori mole, & ſplendidum humorem habent. Hos robuſtos ac optimos vocat Galen. propterea, quod iſtud fiat ex plurimo animali ſpiritu luminoſo, qui e cerebro in oculos proficiſcitur, ac e contrario infirma ex morbis corpora non ſic pati, nobis indicant, neque exinde multum periculi præmonſtrari. Quare boni ſunt ſimiles recte valentibus, & floridi coloris, pleni, ſplendidi, eminus, & ante, & in aëre ſine moleſtia luminoſum videntes, palpebras recte aperientes, & claudentes, nullo rubore, livore, aut nigrore infecti, ſine lachrymis atque ſine excrementis, quæ *lemas* appellant, ipſorum angulis adhærentibus. Hi enim perpetuo boni exiſtunt, cum caput ſpeciatim, tum reliquum corpus recte ſe habere indicantes: ſed ut ſecurius ex ipſis judicetur, alia ſigna conſpecta ſimul erunt conſulenda, quæ ſi bona ſint, procul dubio ſalutem prædicemus. Soli autem oculi non valent judicium præmonitrare, neque quicquam certi, cui tantum ad prognoſticum ſit fidendum, habent. Cum in aliquibus febribus continuis aliquando boni oculi appareant, cum tamen febris ad exitium inclinet; hoc tamen raro accidit, quippe oculos recte ſe habere, ægro ad exitium tendente. Proinde ex bonis oculis plerumque non levis futuræ ſalutis ſpes habetur. At non modo hi boni crediti, ſed etiam aliquando mali, poſſunt ex accidenti tamen ſalutis nobis argumento eſſe futuræ: utique lucem refugientes, eamque ferre nequeuntes, lachrymantes, intenſe rubri, ſplendidi, caliginoſi, obtuſi, hebetes, diſtorti, tumidi, cavi, clauſi, ſi ita ex criſi futura fiant. Ab his excipio, qui ita non ex morbo redduntur, ſed extrinſecus fiunt, a quibus quicquam certi habere nequimus, quos ex eo cognoſcimus ita eſſe mutatos, quia tales ſtatim in principio mutati appareant, qui per id temporis minime poſſunt critice mutari, ex quo Hippocr. *a*) ait, triduo aut

a) pag. 37. lin. 10.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 315 sur 615

©BIU Santé

aut quatriduo ex morbi vi oculos malos fieri ac conſpici. Externæ quoque cauſæ facile ab ægrotis intelliguntur. De his Gal. *in* 1. *prognoſt. comm.* 2. *text.* 80. ita habet. *Igitur ex multa vini potione, nonnunquam, & vomitione vehementi, inter initia morbi, lucem refugiunt, itidem lachrymant, & pervertuntur oculi, aut ſublimes fiunt, aut tument, aut venulas habent rubras.* Ubi vero criſis eſt futura, natura quippe ac morbo invicem colluctantibus, in oculis mala iſthæc concitantur ſymptomata; lachrymantur enim exempli gratia ipſorum alii aliquando, ſanguine critice e naribus fluxuro; de quo Hippoc. *in lib.* 1. *Epid. a)* ita habet: *Quibus in febribus acutis atque adeo ardentibus ſpontaneæ effluunt lachrymæ his* (ſiquidem reliqua non ſint exitialia) *enaribus ſanguinis eruptio exſpectanda; ſi etiam alia pernicioſe non habeant: nam his, qui incommode habent, non ſanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Sed diſtinguamus lachrymas in voluntarias atque in non voluntarias, quas & ſpontaneas vocat; hæ cum ſighis criticis criticam ſanguinis eruptionem indicant, & illæ quippe voluntariæ nunquam quicquam certi ad Prognoſticum præmonſtrant, quod Hippoc. nobis expreſſit *in* 4. *libro Aphoriſmor.* 52. ita ſcribens. *Quicumque in febribus, vel in aliis morbis, ſponte lachrymantur, nihil abſurdum: quod vero non ſponte, abſurdius, aut abſurdum*, uti Galeno in *commento* viſum fuit. Sed ne Hippoc. ſententia obſcuretur, quod in hoc Aphoriſmo dixerit, ſponte lachrymantes nihil abſurdum, quod vero non ſponte, abſurdius: & ſuperius in loco citato, ſpontaneas effluentes lachrymas, ubi non criſin, mortem ſignificare: & *in* 6. *Epid. b) lachrymæ in acutis male habentibus ſpontaneæ, quidem bonæ; involuntariæ defluentes, malæ*; difficultati occurremus, dicentes ſpontaneus bifariam lachrymas intelligi: uno modo, ubi nullo intercedente ægrotantium deſiderio defluunt, & hoc eſt, quod Hippoc. ſponte & ſpontaneas appellat, quæ invitis ægrotis effluunt ſponte, id eſt, abſque ægroti voluntate; altero modo ſponte effluere dicimus, ubi ægrotis ita volentibus effluunt. Gal. vero *in* 1. *Epidem.*

Lachrymarum diſtinctio & quid in acutis morbis notat.

a) Sect. 2. pag. 956. b) Sect. 1. text. 16. pag. 1165.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 316 sur 615

©BIU Santé

comm. 1. *text.* 131. Hippoc. lib. comm. non dixit ſpontaneas, ſed involuntarias, quo clarius & verius ſententia & veritas explicatur. Sed *ſponte* aliquando ad ægrotum, & aliquando ad morbum refertur. Sed, uno verbo, diſtinguamus lachrymas in voluntarias, & in involuntarias, quas quandoque ſpontaneas dixit Hippoc. *a*) *comm.* 2. *in text.* 80. quod ſponte, ut dictum eſt, nullo ægroti intercedente deſiderio, effluant; & illas non ſpontaneas, quæ ex ægrotis utpote fiant. Sed de his ſatis. Ad propoſitum reverſi dicamus, voluntarias lachrymas quicquam momenti non habere ad futurum Prognoſticum, atque ita in morbis acutis ægrotos lachrymare, ait *in* 4. *Aphoriſmorum b*) Hippoc. nihil abſurdum, nullumque malum ſignificare, & merito quidem, cum non ex morbo, ſed ita volentibus ægrotis, effluant.

Lacrymæ voluntariæ.

Involuntariæ vero, quæ invitis ægrotis exeunt, perpetuo malæ, niſi criſin portendant ac antecedant. Atque hoc eſt, quod Hippocr. *in* 1. *Epid. c*) *text.* 85. de his ita ſcripſit, Galeno ſic *in commentario* ſcribente. *Quibuscunque in acutis febribus, magis autem ardentibus, involuntariæ lachrymæ cadunt, his denaribus ſanguinis profluvium exſpectandum eſt, niſi alia pernicioſe habeant: in male autem habentibus non ſanguinis profluvium, ſed mortem ſignificant.* Sed ut lacrymæ criticæ judicentur, neceſſe erit, ad hoc, ut optima ſit criſis, coctionis ſigna fuiſſe antegreſſa: atque hæc ſunt criticæ nullo modo in morbis damnandæ.

Lacrymæ involuntariæ.

Lacrymæ criticæ.

Idem ſæpius demonſtrant fulgoris motus oculis apparentes, obtuſiones, ac rubores in oculis, quæ oculorum ſigna, itemque lacrymas, Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 11. inter notas ſanguinis fluxuri recenſuit, ita dicens: *Propria vero ſigna profluvii ſanguinis, quidam fulgoris motus oculis aparentes, quoniam humor eſt flavus; obtuſiones autem, quoniam multus, & totus ſimul elatus ad ſuperiora ſpiritus meatus obſerat, ita ut & oculi lachrymentur, ob fluxus multitudinem, quod etiam accidit in inflammationibus oculorum.* Eodem modo rubidi aliquando viden-

Sanguinis fluxuri ſigna ex oculis.

a) Lib. 1. Epidem. Sect. 2. p. 956. *b*) Text. 52. *c*) Sect. 2. p. 956.

©BIU Santé

dentur, cum malis nonnunquam & naribus. Hebetudines itidem oculorum ſolent aliquando eruptionem ſanguinis e naribus denotare, ſi modo etiam caput doluerit, quod Hippocr. *in* 1. *Prognoſt.* *a*) *text.* 32. ita habet: *Accidit his in prima circuitione e naribus fluor, atque admodum juvat, ſed requirendum eſt, num doleat caput, an hebetudines ſubeant oculorum, ſi quid horum fuerit, eo tendet.* Non minus etiam ex perturbatione ad ſplendorem oculorum, una cum ſurditate capitis, gravitate, atque hypochondrii tenſione, profluvium ſanguinis ſignificari, in *Coacis præſagiis b*) habetur. Oculos vero rubentes illud idem ſignificare, docuit primo Auctor Prorrhet. *in lib. c*) 3. dicens, *Cervicis dolores, impenſe rubri oculi, ſanguinis eruptionem oſtendunt.* De quibus etiam in Coac. præſag. *d*) *ſect.* 2. *text.* 8. ita ſcriptum eſt. *Quibus caput dolet, ſtupore detentis, doloroſis, prærubro oculo, ſanguinem profundunt e naribus.* Sed hoc perpetuo verum erit antegreſſis ſignis coctionis, quoniam in principio, crudo quidem exſiſtente morbo, oculi rubri nunquam bonum prænunciant: ſed de hoc paulo poſt accuratius. Aliquando etiam pervertuntur, & diſtorquentur ex futura criſi oculi, veluti contigit ei, qui in *Dealcis horto* decumbebat, de quo Hippocr. *e*) *Nono ſuperriguit, febris acuta, ſudavit, infrixit, deliravit, dexter oculus diſtortus erat, lingua arida, ſitibundus erat, inſomnis* & Galen. *in comm. Nam quod deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt, quæ ſolent in judiciis evenire.* Clauſi etiam oculi, ſubinde conniventes, aliquando ſanguinis eruptionem ſignificare *in lib.* 3. *Coac. præſag. f*) *text* 2. in hunc modum legitur. *Qui in febre continua muti jacent, clauſis oculis, ſubinde conniventibus, ſiquidem e naribus ſanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad ſeipſos redeant, ſervantur: quod ſi nihil horum evenerit, in difficilem ſpiritum redacti, brevi moriuntur.* Siquidem hæc plurimum humorum in caput ſublatum demonſtrant, atque ubi ſequitur inſignis purgatio, critice ſervantur: natura quippe excretione copioſa ab ea humorum mul-

a) Pag. 38. lin 46. *b*) Text. 195. *c*) Lib. 1. text, 137. *d*) Text. 166.
e) Lib. 3. Epidem. Ægr. 3, pag. 1066. *f*) Text: 77.

©BIU Santé

Oculi ante crisin non vero solent mutari.

multitudine sublevatur. Quare oculi non raro vel etiam motus eorum mutati, vitiumque patientes, crisin solent antecedere, non esseque propterea hæc oculorum symptomata mala, sed critica bona denotare, quorum judicium confirmabitur, si nullum una malum signum illuxerit, atque antea fuerint conspecta coctionis signa: quæ omnia ni una fuerint visa, nedum mala sed plerumque perniciem significantia signa ostendunt. Tria vero criticis bonis signis observantur, primum signa coctionis antegressa, alterum mala alia signa non illuxisse, ac tertium, ægros ab aliquibus subsecutis vacuationibus fuisse non parum juvatos; & hoc est, quod Hippocrat. *in* 1. *Epidem. a) text.* 85. de lachrymarum præsagio locutus, dixit: *lachrymas involuntarias in acutis morbis sanguinis eruptionem significare, nisi alia pernicioſe habeant. In male autem habentibus, non crisin, sed mortem.* Sed age tempus est, ut ex oculis quoque exitium præsagiamus, cum de oculorum signis salutaribus satis scripserimus.

Oculi quomodo exitium præsagiunt in morbis.

Malum itaque & exitiosum est in acutis morbis, malos oculos spectari, cujusmodi sunt lucem refugientes, lachrymantes, rubri seu inflammati, quorum in albo venulæ intensæ rubeant, liveant, aut nigricent, feroces seu fixi, seu torvide spectantes, hebetes, delassati, debiles, seu non robusti, cavi, tumidi, prominentes, consumti, emarcescentes, squalidi, pulvisculosi, clausi, semiclausi sive suspicientes, palpebris non connventibus, sublimes, instabiles, concreti, stupidi, minus, nimis splendentes, obscurati, seu obtenebrati, splendore carentes, & in quibus pituitosum excrementum spectatur. Hos enim oculos perpetuo malos, nunquam per se bonos esse, ex infra allegandis locis patebit, ni aliquando, quatenus accidit, critice natura & morbo colluctantibus, hos ita fieri, crisin prænuncient, inter criticaque signa recensentur, quæ quomodo distincte cognoscantur, nuper a nobis monstratum est.

Hæc omnia oculorum signa itaque suspectum acutorum morborum judicium reddunt. Quorum quædam plane sunt exitialia, utpote venulas in albo oculi lividas & nigras videri, ægro-

a) Sect. 2. p. 956.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 319 sur 615

©BIU Santé

ægrotos non videre & non audire, oculos omni ſplendore eſſe deſtitutos, & omnia nuper dicta cum exitiali aliquo ſigno, omniumque maxime in die judicatoria conſpecta, cum ſignis judicatoriis non judicantibus. Sed præſtabit, ut de ſingulis oculorum hiſce ſignis agamus, & primo prodamus ſigna oculorum præcipua ad exitium prædicendum, quæ *in* 1. *libro Prognoſtic. a) text.* 35. Hippocr. ita eſt complexus, dicens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illachrymentur, aut pervertantur, aut alter altero fiat minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas aut nigras venulas, aut pituita appareat circa obtutum, aut ſublimes tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, aut obtutus ſqualidus, & ſine ſplendore, vel totius vultus color evariet. Hæc omnia mala eſſe & exitioſa, cenſendum eſt.* Addamus ſi non ab aliqua cauſa externa hæc fuerint, utpote, neque a vigilia, neque inedia, neque immodico alvi profluvio, neque ebrietate, neque ab aliqua alia ſimili cauſa. Sed, ut dictum eſt, ſingula propriis capitibus contenta accuratius conſideremus, a viſione ac viſu ipſo incipientes. Quandoque in acutis morbis fit, ut lucem refugiant, minimeque aërem lucidum oculi intueri poſſint, quod ſignum olim in *peſte Patavina* multis fuit familiare, paucique peſte infectorum, in quibus hoc ſignum fuerit obſervatum, fuerunt, qui ſuperſtites evaſerint. Quod ſignum Hippocr. inter exitioſa recenſuiſſe nuper vidimus. Neque immerito: cum ex Gal. oculi lucem refugiant propter debilitatem viſoriæ facultatis, quæ nonnunquam affectione laborat orificiorum, veluti per lippitudines; & interdum ipſa facultas viſoria affecta eſt, quod exitiale quoque eſt: hæc vero ab illa cauſa ex eo diſtinguitur, quod oculorum orificia minime affecta conſpiciantur. Ægrotos vero in acutis morbis non videre, exitioſum eſt: omniumque maxime, ſi debili jam exſiſtente corpore id eveniat, ut Hipp. *in lib.* 4. *Aphoriſm.* 49. hiſce verbis expreſſit. *In febre non intermittente, ſi vel non audiat, vel non videat, jam debili exſiſtente corpore, mors proxima eſt.* Galen. in oculo totius lucis impedimentum, quod *Amau-*

Si Lucem effugiant ægroti.

Si non videant.

a) Pag. 37. lin. 15.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 320 sur 615

©BIU Santé

Si oculi obſcurentur.

Amauroſis dicitur, ſignum imbecillæ facultatis eſſe, in *tertio Prorrheticor.* ſcriptum reliquit. Obſcurationes quoque oculorum malas eſſe, ex eod. Hipp. *in lib. 6. Epidem. a)* conſtat; in acutis enim morbis ait Galen. *in commen.* obſcurari oculorum aciem, infirmitatem & interitum viſoriæ potentiæ ſignificare, niſi critice id fiat, quod indicabunt coctionis ſigna, cæteraque alia ſigna, criſin ſignificantia. Ubi vero mala alia illuxerint, ac ſpeciatim cum judicatorio aliquo non judicante, cujusmodi ſunt omnes vacuationes nihil conferentes, aut has vacuationes obſcuratio hæc oculorum fuerit ſecuta, exitiale eſt: de qua forte Auctor *Coac. præſagiorum b)* ita habet, *Tumores juxta aures in morbis longis pravi, ſi inde fluor ſanguinis e naribus & tenebræ ob oculos effuſæ moveantur, lethale.* Ipſos vero oculos hebetes videri, extrinſecus quippe ſpectantibus oculos acie hebetes apparere, interioresque mortuorum oculis ſimiles, lethaliſſimum eſſe, Galen. in 2. Prorrhetic. *com. 2. text. 16.* tradidit: & hoc forte eſt, quod Hippoc. *in 2. Epidem. c)* dicit. *Quorum oculi non ſunt robuſti, mors in proximo.* Veluti *uxori Theodori* contigit, teſte Hippoc. *in lib. 7. Epidem. d).* Eodem quoque modo carentes ſplendore, perniciales eſſe in *primo Prognoſt. e)* docuit. Excæcatos videri in morbo mortali, proximum exitium demonſtrari, *Antiphonis filii ſuppurati* exemplum docet, de quo *in lib. 7. Epidem. f) text* 26. & 27. ſcriptum eſt. *Oculus ſiniſter excæcatus eſt cum tumore ſine dolore, non multo autem poſt etiam dexter, & pupillæ valde albæ & ſiccæ fiebant, & mortuus eſt poſt cæcitatem.* Moribundis aſtantes morituros cito ægrotos, ex oculis ſplendorem amittentibus animadvertunt, cum quo & viſus prorſus perit; & hoc eſt quod Hippoc. *in 1. Prognoſtic. g)* dixit: *aut obtuſus, ſqualidus, & ſine ſplendore.* His opponuntur oculi feroces, horridi, audaces, Hipp. *in 6. Epid. h) text. 15.* Hoſque proprios eſſe delirantium ac phreniticorum, plerumque convulſionem accerſentes, aut mor-

Si hebetes conſpiciantur.

Si ſplendore careant.

Oculi delirantium proprii.

a) Sect. 1. text. 16. p. 1165. b) Text. 105. c) Sect. 6. pag 1053. E. F.
d) Pag. 1216. text. 27. e) Pag. 37. lin. 21. f) Pag. 1217. text. 28.
g) Vide ſub. lit. e. h) Sect. 1. text. 19. p. 1165.

©BIU Santé

mortem, cum aliis malis ſignis, Hipp. in loco citato expreſſit, dicens. *Oculi audacia, delirii ſignum eſt: & dejectio, & fractio, malum.* Et *in* 2. *Prorrheticor. a) com.* 1. *text.* 31. Hos in phreniticis conſpectos oculos convulſionem denotare ſcriptum eſt, atque exinde mortem; cum phreniticis convulſiones ſuccedere, eſſe pernicioſum, alias demonſtraverimus, atque exitiales phrenitides in haſce finiri convulſiones. Propterea hos ægrotos Auctor Prorrh. *in lib. b)* 3. *Progn. text.* 56. magis natura quam medicamentis, ſi Galen. credendum eſt, eſſe tractandos, ſtatuit, cum dicat. *Nigra vomentes, cibos faſtidientes, deliros, quibus oculus ferox, clauſuſque, purgare non oportet, pernicioſum enim.* Quo exemplo plures Medicorum egregie perdocti ſibi propoſuerunt, ut in moribundis prorſus a ſimilibus medicamentis abſtinerent, ne ars Medica ab ipſis infamaretur. Sed ex magnitudine quoque oculorum, quo in morbis quandoque alter altero aut minor aut major appareat, exitium prænoſcitur. Inter pernicioſa ſigna Hipoc. *c)* notat, oculorum alterum fieri minorem, & Galen. *in comm.* indicare nobis, exſtingui facultem regentem, ſtatuit. Non minus malum eſt, ſi majores appareant, in morbo pernicioſo, qui & multitudine humorum caput gravari, & facultatem exſtinctam, quod nimirum quicquam non repugnet humori ad oculos fluenti, indicat; quod ſignum in *puero Nicolai*, Hippocrat. *in* 7. *Epid. d) text.* 85. moribundo vidit, cujus ſexta die dexter oculus major dum conſpiceretur, ſeptima mortuus eſt; quodque etiam in *Ermoptolemi uxore e)* moribunda notavit. Sed prominentes ſeu tumidos quoque oculos, in acutis morbis, Hippoc. *f)* inter ſigna oculorum lethalia ſtatuit: cujusmodi apparere ſolent in validis capitis doloribus inflammatoriis, qui commoto multo ſpiritu, & calore, ex inflammatione repleti intumeſcunt. Sed de cavis quoque dicamus, qui, niſi ab externa cauſa, per triduum, aut quatriduum, ſi in acutis appareant, perniciem nota. Hippoc.

Oculorum inæqualis magnitudo mala.

Oculi prominentes ſeu tumidi.

a) Lib. 1 text. 88. *b)* Lib. 1. Prorrhet. text. 71. *c)* Prognoſt. p. 37. lin. 17. *d)* pag. 1234. text. 100. *e)* Lib. 7. Epidem. text. 13. pag. 1213. ſub finem hiſtoriæ. *f)* Prognoſt. pag. 37. lin. 20.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 322 sur 615

©BIU Santé

poc. eſt Auctor *in* 1. *Prognoſticorum a) text.* 15. Quos ita cavos fieri Galen. *in comm.* docuit, propter virium quidem imbecillitatem, non omnem, at vehementem, quæ nec minimum quid alimenti oculorum abunde concoquere poteſt, quod explicat morbum uſque adeo ſævum, cui naturam ſuccumbere ſit neceſſe: cum oculi vero emarceſcant prorſus, quaſi alimento deſtituti, caloris nativi imbecillitate, qui in ſolis internis partibus exiguus manet, nec ad extimas uſque diffundi poſſit, ut poſſit aliquid ad alimentum oculorum concoquere, quo ipſi nutriantur; addo & ſpiritus eadem ratione, qui pauciſſimi cum ſint in corde ac in aliis internis membris manentes, ad ipſos quidem oculos ideo non defluere, & merito inde oculos contabeſcere, ſiccari, cavoſque conſpici eſt neceſſarium: ex eo enim, quod hepar percuſſum ſit, ſtatim oculos cavos evaſiſſe Hippoc. *b)* vidit: & obſervatum eſt in multis ante exitium, quandoque dextrum, & quandoque ſiniſtrum oculum emarceſcere.

Signa lethalia ex oculorum motu.

Ex motu quoque oculorum elucent in acutis morbis ſigna lethalia: oculos enim ſublimes ex ſignis perniciosis Hipp. eſſe ſtatuit *in eodem primo progn. c) text.* 15. qui ſunt, teſte Galeno, *in comm.* inſtabiles, & ſubinde commoti, delirium aut tremorem portendentes; alterutrumque eſt exitioſum: ſed perpetuo, ut Medici firmum judicium exinde colligant, debent alia quoque ſigna, quæ illuxerunt, attentius cognoſcere, quando oculis inſtabilibus exitioſe conſpectis, neceſſe ſit, aliquod aliud lethale ſignum una illuxiſſe. Clarius vero Galen. in *in* 2. *Prorr. comm.* 11. explicat oculos inſtabiles, dicens, eſſe non ſecus, quam, qui equum inſtabilem habent, nunquam conquieſcentes, contra concretos & ſtabiles nunquam moveri, & eſſe immobiles. Ex quo merito de his *in Coac. præſag. d) ſect.* 2. *text.* 38. legitur, oculos aſſidue nictare, eſſe perniciosum; non minus quam fixos, quos concretos, firmos, ſtabiles, immobiles vocant. Hos per-

a) pag. 37. lin. 21. b) Lib. 7. Epidem. text. 33. p. 1217.
c) p. 37. lin. 20. d) Text. 227.

©BIU Santé

perpetuo esse malos, Auctor *Prorrhet.* a) *in lib.* 2. hisce verbis: *Hebetatus oculus, vitiatusque, & concretus, immobilisque, & tenebrosus si fuerit, malum.* Sed rectius dixisset, *exitiosum*, quod perpetuo fere lethales sint in morbis acutis, ni ex critica aliqua causa tales evaserint. Gal. *in comment.* scribit, concretos oculos fieri propter moventium oculos musculorum immobilitatem, immobilitatemque eam propter omnium ipsius musculorum vel resolutionem in neutram partem, vel aliquam, quæ in neutram partem vergit, tensionem proficisci, vel propter exactam moventis musculi potentiæ imbecillitatem, quod sane admodum est exitiosum, si propter virium languorem hoc fiat, ac etiam convulsis musculis læso principio nervorum in morbo acutissimo, in quo convelli partes pernicioſum esse alias demonstratum est: Galen. *in* 6. *Epid. comm.* 2. *text.* 2. scribit concretos oculos, quos Hippocr. *b*) in textu maxime damnavit, hoc est immobiles, perfectissimam ejus potentiæ extinctionem significare, a qua musculi, cum naturaliter affecti erant, movebantur. Hippoc. *in* 5. *Epidem. c*) *text.* 47. de *Virgine illa pulchra Nerei*, quæ a muliercula lata manu percussa obiit, scripsit, ante mortem oculum stupidum habuisse. Ex situ quoque oculorum, perversiones admodum sunt lethales, ni critice appareant, cujusmodi fuit oculus nono die in eo *d*) qui *in Dealcis horto* strabo & distortus. Hipp. 1. *Prognost. e*) *text.* 15. enim inter pernicioſa oculorum signa perversionem recensuit. Sed tamen hoc distinctione opus habet, quod aliquando oculi (teste Galeno, *in* 1. *Prognost.*) pervertantur, musculis ipsos moventibus convulsis; & sæpius fit in febribus propter humorum multitudinem, quam cum hæc perversio oculorum tantum denotet, quicquam certi ex oculorum perversione simili non poterit assequi. Plerumque vero pervertuntur oculi in acutis morbis, non ex hac causa, sed affecto principio nervorum, quippe cerebro, estque summe exitiosum. In febribus itaque acutis oculorum perversiones perpetuo malæ

Ex situ oculorum.

a) Lib. 1. text. 46. b) Lib. 6. Epidem. Sect. 1. text. 16. p. 1165. c) Text. 50. p. 1154. d) Lib. 3. Epid. p. 1066. Ægr. 3. e) Pag. 37. lin. 17. & 29.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 324 sur 615

©BIU Santé

læ ſunt, cum aut humorum plenitudine ſeu multitudine, quod minus malum eſt, aut ſiccatis muſculis, oculos moventibus, quod ſi ardentibus febribus, aut phreniticis eveniat, prorſus exitioſum eſt; omnium vero erit exitialiſſimum, has ita perverſiones videri cum facultatis exſtinctionis ſignis, quæ languorem virium nobis fieri innoteſcent, aut aliquem ſenſum diminutum aut ſublatum.

De quibus Hippoc. perbelle *in libro quarto Aphoriſmorum* 49. dixit. *In febre non intermittente, ſi labrum, vel palpebra, vel ſupercilium, vel oculus, vel naſus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exſiſtente, quicquid horum evenerit, mors proxima eſt.* Quæ clarius *in* 1. *progn. a) text.* 15. ita habentur. *Si pervertitur, aut livida palpebra eſt, aut labrum, aut naſus cum aliquo ſigno, mortem prope eſſe, ſciendum eſt.* Quare perpetuo malum, ni critice, ut dictum eſt, appareant oculorum perverſiones, ſignificat, non tamen neceſſario lethale; quod videns divinus Hippocr. *in* 6. *Epid. b) com. text.* 22. ita ſcribit: *Quibus palpebra circumtenditur, malum eſt.* Fiet vero certum judicium ex ſignis antegreſſis, & una conſpectis, & longe melius ex iis, quæ poſtea appareant. Sunt etiam malæ oculorum perverſiones, ſi morbo infernas ac debiles opprimente partes fiant, quod denotent humorem ad partem nobilem quippe cerebrum ferri; quam rem forte Auctor *Prorrhet. c) text* 49. ita expreſſit: *Ex lumborum reverſione oculi perverſio, mala.* Cum malis vero ſignis, lethales judicabuntur. De quibus *in eodem lib. d.) Prorrh.* ita habet: *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibusque aquoſæ bilis, multisque, oculorum perverſio, ſignum malum, tum alias, tum ſi catochi fiant.* Sed rectius exitioſum dixiſſet; cum perfrictiones in ardentibus febribus, cum evacuationibus non juvantibus, ſed lædentibus, ſive ex quibus ægroti in pejus delabuntur, quæ profecto ſunt ſigna judicatoria non judicantia, lethalia, juxta illud Hipp. *e)* & Galen.

a) pag. 37. lin. 29. *b*) Sect. 1. text. 16. *c*) Lib. 1. text. 69. *d*) Text. 81.
e) Sparſim in ſingulis fere Hippocratis libris, cum in genere, tum in ſpecie, hæc pronuntiatum reperitur.

©BIU Santé

len. *ſi quæ juvare debent, nedum non juvant, ſed ægroti ab ipſis in pejus abeunt, lethale eſt* : ſuntque ex judicatoriis non iudicantibus lethalibus. Quare ſi cum his appareant oculorum perverſiones nedum malum ſignum, ſed perniciale erit dicendum. De iisdem paulo poſt *Prorrh. a)* Auctor ita quoque habet. *In oculorum perverſione, cum febre & laſſitudine, rigor pernicioſus, comatoſique in his male habent.* Quare oculorum perverſiones cum malis ſignis, & præſertim judicatoriis malis, lethales merito judicantur: cum lethalibus vero proximum exitium adeſſe ſignificant. Cujuſmodi fuit oculus diſtortus in *altera ex abortu defuncto* ab Hippocr. obſervatus; de quo *in lib.* 3. *Epidem. b) text.* 57. ita habet: *Quarto deliravit, metus, mœſtitia, dexter oculus erat diſtortus, ſudor ſecundum caput, paucus, frigidus, extremitates frigidæ, quæ in acutis morbis lethalia ſunt ſigna.* Sed ex clauſione quoque oculorum ſigna prava & exitialia perſcrutemur. Cum enim oculi in acutis clauſi maneant, neque aperiri queant, aut propter quandam humorum multitudinem, convellentem muſculos oculorum & palpebrarum, aut ſiccatis, aut reſolutis virium infirmitate muſculis: quæ ſane clauſio palpebrarum perpetuo in acuto morbo lethalis, & ſi aliquando, uti critica, non exitioſa ſit, ubi ipſam ſequatur inſignis aliqua vacuatio & bona; quod ni fiat, plane erit exitialis. Quod *in* 3. *libro Coac. præſag. c) text.* 2. perbelle ita docetur: *Qui in febre continua muti jacent, clauſis oculis ſubinde conniventibus, ſiquidem e naribus ſanguis effluxerit & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad ſeipſos redeant, ſervantur; quod ſi nihil horum acciderit, in difficilem ſpiritum redacti brevi moriuntur.* Raro vero fit, ut, cum illis ſignis, clauſi oculi critice appareant, & non niſi in robuſtiſſima facultate; proinde majori ex parte lethale eſt ſignum. Cum ſignis vero malis clauſos oculos videri, perpetuo lethale, ut Auctor *prorrhetic. d)* meminit, qui ait: *nigra vomentes, cibos faſtidientes, deliros, quibus oculus ferox clauſusque, purgare non oportere*, id eſt, medicamentis opus non habere, & prognoſtico ſoli propterea eſſe relin-

Ex oculorum clauſione.

a) Lib. 1. text. 89. b) pag. 1079. Ægr. 11. c) text. 77. d) Lib. 1. text. 71.

©BIU Santé

linquendos. In his enim claudi oculorum palpebras contingit, ut Galen. *in comm.* expreſſit, vel propter claudentium oculos muſculorum tenſionem, vel propter aperientium imbecillitatem: utrumque in iis eſt pernicioſum. Sed age addamus quoque, oculorum ſuſpectiones, pravum ac ſumme exitioſum ſignum in acutis morbis eſſe. De quibus Hipp. *in* 1. *prog.* *a) text.* 14. ita habet: *Conſiderari convenit hunc in modum ſuſpectiones etiam oculorum per ſomnum, ſi quid enim candidæ partis ſubapparet non commiſſis palpebris, nec alvi fluor, aut medicamentum in cauſa eſt, aut nec ita dormire conſuevit, vitioſum judicium exitialeque admodum eſt.* Hoc ſignum viſum fuit in *Guadagnina olim cariſſima mea uxore*, antequam moreretur, quod fuit exitioſum, tametſi per ſanitatis tempus conſueverit aliquando ita dormire, ſed una alia ſigna exitialia fuere, quippe comata, extremorum frigiditates, inquietudines, carentia ſitis cum lingua ſcabra & nigra. Quare in morbis acutis perpetuo erit timendum, quod & Auctor *Coac. præſag.* *b) text*, 28. ita indicavit: *Et extremitatum palpebrarum curvitas, & oculi fixi & aſſidue nictare, & colores permutare, & palpebras inter dormiendum non committere, pernicioſum eſt.* Ex colore quoque oculorum mala ſigna erunt. Album oculi rubrum ſpectari, ni critice ſanguinis eruptionis ſit ſignum, quod ſuperiori capite, quibus notis diſtinguatur, dictum eſt, exitiale eſt. Ubi itaque minime criticum eſt ſignum, in acutis oculos rubros videri, perpetuo malum. Quod ſignum Hippocr. *in Prognoſticis* *c)* recenſuit inter ſigna pernicioſa, quoniam vel ex copia ſanguinis fiat, quæ in cerebro & in membranulis ſtagnet, ut Galen. *in comm.* docet, aut inflammationem inſignem cerebri & membranarum, quæ in continuis febribus perpetuo ſunt pernicioſa, non minusque, ſi una cum malis ſignis, in diebus judicatoriis, aut quomodocumque appareant, omniumque maxime in phreniticis ſævis. De quo ſigno Auctor *Coac. præſag.* *d)* ita habet: *Qui morbi ſuccuſſionem aut pulſationem inferunt capiti, & prærubros oculos habent, deliriumque movent manifeſtum, pernici-*

Exoculorum ſuſpectionibus.

Exoculorum calore.

a) pag. 37. lin. 24. &c. *b)* Text 218. *c)* pag. 37. lin. 18. *d)* Text. 163

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 327 sur 615

nicioſi. A ſingultu quoque, & vomitu, timendum eſſe hoc ſignum *in libr. 7. Aphor.* 3. ſtatuit; quod, teſte Galeno, rubor oculorum vel cerebrum, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, explicet. Utrumque in febribus continuis exitioſum apertiſſime Gal. *in* 3, *lib. Prorr.* ſcribit: *In febribus continuis oculorum ruborem accedentem aut copiam ſanguinis oſtendere in capite, ex qua oculi rubeſcunt, veluti in lippitudinibus, quæ ex eo diſcernitur, quod cerebro inflammato venulæ tantum, quæ in albo oculi ſunt, rubræ apparent, & ventriculo una quoque ſingultus aut vomitus appareat.* Ex quo merito Hippoc. *in primo Prognoſt. a) text.* 15. non dixit ſimpliciter ruborem oculorum, ſed venulas in candido oculi rubras apparentes, perniciem demonſtrare. Omnium vero maxime erit pernicioſum ſignum, ut ſcribit Hippoc. in loco citato *b)*, venulas has aut lividas aut nigras ſpectari: nam, Gal. ita interpretante, lividæ apparent, & nigreſcunt venulæ oculorum refrigeratæ; refrigerantur exſtincto calore nativo. Addamus, ut finem præſenti capiti imponamus, ex iis etiam, quæ in oculis apparent, excrementis, poſſe exitium judicari. In acutis lachrymas involuntarias inter exitioſa ſigna recenſet Hipp. *c)*, quarum quidem cauſam Gal. refert, aut ad aliquam lippitudinem, aut fluxionem ex capite in oculos; ſed in acutis febribus hoc fieri propter facultatis retentoriæ debilitatem, quod ſumme eſt pernicioſum. Ubi itaque involuntarie profluunt lachrymæ in acutis morbis, neque ſigna criſis futuræ per ſanguinem, præſertim excretionem e naribus, mortem certo exſpectandam, Hipp. *in* 1. *Epid. d)* tradidit. Pituitam quoque in oculis conſpectam notat inter ſigna pernicioſa *e)* Gal. vero *in comm. text.* 2. 80. tametſi aliquando hic humor, ſeu excrementum, in oculis ſpectetur ex aliqua fluxione, ut aliquando in lippitudinibus fit, tamen in acutis morbis propter imbecillitatem regentis oculum facultatis naturalis, quæ impos oculorum concoquere alimentum nequit. Aliquando in oculis apparet quoddam ſimile excrementum ſiccum are-

Ex lacrymis involuntariis.

Ex pituita in oculis conſpecta.

a) Pag. 37. lin. 18. *b)* Ibid. lin. 19. *c)* Prognoſt. p. 37. lin. 16. & Epid. lib. 1. Sect. 2. pag. 956. *d)* Sect. 2. p. 956. *e)* Lib. Prognoſt. p. 37. lin. 19.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 328 sur 615

©BIU Santé

arefactumque, quod Auctor *Prorrhetic. in* 1. *Prorr. text.* 17. ſcripſit, ſignum eſſe phrenitidis; Galenusque *in comm.* docet, conſpici quandoque in tabeſcentibus, quod ex calore nimio colliquetur id omne carnoſum, quod cum in facie, tum in temporibus, factis una & cavis admodum oculis; in phreniticis vero hujuſmodi reſiccatum & pulviſculoſum absque cavitate videri. Ex qua re merito Hipp. *in* 6. *Epidem.* a) mala oculorum ſigna recenſens, ait: *Malum eſt autem & increſcens veluti ſpuma*, quod Galen. *in comm.* 1. *text.* 23. interprete, fit in morbis acutis, cum ſumme aridi ſunt, & vires imbecillæ, præexiguis lachrymulis ab oculis excidentibus; deinde ubi in areſcentibus imbecillitate retentricis lachrymulæ in oculos excidentes, ab intenſo calore cerebri inflammati reſiccatæ, in pulviſculoſa excrementa, quæ *Lemas* Græci appellant, hiſce de cauſis ſigna exitialia, mutantur. Sed tempus eſt, ut relictis oculis ad alias partes ſpectandas declinemus.

Cap. VIII.

De prædictione ex genis, auribus, naſo, labiis, atque dentibus.

Cum genarum, aurium, naſi, labiorum, atque dentium obſervatio quandoque non parum in ægrotis præſagium illuſtret, merito paucis quoque de ipſis agendum duxi. At quoniam hæ partes non, niſi a ſuo ſtatu naturali mutatæ, nobis ad prædictionem uſu veniunt, idcirco has mutatas conſiderabimus. Quanquam non negandum ſit, has nullo modo a ſuo ſtatu mutatas, bonum quippiam ſignificare; tamen nunquam certi quicquam ad præſagium habebunt: multi enim moriuntur, hiſce partibus parum mutatis a naturali ſuo ſtatu. Mutatæ vero multum faciunt ad illuſtrandum præſagium in ægrotis. Mutantur vero aut colore, aut figura, aut denique magnitudine; colore inquam, ubi hæ partes aut rubræ, aut lividæ, an nigræ apparent; rubras videri quandoque capitis inflamma-

Quomodo hæ partes mutantur.

a) Sect. 1. text. 16. p. 1165.

mationem, quandoque criticam fluxionem denotat, quod judicium distinguent propria utriusque signa. Livescere partes has, atque nigrescere, perpetuo malum, quod caloris aut extinctionem, aut suffocationem, aut summam putredinem nobis denotent. Mutatæ vero figura, magnitudine, quippe cum maxime aut extenuantur, convelluntur, plurimum ad prædictionem faciunt. Sed de singulis nunc accuratius agamus, a maxillis exordientes. Diximus maxillas, seu genas, plerumque rubras videri, aliquando liventes & nigrescentes. Rubræ significant aut inflammationem internam vel capitis, vel pulmonum, vel pleuræ, costas cingentis membranæ; aut crisin futuram; aut pus fieri in pulmonibus: quæ capitis inflammationem ostendunt (quarum judicium cetera alia signa pathognomonica aperient) solæ non sunt, ita ut non solum genæ rubræ, sed aliæ faciei partes una rubore suffundantur: addatis propria capitis inflammati signa adesse, quippe dolorem, calorem, & reliqua, uti *in anginosa, quæ apud Metonem.* De qua *in* 7. *Epid. a) text.* 19. scripsit: *Quarta convulsa, sine voce, stertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua est quinta die.* Peripneumonicorum vero, & pleuriticorum maxillas rubras proprium esse signum, ex Galeno colligitur, qui *in libr.* 2. *progn. text.* 11. dixit: *has & propter calorem in pulmone & propter tussim acrem rubescere, hæc enim ambo calefaciunt vultum, & totum caput, quia ex defluxione in pulmones decumbente vapores in ipsum ferantur.* Quare neque hæ quicquam certi ad prædictionem afferre possunt: non minusque & quæ in suppuratis apparent; plerumque enim fit, ut in pulmoniis suppurationem futuram decernant, cujus judicium pendebit a propriis signis: sed quoniam pauci sunt suppuratorum, qui serventur, plures enim phthisici pereunt, ideo maxillæ hac de causa minantur suppurationem, phthisin, & exitium. Sed ipsarum colorem exinde fieri distinguent suppuratorum propria signa, quæ, ut Hippoc. docet *in* 2. *Prognost. b) text.* 61. sunt, *si principio febris non demittat, sed interdiu tenuior, noctu vehementior sit; si copia*

Maxillarum seu genarum mutatio quid in morbis notat.

Ruber color.

Quomodo in suppuratis cognoscitur.

a) pag. 1215. text. 20. b) p. 42. lin. 25. & seq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 330 sur 615

©BIU Santé

copia ſudoris eliciatur, ac tuſſiendi adſit cupiditas, nec quicquam tamen dignum commendatione exſpuant, ſi oculi cavi reddantur, maxillæ vero ruborem contrahunt, ungues manuum curvantur, digiti vero potiſſimum ſumni incaleſcunt, atque in pedibus tumores conſiſtunt, neque cibum appetunt, & puſtulæ circa corpus erumpunt. Cujuſmodi fuiſſe *uxorem Polycratis* primum peripneumonicam *a*), & *Metonem* pleuriticum, ſcripſit Hippocr. *in libr. 7. Epidem. b*) de quo ita habet: *Apprehendebant autem quandoque illum calores tenues, exiguum tempus, ſudores exigui fiebant ad noctem, ſpiritus in febre denſus, maxillarum rubor, circa latus gravitas, & ſub axillam, & ad humeros, tuſſes tenebant.* Eos vero ſuppuratorum, qui ſervantur, ait Hippocr. *in 2. Prognoſticor. c) a febre ſubito liberari, puris optimi, non bile permiſti, multam copiam neque difficulter exſpuere, cibumque appetere & rectius ſpirare*, & reliquia: poſtremo diximus maxillas rubras reddi, non raro ſanguine e naribus critice erupturo, qui color non tantum maxillas, ſed totam fere faciem, naſumque præſertim, occupabit; cujuſmodi colorem Galen. vidit in *juvene Romano*, febricitante paululum, antequam ſanguis e naribus erumperet, ut ex libro, de *Præſ. ad Poſtbum.* conſtat. Ubi vero futura ſit criſis vel per ſanguinem, vel per ſudorem, alia quoque critica ſigna apparebunt, quorum præcipua ſigna ſunt in excrementis concoctio apparens, morbi tempus, quod ſtatum & vigorem vocant febris, aucta graviaque ſymptomata, vel de novo oborta, vel plurimum aucta. Cujuſmodi fuerunt obſervata in *Teoclis cognata*, de qua Hipp. *in eodem lib. 7. Epidem. d*) *text. 25.* ita habet: *Teoclis cognata, quæ ſuperius habitabat, ſub Pleiades febris acuta: ſexta videbatur ceſſaſſe: lavit veluti ſedata febre. Septima mane maxilla valde rubicunda, utra non memini. Veſperi febris venit multa: Lypothymia & aphonia erat: non longe vero poſtea ſudor, & quies ceſſante morbo ſeptima die.* Maxillæ itidem apparent aliquando lividæ & nonnunquam nigreſcentes, quæ ſi cum malis ſignis illu-

Quando criſin notat.

Lividus vel niger.

xc-

a) Epid. lib. 7. p. 1211. text. 9. *b*) pag. 1234. text. 101. *c*) pag. 42. lin. 45. & ſeq. *d*) Text. 26. pag. 1216.

BIU Santé

xerint morbo, mortem prænunciant; nam hæ caloris exſtinctionem denotant. Sed de his coloribus ſuperius ſatis accurate egimus. Nunc de auribus agamus, quæ & ipſæ aut colore livido in morbis exitioſis apparent, aut contractæ, aut frigidæ, aut cum pure, aut dolore acuto, aut tinnitu, quæ itidem multum ad prædictionem faciunt. Lividæ & nigræ ſpectantur in acutis morbis, calore nativo exſtincto aut ſuffocato: frigidæ & contractæ in acutis ſunt lethales, *Hippoc. in primo prognoſticorum, a) text.* 7. ſcribente. Dolores in auribus acutos non carere periculo docuit Hippocrates, *in tertio Prognoſticorum b)* dicens: *Aurium dolor acutus cum febre continua ac vehementi difficilis eſt, periculum enim delirii abolitioniſque imminet.* Sed tametſi hujusmodi dolores non perpetuo obſervatum ſit difficillimos morbos præmonſtraſſe, ut pauci ſint, qui ab ipſis evadunt; perpetuo tamen cum febre continua & acuta pernicioſi eſſe ſolent, ob inflammationem ratione viſceris nobilioris malignam: plures vidi ita affectos periiſſe, & ſpeciatim *Guadagninam meam dilectiſſimam uxorem*; in ipſa enim, ardenti febre maligna vexata, principio hujusmodi dolor acutiſſimus apparuit: ſed ad rem noſtram. Dolor itaque cum *Hippoc.* aurium acutus in acuto morbo perpetuo difficilem morbum oſtendet. Sed tamen non raro fit, ut aures ſuppurentur, ab ipſisque decretorie effluat pus, atque ægroti dolore liberentur. Cujusmodi fuit *Emyris filius*, ut ſcribit Hippocr. *in* 4. *libro Epidemiorum c)*, qui critice pure erumpente ſeptima die fuit judicatus. Sonus quoque aurium in iisdem morbis magni momenti eſſe ſolet ad præſagium indagandum, ſed cum de hoc ſymptomate alias ſcripſerimus, pauca attingemus: hocque præſertim, ſcilicet in acutis febribus principio tinnitum ægrotos ſentire, pravum ſignum eſſe, quod aut cerebri inflammationem, aut futurum delirium oſtendat, vel bilem, quæ per venas fertur, in ipſis exæſtuare, ex qua concitati ſpiritus ad caput transmittuntur. In ſtatu vero, conſpectis ſignis coctionis, critice ſæpe hujusmodi ſymptoma apparere ſolet. De quo ſigno legitur *in lib.* 4. *Coac. præſag. d) text.*

Aures quid ad præſagium in morbis faciunt.

Lividæ & nigræ.

Aurium dolores acuti quid.

Aurium ſonus quid notat.

a) Pag. 36. lin. 32. b) pag. 44. lin. 45. c) pag. 1138. text. 40. d) Text. 131.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 332 sur 615

©BIU Santé

text. 18. *In ardentibus superveniens sonus aurium cum hallucinatione oculorum & narium gravitate, hi insaniunt, nisi sanguis e naribus fluxerit.* De palpebris, naso, labiis, Hippoc. *in* 1. *Prognost. a) text.* 15. ita habet. *Si pervertitur, aut livida palpebra est, aut labium, aut nasus cum aliquo alio signo, mortem prope esse sciendum est.* Et merito sane dixit *cum aliquo alio signo*, utpote pernicioso, cujusmodi est, quod alibi expressit, ut non videant, aut audiant ægroti, jam scimus exitium in foribus esse. Hoc idem Hipp. *in* 4. *Aphor.* 49. ita expressit: *in febre non intermittente, si labium, vel oculus, vel nasus, vel supercilium pervertatur, si non videat, vel non audiat jam debili exsistente corpore, quicquid horum fiat, mors proxima est.* Quandoque labium tremulum criticum præcedere crisin per vomitum, Galen. *in* 3. *de Crisib. cap.* 1. docuit. Veluti *in Chærione b)* fuit observatum, & Hipp. *in* 6. *Epid com.* 8. *c) text.* 36. ex Valesii divisione, scripsit: *labia in tertianis febribus critice ulcerari*, quod signum criticum omnibus, vel etiam ignaris mulierculis, notum est. Neque Avicenna, neque alii Arabes ignorarunt. Sæpe vero fit, ut critice hæ partes convellantur, quippe crisi proxime futura, quod critica signa prope præmonstrabunt. Dentium vero convulsionem exitialem esse cum Hippocrat. tradidit *in Prorrheticis d)*, tum ego sæpius in praxi vidi: Hippocr. *in primo Prognost. e) text.* 21. de his ita habet: *Si quis strideat dentibus, non consuetus a pueritia ita efficere, insania significatur, ac mors, sed in utrisque futurum prædicere periculum, necesse est. Si vero mente commotus ita efficiat, admodum exitiosum jam est*: & Galenus in comment. *Stridere dentibus, quibus ab initio non erat consuetum, futuri delirii accidens est: si vero abeundo interdum ægrum offendas, utrumque perpeti, delirare & stridere dentibus, hunc jam esse prope mortem arbitrare.* Idem fere *in libro secundo Prorrheticorum f) text.* 13. ait: *Dentium stridorem, quibus non est sanitatis tempore assuetus, experiri, pernicioſum.* Cujusmodi vidit in angina,

Labium tremulum quid notat.

Dentium convulsio vel stridor exitialis.

a) Pag. 37. lin. 29. & seq. b) Epidem. lib. 3. pag. 1072. Ægr. 5.
c) Text. 41. p. 1201. d) Lib. 1. Text. 48. e) pag. 37. lin. 51. & seq.
f) Lib. 1. text. 48.

ſa, quæ apud Metronem habitabat, quæ per diem, antequam moreretur, (ut refert Hippocr. *a*) dentium habuit contritionem, & cum exitialibus ſignis. Itaque dentium ſtridores perpetuo in acutis morbis exitiales ſunt, quod fiunt læſo nervorum principio, aut temporum, maxillarumque muſculis ab igneo calore immoderate ſiccatis, ac exinde convulſis, quas convulſiones eſſe inſanabiles alias a nobis fuit demonſtratum: ſed aliquando contractum labiorum alvi bilioſam eruptionem ſignificare, *in 2. Coac. præſag. b)* legitur, *& Galen. in tertio de criſibus*, labium tremulum inferius criſin per vomitum. Sed nunc ad linguam deſcendamus, quæ in morbis acutis ad præſagium aſſequendum utiliſſime a Medicis obſervatur.

CAP. IX.

De prædictione ex linguæ obſervatione.

Linguæ inſpectio in acutis morbis ita utiliter obſervatur, ut non parvam in quibusdam ægrotis partem præſagii habeat. Hippocr. *in 6. Epidem. comm. 5. c) text.* 14. ſcribit: linguam variis coloribus varios humores exſuperantes oſtendere. Quod hiſce verbis explicavit: *lingua lotium ſignat. Linguæ virides bilioſæ: Bilioſæ autem a pingui, rubræ vero ab ſanguine, nigræ ab atra bile, aridæ a fuliginoſa exuſtione, & ab uterino membro, albæ vero a pituita.* Ex quibus ſane facile eſt, humores noxios prævalentes dignoſci, quippe quod quiſque color, quo lingua infecta conſpicitur, humorem denotet particularem. Sed diſtinguendum erit, an lingua hujuſmodi mutationem ex vapore aut humore obtinuerit, aut ex potu, aut cibo, aut medicamento, aut ex deſtillatione e capite, cum ipſa totis iis cauſſis immutatur: idcirco neceſſe erit, ut dignoſcatur a nulla prædictarum cauſarum, ſed tantum a vapore aut humore e venis, & arteriis, in linguam ſublatis; facilius enim ipſa iis tingitur, quod

Lingua quantum ad præſagium facit.

a) Lib. VII. Epidem. text. 20. pag. 1215. b) Text. 240.
c) Text. 13. & 15. pag. 1185.

©BIU Santé

quod habeat ſubſtantiam flaccidam, laxam, mollem cum amplitudine venarum. De qua re Galen. in nuper citato ita habet: *Etenim grandioribus venis prædita lingua, & inani ſubſtantia ſpongiam referens, aliis duris denſisque particulis paratior eſt, ut ſeroſos intra ſe humores admittat, ab illiſque colores inſtar lanarum ſuſcipiat.* Sed, his præmiſſis, linguæ præſagium attingamus. In omnibus acutis morbis lingua, bene valenti ſimilis, optima eſt, dummodo non ex aliqua externarum cauſarum, quippe a potu, cibo, medicamento, aut ex defluxione ex capite, fiat. Hæc in temperatis corporibus erit, quæ colore ſubrubra, mollis, proportionata magnitudine, quæque nullo, & ad guſtum, & ad loquelam, vitio tenetur. In acutis itaque morbis, ac maxime in febribus ardentibus, & ſynochis, linguam ita videri, eſt bonum; color enim ipſius ſubruber ſi apparet, ſignificat humorem noxium ac morbificum neque plurimum eſſe, neque admodum putridum ac accenſum, quo ita affecto, lingua neceſſario fit aut flava, aut crocea, aut nigra, aut admodum rubra; quando, ut ex Hippocrate dictum eſt, neceſſe ſit, humorum in corpore exſuperantium bilioſorum, aut aduſtorum, aut pituitoſorum, linguam ipſorum vaporibus infici, ac tingi. Mollis itidem non ex cibo, potu, aut medicamento, aut deſtillatione capitis conſpecta, interius viſcera multum calorem non occupare denotat, ut propterea ægroti, propter hanc cauſam, neque multum ſitiant. Ex pituitoſa vero e capite ad fauces deſtillatione cognoſcitur ac diſtinguitur propriis ſignis, quorum eſt præcipuum, ſi ægroti plurimum dormiant, plurimumque interius ſentiant calorem. Hæc enim deſtillatio, irrigans fauces & linguam, facit, ut nedum lingua minime exareſcat, ſed vel etiam ſitim ipſius demulceat. Hinc Hippoc. *a*) dicebat, tuſſientes non valde ſitire, ac propter hanc cauſam expedite quoque ægroti loquuntur. Atque hæc eſt lingua non mala in acutis morbis. Aliquando mutata a ſuo ſtatu naturali ſolet etiam boni judicii eſſe indicium, nimirum critice, ubi in periculoſis anginis,

Linguæ color ſubruber quid notat.

Lingua mollis quid notat.

a) Sect. IV. Aphor. 54.

nis, humore ad fauces & ad ipſam linguam tranſmiſſo, admodum inflammata, & mole aucta apparet; itidem quandoque convulſa & tremula hoc modo apparet; ſed ea eſt propriis ſignis criticis judicanda, quæ præceſſiſſe eſt neceſſe: atque hæc de bona lingua, nunc de mala. Quæ eſt, quovis modo mutata ac vitiata, aut colore, aut magnitudine, aut ſubſtantia: colore quidem mala, in acutis morbis, eſt alba, craſſa, cænoſa, quam vidi in quadam febrium Epidemicarum, olim *Genuæ in Lyguria* graſſatarum, conſtitutione, quæ nobis fuerat argumento, in his corporibus multitudinem pituitoſorum craſſorumque humorum prævaluiſſe, atque magnum quoque viſcerum calorem adfuiſſe. Sed tamen hæc in iis quicquam certi de ſalute & interitu non denotabat. Quære hæc tamet ſi bona non ſit, quod morbos ex multa copia pituitoſorum & craſſorum humorum, bilioſis miſtorum, & putridorum, tantum foveri explicet; tamen ex hac ipſa, niſi conjunxerimus alia prava ſymptomata, minime mortem præpicemus. Sequitur flava, quam viridem Hippoc. vocat. Hæc multitudinem bilis, ac ab hoc ipſo humore putrefacto morbum profectum ſignificat, illumque periculoſiorem. Hac nigra eſt periculoſior, quæ aduſti ſanguinis copiam, ceteris humoribus; ut a natura corrigatur, difficiliorem, præmonſtret. Hæc ignearum ſeu ardentium febrium cum ſummo ſqualore eſt propria, perpetuoque non parum timenda, omniumque maxime, ſi una adfuerint ſigna alia pernicioſa. Solet itidem ardentes peſtilentes detegere. Ex quo, ut dictum eſt, propria acutorum morborum eſſe merito videtur, quod perbelle *in Coacis præſagiis* a) *ſec. 2. text. 20.* ita habetur: *Quæ vero valde nigreſcit, judicium fieri in quatuordecim diebus indicat.* Subdidit *periculoſiſſimam eſſe nigram & pallidam*, forte eam, quæ ex pallida nigreſcat: & merito ſane, cum in jecore incendium augeri nobis ſit indicium; quippe, cum prius bilis, ſanguinis loco, progenita eſſet, ex qua ad flavum lingua tingebatur, poſtea aucta inflammatione, aduri ſanguinem, atrumque evadere, qui eſt omnium deterrimus. Tertio nigram quoque cum tremore, ſeu tremulam

Lingua quænam mala.

Cænoſa.

Flava vel viridis.

Nigra.

Nigra & pallida.

Nigra cum tremore.

a) Text. 229.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 336 sur 615

©BIU Santé

lam, ut postea quoque docebimus, damnat Auctor *Coac.* a) *præsag.* ita dicens: *Tremulæ linguæ quibusdam alvum liquidam reddunt. Nigro vero in iis facto colore, mortem denunciant.* Livida. Lividi coloris lingua omnium maxime est lethalis, quod fiat in ipsa lividus color, vel ex mutatione a flavo aut rubro in nigrum, propter ingentem visceris alicujus inflammationem, & caloris extranei abundantiam, cum defectu innati, vel exstinctione caloris nativi. Hanc declarant reliqua signa, facultatem exstingui demonstrantia, quæ alias scripsimus. Rubra. Rubram quoque sæpius in anginosis affectibus & peripneumonicis pessimam esse, Medici observant. Sed hujus malitiam augent & confirmant pernicialia alia signa. Cujusmodi fuisse linguam illius *anginosæ*, quæ apud *Aristionem* agebat, quæ quinta die obiit, ut meminit Hippoc. *in libr.* 3. *Epid.* b) *text.* 18. & *filii Balis*, de quo itidem ipse *in libro septimo* c) scripsit, qui obiit die nona. Mole aucta. Mole aucta lingua in anginis aliquando ita visa est, ut vix ore possit contineri; sed plures, recte curati, sanitati fuere restituti, non pauci suffocati. Imminuta. E contrario multis usque adeo imminutæ linguæ, præ nimio calore, humido omni fere exhausto, (quod est signum intensissimi caloris, morbique maxime timendi:) apparent; sed ad rectum judicium faciendum alia signa erunt consulenda. Magna & nigra lethalis. Sed magna & nigra lethalis est: quod exstinctum iri innatum calorem significet; qualem habuit *juvenis*, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & a pharmaco corruptorio, ut refert Hipp. *in lib.* 7. *Epidem*, d) *text.* 37. quarto die periit. Quod ad subitantiam linguæ attinet, quædam admodum molles sunt, combibita multa humiditate: quædam admodum siccæ, asperæ, inæquales, horridæ, sciissæ, ulceratæ; quædam cum parvis tumoribus; quædam harum calidæ; quædam frigidæ tactui apparent; quædam cum proportione Sicca & arida. siti respondente; quædam sine siti. Siccantur & arescunt linguæ in omnibus febribus, sed omnium maxime in arden-

a) Text. 233. b) pag. 1075. Ægr. 7. c) Text 19. pag. 1215.
d) Text. 83. pag. 1229. quanquam hoc loco de *Testini conjuge* isthæc prædicentur; haud tamen alium casum hic ab Autore nostro innui patebit legenti subnexas Foesii Adnotat. & Epidem. lib. V. text. 53. pag. 1155.

dentibus, ac non minus phreniticis: propria videtur ſicca & aſpera ardentium febrium, ut Galen. *in* 1. *Prorrheticorum text.* 3. monuit; quæ ſit calore febris vehementer ſicca, immoderatique caloris eſt nota: hæ linguæ primum ſiccæ, & aridæ fiunt, mox inæquales, duræ & horridæ, & demum immoderata ſiccitate ſcinduntur & ulcerantur; non ſecus quam terra, nimis ſiccata a ſole, rimis ac fiſſuris ſæpius ſcindatur immoderata ſiccitate: duræ & horridæ peſſimæ ſunt, phreniticorumque propriæ, cum propter proximam inflammationem lingua maxime ſiccetur. Hinc Auctor *Prorrheticorum a)* linguas denſas, ſeu duras & aridas, phreniticas appellavit. De his *in Coacis præſagiis b)* ita legitur: *lingua, quæ in principio quidem inhorruit, in colore vero permanet, progreſſu autem temporis exaſperatur, liveſcit & rumpitur, lethalis eſt.* Ceterum ex aridis linguis quicquam recte, niſi aliorum quoque ſignorum judicium adjunxerimus, de præſagio non habetur, cum eæ non ſint ſufficiens ſignum ad mortem prædicendam; plures enim, qui tales linguas habuerunt, gravi morbo etſi conflictati, convaluerunt. Cujusmodi fuit, quam in *muliere trimeſtri fœtu gravida c)*, in *littore habitante*, & in *virgine Lariſſæ d)*, & in aliis Hippocrat. vidit. Hæ ſi nigræ quoque ſint, perniciales magis; ſed ut dictum eſt, debemus quoque, ex iis ut exitium prænoſcatur, alia pernicialia ſigna una obſervare, quæ in *uxore Dromeadaie)*, & in illo, *qui caleſcens cœnavit & potavit largius f) Hermocrate g)* & in aliis multis Hippocrat. una cum lingua nigra vidit. In anginis quoque ita præſiccatæ, peſſimæ ſunt, quod inflammationem internam maximam denotent, qua omnes ſuffocantur: qualem vidit Hippocrates in illa *anginoſa h)*, *quæ apud Ariſtionem* agebat, quinta die mortua. Hæ quoque fiſſæ atque ulceratæ apparentes argumento ſunt, malignioris inflammationis, ac efficacioris. Ego in multis, malignis febribus vexatis, ſqualore obſitas, ſciſſaſque, ac puſtulis refertas vidi linguas

Inæqualis.

Dura & horrida.

Nigra.

Præſiccata.

Fiſſa & ulcerata.

a) Lib. 1. text. 3. b) Text. 219. c) Epidem. lib. 1. Ægr. 13. pag. 990.
d) Epidem. lib. 3. Ægr. 12. pag. 1110. e) Epidem. lib. 1. Ægr. 11. p. 987.
f) Ibid. Ægr. 12. pag. 988. g) Epidem. lib. 3. Ægr. 2. pag. 1062.
h) Ibid. Ægr. 7. pag. 1075.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 338 sur 615

©BIU Santé

guas, qui non omnes perierunt. Rhasis *in libro decimo cap.* 31. ad *Regem Almans* scribit nihilominus: *Cum linguæ apparuerint pustulæ, ciceribus magnitudine æquales, fueritque febris vehemens & acuta, æger in principio sequentis diei morietur.* Quare aridæ, duræ, adustæque, & maxime nigræ, si cum aliis signis malis appareant, exitium præsagiunt, omniumque certissime, ubi, linguis ita arescentibus, asperisque exsistentibus, ægroti non sitiunt. Hoc enim in ardentibus febribus esse signum perniciosissimum, in superiori libro satis a nobis est explicatum: hoc quidem apparens signum, nota est aut delirii, aut exstinctæ facultatis, ut Galenus *in primo Epidemiorum* tradidit. Ubi itaque lingua adusta & sicca sine siti apparuerit, proculdubio aut delirium, aut mortem, prædicemus: mortem, si una alia fuerint pernicialia signa, qualia in eo, *qui calescens cænavit*, & in *Hermocrate* moribundis Hippocrat. vidit. De illo quidem *in primo Epidem. com.* 3. *a) text.* 29. ita habet. *Quidam calescens cænovit & potavit largius, vomuit cuncta nocte, febris acuta. Hypochondrii dextri dolor, submollis in partibus internis inflammatio: noctem moleste transegit, urinæ ab initio rubræ, crassæ, depositæ non subsidebant, lingua præarida: non valde erat sitibundus.* Et de *Hermocrate b*), cum primum dixisset, habuisse initio linguam adustam, fuisse surdum, vigilem, non admodum sitibundum, cum urinis crassis & turbidis, postea addidit; *Die* 20. *est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebant, obdormiscebat, aliquantisper comatosus. Circa diem vigesimum quintum incaluit, alvus lubrica, cum fluxione tenui & multa, proximis diebus acuta febris, lingua combusta est, vigesimo septimo defunctus.* Hujus ægroti linguam aduitam sine siti, unum fuisse ex iis, quæ exstingui facultatem indicant, multa una visa symptomata certo affirmarunt, quippe non sitire, a cibo perpetuo abhorruisse, & reliqua. Quare lingua aduita, absque siti, in acuto morbo, uti dictum est, vel delirans, vel moribundum corpus præsagit. Sed caute ta-

Adusta & sicca sine siti.

a) Ægr. 12. pag. 988. *b*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062.

tamen ex his duobus ſignis erit præſagiendum, quandò, ut in principio hujus capitis docuimus, ſæpe lingua exareſcat, ac aduſta videatur, ægrotique non ſitiunt, atque neque hos delirare, neque exſtingui facultatem obſervemus. Hoc fit ex humoris pituitoſi e capite diſtillatione, irrigante fauces, ſitimque compeſcente. At hoc cognoſcimus ex hac cauſa fieri, vel eo quod tota lingua in his non areſcat; nam ubi in ardente febre deſtillat humor pituitoſus, linguæ non tota ſubſtantia areſcit, ſed pars juxta radicem tantum, atque cito humore abluta lingua emolleſcit. Addatis hos non vigiles eſſe, ſed ſomno uti convenienti, quod partes corporis ſuperiores plurium humiditatis habeant. In quibusdam vero appertiſſime deſtillatio ad fauces dignoſcitur ex crebra, qua coguntur uti, exſcreatione, humore multo deſcendente e capite. Quare ubi, non deſtillant e capite humore, lingua in ardente febre, ſicca, aſpera, atque aduſta ſine ſiti appareat, aut delirium, aut exſtingui facultatem, prædicendum erit. Addamus aridam linguam quandoque calidam, quandoque tactui frigidam apparere; hanc exitialem eſſe, quod non niſi in magnis inflammationibus, contracto intus calido innato atque humido, propter penuriam & exſtinctionem nativi: calida tactui aſperaque apparens, non ita erit periculoſa, ſed in principio periculoſior, qualis in *Hermocrate a)* in principio fuit ab Hippocrat. obſervata. Tremulæ, ſeu trementes, quoque in acutis morbis apparent, quæ, ſi intenſiſſimam ſiccitatem ſecutæ ſint, prorſus exitiales erunt: nam ea ratione, quippe propter ſiccam ex igneo affectu intemperiem, animali facultate debilitata, linguas tremulas reddi, Galen. *in primo Prorrheticorum* docuit. In phreniticisque exitioſis hoc ſymptoma apparere ſolet. Hinc Auctor *Prorrheticorum in* 1. *lib. b)* dixit: *linguas obtremeſcentes, ſignum eſſe non conſtantis mentis.* Ex phrenitide quippe cerebro patiente, calidaque exiſtente affectione, lingua quieſcere non poteſt. Eadem ratione convelluntur linguæ, ex quo ægroti balbutiunt, neque recte loqui poſſunt ſæpe ante mortem: & hæc duo ſympto-

Arida quandoque calida, quandoque tactui frigida apparet.

Tremula.

Convulſa.

a) Epidem. lib. 3. Ægr. 2. p. 1062. b) Text. 20.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 340 sur 615

©BIU Santé

ptòmata, linguam ſcilicet tremulam & convulſam, in perniciali phrenitide Medici deprehendunt familiarius. De quibus Galen. *in primo Prorrheticorum text.* 19. ita habet: *Tremor igitur linguæ accidit, debilitata propter ſiccam prædicte affectionis intemperiem animi facultate.* Convulſiones vero ſiccitatem muſculorum ipſius, una cum capite affectorum, conſequuntur; ſicut & vox obtremiſcit propter infirmitatem, quæ ab humorum contracta eſt intemperie: prædicta autem hæc omnia ſymptomata, quæ ob ſiccitatis capitis intenſionem fiunt, mentis motionem fieri quoque indicant. Univerſis autem muſculis induratis, linguam tremulam & balbutientem fieri, eſt pernicioſius, quippe propter immoderatam eam, quæ in cerebro facta eſt, ſiccitatem. At ne noſtrum nos fallat præſagium, diſtinguendæ ſunt cauſæ linguæ trementis & couvulſæ; ſiquidem veluti dictum eſt, ſi fiant immoderate ſiccatis muſculis, ipſorumque capitibus ac nervis, exitiale profecto erit; & ſi in iiſdem nervoſis partibus, humore aliquo repletis, lingua tremat, & convellatur, non exitioſum: ex qua cauſa tremunt, & convelluntur non raro linguæ in principiis morborum, propter humorum multitudinem; ut *Pythioni* contigiſſe ſcripſit Hipp. *a*) & quando criſis aliqua ſit futura. Qui tremores & convulſiones inter judicatoria ſigna merito recenſeri debebunt. Sed de his alias, cum de prædictione a tremoribus & convulſionibus egerimus. Diſtinguamus itaque de iis ad præſagium linguarum ſymptomata a ſiccitate profecta, quæ perpetuo erunt exitialia, ab iis, quæ repletione fiunt: hæc in principiis morborum fiunt, aut una cum ſignis decretoriis aliis; illa vero non niſi calidiſſimum ſicciſſimumque morbum conſequuntur.

Tremula & convulſa quando non exitialia.

CAP. X.

De prædictione ex faucibus, & dorſo.

Fauces in gutturis inflammationibus, quos affectus Medici *Anginas* appellant, ſolent non raro magni momenti eſſe

a) Epidem. lib. 3. Ægr. 1. pag. 1059.

esse ad præsagium, cum in iis affectibus optimum sit fauces tumidas & inflammatas spectari, quod morbum foras verti significent. De quo Hippoc. *in lib.* 3. *Prognosticorum*, *a*) ait: *Securissimum vero est, si tumor & rubor quam maxime foras vertatur.* At non semper, in acutissimis periculosissimisque anginis, satis est ad salutem præsagiendam, fauces rubentes ac inflammatas spectari, cum sæpius etiam in exitialibus appareant, ex magna sane inflammatione, nedum internas gutturis partes, sed quoque externas fauces, opprimente. Proinde optimum erit una cum faucibus, pectus, cervicem, aut collum rubrum ac maxime inflammatum spectari. Quam rem Hippoc. *in eodem lib. b) text.* 20. ita expressit: *Quibuscunque simul fauces rubent, & cervix, sunt hæ anginæ diuturniores, maxime vero ex ipsis servantur, si & cervix & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat. Exitialissimas vero anginas esse, ac celerrime interimentes*, ait *c*), *quæcunque nec in cervice, nec in faucibus, conspicuum aliquid efficiunt, plurimum & doloris ac spirationis difficultatem inferunt.* De his doloribus Auctor Coac. præsag. *d*) *lib.* 2. *sect.* 2. *text.* 43. ait: *Faucium dolores sine tumore, suffocantes*: & Hipp. *in* 4. *Aphor.* 34. *Si a febre detento, tumore non existente in faucibus, strangulatio repente supervenerit lethale.* Sed de his satis. Nunc ad dorsum descendamus, cujus quidem inspectio & ad naturam malignarum febrium cognoscendam, & non minus ad præsagium, Medicis omnibus est satis familiaris, & præsertim in febribus acutis.

Fauces quid ad præsagium faciunt in morbis.

Dorsum quid ad præsagium in morbis.

Certum est dorsum in iis aliquando pustulis parvis, milio similibus, & aliquando maculis parvis, pulicum morsibus persimilibus, aliquando magnis latisque refertum, conspici. Quod spectari, aliquando bonum, ubi natura præsertim critice excernit humores summe putridos; quandoque malum & exitiosum. Bonæ solent esse, cum pustulæ, tum maculæ ipsæ, si una cum signis coctionis appareant, quas omnino sequitur morbi allevatio. Ægroti enim ab ipsis erumpentibus maxime

a) pag. 45. lin. 20. 21. *b*) p. 45. lin. 12. & seq. *c*) Paulo ante, lin. 4. *d*) Text. 262.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 342 sur 615

©BIU Santé

me juvantur. Ex colore, rubra exanthemata meliora censentur, quæ sanguinis copiam, neque ipsum igneo calore exustum, denotent. Bonæ itaque sunt criticæ, quæ cum signis coctionis apparent, & quæ, cum inceperint, numero atque magnitudine augeantur. De quibus legitur *in Coaciis præsagiis a)*: *Quibus in febre continua pustulæ toto corpore excitantur, lethale, nisi superveniat purulentus abscessus.* Galen. scripsit *in lib. 5. meth. med.* In quadam pestilentia illos evasisse, quibus exanthemata nigra toto corpore multa confertim apparuerint. Raro tamen quicquam certi ad salutem prædicendam ex iis habetur; ubi plerumque exitialia signa sunt. Sunt vero perpetuo mala, cum maligniſſimam naturam morbi significent; pestiferorum enim morborum sunt indicia, quod & *Thucydides* non ignoravit, cum in ea sæviſſima pestilentia, quæ *Athenas* devastaverat, observavit, corpora eo malo infecta scatuisse his exanthematibus. Colore deteriores sunt lividæ & nigræ. Has enim maculas insignem humorum putredinem, & caloris exstinctionem denotare, nos alias ostendimus. Cum ad copiam, parva intus recurrentia, & evanescentia exanthemata pejora exsistant, quod naturam cœpisse humores excernere, præ imbecillitateque non potuisse, denotet. De quibus Hippoc. *in 1. Epidem. b) dixit: Exanthemata parva, & non pro dignitate excretionis morborum, & cito rursum evanescentia, mala.* Addamus pustulas, ac exanthemata, mala quoque esse parva, nec augescentia & pauca, quæ meminit Hippoc. *in Epidem. c)* de *Sileno*, dicens: *Frigidus toto corpore sudor, papulæ cum sudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant.* Demum pernicioſa sunt, quæ una cum pernicioſis signis erumpunt. Qualia in *Sileno* atque in *Critone d)* moribundis apparuerunt.

a) Text. 114. *b)* Sect. 2. pag. 946. sub finem. *c)* Lib. 1. Ægr. 2. pag. 969. & 970. *d)* Ibid. Ægr. 9 pag. 985.

CAP.

©BIU Santé

CAP. XI.

De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ ſalutem ſignificant.

Ex hypochondriis præſagium venaturi, primo quid nomine hypochondrii intelligendum ſit, dicamus. Siquidem Gal. *in* 2. *lib. Aphor.* 35. ſcribit: epigaſtrium, id eſt, abdomen dividi in hypochondrium, præcordium, atque ventrem inferiorem, ὑπογαστρίον Græcis dictum; per hypochondrium vero eam partem intelligit, quæ a coſtis ſpuriis ad umbilicum uſque pervenit; & clarius *in lib.* 2. *Prorrh.* ſcripſit, partes ſupra umbilicum utrimque ad latera, ſpuriis dictis coſtis ſubjectas, hypochondria proprie dici. Ex quibus dicamus & nos quoque, hypochondria, ſive præcordia, ex partibus externis abdominis eas proprie dici, quæ nothis coſtis & iliis: (hæc vero in imo ventre inter coſtam & pubem (*Capari* Gal. vocat) poſita ſunt:) continentur, ſupra umbilicum, & in latus utrumque, aut partes cartilagineas ſupra loca inania ſitas, quæ occupantur ab hepate dextra, a ſplene vero ſiniſtra. Latius vero ſumta voce, interiora omnia ſub hac regione comprehenduntur, quippe ventriculus, hepar, lien, ſeptum tranſverſum, quæ nomine hypochondrii intellexit Auctor *Prorrh.* cum in loco nuperrime citato *a*) ſcripſerit. *Febres ex hypochondriorum doloribus malignæ.* Et hæc, quod ad hypochondrii cognitionem ſpectat. Itaque per hypochondria dextram ſiniſtramque abdominis partem, ſupra umbilicum, coſtæ ſpaciis ſubjacentem, intelligamus. Hæc primo ſunt recte valentium ſimilia, quæque optima exſiſtunt; ſecundo etiam, quæ non bona & diſſimilia, quippe ipſorum tenſiones, dolores, tumores, atque ſuppurationes. De iis Hippoc. *in* 1. *progn. b*) ita habet: *Hypochondria autem optima ſunt, ſi dolore vacant, ſi mollia & æqualia ſunt dextra ac ſiniſtra parte.* Et merito ſane, cum, ipſis ita ſe habentibus, ſanitas ſit, ſi quid ab ea deficiat, morbus ſit, ſi quid ad eam accedat, ſymptoma ſit, ſi quid ab utroque diſtet, neutrum ſit, ſed ad utrumque accedat, ambiguum ſit.

Hypochondrium quid vocatur.

Hypochondria optima quænam.

a) Lib. 1. text. 56. *b*) pag. 38. lin. 30.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 344 sur 615

©BIU Santé

habentibus, nullam partem in ipſorum regione contentam, quippe neque ventriculum, neque ſeptum tranſverſum, quæ hypochondriis continentur, læſam eſſe cognoſcimus; quum in febribus acutis has partes recte ſe habere, non leve eſt optimi præſagii argumentum, impoſſibileque eſt aliquam partium illarum læſam eſſe, & hypochondria mollia eſſe, & absque dolore. Quare in acutis morbis optimum erit ad ſalutem prædicendam, hypochondria, ut dictum eſt, optima obſervari, quippe mollia, æqualia, dextra ſiniſtraque parte eſſe, & dolore vacare. Ex craſſis vero, & gracilibus Hippoc. *in* 2. libro *Aphoriſm.* 35. craſſitudinem habentia commendavit, ita dicens. *In quovis morbo partes ad umbilicum & imum ventrem attinentes, craſſitudinem habere, melius eſt: valde vero extenuari, ac contabeſcere, prævum.* Quare & hæc hypochondria craſſitudinem habentia erunt bona. At optimum erit, prius in ægrotis nos perſpecta habuiſſe hypochondria, qualiacunque ſint; ſiquidem ſæpius in recte valentibus & inæqualia, & non æque mollia obſerventur. Quare nedum ea, quæ optima ſunt, ſalutem præſagient, ſed quandoque inæqualia, tenſa (modo recte valentium ſint ſimilia) idem oſtendent: attamen non æque bonum erit tenſa, & inæqualia (etſi recte valentium ſimilia ſint) ſpectari, veluti mollia, æqualia, & doloris expertia. Illa vero, quippe tenſa, inæqualia, in tumorem elata, atque dolentia, perpetuo mala ſunt, ni talia critice apparuerint; ſæpius enim fit, ut, priusquam aliqua criſis fiat, hypochondria vel tendantur, vel in tumorem eleventur, aut doleant. De criticis tenſionibus hypochondriorum Auctor Prorrheticorum *in libro a) tertio text.* 55. ita ſcripſit: *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tenſione ſublonga, & tumente, ſanguinis indicant eruptionem.* Et paulo poſt *b*): *Hypochondrii tenſio cum capitis gravitate & ſurditate, & quæ ſplendores perturbant, ſanguinis denunciant profuſionem. In tertio vero de criſibus cap.* 12. Galen. ait: proprium ſignum fluxuri ſanguinis e naribus eſſe præcordiorum tenſionem ſine dolore; & cum dolore, non fluxurum ſanguinem, ſed inflammationem teſtari. Ex

Hypochondriorum criticæ tenſiones.

a) Lib. I, text. 144. *b*) Text. 147.

©BIU Santé

Ex quibus colligimus tenſionem hypochondriorum ſine dolore, & aliquando etiam, præ multa tenſione ex copia ſanguinis dolores, vel hebetudines oculorum ſubire, vel ſplendores oculis obſervari, aut caput grave eſſe, aut ſurdos fieri ægrotos, & denique faciem rubram ſeu coloratiorem obtinere, ut Galen. *in tertio de Criſibus text.* 20. & *in libro de præſag. ad poſthumum* ſcripſit; & Auctor Prorrhetic. *a) in tertio libro text.* 27. Criticam eſſe, & particulatim ſanguinem e naribus fluxuum ſignificare. Parotidem vero tenſionem hypochondriorum, cum æſtu anxioſo atque capitis dolore, ſignificare, notavit Auctor *Coac. præſagiorum b) in lib.* 3. *text.* 66. Hipp. vero *in lib.* 1. *Prognoſt. c)* de futuris criticis abſceſſibus ab hypochondriorum tenſionibus judicandis, ait: *Abſceſſus fiunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatiget; illi in ſupernis, in quibus ilia molliora & ſine dolore perſiſtunt.* Ex quibus liquido nobis conſtat, hypochondria, vel etiam tenſa aliquando, optima eſſe, quatenus criticæ evacuationis nobis futuræ ſunt indicium. Eodem modo & de ipſorum tumoribus dicendum; quanquam raro tamen tumores quicquam boni ad prædictionem habere videantur. Nihilominus de iis Hippocrat. *in* 1. *Prognoſt. d)* ait: *Si vero mollior tumor eſt, nec dolet, & preſſus digitis cedit, diuturniorem efficit judicationem, ac minori cum periculo eſt.* Quod clarius *e*). *Atqui tumores molles & indolentes tardius judicantur, & minus periculi denuntiant*: & Hipp. *in* 1. *Prognoſt f*). *Tumor, qui in ventre fatigat, minus facit abſceſſum, quam qui in iliis. Sanguinis vero fluorem maxime de ſupernis ſedibus exſpectare oportet:* & rurſus *in Coacis Præſagiis g)* ait. *Ab hypochondriorum tumore bilioſis ſpiritus magnus ac febris acuta parotides emovet*, quod in iis bilioſi humores ferantur ſurſum. Dolores itidem hypochondriorum critice fiunt, ſanguine ſurſum copioſius hypochondria diſtendente. Signa ſunt, ut dictum eſt, febris acuta, capitis gravitas, aut ſur-

a) Lib. 1. text. 144. 146. 147. confer. & Prorrhet. lib. 2. pag. 110. & 111. *b*) Text. 289. *c*) Pag 43. lin. 14. *d*) pag. 38. lin. 50. 51. *e*) Paulo poſt. lin. ult. *f*) pag. 39. lin. 1. *g*) Text. 290.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 346 sur 615

©BIU Santé

Hypochondriorum dolores non mali.

ſurditas, aut oculorum hebetudo, facies rubra. Addamus dolores quoque hypochondriorum non malos eſſe, ſi poſtea febris ſupervenerit. De quo dolore *in lib. 6. Aphor.* 40. Hipp. ita habet: *Quibus dolor circa hypochondria fit, absque inflammatione, his febris ſuperveniens dolorem ſolvit.* Et in *Coacis præſagiis a)* ita habet: *Ceterum præcordiorum dolores ac tumores, ſi fuerint recentes, & non cum inflammatione, ſolvit murmur in præcordio obortum, & maxime ſi pertranſierit cum ſtercore, & urina ac flatu.* Itidem ex abſceſſibus ſuppuratis boni ſunt, *qui foras erumpunt, & ſi quam minimum* (ut placuit *Coac. præſag.* Auctori *in eod. libr. b) loci occupent, & ſi in acutiſſimum conum colligantur:* qui de iisdem ſuppurationibus poſtea ait: *At iis, quæ rapiuntur intro, optima ſunt, ſiquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in ſuperficiem. Quæ vero ſuppurationes his contrariæ ſunt, peſſimæ.* Atque hæc de bonis hypochondriis. Nunc de malis agamus, quæque exitium in ægrotis prædicent.

Cap. XII.

De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonſtrant.

Hypochondria in acutis morbis tenſa, dura, dolentia, inæqualiaque, mala eſſe, tradidit Hippocrat. *in* 1. *libro Prognoſt. c) text.* 30. non minus & ipſa extenuari, malum eſſe, & contabeſcere pravum, *in libro ſecundo Aphoriſm.* 35. Ceterum, ut clarius rationis tenſorum hypochondriorum, durorum, & ipſorum dolorum, abſceſſuum, ſuppurationum (quæ omnia malum portendunt, modo mala alia ſigna conjungantur) notitiam aſſequamur, de his omnibus ſigillatim, deque cauſis ipſorum agendum, antequam præſagium ex iis indagemus, merito duximus. Horum ſiquidem affectis, tum cauſis ignoratis, utique de præſagio rectum judicium facere nequimus. Hanc rem itaque declarabimus ab hypochondriorum tenſionibus

a) Text 281. b) Eodem textu. c) pag. 38. lin. 32.

©BIU Santé

bus inchoantes. Tenduntur itaque hypochondria, aliquando cum tumore ac duritie, ita, ut tactui dura appareant; aliquando citra tumorem, ita, ut, etsi tensa videantur, tamen vacua exsistant, quas tensiones Gal. vacuas, submolles, citra tumorem vocat. Hippoc. vero de his tensionibus aliquando ait, veluti in *Hermocrate a)*: *hypochondria molliter contendebantur:* aliquando *tensiones submolles* vocat, & nonnunquam hæc *hypochondria sublimia* appellat, uti in *Erasino b)* fecit. Hæc hypochondria habent quidem tensiones, sed vacuas, atque citra ullum tumorem durum. Quod ad figuram etiam attinet, tensiones aliquando oblongæ, quales musculorum rectorum abdominis, aliquando latæ, aliquando rotundæ ad lunæ figuram, quales hepatis tumores repræsentant. Cum duritie vero, seu tumore duro, hypochondria tenduntur, ab inflammatis, aut musculis, aut hepatis convexa seu gibba parte, aut liene, aut ventriculo ipso, a flatulento autem spiritu, vel a copioso sanguine musculis repletis. Hæc sine duritie etiam tensio sine dolore est, uti in multis, quibus per nares sanguis copiosius erupit, observatur: a flatu tensio est sine duritie, & sine gravitate: a copioso vero sanguine neque sine duritie, neque sine gravitate est: ab inflammatione demum, ut dictum est, tensio est cum tumore, modo inflammatio musculos exterius occupet, aut hepatis convexam partem, aut lienem, aut denique ventriculum: atque hæc est tensionum ratio. Sed age, hanc rem declaremus propterea, quod dictum est ab inflammatis his visceribus tendi hypochondria cum duritie, ex quo perpetuo videtur, hanc tensionem ab ea causa proficisci. Hoc etsi verum sit, quippe per omnem tensionem cum tumore, seu duritie, atque dolore, indicari viscerum inflammationem; tamen hoc quoque ex Galen. doctrina verum erit, plures tensiones non duras, sed molles, id est, ut Galeno videtur, vacuas, inanes, sublimesque, citra viscerum inflammationes fieri: de quibus quidem tensionibus utile erit pauliſper accuratius agere. Tensiones itaque molles, seu vacuas,

Hypochondriorum tensiones malæ.

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062. b) Ibidem lib. 1. Ægr. 8. pag. 984.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 348 sur 615

©BIU Santé

cuas, ſeu inanes, ſeu citra tumorem, quæ nomina idem explicant, fieri aut viſcerum internorum inflammatione, aut ſiccitate principii nervorum, ad ſeptum transverſum venientium: hoc modo hypochondria ſurſum trahuntur, meritoque Hippoc. aliquando hæc ſublimia vocat: illo modo tenduntur quidem, ſed cum intus viſceris inflammatio nos lateat, nullus tumor vel durities exſiſtit. Galen. *in* 3. *Epidem. com.* 2. *text.* 1. ſcribit: *hypochondriorum mollem renitentiam ſignificare aliquod viſcus eſſe inflammatum, quippe aut jecur, aut ſeptum transverſum, aut lienem.* Et *in primo Epidemiorum*, de *Sileni* tenſione in hypochondriis agens, ſcribit: *ſepti transverſi inflammatione hypochondrium per continuitatem ſurſum trahi, contendique abſque tumore.* De hac tenſione *in libr.* 3. *Epidemiorum*, ita habet: *Ac ſi ita diceret dextrum hypochondrium intendebatur, ſed citra tumorem, vel quia non magna fuerit jecoris inflammatio, vel infimis partibus duntaxat, quibus ventrem complectitur, cum gibba nondum una cum infimis in tumorem eſſent elata.* Quod *Hermocrati a)* contigit. Ex quibus conſtat fieri in hypochondriis tenſionem mollem, id eſt citra tumorem ex inflammatione ſepti transverſi, jecoris atque lienis, ſed jecore inflammato non toto, neque magna inflammatione affecto, ſed aut parva, aut tantum infima ejus parte inflammata. Ex quo tactu primo occurrens gibba nondum inflammata, apparet tenſio citra tumorem & mollis. Sed hæc tenſio nunquam toto jecore inflammato apparebit, vel magna affecto inflammatione. Diximus hanc ipſam tenſionem fieri quoque non ſolum ab inflammatis viſceribus, ſed & a magna quidem exſiccatione. Quas cauſas Galen. in *primo Prognoſt text.* 30. ita complexus eſt. *Quandoque enim intenduntur ilia ſine inflammatione proprie nominata, aut propter vehementem ſiccitatem non ſolum in illa parte, ſed etiam in ſepto transverſo, coſtis, membrana, præcordiis; aut propter inflammationem, cum tumore, ipſorum in iliis muſculorum conſiſtentem ſine inflammatione proprie vocata quæ quidem tumor dolens eſt.* Sed has tenſionis mol-

Hypochondria ſublimia quænam dicta.

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062.

BIU Santé

mollis cauſas, vel etiam clarius *in libr.* 3. *Epidemiorum com.* 3. *text.* 1. Galen. ita expreſſit: *Hypochondrium tenditur, ubi a ſepto transverſo vicinæ partes trahuntur.* Ad ipſum tenditur ſeptum transverſum interim in pleuritide ob inflammationis magnitudinem ſuccingentis membranæ coſtas; interim ob originem nervorum, ad ſe nervos, qui ad ſeptum transverſum pertinent, attrahentem; interim vero per ſuam ipſius inflammationem. Atque hæc erant de tenſorum hypochondriorum cauſis præmittenda, quibus perſpectis nunc ad prædictionem deſcendimus. Hippocr. itaque *in* 1. *lib. Prog. a) text.* 39. ait: *tumorem durum, & dolentem in utroque hypochondrio, aut in dextro, eſſe peſſimum. Talem quoque ſignificare*, affirmavit, *ab initio mortem brevi fore.* Galen. vero *in comm.* intelligit per tumorem, inflammationem, jecur, aut ventriculum, aut lienem obſidentem, ex qua plures cum cito intereunt, præſertim ubi magna eſt; ſed præſagii judicium alia ſigna pernicioſa confirmabunt. Sed ubi tumor ex muſculis inflammatis fit, raro mortalis æſtimatur. Sed Hippocrates priorem ſententiam, in qua ait, *ab initio tumorem durum cum dolore brevi mortem præmuntiare*, paulo poſt ita limitaſſe viſus eſt, quod non niſi magnus, & non quivis mortem præſagiat, neque ſemper. Quod ita habet: *b) text.* 40. *Quicunque ergo tumor dolens, durus & magnus eſt, periculum mortis brevi fore ſignificat.* Quaſi dixerit, hujusmodi tumores, id eſt viſcerum inflammationes, ſi interimere ægrotos debeant, cito id facere; nam diu cum durant, ſuppurationem potius, quam mortem denotant futuram, quod paulo antea Hippocrates tradiderat, hiſce verbis *c*): *ſi febris vigeſimum tranſcendit diem, & febris detinet, & tumor non deſiſtit, in ſuppurationem verti contingit.* Quare tumores cum dolore in hypochondriis, qui non ex inflammatis muſculis, ſed aut jecora aut ventriculo ſur periculoſi, præſertim ſi magna inflammatio.

Hypochondriorum tenſiones duræ pernicioſæ.

At hujuſce præſagii judicium confirmabunt ſigna illarum inflammationum pathognomonica, tum morem ſignificantia, quæ

a) Pag. 38. lin. 38. *b*) Ibidem. lin. 54. *c*) Ibidem, lin. 44.

©BIU Santé

quæ poſtea apparent; pernicioſa enim exitium prædicans, qualia Hippocrates vidit in *Appollonio*: De quo *in libro tertio Epidemiorum*, *Comm.* 3. *a*) *text.* 84. ita habet: *Somni non aderant*, *inflatio mala*, *magna ſitis*, *comatoſus erat*, *hypochondrii dextri elevatio cum tumore*, *extremæ partes undique ſubfrigidæ*, *aliquantulum delirabat*, *omnium obliviſcebatur*, *quæ locutus eſt*, *mente movebatur*. Non minus pernicioſæ ſunt hypochondriorum tenſiones ſubmolles citra quippe tumorem; quum oſtenderimus aut nobilium viſcerum inflammationem, aut maximam ſiccitatem principii, vel nervorum ad ſeptum transverſum deſcendentium, aut membranæ coſtas ſuccingentis, pleuræ vocatæ, ſignificare. Ceterum hæ tenſiones per ſe ſolum, tametſi perpetuo malæ ſint, nunquam exitium prædicunt, niſi alia prava una illuxerit ſigna. Quando non omnes inflammato jecore, aut ventriculo, aut ſepto transverſo, moriantur, Quare neceſſe erit, ut reliqua ſigna conſulamus; quæ ſi mala fuerint, ac ex lethalibus, procul dubio mortem poterimus prædicare. Quales tenſiones fuere obſervatæ in *Sileno b*), *Hermoerate c*), *Philiſta d*), *adoleſcente Melibæa e*), & *adoleſcentulo*, *qui in mendacium foro decumbebat f*), quibus cum ſubmolliter hypochondria tenſa eſſent, una quoque ſigna mala & lethalia affuerunt.

Non minus & ſubmolles citra tumorem.

Eodem modo hypochondriorum dolores cum tenſione prædicta, & malis ſignis, lethales eſſe ſolent, veluti *Uxori Dromeadai g*) contigit, in qua tertia die hypochondrium cum doluerit, habebat urinas craſſas, turbidas, non reſidentes, & ſudores frigidos, quæ omnia lethalia exſiſtunt. De eo vero, *qui caleſcens cœnavit*, ita habet Hippocrates *h*). *Quidam caleſcens cœnavit & potavit largius*, *vomuit cuncta*. *De nocte febris acuta*, *præcordiorum dextrorum dolor*, *ſubmollis in partibus externis inflammatio*, *noctem moleſtam duxit*. *Vrinæ primo rubræ*, *craſſæ*, *quæ depoſitæ non reſidebant*, *lingua præarida*, *non admodum ſitibundus*. Quæ in ipſo ſigna fuerunt pernicioſiſſimæ ac lethaliſſimæ inflam-

Hypochondriorum dolores quinam lethales.

a) Ægr. 13. p. 1111. *b*) Lib. 1. Epidem. Ægr. 2. p. 969. *c*) Epidem. lib. 3. Ægr 2. p. 1062. *d*) Ibidem. Aegr. 4. pag. 1070. *e*) Ibidem. Aegr. 16. p. 1117. *f*) Ibidem. Aegr. 8. p. 1076. *g*) Epidem. lib. 1. Agr. 11. p. 987. *h*) Ibidem. Aegr. 12. p. 988.

flammationis, qua cito exſtinctus eſt. Auctor vero *Prorrheticorum a)*, *in libro ſecundo, text.* 2. ſcribit: *Febres ex hypochondriorum doloribus, malignæ*; ſed Galen. ait: non omnes, ſed eæ tantum, quæ inflammato aliquo viſcere ſuſcitantur: ſed neque omnes eſſe malignas, ſed acutas malignas eſſe, alia ſigna prava demonſtrabunt. Addamus hujusmodi cum tenſiones, tum dolores, eſſe pravos ac lethales, ſi ab aliqua ſatis copioſa evacuatione adhuc perduraverint. De quibus in *Coacis præſag. b)* legitur. *Dolores, qui in hypochondriis incidunt, tum alias pravi ſunt, tum ſi inde alvus perflauit.* Quod in nuper citatis ægrotis videre eſt, namque in *Sileno c)* cum tenſione hypochondriorum fuerant dejectiones tenues ſubnigræ, & *Eraſinus d)* cum ſudore habuit tenſa hypochondria; atque hæc eſt tota ratio prædicendi ex tenſionibus malis hypochondriorum. Malæ quoque ſunt ſuppurationes hypochondriorum, in quibus alvi copioſæ dejectiones, cum magnis faſtidiis, ſyncope, vomitibus, atque omnium maxime febre nihilo diminuta, minimeque ægris exinde juvatis. Diximus eos tumores ſuppurari, qui diutius duraverint cum febre, ex Hippocr. qui *in* 1. *Progn. e) text.* 35. ita habet: *Si vero viginti dies transgrediatur tum febris detinens, tum tumor non conſidens, ad ſuppurationem convertitur.* Et paulo poſt *f)* ait: *Si vero transgrediatur ſexaginta dies febris & tumor non conſidat, ſuppuratum fore ſignificat & hunc, & eum, qui in reliquo ventre eſt eodem modo.* De horum prognoſtico agit Auctor *Coac. præſag. g) in lib.* 3. *ſec.* 2. *text.* 9. & 10. ita dicens: *Inter abſceſſus lethales ſunt, e quibus introrſum erumpunt; reliquorum vero ſuppurationes ex iis, quæ foras erumpunt, maxime laudabiles, ſi quam minimum loci occupent, & ſi in acutiſſimum conum colligantur. At in his, quæ repunt intro, optimæ ſunt, ſiquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in ſuperficiem. Quæ vero ſuppurationes his contrariæ ſunt, peſſimæ.* Quare ex his adde, ad cognoſcendas malas ſuppurationes, in hypochondriis tumorem, vel dolorem, vel calorem ſentire,

Hypochondriorum ſuppurationes quæ nam malæ.

a) Lib. 1. text. 56. b) Text. 284. c) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969.
d) Lib. 1. Epidem. Ægr. 8. pag. 984. e) pag. 38. lin. 44.
f) Ibidem lin. 53. g) Text. 281.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 352 sur 615

©BIU Santé

indicium esse latentis, non sublatæ, inflammationis. Si itaque a suppuratione tensa adhuc maneant hypochondria, minimeque laxentur, adhuc magis, si doleant etiam & caleant, pravum est, ac lethale: omniumque maxime exitium prædicendum erit, si nedum copiosa puris excreti vacuatio ægrum juverit; atque exitiosissimum, si ipsi in pejus labantur. Hæc enim vacuatio erit ex judicatoriis, non judicantibus, lethalis, eoque magis, si virium languor, aut aliud signum pravum una illuxerit: & hoc est præsagium suppuratorum hypochondriorum. Sed unum dicamus, quo cognito finem huic capiti imponemus, quippe Hippocr. *in primo libro prognosticorum a)*, *text* 31. & 32. scripsisse: *Si vero pulsus in hypochondriis insit, perturbationem significat, aut delirium.* Verum oculos talium conspicari oportet; si enim crebro obtutus movetur, exspectanda insania est. Quod *in Coacis b) præsagiis* ita confirmatur: *Pulsus in hypochondriis, cum perturbatione, delirium portendit, & magis, si oculi crebrius moveantur.* Atque hoc fit verisimile, aut propter septum transversum inflammatum, aut propter humorem effervescentem, ex quo flatus multi suscitantur, qui copiosius in caput ascendentes, ac membranas cerebri calefacientes, & mordentes, delirium faciunt. Hujusmodi vero pulsus plerumque malus, etsi aliquando bonus, ubi crisin antecedit, qui criticis signis a malo distinguitur. Cum vero una cum ipso alia prava adfuerint signa, mortale esse id, affirmandum, de quo in 3. *Coac. b) præsag. sect.* 2. *text.* 14. *Oris ventriculi dolor cum hypochondrii pulsatione, refrigerata febre, malum, tum alias, tum si tenuis sequatur sudor.* Atque hæc de malis hypochondriis dicta sufficiant. Superesset quoque agendum de prædictione ex hepate atque liene, sed quoniam ea, quæ in ipsis exterius ad prognosticum considerantur, fere omnia nunc dicta sunt, idcirco nihil aliud de his scribemus.

a) Pag. 38. lin. 34. b) Text. 282. c) Text. 283.

CAP.

Cap. XIII.

De prædictione ex ignobilibus corporis partibus.

Partium corporis, cum nobilium tum ignobilium, obſervatio in acutis morbis plurimum ad prædictionem juvat; & merito ſane, ut Galen. placet, cum nobilia membra diu graves morbos ferre nequeant: ipſis enim gravi morbo vexatis facultates omnes diminui, & tolli, cuique noſtrum eſt manifeſtum. In acutis morbis, humoribus putridis ad nobilia membra motis, & ipſa obſidentibus, mors ſequi ſolet, iisdemque a nobilibus ad ignobiles compulſis, ſalus. Hinc Hipp. dixit acutorum morborum non omnino certas eſſe prædictiones ſalutis & mortis, quod incerti ſimus, ad quam partem corporis, vel nobilem, vel ignobilem, præ ſumma putredine cum tenuiſſimi, tum turgentes, moveri debeant. Hoc unum certum eſt, ſi transmittantur ad principem partem, magnum vitæ periculum parare, & plerumque mortem; & ſi ad ignobilem, a principibusque remotam, ſalutem. Ex quo omnium harum partium in acutis morbis obſervatio Medicis ad præſagium faciendum, nedum utilis, ſed quinimo neceſſaria erit. Per partes vero principes communiter has intelligimus, quippe cerebrum, hepar, cor, ventriculum, gulam, aſperam arteriam, pulmones, ſeptum transverſum, inteſtina tenuia, pleuram, membranam coſtas pectoris ſuccingentem. Has poſtremas principes atque nobiles fecimus, quod aut principibus proxime ſerviant, aut quod ſint proximæ, aut quod propter colligentiam partium cum principibus magnam habent convenientiam. Non principes, ſed ignobiles ſunt cutis partes extimæ, extremæque, poſt aures, ſub alis, & inguine. In iis itaque omnibus utile eſt, in acutis morbis quicquam videri, quod ad ipſas morbum decubuiſſe nobis ſignificet. Hujusmodi denotant, dolores, diu durantes, critici, de quibus accurate in 2. libr. egimus, & quomodo aliquando in partibus ignobilibus ſalutem critice demonſtrent; tumores itidem, in cute oborti,

Partes principis quænam.

Ignobiles quænam.

©BIU Santé

diu perſiſtentes, & in cruribus, pedibus, ac in aliis partibus, a principibus remotis, optimi ſunt, modo critice apparuerint, quippe conſpectis coctionis ſignis. De quibus Hipp. *in* 2. *lib. Progn.* a) *text.* 67. ait: *Abſceſſus ſi in cruribus erumpit in pulmonia vehementi ac periculoſa, omnis utilis eſt:* & Galen. In Pulmonia vehementi abſceſſum erumpere in cruribus, prorſus bonum cenſetur, ſiquidem maxime vera ſententia Hippoc. eſt 2. *libr. de morbis vulgaribus* b) inſcripta, de bonis abſceſſibus, ut optimi ſint, ſi deorſum quam longiſſime a morbo abſiſtant, ſed potiſſimum, ſi cum coctione pariter erumpant. Hac eadem ratione commendantur tumores in cruribus, in inguine, teſtibus, ſub axillis, atque poſt aures critice apparentes, de quibus nos poſterius ſingulis accuratius. Commendantur etiam, ut dictum eſt, puſtulæ, exanthemata, variolæ, morbilli, pruritus ſcabiesque, ſi modo, ut dictum eſt, ſigna coctionis in excrementis præceſſerint. Veluti hæc non critice, ſed ſymptomatice conſpecta, in quibusvis partibus ignobilibus mala ſunt, quod vi morbi, non naturæ, prodeant. Sed de iis ſingulis accurate agamus, ubi de prædictione ex tumoribus omnibus ſermonem inſtituerimus. Nunc ſufficiat dixiſſe in acutis morbis ſæpius glandulas poſt aures inflammari, & intumeſcere, quas *parotides* Medici appellant, aliquando ſub axillis, & non raro in inguinibus, atque etiam teſtes exinde intumeſcere. Qui tumores aut principio febris apparentes, aut ipſos ſi febris ſequatur, pravum eſt, morbumque malignum oſtendunt; ſi vero cum humorum coctione erumpant, minus malum, & plerumque ſalutare ſignificant: nimirum quod naturam nobilia viſcera exoneraſſe, protrudendo noxios humores ad has ignobiles partes, ſint indicio. Optimi vero ſunt, qui diu durant, rectitudinem ſervant, augentur, ſed qui tamen ad nimiam non venerint magnitudinem, neque minores ſint, quam debeant. Hi enim peſſimi exſiſtunt, non minus & qui paulo poſt intus recurrerint, atque evanuerint: ſed de his, ut dictum, alias uberius loquemur. Hinc extremas corporis partes ad prædictionem conſideremus.

CAP.

a) Pag. 43. lin. 18. b) Sect. 1. pag. 1002.

CAP. XIV.

De prædictione in acutis morbis ab extremis partibus

Partes extremas vocat, Galen. *in Comm.* 4. *libr.* 2. *Prognoſt.* Hippoc. aures, nares, manus atque pedes. Hæ partes ſolent in acutis morbis ſæpius magnam partem præſagii habere. Quando nunquam mori hominibus contingat, his partibus nihilo a naturali ſtatu mutatis: neceſſe eſt enim in moribundis, ut hæ partes refrigerentur, & colore liveſcant & nigreſcant; atque etiam in multis manes pedesque indecore moventur. Ex quo extremorum caliditas in acutis morbis nunquam mala, veluti frigiditas perpetuo mala, peſſimaque, ubi interiora calent, & maxime ſitiant. Quod celſus ab Hippocrate depromtum ita expreſſit. *Cui, febre æque non quieſcente exterior pars friget, interior ſi calet, ut etiam ſitim faciat, lethale.* Hoc ſignum cum aliis malis eſſe lethale, *in* 2. *libro*, in quo de extremorum caliditate & frigiditate accuratiſſime egimus, oſtendimus. Summe exitioſum vero erit (quamvis perpetuo extremarum frigiditas in continuis febribus ſit timenda) frigus extremorum, vix recaleſcens, aut nunquam; omniumque maxime, ſi una partes liveant, & nigræ appareant.

Extremorum caliditas in acutis morbis nunquam mala, contra frigiditas.

De quibus Hippoc. *in* 1. *Epidem. Comm.* 1. *a) text.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat*, & paulo poſt *b*): *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat.* Quod in *Philiſco* moribundo fuit obſervatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid. c*). *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Sed hæc ſatis de frigiditate partium extremarum; qui hanc rem perfecte habere cupiunt, videant cap. 15. lib. 2. in quo de hac re nos fuſius. Eodem modo de colore dicendum; optimus enim color recte valentium ſimilis erit; nonnunquam rubeus ac inflammatus, ſi critice ſanguine ad extremas partes decumbente fiat. Omnium quinam optimus.

Extremorum color optimus.

a) pag. 940. b) pag. 945. in medio. c) Ægr. 1. pag. 966.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 356 sur 615

©BIU Santé

nium peſſimus ac exitialis eſt lividus atque niger, de quibus quoque ſuperius in hoc libro abunde dictum eſt. In acutis itaque morbis, extremas partes nigras aut lividas ſpectari, exitiale eſt; cum aut caloris exſtinctionem, aut ſummam humorum putredinem denotet, ut alias a nobis demonſtratum. Hos colores in extremis vidit Hipp. in *Philiſco a)*, *Sileno b)* moribundis. De illo dixit: *Frigida ſudavit, extremitates lividæ*; & de Sileno: *Sexto circa caput parum ſudavit, extremitates frigidæ, lividæ, multa jactatio.* Manus etiam atque pedes indecore moti, & agitati damnantur ab Hipp. de illis *in lib. Progn. c)* ſcripſit: *Qui in febre acuta, aut delirio, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ſubinde ob os fert, aut colligit feſtucas, aut de veſte evellit pilos, aut de pariete ſtipulas carpit, id omne malum, exitialeque eſt.* Non minusque pedes, non calidos, nudos habere, de quo ſigno *in eodem lib. d)* dixerat. *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura diſpergat inæqualiter, malum eſt; ſignificat enim inquietationem.* Quando etiam homines modeſti, ac præſertim mulieres, pudenda coram aſtantibus denudant, peſſimum eſt, aut enim delirium, aut exſtinctionem facultatis denotabit. Atque hæc obiter de prædictione ab extremis partibus, de qua re in ſecundo libr. nos accuratius egimus.

Manus & pedes indecore moti & agitati mali.

Pedes frigidos nudos habere, malum.

Inverecundia in acutis morbis, mala.

a) Epidem. lib. 1. p. 966. Ægr. 1. *b)* Ibid. p. 969. Ægr. 2. *c)* Pag. 38 lin. 1. & ſeq. *d)* Pag. 37. lin. 43.

FINIS QUINTI LIBRI.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 357 sur 615

PROSPERI ALPINI

LIBER SEXTUS.

CAP. I.

De quibus sit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione, ex coctione atque cruditate excrementorum



um potentiæ naturalis a quatuor, ut etiam dictum est, functionibus robur ac infirmitas innotescat, omniumque maxime ex alteratrice seu concoctrice, atque excretrice; quia ad has referuntur coctiones omnes excrementorum, & excretiones, quas Medici *crises* appellant, atque ipsa non minus excrementa, quorum quidem omnium observatio magnam præsagii partem nobis perspectam ac cognitam reddit: itaque in hoc libro, ut jam captam prædicendi methodum ex naturali facultate prosequeremur, de coctionibus, cruditatibus, excretionibus, diebus criticis atque crisibus sigillatim a singulis cum excrementis, tum ipsorum excretionibus, Prognosticum indagandum duximus. Exordiemurque a prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum, quæ ita ad prædicendi rationem faciunt, ut sine ipsorum cognitione nemo possit quicquam certi de ægrotantium salute vel morte assequi. Quod, ut probe cognoscatur, inprimis quid coctio sit, & quid cruditas, quotupliciter accipiatur a Medicis, atque quomodo fiat, intelligendum est. Galen. *in lib.* 1. *Epidem. de coctione* ita habet. *Concoctio enim quædam eorum, quæ præter naturam sunt, est ipsa maturatio morbi. At ipsa coctio in coquentis substantiam deductio quædam est ejus, quæ coquitur.* Han clarius Galen. *in* 3. *de natura hum. in text.* 4. *& in lib. de sympt. diff. cap.* 4. expressit, quid sit, nimirum dicens; *esse ciborum alterationem in propriam & convenientem qualitatem ejus, quod nutritur, quam Græci pepsin vo-*

Coctio quid & quotuplex.

©BIU Santé

vocant. Hanc veram Medici ac propriam coctionem vocant, quam ad prædictionem Medici ita non considerant, veluti alteram, quæ penes excrementa biliosa, & summe putrida attenditur, quæ est alteratio non ciborum, sed noxiorum humorum, in qua paucum est, quod in alimentum mutetur, vel nihil, quam Medici in morbis acutis maxime ad prædictionem spectant. Qua dicimus morbum habere excrementa concocta & cruda. De qua Galen. *in* 2. *de vict. rat. in acutis* in hunc modum: Nempe biliosa cruda ita appellavit, quoniam & excrementorum coctionem appellat; quanquam mutata nutrire non possunt, ut bilis utraque, & qui Græcis ἰχῶρες dicuntur. Veruntamen, quoniam & talia evincit natura, cocta quidem vocare consuevit Hippocr. excrementa hujusmodi, quæ a natura ipsa evicta sunt, cruda vero, quæ non sunt evicta. Galen. *in* 6. *Epidem. comm.* 2. *text.* 9. concoctionem biliosorum humorum vocat, mutationem in optimam qualitatem, & mediocre quoddam temperamentum, & *in* 2. *de vict. rat. in acut. text.* 14. scribit concoctum omne dici, vel quod a calore naturali mutatum nutrit, vel si non nutriat, quod a natura devictum sit mutatumque in suum naturalem statum; ut bilis, quæ in homine sano erat pallida, parumque acris, flava & summe acris facta & multum fœtida, concocta dicitur, ubi minus acris, minus colorata & fœtida reddita est. Fiunt vero eæ concoctiones biliosorum putridorumque humorum natura, atque cruditates, morbo prævalente naturæ, ut Galen. *in libro, de constit. art. med.* docuit. Sed nunc ex ipsis præsagium in morbis perscrutemur. Cum itaque dictum sit, coctiones in excrementis naturam prævalentem demonstrare, inde affirmabimus nihil magis salutem nobis significare, quam excrementa videri concocta. Proinde Galen. *in libr. art. medicinalis, cap.* 83. coctionem esse ex salubribus signis statuit; propterea etiam *in primo lib. Aphorism.* dixit: *Signa coctionis perpetuo bona & nunquam mala*, & Hippocrat. *in Epidem. a) text* 45. ait: *Maturationes excrementorum omnes, undique tempestivæ aut bonæ*, &

Concoctiones biliosorum & putridorum humorum.

Semper bonæ.

a) Lib. 1. Sect. 2. pag. 948.

BIU Santé

& poſtea: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem*, & Galen. *in* 1. *libro de Criſib. cap.* 18. dixit: coctiones ſigna nunquam male apparere: tantique hoc ſignum eſt ad prædicendam ſalutem momenti, ut Galen. *in libr. de conſtit. art. med.* nuper citato, affirmaverit, hoc omnibus commune eſſe, nunquam morbum ſolvi poſſe, niſi prius in excrementis coctionis ſigna conſpiciantur. In morbis, ventrem occupantibus, oportet concocta alvi excrementa videri, de quibus Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. a) Alvi excrementum optimum eſt, quod molle atque conjunctum eſt, quodque ea hora exierit, qua tempore ſanitatis conſueverat, quantitate vero, quæ ſit proratione cibi aſſumpti; tali enim exiſtente dejectione, inferior venter ſanus eſt.* Galen. addidit, ſubruffumque debere ſpectari nec admodum grave olens. Eodem modo in acutis febribus, inflammationibus hepatis, ventriculi, diaphragmatis, lienis, urinæ concoctæ ſpectabuntur, ſi ad ſalutem tendat morbus, de qua etiam in *Prognoſticis b*): *Urina optima eſt, ſi candidum ſedimentum fuerit, læve & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem ſignificat.* In morbis vero pectoris & pulmonum ſputa concocta excerni debent, de quibus Hippocrat. *in eodem* 2. *Prognoſt. c) text* 43. ita habet. *Sputum vero in omnibus doloribus, qui ſunt circa pulmonem & coſtas, cito promteque expui convenit, & flavum ſputo valde permixtum apparere.* & Galen. *in* 1. *lib. Aphoriſmor.* dixit, ſputum concoctum eſſe album, læve, æquale, non admodum vel tenue, vel craſſum, quodque facile exſpuitur. Atque hæ notæ ſufficerent pro cognoſcenda coctione in urinis, dejectionibus, atque ſputis. De his poſterius & de omnibus quoque excrementis nos accuratius. Colligamus itaque coctiones excrementorum nunquam malas, ſed perpetuo bonas eſſe. Addimus concoctionem usque adeo ad ſalutem prædicendam facere, ut omnia, nedum bona ſigna, una cum ipſa coctione conſpecta, ſalutarem morbum demonſtrent, at quinimo etiam mala cum ſignis coctionis non ſint timenda. Vi-

a) pag. 39. lin. 54. b) p. 40. lin. 30. & ſeq. c) pag. 41. lin. 13.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 360 sur 615

©BIU Santé

Vigiliæ enim, deliria, vertigines, comata, dolores, convulsiones, tremores, anxietudines, respirationes difficiles, atque alia, quæ per se mala existunt, cum signis coctionis, salutaris futuræ crisis solent non raro esse indicia. Omnes itidem excretiones, post coctionem apparentes, salutares exsistunt, a naturaque prævalente fiunt, ut Galen. *in primo Epidem. com.* 2. *text.* 45. ita docet: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur.* Et paulo post: *Et propter hoc atra bilis & alius omnis hujuscemodi humor, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant evacuationem*: Ex quo merito Hippocrat. *in quarto, de Vict. rat. in acut. a) text.* 10. dixit: *Et si e naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, atque si sudores supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis, crassisque & levibus subsidentiis.* Sed dicet aliquis, quo tempore morborum conspiciuntur coctionis signa? Non principio; cum hoc tempore morbi plane crudi exsistant: non etiam augmento, quod tunc imperfectæ conspiciantur coctiones: restat, ut in statu, quo tempore natura humores coxit. Ex Galen. *in primo Aphorism.* 22. scribente: *coctionis signa nunquam in morbi principio conspici.* Hæc vero, ut Galen. *in lib. de Constit. art. med. cap.* 18. scripsit: *agnoscentur ex propriis excrementis: eos enim morbos, qui in ventriculo, & parte cava jecoris, mesenterioque fiunt, concoctæ alvi dejectiones salutares denotant; & urinæ illos, qui in toto venoso genere, in renibus atque vesica, fundantur; atque excrementa tussi rejecta concocta, qui in thorace ac pulmonibus fiunt; non minus quam in vomitibus coctiones, affectus ventris superioris ac stomachi; & excrementorum, quæ per palatum, aures, atque nares descendunt, cerebri affectus.* Atque hæc sint dicta de prædictione in morbis ex coctione. Nunc ex cruditate idem persequemur. Ex qua nunquam quicquam boni præsagitur, sed perpetuo malum; adeo ut, etsi aliquando, ut docebimus, naturæ judicia & morborum solutiones fiant, hoc est tamen rarum, atque infidele satis, ad certam de salute prædictionem assequen-

Coctiones quo morbi tempore fiunt.

Cruditas quid in morbis.

a) Pag. 396. lin. 21. & seq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 361 sur 615

quendam. De quo ſigno Hipp. *in primo Epidem.* *a) cruda vero & incocta, atque in malos abſceſſus converſa, aut acriſias,* (id eſt judicationis carentias) *aut dolores, aut morbi longitudinem, aut mortem, aut morbi recidivam ſignificant.* Tantum ad malum præſagium poſſunt ſigna cruditatis, in urinis, alvi dejectionibus, atque aliis exerementis, ut cum ipſis quicquam boni unquam elucere nequeat. Mala enim ſigna, cujuſmodi ſunt vigiliæ, deliria, anxietudines, reſpirationes, pulſus mali, & alia multa, durante cruditate, in acutis morbis mortem ſignificant, bonaque viſa ſigna, cujuſmodi eſt morbi allevatio, ſudores vel etiam boni, eruptiones ſanguinis, vomitus, dejectiones, urinæ copioſæ, nihil boni ſignificant, neque his eſſe fidendum, quod non ex ratione fiant, nobis perſuadetur, juxta illud Hipp. *b*). *His, quæ ſine ratione fiunt, parum eſt credendum.* Cum cruditate itaque neque bonis ſignis fidere debebimus; quoniam ex ipſis nullum fidele judicium habetur. Hinc dixit Galen. *in libr.* 1. *de Criſib.* Decretoria ſive judicatoria ſigna non ſtatim apparere, quod tunc omnia ſint crudiſſima, & *in* 4. *lib. Aphor.* 22. quando aliquis incipit morbus, nullam vacuationem eſſe, & *in primo Aphor.* judicatio cum cruditate aut perniciem, aut longum morbum ſignificat. Idque fit, quod nunquam principio morbi reſolvantur, ſed iisdem declinantibus, aut in vigore cum aliqua criſi, quia omnia inquam cruda ſint. In acutis itaque morbis, præſertim febribus atque inflammationibus attendenda erit coctio & cruditas, quæ in urinis, & alvi dejectionibus, & ſi una pulmonis vel thoracis pars lædatur, etiam in ſputis. Urinæ crudæ variis modis cognoſcuntur, quippe ipſarum ſubſtantia, contentisque mutatis; eodem modo dejectiones mutatæ, item & ſputa. Sed de horum coctione & cruditate cognoſcenda poſterius ſigillatim ſcribetur. Nunc ſufficiet hæc dixiſſe, quod cruda excrementa dicuntur ea, quæ & ſubſtantia & contentis mutata ab iis, quæ tempore ſanitatis fiebant, obſervantur, atque quæ notis coctionis, quas antea recenſuimus, careant: ſed non in urinis tantum, ſed in omnibus aliis excrementis hoc

Cruditas quid dicitur.

a) Sect. 2. p. 948. *b*) Aphor. Sect. 2. text. 27

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 362 sur 615

©BIU Santé

hoc erit ſedulo cognoſcendum. Sed jam tempus eſt, ut de prædictione, ab excretionibus ſecundum communem viam, quippe univerſaliter (quando poſterius de iisdem ſigillatim & accuratius ſit a nobis agendum) agamus.

CAP. II.

De prædictione ab excretionibus.

De prædictione ab excretionibus & abſceſſibus in præſentia acturi, primo de bonis agemus, quæ in morbis ſalutem præſagiunt, & poſtea de malis exitialibusque. De bonis hoc inprimis affirmamus, optimas eſſe, quæ poſt manifeſtam & optimam concoctionem apparent. Juxta illud Hipp. præceptum, *coctiones quippe*, quod in *primo Epidem. a)* ſtatuit, *celerem morbum atque ſalutarem denotare.* Atque hujuſmodi excretio naturæ lege fit, Auctore Galen. *in lib.* 4. *Aphoriſ. & in* 2. *de præſag. ex Pulſib.* quoniam natura prius concoquit, poſtea ſeparat, atque mox excernit, proinde his prægreſſis optimæ ſunt excretiones, non minusque abſceſſus. De quibus locutus Galen. *in eodem* 4. *Aph.* 22. ſcripſit: *Nobis a natura expurgari, exinde ſignificari ſtatutum eſt.* Et in primo *Aphor.* 12. de iis excretionibus judicatoriis ſcribens, dixit: *Siquidem morbo jam cocto ſupervenerint, futuram ſtatim ſanitatem denunciant.* Quod de *Melidia* Hippocrates *b)* ita habuit: *In urinis ſubſedit album, læve, ſudavit, judicata eſt abſolute undecimo.* Ex quibus colligamus, excretiones omnes, una cum ſignis coctionis conſpectas, eſſe bonas, optimasque, ſi plene concoctus fuerit morbus. In febribus vero acutis urinarum concoctio erit attendenda, cum eæ ſtatum venoſi generis affectuum demonſtrent. Hinc. Hippoc. merito *in lib.* 4. *de Vict. rat. in acut. c) text.* 10. ſcripſit: *Etſi e naribus fluxerit ſanguis, ſolvitur ægritudo, etiam ſi ſudores ſupervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis craſſisque*

Excretiones quænam bonæ.

Cum ſignis coctiones.

In urinis.

a) Sect. 2. pag 948. b) Lib. 1. Epidem. Ægr. 14. pag. 991. c) Pag. 396. lin. 21. & ſeq.

que & lævibus ſubſidentiis. At ne nos turbet, quod nonnunquam intereant aliqui cum urinis ſalutaribus, atque quod in aliquibus moribundis appareant ſigna coctionis, veluti in *Philiſco a)*, morti proximo, urinæ melioris coloris apparuerunt. Hoc vero coctionem non demonſtrare poſtea, ubi de urinis agemus, demonſtrabimus. Sed nunc nobis ſufficiet, urinas colore ac ſubſtantia, contentisque recte valentium ſimiles, in pernicioſiſſimis morbis aliquando conſpici; in quibus præſertim natura prorſus morbo ſuccubuit, ac ne propterea minima, vel etiam inter ipſam & morbum, fiat pugna, & corporis agitatio. Si vero dicent, nobisque objicient hunc textum *prorrheticorum b)*, qui ita legitur: *Qui principio ſudant, urinis coctis, æſtuantque, & abſque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatoſique & convulſi, pernicioſe habent.* Quaſi ex hoc pernicioſa ſymptomata cum urinis coctis ſtare poſſint: aut enim legendum erit, *non urinis coctis*, ſed *laborioſis*, ut Galen. in comment. placuit, aut forſan Auctor *Prorr.* coctas urinas albas, & craſſas vocavit, quoniam ſubſidentiam hujusmodi & in vere coctis urinis vidit. His itaque non obſtantibus, perpetuo bonæ erunt urinæ coctæ in febribus, omnesque excretiones, cum urinis coctis, erunt optimæ. Galen. *in lib.* 4. *Aphor.* 37. optimarum excretionum coctionem inter præcipuas notas recenſuit, veluti etiam bonam ægri tolerantiam. Quod ex Hippoc. 2. *Aphor. lib.* 1. accepit, in quo ſcriptum eſt: *In perturbationibus alvi & vomitibus, quæ ſponte fiunt, ſi qualiter oportet purgentur, confert, & facile ferunt.*

Ex quo aphoriſmo tertiam notam bonæ excretionis addimus, quæ eſt, ut excretiones conferant ægrotis. Juxta illud medicum præceptum, quod eſt, *ſi ea, quæ juvare debent, juvant, bonum*: atque hæ ſunt bonarum, & ſalutarium excretionum præcipue notæ; addantur aliæ, quod in diebus decretoriis appareant; & loci rectitudinem ſervent, ita ut læſo hepate ſanguis e dextra nare, ac ex ſiniſtra, liene; demum quod nullum ſignum pernicioſum ſimul illuxerit, una cum qui-

Quæque conferunt ægrotis.

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 966. b) Lib. 1. text. 102.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 364 sur 615

©BIU Santé

quibus esse non posset, ut dictum est, urinarum coctio vera: aliquando vero in pernicioſis morbis, ut nuper dictum est, urinæ, etsi appareant sanorum similes, concoctæ non sunt. Sed de his inferius nos accurate. Atque de criticis bonisque excretionibus satis: nunc ad malas, quas *symptomaticas* Medici (quod symptomatis ratione fieri dicantur) appellant. Atque hæ sunt, quæ, ut summi Medici voluerunt, quovis modo ante morbi coctionem apparent, utpote cum urinis ceterisque aliis excrementis crudis. De his Galen. *in libro quarto Aphor.* 22. ait: *Quamdiu enim a causis morbum facientibus natura gravatur, & humorum adest cruditas, tunc, ut aliquid recte evacuetur, est impossibile.* Pravarum enim excretionum cruditatem esse causam, Galenus etiam *in Epidem. Epist. 2. text.* 38. ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, incoctio humorum, quod signum pravum natura ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebant, imo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur;* & propterea Hippocr. *in primo Epidem. com. 2. a) text.* 36. scripsit: *Ante coctionem excretiones, vel nullam crisin, vel dolores, vel longitudinem, vel mortem, recidivas.* Et Galen. in comm. *in 1. Epidem. Com. 2. text.* 37. de his quoque ita scripsit: *Qui procedunt morbi a coctionis difficultate & copia crudorum humorum, nullum ab excretionibus consequuntur emolumentum.* Dixit quidem multas & violentas confestim opprimere vires, verum tales nihil juvant. Quæ cum etiam duplices sint, nihil proficient, quæ concoctionem non habent adjunctam; quandoquidem, etiamsi multæ sint excretiones, nihil tamen conferunt, si absque coctione eveniant. Hinc est, quod in principio morbi, quod tunc omnia cruda sint (hoc enim primum morborum tempus cruditate ab aliis, quod quicquam cocti non ostendatur, in eo interstingui, Galen. *in lib. 1. de Crisibus* testatum reliquit) aliquid bene evacuari impossibile esse, scripsit *Galen. in comm. Aph.* 22. & 29. *lib. 4.* non minusque tunc temporis quicquam excerni a natura, atque excretos humores esse symptomata dispositionum præternaturalium

Excretiones symptomaticæ, sive malæ.

Quæ ante coctionem mala.

a) Pag. 948.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 365 sur 615

OBIU Santé

ralium in corporibus, nullamque propterea exinde bonam crisin posse sperari, ibid. scripsit, atque *in* 1. *libr. de Crisib. cap.* 8. Hinc etiam *in lib. Epidem. a) Hippocr. & in eod.* 1. *de Crisib.* Galen. *Judicatoria non statim, id est, in morborum principiis apparere.* Ex quibus certo certius apparet excretiones malas & perniciosas esse, quæ cum signis cruditatis apparent. Hasque significare futuram nullam vel crisin, vel dolores, vel labores, vel recidivas, vel longitudinem, vel mortem, ut dictum est, Galen. affirmavit: quare malæ sunt omnes excretiones, quæ ante coctionem apparent, idque, quod dictum est, præsagiunt: sed intelligamus has ita ante coctionem conspectas, ut nulla coctionis signa apparuerint, quæ in principio morbi apparent, quo tempore nulla coctionis signa cœperunt; quoniam eæ, quæ (ut sequenti capite declarabimus) aliqua etsi obscura coctione facta apparent, minus malæ sunt, & quandoque imperfectas crises significant; pessimæ sunt, quæ nedum non juvant, sed quinimo lædunt. De quibus Galen. *in* 3. *Prorrhet. commen.* 35. *b)* ait: *Quæcunque ex judicatoriis nihil juvant, sunt judicatu difficilia: Quæ vero etiam in contrarium repunt, sunt lethalia.* De quibus Hipp. *in* 1. *Epidem.* 2. *c) text.* 26. *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent*, & postea *d) text.* 54. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur.* Pessimæ item sunt, immodicæ & maximæ, itemque paucæ; quod de abscessibus Hippoc. *in eodem primo Epidem. comment.* 2. *e) text.* 35. expressit dicens: *His succedebant abscessus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt.* Atque hæc de malis excretionibus dicta sint. Nunc restat ad certiorem de prædictione ab excretionibus habendam cognitionem, ut quandam tractemus difficultatem, quæ est, an natura ante coctionem probas habere soleat excretiones.

Quid notant.

Pessimæ quænam.

a) Lib. 2. pag. 998. b) Et Hippocrates Lib. 2. Epidem. p. 999.
c) Pag. 945. in medio. d) Pag. 948. sub finem. e) Pag. 946.

CAP.

©BIU Santé

Cap. III.

An ante concoctionem excretiones sint bonæ atque utiles.

At summi Medici fuere, qui plures vel etiam excretiones, ante coctionem, in morbis bonas elucere, ac non raro observari affirmarunt, quorum auctor fuit *Victor Trincavellius*, Medicus sua tempestate admirandus, qui in *Tractatu de pestilenti febre*, atque *in* 1. *& libr. Epist.* voluit, dari excretiones ante coctionem, quæ nedum malæ sint, sed utiles, & propterea fovendæ, ac adjuvandæ. Pro qua re distinxit excretiones in criticas, symptomaticas, atque in medias, quæ mediam inter symptomaticas atque criticas naturam obtineant, atque hoc itidem modo distingui absessus statuit. Primam differentiam esse ait illarum excretionum, quæ natura, morbum evincente, fiunt, quo tempore omnia, & evicta, & concocta sunt, hasque omnino criticas appellat, & judicatorias, quod ægrotos perfecte judicent atque liberent. Cujusmodi sunt post manifestam coctionem sudores optimi, sanguinis eruptiones, alvi dejectiones, nec non in morbis thoracis etiam sputa copiosa, & concocta. Alteram differentiam facit earum excretionum, quæ naturam morbo evincente apparent. Has plane symptomaticas vocat, quod symptomatis tantum ratione fiant. Cujusmodi sunt in acutis morbis sudores frigidi circa frontem & collum, immoderatæ, vires dissolventes, quæ plane crudo morbo observantur. Tertiam earum excretionum, quæ mediam obtinent naturam inter criticas & symptomaticas, quas potius bonas quam malas, potius utiles quam inutiles esse, affirmavit. Probavit vero dari has tres excretionum differentias puris exemplo in ulceribus, ex Galen. *in lib. de dif. feb. cap.* 6. *&* 4. *Aphor.* Hic enim Galen. de symptomaticis excretionibus ita est locutus: *Malæ vacuationes sunt pravarum signa dispositionum, prodeuntque sæpius eodem modo, quo in ulceribus putridis, a quibus ichores, hoc est liquores sanioſi, desinunt, nihilque dispositioni conferentes, nonnunquam vero ita sicut pus, ex ab-*

Excretionum differentiæ tres.

Quomodo dari probantur.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 367 sur 615

abſceſſu diſrupto bene expurgans partem patientem. Clarius *in primo illo de diff. feb.* dixit enim in ulceribus aliquando pus effluere, omnino probum, & laudabile, nempe album, ſanum, leve & æquale, citra ullum odorem gravem, quippe natura partis ulceratæ affectum evincente, quam excretionem criticis excretionibus quisque facile poteſt comparare: nam quemadmodum excretio critica & proba ſanitatem ſtatim prænuntiat futuram, ita hujusmodi pus ulcus ipſum ſanatum iri. Aliquando vero pus ex ulceribus omnino putridum, fœtidum, & pravo colore infeſtum, naturali partis ulceratæ calore, ex toto ab extraneo exſtincto, ut in gangrenis, quod plane ſymptomaticam excretionem demonſtrare videtur. Demum aliquando manat pus medio modo ſe habens, non ex alterius abſoluta victoria, ſed ex utriuſque veluti pugna, & neutro alterum plane ſuperante, in quo pure apparent utriusque indicia, nempe quæ & actionem nativi & externi caloris oſtendunt. Nam hujusmodi pus, ſi album erit, non erit leve, & ſi leve, non æquale, male olens. Ex prænarratis excretionibus, eas, quæ plane ſymptomaticæ ſunt, perniciales eſſe; & prorſus criticas, plane laudabiles; medias vero laudabiles quidem, atque magis bonas, quam malas videri, proinde ab ipſis non raro Medicos ſalutem præſagire poſſe. Quod eæ mediæ excretiones bonæ ſint, atque etiam fovendæ & adjuvandæ, etſi ante coctionem fiant; quod erit demonſtrare, excretiones & abſceſſus ante coctionem; & in principiis morborum conſpectos, contra multorum præclarorum Medicorum opinionem, bonos eſſe atque utiles: quæ veritas hiſce argumentis nobis demonſtrari eſt viſa, quippe primo humoribus turgentibus, quos utiliter educi, vel etiam in principio morborum, quo tempore crudi ſunt, ex Hippoc. conſtat, nimirum dicente in 1. Aphor. 22. *Concocta medicari atque movere, non cruda, neque in principiis, niſi materia turgeat, plurima vero non turgent.* Itaque ſi tales humores in principio crudi exſiſtentes poſſint educi, ergo etiam ipſorum ſpontaneæ excretiones erunt fovendæ adjuvandæque: idque forte fit, quod propter tenuitatem, caliditatem, atque facilitatem admotum, non incommode ar-

Excretiones mediæ licet ante coctionem fiant, bonæ.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 368 sur 615

©BIU Santé

te educi, & natura excerni queant. Secundo apparet in peſte, papulas, ulcera, abſceſſus omnes, parotides, exanthemata, variolas, vel etiam ante coctionem erumpentes, magis utiles quam inutiles ab omnibus Medicis fateri. Hinc omnes a repellentibus, & has prohibentibus excretiones, Medicos abſtinere, omniaque facere, ut leviter ipſorum motus foveatur, & adjuvetur, cucurbitulis, frictionibus calidis, inunctionibus, balneis, atque aliis multis. De quibus Gal. *in* 1. *lib. de ſuccorum bonit. & vitio cap.* 1. ita ſcripſit. *Atque hæc quidem facere ea, quæ per cutim efflorescentia placidiſſime vitioſum ſuccum e viſceribus profundoque corporis evacuarent.* Quis in peſte vel in peſtiferis febribus unquam auſus fuit, parotides, tumores, in adenis obortos, carbunculos, repellere? quis exanthemata, quis variolas, quis etiam alvi bilioſas & putridas dejectiones, quis ſudores & eruptiones ſanguinis? Denuo demonſtrant naturam vel etiam crudos humores non raro neque inutiliter excernere, de qua re Galen. *in lib.* 3. *de dieb. decret. cap.* 8. ita habet: *Nam perturbationis violentia naturam ea, quæ moleſtant, etiam ante tempus, propulſare compellit, quippe virtus ipſa eſt alienorum expultrix.* Atque clarius in lib. 3. de præſag. ex pulſibus *cap.* 12. *Semper porro omnis excretio naturæ lege perfecta ſequitur coctionem, etenim in ventre conſpicitur natura excrementum a concoctione excernere. Ceteras omnes excretiones, quæ, antequam cibus coctus fuerit, fiant, nunc quod vellicetur ab illis, quæ continet, nunc quia depravetur ante tempus coctionis, cogitur moliri: haud aliter totius corporis facultas, poſteaquam ſatis familiarem ſuccum concoxerit ſingularium partium, tum demum excrementum excernitur, niſi quid eam, ut diximus, irritet ante tempus.* Ex quibus liquido conſtat naturam excernere ante tempus, neque omnes excretiones & abſceſſus ante coctionem conſpectos eſſe ſymptomaticos, ſed quosdam a natura eſſe, neque inutiles. Quarto, excretiones humorum calidorum tenuiorumque eſſe faciendas, quod hi, ni turgeant admodum, facilitate, & calore futuri turgentes dici queant. Ex quo merito a Galeno ſcriptum eſt *in libr.* 3. *prognoſt. com.* 23. humores corporis calidiores, tenuio-

res-

resque paratissimos esse ad excretionem. Hinc Averrhoi ac multis, hos, ut purgentur, coctione non egere, visum est, quod facilius ad excretionem sint: & postea ait Galen: *abscessibus retrocedentibus motionem quandam inesse necessario, quo nobis persuadetur humores ipsorum proxime ad turgentium naturam accedere.* Demum probant hujusmodi excretiones esse utiles & adjuvandas, etiamsi omnia cruda sint, *Sileni a)* exemplo, de quo Galen. ait: *Cum igitur virium robore septimum diem, uti dixi, potuerit superare, octavo papulas cum sudore habuit rubentes, rotundas, parvas, nam ejus morbo repugnante & humorum superfluitatem malorum ad cutem propellente, illud fuit causa, cur die nono non sit mortuus, sed undecimo.* Ex quo colligunt papularum eam excretionem fuisse utilem, etiam morbo plane crudo; atque ita de aliis dicendum. Quam veritatem multorum ægrotantium historiæ, in *Epidemiis* nobis ab *Hippocr.* memoriæ traditæ, confirmabunt, & præsertim *Herophontis, b) Metonis c), Sileni d), uxoris Epicratis e), Clazomenii f), Melidiæ g), Chærionis h)*, atque aliorum multorum. De *Herophonte* scribit Hippoc. Quinta die cum urinis nigris tenuibus lienem intumuisse, & octava doluisse inguen primum, secundum lienis rectitudinem, deinde dolores in tibiam utramque transiisse, urinasque tunc melioris fuisse coloris, parvam habuisse subsidentiam. Ex quibus adhuc paululum crudum esse morbum conjiciebatur, proinde neque lienis tibiarumque abscessus, neque sudor, nona die secutus, inter symptomaticos erat ponendus, cum ab ipsis judicatus sit, licet non integre. Quid de *Metone?* an non eruptione sanguinis e naribus judicatus est, cum urinis nigris & crudis? an non Hippocr. eo tempore, quo crudus erat morbus, lotione capitis est usus, ad augendam & fovendam sanguinis illam symptomaticam eruptionem. Quod commendavit Gal. etiam *in* 1. *Epid. text.* 3. *com.* 25. dicens: *Hujus te præsentissimum remedium docuit, capitis lotionem:*

a) Vide ejus historiam lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pag 969. *b)* Lib. 1. Epidem. Ægr. 3. pag. 974. *c)* Ibidem. Ægr. 7. pag. 983. *d)* Ibidem. Aegr. 2. pag. 969. *e)* Ibidem. Aegr. 5. pag. 979. *f)* Ibidem Aegr. 10. pag. 985. *g)* Ibidem. Aegr. 14. pag. 991. *h)* Lib. 3. Epidem. Aegr. 5. pag. 1072.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 370 sur 615

©BIU Santé

dixit enim in libro de ratione victus in morbis acutis *a*), *caput non lavandum esse iis, quibus de naribus erumpit sanguis, nisi minus justo fluat; nunc vero erat justo minus, siquidem perpetuabat vigilias & deliria.* Eodem itidem modo *Uxor Epicratis* sudores habuit, vomitusque biliosos subcrebros, quibus etiam, crudo adhuc morbo exsistente, fuit judicata. Idem *Clazomenio*, de quo Hippoc. *Dejectiones ab initio ad diem usque decimum quartum multæ tenues aquei coloris, urinæ perpetuo tenues, ceterum boni coloris & multum habebant suspensionum diversarum.* Idem quoque in *Melidia*, quæ die septimo critice sudavit, & febris intermisit, & rursus dejectiones habuit tenues, biliosas, mordaces, paucas, nigras, licet urinæ tenues & crudæ essent. Hoc & in *Chærione* est visum, cum urinis tenuibus, licet boni coloris, die secunda sudaverit per totum corpus, & fuerit judicatus. Hoc idem in longe pluribus fuit observatum, quippe ante coctionem excretiones multas conspectas fuisse judicatorias atque bonas. Quid igitur dicendum? an non Hippocrates artis medicæ dogmata verissima ac certissima scripsit? an non hæc ipsa Galen. plane confirmavit? Certe quidem; neque ad contrarium demonstrandum rationes adductæ, & veritatem hanc obscurare poterunt, si, ut Alexander Massaria, Medicus hujus ætatis eximius, nobis hæc ætate in hoc gymnasio concessus, ut Hippocr. Galenique veterem medendi artem, a multis Medicis, variis temporibus, obscuratam, ac maxime vitiatam, pristino candori restituat, ac illustret; quem Medici ingenui ac innocentes, veteris Medicinæ studiosi, summis laudibus merito perpetuo extollunt, ipsiusque de hac ipsa medendi arte clara, posteris ab ipso relicta, monumenta maxime suspiciunt, admirantur, non indigna, ut antiquorum Medicorum illorum, qui olim supra omnes claruerunt, scriptis comparentur; in disputatione *de purgatione, morborum principio instituenda*, respondebimus: *Tametsi excretiones sine coctione, vel sua sponte, vel ex arte factæ, videantur nonnunquam utiles esse, illas tamen non esse dignas imi-*

Excretiones sine coctione factæ non imitandæ.

a) Pag. 395. lin. 44. & seq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 371 sur 615

imitatione, cum maxima ex parte noxiæ & periculoſæ eſſe ſoleant. Nam etſi quis contendat, ægros interdum iſtiuſmodi importunis vacuationibus liberari, non propterea ſtatuendum eas commodas fuiſſe, & quas Medicus debet imitari: licet enim mortem non afferant, alia incommoda invehunt, quæ profecto non inveherent, ſi cum ſignis bonæ concoctionis factæ fuiſſent. Hujuſmodi autem incommoda præclare deſcribuntur ab Hippocrate *a)*: *quippe* excretiones ante coctionem vel nullam afferunt criſin, vel malam, vel dolores & labores, (*quorum nomine mala omnia ſymptomata comprehendi poſſunt*) aut morbi diuturnitatem, aut mortem, aut recidivas. *Iſtud facile demonſtrant ægri, quorum ſuperius facta eſt mentio: in* Metone *b)*, *Criſis intempeſtiva, etiamſi non fuerit pernicioſa, gravia tamen ſymptomata intulit, vigilias ac dilirium, intuliſſetque adhuc recidivam, teſtimonio Hipp. & Gal. niſi crebro ſanguis poſt judicium profluxiſſet.* Herophon. *c) in tot periculoſa incurrit ſymptomata, ut* Galen. *ſcribat præter exſpectationem eum ſuperſtitem fuiſſe, præterquam quod die decima quarta recidivam non potuit evitare. Qui in* Dealcis horto decumbebat *d)*, *omnia ſubiit incommoda & pericula præter interitum, ex quo etiam evaſit, teſte* Galeno, *propterea, quia maximas habuit vires, quæ tot & tanta mala ſuſtinere potuerunt.* Hactenus *Maſſaria.* Hac hora ejus mors audita eſt magno cum omnium medicinæ ſtudioſorum dolore. Hæc omnia hic recitare placuit; quod hæc omnia noſtram de hac difficultate ſententiam maxime confirmant. Quibus addimus, ut ad objecta reſpondeamus, nos quidem fateri turgentium humorum excretiones, vel etiam in principio morborum utiles, fovendas atque adjuvandas eſſe. Proinde & exanthematum, puſtularum, abſceſſuumque omnium ad ignobiles partes talium humorum, quales ſunt calidiſſimi, tenuiſſimi, ſumme putridi & venenoſi, ad turgentium naturam acce-

Excretiones turgentium humorum fovendæ.

a) Lib. 1. Epid. Com. 2. pag. 948. *b)* Lib. 1. Epidem. Ægrot. 7. pag. 983.
c) Lib. 1. Epidem. Ægr. 3. pag. 974. *d)* Lib. 3. Epidem. Ægrot. 3. p. 1066.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 372 sur 615

©BIU Santé

accedentium, vacuationes esse potius fovendas, & adjuvandas, quam cohibendas; nihilomnius bonas quidem per se non dicemus, crudo prorsus morbo existente, cum plures his conspectis interiisse, & Hipp. *in Epidemiis* & Gal. itidem *in commentariis* & præsertim *in libro de succorum bonitate & vitio, & cap.* 1. nobis affirmarint. Quis enim parotidibus, quis carbunculis, quis exanthematis, atque aliis abscessibus, tametsi bonum sit, humorem illum malignum foras effluere, fidere poterit? Cum & causas & morbos perniciales denotent, quibus plures pereunt, & non nisi robustissimi servari solent.

De eruptione vero sanguinis non negandum, vel etiam multis has profuisse ægrotis, ut Hippocrat. *in* 1. *Epidemiorum a)* se vidisse hisce verbis expressit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant, quibus rite, & largiter sanguis per nares erupit, eadem causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, mortuum. Nam Philiscus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit, mortem obierunt.* Hoc in *Cleonactide b) Metone c), in eo qui in Dealcis horto decumbebat d), Pericle e), Abderæ virgine f), & Lariſſæ virgine g)*, atque in aliis *Hippocr.* observavit. Galen. de *Metone* ait: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere; sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Ex quibus apparet, excretiones sanguinis majori ex parte salubres esse, vel etiam si in principio morborum apparuerint; neque mirum, cum vel etiam in principiis, non exspectata coctione, multitudinem minuant, plurimum venosum genus refrigerent, caloremque transpirare faciant, putredinibus, ne fiant, occurrant, qua ratione Medici omnes in magnis morbis statim secta vena sanguinem copiosius mittunt. Hæc etli vera sint, nihilominus si eæ excretiones,

Excretiones quando fidelius salutem præsagiunt.

a) Com. 2 pag. 951. *b*) Lib. 1. Epid. Ægr. 6. 982. *c*) Ibid. Ægr. 7. p. 983. *d*) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. p. 1066. *e*) Ibid. Ægr. 6. p. 1102. *f*) Ibidem Ægr. 7. p. 1103. *g*) Ibidem. Ægr. 12. p. 1110.

nes, ſeu eruptiones morbo concocto fiant, fidelius ſalutem prænuntiant; infidelius vero, quæ cum cruditatis ſignis conſpiciuntur, quod etiam Galen. in *primo libro de Criſibus* viſus eſt voluiſſe, cum ibi, ſi vel etiam ſanguis e naribus profluit, crudo morbo, non judicare affirmavit, & Hipp. *in quarto, de victus rat. in acutis* a) dixerit: *ſi e naribus fluxerit ſanguis cum urinis albis, craſſisque & levibus ſubſidentiis, ſolvi ægritudinem*: & Galen. *in primo de Criſibus cap.* 8. ita habet: *Sanguinis autem profluvia, & ſudores, & tumores, qui juxta aures fiunt, & reliqui decubitus, ſi in tempore quidem fiant, opportune prodeſſe poſſunt; intempeſtiva autem nihil juvant.* Hippoc. ſcribit: *in* 3. *Epid.* b) *cap.* 7. *Mulierem, in mendacium foro decumbentem*, habuiſſe de naribus ſanguinis eruptionem, quæ tamen poſtea interiit. Quod *Lariſſæ Hypoſteni* eveniſſe etiam Hippocr. *in libr.* 5. *Epidemiorum text.* 14. c) tradidit. Quod certe ego in multis vidi, ſed proxima æſtate in quadam juvene, quæ, cum ex abortu febre ardenti duobus menſibus laboraſſet, eoque tempore habuerit crebras, largas, de naribus eruptiones ſanguinis, ipſisque aliquantiſper videretur juvari, tamen, quod perpetuo urinas, alvique dejectiones crudas habuerit, ideo labores, dolores, longitudinemque paſſa eſt, ac denique mortem obiit. Non tacebo me *Venetiis* quendam *Bononienſem* vidiſſe ardente febre confli&tatum, in quo a prima die usque ad decimum quartum, qua die perfecte eſt judicatus, ſanguis e naribus, die nocteque, una cum copioſo & aſſiduo profluvio ventris bilioſo virulento, effluxit, qui tamen, etſi dolores, deliria, vigilias & fere mortem ſuſtulerit, quia maximas vires habuerit, præter exſpectationem ſervatus eſt. Quibus tamen ſymptomaticis excretionibus non eſt fidendum. Sed quid ad excretiones, quæ absque ſignis coctionis in *Epicratis uxore*, *Clazomenio*, *Melidia*, *Cbærione* & in eo, *qui in Dealcis horto decumbebat*, & in aliis ſervatis, apparuerunt? Dixerim eas excretiones non fuiſſe ex iis, quas Galen. cum Hippocr. ſymptomaticas vocat, ſed potius criticas; cum non absque aliqua coctione, tametſi non

a) pag. 396. lin. 21. & ſeq. b) Ægr. 12. pag. 1080. c) pag 1145.

©BIU Santé

non perfecta, illuxerint. Intelligimus ex Galeno, Hippocrateque, ſymptomaticas eſſe, quæ, nullis coctionis ſignis viſis, ſed omnino crudo morbo exiſtente, apparent: propterea dixiſſe has morborum in principio eſſe malas, neque in principio poſſe quicquam bene evacuari, ut Galen. docuit *libr.* 4. *Aph.* 22. hiſce verbis: *Quare cum morbi in initio ſint ſemper indicia cruditatis, omnino ut tum mala non ſit hujuſmodi humorum vacuatio, fieri prorſus non poteſt.* Et Hippocrates *in ſecundo Epidemiorum* a) dixit: *Judicatoria ſigna non ſtatim apparere.* In principio vero morborum omnia eſſe cruda, vel ex eo cognoſcimus, quod Galen. *primo de Criſibus* principium fecerit primum morborum tempus, in quo morbus omnino crudus exiſtit, habereque terminum ad principium coctionis, quæ ubi incipit apparere, augmentum dicitur, eaque perfecta & abſoluta, ſtatus, quibus duobus temporibus fieri criſes omnes Medici noverunt. Quare prædictorum ægrotorum excretiones non fuere ex Hippocratis Galenique ſententia ſymptomaticæ, ſed criticæ, cum coctionis quædam rudimenta adfuerint. Namque in *Herophonte* die octava urinæ fuerunt melioris coloris, & reſidebant in iis pauca, a quibus die nono ſudore fuit judicatus; quod vero urinæ non omnino eſſent concoctæ, ideo recidivam illa excretio minabatur, quando bonarum criſium, ut poſtea dicemus, duplex ſit differentia; quædam enim perfectæ ſunt, quibus omnino ægri judicantur, & quædam imperfectæ; hæ aliquo ſigno coctionis conſpecto, id eſt in augmento, fiunt, illæ omnino coctione perfecta, in ſtatu. *In Epicratis uxore* die undecimo urinæ coloratiores cum multo ſedimento fuerunt: & de *Metone* Hipp. *die quinto e dextra nare affatim profluxit ſanguis merus, ſudavit, judicatus eſt; a judicio, urinæ tenues ſubnigræ meliores erant*, quum antea nigræ eſſent cum nigro ſedimento, quæ ſolent eſſe omnino lethales. In *Clazomenio* item *urinæ perpetuo*, ut ſcripſit Hippocr. *tenues fuerunt, ſed boni tamen coloris & multum habebant ſuſpenſionum diſperſarum*: Atque itidem in *Melidia & Chærione* tenues, & boni coloris, quas ex colore aliquam coctionem habuiſſe, notavit

a) Sect. 1. pag. 998.

vit Galen. Ex hisque esto nobis demonstratum, posse quidem naturam excernere humores, vel etiam crudos, sed hæ excretiones raro bonæ, nunquamque per se, quæ aliquando salutem, cum exitiales plerumque sint, non nisi magnis incommodis, pollicentur; nunquamque ita bonas esse, ut illis nos fidere debeamus. Quibus una si signum aliquod illuxerit perniciosum, omnino exitiales erunt. Itaque colligamus naturam ante coctionem sanguinem sæpius critice, id est, utiliter excernere, sed neque huic excretioni perpetuo esse fidendum: atque hæc obiter a nobis de hac difficultate dicta sint. Nolui enim ita sicco, ut ajunt, pede lectores ad prædictionem ex particularium humorum singulis excretionibus, de quibus nos postea accuratius, his non præmissis ac cognitis, descendere.

CAP. IV.

De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus.

Cum ad singulas humorum excretiones pro salutis ac mortis prædictione descendere minime possimus, ni prius & de *diebus decretoriis*, & *judicatoriis* vocatis, atque *de crisibus*, non minus accurate scripserimus. Horum etenim cognitio videtur necessaria ad rectam omnium excretionum rationem ad prognosin assequendam. Idcirco inprimis de iis sermonem præmittemus. Dicimus itaque, diebus, in quibus morbi finiuntur, has inesse differentias; nam quidam sunt, in quibus observatum est, morbos aut simpliciter resolvi, aut cum aliqua excretione, aut cum abscessu, aut ægros in iisdem quovis modo interire. De quibus Hippocr. *in* 3. *lib. Prognostic.* a) ait: *Febres autem judicantur iisdem numero diebus, & ex quibus supersunt homines, & ex quibus intereunt, simplicissimæ enim febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citius desinunt. Deterrimæ vero, ac signis affligentes difficillimus, quarto die aut citius interimunt.* Ex quibus Galen.

a) Pag. 43. in fine, & 44. initio.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 376 sur 615

©BIU Santé

Dies decretorii quinam dicuntur.

len. in *Comment.* ait, *dies decretorios* nominari, in quibus morborum fiunt mutationes, aut quod in ipsis ægroti statim liberantur, aut quod in melius mutantur, aut quod moriantur, aut quod in deterius labuntur. Hæ vero mutationes, (quas *judicationes* etiam vocant) fiunt cum quadam evidenti vacuatione, excretioneve, aut abscessu. Itaque ex iis dicimus, dies, quos decretorios, judicatorios, atque criticos Medici vocant, illos esse, in quibus naturæ pugna cum morbo, vel alterius ipsorum victoria apparet; aut in quibus morbos solutos iri, quovis modo nobis indicatur; aut in quibus ægri moriuntur. Pro decretoriis vero complures ac fere innumeri passim apud Hipp. in libris *Epidemiorum*, *Prognosticorum*, & *Aphorismorum* leguntur ac observantur; ex quo multis visum est, quod in omni die possit solvi morbus, omnesque fere dies posse decretorios dici. Hippoc. *in* 1. *Epidemiorum*, *com.* 4. *a*) *text.* 14. hoc expressit. *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus, centesimus. Et circuituum, qui judicant imparibus diebus, est primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigesimus primus.* Et *in libro quarto Aphorism.* 36. eosdem expressit; dicens: *Sudores febricitanti si inceperint boni, & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo septimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto; qui vero non ita fiunt, laborem significant, & morbi longitudinem & recidivam.* Non desunt, qui omnes ad vigesimum usque decretorios fecerint. *Diocles*, ut Gal. *in* 1. *lib. de diebus decret. cap.* 9. scribit, primum & secundum diem non raro decernere affirmavit, forte, quod primo die febres varie resolvantur, atque etiam quod ex Galeno *in lib.* 1. *de Crisib. cap.* 17. aliquis morbus ad statum pervenire etiam prima die possit; non raroque contingit, ut una die moriantur homines, uti sunt Apoplectici, & qui repente suf-

a) pag. 956.

ſuffocantur: ſed tamen raro criſes atque judicia prima & ſecunda die fieri poſſunt, quando humores longiori ſpatio ad maturitatem perveniunt. Tamen non negandum erit, non raro ſpectari excretiones prima & ſecunda die, ſed hæ omnes pravæ exſiſtunt, ut ſuperiori capite ſatis eſt demonſtratum. De tertio vero, quarto, & quinto nulli dubitant, hosque dies eſſe, in quibus non raro judicia animadvertantur. Sextum quoque eſſe decretorium, *Gal. in* 3. *de dieb. decret.* conceſſit, ſed plerumque in ipſo difficile ac incertum fieri judicium. In quo die *Lariſſam virginem* fuiſſe integre judicatam Hippoc. *Epid.* 1. *a) text.* 4. ita tradidit: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum, ſine febre, eſt judicata.* Septimum non ſolum eſſe decretorium, ſed omnium validiſſimum eſſe, omnes fatentur. Octavum ex paribus decretoriis feciſſe Hipp. nuper vidimus. *Et in libr.* 4. *Epid. b)* plures ægrotos ea die judicatos meminit. De nono ab aliquo non dubitatur. Decimum quoque judicatorium feciſſe aliquando viſum eſt Hipp. *c)* cum dixerit: *Decimo ſudavit, ſputa ſubcocta, judicatus eſt*; & in 6. *Epidem. d) mulierem*, quam in *Cranone* curavit, decima die ſudores, ut Galeno placuit, bonos habuiſſe, ſcriptum reliquerit. Gal. *in Comment. Hiſtoriæ Pythionis* non plane e numero decretoriorum dierum detrahendum decimum diem affirmavit: idem de duodecimo & tertio decimo dicunt, cum tamen raro aut nunquam, & neque recte hi dies judicent. Decimum quartum poſt ſeptimum præcipuum obtinere locum Gal. docuit. De decimo quinto, & decimo octavo, qui inter decretorios vere recenſeri non debent, dicunt, quod in ipſis & in ſingulis aliis aliquando morbi reſolvuntur. Ceterum etſi aliquando in iis omnibus morbus aliquis poſſit judicari, tamen non hos omnes judicatorios merito Galen. & alii Medicinæ Auctores fecerunt, ſed eos tantum, in quibus frequentes & multæ judicationes morborumque mutationes ſpectantur. At ut vere judi-

a) Ægr. 12. pag. 1110. *b*) pag. 1121. in fine text. 3. *c*) Lib. 3. Epidem. pag. 1059. Ægr. 1. in hiſtoria Pythionis. *d*) Sect. 3. text. 5. p. 1174.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 378 sur 615

©BIU Santé

judicatorii cognoſcantur, Hippocratis regulæ erunt obſervandæ. Quando non omnes dies, ſed eos tantum, qui quaternis ſeptenisque circuitibus dierum fiunt, eſſe decretorios Galen. *in primo Epidemiorum*, hiſce verbis expreſſit. *Oſtendimus vero in lucubratione de diebus decretoriis, omnium eſſe decretoriorum validiſſimos, qui quaterno, vel ſeptimo circuitu fiunt.* Sed de horum cognoſcendorum regula Hippocratem nunc audiamus, qui *in libro* 3. *Prognoſticorum a*) ita habet: *Itaquæ primus impetus hunc in modum finitur, ſecundus vero ad ſeptimum producitur, tertius ad undecimum, quartus ad decimum quartum, quintus ad decimum ſeptimum, ſextus ad vigeſimum. Hi ergo ex morbis acutiſſimis per quatuor ad viginti ex additione terminantur.* Et *in ſecundo libro Aphoriſmorum* 24. *Septenorum quartus eſt index, alterius ſeptimanæ octavus principium. Eſt autem & undecimus contemplabilis, ipſe enim quartus eſt ſecundæ ſeptimanæ. Rurſus vero & decimus ſeptimus contemplabilis, ipſe ſiquidem quartus eſt a decimo quarto, ſeptimus vero ab undecimo.* Ex quibus ſupra viginti ſi addamus quatuor, vigeſimum quartum decretorium faciemus, & ab ipſo addentes ſecundum quaternarium, cujus principium eſt vigeſimus quartus, faciemus vigeſimum ſeptimum, & hoc ordine, trigeſimum primum, trigeſimum quartum, trigeſimum ſeptimum, quadrageſimum, quadrageſimum quartum, quadrageſimum ſeptimum, quinquageſimum primum, quinquageſimum quartum, quinquageſimum ſeptimum, ſexageſimum, ſexageſimum quartum, ſexageſimum ſeptimum, ſeptuageſimum primum, ſeptuageſimum quartum, ſeptuageſimum ſeptimum, octuageſimum, octuageſimum quartum, octuageſimum ſeptimum, nonageſimum primum, nonageſimum quartum, nonageſimum ſeptimum atque centeſimum. Quare tot erunt dies decretorii vocati, in quibus ſæpiſſime morborum fiunt mutationes & judicia, & ſolutiones; addunt quoque Hippoc. & Galen. tertium, quintum & nonum, ut ex *libro quarto Aphoriſmorum b*) apparet. Non minus

a) pag. 44. lin. 2. b) Aphor. 36.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 379 sur 615

nus & ſextum. Hippoc. vero hos omnes diviſit in *decretorios* atque in *indicatorios*. Hos eſſe quartum ſeptimi, undecimum decimi quarti, & decimum ſeptimum vigeſimi, & vigeſimum quartum vigeſimi ſeptimi, & trigeſimum primum trigeſimi quarti, & trigeſimum ſeptimum quadrageſimi, & ſic de aliis omnibus, primus quaternarius indicat, quod in altero eſt futurum, & tertius quod in quarto, & quintus quod in ſexto & ita de aliis. Et hoc eſt, quod Hippoc. in Aphoriſmis *a*): *ſeptenorum quartus eſt index.*

De quo Hippocr. *in* 4. *Aphor.* 71. ita habet: *Quibus ſeptima judicatur, his nubeculam habet quarta die urina rubram, & alia ex ratione*, & Galen. *in comment.* ait: *Nam cum quarta dies ſit index, quemadmodum ipſe edocuit, & qualis ſit futura ſeptima præmonſtret, omne quod ipſa dignum effatu ſignum coctionis apparuerit, futuram ſeptima die judicationem oſtendit, adeo quod non ſolum rubra aliqua nubes in urina apparens, antea non viſa, judicationem ſignificat; ſed & alba multo plus ipſa, adhuc autem magis enæorema, (latine craſſamentum quoddam ſuſpenſum, & velut conglobata nubecula, media in urina penſilis, dici poteſt) æquale atque conſiſtens, ſibique ipſi cohærens, criſin fore prænuntiant. Si vero velociter admodum morbus moveatur, & mutatio coloris & conſiſtentiæ, ſunt ſufficientia ſigna futuræ judicationis: tenuis itaque urina, ſi mediocritter craſſa efficiatur, & ſi alba rubra fiat, in tali morbo judicationem ſignificat.* Ex quibus apparet, quod coctionis ſignis non tantum in urinis, ſed in aliis quoque excrementis, quarto die, vel aliquo alio die, contemplabili, vel indice apparentibus, ſeptimo futura bona judicatio nobis indicabitur; & ſic mala, eodem die cruditatis & malignitatis ſignis conſpectis. Quam rem maxime a Galeno in *Commento* illuſtratam habemus. *Cherion b*) vigeſimo judicatus, decimo ſeptimo, qui eſt vigeſimi index, habuit urinas melioris coloris c m ſubſidentia. Quare contemplabiles indicesque dies ideo ſunt appellati, quod perpetuo indicent judicationes in altero quaternario futuras; & decretorii, quod ipſi judicent: ſed aliquando confunditur

Dies Indices quare ita vocati.

a) S. ſt. 2. 24. *b*) Ejus vide hiſtoriam lib. 3. Epidem. Ægr. 5. p. 1072.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 380 sur 615

©BIU Santé

hic ordo, ut quandoque indices fiant decretorii, & decretorii indices. Quare tot sunt dies vere decretorii & indices, quot in febribus continuis ad prædictionem considerantur, & ipsorum loco est circuitus accessionum numerus in febribus intermittentibus: nam, ut Hippocr. *a*) habet *tertiana febris septenis circuitibus terminatur*; atque quarta accessio erit index septimæ, ex ipsa poterimus ferre judicium de septimæ exitu. De qua re Galen. *in lib.* 3. *Prognost.* ita scripsit: Ut enim per febres continuas numeramus omnes deinceps dies in præsensionem futuræ indicationis; ita per intermittentes annotationes, ut, quod per continuas septimus dies valet, id per intermittentes septima circuitio præstat: ob id igitur exquisita tertiana septem circuitibus, non diebus septem; judicari natura solet; quin etiam, quod quartus dies a principio numeranti adversus septimum est, id quarta circuitio adversus septimam circuitionem. Quartus enim dies septimi index est, & item quarta circuitio septimæ index. Itaque in intermittentibus febribus accessiones, atque in continuis, dies observamus, qui, ut dixi, sunt partim *judicatorii*, quod in ipsis fiant in morbis mutationes & judicationes, partim *indicatorii*, quod indicent in altero quaternario mutationes & judicia. Adduntur alii, qui vocantur *intercalares* atque *intercidentes*, cujusmodi sunt, tertius, quintus, sextus, nonus, vigesimus primus, in quibus quandoque fiunt judicationes, sed tamen raro, & quæ neque bonæ, neque certæ sunt; quia ni mirum fiant a natura morbo irritata ac provocata, ex quo aliquibus etiam *provocatorii* fuere nominati. Ceteri alii omnes dicuntur *non decretorii*, uti, est primus, octavus, decimus, duodecimus, decimus tertius, decimus quintus, & decimus sextus, decimus octavus, & decimus nonus, atque alii item plures omnes, quippe qui ultra decretorios, indices, atque intercidentes sunt; atque tot sunt dies decretorii & ipsorum præcipuæ differentiæ, de quibus qui plura desiderant, legant libros Galen. *de Diebus Decretoriis*, & quorundam recentiorum Medicorum, qui de iis

Dies intercalares atque intercidentes quinam.

a) Aphor. Sect. 4. 59.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 381 sur 615

iis ſatis accurate ſcripſerunt. Nunc unum, priusquam de prædictione ab ipſis diebus agamus, ſuperfuiſſe nobis attingendum, certe ſcimus, quod a multis ſane, quo ſcitu difficilius, eo avidius deſideratur, quippe de cauſis dierum criticorum, de quibus ſane quædam attingam, etſi meum non ſit de hac re accuratius agere. Jam ſciunt omnes, plures cauſas a viris eruditis afferri. Pythagoreorum plures ad vim numerorum retuliſſe dies decretorios dicitur, quod Deus naturaque certis numeris gaudeat: Aſtrologi ad varios aſpectus ſtellarum errantium & fixarum; alii ipſorum, ut Galen. ad lunæ aſpectus; alii ad ſolis lunæque ſpeciatim aſpectus, eo modo, quo quidam viri eruditiſſimi ſtuduerunt probare maris fluxum & refluxum, augmentum & decretionem exinde concitari: *Amatus Luſitanus*, Medicus Hebræus, ad harmonicam conſonantiam: *Ludovicus Lemoſius*, qui de prædictione doctiſſime ſcripſit, naturam fecit criſium, criticorumque dierum, auctorem, præſertimque expultricem, humoris copiam, acceſſiones, morbos ipſos, atque ambientis naturam: *Hieronymus Fracaſtorius*, Philoſophus & Medicus præclarus, ad motum proprium humoris melancholici omnem dierum criticorum cauſam retulit: Nos vero non ad hujus ſolum humoris motum, ſed bilis atque pituitæ; ita ut ex propriis motibus humorum exuberantium mutationes judiciaque in quibusdam terminatis diebus fiant. Humores enim bilioſos & acutos ſcimus nos alternis diebus moveri, quaternis craſſos melancholicos, atque uſtos, quotidie pituitoſos. Hinc Hippocr. *in* 4. *lib. Aphor.* 61. ſcripſit: *Febricitanti, niſi diebus imparibus febris reliquerit, ſolet reverti*: quaſi febres, omniumque maxime ardentes, diebus imparibus, ex acutorum humorum, a quibus excitantur, natura, apta moveri de tertio in tertium, judicari optimum ſit. Quod Galen. in libello Dogmatum Hippocr. confirmat, dicens: *acutos morbos magna ex parte diebus imparibus judicari.* Qui etiam in 3. *Epid.* ſcriptum reliquit, easdem febres ſolitas eſſe accedere diebus impariibus; proinde rariſſimum eſſe notat, quod Hippocr. *in illo libro a)* dixerat, quippe plerosque ægro-

Dierum criticorum cauſæ.

tos

a) Lib. 3. Epidem. pag. 1085.

©BIU Santé

tos in ea conſtitutione habuiſſe acceſſiones diebus paribus. Quod egregie Hippocr. *in* 1. *Epidem. a)* ita expreſſit: *Quæ diebus paribus accedunt, paribus judicantur, quorum vero ſunt in imparibus acceſſiones, imparibus judicantur.* Ex quo Hippocr. dies criticos coïncidere cum acceſſionum motibus affirmat. Quam rem Galen. *in com.* perbelle notavit hiſce verbis: *Sæpius fieri in acceſſionibus judicii, tum quod in iis humores vehementer moveantur, & veluti ebullientes erumpant ſanguinis eruptione, vel ſudoribus, vel vomitibus, vel dejectionibus, vel hæmorrhoidibus, vel menſtruo in mulieribus: tum propterea, quod id temporis ad excernenda illa impellatur natura, ſimul quod gravata & afflicta ad excernendum irritetur, ſimul quod illis magis fuſis & diſcretio noxiorum humorum promtior & judicium fiat proclivius.* Quare ab una eademque cauſa & acceſſiones & dies judicatorios fieri, eſt neceſſarium. Hinc Hippocr. ex acceſſionum varietate, id eſt, ab ipſis paribus accedentibus pares dies criticos conſtituit, & impares ab acceſſionibus imparibus. Quos ipſe *in* 1. *Epid. com.* 3. *b) text.* 14. ita expreſſit, dicens: *Eſt autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, ſextus, octavus, decimus, decimus quartus vigeſimus octavus, trigeſimus, quadrageſimus octavus, ſexageſimus, octuageſimus & centeſimus. Circuituum vero, qui judicant imparibus diebus, primus, tertius, quintus, ſeptimus, nonus, undecimus, decimus ſeptimus, vigeſimus primus, vigeſimus ſeptimus, trigeſimus primus.* Quoniam vero fit, quod raro exſuperant humores puri & ſimplices, ſed mixti, bilioſis fere perpetuo melancholicorum uſtorum portio aliqua permiſcetur, & non raro pituitoſorum; ideo non ſimplices bilioſorum, aut melancholicorum, aut pituitoſorum motus apparent: quare ab eadem cauſa fient dies judicatorii, ex qua acceſſiones. Sed dicet lector, a quibusnam fiunt acceſſiones? a motu proprio humorum; & ſi rurſus proprii humorum motus a quo fiant, petierit, dicam nondum vere cognitum eſſe, neque ad nos pertinere quæſtionis iſtius reſolutionem. Humorum itaque motui

a) Sect. 3. pag. 964. *b)* Pag. 965.

©BIU Santé

tui addimus quoque naturam ac excretricem facultatem; hæc excernit, quod concoctrix debito tempore concoquit, proinde ſervat certos dies ad excretionem faciendam, qui ſunt, ut dictum eſt, dies vere decretorii, quos diviſimus in *decretorios*, *iudices*, atque *intercidentes ſeu provocatorios*, in quibus & in aliis quoque, quos *non decretorios* vocavimus, aliquando natura ante tempus excernens, irritata aut provocata humorum aut qualitate acri venenoſa, aut copia humorum, mutationes morborum atque judicia facit. Atque hæc obiter a nobis de hac re dicta ſufficiant.

CAP. V.

De prædictione a diebus decretoriis.

Salus aut mors quomodo ex diebus decretoriis cognoſcitur.

Ex diebus criticis ſeu decretoriis & ſalutem & mortem Medici prænoſcunt, quatenus in ipſis ſigna coctionis & alia bona apparent, ex quibus, quarta die obſervatis, aut criſin futuram ſeptima, aut morbi quovis modo ſolutionem merito omnes ſperant. In morbis ſpirituoſarum partium ſputa, in febribus urinas, atque in ventris affectibus dejectiones Medici debent obſervare. Quæ omnia in die aliquo decretorio, aut indice, bona conſpecta, ſanitatem futuram denotant; & quæ cruda, ut dictum eſt, longitudinem, laborem, dolorem, recidivam, aut demum mortem ipſam: una vero cum ſignis exitioſis crudæ urinæ in febribus, aut ſputa in morbis ſpirituoſis, & in ventris affectibus dejectiones, mortem procul dubio in proximo altero decretorio; quod *uxori Dromeadæ a)* contigit, cum quarta die (quæ obiit ſexta) comatoſa, ſtillas ſanguinis ex naribus habuerit, cum urinis paucis oleoſis, quæ ſunt pernicioſa ſigna in quarta die, quippe ſigna decretoria. Signa vero coctionis & bona, etſi conſpiciantur in intercidentibus diebus, quicquam certi ad prædictionem non ſignificant, ſed potius mala eſſe ſuſpicandum erit; tametſi non negandum quo-

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 11, pag 987.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 384 sur 615

©BIU Santé

Judicationes bonæ vel malæ quibus diebus fiunt.

que sit, quosdam servatos sexta die, sed rarissime & non sine recidivis. Observant quoque optimum esse, si imparibus diebus morbi acuti, febresque præsertim ardentes, signa bona habuerint, certumque præsagium facere dicunt; incertum, non bonum, & cui non sit fidendum, si paribus diebus, in prædictis acutis morbis, vel signa coctionis vel mutationes conspiciantur, ex quo Hippocr. ut dictum est *in* 4. *lib. Aphor.* 61. dixit. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris reliquerit, solet reverti:* quod tamen falsum esse Galen. *in Comment.* clare demonstravit, ac etiam Hippocrat. *in* 3. *Epidem. a)* 3. *tit.* confirmavit, cum dixerit: *Accessiones plerique diebus paribus habebant.* Quod tamen rarum fieri, Galen. *in Comment.* docuit; cum proprium sit omnium ardentium febrium & peracutorum morborum, imparibus diebus ut resolvantur. Malasque propterea, non fideles judicationes esse, quæ eveniant diebus paribus, Galen. *in* 3. *Epidem.* ita docuit: *Si accessiones diebus paribus fiunt, a principio statim ad sextum diem, pessimum indicium fore prænunciant. Interim in longum producendum morbum. At si quidem admodum moveantur, quarto die pravam habentem accessionem ad diem sextum de vita decedere.* At hoc plerumque veritatem habet, quoniam non pauci fuerunt recte sexta quoque die judicati, cujusmodi fuit *virgo Larissæ*, de qua Hippocr. *b)* ita habet: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est judicata*, & Galen. *in* 6. *Epidem.* mulierem, quam Hippocr. *c)* in *Cranone* curavit, decima die habuisse bonos sudores statuit. Colligimus itaque quod morbi accedentes diebus imparibus, iisdem judicari debebunt, & ubi paribus hi judicentur & resolvantur, quicquam boni ac certi non habere. Contra quoque diebus imparibus longos, ut Galen. *in lib.* 3. *de Dieb. Decret.* tradidit, morbos judicari, qui paribus moveri deberent, bonum non erit, im-pa-

a) Pag. 1085. *b)* Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1110.

c) Vide Lib. VI. Epidem. Sect. 3. text. 5. pag. 1174.

©BIU Santé

paribus ſcilicet moveri &, judicari, judiciumque neque bonum majori ex parte fiet. Atque hæc ſunt de prædictione a diebus decretoriis, a quibus potius tempus futurorum judiciorum in morbis, & reſolutionum prænoſcitur, quam vere quicquam certi ad ſalutem haberi queat. Nam ſigna coctionis, etſi in diebus decretoriis bona eſſe conſtant, tamen eadem erunt, & idem ſignificabunt, in omnibus diebus conſpecta; etſi negandum tamen non ſit, ſalutis ſigna, in diebus decretoriis conſpecta, longe certius & fidelius ſalutem prædicere, & mortem cruditatis ſigna, eaque prava. Addamus regulam aliam ad prædictionem a decretoriis diebus, quam Hippoc. in *lib. 3. Prognoſt. a)* 33. ita expreſſit: *Si quibus horum cœpit dolor primo die, quarto premuntur magis, ſeptimo vindicantur. Plerique eorum incipiunt dolore vexari tertio die, quinto conflictantur magis, deinde vindicantur nono aut undecimo. Quod ſi quinto die incipiunt dolore vexari, & alia quoque ſecundum rationem ipſis ex prioribus accedant, decimo quarto morbus finietur.* Sed his præmiſſis potius in gratiam criſium cognoſcendarum, ad ipſas modo declinemus.

CAP. VI.

Quid Criſis ſit, quotuplexque, & quomodo fiat.

Præmiſimus accuratam criticorum dierum tractationem, ut criſium quoque cognoſcendarum cognitio illuſtraretur; cum diverſarum criſium ratio poſſit commode in dierum criticorum cauſas referri, quod propterea tunc temporis ad excretionem natura moveatur, illisque ſtatutis diebus humores noxios excernat. Sed hæc inferius accuratius cognoſcentur, ſi modo quædam, etiam ſcitu neceſſaria, præmiſerimus, nimirum in primis quid ipſa criſis dicatur, quotque habeat differentias atque cauſas. Quod ad primum attinet, per criſin omnes fere intelligunt naturæ & morbi conflictum, ſeu melius Criſis quid.

a) Pag. 46. lin. 5. & ſeq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 386 sur 615

©BIU Santé

lius judicium, unde dies critici, id eſt, judiciales, dicti ſunt a *krino*, quod eſt judico, aut a *kriſi*, id eſt judicio, quod in ipſis de naturæ morbique exitu fiat judicium. Neque hoc nomen a Medicis inventum putat Galen. at a quopiam vulgari potius, qui cum iſtis adeſſet, ipſa re cogente ita pronuntiavit, quod judicium tunc de vita ægrotantis ageretur: neque enim Medicorum aliquis, ut ait Galen. primus invenit id nomen, ſed omnino neceſſarium fuit, ut qui præſens eſſet, conturbaretur, atque ideo exclamaret, & criſin, id eſt, judicium rem ipſam nominaret, aut *apo tu krinein*, id eſt, ſecerno, quod in optima veraque criſi humores noxii ſecernantur, & poſtea excernantur, ut Galen. *in lib. 2. Aphoriſm.* docet. Per criſin vero plures plura intelligi voluerunt. Nam teſte Galen. *in primo lib. de criſib. cap.* 1. & 2. quippe aut ſubitam in morbo mutationem, aut ad meliorem ſtatum inclinationem, ſive ſolam agitationem, quæ anteceſſit, vel omnem morbi ſolutionem, aut illam tantum, quæ bona ſit. Ceterum Galen. *in Libro tertio de Criſibus, Cap.* 1. & 2. dixit: Criſin eſſe ſubitam præcipitemque in morbo mutationem, vel ad ſanitatem, vel ad exitium factam. Idem *in libr.* 2. *Aphoriſm.* 13. ita expreſſit. *Criſis, (id eſt judicatio) eſt ſubita in morbo, vel ad ſanitatem, vel ad mortem mutatio. Fit autem natura ſeparante a bonis mala, & ad excernendum præparente.* Hujuscemodique permutationes, quando repente in morbo fiunt, Hipp. criſes, judicationes vocare ſolet, in quibus nonnunquam integra ſanitas reſtituitur, aut moritur æger; nonnunquam vero magna fit ad ſalutem, vel ad mortem permutatio, ut Galen. *in eod. lib. Aphor.* affirmavit. De qua etiam *in libr.* 3. *de Criſibus* dixit: *Sola igitur ſubita ad ſanitatem converſio ſimpliciter criſis nominatur, & quidem omnino fit per manifeſtas quasdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt*: antecedit autem hujusmodi excretiones & abſceſſus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Quare ex Galeno Criſis, uti dictum eſt, ſubita præcepsque in morbo mutatio eſt, vel ad ſanitatem, vel ad mortem. Hanc malam & iſtam bonam Criſin vocat Galenus *in libro tertio de Cri-*

©BIU Santé

Criſibus. Verum Galen. tametſi, ut dictum eſt, *in primo libro, de Criſibus cap.* 1. ſcripſerit ſubitam in morbo mutationem, inclinationem ad meliorem ſtatum, ſolam agitationem, quæ bona tantum eſt, criſin appellari poſſe, tamen *in libro* 3. *de Criſibus cap.* 1. & *in* 2. *Aphor.* apertius criſin diſtinxit a morbi ſolutione, quæ fit aut morbo emarceſcente, aut ægroti viribus paulatim diſſolutis; mutationemque ſubitam in morbo, vel ad ſanitatem, vel ad mortem, Criſin eſſe voluit, propterea-que hujuſmodi permutationes, quando nimirum repente in morbo fiunt, & in quibus nonnunquam integra ſanitas reſtituitur, aut moritur æger, nonnunquam vero magna fit ad ſalutem, vel ad mortem permutatio, Criſes, ſeu judicationes Hippocratem vocaſſe, dixit. Quas Criſeos in morbis mutationes Hippoc. breviter ſane, ſed divine hiſce verbis *in primo Epidem.* a) eſt complexus. *Ad ſalutem aut mortem, vel inclinatio ad melius, aut ad pejus:* quod omnes in morbis, ut Galen. ait, mutationes ſint vel ſtatim ad ſalutem, ut optimæ criſes; aut ad mortem, ut peſſimæ; aut ad melius inclinare aut ad pejus; has imperfectas & malas criſes vocant, illas bonas & imperfectas. Sed Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 1. ſex ait eſſe omnes numero mutationes, quæ in morbis obſervantur; primas duas eſſe ad ſalutem atque interitum ſubitas mutationes, quas bonas & malas criſes vocat; duas alias, quæ paulatim, non confertim & ſubito fiunt, aut morbo quidem marceſcente, aut viribus ægroti diſſolutis; alias duas miſtas ex his atque ex primis, quippe ex iis mutationibus, quæ paulatim & confertim fiunt; quando nimirum ſubita quidem aliqua in morbo ad melius vel ad pejus mutatio facta fuerit, & deinceps usque ad omnimodam ſolutionem, vel mortem reliquum totum emarcuerit: ita ut exempli gratia, ſi quis ſeptima die aut excretione, aut abſceſſu, aut decubitu fuerit non perfecte judicatus, poſtea nulla amplius facta mutatione, ſenſim ac ſenſim reliquum morbi conſumatur, aut ſenſim viribus diſſolutis ægri intereant. Addamus duas alias, non

Criſium differentiæ.

a) Sect. 3. p. 965.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 388 sur 615

©BIU Santé

non dixerim mutationes, ſed potius ſolutiones morborum ad ſanitatem, aut virium ad exitium. Atque tot ſunt in morbis mutationes, quas, etſi non proprie, dici criſes poſſe aſſerimus. Ceterum veræ criſes quatuor tantum ſunt, quippe ſubitæ mutationes ad ſanitatem & ad mortem, aut ad melius, aut ad pejus. Ex quibus has primo colligimus eſſe Criſium primas differentias, quippe primam ſubitam mutationem ad ſanitatem, quæ eſt perfecta optima Criſis, quod omnino ægrotum a morbo liberet; & alteram ad mortem, quæ perfecta, & peſſima, cum continuo ægrotum interimat; tertiam ad melius, quæ eſt bona ſed perfecta, propterea, quod non prorſus hominem ſanet; atque quartam ad pejus, quæ & ipſa peſſima eſt ac imperfecta, quod & ipſa non continuo hominem perdat, ſed paulo poſt. Longe plures differentias alii fecerunt Criſium, quippe quod ipſarum quædam bonæ, quædam malæ ſint, quædam perfectæ, quædam imperfectæ, quædam fideles & certæ, quædam non, quædam manifeſtæ, quædam obſcuræ, quædam periculoſæ, & quædam citra periculum, & demum quædam per dies indicatorios ſignificatæ, & quædam absque ulla indicatione prærumpentes. At quod eæ omnes differentiæ bonis ac malis comprehendantur, propterea de bonis tantum & malis agemus. Quandoquidem quæ bonæ ſunt certe fideles, perfectæ aut imperfectæ, manifeſtæ aut obſcuræ, diebusque indicibus ſignificatæ, citraque periculum exiſtunt. Contra malæ quippe infideles, non die decretorio ſignificatæ, obſcuræ, imperfectæ, periculoſæque. Sed priusquam de iis agamus, videamus prius, a qua cauſa criſes fiant, quam rem Galen. *in lib. 2. Aphoriſm. de veris criſibus*, ita expreſſit: *Fit autem natura ſeparante a bonis mala & ad excernendum præparante. Non temere igitur in tali turbatione graviter ſe habent.* Ex quibus patet naturam ipſam eſſe quæ, humores dum ſtudet bonos a malis ſegregare, malosque excernere, criſes faciat. At alias a nobis demonſtratum eſt, naturam ipſam ad criſes faciendas moveri, aut ab humoribus noxiis, plane ſecretis a bonis, aut ab iiſdem etiam nondum ſeparatis a bonis, qualitate, vel copia expultricem internorum vi-

Criſium cauſæ.

ſce-

©BIU Santé

ſcerum moleſtantibus. Ex quo & naturam & humores criſium cauſas eſſe, liquido conſtabit. At has criſes ab aliis in morbo factis mutationibus diſtinguent excretiones aut abſceſſus ſubſecuti. Propterea criſes perfectas optimasque dicimus, in quibus humores noxii omnino fuerint excreti, poſteaquam ipſos a bonis natura ſeparaverit, quod concoquendo agit. Aliarum vero mutationum in morbis vere non criticarum, quas verius ſolutiones appellant, aliæ quidem cauſæ exiſtunt, quippe vincente natura, aut humores crudi, craſſi ac lenti, ad motum difficiles, ſed coctione primo extenuandi, & abſumendi, quo morbus paulatim marceſſit, usque ad omnimodam ſanitatem; aut morbo ipſo vincente, eique natura ſuccumbente, virium proſtratio, qua natura paulatim a morbo conſumitur; atque hoc eſt, quod Galen. *in* 3. *lib. criſibus cap.* 10. ita habet: *Eſt autem primum & maximum in morbis mortalibus ſignum, quod ſine criſi mors ſit ſubſecuta, virium imbecillitas.* Nam virtus ita proſtrata ad pugnam contra morbum non excitatur. Atque hæc de criſium cauſis in communi, quas accuratius etiam poſtea de ſingulis criſium differentiis acturi explicabimus. Nunc videamus, quinam morbi criſibus terminentur, ſeu judicentur, & qui non.

CAP. VII.

De morbis, qui per Criſin terminantur, & de iis, qui abſque Criſi finiuntur.

Acutos tantum magnosque ſive vehementes morbos criſibus terminari, vel ex eo cognoſcetur, quod nunquam in parvis criſes fieri obſerventur. De veris autem loquimur, quæ teſte Galen. *in lib.* 3. *de criſibus cap.* 4. omnino fiunt per manifeſtas quasdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Demonſtratum quidem eſt has criſes naturam movere, irritatam vehementer a magnitudine ſeu vehementia morbi, quod idem eſt, ac ſic dixerimus, a quantitate accidentium, quibus magnitudo ſive vehementia morbi, ut docuit Galenus *in eodem libro de criſibus*, dignoſcitur. Neceſſarium enim eſt, ut ipſe quoque *in ſecundo lib. Aph.* ait: *ob morborum magnitudinem, ac caſuum vehemen-*

©BIU Santé

mentiam vel cito vires prosterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitari, si modo, quos invaserint, exsuperent, bonam sequi judicationem, sin autem exsuperentur, malam. Ex quibus constat magnum vehementemve, quod idem esse ex Galeno in nuper citato *lib.* 3. *de crisibus* constat, morbum crisi tantum judicari ac terminari, a parvo enim natura non irritatur ad excretionem. Hinc Hippocr. *in libro secundo Aphorismor.* 13. ait: *Quibuscunque judicatio fit, his nox gravis ante accessionem est.* Natura enim, ut in comm. docet Galen. separante a bonis mala & ad excernendum præparante, non temere in tali turbatione graviter ægroti se habent. Hinc præcedunt accidentia multa & magna, quæ & valde turbant exagitantque ægrotos, tum etiam quæ timorem inspicientibus, ut, ait: Galen. *in* 3. *de crisib. cap.* 2. inducant; licet deceat Medicum generosum neque turbari, neque futurum eventum ex ipsis symptomatibus ignorare. Quam rem probe expressit Galen. *in* 3. *de crisib. cap.* 10. hisce verbis: *Futuram autem præcognitionem ex eo, quod urgeatur, ac vehementer irritetur natura a morbo, atque ex subita præter rationem circa corpus facta perturbatione: omnino enim fit aliqua novitas, quando crisis futura est, vel circa respirationem, vel circa mentem, vel auditum, vel visum, vel ferendi facilitatem, vel circa aliquod eorum, quæ sæpe diximus, quæ uno nomine summatim judiciaria accidentia, & signa appellamus. Quare etiam, quod ab Hippocrate* in Aphorismis *a) dicitur*, quibuscunque crisis fit, his nox molesta, quæ antecedit accessionem, *est ipsum, quod nunc nos dicimus.* Addimus quod crises, cum fiunt in morborum accessionibus, (concurrere enim in idem tempus crises, cum morbi accessione Galen. docuit) etiam in morbis, habentibus accessiones, manifestius fient, qui omnes magni vehementesque sunt. Quare colligamus morbos magnos ac vehementes per crises terminari, nequaquam vero parvos & exiles, a quorum parvitate (quando parvi dicantur, *in* 3. *de crisib. cap.* 24. ex Galeno, qui multis magnisque symptomatibus carent) cum

Morbi quinam per crisin terminantur, quinam vero non.

a) Text. 2. Aph. 13.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 391 sur 615

©BIU Santé

cum natura ad excretionem irritari nequeat. Hinc Galen. *in ſecundo libro Aphoriſmorum*, dixit, acutos magnosque morbos in parvo tempore magnas facere mutationes, quarum quæ repente fiunt, criſes Hippocratem appellare. Magni itaque morbi ſunt, qui per criſes judicantur, & parvi citra criſes, quod, ut dictum eſt, ab ipſis natura non irritetur ad humorum excretionem. Sed hoc tamen accuratius erit cognoſcendum; cum, ut Galen. monuit, debiles quidem & parvæ febres quandoque valde malignæ ſint. Sæpe enim Medici decipiuntur, cum febres exterius debiles & parvas obſervent, putantes vere parvas & debiles eſſe, cum tamen valde magnas eſſe reipſa comprehendatur; cum præſertim (etſi calore vehementi carere exterius videantur,) multa ſævaque accidentia habeant, a quibus magnæ & non parvæ ſunt, veluti ſunt vigiliæ, deliria, difficiles reſpirationes, inquietudines & alia hujuſmodi, quæ magnum eſſe morbum teſtantur. Hinc Hippoc. phrenitides quasdam debiles, imbecilles, & obſcuras vocavit in *Prorrheticis a*) valde phreniticas. Quare hi morbi (quos merito Medici malignos appellant) criſibus ſolent terminari, quod & ipſi habeant accidentia multa & magna, quibus natura ad excretionem humorum noxiorum poteſt irritari, & excitari. Sed jam doceamus, quibus ſignis futuræ criſes poſſint prænoſci.

CAP. VIII.

De ſignis criſes futuras ſignificantibus.

Cum cognitum a nobis ſit, morbos magnos vehementesque tantum per criſin terminari ſeu judicari; nunc videndum eſt, quibusnam ſignis criſes futuræ prænoſcantur: ſed de perfectis cognoſcendis ſermonem faciemus, cum eæ certa ratione, teſte Galeno, *in tertio de Criſibus*, *capite quarto*, præſciri poſſint; veluti imperfectæ non certa ratione, ſed conjectura potius poſſunt prænoſci: qua notitia Medici (quod maximum in

a) Lib. I. text. 34.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 392 sur 615

©BIU Santé

in medicina eſt) poſſunt præcognoſcere, & prædicere futuras criſes, & quo tempore fient, & etiam, ut paulo poſt docebimus, qualibusnam crifibus ſeu excretionibus, ſive abſceſſibus, ſint futuræ. Itaque vere quidem a nobis ſcriptum eſt, non niſi morbos magnos vehementesque per criſin terminari, atque hos etiam non terminari per criſin, ni virtus ſatis in corporibus robuſta & firma fuerit: ſi modo verum eſt, criſin fieri morbo naturaque invicem colluctantibus; quo pacto enim natura prælanguida pugnam audebit tentare cum morbo graviſſimo? Ob morborum enim magnitudinem ac caſuum vehementiam Galen. dixit, vires vel cito proſterni & nullam fieri criſin, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, moliri evacuationem. Quare in magnis vehementibusque morbis, & in corporibus robuſtis certo poterimus criſes prædicere, & quo majores vires, & una robuſtiores erunt, eo certius & citius poterit criſis prædici. Ceterum cum nobis non ſatis ſit, hoc cognoviſſe, quippe in magnis morbis, viribus exiſtentibus firmis, futuras criſes certo prædicere nos poſſe, ſed opus eſſe, ut etiam inſtantes criſes animadvertamus & poſſimus aſſidentibus, ac etiam ægrotis, ſi ſalutares futuræ ſint, eas præſagire; ideo omnia illa ſigna, quibus criſes inſtantes innoteſcunt, nunc deſcribemus. Quæ ex Hippocrate, atque Galeno, ſunt Ægrotantium corporum turbationes vehementes, morbi idea, magnitudo, natura, motus, mos, coctiones, cruditates, rigores, anni tempus, regio, præſens conſtitutio, ægrotantis natura, ætas, victus, anteacta, & alia hujuſmodi ſimilia. Ex his enim Galen. *lib. 1. de Criſib. cap. 8. & in ſecundo libro Aphoriſmorum* inſtantes, ac futuras criſes prænoſci tradidit. Ceterum horum quædam particulatim videntur facere ad criſes has futuras, quædam ad bonas atque malas cognoſcendas, & quædam ad tempus, quod ſint exſpectandæ, quod interſtinguendum. Hoc enim denotare videntur dies indicatorii, in quibus aliquod criticum ſignum illuxerit, ſive in humoribus concoctio, ſive cruditas, ſive aliud ſignum. De quibus Hippocrat. *in libro quarto Aph. 71.* ait: *Quibus de ſeptimo futura eſt criſis, iis urina rubram die quarto nubeculam*

Criſes unde futuræ prænoſcuntur,

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 393 sur 615

©BIU Santé

lum habet, ceteraque pro ratione. Ex motu vero morbi aut celeri, aut tardo, itidem cognoſci Hippoc. *in libro primo Aph.* 12. ſic indicavit. *Exacerbationes vero & conſtitutiones morborum indicabunt tum morbi ipſi, tum tempora anni, tum periodorum proportionis inter ſe obſervatio, ſive eæ quotidie, ſive alternis, ſive majori intervallo fiant: ſed ex iis, quæ poſtea apparent, indicia ſumuntur; veluti in pleuritide ſputum, ſi ſtatim initio appareat, breve fore denunciat, ſi vero poſterius conſpiciatur, longum.* Ad bonas vero atque malas criſes denotandas, coctiones & cruditates facere videntur. Idem fere & morbi idea quippe videtur notare, utrum evacuatio ei proportione reſpondeat, & an ſit bona: mos morbi itidem ad bonam vel malam criſin agnoſcendam facit, qui a ſignis ſupervenientibus, teſte Galeno, aut bonis aut malis denotatur. Hæc omnia ſigna privatim ad bonas malasque criſes cognoſcendas faciunt, de quibus poſterius nos accuratius. Reliqua vero faciunt ad judicandas criſes ſimpliciter futuras, quippe quæ ſunt, turbationes ante criſin, & ſimul omnia ſigna, quæ critica dicuntur, magnitudo morbi, virium robur, naturæ morborum, & humorum morbos facientium, non minusque ægrotantium corporum victus, anteacta ætas, anni tempus, regio, ſtatus præſens atque ſimilia. Ex his tamen omnibus tria videntur ſufficere ad prænoſcendam criſin, quippe acutos magnosque morbos, magnas turbationes, atque virium robur. His quidem viſis neceſſario fiet criſis. Etenim virtus, a vehementi acutoque morbo maxime turbata, neceſſario aut exſtinguetur, aut ad pugnam vehementer irritata, ad excretiones noxiorum humorum inclinabit. Si enim prælanguida citra criſin ſuccumberet morbo, ac exſtingueretur, robuſta vero non poterit, niſi facto conflictu ſuperetur: ſed in eo conflictu neceſſe eſt aliquam humorum erumpere excretionem, aut bonam aut malam; bonam natura morbum ſuperante; malam a morbo natura ſuperata. Alia vero, etſi non præcipue criſin indicent, tamen maxime adjuvant futurarum criſium cognitionem, quæ inquam ſunt, morbi idea ſeu ſpecies ea ratione, qua ſigna appareant proportionatæ excretionis futuræ ad eam ſpeciem morbi, ut ſi-

Ex naturæ viribus.

Ex morbi idea.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 394 sur 615

©BIU Santé

gna ſanguinis erupturi in febribus ardentibus, coctiones, & cruditates. Motus quoque morbi celer vel tardus; quando tardi motus morbi raro aut nunquam criſi judicentur: morborum item naturæ; ætas, natura, victus, anteacta ægrotantis; tempus anni, præſens conſtitutio, & regio, quæ omnia maxime faciunt ad confirmandum futurarum criſium judicium. Sed age ſingula hæc ſigna conſideremus accuratius, & primo ex Hippocr. qui *in lib.* 2. *Aphoriſmor.* 13. ita ſcripſit: *Quibus criſis fit, iis nox gravis ante acceſſionem, quæ vero ſubſequitur, magna ex parte levior exiſtit.* De ſignis iis, ægrotos ante criſin turbantibus, Hippocrat. *in* 1. *Epidem. comm.* 1. a) *text.* 25. *usque ad* 56. ait: *capitis, colli dolores & gravitates cum febribus, & ſine febribus, phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex iis quidam ſubito moriuntur. In ardentibus autem ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & faſtidia ſunt, bilioſa poſt aut pituitoſa vomunt.* De quibus clarius Galen. *in lib.* 2. *Epidem.* & *in lib.* 3. *de Criſib. cap.* ita ſcripſit: *Sola igitur ſubita ad ſanitatem mutatio ſimpliciter criſis nominatur, & quidem omnino ſit per manifeſtas quaſdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt. Antecedit autem hujuſmodi excretiones & abſceſſus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Nam & difficiles tolerantiæ, & vigiliæ, & deliria, & graves ſomni, & difficiles anhelitus, & vertigines tenebricoſæ, & difficiles ſenſus, dolores capitis, colli, & ſtomachi & multorum aliorum membrorum, nonnullis vero aurium ſonitus, & vani ante oculos apparent ſplendores, & lachrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquid aliud tremulum fit, oblivio, & præſentium ignorantia, & vehemens accidit rigor, & plurimum acceſſio conſuetam anticipat horam, & multus æſtus, ſitisque intolerabilis ſequitur, clamant & ſaliunt ſicut furentes, neque poſſunt in eodem ſitu recumbere, deinde*

Ex ſignis Criticis.

a) pag. 948. in fine, & initio 949.

©BIU Santé

deindè repente multus ſudor erumpit, aut vomitus aliquis non paucus inſequitur, aut venter ſubito ſolvitur, aut abundans fit fluxus ſanguinis, aut hæc omnia ſimul contingunt, unde non parvus invadit timor inſpicientes. Addamus ex Galeno in tertio, *de Criſib. cap.* 80. pulſum inæqualem in pluribus criſibus fieri, & præcipue, cum non fiunt ſine pugna & periculo; multo magis, cum biliosi humores ad ventriculum confluunt, apparentibus etiam aliis vomitus ſignis, quæ Hippocr. deſcripſit. Sed Hippocrat. ſigna ex pulſibus ſumpta, vel quia non noverit, vel quia non magni momenti exiſtimaverit, idcirco non eſt ſecutus. Atque hæc ſunt ſigna omnia critica, quibus ante criſin fit turbatio vehemens, præſagiens in acuto magnoque morbo, viribusque robuſtis, aut non languentibus, criſin bonam, ſi fiant, ut alias dicemus, in ſtatu morbi, concocto jam morbo; malum in principio, natura morbo ſuccumbente. Rigores quoque privatim in febribus ardentibus aliisque acutis morbis ſolent criſibus præire. De quo Hippocrat. *in libro quarto Aphor.* 29. habet: *Quibus in febribus ſexto die rigores fiunt, difficilis ſunt judicii.* Et *a*), *ſi rigor incidit, febre non deficiente, jam imbecillo, lethale.* Et poſtea *Aphor.* 58. *Ei, qui ardente febre laborat, ſi rigor ſupervenerit, morbi ſit ſolutio.* Et poſtea *Aphor.* 63. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur.* Inter ſigna enim decretoria ſeu critica non minimum rigor locum habet, ad criſin quippe aut bonam aut malam prænuntiandam. Motus quoque morbi celer maxime facit, cum critico aliquo conſpecto ſigno, ad prænuntiandam criſin: namque celer motus criſin futuram, & tardus acriſiam ſignificare ſolet. Celerem vero motum oſtendunt brevia morborum tempora; ſiquidem qui morbus breve principium habuit, brevе quoque augmentum, ſtatum, atque declinationem habebit. Ex brevioribus quoque acceſſionibus idem oſtenditur. Galen. *in tertio de Criſib. cap.* 3. dixit, febrem, quæ quatuor tempora acceſſionum omnia breviter percurrit, properare ad criſin: & idem *in primo lib. Epidem.* ita habet: *Quare fac memine-*

Ex Rigore.

Ex motu morbi celeri.

a) Epidem. libr. Aph. 46.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 396 sur 615

©BIU Santé

Ex signis excretionum futurarum.

ris, ubi quartus perinde ac tertius gravia habeat ſymptomata & ſigna in morbo acuto, brevi exſpectandum eſſe judicium. Ex ſpecie vero ſeu idea morbi, quod morborum ſingulis ſpeciebus conſtitutæ quædam proprietates ſint, ut ad criſes veniant; cujusmodi, teſte Galeno *in* 3. *lib. de Criſib.* ardentium febrium proprium eſſe videtur; ut ſanguinis eruptione ex naribus, aut ex alia corporis parte, aut poſt vehementem rigorem ſudore multo & calido erumpente ex toto corpore, aut per vomitum bilioſorum humorum excretione judicentur. Proinde in his ſigna omnia, quæ aliquam prædictarum excretionum prænuntiant, & ſignificant, conſpecta, criſin nedum futuram, ſed quoque ſpeciem criſis, ac vel etiam aut bonam aut malam oſtendet. De quibus Hippocr. *in Aphor.* 58. *a*) ait: *Ei, qui ardente febre laborat, ſi rigor ſupervenerit, morbi ſit ſolutio.* Ubi præſertim poſt ipſum aut ſanguinis eruptio, aut ſudor, aut bilioſorum humorum ſequatur excretio. De iis ait Galen. in *Prorrheticis b*). *Morbi qui ſtatim turbulenti ſunt, inſomnes, ſanguinem de naribus ſtillantes, ſexto die levantur, noctu laborant, poſtridie ſudant, inſomnium feruntur, delirantque, abunde ſanguinem profundunt.* Et in Epid. *lib.* 1. *comm.* 2. *c*) *text.* 55. *In ardentibus autem febribus, ceterisque febribus, quibus colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore, corripit, his e naribus ſanguis erumpit.* Atque ita de iis, qui ſudores, vel alvi dejectiones, aut vomitus bilioſos habent. De quibus *in* 2. *progn. d*) *Qui vero totius capitis gravitates, & oris ventriculi morſus, ac ſtomachum anxium habent, iſti bilioſa & pituitoſa evomunt*; uti *Chærioni* contigit; de quo Hippocr. in 3. Epidem. 2. *e*) text. 2. *Quinto cum dolore cuncta exacerbata fuerant, nugabatur, noctem moleſtam habuit, non dormivit, ſexto nihil eſt immutatum, ſeptimo ſuperriguit, febris acuta, per totum corpus ſudavit, judicatus eſt.* Et de *Virgine* quadam *Lariſſæ f*); *Quarta ſub noctem deliravit, ſexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum*

a) Lib. IV. b) Hippoc. Prorrhet. lib. 1. text. 132. c) Pag. 948. ſub finem.
d) Pag. 45. ſub finem. e) Ægr. 5. pag. 1072.
f) Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1110.

©BIU Santé

lidum, ſine febre, eſt judicata. Ita ex aliis ſignis, in aliis etiam morbis, denotantibus vacuationes, formis ipſorum proportione reſpondentes ſeu proprias, ut in tertianis febribus vomitum, dejectionum bilioſarum, aut ſudorum ſigna, criſin oſtendunt; & in quartanis ſudorum multorum & pituitoſarum excretionum; & in phreniticis ſudorum præcipue futurorum ex capite copioſiorum, eruptionis ſanguinis e naribus; non minus in pleuriticis & in hepatis lienisque inflammationibus, atque tandem in omnibus præcordiorum inflammationibus, ſigna, vel erupturum ſanguinem, vel alvi dejectiones, vel vomitus, vel ſudores denotantia, critica eſſe affirmamus; atque ita licebit ex morborum idea criſin Medicis prænoſci. Ex coctione vero criſin, & bonam criſin, ſi aliquod criticum ſignum una illuxerit, ex prædictis nobis ſignificari certiſſimum erit. Perpetuo enim, ubi in aliquo decretoriorum ſeu indicatoriorum dierum in magno morbo, cum aut capitis dolore, aut delirio, aut gravitate, aut aliquo ſigno ex criticis, criſin in altero quaternario futuram ſignificabit. Propterea Hippoc. dixit *in* 1. *Epidem. a) Coctiones celeritatem judicii & ſecuritatem oſtendere.* Ex diebus quoque judicantibus criſis præſagitur; Galen. enim *in* 3. *de Criſibus* ſcribit: *Ubi in* 4. *die aderit magnitudo morbi, ejusque morbi celer motus, atque ſignum coctionis, in ſeptimo judicium ſequetur, & ſi hæc ſeptimo tantum fient, judicium undecimo, aut decimo quarto erit.* Criſium vero futurarum judicium augere naturam morbi calidam, calidosque humores & ſumme putridos, naturam itidem ægroti calidiorem, ætatem florentem, victus rationum anteactam, bilioſorum ciborum, calidam cœli regionem, anni tempus æſtivum, non opus eſt, ut ad hoc demonſtrandum diu laboremus; cum omnes ſciant, proprium eſſe calidorum humorum, ut facillimi ſint ad excretionem, atque etiam ſua qualitate naturam movere maxime atque irritare ad excretionem ipſorum; temperamentumque calidum aptiſſimum eſſe ad criſes; veluti, frigidi morbi, humores frigidi, naturæ frigidæ, cœlum frigidum atque hyemale tempus, & alia ejusdem generis, cum criſes retardare, tum, ut ne fiant, facere, Galen. in loco citato, atque alibi in multis locis, nobis demonſtra-

Ex Coctione.

Criſium futurarum quænam augent.

a) Sect. 2. pag. 948.

©BIU Santé

ſtratum reliquit. Atque ſatis de ſignis criticis, quorum, ut diximus, tria tantum nobis poterunt criſes prænuntiare, quippe morbi magnitudo; corporis turbationes, uti ſunt dolores, inquietationes, deliria, & alia hujus generis critica, quæ ſuperius ex Galeno omnia adnumeravimus; atque virium robur. His tribus conſpectis ſignis non dubium erit, quin criſis ſit futura: alia vero ſigna, quæ, etſi non per ſe denotent criſin, tamen aliquo modo poſſunt criſes prænuntiare, uti Galeno placuit, & a nobis jam eſt demonſtratum.

CAP. IX.

De Criſibus ſalutaribus, quæ certam ſalutem ſignificant, cognoſcendis.

Præmiſſis, quæ ad prænoſcendas criſes faciunt, nunc ſupereſt, ut bonas, ſalutares, atque malas, exitiales, cognoſcamus, ut ex ipſis ſalutem & mortem ægrotantium aſſidentibus præſagire ſciamus: atque hoc eſt unum præcipuum, propter quod nos criſium cognitioni tam accurate incumbere voluimus. Sed eſto, principium faciamus a bonis ſalutaribusque cognoſcendis, quæ omnes in morbis ſalutem proxime futuram ſignificant. Criſes duplices. Hæ vero duplices exſiſtunt, quædam optimæ, fideliter ſalutem ægrotis indicantes, quædam non certam, ſed plerumque cum recidivis, & periculo. De primis nunc agimus, quæ optimæ ac ſaluberrimæ exſiſtunt, a quibus certa ſalus perpetuo prædicitur. Optimæ unde noſcuntur. Hanc vero certo indicabunt ſigna perfectæ coctionis in excrementis, ſtatus morbi, in diebus indicatoriis fuiſſe indicatas, in aliquo judicatoriorum dierum fieri, excretiones ſubſecutas morbi naturæ convenire, morbum ab ipſis reſolvi, ægrotos coloratiores ac robuſtiores, ac, quam antea, quietiores videri, pulſus meliores evaſiſſe, quippe vehementiores, æqualiores, ordinatiores. Ex Coctione. Coctionis autem perfectæ ſigna, quæ penes excrementa noſtri corporis conſiderantur, præcipuum optimarum criſium certiſſimumque eſſe argumentum ex Hippocrat. qui *in primo Epidemiorum* a) ita habet, colli-

a) Sect. 2. pag. 948.

©BIU Santé

colligitur: *Concoctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* Et Galen. *in* 3. *libro de Criſibus cap.* 3. ita ad ſalutem in ægrotis præſagiendam coctiones facere novit, ut affirmaverit, conſpectis coctionibus, neminem morientem vidiſſe. Quod ipſe ita ſcripſit: *Primum quidem & maximum inter omnia eſt conſiderare coctiones ex urinis, alvi excrementis, & ſputaminibus. Siquidem ego millies, cum, dum criſes fierent, intereſſem, neminem unquam vidi intereuntem, qui præcedentibus coctionibus criſin habuiſſet.* Perfectæ ſeu exquiſitæ itaque coctiones in excrementis conſpectæ, ſunt certiſſima præſagia optimarum criſium. In omnibus itaque febribus vel ſine paſſione alicujus viſceris, vel cum inflammtione hepatis, vel renum, vel veſicæ, vel ſplenis, ac, ut uno verbo dicam, ſemper ubi febris affuerit, vel ex ſola humorum putredine accenſa, vel ex membro inflammationem patiente, urinæ concoctæ optimam ſecuriſſimamque criſin, teſte Galeno, pollicentur; veluti in morbis thoracis, & pulmonis primo ſputa concocta, quæ præcipua harum partium affectarum ſunt indicia, atque una cum ipſis urinæ quoque & alvi excrementa itidem concocta ſi ſpectentur, certiſſimum optimæ criſis nobis erit indicium. Non ſecus in affectibus ventris primo ad optimam criſin prænoſcendam, alvi excrementa concocta, & poſtea urinæ erunt attendendæ. Quare præcipuum certiſſimumque ſignum optimarum criſium erunt coctiones in excrementis conſpectæ. De quibus Galenus etiam *in eodem libro* 3. *de Criſibus cap.* 5. ita ſcripſit. *Cum enim poſt ſigna optima, atque exquiſita coctione, facta fuerint, neceſſe eſt, ut optimæ ſint, quoniam & ſola coctio criſis celeritatem, & ſalubrem ſecuritatem oſtendit, neque enim vel animo concipi poteſt, quod poſt morbi exquiſitam coctionem criſis mala ſequatur.* Exquiſita vero coctio fit tempore ſtatus. Hinc optimas criſes, vel in ſtatu vel parum ante ipſum fieri, Galen. *in* 3. *de Criſib. cap.* 6. docuit, quoniam tunc omnia concocta ſunt, ut Galen. *in eodem. lib. cap.* 4. docuit, perfectasque eas criſes eſſe, quæ tunc temporis fiunt; in augmentisque, ſi ſalus ſit ſubſecutura, imperfectas eſſe, vel non ſecutas. At diſtinguendus hic ſtatus, quem naturæ ſtatum in pri-

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 400 sur 615

©BIU Santé

mo libro vocavimus, in quo optimæ criſes fiunt, a ſtatu morbi, quod nunquam cum naturæ ſtatu convenit: aut enim in principio, aut denique in augmento naturæ ſeu materiæ, ut alii vocant, morbi ſtatus non raro celebratur; quo tempore dicimus morbum ultimas vires exercere, neque amplius magnitudine & vehementia augeri: de hoc ſtatu morbi nos non loquimur, ſed de naturæ ſtatu, qui non penes morbi majorem vehementiam, ſed penes coctionem exquiſitam cognoſcitur; in hoc enim optimæ, ſalutares, ſecuriſſimæ, ac perfectæ criſes apparent.

A die quæ criſin antecedit.

Optimam quoque criſin eſſe diximus, quæ priusquam fiat a die indicatorio aliquo fuerit indicata, veluti, exempli gratia, die quarta, ſi ſeptima futura ſit criſis, de qua Hippocr. *in* 4. *Aph.* 71. *Quibus ſeptima morbus judicatur, his nubeculam urina continet quarta die rubram, & alia ex ratione.* Addamus eam quoque eſſe potiſſimam, quæ in diebus criticis apparet, de quibus *in eodem libro Aphor.* 36. Hippocr. *ſi ſudores febricitanti inceperint, boni & tertio die, & quinto, & ſeptimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo ſeptimo, & vigeſimo primo, & vigeſimo ſeptimo, & trigeſimo primo, & trigeſimo quarto: ii enim ſudores morbos judicant; qui ſecus evenerint, laborem & morbi longitudinem; aut ejusdem reditum ſignificant.*

Vel qua fit,

Ex qualitate humoris excreti.

His etiam addimus cognoſci optimam criſin, primo ex qualitate humoris excreti: optima enim habet excretionem, morbi naturæ ſeu ideæ convenientem, cujusmodi, exempli cauſa, in ardente febre, & in omnibus viſcerum inflammationibus; ſanguinis eruptio, aut copioſi ſudores, aut vomitus, vel alvi dejectiones, multæ, biliosæ; quæ excretiones conveniunt morbi ideæ, quæ eſt calida & ſicca, atque a calidiſſimis bilioſisque humoribus fovetur. Quo apparet etiam confirmari hanc bonam excretionem, ab ægrotantis natura bilioſa, a bilioſa victus ratione ante acta, ab ætate efflorescente, atque ab anni tempore æſtivo, in calida ſiccaque regione, atque in tali cœli ſtatu. Hæc enim bilioſa excretio, prægreſſis ſignis coctionis, optima erit, & ſalutaris in omni morbo bilioſo; veluti in pituitoſis, pituitoſæ, & in melancholicis atri humoris excretiones, optimæ itidem erunt. Diximus alias ex Galen. per ſudores judicari omnes febres ardentes,

©BIU Santé

tes, tertianas, effervescentes inflammutiones; eoque magis, si una sanguis ex aliqua parte corporis copiosius erumpat, aut bilioſus vomitus, vel alvi excretio bilioſa appareat; itidemque cerebri inflammationes, reliquosque omnes capitis affectus. Sanguinis vero excretione seu eruptione ardentes febres, synochas, aliquando phrenitides, etsi eæ non frequenter, pleuritides quoque, etsi minus quam ardentes febres, aliquando etiam peripneumonias, quod tamen raro fit, judicari alias docuimus. Hepatis, lienisque inflammationes frequentissime e naribus eruptiones liberant; sed hepatis ex dextra nare profluens sanguis, & lienis e sinistra, quod rectitudinem omnes bonæ excretiones & vacuationes servare debent. Omnes item præcordiorum inflammationes sanguinis fluxio judicat. Sudor etiam, ut dictum est, juvat omnes inflammationes calidas, & acutas, quæ sunt in præcordiis. Item hepatis partes devexæ, sanguinis fluxu, sudoribus, & copiosioribus urinis solent judicari; & convexæ alvi excrementis bilioſis, atque sudoribus, nonnunquamque etiam vomitibus. Renum etiam & vesicæ affectus copioſioribus urinis judicari solent. Thoracisque ac pulmonum affectus sputaminibus. Hæc pauca addere ex Galen. *in lib. 3. de Crisi. cap. 2.* volui, ut lector possit ex ipsis pernoscere, quænam excretiones morborum ideis conveniant, atque ex ipsis bonam crisin, quod congruat naturæ morborum vacuatio; & malam, cum nullo pacto congruat. De quibus forte Hippocr. *in 1. Aph. 2.* dixit: *In perturbationibus ventris & vomitibus spontaneis, si qualia purgari oportet, purgantur, confert & ægri facile ferent.* Quod repetit postea *a*), dicens: *Quæ vacuantur, non multitudine sunt æstimanda, sed, si qualia oportet evacuentur, & æger facile ferat.* Itidem & locus, per quem, ut dictum est, fit excretio, erit attendendus, ut sit conveniens, & ad quem natura inclinaverit. De quo etiam Hipp. *in Aphor. 21. b*) ita habet: *Quæ educenda sunt, quo maxime tendit natura, eo ducenda, per ea videlicet loca, quæ conferunt.* Galenusque in *commentario*, **Ex loco per quem fit excretio.**

a) Epidem. libri Aphor. 23. b) Lib. 1.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 402 sur 615

©BIU Santé

loca convenientia, per quæ excretio bona fit, intellexit, ſi, κατὰ τόπον, id eſt directo ad locum affectum fieri contingant. Ex quibus apparet, quæ omnes ſint excretiones naturæ morborum congruentes, per quas optimæ ſalutaresque criſes fiunt.

Ex levamine morbi. Quas etiam optimas eſſe aliis ſignis cognoſcimus, & primo, quod ab ipſis ægroti aut ſanentur, aut in melius mutentur, corporaque quietiora evadunt; atque hoc eſt, quod Hippocr. per hunc Aphoriſmum *a*) docuit, qui eſt: *Quibus criſis fit, iis nox gravis ante acceſſionem, quæ vero ſubſequitur, magna ex parte levior eſt.* Hocque fieri: Galen. *in comment.* ait, quia videlicet plures ad ſalutem criſes deſinunt. Certo ſiquidem ſcimus ex ægrotis plures eſſe, qui ſervantur, quam qui intereant, niſi forte peſtilens ſit cœli ſtatus. Optimæ quoque excretionis certiora ſigna notat Hippocr. *in* 1. *Aphor.* 11. *b*) ut ægroti facile evacuationes tolerent. De quo ſigno Galen. *in comment.* ita habet: *Nam ſi humor ſuperexcedens evacuetur, tunc ipſum ſeipſo ægrotum fieri leviorem, & melius tolerari, eſt neceſſarium.* Addit *in tertio de Criſibus cap.* 2. Fieri etiam melius coloratum pro ratione evacuationis, atque ad reſurgendum robuſtiorem, febremque reſolvi, aut ſaltem maxima ex parte diminui. Ceterum hæc optimarum criſium ſigna confirmabunt quoque pulſus; meliores quippe, vehementiores, æqualiores, ac ordinatiores, de quibus Galen. ſcripſit: *Vehementior igitur fit continue magis pulſus, & æqualior, atque ordinatior in bona declinatione; expellit enim natura fortius omnem ſubito febrilem calorem: debilior vero atque inordinatior et inæqualis eſt pulſus in mortalibus declinationibus.* Atque tot ſunt, quæ optimas criſes ſignificant, easque, ut dictum eſt, fideles atque certas, quibus certa quidem ſalus perpetuo promitti ægrotis poterit. Quales ab Hippocr. 3. *Epidem comm.* 1. *c*) *Art.* 1. in illo, qui *in Dealcis horto* decumbebat, & in aliis fuere conſpectæ; de illo ait: *Quadrageſimo alvus pituitoſa, alba, ſubcerebra, dejecit, multum toto corpore ſudavit, abſolute eſt judicatus.* Et de *Nicodemo d*): *Vigeſimo quarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa ſubſidebant, ſudor ei toto corpore copioſe calidus*

Ex pulſibus.

a) 13. Sect. 2. *b*) & 23. *c*) Aegr. 3. p. 1066. *d*) Ibidem p. 1108. Aegr. 10.

©BIU Santé

lidus emanavit, sine febre judicatus est. Et de *Pericle a)* etiam, qui fideliter per crisin fuit judicatus tertio. *Febris emollita fuit, urinæ multæ & concoctæ, in quibus multum subsidebat, nocte quievit. Quarto circa meridiem sudor prorumpit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit.* Et de *Anaxione pleuritico b). Vigesimo septimo rediit febris, tussiit, multa excrevit concocta, in urina multa subsidebant alba, desiit sitire, dormivit, trigesimo quarto die sudavit, cessavit febris, in totum est judicatus.* Atque de *Heropyto c). Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinæ boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes exierunt, deliriaque imminuta sunt. Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenteria cum dolore, reliqua levia fuerunt, in summa febres cum reliquerunt, discessitque surditas. Centesimo est absolute judicatus.* In his omnibus possunt omnia præcipua optimarum fideliumque Crisium signa pervideri, quæ esse diximus, coctionem manifestam ac exquisitam in excrementis, quæ juxta affectuum locos affectos considerantur, in statu morbi crises fieri, præindicarique ab indicibus vocatis diebus, in criticisque diebus conspici, excretionesque ideæ morborum respondere, hasque sequi aut febrium solutionem, aut manifestam imminutionem, cessare symptomatum molestias, quæ singula in iis ab Hippocrate conspectis crisibus fuere observata. Coctionis manifestæ signum in *Nicodemo* fuit multa urina alba, in qua multa subsidebant; & in *Pericle*, urinæ item multæ & concoctæ cum multa subsidentia; & in *Anaxione*, multa quæ tussi excrevit concocta cum urina optimam subsidentiam habente; & in *Heropyto* urinæ itidem melioris coloris, copiosiores subsidentias habentes erant. Quæ etiam concoctio perfecta, in statu naturæ factas fuisse eas crises indicabat. In quibus cum crises in criticis diebus apparuerunt, tum videntur quoque antea ab indicatoriis præindicatæ. Fuereque excretiones morborum illorum naturis convenientes. In eo enim, *qui in Deaclis horto*,

a) Lib 3. Epid pag. 1102. Ægr. 6. b) Ibid. pag. 1104. Ægr. 8. c) Ibidem. pag 1104. Ægr. 9.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 404 sur 615

©BIU Santé

to, quod febris ejus fuerit ex miſtione bilioſorum pituitoſorumque craſſorum humorum, ideo excrevit per alvum multa pituitoſa, & ſudore copioſo tenues bilioſi humores fuere excreti; & *Pericles* quoque ſudore multo excrevit bilem, a qua in febrem delapſus fuerat, atque ita de aliis: quas omnes & allevatio, cum febris, tum ſymptomatum, fuit ſubſecuta: & hæc de optimis fidelibusque criſibus, ſalutem certam ægrotis ſignificantibus.

CAP. X.

De Criſibus ſalutaribus, quæ tamen neque fideles, neque certæ perpetuo ſunt.

Criſes imperfectæ & non certæ, quando.

Apparent vero Criſes non raro bonæ ſane, ſed tamen quibus Medici perpetuo fidere minime debent, quæ hiſce ſignis ab optimis fidelibusque diſtinguuntur, quippe, quod non cum exquiſitæ coctionis ſignis; neque in ſtatu morbi, ſed in augmento; atque etiam, quæ non ab indicibus vocatis diebus fuerint indicatæ; neque in diebus decretoriis apparuerint, ſed in intercidentibus, quos etiam intercalares & provocatorios appellari ſuperius diximus, quod natura, non perfecta coctione, in iis cogatur pugnam cum morbo aggredi, ex qua raro optime morbus judicatur, ſed plerumque imperfecte & non tuto; & quemadmodum etiam (etſi appareant quædam coctionis ſigna,) non habent vacuationes neque ideæ morborum, neque naturæ ægrotantis, neque ætati, neque victui anteacto, neque anni tempori, neque cœli ſtatui aut loco congruentes: demum, etiamſi omnia bona eſſe apparuerint, ſi ægroti facile vacuationem non toleraverint, neque juventur, criſi huic non erit fidendum; & multo minus, cum ægroti pulſus meliores, quietiores, ordinatiores, ac vehementiores non habuerint. His quidem ſignis criſes conſpectæ non plane certæ dicuntur, etſi pleræque ſalutem oſtendant; at cum laboribus, recidivis, & mala ægrorum tolerantia, morbos judicant. Sed ſingula hæc ſigna diligenter conſideremus, & primum de iis,

©BIU Santé

iis, quæ in augmentis morborum, quo tempore natura non plane morbum concoxit, ſed cœpit concoquere, paucaque apparuerunt coctionis indicia. Hæc ſane inceptæ coctionis, non dum abſolutæ, ſigna, in morbis non exitialibus, bonam criſin pollicentur; ſed tamen neque omnino certam ac fidelem, ex quo plerumque ſanantur, at non absque recidivis, aut moleſtiis ſeu laboribus, ac longitudine. Quæ vero ſanguinis profluvio fiunt, certiores & fideliores ceteris exſiſtunt; cum vel etiam in principio, nullis quidem conſpectis ſignis coctionis, non incertam ſalutis ſpem aliquando ſanguinis larga eruptio ſoleat polliceri. Cujuſmodi fuerunt, quæ in *Pericle a)*, in quo lienoſo ſanguis prima die e ſiniſtra nare profluxit: & in *Virgine Abderæ b)*, quæ in veſtibulo templi habitabat, prima die menſes fluxerunt, & rurſus decima ſeptima e naribus erupit, & ipſa vigeſimo, etiam plurimo erumpente cum ſudore ſanguine, fuit judicata: eodem modo in *Metone c)* quarta die cœpit criſis per ſanguinem e naribus, quæ quinta die perfecte cum ſudore ipſum judicavit, in quo non fuit recidiva, quoniam ſanguis etiam poſt judicium erupit.

Per ſanguinis excretionem.

Quæ imperfecta criſis ſanguinis eruptione clarius in *Heropyto* viſa eſt, de quo Hippocrat. *in* 3. *Epidem. d) text.* 80. ita habet. *Vigeſimo multum deliravit, itemque ſequentibus diebus. Quadrageſimo multum ex naribus ſanguinis erupit, menteque conſtitit magis, ſurdus quidem ſed non perinde fuit, febres fuerunt remiſſæ. Proximis diebus ex naribus ſanguis, & paulatim erupit. Circa diem ſexageſimum e naribus quidem ſubſtiterunt eruptiones, ſed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt; at ille die centeſimo tantum fuit perfecte judicatus.* Ex qua hiſtoria colligimus. Criſes vel etiam per ſanguinis excretionem, quæ ceteris aliis vacuationibus ſunt fideliores & ſalubriores, nondum cum perfecta coctione, ſcilicet ante ſtatum, apparentes, bonas quidem eſſe, ſed infideles ac incertas, quibus non ſit fidendum: verum ex his recidivas, longitudinemque morborum, laboresque Medici prænuntiare debent; plerumque

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 6. pag. 1102. b) Ibidem. Ægr. 7. pag 1103.
c) Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983. d) Ægr. 9. Pag. 1106.

©BIU Santé

que tamen ſalutares exſiſtunt. At hæ in principio morborum, aut cum exitiali ſigno, ſi illuxerint, malæ erunt, quibus aut ſubito mors ſuccedit, quippe in prælanguidis corporibus, aut poſt longum tempus, in robuſtis ac prævalidis, veluti contigit *mulieri*, quæ *in mendacium foro decumbebat* a), quæ plures criſes ante mortem habuit in principio morbi, id eſt, nullis ſignis coctionis conſpectis. Sed de hac accurate cum de exitialibus agemus. Colligamus criſes ante ſtatum non eſſe omnino bonas & certas; quod Galen. hiſce verbis expreſſit. *Eſto igitur, ut in die decima quarta ſpes ſit fore ſtatum, & aut ob morbi magnitudinem, vel motus velocitatem, vel propter ea aliquod aliud extrinſecum irritamentum criſis die undecimo anticipet, neque ipſam perfectam, neque omnino bonam*: & poſtea dixit, *ſiquidem morbus ſalubris ſic inveniatur, ut neque ejus acumen neque magnitudo feſtinent, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, ſtatus tempus criſis exſpectat: & hæc quidem optima criſis eſt; fit enim morbo jam cocto: ſi vero vel propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod irritamentum ante ſtatum criſis venire cogatur, tanto hæc criſis deterior erit, quantum ſtatum anticipaverit.* Quod autem natura, etiam ante ſtatum, ac vel etiam in principio aliquando, excernat, alias a nobis demonſtratum eſt, interim enim nondum incepta humorum coctione, & aliquando incepta quidem, & demum ipſa perfecta: hoc tempore criſes ſunt optimæ; illæ ſunt omnino pernicioſæ; & in augmento; quo tempore, teſte Galeno in 1. *lib. de criſibus cap.* 8. & in *primo de tot. morb. temp. cap.* 3. incœpta eſt concoctio, in morbo non mortali, bonæ, ſed imperfectæ, & infideles: & hinc diximus alias Hippocrat. & Gal. omnes excretiones in principio, & crudo omnino adhuc exſiſtente morbo, lethales affirmare, & in augmento bonas dici, ſed non certas, neque perfectas. Quas omnes Galen. *in libro tertio, de Criſibus cap.* 7. *cap.* 12. nec non, & *in libr.* 4. *de præſag. ex pulſib.* in hunc modum expreſſit, dicens: *Nam ea expelle-*

Ante ſtatum,

re,

a) Lib. 3. Epidem. Ægrot. 12. pag. 1080.

©BIU Santé

re, quæ moleſtant naturam, ſæpe ante tempus convenit, quippe virtus ipſa eſt alienorum expultrix, quemadmodum in opere de naturalibus facultatibus ante demonſtratum eſt. Tempus autem coctionis poſt finem alteratoriæ facultatis eſt: tunc enim functionem obire, omnibus ſecundum naturam abſolutis, oſtendebatur, cum illa ab actione deſtiterit: verum ante perfectam coctionem interim, quæ obſtant, amoliri cogitur; ut interdum, coctione jam abſoluta, moratur adhuc, & lente, propter imbecillitatem, munus ſubit. Utramque autem in ventriculo clare licet contemplari. Inſtigatus enim coctionis tempus non exſpectat, ſed protinus etiam idoneum, cum eo, quod moleſtat, excernit, & ubi ſatis jam coxerit, interdum lente ac cunctanter ſuperfluum, imbecillitatis vitio, expellit. Quare criſes ante augmentum quibusdam, etſi non omnibus, ſignis coctionis conſpectis, bonæ quidem dicuntur, non tamen fideles, & certæ, quibus nos fidere debeamus. Eodem modo eæ, quæ non in diebus decretoriis fiunt, incertæ exſiſtunt, morbique, qui non in diebus iis ſolvuntur, reverti ſolent. In quibuſdam vero intercidentibus, ſeu provocatoriis vocatis, eodem itidem modo criſes non omnino bonæ neque certæ apparent, de quibus Hippocr. *in lib. 4. Aphor. 29.* ait: *Quibus in febribus ſexto die rigores fiunt, difficilis ſunt judicii.* In hac die *virginem Lariſſæ* ſanguinis profluvio fuiſſe ſimul cum ſudore judicatam, alias meminimus; & Galen. ait *in 6. Epidem. comment. 3. in tit. 19.* aliquando bonas criſes decima die fuiſſe obſervatas. Ex quo merito Hippocr. dixit *in 4. lib. Aphor. 61. Febricitanti, niſi in diebus imparibus febris deſierit, reverti ſolet.* Criſes quoque, etſi cum quibusdam ſignis coctionis appareant, tamen cum vacuationibus, morborum ideis ſeu naturis non congruentibus, nunquam perfectæ, nec certæ eſſe poterunt. Exempli gratia, in adoleſcente bilioſæ naturæ, morbo itidem bilioſo laborante, anni tempore æſtivo, per alvum, aut per vomitum, ſi pituitoſum multum humorem excretum obſervaverimus, criſis, quod non

Quæ non in diebus decretoriis fiunt.

Quæ non recte ideæ morbi conveniunt.

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag. 1110.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 408 sur 615

©BIU Santé

non congruat vacuatio ideæ morbi ac aliis, incerta ac infidelis erit; idem in febre pituitosa, si bilioſum, & non minus si sanguis, hepate affecto, e nare sinistra, & liene, ex dextra copiosior profluxerit. Criſes enim hæ non recte ideæ morbi conveniunt; propterea merito, cum aliquando bonæ, & aliquando malæ sint, infideles incertæque dicuntur. Addamus denique etiam hoc ipsum in his morbis significari, a quibus ægroti, etsi parum statim meliuſculi visi sint, tamen paulo post recidunt, symptomata, & febres redeunt. Atque hæ sunt criſes quidem bonæ, etsi non omnino bonæ, plerumque salutares sint, sed minime certæ, & fideles, nec perfectæ, neque perpetuo salutem prædicentes; cum aliquando ab ipsis ægrotos mori contingat. Sed hujuſmodi judicium confirmabitur signis, mortem significantibus, quæ si bona erunt, bonum quoque judicium futurum dicemus, licet non perfectum, & forte non sine recidivis. Ceterum esſet quoque agendum de bonis criſibus per abſceſſus futuris, sed quoniam sat accurate agemus de iis, cum de prædictione ex abſceſſibus particularem sermonem inſtituemus, ideo lectorem lubens ad eum remittendum duxi. Nunc ad exitiales declinemus.

Nec morbum tollunt.

CAP. XI.

De Criſibus exitialibus cognoſcendis.

Criſes pernicioſæ unde cognoſcuntur.

Pernicioſæ cognoſcentur criſes contrariis signis, quibus optimas internoſci diximus, quæ sunt, quæ nullo coctionis signo conſpecto, quippe in principio morbi, apparent, quo tempore natura quicquam boni nunquam excernit; certioresque erunt, si in diebus decretoriis apparent; tertio ubi excretiones non reſpondeant ideæ morborum uti superius dictum est, vel locis affectis, uti si in hepate inflammato sanguis exeat e nare sinistra, & e dextra, liene affecto, atque itidem utero affecto e naribus, & non per uterum perfluat. Addimus, si excretiones sint per se malæ, & exitiales, de quibus Hippocr. in *primo Epidemior.* *a)* ait: *Sudores multi, his tantum aberat, ut*

Ab excretionibus malis.

a) Sect. 2. pag 945. lit. E.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 409 sur 615

©BIU Santé

ut recrearent, ut etiam contra læderent. Et paulo poſt *a*): *Paululum in fronte, & claviculis exſudabant, ſed nemo per totum corpus.* Et de iisdem in *tertio Epidemiorum b*): *Sudores intempeſtivi, frigidi, multi perpetuo; copia urinarum non bonarum, colliquationes malæ.* Et in 1. *lib. c*) de vomitibus. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur.* Quare crudo plane exiſtente morbo, in principio quippe morbi, quo tempore natura nondum coxit, criſes non fiunt, niſi, ut ſuperius docuimus, natura maxime a vehementia morbi, & celeritate irritata, ut cogatur aut ſtatim ſine pugna ſuccumbere, aut pugnando cum morbo criſin faciat exitialem, qua, ſi virtus debilis ſit, ſubito exſtinguitur. Cognoſcitur quoque hæc exitialis excretio, primo, ſi non reſpondeat morbi naturæ, & cum excretione per ſe ſit prava, uti dictum eſt, aut una ſigna lethalia conſpiciuntur, qualia ſunt ex urinis nigræ, turbidæ, cum nigris ſedimentis, vomitus virulenti, & colliquationes alvi, quibus in peſte, Romæ olim graſſata, multos fuiſſe interemtos, Galen. *in* 3. *Epidem.* ſcripſit, præterea extremarum refrigerationes non recaleſcentes, de quibus *Hippocrates d*): *ſudabant ſemper, ſed non toto corpore, multum extremitates frigebant, ut vix calorem reciperent.* Frigidum per os exſpirare, reſpirare itidem per nares. Addamus quoque pernitioſas has criſes ſæpius decipere Medici artis ignoras, quod ab ipſis criſibus natura exſtincta, ægroti melius quieſcere videantur, & melius ſe habere, cum tamen ex pulſibus langueſcentibus, ac prioribus atque aliis, eruditi Medici exitium in foribus eſſe cognoſcunt. De iis pulſibus Galen. *in* 3. *de Criſibus* ita habet: *Debilior vero atque inordinatior, & inæqualis eſt pulſus in mortalibus declinationibus, nam una cum aliis tunc calor febrilis exſpirat, atque hinc ſpecies melioris exoritur, deinde paulo poſt, vel, cum ad levandum ventrem ſurrexerint, animi defectum incurrunt, & nonnulli pauco ac tenaci ſudore effuſo moriuntur, vel etiam ſine ſurrectione.* Propterea

Ex pulſibus.

a) Ibidem, pag. 954. inter E. & F. *b*) Pag. 1089. lit. E. *c*) Epidem. Sect. 2, pag. 948. ante lit. H. *d*) Epidem, lib. 1. Sect. 2, pag. 940. lit. G.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 410 sur 615

©BIU Santé

Ex falsa allevatione.

ea nos dicimus, crises bonas ac salutares subsequi in ægrotis statum meliorem; nam vere quidem quietiores evadunt, cum symptomata morbi vel prorsus tolluntur, vel multum minuuntur: ita post exitiosas crises ægroti redduntur inquietiores, debiliores, & symptomata sæve augentur, ni statim exitium subsequatur; aut apparent quietiores & liberi magna ex parte a morbo & symptomatibus, quibus gravantur, ex quibus artis Medicæ ignari putant ægrotos in melius evasisse. Ceterum his non est fidendum, & hoc est, quod Hippocr. *in Aphor. a)* dixit. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim talia stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueverunt.* Sed hanc falsam allevationem cognoscemus, tum quod, ut ait Hippocr. ipsa stabilis non sit, neque diu bonus hic status duret, atque etiam quod, ut dictum est, ægri languidiores aut non robustiores, & pulsus debiliores, inæqualiores, atque pejores evaserint; unde perfectas crises continuo exitium sequitur, veluti imperfectas mutatio in pejus. De iis Hippocrat. *in Epidem. b)* de *Critone* ita habet: *Secundo tumor toto pede & ad talum subrubeus cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valde insanivit; dejectiones crebræ, biliosæ, periit postridie quam ægrotare cœperat.* Et de *muliere Dromedai c). Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus, & rarus.* Paulo post. *Convulsiones a capite cœperunt. Subito obiit.* Et *in 3. Epidem. d).* de *Pythone*, qui supra Herculis fanum decumbebat: *Decimo mane sine voce, multum frigus, febris acuta, multus sudor, obiit.* Nunc etiam de crisibus malis & pernicioſis, quæ imperfecte ad interitum judicant, quippe a quibus in pejus fit mutatio, tamen ægroti non subito intereunt, hocque evenit, ut vires prævalidæ contra morbum strenue pugnent, & ut in exitialibus perfectis unica vice pugnans natura, præ imbecillitate, morbo succumbat, ita robustam cogitur morbus iteratis vicibus, quod unica pugna non cedat, pugnando superare. Propterea virium magnum

Vel a Morbi in pejus mutatione.

a) Sect. 2 Aphor. 27. b) Lib. 1. Epidem. Ægr. 9. pag. 985. c) Ibidem. Ægr. 11. pag. 987. d) Ægr. 3. p. 1098.

©BIU Santé

gnum robur facit criſes exitiales imperfectas, veluti minus robur perfectas, quo natura ſubito in pugna vincatur. Virium itaque magnum robur ſignum erat in exitialibus morbis criſium futurarum imperfectarum. Eædem notæ erunt imperfectarum, & perfectarum, hoc excepto, quod imperfectæ fiant plerumque cum inceptæ aliqua humorum coctione, ita ut potius in augmentis fiant, quam in principiis, & non absque aliquo ſigno coctionis; veluti ſi alvi excrementa fuerint liquida, & poſtea parum incraſſentur, ſed tamen inæqualiter, ita ut ſi hac die craſſiuſcula apparuerint, altera rurſum liquida; & quod ad urinas, cum aliqua ſit in ſedimento bona mutatio, vel in colore, vel in contentis, quæ tamen non ſit ſtabilis, ſed ſtatim redeat ad ſolitam cruditatem. In pernicioſis itaque morbis, vires robuſtæ & validæ hujuſmodi imperfectas criſes multas futuras præindicare ſolent, antequam moriantur ægroti, & præſertim, ubi quædam coctionis præludia apparuerint. Nam qui fieri poteſt, ut natura robuſta, in morbum agens, aliqua levi coctione ipſum non mutet; neceſſe eſt enim morbum aliqualiter a natura pati. Hinc in morbis lethalibus non raro in excrementis, præſertimque in urinis, ſolent videri quædam ſigna coctionis. Nosque ſæpius in peſtiferis, aliisque febribus pernicioſis, urinas vel tenuiſſimas, ruffas, melioris coloris, & craſſiores factas, & craſſas turbidasque ante exitium claruiſſe, ſedimentumque aliquando habuiſſe, vidimus. Sed hæc præludia coctionis neque augentur, neque ſtabilia ſunt; ſtatim enim mutantur in pejus: & hoc eſt, quod nos monuit *Hipp.* a) ut dictum eſt, his urinarum aliorumque excrementorum præludiis coctionis, Medicos fidere non debere; hæcque cognoſci ait *Hippocr.* quod ſtabilia non ſint, neque diu durent. Addamus, quod ex praxi didicimus, quum in morbis apparent criſes cum iis præludiis coctionis, vel etiam absque lethali aliquo ſigno, & febris perſeverat, præludiaque coctionis non augentur, ſigna lethalia eſſe exſpectanda; quando illud nobis argumento ſit, naturam propter magnas vires ſe diu ſuſtentare, & ſervare, tamen quicquam morborum cauſarumque non poſſe

Ex virium magno robore.

Ex coctione incepta & non perfecta.

a) Aph. 27, Sect. 2.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 412 sur 615

©BIU Santé

posse superare, proinde longo tempore morbo oppugnatam, marcescere, succumbere, atque extingui, est necesse. Quod proxime *Patavii*, una cum *Allexand. Massaria*, & *Hieronymo Aquapendente*, Medicis celeberrimis, in *Marina Teupola* Sereniſſimi ducis *Grimani* nepote, juvene quidem sanguinea, & moribus vere clariſſima, *Matthæo Mauroceno*, juveni clariſſimo nupta, obſervavi. Hæc enim ex abortu in febrem continuam ardentem incidit, quæ incepit cum graviſſimis ſymptomatibus, quippe dolore capitis punctorio vehementi, perpetuis fere vigiliis vertiginoſo affectu, ſiti intenſa, & perpetua jactatione corporis, ſummaque inquietudine, quæ omnia cum urinis crudis mortem ſubito minabantur; tamen ipſa morbo magnis viribus reluctato, etſi natura nunquam quicquam morbi ſuperare potuit, primo ſanguine cum urinis craſſis, obſcuris, rubris, habentibus ſedimenta craſſa, e nare ſiniſtra erumpente, una cum vomitu, & per alvum rejectis copioſis excrementis pituitoſis admodum lentis, & bilioſis, interim porraceis, interim æruginoſis, itemque ſudore copioſo, fuit judicata; a qua tamen neque alvi excrementa, quæ perſeverarunt usque ad exitium, neque urinæ probam unquam coctionem fuere aſſecutæ; neque minus, etſi ſanguinis e naribus excretione, & vomitibus, ac vel etiam aliquando ſudoribus ſæpius fuerit judicata, & exinde videretur ſatis allevata, tamen nunquam, ut dictum eſt, excrementa illa probam concoctionem habuerunt, etſi aliquando viderentur, aliqua ſcilicet die, meliorem coctionem accepiſſe, tamen illa concoctio per diem, nec plus, perſeverabat, rurſusque redibant excrementa ad priorem cruditatis gradum; quo factum eſt, ut dixi, clariſſimam juvenem, propter maximas vires, diu cum morbo pugnando plures criſes imperfectas habuiſſe, quas ego perpetuo malas eſſe ac lethales prædixeram; quod nimirum coctiones in excrementis ineeptæ nunquam a natura augerentur, atque quod nunquam immunis febre remanſerit. Sed jam morbo ingraveſcente, viribus tandem reſolutis, poſt multas imperfectas criſes, obiit.

Hanc lubens hiſtoriam adjunxi iis, quæ de his criſibus nobis fuere

©BIU Santé

fuere adnotata, ut clarius ſtudioſi aſſequantur, quomodo debeamus criſes magis imperfectas lethalesque præcognoſcere, quibusque ſignis nobis innoteſcant; quæ ſunt: quod morbo vel omnino exiſtente crudo fiant; vel cum principio quodam concoctionis, tertium, quod illa præludia concoctionis nunquam augeantur, & non durent, inæqualiterque etiam appareant; quartum quod nunquam febre ægroti prorſus liberentur: atque hoc eſt, quod Hipp. *in* 2. *Epidem. a)* vocavit *judicatorium non judicans*, quod aut, ut Galen. docet, *eſt difficilis judicii, quippe nullo prælucente ſigno lethali; aut lethale, ubi una cum aliquo exitiali ſigno appareat.* Quintum addimus, has quoque criſes ab excretionibus, judicari ſeu cognoſci, quæ aut ſunt immoderatæ & nihil juvant, aut ſunt paucæ, non reſpondentes noxiorum humorum quantitati excernendæ, de quibus Hippocr. *in lib.* 1. *Epidem. b)* ita habet: *His ſuccedebant abſceſſus, aut majores, quam ut ferre poſſent, aut minores, quam ut prodeſſe quicquam, ſed ſtatim redierunt, & deteriores evaſerunt.* Et ab excretionibus ſudores, aut multi, aut pauciores, de quibus itidem Hipp. *c) Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent. Et d) ſudabant ſemper quidem, ſed non toto corpore.* Et poſtea *e) Paululum in fronte & claviculis exſudabant, ſed nemo per totum corpus.* Itidem malæ ſanguinis excretiones, de quibus Hipp. *f)* etiam dixit: *Hic ſanguis de naribus, niſi paucis, & admodum paucus erupit.* Et poſtea *g)*: *Nam* Philiſcus *quidem* Epamenon & Silenus: *quibus parum quarto die, & quinto, ex naribus ſtillavit, mortem obierunt.* Et de dejectionibus malis: & *h) Alvi turbatæ erant, biliosis paucis meris tenuibus mordacibusque, & frequenter deſidebant.* Quales vidi in *Guadagnina mea uxore dilectiſſima*, cum febre ardente, quæ tunc extincta eſt. Alvi itidem colliquationes, de quibus etiam *in tertio Epidem. i) Unoque verbo, quot longis morbis, vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui ſunt*; & ſic de

a) Sect. 1. p. 999. ſub. lit E. *b)* Sect. 2. p. 946. lit. G. *c)* Ibidem, p. 945. lit. E. *d)* Ibidem. Sect. 1. pag. 940. lit. G. *e)* Ibidem. Sect. 2. p. 934. inter E. & F. *f)* Ibid. p. 944. ante lit. F. *g)* Ibid. p. 951. lit. E. *h)* Ibidem. Sect. 1. pag. 940. lit. G. *i)* Pag. 1086. inter B. & G.

©BIU Santé

Ex vacuationibus morbi ideæ non respondentibus.

de aliis. Demum vacuationes omnes morbi ideæ non respondentes; quippe veluti in pituitosis meræ biliosæ, & e contrario, de quibus nuper satis accurate egimus; aut locis affectis non respondentes; ut quando uterus laborat, si sanguis e naribus erumpat, aut si hepar e sinistra, & si lien ex dextra. Demum distinguuntur eæ crises imperfectæ a perfectis, quod imperfectæ fiant nullis conspectis signis coctionis, atque viribus minus robustis. Ex quo merito, cum natura nequeat quicquam morbi alterare, & concoquere, sed statim magno morbo, quod magnis viribus non constet, prima pugna succumbat. Perfectæ vero fiunt in corporibus robustissimis, quæ non semel, neque bis, sed pluries morbis oppugnata, & non nisi spatio temporis superantur, quo tempore aliquid contra morbum etiam agentia, ipsa paululum alterant; hinc quædam solent conspici coctionis vestigia, licet levia, quæ tamen nedum non augentur, sed neque diu durant. A salutaribus vero etiam distinguuntur, eo quod ipsarum coctio non augeatur, neque, ut dictum est, diu, si quod vestingium coctionis appareat, durat. In salutaribus enim præterquam, quod manifestiora signa coctionis appareant, etiam in dies magis augentur, & stabilia videntur, atque in his quoque ægri in melius mutantur, febre aut omnino relinquuntur, aut magna ex parte liberantur. Sed unum harum exitialium imperfectarum crisium proprium esse diximus, quod non nisi in robustis corporibus fiant. Cujus veritatis exemplum nobis esse, ad id quippe cognoscendum accommodatissimum, illius *mulieris* historiam, quæ in *mendacium foro* decumbebat, quæ juvenis & robustissima, ante exitium, plures hujusmodi pugnas a maximo morbo, & crises ob virium robur, etsi quicquam morbum alterare non posset, sustinuit, de qua *in lib.* 3. *Epidem.* *a*) Hippocr. ita habet. *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primo enixam cum dolore masculum corrupit ignis. Initio statim sitibunda, cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus, pauciscue, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, modicus secundum caput, & fri-*

Crises imperfectæ quomodo a perfectis distinguuntur.

a) Pag. 1080. Ægr. 12.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 415 sur 615

©BIU Santé

frigidus sudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irritata sunt, insomnis. Quintum diem laborioſe transegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copioſa. Septimo superriguit, febris acuta, ſitis ingens, ſe jactavit, ſub veſperum per totum corpus ſudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec reddibat illi calor. Iterumque nocte ſuperriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, ſtatimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, ſitibunda, comatoſa, vomuit bilioſa, pauca, ſubflava. Nocte graviter ſe habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inſcia. Nono omnia fuerunt remiſſa, ſub veſperum comatoſa, aliquantulum ſuperriguit, vomuit amara, bilioſa. Decimo rigor, febris exacerbata eſt, nihil dormivit. Mane multam, in qua nihil ſubſideret, reddidit urinam. Extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta, bilioſa vomuit, non multo poſt riguit, rurſuſque extremæ partes frigeſcebant. Sub veſperum rigor, ſudor frigidus, multum vomuit. Nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, ſingultus multis, ſitis laborioſa. Tertio decimo nigra, virulenta, multa vomuit, rigor circa meridiem. Quarto decimo die ſanguis de naribus. Defuncta eſt. Annum ætatis agebat circiter ſeptimum decimum. Dignus fuit hujus mulieris caſus, ut, ad cognoſcendas criſes lethales imperfectas, a nobis accuratius audiretur; nam omnia ſigna exitialium imperfectarumque criſium, quæ nuper a nobis producta ſunt, in hoc caſu facile recognoſcentur. Atque hæc de cognoſcendis exitialibus criſibus: ſupereſt, ut ad criſium ſpecies, aut modos etiam exacte cognoſcendos deſcendamus, quod ſcitu certe eſt digniſſimum.

Cap. XII.

De cognoſcendis criſibus, quæ per abſceſſus, & quæ per excretionem ſunt futuræ.

Plurimum facit ad præſagium ſalutis vel mortis ſpecialium criſium cognitio, nimirum, an eæ fient per aliquem abſceſſum, an per aliquam excretionem. Itaque in primis eas criſes

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 416 sur 615

©BIU Santé

Abſceſſus quid.

ſes indicabimus, quæ per abſceſſum fiunt, & deinceps illas, quæ per humorum excretionem. At cum nomen abſceſſus ſit æquivocum multis diverſis competens, hoc ipſoque nomine multa diverſa intelligat Hippoc. propterea hæc omnia diſtincte ſunt cognoſcenda. Abſceſſus nomine Hippocrates aliquando intelligit humoris translationem de una parte corporis in aliam. Hosque abſceſſus vocat per effluxionem, de quibus *in ſecundo Epidemiorum a)* ait, *optimos eſſe, qui per effluxionem fiunt, cujusmodi eſt ſanguis e naribus, pus ex aure, ſputum, & urina.* Quomodo dyſenterias, lienterias, tenesmodes, ſudoresque, abſceſſus dixit. Aliquando per abſceſſum intelligit ſuppurationem, de qua *in Prognoſticis b)* dixit, *tumores in ventre minus faciunt abſceſſus, quam in præcordiis*, teſte enim Galeno ibi ſuppurationem intellexit. Tertio intelligit humoris decubitum ad aliquam corporis partem, quo vel dolor & tumor aliquis concitetur. Quomodo nos dicimus, proprie magis abſceſſus nomine intelligi omnia cutis vitia, & præſertim, quicquid ſub cute a cauſa interna humoris erumpit, quales ſunt omnes tumores. De criſibus itaque per abſceſſus, ſeu per cutem, ſeu per tumorem aliquem futuris, quæ fiunt, ubi humores abſcedunt ab internis ad cutem, quam aut maculis afficiunt, aut in tumorem levant, nunc ſermo a nobis inſtituitur.

Criſes quæ per Abſceſſus fiunt quomodo cognoſcuntur.

Pro qua re aſſequenda in primis videndum erit, quænam criſes per abſceſſus, & quænam per humorem excretiones fiant. Hoc vero facile cognoſcemus, cum recte humorum in corporibus inclinationem cognoverimus, utrum inquam humores transmittentur tantum de parte ad partem, an præterquam, quod transmittuntur, etiam foras excernentur per meatus, vacuandis humoribus deſtinatos. Hoc modo criſes per excretiones; & illo per abſceſſus fieri dicimus. De quo modo criſium Galen. *in lib. 3. de Criſibus* ita ſcripſit: *Summatim enim nihil aliud oportet conſiderare in modo criſis, præter naturæ inclinationem, quam manifeſte oſtendit* Hippocr. *in Prognoſticis c), partim*

a) Sect. 1. p. 1002. inter B. & C. b) P. 39. lin. 1. c) Pag. 45, & 46.

tim quidem oris ventriculi morſum, atque rigorem memorans, in quibus vomitus ſubſecuturus eſt; partim ſpirandi difficultatem, & oculorum hallucinationes, in quibus profluvium ſanguinis e naribus exſpectatur; ac præter iſta diſtinguens de urinis, & alvi excrementis, in quibus inquit: a) Si neque bilioſa fuerint alvi excrementa, neque facile ſolubilia, & impermiſta, neque urina multa valde, & multam habens ſubſidentiam. Si quid enim tale fuerit, manifeſtum eſt, quod huc repit ægritudo, & per iſta expurgatur; cum vero huc non repit, & protrahitur morbus, cum ſignis tamen ſalubribus, futurum abſceſſum exſpectare oportet. In tertio vero *Prognoſt.* Galen. ſcribit, morboſa calidioribus humoribus cum ægri viribus vehementioribus per excretionem judicari; atque his contrarias eſſe affectiones, in quibus facultas debilis eſt, & humor frigidus, quæ nec excretione nec abſceſſu deſiſtunt; ſed hæc aut corrumpere ægrum, aut perquam longo temporis ſpatio vix coqui obſervamus. At humores calidi non egent facultate valida, ut abſceſſus fiant, veluti frigidi, qui non niſi a robuſta vi moventur ad abſceſſum. Ex quibus præter criſis modum ex humorum inclinatione cognoſcendum, quippe ad abſceſſum inclinatum iri morbos, ubi neque ſigna vomituum, neque hæmorrhagiæ, id eſt, ſanguinis fluxus, neque alvi dejectionum, neque ſudorum, neque urinarum copioſarum apparuerint; etiam hoc itidem ex virium magnitudine, & humorum morbos foventium natura, conjici poterit: ex humoribus enim calidioribus facilius excretiones; abſceſſus vero, ubi ad excretionem natura nullam habebit inclinationem, neque hi opus habent validioribus viribus, cum ſuapte natura facile ex parte ad partem moveantur, & decumbant, crudi vero ac craſſi plerumque in corporibus robuſtis, ſi longius morbus protrahatur abſque ſignis exitialibus, in abſceſſum aliquem decumbent. De his Galen. *in* 3. *Prognoſt. comm.* ita habet: *Hos igitur aſſolet natura in in partem quandam ignobiliorem expellere, quoties per excretionem corpus nequeat.* Sæpe enim definitum

a) Prognoſt. pag. 43. lin. 9. & ſeq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 418 sur 615

©BIU Santé

tum jam est, ut humores calidiores tenuioresque paratissimi sint ad excretionem, crudis vero & crassis aut per abscessum, aut per concoctionem natura medeatur. Sed age signa modo dicamus, quibus futuros abscessus in morbis præscimus. Gal. *in lib. 3. de Crisibus cap. ult.* scribit in morbis acutis & calidis, si crisis fiat primis periodis, excretionem sperandam esse; ac si morbus fuerit diuturnus & tardus, atque urinæ fuerint longo tempore tenues & crudæ, abscessum futurum. At hæc non satis sunt ad abscessus prænoscendos; plura enim addi est opus: & primo, quod morbus habeat signa salutaria, corporaque viribus satis constent. Cum dictum sit, debilem facultatem non posse crudos crassosque humores movere ex visceribus ad partes ignobiles, ad quas decumbentes humores abscessus faciunt. Quod morbi, longi, & tardi ab humoribus crassis & crudis foveantur, satis liquido constat, quodque hi quoque humores non facile, vel etiam a robusta natura, moveantur ad excretionem, ex Galeno dictum est; qua propter necesse est, ut aut ægrotum corrumpant; aut, si convaliturus sit, ut excretis ad aliquam partem ignobilem abscessus fiant, vel paulatim concoquantur; tametsi hoc ipsum, ut per concoctionem medeatur, teste Galeno, excretio quædam est, quæ per urinam magna ex parte lapsam fit, raro per alvum.

Abscessus quibus signis in morbis prævidentur.

Signa vero futuri abscessus Galen. hisce verbis complexus est, dicens. *Si vero ad abscessus convertuntur, communia quidem omnium indicia sunt, salutariter se habente ægro, quod neque morbus solvatur, neque urina multa, & multam habens subsidentiam, sed cruda & tenuis appareat.* Quæ ex Hippocrate accepit, *in secundo libro Prognost. a) text. 26.* ita habente: *Considerandum est in hunc modum: si febris detinet, & dolor non definit, & puris excretio non excernitur ex ratione, neque biliosæ fuerint alvi dejectiones, neque solutiores, at sinceræ, nec urina admodum multa crassa, ac plenius obtineat sedimentum, promittitur vero ab omnibus aliis signis salutare, his tales fore abscessus sperandum est.* De urinis abscessus significantibus *in secundo Prognosticorum b)* textu

a) Pag. 43, lin. 7. & seq. b) Pag. 40, lin. 48. & seq.

BIU Santé

textu trigesimo quarto ait: *Quicunque autem mingunt urinam tenuem ac crudam multo tempore, siquidem alia ipsis signa salubria affuerint, his abscessum exspectare oportet, ad loca, quæ sub septo transverso sunt.* Idem fere, & *in libro tertio a)*, ita legitur. *Si qua febris prorogatur, salvo affecto homine, nec dolore detinente aut ob aliquam inflammationem, aut ob aliquam causam evidentem, exspectari oportet abscessum cum tumore aut dolore, qui in articulos maxime inferiores decumbat.* Galenus ait, spem esse futuri abscessus, ubi febris neque propter aliquam partem affectam curatu difficilem, neque propter commissum aliquem errorem prorogetur; necesse enim est crassis crudisque humoribus, quos sæpe natura solet ad ignobilem partem e visceribus protrudere, febrem prorogari. De quibus *in lib. 4. Aphor.* 44. dixit: *Quibus adsunt febres longæ, iis tubercula, aut dolores circa articulos fiant.* Quare ubi febris ultra diem vigesimum prorogatur, teste Hippocrate *in tertio Prognost. b) text.* 25. cum dies vigesimus sit terminus acutorum morborum, in morbo quidem salutari, & urina tenuis, & cruda, longo tempore mingatur, converti ad abscessum morbum sperare possimus, eoque magis, ubi humoris alicujus crassi purgationem subsequatur; solvitur enim morbus. De quo nos Hippocrates *in 4. Aphor.* 74. commonuit, ita dicens. *Quibus spes est in articulis fore abscessum, liberat eos ab abscessu urina multa, & crassa, & alba qualis in febribus, cum lassitudine, quarta die, quibusdam fieri incipit.* Unum videtur necessario cognoscendum, quippe, quibus signis morbum esse salutarem cognoscamus. Quod Hippocrates *in libro tertio Prognost. c) text.* 10. ita habet: *Qui enim convaliturus est, facilius spirat, sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* Quare hæc erunt signa communia abscessus futuri; propria vero, quæ in partibus aut supernis aut infernis futuros denotent, Hippocrates *in secundo Prognost. d) text.* 62. ita est complexus. *Abscessus consistunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatigat; illa in supernis,*

a) Pag. 45. lin. 38. & seq. b) pag. 45. lin. 46. c) pag. 44. lin. 25. & seq.
d) Pag. 43. lin. 14. & seq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 420 sur 615

©BIU Santé

nis, in quibus ilia molliora, & ſine dolore perſiſtunt. Si vero aliquandiu ſpiret difficulter, ſine aliqua alia cauſa deſinent. Quæ Galenus *in tertio de Criſibus cap. ult.* etiam docuit, dicens, *abſceſſus ſperandos ad loca inferiora, quibus circum præcordia, aliquid inflammationis atque caloris affuerit; & ad loca ſuperiora ubi repunt, præcordia mollia perpetuo eſſe ac ſine dolore, & æger ad aliquod tempus anhelitum habebit difficilem, ſine occaſione manifeſta, & poſteaceſſabit.*

Loca ad quæ abſceſſus futuri quomodo cognoſcuntur.

Sed particulatim locorum, ad quæ futuri abſceſſus fiant, ſigna paulo poſt hiſce verbis expreſſit *Galen.* dicens: *Propria vero (ubi morbus non fuerit valde diuturnus) ſi ſubita difficultas anhelitus laboranti ſuperveniens, mox quieſcat, eamque gravitas capitis ac dolor ſubſequatur, gravis ſomnus ac ſurditas, huic in glandibus poſt aures neceſſe eſt abſceſſus fieri. Si vero morbus jam diu duraverit, neque ullum ex his ſignis affuerit, ſed in aliquo ex locis inferioribus, vel gravitas, vel tenſio, vel inflammatio, vel dolor apparuerint, huic abſceſſus ad partes inferiores eſt exſpectandus.* Autor vero Prorrheticorum *in a)* 3. *prognoſt. text.* 76. de parotidibus ita habet. *Somnus gravis cum dolore capitis, & ſurditas ſtatim adveniens ſunt ſigna parotidum.* Sed longe plura ibi de ratione futuras parotidas prægnoſcendi ſcribuntur, quæ brevitati ſtudens lubens omitto; atque enim, quod, ubi de prædictione a parotidibus ex propoſito agemus, hæc omnia longe accuratius adducere cogemur. Atque hæc de criſibus per abſceſſus futuris dicta ſint. Nunc de cognoſcendis criſibus, quæ per excretionem fiunt, agendum, quippe quæ, aut per fluxum ſanguinis, aut per vomitum, aut per alvi dejectionem, aut per ſudorem, aut denique per urinam fiunt. Exordimur vero ab iis, quæ ſanguinis eruptione fiunt.

Cap. XIII.

De prædicenda criſi per ſanguinis eruptionem, ſeu fluxum.

Criſium ſpecies unde co-

Jam deſcendimus ad cognoſcendas criſium ſpecies, quæ humorum excretione obſervantur, quæ quidem cognoſcentur a con-

a) Lib. 1. Prorrhet. text. 163.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 421 sur 615

a conſtitutione temporis, ægri natura, morbi ſpecie, motu atque naturæ humorumque inclinatione. Diximus ſuperius ex temporis conſtitutione criſes indagantes, & ægri natura, morbi ſpecie, & motu morbi, ſciri poſſe criſes, quæ per excretiones, & quæ per abſceſſus futuræ ſunt. Nunc dicemus, quo natura, & humores inclinabunt, eo criſes fieri neceſſe erit, ut docuit Galen. *in lib. de Criſibus cap. ult.* Duplex vero cum ſit ipſorum inclinatio, una ad interiora, atque altera ad exteriora; ad exteriora ubi inclinaverint humores, criſes aut per ſudorem, aut per hæmorrhagiam, id eſt, ſanguinis fluxum fient, quæ nobis innoteſcent ex pulſuum & hypochondriorum obſervatione. Ad interiora vero humoribus natura habentibus inclinationem; criſes fient aut per vomitus, aut per dejectiones, aut per urinas, aut per hæmorrhoidas, aut per menſes. Sed age, agamus primo de his criſibus, quæ per hæmorrhagiam ſeu ſanguinis fluxum, ſeu eruptionem fiunt. Hæ enim ceteris videntur anteferendæ, quod ſæpius morbos acutos judicent, tum fidelius, ac certus perfectiusque. Plures etenim fuerunt, qui ſanguinis hæmorrhagia ſeu eruptione larga e naribus fuere liberati, etiamſi tuta ſigna non haberent, quod Hippocr. in *Metone a)* vidit, de quo Gal. *Epidem.* 3. *text.* 24. ait: *Largæ de naribus eruptiones liberant fere; ſane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus, & ſervatus, quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Quare ab ipſis exordiamur, venemurque ſigna, quibus futuræ ſanguinis excretiones, ſeu eruptiones e naribus innoteſcant: ſtatuamus itaque febrem ardentem, vel ſynochum, aut ſimplicem, aut cum alicujus viſceris inflammatione, in qua, propter ipſius magnitudinem, & celerem & fortem motum ac calidam naturam, concurrentibus calidiore ægroti natura, victus & ætatis temperamento, annique conſtitutione calida, æſtivo anni tempore, itemque, loco calido, criſis per excretionem eſt ſperanda, ſi per ſanguinis hæmorrhagiam erit futura, procul dubio omnia aderunt ſymptomata, quæ ſanguinis copia concitabit, a venis ipſis, e qui-

gnoſcuntur.

Criſes quales futuræ unde noſcuntur.

Criſes quænam per hæmorrhagiam.

Hæmorrhagicæ futuræ ſigna.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 7. pag. 983.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 422 sur 615

©BIU Santé

quibus ad caput fertur, omnibus in locis permeabit; hinc fit, quod si per naturalia membra ad caput feratur, ægroti inprimis repente in intensionem hypochondriorum incidant, & aliquando in difficilem, propter ipsorum distensionem, respirationem: sed hæc sequitur tensa hypochondria; veluti si per membra spiritalia vocata, seu respiratione destinata, sanguis transeat repente, in inspirandi difficultatem veniunt, quibus tamen cito liberantur, utpote sanguine ad caput perveniente, in ipsoque symptomata concitante, exindeque partes infernæ liberantur; itaque caput gravatur, dolet, & prius aliquid in collo tendi sentitur, aut in sincipite aurium tinnitus aliquando sentiunt, & aliquando surditatem; oculorum visio habetatur, obscuratur, aut splendores oculis obversantur, facies rubescit, scilicet oculi, genæ, atque nares. Atque hæc erunt hæmorrhagica signa, quibus præcognoscimus & prædicemus crises per sanguinis eruptionem e naribus. Quæ omnia Hippocr. quasi divina mens loquens, hisce verbis *in primo Epidem.* a) est complexus: *In ardentibus autem ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Et in *libro tertio Prognosticorum* b), ex Galeni sententia dixit. *Capitis dolores vehementes, & continui, cum febre, si quod ex indiciis exstiterit exitiosis, integre lethales sunt. Si vero ex iis, quae didicisti, de ægro tanquam convalituro quicquam speres, a principio quidem ad septimum diem sanguinis e naribus fluorem exspectato; procedente vero tempore id quidem etiam; pus vero erumpet e naribus aut auribus in salutem ægri. Si vero ad vigesimum extendatur diem doloris accidens in capite, tunc etiam sanguinis fluorem exspectabis varius, magis vero suppurationem, aut abscessum ad inferas sedes exspectato. Sed per illud tempus, quo sanguinis fluorem exspectabis, augebit tibi exspectationem, si in temporibus ac fronte dolor vehemens perseveret. Magis autem exspectari sanguinis oportet eruptionem in junioribus triginta quinque annis, in senioribus suppurationem.*

Quæ

a) Sect. 2. p. 948. sub finem. b) Pag. 44. lin. 34. & seq.

Quæ hæmorrhagiæ futuræ ſigna clarius poſtea expreſſit, *in* 3. *Prognoſt.* *a*) *text.* 33. dicens: *Quibus vero per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effuſis hebetudines ſubeunt oculorum, ac ſplendor obvertitur, & pro oris ventriculi morſu, circa hypochondrium, aut læva parte, aut dextra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione; ſanguinem de naribus in his fluere, pro vomitione exſpectandum eſt. Magis vero & hic in juvenibus ſanguinis fluorem exſpectare oportet. Agentibus vero trigeſimum annum, aut etiam ſenioribus, minus; ſed vomitionem in talibus exſpectari oportet.* His ſignis alia adduntur ſcripta cum in Prorrheticis, tum in Coacis præſagiis: *in lib.* enim 3. *Prorrhet.* *b*) *text.* 51. ita habet: *Capitis affecti gravitate & ſincipite dolentes, pervigilesque, ſanguinem profundunt, tum alias, tum ſi quippiam in cervice tendat* c). *Qui pervigilaverint repente, cum inquietatione quadam, ſanguinem profundunt tum alias, tum ſi quippiam* (ut melius *in Coacis præſ.* *d*) *text.* 32. legitur) *fluxerit ante cervicis dolores* e). Nec non *impenſe rubri oculi ſanguinis eruptionem oſtendunt.* Et poſtea *f*) *text* 55. *Per ea, quæ caput concutiunt, & quæ ſonitum faciunt, ſanguinem per nares profundere ſperandum eſt.* g) *Ventris quoque palpitationes* (id eſt ex Galen. pulſus arteriæ ſpinam perreptantis) *cum hypochondrii tenſione ſublonga & tumente, ſanguinis indicant eruptionem.* *b*) Et *hypochondrii tenſio cum capitis gravitate & ſurditate, & quæ ſplendores perturbant, ſanguinis denuntiant profuſionem.* Et in *Coac. præſag.* *i*) *ſec. text.* 4. hæc etiam leguntur. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor ſit ſanguinis.* Et *in* 3. *lib.* *k*) *ſec.* 1. *text.* 17. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, ſanguinem profundunt e naribus, tum alias tum ſi quid antea effluxerit.* Et *in libro quarto* *l*) *text.* 26. 27. *In febre ardente aurium ſonitus ſuperveniens cum obſcuratione viſus, & gravitate innares incumbente, vehementem inſaniam firmamque de-*

a) Pag. 46. lin. 15. & ſeq. b) Lib 1. text. 135. c) Ibidem. text. 136.
d) Coac. 111. e) Lib. 1. Prorrhet. text. 137. f) Ibidem. text 143.
g) Ibid. text, 144, h) Ibid. text, 147, i) Text. 142. k) Coac, 111, l) Ibid. 131.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 424 sur 615

©BIU Santé

denunciant, nisi largiter perfluat sanguis e naribus. Et *a)* libro quinto. *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluvium sanguinis signant. b)* Et *qui gravitate capitis laborant, dolentque sincipite, vigiles, sanguinem e naribus fundunt, tum alias, tum si quid tendi in collo sentiant. c) Et quibus surditas, cum capitis gravitate & hypochondrii tensione, & ad splendorem oculi perturbatione, profluvium sanguinis significatur.* Atque hæc sunt, quæ de signis hæmorrhagicis cum *in libris Epidemiis* Hippocr. tum *in Prognosticis*, & *in Prorrheticis*, atque *in Coacis præsagiis* nos colligere potuimus, a quibus nobis innotescent crises per fluorem sanguinis e naribus, quæ hæc erunt. In febribus ardentibus, ceterisque aliis acutis, vehementibus, & in præcordiorum inflammationibus, omniumque maxime hepatis atque lienis, non raro etiam in phreniticis: hos enim affectus præsertim sanguinis eruptiones judicant: vigiliæ repentinæ, & inquietudines sunt signa hæmorrhagica; sed tamen plerumque communia crisium futurarum; quibus quidem conspectis signis, crisis speretur, sed an per hæmorrhagiam, an per vomitum, & an alio modo, sit futura, ex propriis signis distinguentur: quod si, his conspectis, cœperit in die critico, vel hæmorrhagia, vel vomitus, vel fluxio alvi, vel sudores, vel alia evacuatio, forte poterimus ex iis signis conspectis similem excretionem prædicere. De quo *in* 3. *Coac. d) præsag.* 40. legitur. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem fundunt e naribus, tum alias, tum si quid antea effluxerit.* Galen. his duobus signis addidit capitis dolorem, ita ut in capitis doloribus vigiliæ repentinæ atque inquietudines sanguinem fluxurum significent, eoque magis, si antea fluere cœperit. Ex propriis vero signis est dolor capitis, sine quo raro soleat succedere hæmorrhagia. Ex quo merito, Hippocrat. *in primo Prognost. e) text.* 22. ait: *Accidit in prima circuitione jam sanguinis e naribus fluor, atque admodum juvat; sed requirendum est, num doleat caput, an hebetudines habeant oculorum, si quid enim horum fuerit, eo tendet.* In

a) Coac. 167. *b)* Ibid. 168. *c)* Ibid. 195. *d)* Text. 111. *e)* Pag. 38. lin. 45. & seq.

In *Epidemiis a)* expreſſit *temporum gravitatem*, & *in Prognoſticis b)*, *capitis dolorem vehementem;* in *Prorrheticis c) ſincipitis dolorem*, aliquando *cervicis dolorem*, & *capitis gravitatem*, & in *Coacis præſagiis d) vehementem capitis dolorem*, & *capitis* etiam *gravitatem* nominat, & *dolorem ſincipitis:* addamus, qui hæmorrhagiam denotat, debere eſſe calidum, diſtendentem, ac pulſantem. Hocque eſt unum ex præcipuis ſignis, quæ ante hæmorrhagiam attendi debebant.

In *Metone*, in quo die quarto bis de nare dextra fluxit ſanguis, in die tertia capitis gravitatem fuiſſe, Hippocr. *in Epid. e) text.* 77. notavit, poſteaque auctam: & in *Pericle f)*, dolorem primo, & poſtea caput gravatum, præceſſiſſe ſanguinis eruptionem. Hoc ſignum vero, non proprium, ſed commune ad ſanguinis fluxum, & ad vomitum eſſe, Galen. *in lib.* 3. *de criſibus cap. ult.* ſtatuit. Ceterum, qui vomitus præſagiunt, dolores mordaces eſſe, docuit. Addamus, neque perpetuo antecedere capitis dolores; ſed ſine aliquo gravitatis ſenſu, videtur impoſſibile fieri poſſe hæmorrhagiam, cum non poſſit multus ſanguis in capite aliquam moram facere, absque quo caput gravetur: ſed tamen aliquando copioſiſſimus ſanguis repente aſcendens, & erumpens, nullam aut obſcuriſſimam gravitatem capiti infert. Hoc in febribus non acutis ſæpe obſervatur. Quod mihi contigit, qui poſt quartanam febrem, quæ nondum fuerat reſoluta, repente exſpui, & per nares rejeci ad minus ſanguinem ſex librarum ponderis, quo quartana febris (quod eſt rariſſimum) prorſus fuit judicata. Ceterum in acutis febribus raro fit, ut erumpat ſanguis, non prægreſſo in capite aliquo vel gravitatis vel doloris ſenſu. Poſt dolorem capitis ſequitur ſurditas, atque aurium tinnitus, quæ ſolent eſſe ſigna quoque hæmorrhagica.

In me ante illam copioſam ſanguinis excretionem tinnitus faſtidioſus in dextra aure præceſſit. Quod ſignum notavit Hip-

a) Lib. 1. Sect. 2. pag 948. ſub finem. b) Pag 44. lin. 34. & ſeq. c) Lib. 1. text. 135 & 137. d) Text. 142. 168. 195. e) Lib. 1. Aegr. 7. pag. 983. f) Lib. 3. Epid. Ægr. 6. p. 1102.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 426 sur 615

©BIU Santé

Hippocrat. in *Prorrhet.* *a*) & auctor *Coacorum præſagiorum.* *b*) Surditatem etiam ante hæmorrhagiam obſervari, cum in *Prorrheticis* *c*), tum in *Coacis præſagiis* *d*) habetur. Quod ſignum vidit in *Virgine Abderæ* *e*), atque in *Heropyto* *f*), antequam erumperet ſanguis. His quoque addimus pulſus venarum in capite, de quo in 5. *Coac. præſ.* *g*) *text.* 27. *Quibus febricitantibus rubores in facie & capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor fit ſanguinis.* Micatio enim venarum & agitatio ferventis, & concitati ad exitum ſanguinis indicium eſt. Addimus cervicis, & colli tenſionem, de quibus ad hæmorrhagiam, auctorem *Coacorum præſagiorum* *h*) meminiſſe ſuperius vidimus; adduntur *in tertio Prorrhetic.* *i*) *text.* 52. ventris quoque palpitationes, forte pulſus arteriæ ſpinam perreptantis.

Hæmorrhagiæ futuræ ſigna magis propria.

Sed nondum attigimus propria ſolius hæmorrhagiæ ſigna, ſed quæ ad alias excretiones ſunt communia. Nam dolores capitis, vigiliæ, deliria, capitis partium tenſiones, ſurditates, tinnitus aurium, venarumque pulſus, ſunt ſigna ſane critica non uni, ſed multis criſium ſpeciebus communia. Sequuntur ſigna magis propria, quæ ſunt hypochondrii vel dextri vel ſiniſtri tenſio, ſublonga, (tumentem addidit auctor *Prorrheticorum* *l*) quod tamen non perpetuo fit, ſed aliquando mediis muſculis, teſte Galeno, a thorace ad pubis oſſa pertinentibus, tenſis: ſed neque hæc hypochondriorum tenſio perpetuo eſt hæmorrhagica, ſed & quæ fit aut in dextro, aut in ſiniſtro; quod ſignum Hippocr. in *Epidem.* *m*) tum in *Prognoſticis* *n*) hæmorrhagicum fecit: Plurimum enim facit, ad hæmorrhagiam prædicendam, reſpirandi difficultas repente ſi apparuerit. Quod Galen. *in lib.* 3. *de Criſib. cap. ult.* ita expreſſit. *Eſt etiam præcordiorum tenſio ſine dolore; nam & hoc non parvum indicium eſt ſanguinis ad ſuperiora tendentis, ſicuti etiam difficultas anhelitus, nam & hæc ſanguine tranſeunte in thoracem fit.* Cum itaque (ut etiam ait Galen. *in* 1. *Epidem.*) in hypochondrii, aut dextra aut

a) Lib. 1. text. 143 *b*) Text. 194. *c*) Lib. 1. text. 147. *d*) Text. 195. *e*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 7. p. 1101. *f*) Ibidem. Ægr. 9. p. 1106. *g*) Text. 142. *h*) Text. 168. *i*) Lib. 1. text. 144. *l*) Lib 1. text. 144. *m*) Lib. 1. ſect. 2. p. 948. *n*) Pag. 46. lin. 15. & ſeq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 427 sur 615

aut læva parte aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, ſanguinis his e naribus profluvium exſpectandum; eſt enim impetus humorum in caput, hypochondrii ſine dolore contentio, ſignum. Quod quidem ſi ei accidat, dolor inflammationem ſequitur viſcerum. Quando vero calore capitis, ſurſum ſanguinem trahente, & jecore impellente, contentio fiat, ſanguinis eſt exſpectanda eruptio. Non raro etiam fit, etſi ſanguis per thoracem haud tranſeat, ex magna ejusdem ſanguinis copia, tumeſcentibus hypochondriis, ut etiam ægrotus ſpiritu difficili laboret. Fœminam quondam Ægyptiam *Cayri* novi, quæ ſingulis menſibus ſanguine menſtruo, interceptis ad uterum viis, in caput ſublato, per nares erumpente vacuabatur; quo tempore aſcendebant, cum magna utriusque hypochondrii tenſione, absque dolore, & cum difficillima reſpiratione, vexabatur. Addo, quod cum tenſio hypochondriorum tum reſpirandi difficultas hæmorrhagica repente fiunt, atque paulo poſt ceſſant, de qua Hippocr. *in ſecundo Prognoſticorum a)*, ait: *Si vero aliquandiu ſpiret difficulter, ſine aliqua alia cauſa deſinet.*

Poſt hypochondriorum tenſionem, aliud ſignum eſt ex viſu ſpectandum; namque Hippoc. in *Epidemiis b)* ſcripſit, in iis, quibus per nares fluxurus eſt ſanguis, caliginem oculorum fieri, & in *Prognoſticis c)*, viſum hebetem habere, quo fit, ut caligo oculorum, hebesque viſus hæmorrhagiam prænuntient. Galen. vero *in libr. 3. de Criſib.* & *de præſ. ad Poſthumum*, ait: *fulgoris motus oculis obſervari, quod humor flavus ſit, atque obtuſiores viſus fieri, quoniam multus ſanguis, & totus ſimul elatus ad ſuperiora ſpiritus meatus obſerat.* Aliquando expaveſcunt ægroti ex quibusdam rubris ſpectris, ut juveni Romano, de quo Galen. *in libro ad Poſthum.* meminit, contingit, cui antequam ſanguis eruperit, ei rubri coloris ſerpente per laquearia repentem ſupra lectulum ferri viſum fuit, propterea que ipſum expaviſſe, & e lectulo aufugere voluiſſe. Non raro etiam

a) Pag. 43. lin. 17. b) Lib. 1. Sect. 2. pag. 984. ſub. finem.
c) Pag. 46. lin. 15.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 428 sur 615

©BIU Santé

oculi involuntarie lachrymant ob fluxus ſanguinis copiam, teſte Galen. de quo ſigno Hippocr. *in primo Epidemiorum a)* ait: *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus, ſpontaneæ effluunt lachrymæ, his eſt (ſi quidem reliqua non ſint exitialia) e naribus ſanguinis eruptio exſpectanda. Qui incommode habent, his non ſanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Quare cum aliis ſignis in acutis febribus, ſi reliqua ſalutaria ſint, involuntariæ lachrymæ hæmorrhagiam prænuntiant, quod Galen. *in lib. 3. Prognoſt. com. 33.* docuit, atque in *ſexto* etiam *Epidem.* confirmavit. Nos vero de hoc ſigno in proximo libro ſatis accurate ſcripſimus. Nunc ex ſignis explicatis quaſi ad hæmorrhagiam acceſſimus, quæ tamen non videbitur, neque fiet etiam, ni prius facies rubore ſuffundatur; quod ſane ſignum eſt neceſſarium, nunquam abſque hoc ſanguinis eruptio fit. Faciei enim partes omnes, & præſertim prope nares poſitæ, rubræ coloratioresque apparent, ex præſentia inquam ſanguinis, *in libro 3. Prorrheticorum b) text. 45.* legitur, *oculos impenſe rubros ſignificare cum cervicis dolore hæmorrhagiam*, & Galen. ait: *In re ejusmodi magna præſtant virtute impenſe rubri oculi.* Auctor de *Coacis præſagiis c)* rubores in facie ſanguinis fluorem ſignificare ſcripſit; Galen. vero cum *in tertio de Criſibus cap. ult.* tum omnium maxime *in libr. ad Poſthumum cap. 13.* malarum nariumque ruborem proximam hæmorrhagiam connotare expreſſit. Neque immerito, cum ſanguinis copia cutis, repletis ipſius venis, coloretur; hinc etiam narium gravitatem fieri adnotatum eſt in *Coac. præſag. d)* Ceterum ruborem faciei diſtinguemus ab eo, qui aut a cerebri inflammatione fit, de quo *in Coac. præſ. e)* ait: *Facies flammans cum ſudore, malignum, Et in Prorrheticis f): Faciei color bonus, & mœſtitia multa, malum.* Cognoſcetur hæc propriis ſignis inflammati cerebri. Aut ab eo rubore, qui genas colorat, ex pulmonum affectu aliquo, cujusmodi fieri in peripneumonicis & aſthmaticis, ſuperiori libro declaravimus. Hæc vero, quæ hæmorrhagica eſt, in ſta-

Hæmorhagiæ futuræ ſigna propria.

a) Sect. 2. pag. 956. lit. F. b) Lib. 1. text. 137. c) Text. 142.
d) Text. 131. e) Text. 7. f) Lib. 1. text. 49.

ſtatu apparet, in morbo ſalutari, una cum aliquo, vel multis ſignorum nuper dictorum. Atque tot ſunt omnia ſigna, quibus ſanguinem erupturum e naribus quisque noſtrum poterit præſagire. At quoniam omnia perpetuo ſimul non apparent, proinde ſi duo vel tria ex præcipuis illuxerint, ſufficient ad hæmorrhagiam prædicendam. Præcipua vero ſunt, ex Hippocrate & Galeno, capitis dolor; quod ſignum inſeparabile eſſe Galen. *in* 1. *ad Glauc.* ſæpius ſtatuit; aut ſincipitis, aut cervicis, aut temporum, ac etiam colli; vel gravitas; ipſa hebetudo viſus, aut fulgoris motus, aut caliginem oculis obſervari; tenſio hypochondrii ſine dolore, aut difficilis reſpiratio, quæ paulo poſt ceſſant. Rubor item in facie jamjam fluxuro ſanguine; in febre ardente, cauſave vehementi, aut aliqua magna internorum viſcerum inflammatione; atque in juvenile ætate, omniumque maxime in iis, quibus ſolitum ſit alias ſanguinem erumpere. Atque hæc de criſi, quæ per eruptionem ſanginis e naribus, dicta ſint. Addamus ex Galeno *in primo ad Glauc.* in quo loco de hæmorrhagiæ ſignis ſatis accurate agit, pulſus ſubito in tumorem elatos, non recidentes in parvitatem, neque ſi debiles facti fuerint, multo plus, ſi in altum attollantur, & vehementiam ſumſerint: jam faciem ægrotantis inſpice. Nam ſi aliqua ex iis, quæ in ipſa ſunt, partibus palpitet, aut una, quæ ſunt in temporibus, pulſant, aut gena, vel naſus, vel oculus rubidior factus fuerit, magis etiam criſis exſpectanda eſt: ſi vero & inviti lachrymentur, aut marmarigas, id eſt, ſplendores videre imaginentur, ac manus naribus, veluti ſcalpentes, admoveant, tunc non jam fluxurum, ſed jam fluentem ſanguinem inſpicies; nam ubi ſemel aut bis ſcalpſerint, ſtatim erumpit: neque vero ex his perturberis, ſi hominem deſipientem aut ſalientem inſpexeris; nam & hæc humorum repentium ad partes ſuperiores indicia ſunt, veluti & anhelitus difficilis, & hypochondrium retractum, & collum ſimul cum capite aggravatum.

Hæmorrhagiæ futuræ ſigna præcipua.

Hæmorrhagiæ jamjam futuræ ſigna.

CAP.

©BIU Santé

CAP. XIV.

De crisi, quæ fit, per sanguinis fluxum, cum ab utero, tum ab hæmorrhoidibus.

Crisis per menses quando sit exspectanda.

Sæpius etiam fit in mulieribus, ut crises fiant sanguine per uterum, mensium modo, erumpente, qui fluor etiam multis signis innotescet: primo enim ubi conceperimus, crisin esse futuram, videndum erit mulieribus ægrotis, an menses solito modo fluant, vel non, tempusque probe observandum, in quo fluere fuerant soliti, ætas, & temperamentum, victus, anteacta an sanguine responderint. Postea videndum erit, an signa aderunt hæmorrhagiæ, aut vomituum, aut sudorum, aut dejectionum, aut copiosarum urinarum. Cum nulla quidem illuxerint, suspicandum in morbo vehementi crisin per menses fieri posse: quod si, ut Galen. *in libro 3. de Crisibus cap. ult.* docet, adfuerint quoque mensium signa propria, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor, atque tensio. Sed ut istud certum fiat, præstabit mulierem interrogari, & quam diligenter, quibus symptomatibus fluentibus vexari soleat, atque in crisi prænoscenda eadem erunt accurate spectanda; cum quibusdam, fluxuris mensibus, lumbi doleant, aliis abdomen, aliis uterus, cruraque, quæ partes sedulo dolentes observatæ multum faciunt ad menses fluxuros prædicendos. Cæterum in primis, cum crisis futura fit, videndum erit, an alterius evacuationis futuræ signa adsint; quæ si non adsint, atque in mulieribus acuta febre vexatis lumbi doleant, sine manifesta causa, in ipsisque tensio sentiatur, menstrua fluxura erunt, teste Galeno *in libro tertio de Crisibus*. Addit Auctor *Prorrheticorum a)* febrem lassitudinariam, & cum rigore, hisce verbis. *Quibus ex rigore febres lassitudinariæ fuerint, muliebria his devertunt*. Plures mulieres, vel etiam sine febre, ante menstruorum eruptionem sentiunt quandam lassitudinariam affectionem, ex qua una cum dolore lumborum, & tensione, menstrua futura prædicant. Addunt & oris ventriculi dolorem, seu cardialgiam, ut

Sanguinis per uterum fluxuri signa.

a) Lib. 1. text. 142.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 431 sur 615

BIU Santé

ut Galen. notavit *in* 3. *Prorrhet. Copia enim ſanguinis, in venis acervata, tenue quoddam ſerum in ventrem confluens cardialgias parit, in os ipſius aſcendens, quod omnium fere partium maxime ſentiendi facultate præſtat, plurima autem abundantiæ portio ad inferum repens locum, in quem & primum deferri conſueverat, lumborum dolores efficiet.* Quibus redditur etiam in 5. *Coac. præſ. a) text.* 26. *Senſio æſtus ardorisque circa ſpinam*; ſignum quippe recurrentis ſanguinis per magnam venam, quæ ſpinam perreptat, quæ ad lumbos, maxime fervida motione ſanguinis, æſtuat. Atque hæc ſunt ſigna fluxuri ſanguinis per uterum, quæ adhuc facient indicium magis certum, ſi menſes ſuppreſſi fuerint, atque hæc eo tempore illuceant, quo ſoliti fuerant menſes per valetudinem fluere. Quæ omnia ſigna in homine quidem melancholico, quibus per hæmorrhoidas fluere ſanguis fuerit ſolitus, atque fuerit ſuppreſſus, ſanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant: primum dolent lumbi ſine cauſa, & diu; os ventriculi itidem dolet, de quibus in *Prorrheticis b)* legitur: *Lumbis dolentibus cardialgiæ accedentes ſanguinis per hæmorrhoidas erupturi ſigna ſunt: arbitror autem & hos prægreſſæ hæmorrhoidum eruptionis ſignum eſſe.* Præſentis autem affectionis (ait Galen.) perſpicua ſymptomata, nempe copia in venis acervata, ſerum denue quoddam, in ventrem confluens, cardialgias parit, in os ipſius aſcendens, & multa ſanguinis portio deorſum tendens lumborum dolores facit.

Sanguinis per hæmorrhoides fluxuri ſigna.

Quare dolor lumborum, tenſio, laſſitudinis ſenſus, dolor ventriculi oris, atque æſtus & ardoris ſenſus circa ſpinam dorſi, in hominibus melancholicis, aut mali habitus, ſanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant, præſertimque ſi alias fluxerit, & modo fuerit interceptus: *in* 3. *Coac. præſag. c) ſect.* 2. *text.* 37. *Dolores in lumbis eruptiones ſanguinis ſignificant*, quæ ſine manifeſta cauſa in melancholicis, & quibus conſuetæ ſunt hæmorrhoides, magis accedit. Sed ſatis de cognoſcenda criſi, quæ fit per ſanguinis eruptionem, diximus. Nunc ad eam, quæ vomitibus innoteſcit, deſcendamus.

a) Text. 167. b) Lib. 1, text. 130. c) Text. 306.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 432 sur 615

©BIU Santé

Cap. XV.

De cognoſcenda criſi, quæ per vomitum fit.

Criſis quomodo per vomitum futura cognoſcitur.

Cum non raro ſoleat criſis vomitibus fieri, morbosque judicare, propterea neceſſe eſt, ut ſigna quoque, quibus nobis hæc innoteſcet, ſedulo cognoſcamus. Quæ Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus* hæc eſſe ſtatuit, quippe dolorem capitis mordicantem, ſeu acrem, ſeu acutum, oculis tenebroſum, ſeu caliginem obverſari, morſus oris ventriculi, faſtidium ac nauſeam, ſeu ſubverſionem, ubi præſertim eſt futurus pituitoſus, ſputum tenue abundanter ex ore affluere, labiumque inferius agitare, ſeu tremere, pulſusque inæquales altos atque duros: alii addunt jactationem ſeu inquietationem, linguæ amaritudinem, rigores, ſpirandi difficultatem. Ceterum, ut futuri vomitus rationem habeamus, primum ſciamus, ex motu humorum ad ſtomachum, futurum vomitum facile cognoſci; quoniam natura a venis ad ipſum ventriculum humores noxios transmittens, & expultricis ſtomachi irritationem ad excernendum ſeu expellendum movet, qua vomitus fiunt. Itaque cum humor per venas æſtuat, agitatur, moveturque ad ſtomachum, anxios ægrotos, & inquietos reddit, quod tamen ſignum in omnibus fere criſibus obſervari ſolet. Primo vero ob exhalationem humorum ab ipſo ventriculo, quæ meningas ſeu membranas cerebri afficit, capite dolent, & dolores, ut Galen. notavit, ſunt mordaces ac acuti; veluti in futura hæmorrhagia tenſivi, minimeque acuti, qui non a bilioſo acrique humore fiant. Ob eandem quoque fumidam exhalationem, quippe ipſius diffuſione per humores ad oculos, vomituri caligine, vertigine tenebricoſa, tentantur aut ut ait Hippocr. *in* 1. *Prorrhet. a) com.* 30. *caliginoſum ſeu tenebroſum* oculis ipſorum obſervatur. Cum movetur vero humor bilioſus a venis ad externas venas, ægri rigent aut horrent; dumque ſtomachum invaſit, faſtidium, oris

a) Text. 46.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 433 sur 615

BIU Santé

oris ventriculi, (quod antiqui cor appellarunt) morſum facit, nimirum vellicans os ipſum maxime ſenſile. Cumque etiam humor has partes ſuperas petit & occupat, primo partes infra hypochondria frigidores redduntur, tum, quod calidi humores ad ſuperiora ferantur, tum maxime, quod cogatur calor nativus ad interiora contrahi & recipi. Cumque, ut dictum eſt, os ſtomachi moleſtat, vellicando, mordendo, ac æſtuando, fiunt faſtidia, jactationes, cardiogmos cordis; atque jam vomituris os ſputo tenui plenum eſſe videtur, ut Gal. ait, propter tunicæ communitatem, quæ una eſt ori toti interno continua, faucibusque, & ſtomacho & ventriculo. Hinc fit, ut labium inferius interdum concutiatur, ventris ore ad vomitum excitato; nempe labii concuſſio tunicam eam, quæ ab ore in ventrem extenditur, tum morderi, tum vellicari, tum concuti oſtendit. Neque mirum eſt, ad humorem acrem, mordicantem, æſtuantem, ventriculi os exæſtuare, vellicari, & excitari expultricem ad vomendum. Hinc divine ſane noſter Hippocr. *in lib.* 4. *Aphor. a)* dixit: *Non febricitanti cibi faſtidium, cordis dolor, vertigo tenebricoſa, & oris amaritudo, purgatione per ſuperna, opus eſſe ſignificant.* Quaſi innuere vellet in febricitantibus hæc vomitum prædicere, qui ni ſuccedat, hebetem naturam medicamentis eſſe excitandam. Quare prædictis ſignis ſeu ſymptomatibus conſpectis in febre ſalutari, ex ardentium genere, utique vomitus præſagire poterimus. Quæ ſigna ita Hippoc. *in* 3. *Prognoſt. b) text.* 30. habet: *Si quis per febrem non exitioſam dixerit caput dolere, aut etiam tenebricoſum aliquid ad oculos obſervari, ſi ventriculi dolor in eo exſtiterit, bilioſa vomitio aderit. Sin rigor prehendit, & inferiores in iliis partes frigidæ fuerint, adhuc citius vomitio aderit. Si vero bibat, edatque hoc tempore, ferquam cito vomet. c) Hæc accidunt viris & mulieribus potiſſimum in tertianis, minoribus natu accidunt etiam in illis potiſſimum febribus, continuis, & in veris tertianis.* Et *in* 1. *Epidem. d) text.* 44. præcipua ſigna ita expreſſit. *At vero quibus*

a) Aphor. 17. *b)* Pag. 45. ſub finem, & 46. init. *c)* Paulo poſt.
d) Sect. 2. pag. 948. & 949.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 434 sur 615

©BIU Santé

totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt. Galen. *in primo ad Glauc.* dixit, dolorem capitis esse futuri vomitus signum inseparabile, non minus & cardialgiam, id est, oris ventriculi morsum necessario præcedere vomitionem, & idem *in* 3. *de Crisibus* addit, labrum inferius agitatum, cum saliva ex ore excidente, vomitum jam affuturum significare. De qua *in Coacis præsagiis. a) Vomituris salivatio quædam prius accidit.* Et *in* 1. *Prorr. text.* 3. *Si in phreniticis cum perfrigeratione sit sputatio, nigra revomuntur.* At in phreniticis sputationem frequentem, in qua ex Galeno nihil excernitur delirium phreniticum significare Auctor *Prorrheticorum b)* scripsit, malumque esse in phreniticis signum; & eam, in qua multum effluit sputum, &, ut ait Galen. os sputo tenui plenum esse videtur, jamjam vomitionem futuram significare. Quæ sputatio ante vomitum fuit observata in illo *c)*, qui *calescens cœnavit & potavit largius.* Vomitu fuere judicati, teste Hippocr. *uxor Epieratis d)*, de qua Hippocr. ait: *Decimo quinto vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre.* Et *mulier e)*, quæ decumbebat in littore, etiam *decimo quarto vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, febre liberata est.* In quibus ante vomitus, cum febre ardente laborarent, capitis gravitates aut dolores exstiterunt, & aliqua ex signis vomitionem significantibus. Atque hæc de vomituum signis.

CAP. XVI.

De signis crisium per sudores, atque per urinas copiosiores futurarum.

Sudores quosnam morbos judicant.

Frequentissime morbi acuti sudoribus judicantur: sudores enim, ait Galen. omnibus febribus proprii exsistunt, & præcipue incendentibus ardentibusve; juvant omnes inter-

no-

a) Text. 566. *b)* Lib. 1. text. 6. *c)* Lib. 1. Epidem. Ægr. 12. p. 988.
d) Ibidem Ægr. 5. p. 979. *e)* Ibidem. Ægr. 13. p. 990.

©BIU Santé

norum viſcerum inflammationes, parotides, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus; non minus & febres ex intermittentibus quotidianas, quartanas, & ſemitertianas, ſudores judicant; ſed plerumque non ſolum has febres, ſed cum bilioſa pituitoſaque excretione, aut per vomitum, aut per alvum, aut etiam per hæmorrhagiam; quartanas, ſi ſimul atra & varia excernantur; atque quotidianas ſimul cum vomitibus atque excrementis alvi pituitoſis. Sed de his non agimus; cum noſtrum ſit inſtitutum de his affectibus agere, qui acuti ſunt, quique vel ad ſalutem, vel ad mortem, judicari ſolent. Cujusmodi ſunt febres continuæ, acutæ omnes, præſertimque ardentes, quarum ſudores proprii videntur; internæ quoque phlegmones, inflammationes, & calidi omnes capitis affectus. In quibus ſane, ubi præceſſerint ſigna coctionis, atque critica ſigna illuxerint & perſtiterint, quibus omnino futura criſis præmonſtratur, per ſudorem eam expellendam ſcribit Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus cap. ult.* ſi hæc ſigna ad unguem fuerint obſervata: quippe, ſi urina & alvus ſupprimatur, & febris fuerit ardens, neceſſario ſequitur ſudor multus a rigore. Hinc. *in lib.* 6. *Epidem. com.* 1. *a) text.* 10. Hippocr. dixit: *Ante rigorem urinæ ſuppreſſiones.* Quare alvi præter rationem ſuppreſſa excrementa, aut pauciora, quam antea reddita, urinæ item ſuppreſſæ, absque ſignis hæmorrhagiæ, vomitus, menſium, hæmorrhoidarum & alvi fluxus, ſunt indicia ſatis certa ſudoris, multoque magis, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. At hæc neceſſario etiam ſpectabuntur ſigna, ſcilicet, partes exteriores, maximeque facies, coloratiores, & calidiores, vapor quidam calidus, qualis antea non fuerat, ex cute exhalans, atque pulſus undoſus, inſigniter mollis. De quo Galen, *in lib. ſynopſ. de Pulſibus cap.* 22. ita habet: *Hic enim pulſus undoſus, inquam, ſudorem ut plurimum nunciat, at tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen temoris vacuus; ſi vero ipſi intercurrat altus, firmiſſimum habebis ſudoris ſignum, cum undoſo quidem, vel abſolute magno, non tamen duro, criticorum ſudorum.*

Criſis quomodo per ſudores futura cognoſcitur.

a) Text. 9. pag. 1164.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 436 sur 615

©BIU Santé

rum. Hæc eadem ſigna leguntur apud Galenum *in libello de præſagio, experientia confirmato*; ſed addidit totius corporis cutim reddi pruriginoſam, mollem, & rubram. Neceſſario cutis præmollis obſervatur in futuris ſudoribus, quod & Hippocr. *in* 5. *Aphor.* 71. ita habet: *Quibus cutis circumtenditur arida & dura, ſine ſudore moriuntur; quibus vero laxa & rara, cum ſudore moriuntur.* Quidem duo præcipua ſudoris ſigna tantummodo ſtatuunt, urinæ quippe ſuppreſſionem, ex qua ſeroſa humiditas, eadem quidem cum ſudoris tum urinæ materia, in univerſum corpus expanditur, proinde ſua vi acri vellicans rigorem concitat, qui eſt ſecundum ſignum, ita ut ſudoris ſigna duo ſint, & urinæ ſuppreſſio & rigor: atque hinc forte dixit Hippocr. *in* 4. *Aphoriſ.* 58. *Si laboranti ardente febre rigor ſuperveniat, ſolutio fit.* Galen. *in* 6. *Epidem.* ait: *At ſi alvus fluxa non ſit, proximamque eſſe morbi judicationem prænoveris, ægrotum rigere, ſudareque neceſſe eſt.* Ceterum non perpetuo a rigore, urinæque ſuppreſſione, ſubſequitur ſudor; aliquando hæmorrhagia, aliquando vomitus, aliquando alvi fluxus fit. Quare certum erit ſudoris indicium ſeu præſagium, ubi una alvusque ſupprimatur, rigorque ſucceſſerit, in ardente febre aut alio affectu, quem ſudor judicat, eoque certius, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. Addimus his partes exteriores, calidiores, & coloratiores fieri, non minus & molliores & humidiores, atque in ipſis erit vaporatio quædam calida inſolita, pulſusque apparet magnus, altus, mollis, fluitans, *undoſus* ideo vocatus, nullaque aderunt hæmorrhagiæ, vomitus, alvi perfluvii, hæmorrhoidarum, menſium, aut urinæ ſigna. Quo ſudore fuit judicatus *Cleonactides a) Melidia b)* & alii, quorum caſus Hipp. obſervavit. Sed ad urinarum quoque ſigna deſcendamus, per quas plures acutorum morborum fuiſſe judicatos, & nos vidimus, & Hippocr. *in Epidemiis* ſe vidiſſe ſcripſit. Cujusmodi fuerunt *Chærion c)* vigeſimo urinis multis bilioſis perfecte judicatus. *Nicodemus d)* cum uri-

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 6. p. 982. *b)* Ibid. Ægr. 14. Pag 991.
c) Lib. 3. Epidem. Ægr. 5. p. 1072. *d)* Ibid. Ægr. 10. p. 1108.

©BIU Santé

urinis multis, albis, in quibus multa crassa subsidebant. Et *Pythion a)*, de quo Hippocr. ait: *Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & strangurioſus factus est abscessus.* Est scilicet probabile, multitudine urinarum quadragesima sanatum. De his etiam *in primo libro Epidem. b) At vero hoc statu quatuor præcipue signis servabantur; quibus sanguis rite e naribus fluxerit, aut qui per vesicam urinas multas, cum multo bonoque sedimento reddidissent.* Nihilominus, quod fortasse difficile esset invenire certa signa, quibus præmonstrarentur crises per urinarum excretionem, ideo Galenus per negationem docuit, quomodo possimus præcognoscere urinas critice profluxuras; quippe, ubi absint signa hæmorrhagiæ, vomitus, alvi fluxus, hæmorrhoidum, mensium, & sudoris, spes erit, ut crisis per multitudinem urinarum fiat, multo magis, si alvus, cum copiosiora excrementa antea excreverit, nunc siccior evaserit, aut suppressa; neque immerito, quod ut ait Galen. distributo & in venas exhausto humore, qui in ventre continetur, alvi necessario minuatur dejectio. Hinc Hippocr. *in quarto Aphor.* 83. dixit: *Mictio noctu plurima, parvam dejectionem significat.* Sed tamen necesse est haberi quædam signa certiora. Quæ, ut nos observavimus, hæc erunt. Nulla primo aliarum excretionum signa adesse, sed præsertim nullum capitis, vel hypochondriorum, vel stomachi, aut intestinorum dolorem, morbumque non videri admodum vehementem. Non vehementer jactari ægrotos, nec inquietari, nullamque partem prædictam dolorem sentire. Plerumque hypogastrium sensum gravitatis & aliquando dolores sentire, vesicamque inflationis sensum habere. Paulatim plerumque incipit effluere urina, raro repente, ita ut facile observetur solito copiosior, & mox augeatur. Sentiunt ægri itidem calorem seu ardorem urinæ, quo sæpius mingunt. Nam necesse est, ut partes, cum per quas ad vesicam serosa illa humiditas, seu humor, qui excernitur, pertransit, tum renes, vesica, collum, & meatus urinarius, plus ceteris partibus sensum aliquem molestum habeant. Et hæc de crisibus cum per sudorem

Sudoris criticis futuri signa certiora.

a) Ibid, Ægr. 1. pag. 1059. b) Sect. 2. Pag. 955. lit. E.

©BIU Santé

rem, tum per urinam, quæ ejusdem materiæ ſymptomata exiſtunt, nunc demum de ſignis alvi fluxus.

CAP. XVII.

De ſignis Criſium per alvi fluxionem.

Quod per alvi fluxum criſes ſæpius fiant, ipſisque morbi complures acutorum judicentur, neminem Medicorum latet, ideo de futuræ per alvum criſis quoque ſignis accuratius nunc eſt agendum. Miror tamen, quod neque Galen. neque Hippocrat. ſigna propria hujus excretionis futuræ præmonſtrarint. Galen. enim *in libr. 3. de Criſibus, cap. ultim.* de hac excretione ita habet. *Si vero per excretionem alvi criſis ſit ſubſecutura, manifeſtum quidem nullum eſt ſignum, nec proprium; ſed ex eo, quod adſunt criſis ſigna, deſunt autem vomituum, vel fluxus ſanguinis, vel ſudoris, colligere licet.* Ex quibus patet, cognoſci alvi dejectionem futuram non per ſigna propria, ſed ex criſis futuræ ſignis, atque ex abſentia ſignorum aliarum excretionum. At, etſi hæc via optima ſit, tamen non deerunt nobis quoque ſigna aliqua hoc judicium confirmantia, cujusmodi eſſe videntur, quæ Hipp. *in lib. 4. Aphor. 20.* ita habet: *Non febricitantibus ſi tormina acciderint, & genuum gravitas & lumborum dolor, purgare inferius oportet.* Et poſtea, 73. cum dixit. *Quibus præcordia ſuſpenſa murmurantia, lumborum dolore ſuperveniente, iis alvi humectantur: niſi flatus erumpant, aut urinæ multitudo proveniat.* Et in *Coacis præſagiis.* a) *Quibus ructus, flatus, ſtrepitus ventris, iis extuberat venter, atque conturbatur.* Ex quibus colligimus, ad fluxuram alvum hæc ſigna quoque eſſe attendenda, quippe inteſtinorum tormina, ipſorumque morſus, genuum gravitas & lumborum dolor, præcordia ſuſpenſa, murmurantia, ructus, flatus, ſtrepitus ventris, ipſiusque extuberantia, atque turbatio. Hæc enim cum ſignis criticis fluxuram alvum præmonſtrabunt. Neceſſario videtur, ſi

Alvi dejectio futura quibus ſignis cognoſcitur.

a) Text. 142.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 439 sur 615

ſi per alvum humores vel bilioſi vel pituitoſi ſint fluxuri, ut tormina ſeu dolores inteſtinorum obſerventur; neque enim, docet Galen. *in lib* 5. *de uſu partium*, quis unquam bilioſum ſuccum copioſiorem dejecit, qui prius mordicationem in inteſtinis non ſenſerit; veluti in bilioſo vomitu cardialgiam, ob ejusdem humoris morſum, ſentiri nuper demonſtratum eſt: quare ubi alvus bilioſa, aut ſalſa, aut melancholica aduſta dejectura ſit, neceſſario dolor & mordicatio in inteſtinis præcedet. Si vero humor fluxurus ſit pituitoſus, ac frigidus, flatus, ructus, præcordia tenſa, ac murmurantia, alvique perturbatio, fient. Quæ, ni peculiari vitio ipſius alvi, ac ſtomachi fiant, quippe coctionis defectu, aut diſtributionis, aut alimentorum corruptione, aut pravi humoris generatione in ventriculo, aut inteſtinis, in morbo acuto, ubi illuxerint critica ſigna, alvi profluvium denotabunt. Lumborum quoque dolor obſervatur, genuum aliquandoque gravitas, humoribus ſcilicet ad infernas partes deſcendentibus; non ſunt tamen propria ſigna alvi fluxuræ; ſed ubi tenſio & dolor ſatis vehemens, circaque ſpinam caloris æſtus ſentitur, in mulieribus menſes, atque in viris hæmorrhoidas præſagimus; aliquando vero etiam alvi dejectionem, quippe ubi materia convoluta ad craſſa inteſtina, & meſocolon, quod craſſis inteſtinis continuum exſiſtens, in unam quandam earum, quæ in lumbis ſunt, pertingit vertebrarum. Qua ratione Auctor *Coac. præſagiorum a)* dixit: *Inhorreſcentes, anxii, laſſitudine preſſi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Hunc vero lumborum dolorem, alvi fluxionem denotantem, diſtinguemus ab ipſo, qui vel hæmorrhoidas, vel menſes, prænuntiat: præter ſigna enim fluxuræ alvi prænarrata, alia exiſtunt; ſcil. inteſtinorum morſus ac tormina, murmur, ſtrepitus, flatus, ructus, & tenſa præcordia, itidem murmurantia; quæ ubi critica ſigna in vehementi morbo ſubſequantur, alvi criticam fluxionem proculdubio præmonſtrabunt. Atque hæc de ſingulis criſium ſpeciebus cognoſcendis, nunc breviter de multis ſimul complicatis futuris criſium ſpeciebus etiam agamus.

*) Text. 19.

CAP.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 440 sur 615

©BIU Santé

Cap. XVIII.

De signis compositarum, sive multarum, simul Crisium futurarum, quibus morbi judicantur.

Crises compositæ quænam.

Plerumque fit, ut non unica crisi, sed aut duplici aut multiplici, morbi acuti judicentur, quas compositas crises dicimus, siquidem aliquando homines hæmorrhagia ac sudore copioso judicantur, de quibus Hippocr. *in lib. a)* 4. *de Vict. rat. in acut.* ait: Et *si e naribus sanguis fluxerit, solvitur ægritudo, nec non si sudores supervenerint judicatorii, cum urinis albis crassis, & levibus subsidentiis.* Quibus *Metonem* fuisse judicatum Hippocr. *b)* tradidit; & Galen. *in libro secundo de motu muscul.* quemdam tredecim diebus acuta febre delirantem, sanguine & sudore prorsus judicatum, vidisse ait: *mulieremque c) trimestri fœtu gravidam, quæ in littore habitabat*, vomitu & sudore: & illum, *qui in Dealcis horto decumbebat d)*, alvi pituitosa fluxione, copiosoque sudore: *Anaxionem e)*, sputis multis, ac sudore: *Nicodemum f)*, urina multa alba, in qua multa subsidebant, sudoreque copioso; atque *mulierem morosam*, quæ in *Thaso g)*, sudore, atque mensibus erumpentibus. Quare operam navare quam sedulo debemus, ut nedum simplices species crisium, verum quoque plures simul complicatas, cognoscamus. Quam rem studiosi facile etiam assequentur, si notas signave, a nobis nuper ad cognoscendas simplices tradita, memoria tenuerint, siquidem ubi duæ vel plures futuræ sunt crises, plurimum, aut quidem duarum prælucebunt signa.

Quomodo cognoscuntur.

Ceterum, ut hæc clarius cognoscantur, exempla aliqua considerabimus, præsertim excretionum, seu crisium illarum, quæ per sudorem & aliquam aliam excretionem terminantur; plerumque enim, aut pauciſſimæ sunt febres, vel acutæ biliosæ, vel sanguineæ

a) Pag. 396. lin. 21. *b)* Lib 1. Epidem. Ægr. 7. p. 983. *c)* Ibid. Ægr. 13. pag. 990. *d)* Lib. 3. Epid. Ægr. pag. 1066. *e)* Lib. 3. Epid. Ægr. 8. p. 1104. *f)* Ibidem. Ægr. 10. p. 1108. *g)* Ibid. Ægr. 11. pag. 1108.

©BIU Santé

neæ, & inflammationes internæ, phlegmonesque, quæ absque sudore judicentur, etsi sæpe non solo, sed aut una cum hæmorrhagia, aut in mulieribus mensibus erumpentibus, aut hæmorrhoidibus, aut vomitu, aut sputis, aut alvi fluxione, aut denique urina. In iis itaque, qui sunt hæmorrhagia atque sudore judicandi, utriusque signa præcipua aderunt; cujusmodi erunt, capitis dolores aut gravantes, aut pulsantes, aut calidi, lachrymæ involuntariæ, aut surditas, aut tinnitus aurium, aut oculi rubri, aut maxillæ & nares, hypochondria tensa absque dolore, aliquando respiratio difficilis repente excitata, & paulo post quæ prorsus tollatur, pulsus quoque alti & magni, a suppressis tum alvi excrementis, tum urinis, aut paucioribus factis, rigores vehementes, absentia signorum aliarum excretionum, quippe mensium, hæmorrhoidarum, vomitus, & alvi fluxus, delirium increscente accessione, partes externæ, & præsertim facies, calidiores, coloratiores, molliores seu humidiores, & ab ipsis vaporem, seu fumum calidum non antea solitum exhalare, atque pulsus mollis & undosus. Et si cum sudore menses erunt erupturi in mulieribus, deerunt signa hæmorrhagiæ, vomitus, & aliarum excretionum, atque propria mensium aderunt, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor atque tensio, totius corporis & præsertim lumborum lassitudo; (hinc Auctor in *Coacis præsagiis a*) lassitudinarias has febres judicatorias vocavit) aderit itidem cardialgia, id est, cordis seu oris stomachi, quod cor antiqui appellarunt, dolor, atque circa spinam tensio, æstus, atque ardoris. Quæ signa in viris cum sudore etiam hæmorrhoidas prænuntiant. Et cum sudore, si vomitus erit futurus, signis sudoris signa vomitus quoque conjungentur, qualia esse diximus, dolorem capitis acutum & mordacem, & pro splendore oculis caliginem, seu atrum quoddam, obversari, stomachi fastidium, nauseam, subversionem, anxietatem & inquietationem, cardiogmon, id est cordis seu oris ventriculi morsum, spiritum difficilem, pulsum inæqualem, durum, atque jam jam vomituris sputum tenue ex ore copiosum effluens, atque labii inferioris agitationem. Et si urina copiosa una futura sit cum sudore, ade-

a) Text. 36.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 442 sur 615

©BIU Santé

runt signa urinarum, quæ fuerant primo, quod absint aliarum excretionum signa, alvus cum ante copiosior fuerit, nunc siccior sit, nullus dolor præter in hypogastrio sentitur, sensus gravitatis, aliquandoque ponderis, & circa vesicam inflationis observatur, non vehementes erunt jactationes & inquietudines, urina plerumque non confertim, sed paulatim incipit, atque augetur, quæ aliquando infert calorem aut ardorem, aut pruritum, & voluntatem crebram mingendi. Et si cum sudore alvus una erit solvenda, tunc simul aderunt signa alvi fluxuræ, nempe præcordia erunt tensa, murmurantia, aut morsus in intestinis, flatus, ructus ventris, rugitus seu strepitus sentientur, lumborum aderit dolor, & genuum aliquando gravitas, ventris turbatio, ac pulsus vibrosus & durus. Si vero una cum sudore sputa quoque copiosa excernenda erunt, aderunt signa propria, quæ in morbis pulmonum, & pectoris apparent: maximeque in pleuritide, & peripneumonia, sputorum excretiones observari debent, ut in *Anaxione* pleuritico fuit ab Hipp. *a*) observatum. Signa vero, quod copiosiora sputa sint excernenda, sunt tussis, difficilis respiratio, & sputa, quæ cœperunt excerni cum tussi copiosa, quæ vero magis cocta evaserint, facilius educuntur. Et hæc sunt, quæ de cognoscendis crisibus fuerant a nobis dicenda. Nunc de tempore, quo sint observandæ, restat, ut agamus.

Cap. XIX.

De tempore Crisium, id est, quo nobis sint futuræ.

Postea quam scriptum a nobis fuit, quo pacto Medici debeant cognoscere, num morbi sint crisi judicandi, aut absque crisi; & si crisi, an per abscessus, an per humorum excretionem, & quæ bonæ salutaresque judicentur, & quæ malæ, lethales; atque demum, cum etiam ex signis quaslibet crisium species cognoscere studuerimus, restat solum, ut, quo tempore fiant seu observentur crises, quoque accuratius asse-qua-

a) Lib. 3. Epidem. Aegr. 8 Pag. 1104.

BIU Santé

quamur. Atque hic ſermo eſto finis hujus libri, ad prognoſin ſane per quam utiliſſimi; quem ſi ſtudioſi Medicinæ familiarem habebunt, plurimum laudis in Medicina aſſequentur. Sed ad inſtitutum redeamus, quod eſt noſcere tempus particulatim, in quo criſes fiunt. Quæ cognitio penes multa habebitur; & quanquam ſit admodum difficilis, propterea que requirat maximam diligentiam, ſtudium, & laborem; tamen ſi accurate omnia ſigna prænarrata ipſorumque vires intellexerimus, neque multa difficultate hujus prædictionis rationem aſſequemur. Perſcrutabitur itaque hæc cognitio quippe temporis, in quo criſes ſunt futuræ, ab his, ſcilicet a ſignis criticis ſeu decretoriis vocatis; atque a tempore, in quo hæc obſervantur, quippe in quo incipiunt, augentur; (non enim critica ſigna prius tolluntur, quam criſis erumpat,) a morborum idea, natura, magnitudine, motu, temporibus ipſorum, a coctione & cruditate. A crititis enim ſignis, quippe quæ criſin antecedunt, antequam fiet, ut Hippocr. docet *in* 2. *Aphor.* 13. nox moleſta apparet. *Antecedit enim*, ut Galen. etiam *in* 2. *libr. de Criſib. cap.* 2. ſcripſit, *non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis, nam & difficiles tolerantiæ, vigiliæ, deliria, & graves ſomni fiunt, difficilis anhelitus, vertigines tenebricoſæ, & difficilis ſenſus, dolores capitis, colli & ſtomachi, & multorum aliorum membrorum, nonnullis aurium ſonitus, & ante oculos vani ſplendores apparent, & lachrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquod aliud tremulum fit, oblivio, præſentium ignorantia, vehemens rigor, plurimum acceſſio conſueta anticipans, multis æſtus ſitis intolerabilis, ægroti clamant, & ſaliunt ſicuti furentes, neque poſſunt in eodem ſitu recumbere, deinde repente multus ſudor erumpit, aut vomitus, aut venter ſubito ſolvitur, aut abundans fit fluxus ſanguinis, aut urina profluit copioſius, aut hæc omnia ſimul contingunt.* Hæc enim alias demonſtravimus cum ſignis coctionis criſin præmonſtrare. Quorum principium neceſſe eſt animadverti, ut ſcite diem, in quo criſis futura ſit, intelligamus: non enim a die, in quo hæc videri cœperunt, criſis aberit ultra quaternarium; ſi enim exempli gratia 4. die incipient conſpectis urinis

Tempus, quo criſes futuræ ſunt, quomodo cognoſcetur.

A Criticis ſignis.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 444 sur 615

©BIU Santé

rinis concoctis, morbusque vehemens sit & celer, ultra 7. crisis non producetur. Ceterum ubi cœperint manifesta quædam coctionis signa, neque morbus admodum vehemens, neque celer, usque ad septimum, id est, in secundo quaternione, crisis protendetur. Quam rem satis perbelle expressit Hipp. *in lib.* 3. *Progn.* a) *text.* 33. ita scribens. *Ex iis vero, qui primo die dolore cœperint, quarto die gravantur magis quam quinto, septimo vero die liberantur. Plurimi vero ipsorum dolere incipiunt tertio die, conflictantur autem quinto maxime, liberantur aut nono aut undecimo die: quicunque vero quinto dolore cœperint, & alia secundum rationem priorem ipsis affuerint, decimo quarto evadunt.* Quare crisis terminus majori ex parte erit septem dierum ab ea die, in qua cœperunt decretoria signa conspici: sed ubi apparuerit signum aliquod manifestum, ex quo morbum in augmentum descendisse cognoscamus, plerumque altero quaternario crisis fiet, cum non longius concoctio sit perficienda, atque illud tempus vigoris morbi sit proprium salutarium crisium, ut Gal. docuit, atque hoc est, quod etiam ita expressit. *Cum igitur primo die signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod, in primo quaternario morbi solutionem subsequi, sit necessarium. At, si, iis signis decretoriis apparentibus, simul perfecta coctio observetur, futuro primo die decretorio crisin fieri erit necessarium.* Ex signis itaque decretoriis nedum crisin futuram conjicimus, at quo non minus tempore sit futura. Ex natura quoque morborum, cum acuta, tum longa, quos morbos Græci *brachychronicos* appellant, poterimus tempus crisium prænoscere. Quo ad tempus enim seu morborum ætatem, triplex est differentia: namque morborum alii acuti, alii longi, alii medii dicuntur: *acutus*, ait Hippoc. *in* 2. *Aphorismor.* 23. *quatuordecim diebus terminatur*; etsi Galen. videatur terminum morborum acutorum diem vigesimum statuere, & mediorum usque ad quadragesimum, quos vocat *acutos ex delapsu*, seu ex *conversione*, de quibus Hippocrates me-

Ex natura morborum.

a) Pag. 46. lin. 5. & seq.

BIU Santé

meminit, cum *in primo Prognoſt. a) text.* 21. ita ſcripſerit. *Oportet autem exiſtimare ſpirandi facilitatem magnam habere vim ad ſalutem in omnibus acutis morbis; quicunque febres habent adjunctas, in quadraginta diebus judicantur*: & ultra hos dies, qui judicantur, diutinos & longos vocat. Ceterum, ut accuratius ex natura morborum tempus criſium perveſtigemus, diſtinguere oportet acutos morbos in acutiſſimos, ſive maxime acutos, peracutos, atque ſimpliciter acutos. Horum ait Hippoc. *b)* longiorem terminum eſſe, ut Gal. *in lib.* 3. *de Criſib. cap.* 13. ſcribit, quatuordecim dierum; & illos, quippe acutiſſimos unico quaternario reſolvi; cujuſmodi ſunt, angina, cholera, tetanos, ſynochus: atque peracutos ſeptem diebus, cujuſmodi ſunt, pleuritis, phrenitis, peripneumonia, hepatitis, diaphragmatis, uterique, & ſtomachi inflammatio, febris ardens, ſynochus & alii hujuſmodi multi. Ceterum acutiſſimorum aliqui vel etiam uno tantum die, alii duobus, alii tribus, atque alii quatuor judicantur; nunquam vero ultra hos dies producuntur, ſed ante hos plures terminantur, ut apoplexia, ephemera peſtilens, lethaliſſima phrenitis, & quæ *in Ægypto* ſæpius epidemice graſſatur, quem affectum *Demelmuia* Ægyptii appellant, eſtque eorum morborum acutiſſimorum, qui paucis horis homines interimunt. Idem quoque eſt peracutorum, quorum terminus eſt dies ſeptima, quando eorum plures antea non raro, propter morborum vehementiam, habeant judicium, uti ex Gal. phreniticis acutiſſima, qua Hipp. *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *c) tit.* 57. quendam quarto die fuiſſe exſtinctum, meminit; ſynochi itidem, & phrenitici & peripneumonici, præ inflammationis magnitudine, ſæpius quarto die vel quinto judicantur. Eodem modo fit de ſimpliciter acutis, quod hi aliquando ſeptimo, aut nono, aut undecimo, habent judicationem. Hoc plerumque obſervatur in malis criſibus, quæ natura, propter vehementiam morbi, aut propter multitudinem, aut praviſſimam qualitatem humorum, vehementer irritata, ante tempus excernente fiunt, atque hoc pacto poſſumus in morbis criſes, quando ſint futuræ, prænoſcere. A magnitu-

a) Pag. 38. lin. 12. *b)* Aphor. Sect. 2. 23. *c)* Ægr. 4. p. 1100.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 446 sur 615

©BIU Santé

Ex Morborum magnitudine.

tudine quoque morborum, neceſſe erit, medium intelligere, ex virium una habita cognitione, quo tempore fieri debeat criſis. Siquidem, ut docet Galen *in* 1. *Epid.* neceſſarium eſt, ob morborum magnitudinem ac caſuum vehementiam, vel cito vires proſterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, ſi modo, quos invaſerint, humores exſuperent, bonam ſequi judicationem, ſin autem exſuperentur, malum. Utrumque vero intra quaternarium fieri ſolet. Quo ubi in morbo aliquo vehementiam quarta die cognoverimus, non ultra ſeptimum judicium, vel mors, producetur. De qua re Gal. *in* 1. *Epid.* dixit: *Quare fac memineris, ubi quartus, perinde ut tertius, gravia habeat ſymptomata, & ſigna, in morbo acuto, brevi exſpectandum judicium eſſe, ſi paribus diebus potius invadebat, in paribus, ſi vero imparibus, in his, atque judicium illis, & mors in morbis exitialibus.* De *Philiſco* a), qui obiit ſexta die, ait, *quarta die omnia fuiſſe exacerbata*, ipſumque maximo morbo conflictari, cum exitialibus urinis nigris, quo naturam exſtinctam iri neceſſario cognoſcebatur, atque id non ultra quaternarium protrahi poſſe, vires debiles ſignificabunt. Ex morborum quoque motu celeri, aut tardo, accuratius & diſtincte magis criſium futurarum tempus poterit cognoſci: namque ubi morbum judicabimus ſolutum iri ſeptima die, ſi præter vehementiam ejus etiam celeritas obſervetur, poterit vel etiam quarto aut quinto reſolvi; veluti motus tarditas, ad nonum aut undecimum usque retardaturum judicaret. A temporibus vero morborum, atque a coctione & cruditate longe clarius & diſtinctius prænoſcent Medici criſium futurarum tempus, quando omnes bonæ criſes aut in ſtatu fiant, aut in augmento; intelligimus vero ſtatum atque augmentum, non inquam morbi, ſed ipſius quidem naturæ coquentis & alterantis morbum: exitiales vero aut in principio, aut in augmento, ut Galen. *in libr.* 3. *de Criſibus cap.* 10. tradidit. Quare, morbo ſalutari, criſin perfectam non niſi in vigore morbi exſpectabimus, imperfectam in augmento. Ex quibus ſigna temporum exacte interſtinguan-

Ex horum motu celeri aut tardo.

Ab horum temporibus.

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 1. p. 966.

guantur, quemadmodum alias ex Galeno *in primo de Crisibus* docuimus. Quare si perfecta crisis erit futura, necesse erit, augmentum morbi prius absolvi, cujus sane tempus nobis innotescet principii augmentique notitia; namque si longum fuerit morbi principium, itidem & augmentum, & vigor proportioni respondebit: imperfecta vero transacto principio. Principium autem esse illud tempus, in quo morbus omnino crudus est, nullumque vel etiam signum concoctionis illuxerit, quod cum cœperit, augmentum esse, & durare, quoad perfecte concoquatur morbus, Galen. *in primo de Crisibus, cap.* 8. *& in primo, de totius morb. temp. cap.* 3. scriptum reliquit. In exitialibus vero crisibus, diximus, vel principium vel augmentum esse attendendum: in vehementissimo morbo, cum prælanguidis viribus, crisis non superabit principium, neque primum quaternarium; cum robustis vero augmentum attingit. Quare in robustis crisis fiet in augmento: natura enim non succumbet morbo, non aliquo pacto ab ipsa alterato.

Ceterum hæc erit servanda regula, ut distinctius diem, vel etiam in qua crisis fiet, prænoscere queamus. Quippe a conspectis signis vel salutaribus, vel exitialibus, futuro primo quaternario judicium fore exspectandum. Tanto enim temporis spatio in salutaribus morbis utens natura solet morbum alterare, quoad excernere critice possit; atque toto ipso itidem tempore morbus solet naturam robustam ad pugnam irritare, aut debilem extinguere, ex quo merito Hippoc. *in* 3. *Prognost. a) text.* 2. dixit: *Simplicissimæ enim febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die aut citius definunt. b) text.* 4. *Teterrimæ vero, ac signis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt*: atque *primum impetum hunc in modum finiri, c) text.* 4. Ubi vero natura maximum habuerit irritamentum, maximo morbo in principio succumbet. Galen. vero *in lib.* 1. *de Diebus decret. cap.* 12. vel etiam horam nos posse cognoscere, eamque ex accessionis temporum accurata observatione, scripsit. Namque si statim morbo invadente, id est, in principio accessionis, æger

a) Pag. 43. lin. 54. b) Pag. 44. lin. 1. c) Ibid. lin. 2.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 448 sur 615

©BIU Santé

vehementer refrigeretur, exempli gratia, ut vix ad calorem reduci queat, calorque diutiſſime abſit, pulſus ſit exiguus aut nullus, aut malus appareat, motus pigritia, vel ſomnus veternoſus, aut aliud quippiam obſervetur; vel ſi principium acceſſionis fuerit moderatum, & in ſtatu poſtea deliret, vel cum impetu exiliat, vel reſolvatur, vel comatoſus, aut multum inquietus, aut magnitudinem febris non toleret, ſed vehementer inardeſcat, vertiginoſus, aut capite doleat, cordisque morſus; aut ſi moderate in principio & in ſtatu ſe habuerit, neceſſe erit ipſum mori in declinatione, quæ cognoſcetur, ſi aderit animi deliquium, ſudores inæquales, frigidi, vel circa caput ſolum, vel cervicem, vel pectus, pulſus obſcurus exiguus, & his ſimilia, proculdubio mors ac judicium erit in ea hora, qua fiet acceſſionis declinatio. Ex coctione etiam & cruditate tempus criſium poterimus conjicere, atque ex ſignis indicatoriis; ſiquidem in ſalutari morbo nunquam fiet criſis, niſi ſigna, in aliquo dierum decretoriorum, coctionis apparuerint, quæ plerumque ita conſpecta in proximo decretorio die judicium oſtenderunt: in morbis quidem ſalutaribus, magnis, inceptam coctionem tempore unius quaternarii ſolet natura abſolvere. Quodſi in die indicante ſignum coctionis conſpectum fuerit, in proximo decretorio erit criſis. Quod Hippocr. *in lib.* 4. *Aphoriſm.* 71. ita docuit. *Quibus in febribus die ſeptimo judicium fit, iis nubeculam obtinet urina quarto die rubram, & alia ſecundum rationem.* Quod præceptum Gal. ſecutus *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 4. ait: *Cum igitur primo die ſignum aliquod coctionis manifeſtum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc procul dubio ſciemus, quod in primo quaternario morbi ſolutionem ſubſequi ſit neceſſarium.* Ex quo colligimus, ubi manifeſtum apparuerit coctionis ſignum in aliquo dierum decretoriorum, in altero proximo ſuccedet judicium, quod per quaternionem natura reliquum humoris cruditatis abſolvat, quodque non minori tempore facere poteſt: proinde ſi, ut ait Galen. *in eodem lib.* ægrotus neque ſecundo die manifeſtum coctionis ſignum habuerit, neque tamen pernicioſum ſignum adfuerit, ſed omnia

Ex coctione & cruditate & ſignis indicatoriis,

ſint

ſint abſque periculo, ſervabitur ſane, ſed non in primo quaternario integre, at in ſecundo, quippe primo ſecundi quaternarii die critico, qui erit vel ſextus vel ſeptimus. Eodem modò, ſi ſeptimo appareat manifeſtum ſignum coctionis, ad undecimum magis, quam ad decimum quartum, fiet criſis. Quod judicium perpetuo fiet, ſiquidem morbus ſit ſalubris, & neque ejus acumen, neque magnitudo feſtinet, atque error aliquis circa ægrotum admittatur, ſtatus tempus criſis exſpectabit, id eſt perfectam coctionem. Si vero propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod aliud natura irritetur, ante ſtatum, atque inordinato tempore fiet. Ceterum æque tamen verum erit, ſi in uno dierum decretoriorum, præſertim indicium, vel ſalutare ſignum vel exitiale apparuerit, poſt quaternarium in alterò die decretorio judicium fiet. Ceterum, ut dictum eſt, magnitudo morbi, motus celer aut tardus, errores commiſſi, ſunt maxime attendendi; cum horum cauſa ſæpius criſis indicio non reſpondeat. Quorum exempla plura poſuit Galen. *in libro nuper citato.* Atque hæc erant in hoc libro ſcribenda.

FINIS LIBRI SEXTI.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 450 sur 615

©BIU Santé

PROSPERI ALPINI
LIBER SEPTIMUS,

CAP. I.

De particularibus humorum excretionibus ad prædictionem.

Hactenus in præcedenti libro Dierum Decretoriorum, atque Criſium cognoſcendarum rationem tradidimus, ad illuſtrandam hanc prædicendi methodum, a naturalis facultatis ſtatus obſervatione depromendam. Cum ex omnibus, ut dictum eſt, naturalis hujus potentiæ (circa quam nunc cognoſcendam verſamur) quatuor functionibus, concoctoria atque excretoria præcipuam ac maximam ad prædicendum viam aperiat; merito, ad harum præſertim notitiam, criſium, & dierum criticorum cognitionem præmiſimus, atque nunc omnium Excrementorum particulares Excretiones, & Abſceſſus accurate conſiderabimus. Tum quod ex ipſis rurſum, concoctio, cruditas, ac malignitas morborum nobis innoteſcat, tum etiam, quod ab ipſorum excretionis modo, natura quando bene ac ſalubriter humores moveat, & transmittat, atque excernat, & quando male infauſteque id agat, cognoſcimus. Quare primo, ut quo ad vires hanc noſtram prædicendi rationem illuſtremus, de præſagio a Sanguinis Excretione agemus, & poſtea, a Sudoribus, Vomitionibus, Dejectionibus alvi, Urinis, Sputis, atque Abſceſſibus.

CAP. II.

De prædictione a ſalubri ſanguinis excretione.

Quod in morbis acutis vehementibusve ſæpiſſime obſervatum ſit, repente aut ex naribus, aut ex hæmorrhidibus,

BIU Santé

dibus, aut ex alvo, aut ex utero in mulieribus erumpente copioſo ſanguine, ægrotos ſanitati fuiſſe reſtitutos; ideo naturam in hoc Medici cœperunt imitari, ſanguinem copioſius in morbis mittentes. Qua ratione Hipp. perſuaſus hujusmodi remedium in omnibus acutis vehementibusque, ſive magnis, febribus, aut viſcerum inflammationibus, *in lib. 4. de vict. rat. in acut. a) text.* 19. (de quibus ibi agit) hiſce verbis maxime commendavit: *In acutis morbis ſanguinem detrahes, ſi vehemens morbus videatur, floruerit que ægrotantis ætas, & virium adfuerit robur.* Hocque remedii genus Medici nedum naturæ imitatione invenerunt, ſed quibusdam etiam animalium exemplis perdocti, præſertimque *hyppopotami*, equi marini, ut Plinius eſt Auctor, qui ingluvie obeſus crus in arundinis ſtipitem acutiſſimum adigens, venam quandam vulnerando, copioſius ſanguinem effundit, atque ita fuerit ipſius corporis plethoram tollere ſolitus. Non diſſimili quoque argumento cœperunt Medici humores, aut per alvum purgatoriis medicamentis, aut vomitoriis per vomitum, aut ſudoriferis per copioſos ſudores, aut diureticis copioſiorem urinam moventes per veſicam purgare.

Quare cum natura ſæpius excernendo copioſum ſanguinem ſoleat multos morbos reſolvere; proinde inprimis de his ſanguinis ſpontaneis ſeu ſpontefactis evacuationibus, ſeu excretionibus, agendum duximus: quoniam non eæ omnes bonæ ſunt, minimeque ægrotos liberant a morbis, veluti etiam non omnes aliæ excretiones, aut per alvum, aut per vomitum, aut per ſudorem, aut per urinam; neque omnes abſceſſus liberant a morbis, ſed quidam tantum, qui merito a nobis primum cognoſcendi erunt, ac ab aliis non ſalutaribus diſtinguendi. Nunc itaque nos de iis ſanguinis excretionibus agimus, quæ bonæ exſiſtunt, ſalutemque perpetuo ægrotis futuram pollicentur, & poſtea de malis, quæ plerumque exitium præmonſtrant.

Sanguinis excretio per nares.

Inter vero excretiones ſanguinis, ea præcipua eſſe ad prædictionem videtur, quæ in febribus continuis acutis & vehemen-

a) Pag. 396. lin. 33.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 452 sur 615

©BIU Santé

mentibus e naribus ſæpius erumpit, quam Græci *hæmorrhagiam* appellant, noſtri eruptionem ſanguinis e naribus: atque hæc in morbis fit, ubi ſanguis multus per nares effluit, & evacuatur. Galen. enim *in* 3. *libro Prorrheticorum com.* 75. ait: ſuccos ad caput recurrentes, calidos quidem & tenues, deſipientias & ſanguinis eruptiones facere: at *in* 1. *Epidem. com* 1. *text.* 9. ſanguinem ipſum ſurſum, incitatum calore, efferri in caput, a quo neceſſe eſt inflari, ac reſerari venas, ac etiam rumpi ob ſpiritus copiam: atque *in eodem libro* ſcripſit, ſanguinis e naribus eruptiones in ardentibus & febribus ob dominantem fieri flavam bilem, quæ ſanguini permiſta, poſtquam ſanguinem deuſſerit, cum eo multum ad caput calorem ſubvehens, venis narium diſruptis, ſanguinis efficit eruptiones.

Ex quibus conſtat non niſi ex calidiori ſanguine, vel bile ei admiſta, fieri, atque non niſi in corporibus calidioris temperamenti, atque in calidioribus morbis, atque acutis fieri, cujusmodi ſunt febres ſynochæ atque continuæ ardentes, quod Galen. *in eodem. lib. com.* 2. *text.* 66, affirmavit, dicens, eruptiones ſanguinis in ardentibus febribus, ob caloris copiam, humoribus ad caput ſublatis, fieri. Hinc Hippoc. *in* 6. *Epidem. com.* 3. *a) text.* 21. ait: *ſanguinis de naribus profuſio, aut iis, qui ſubvirides; nigrique ſunt, aut iis, qui rubri & virides, aut ſubviridibus*; quod propter calidiores humores ſint his eruptionibus obnoxii: propter quam etiam cauſam Hipp. poſtea *b) text.* 25. dixit: *Cum venere uti incipiunt, aut hircire, ſanguinis profluvio laborare*; quippe pueros, cum propter multum, tum calidiorem ſanguinem, quo exſuperant. Ab hisque cauſis ægroti ſolent in hæmorrhagiam incidere, iique præſertim, qui ob calidius temperamentum plurimo ſanguine, & calidiori abundant, & non niſi in morbis, ab iisdem humoribus effectis, quales ſunt, ex Galeno, febres omnes continuæ, ac vel etiam ex intermittentibus tertianæ, at nunquam quartanæ. Addimus omnes internas inflammationes præcordiorum, præſertimque hepatis & lienis, diaphragmatis, ac ſtomachi, & aliquando pleuritides, phrenitides, rariſſime aut nunquam lethargos, ac vel

a) Text. 17. p. 1175. *b*) Text. 18.

vel etiam peripneumonias. In his itaque morbis hujusmodi hæmorrhagiæ, seu sanguinis eruptiones erunt attendendæ. Sed his præmissis ad prognosin declinemus. Itaque hæmorrhagiæ & aliæ omnes, quæ per alias partes fiunt, excretiones sanguinis; (scilicet per uterum in mulieribus, in viris per hæmorrhoidas, & aliquando per stomachum, quæ tamen raro bonæ videntur, Hipp. *in lib.* 7. *Aphor.* 27. ita scribente: *Quicunque evomunt sanguinem, si sine febre quidem, salutare, si vero cum febre, malum*; nihilominus sunt aliqui sanguinis etiam vomitu excretione a multis morbis judicati: in duas differentias distinguuntur, quippe in *bonas*, *criticas* & nostris judiciales vocatas, quæ duplicis quoque sunt differentiæ, nimirum sunt quædam perfectæ, quod perfecte judicent morbos, & quædam imperfectæ, quod imperfecte judicent; & in *malas*, *symptomaticas* dictas, quidam addunt medias, quæ medium locum habere videntur, inter criticas & symptomaticas: quas contineri sub criticis imperfectis alias demonstravimus. Nunc de criticis; cum hæ perpetuo salutem præmonstrent, perfectæ subito, & imperfectæ temporis spatio. Criticæ itaque eruptiones sanguinis & optimæ, quæ salutem certam ægrotis præmonstant, hisce notis nobis innotescent. Primo quod nunquam crudo morbo appareant, sed perpetuo cum signis coctionis; atque ob id perfectæ in statu morbi, imperfectæque in augmento, ubi quædam manifesta non omniaque coctionis signa illuxerint. Itaque necessario ad salutarem hæmorrhagiam, & ad quamcunque aliam bonam sanguinis excretionem, debent primum signa coctionis animadverti, quibus una si sanguis excernatur, utile erit, teste Galeno *in lib.* 3. *de Crisibus cap.* 7. de qua Hippoc. *in quarto*, *de vict. rat. in acutis*, *a*) *text.* 10. habet. *Et si ex naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, atque si sudores supervenerint judicatorii, legitimi, cum urinis albis, crassis, & levibus subsidentiis.* Sed aliquis forte objiciet *Metonem b*) nobis, & illum *c*), qui *in Dealcis horto* decumbebat, alios, qui, cum excrementorum cruditate, sanguinis fluxu fuere

Sanguinis criticæ eruptiones quomodo innotescunt.

Cum signis coctionis.

a) Pag. 396. lin. 21 b) Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. p. 983.
c) Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066.

©BIU Santé

re judicati, & quidem critice. In *Metone* urinæ fuere nigræ, & cum nigris ſedimentis; & in altero, tenues, cum craſſioribus ſedimentis, nedum crudiſſimum morbum, ſed neque parum malignum declarabant. De hac re alias egimus, & diximus tantum poſſe copioſam ſanguinis eruptionem ad judicandos morbos, ut vel etiam in principio, nullis ſignis coctionis conſpectis, apparens, ſæpius liberet ægrotos. Quod Galen. de *Metone* expreſſit, dicens: *Sane enim a ſola victur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Excretio itaque ſanguinis, tametſi optima ſit, ac certiſſime ſalutem nunciet, quæ morbo jam concocto apparet, quæque etiam ob id in ſtatu apparet, etiam cum ſignis cruditatis in principio morbi, non eſt ſpernenda. Quod etiam in *muliere moroſa a)* viſum eſt, quæ, cum urinis nigris, menſium profluvio fuit ſanata, etſi Galen. dixerit, earum urinarum nigrum colorem nihil attuliſſe periculi, quod a retentis menſibus, qui fuerant melancholici, eo modo colorarentur urinæ, quod ſi verum etiam de *Metone*, qui, iiſdem nigris exſiſtentibus, eruptione ſanguinis fuit judicatus. Quam rem Hippocr. nobis expreſſiſſe viſus eſt in 1. *Epid. Comm.* 2. *b) text.* 56. quum ibi ſcripſerit. *Ictericis factis in febribus, ſexta die, eruptionem ſanguinis profuiſſe;* eo die vero viſam ictericiam malam docet Hippocr. *in* 4. *Aphoriſm.* 62. qualis fuit in *Hermocrate c)* & *in text* 67. *d)* dixit: *cum urinæ tenues eſſent in Antipbonte Critobuli filio, erupiſſe ſanguinem & poſtea ſanatum fuiſſe.* Quod vero ſanguinis excretiones hanc habuerint prærogativam, ut ita dixerim, quod etiam in crudo morbo ſalutem præmonſtrare ſoleant; cum ceteræ aliæ per vomitum, vel ſudorem, vel purgationem alvi, tunc temporis apparentes, ſymptomaticæ ſint: hoc propterea fieri crediderim, quod ſanguis per venas apertas poſſit commode quocunque tempore vacuari, nullaque egeat ſanguis præparatione, qua egent cæteri humores, ſi debeant per alvum ſubduci, vel per vomitum, quæ in his tam facile non fit, propter ipſorum craſſitiem, aut lentorem, aut ve-

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 11. pag. 1108. *b*) Pag. 951. lit. F. *c*) Lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1062. *d*) Lib. 1. Epid. S. 2. p. 953. lit. A. B.

venarum angustiam & obstructionem; atque hanc esse causam colligimus, propter quam Medici in principiis morborum non debeant uti purgantibus medicamentis, ut Hippocr. scripserit *in Aphorism. a) Concocta medicari oportere, neque cruda, nisi materia turgeat.* In evacuatione vero, quæ per venas apertas fit, nullam merito exspectamus concoctionem; & hinc Medici, secta vena in morbis acutis, in principio, mittunt sanguinem; hinc & spontaneæ sanguinis vacuationes bonæ erunt. Addatis, sanguinis eruptiones copiosas nedum utiles fieri, propterea quod sanguis malus una excernatur, sed etiam quoniam ejusdem sanguinis vocatio universum corpus refrigerat, caloremque transpirabilem, & corpus difflabile facit. Quare hac ratione excretiones sanguinis optimæ erunt, quæ in statu apparent, plane cocto existente morbo; sed neque eæ, quæ cum cruditatis signis fiunt; erunt plane abhorrendæ & timendæ. Et præsertim, quæ copiose & large fluunt, quæ erit secunda conditio, optimam sanguinis eruptionem indicans. De quibus Hippocr. *in libro secundo Epidemior. b)* ita habet: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere.* De quibus Galen. de *Metone* locutus ait: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Rursum Hippocr. *in primo libr. Epidemiorum Comm. 2. c) text 63.* dixit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant. Quibus rite & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, quemquam mortuum. Nam* Philiscus *quidem* Epamenon, & Silenus, *quibus parum quarta die & quinta e naribus stillavit, mortem obierunt.* Et postea *d). Erant qui sexta die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio: ut* Heraclides, *qui apud Aristocydem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgatus.* Et *e) sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescen-*

Largæ sanguinis eruptiones quando bonæ.

a) Sect. 1. Aphor. 22. b) Sect. 1. p. 1005. sub. lit. A. c) Pag. 951. lit. E.
d) Ibidem sub. lit. F. e) Ibid. sub. lit. G.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 456 sur 615

©BIU Santé

scentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit. Et de mulieribus etiam sanguinis excretione judicatis, ita: a) *Plurimis itaque menses in febribus apparuerunt. Quibusdam e naribus sanguis erupit, & multis virginibus id tum primum accidit. Nonnullis simul & sanguis e naribus, & menses apparuerunt, quod in Detharsis filia virgine tum primum animadversum est, largeque ex naribus sanguis profluxit.* Ex quibus sanguinis largas excretiones optimas esse, morbosque judicare demonstratur. De qua Hippocr. *in secundo Epidemior. sect. prima* b) *text.* 16. ita habet: *Fluxus sanguinis largi ex naribus solvunt multa, ut Heragoræ.* Quomodo *in libro quarto Epidemiorum* c) *mulierem*, cui sanguis ex naribus quinta sextaque fluxit, die septima fuisse judicatam, meminit. Atque hæc erit una ex præcipuis notis optimarum excretionum, ut, inquam, large erumpant. Attamen videndum erit, ne sæpius, larga ipsarum copia, eæ nos decipiant, putantes optimas criticasque esse excretiones, cum malæ potius sint. Nam sæpius largis sanguinis eruptionibus plures exstincti sunt. Etenim consueviſse in morbis vehementibus, morbo adhuc exsistente crudo, immoderatas inanitiones fieri, Galen. *in libr. de præsag. ad Posthumum* memoriæ prodidit; propterea sæpius cogi medicos, eruptionem cohibere, uti Galen. fecit in *juvene Romano*, in quo sanguis ad pondus librarum quatuor cum dimidia fluebat e naribus.

Sanguinis largæ excretiones bonæ, quomodo a malis distinguantur.

De quibus immoderatis eruptionibus in sequenti capite nos, DEO volente, accuratius. Nunc necessario tradenda sunt signa, ex quibus largas bonas excretiones a malis distinguamus; quæ hæc erunt: præter alia bonis omnibus communia, ægrotantium facilis tolerantia, & ipsos robustiores reddi, leviores, quod si maculosi fuerint, ut non amplius sitiant, & febris tollatur, symptomataque tollantur, aut diminuantur, pulsusque meliores, vehementiores, æqualiores, & ordinatiores evadant. Memini proximo anno elapso, in quo me a febre quartana sanguinis copiosa excretio, in qua ad minus sex libræ sanguinis profluxerunt, critice liberavit, inter alia signa post

a) Lib. I, Epid. Sect. 2. p. 953. sub lit. B. b) P. 1005. lit. A. c) P. 1131. text. 27.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 457 sur 615

BIU Santé

poſt illam copioſam excretionem, omnibus fere immoderatam viſam, obſervata, me nihil prorſus ſitiiſſe, cum antea perpetuo, vehementerque, ſitirem, nullumque languorem virium ſenſiſſe, levioremque ac viribus firmiorem evaſiſſe, quæ, contra opinionem fere omnium Medicorum, mihi ſpem certam ſalutis videbantur polliceri, ſperavique exinde, eam ſanguinis copiam fore criticam, neque ullo pacto timendam, etſi majori ex parte, tuſſi repente oborta, ſanguis profluxerit. Quare iis notis copioſam criticam ſanguinis eruptionem diſtingui a ſymptomatica mala ſciemus.

Bonæ ſi diebus criticis pareant.

Tertia conditio criticarum ſalubriumque ſanguinis eruptionum eſt, quod diebus criticis appareant. Hiſce enim diebus, a nobis alias dictum eſt, conſpectas excretiones, vel bonas vel malas, firmius judicium habere, & ad ſalutem, & ad mortem præſagiendum. Ex quo merito Auctor *Coac. præſagiorum in lib. 4. text. 45. & in 5. lib. Coac. præſag. text. 2.* ait: *a) Acuti morbi judicantur ſanguine fluente e naribus, & ſudore multo.* Et *b) die ſeptimo, nono, & decimo quarto, ſanguinem e naribus ut plurimum febres reſolvere.* Quarta, ut in aliquo dierum judicatoriorum excretio fuerit præindicata. Solet enim natura in die indice modicum aliquando ſanguinem excernere, quod eſt indicium in altero die decretorio hæmorrhagiæ copioſioris futuræ. In *Metone c)* quarto die bis de nare dextra paulatim fluxit, & altera die affatim multus profluxit, quo fuit judicatus.

Si morbi ideæ & naturæ ægrotantis conveniant.

Addamus quintam, quod excretio cum ideæ, naturæque morbi, tum ægrotantis, victus anteacti, temporum, præſentis conſtitutionis anni temporum, atque cœli naturæ reſpondeat. Dictum alias a nobis eſt, quod ſanguinis excretiones ſint aptiſſimæ vacuationes in omnibus morbis acutis, cum febribus, omniumque maxime in ſynochis, atque ardentibus, in inflammationibus hepatis, lienis, diaphragmatis, non raro in pleuriticis ac in phreniticis. Quare in hiſce morbis probe & utiliter ſpectantur ſanguinis excretiones, veluti in aliis affectibus ita non utiliter, quæ itidem hac ratione uti-

a) Text. 150. b) Text. 152. c) Lib. 1. Epid. Ægr. 7. p. 983.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 458 sur 615

©BIU Santé

utiles erunt in corporibus omnibus, quæ plurimo sanguine eoque calidiori exsuperant; & propterea, si præcesserit victus bilioſorum ciborum, plurimaque calidioris sanguinis signa, aut æstus sit, vel calida constitutio, vel in cœlo calidiori & alia adsint, & quæ generationem bilioſioris sanguinis adjuvent, optimum erit, erumpere sanguinem in prænarratis morbis. At quinimo in ipsis sanguinem non erumpere, non leve esse malum, Hippocrates, *in primo Epidemiorum, Comm. 2. a) text.* 17. ita docet. *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis, & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.*

Si locis affectus congruant.

Sexto oportet has optimas excretiones locis affectis congruere, ita, ut aut e directo, ut divertant, probeque a parte affecta vacuent, aut ex oppoſito, ut revellant. De his Hippocrat. *in Aphorismis b) Insanientibus si varices, vel hæmorrhoides supervenerint, insaniæ solutio.* Et in libro quarto *c)*: *Inferne vero niger si dejiciatur, bonum*: Et Galenus in comment. *Revera enim jam factæ melancholiæ maximum est remedium sanguinis ex his venis, quæ hæmorrhoides appellantur, profluvium.* Et in libro quinto. *d) Mulieres sanguinem emoventes, si menstrua eruperint, morbi fit solutio.* Hinc Medicis usus est familiaris ad insanientes, sanguinis vacuationes, per hirudines, appositas venis hæmorrhoidibus appellatis. Quod in illis, qui eas venas amplas habent, omniumque maxime, si per ipsas alias fluxerit sanguis, est utilissimum; si modo plurem neque paucum sanguinem, ut plerique Medicorum faciunt, quibus raro hujusmodi vacuatio propter hanc causam utilis succedit, evacuent.

Ut vero humores divertant, atque simul evacuent a parte affecta, optima erit excretio, cum natura tum arte facta, e directo lateris affecti; quam Galen. *in libro de curat. per sang. missionem*, vacuationem maxime commendat, & *katixin* vocat, id est, directe factam, ut hepate læso sanguis si e dextra, & liene, ex sinistra effluat. De qua Hippocrates, *in libro secundo Epidemiorum, Comm. 3. e) text. 13. secundum rectum, & laterum*

a) Pag. 951. sub lit. G. b) Lib. 6. Aph. 21. c) Aph. 25. d) Aph. 32
e) Pag 1027. lit. D.

©BIU Santé

rum tenſio doloroſa, & tenſiones hypochondriorum, & lienis elevationes, ex naribus fluxiones: & in libro quarto *Epidemiorum. a) Horridi, anxii, cibum averſantes, bilioſi, ſanguinem fundentes, ſplenici doloroſo modo ex ſiniſtra parte plurimi.* Hinc eruditiores Medici in pleuriticis ſanguinem ex eodem latere mittunt, minimeque ex oppoſito.

Septimo optima hæmorrhagia vel ſanguinis excretio erit, a qua morbus aut omnino tollitur, aut ſaltem diminuitur, ægrotique allevantur, tolluntur, aut minuuntur itidem ſymptomata; cujusmodi excretio viſa eſt, quam Hipp. cum in *Heropytho*, tum in *Lariſſæ Virgine* obſervavit. De *Heropytho b)* ita habet: *Quadrageſimo multum ex naribus ſanguinis erupit, menteque conſtitit, magis ſurdus quidem, ſed non perinde fuit, febres fuerunt remiſſæ.* Et de *Lariſſæ virgine. c) Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, at mox ſudavit toto corpore multum & calidum ſine febre, eſt judicata.* Propterea optima erit, aut quæ totum morbum & ſymptomata ſolvit, vel diminuit. Galen. ſcribit 2. *lib. de motu muſculorum cap.* 6. ſe vidiſſe hominem una cum febre, tredecim dies delirium, per nares plurimo ſanguine vacuato, ſtatim convaluiſſe, ad mentemque ſubito rediiſſe. Hippoc. optimam eſſe, quæ ſurditatem ſolvit, *in Aphoriſmis d)* docet, & Auctor *Prorrheticorum e)* ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica ſolvunt. Ceterum & tempore iſta ſolvuntur.* His addo ægrotantes, qui plurimum ante ſitiebant, ſiti liberari, quod ad criticam ſanguinis excretionem maximum eſt; quoniam optimus ſanguis multis, non critice erumpens, nimirum ſiccando, ſitim inferre ſolet: contra criticus refrigerando febrilemque calorem compeſcendo, & diffflando corpus, ſitim tollere, ac forte etiam, quod viſcera humectentur ea ratione, quod a calore amplius non hauriatur humor. Hipp. *in libro quarto Aphor* 27. ita habet: *Quibus per febres ſanguinis quacunque ex parte copia eruperit, cum reficiuntur, alvi*

Si juvent.

a) Pag. 1129. lit. A. b) Lib 3. Epidem. Ægr 9. p. 1106. c) Ibid. Ægr. 12. pag. 1110. d) Sect. 4. Aphor. 60. e) Lib. 1. text. 152.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 460 sur 615

©BIU Santé

alvi bis humectantur. Demum ab optima ſanguinis vacuatione, ut dictum eſt, ægroti robuſtiores, faciliusque reſurgentes; & pulſus meliores evadunt. Atque hæ notæ erunt optimæ cujuſvis ſanguinis excretionis, vel per nares, vel per vomitum, vel per alvum, vel per uterum, vel per hæmorrhoides.

CAP. III.

De malis exitialibusque ſanguinis eruptionibus.

Sanguinis excretiones judicantur malæ, ex nullis ſignis coctionis apparentibus.

Contrariis notis nobis ſanguinis excretiones malæ, exitium denotantes, innoteſcent. Quæ profecto hæ erunt; quippe prima, ut hæmorrhagiæ, aliæque excretiones ſanguinis, nullis conſpectis ſignis coctionis; (etſi nuper fuerit demonſtratum, largas eruptiones ſanguinis optimas, aliquando etiam, crudo morbo exiſtente, bonas eſſe:) attamen, ni bona illuxerint ſigna, judicium faciunt difficile: quæ excretiones, ſi una cum pernicioſis ſignis apparuerint, aut ipſas ſequantur, exitium portendent.

Ex pernicioſis ſignis aut antegreſſis, aut concomitantibus aut ſubſecutis.

Ante itaque eruptionem ſanguinis præceſſiſſe, aut pernicioſa in excrementis ſigna, uti nigredinem in urinis, cum ſedimento nigro, turbidas easdem urinas, ſubjugales, non clareſcentes, vel tenues aquoſas; vel vomitus fœtidos, virulentos, verſicolores, nigros; aut nigrasque itidem dejectiones, ac colliquationes, peſſimum eſt; aut pernicioſa aliqua ſymptomata, de quibus nos ſuperioribus libris ſatis accurate egimus, aut antegreſſa ſint, vel ex iis aliquod pravum una cum hac eruptione apparuerit, aut hanc ipſam conſequatur, exitium præmonſtrabunt. De his *in libro* 3. *Prorrhet. a) text.* 35. legitur. *Si ex naribus ſanguis erumpat, cum ſudores vel fuerint vel pervenerint, perfrictionem quidem ferunt, ſed indicat malum eſſe morbum:* ac cum perfrictio tum in extremis fiat, tum per totum corpus, *gravior, difficiliorque, quæ per totum corpus eſt.* Et *b) poſt ſanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ: pravæ autem prærubra, & ſi quarto die talis eruptio fiat.* Et Galen. *in*

a) Lib. 1. text. 126. *b*) Ibid. text. 127.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 461 sur 615

in Comment. ſequentis textus dixit, omnes ſanguinis eruptiones cum deſudatione malignas eſſe. Et *a) poſt modicam ſanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis, ſurditas, malum eſt; ſanguinis dejectio in his pernicioſa, ſurditatem vero ſolvit.* Nos tamen vidimus in homine robuſtiſſimo Bononienſi, febre acuta maligna vexato, perpetuo a primo die ad quartum decimum uſque, qua die fuit ſanatus, hæmorrhagiam continuam, in qua ad minus ſingulis diebus ſanguis ad libram exibat, quæ hæmorrhagia cum usque ad ſeptimum perſeveraſſet, nosque ab ea timuiſſemus, ad cohibendam quibusdam medicamentis uſi, non amplius e naribus fluxit, ſed cœpit per alvum eodem modo profluere, una cum copioſa diarrhœa biliosa, quam itidem a primo die usque ad decimum quartum copioſam, & fortem aſſiduam habuit, quæ excretiones usque ad decimum quartum, quo die perfecte fuit judicatus, ut dixi, eodem modo perſeverarunt. Atque hic non niſi ob maximas vires fuit ſervatus. Et rurſus Auctor *Prorrheticorum b) in 2. lib. text.* 6. dixit: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in ſpiras circumducta, ad neceſſitatem dimiſerit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. in commento ait, hoc modo, qui ſunt ſiccati atque arefacti a calore febrili, vacuationes ferre non poſſe: & *in 2. libr. Coac. præſag. c) ſect. 2. text. 1. Profluvium ſanguinis e naribus, & paucus ſudor cum refrigeratione, malum:* & *in d) 4. libr. Quæ diebus criticis perfrictiones fiunt vehementes a ſanguinis profluvio, peſſimæ.* Ex his itaque apparet eruptiones ſanguinis, cum malis ſignis, malas eſſe ac pernicioſas. De quibus Hippoc. *in libr. 3. Epidem. e)* ait: *Nec non decretorii aliud in ita habentibus ullum apparebat, neque ſanguis rite perfluxit, neque alius conſuetus abſceſſus fiebat decretorius.* Quare ſanguinis eruptiones cum malis ſignis ſunt pernitioſæ. Non minus, quæ neque morbi ideæ, naturæ ægrotantis, cæli conſtitutionis, temporis anni, ætatis, victus anteacti, temperamento, reſpondeant. In frigidis enim morbis, ac pituitoſis, nunquam eruptio ſanguinis bona erit, ſed perpetuo mala. Tertio, quæ neque locis affectis

Si neque morbi ideæ neque naturæ ægrotantis reſpondeant.

a) Lib. 1. Prorrhet. text. 129. *b*) Lib. 1. text. 41. *c*) Text. 40 & 342. *d*) Text 326. *e*) Pag. 1085. lit. F.

©BIU Santé

Neque locis affectis congruant,

ctis congruit hæmorrhagia mala erit, quam rem expressit auctor *Prorrheticorum a*), dicens: *sanguinis ad latus diversum eruptiones malæ, ut, si cum lien magnus fuerit e dextra nare fluat, atque res in hypochondriis ita habet.* Qua ratione damnatur etiam sanguis, per vomitum excretus, in febribus ab Hippocrate *in Aphorismis*, sed præsertim nigri sanguinis, omniumque maxime in extenuatis corporibus, de qua re *in libr. 4. Aphorism. 23.* ita habet: *Quibuscunque ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger, desuper exierit, postridie moriuntur.*

A quibus ægri nihil juvantur.

Quarto mala est sanguinis excretio, a qua ægri nihil juvantur, aut alterantur; pessimaque, qua in deterius mutantur. Quod sit talis excretio unum ex judicatoriis non judicantibus, lethalis judicii. Ait enim Gal. in 1. *prorrhet b*) judicatoriorum non judicantium alia quidem esse lethalia, & alia judicatu difficilia: quæ vero in contrarium repunt, sunt lethalia. Addatis, pulsus satis aperte demonstrare harum excretionum malignitatem, cum ipsi languidiores, inæqualiores, & longe pejores reddantur. Demum ex quantitate quoque sanguinis hanc eandem malam excretionem cognoscemus; quippe quo aut immoderatius profluat, aut minus, quam deberet, aut non totus confertim, sed per intervalla, uti fit in crisibus imperfectis. Immoderatius effluere, nunquam bonum, sæpe malum, quod calorem innatum maxime diminuat, & propterea facile natura morbo succumbit. Hinc Auctor *Prorrhet. c*) scripsit, *a multa sanguinis eruptione alvos male affici*, quod nimis refrigerentur: & postea. *d*) *In judicatoriis perfrictionibus sanguinis eruptiones vehementes, pessimæ.* Quod maxime refrigerent corpora, nimirum addendo frigus frigori. Hinc frigora non recalescentia & in debilibus rigores esse pernitiosos, Hippocrat. *e*) statuit. Ita etiam quorum corpora immoderatius, *sanguine fluente*, vacuantur, *alii in lethalem desipientiam, alii in convulsiones pernitiosas* delabuntur, ut Hipp. *in 7. Aphorismorum f*) docuit. Aliquando, quod fit in morbis non vehementibus, ita ægri refrigerantur, ut in hydropem

Ex pulsibus.

Ex sanguinis excreti quantitate,

a) Lib. 1. text. 125. b) Vide & Hipp. Lib. 2. Epidem. Sect. 1. pag. 999.
c) Lib. 1. text. 133. d) Ibid text. 134. e) Ibid. text. 65. f) Aphor. 9.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 463 sur 615

© BIU Santé

dropem veniant; plures enim obſervati ſunt ea de cauſa hydropici. Quam rem Galen. *in lib.* 2. *Aphor.* 72. hiſce verbis nos docuit, dicens. *Sanguis enim cum ſupra modum, aut ex utero muliebri, aut ex venis, quæ hæmorrhoidæ appellantur, aut ex ulcere fluxerit, tunc vel omnes, vel plurimas operationes, ii, qui ita affecti ſunt, offenſas habent. Nonnulli vero ipſorum non modo hæc patiuntur, verum etiam aqua inter cutem corripuntur.* Non minus vero paucæ, quæ ſtillatim fiunt, atque incipientes, ſtatim deſinentes, de quibus in ſequenti capite agemus, pernitiales exſiſtunt.

CAP. IV.

De ſanguinis excretionibus paucioribus, ſtatim deſinentibus, atque de ſtillis ſanguinis e naribus, quidque in morbis acutis præſagiant?

Sanguinis excretiones pauciores quænam malæ.

Sanguis e naribus, aut ex aliqua alia parte, paucus erumpens, aliquando bonus, ubi principium criſis in aliquo die judicatorio ſignificat; veluti in *Metone a)* viſum eſt, in quo quarta die modicus effluere e naribus cœpit, & quinto largiter erumpens, judicavit. Sed hoc non fiet, ubi morbus plane crudus erit, atque minus cum aliquo ſigno pernitioſo.

Hoc modo enim modicus ſanguis, ac vel etiam per intervalla erumpens, perpetuo malum portendet, exitiique ſignum erit certiſſimum, ubi ab ipſo morbus poſtea minime concoquatur, nihiloque allevatur. Aliquando optima erit excretio, ubi plane morbus crudus non erit, ceteraque ſigna fuerint ſalutaria, atque ſi poſtea, proximo decretorio die, largiter erumpat. Quæ ſi vel non in die indice apparuerit, ac non ſequatur larga poſtea die judicatorio eruptio, ſymptomaticum ſignum, malumque erit, mortaleque, ſi ſigna alia pernicioſa apparuerint, atque ſi poſtea ægroti in pejus mutentur. Rariſſime itaque, ut potuimus obſervare, contingit, ſanguinis paucam excre-

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 464 sur 615

©BIU Santé

cretionem bonam esse, plerumque pessimam, perpetuo longitudinem, & non raro exitium præmonstrantem futurum; & præsertim, ubi neque per convenientia loca exierit, nec quicquam ægros sublevaverit; veluti quibus hepar inflammatum est, si per sinistram narem, & quibus lien per dextram, & quibus uterus affectus, si per nares aut per vomitum, minimeque per uterum exeat, & qui ab ipsa febre neque symptomatibus allevantur. Sanguinis itaque pauca excretio hæc indicabit, nihilque certi ad præsagium, ni pariter alia signa considerentur; cum malis mala, cum non malis incerti judicii seu difficilis erit, cum bonis longitudinem indicabit. Cum vero paucam sanguinis excretionem conspectam nulla alia sequatur, aut si statim, cum cœperit, desistat, nihil pernitiosius erit; cum summam virium imbecillitatem, teste Galeno *in primo Prorrhet. Comm.* 1. denotet. Sed age de stillis quoque sanguinis agamus, cum eæ sæpissime in acutis febribus, maximeque in ardentibus, spectentur: nam hæ excretiones pejores sunt, teste Galeno, si statim, cum cœperint, desistant, quam quæ nullo modo apparuerunt. Ex varia itaque quantitate sanguinis fluentis variæ fiunt quoque eruptiones; una quantitas, multa, continua, confertim erumpens, quæ in perfecta crisi apparet; altera discreta, quæ cum perseverat, aliquando crisin postea futuram indicat; tertia est, cum paucæ tantum stillæ e naribus exeunt, quales a causa externa aliquando fiunt, veluti ab insolatione, quippe capite a sole calefacto, ex vino meraciore & similibus. Hæ, ubi fiant vi febris, crisin frustra tentatam indicant, idque aut morbi malignitate fieri, aut sanguinis vitio, aut cerebri infirmitate. Hujusmodi stillæ in mitioribus morbis, in quibus certa signa sunt salutaria, morbi diuturnitatem prænuntiant; in acutis vero certissimam mortem; nam indicant naturam, ut Galen. *in* 4. *de Vict. rat. in acut. text.* 67. docet, conatam esse, quod superfluum est, sive, ut *in primo* quoque *Prorrhet. Com.* 1. expressit, abundantiam, in cerebro collectam, excernere, minimeque potuisse, vel ob propriam imbecillitatem, vel sanguinis crassitiem, vel partium densitatem, vel quædam ex his, vel propter omnium con

Quid ad Præsagium faciunt.

Sanguinis stillæ quid prætagiunt.

©BIU Santé

concurſum. Quo apparet ſtillas omnes ſanguinis in acutis morbis peſſimas eſſe, pravumque & malignarum febrium ſignum, ut Galen. *in* 3. *Epidem. Comm.* 3. *text.* 35. ſcripſit: de qua ſane conſtitutione Epidemica Hipp. *a*) dixit: *Nares pauca ſtillarunt, ſignumque pernicioſum fuiſſe*; quod etiam in prima conſtitutione fuit obſervatum, de quo ſigno Hippocr. *in* 1. *Epidem. b*) ait: *At cum febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet*; & cum multa ſigna enumeraſſet pernitioſa, quæ in principio febrium ardentium fuere obſervata, addidit: *c*) *Nec erupit e naribus ſanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, ſed parum ſtillarunt.* Quare merito ſtillæ in morbis acutis omnes ſunt ex ſignis pernicioſis, de quibus Hipp. *in eodem lib. d*) ait. *Nam Philiſcus quidem, Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus ſtillavit, mortem obierunt.* Certiſſimamque mortem ſtillæ ſanguinis in morbis acutis præmonſtrabunt, omniumque maxime, ſi ſanguis craſſus, atque niger ſtillaverit, de quo Auctor *Prorrhetic. e*) *in* 4. *Prorr. text.* 54. ait: *E naribus ſtillicidium, malum: ſi nigrum & atrum, lethale.* Et Galen. *in Comm.* dixit, nigrum & merum ſanguinem, deſtillatum, non modo in caput materiam motam eſſe, ſed etiam a calore acutiſſimo, qui totam conſumpſit humiditatem, ſanguinem peraſſatum, ejusque omnem Ichorem conſumtum indicare: & ſupra dixit, cum omnes e naribus ſtillationes difficiles ſint, quoties craſſæ & nigræ deſtillationes fuerint, maxime pernitioſas reperies. Quæ etiam in aliquo dierum criticorum apparent, abſolutiſſimam perniciem oſtendunt, quod in iis diebus ſigna omnia, cum bona tum mala, magnam vim habere ad præſagium, ſuperius oſtenderimus, de qua *in Prorrheticis f*): *Stillatio e naribus his pernicioſa, tum alias, tum ſi quarto cœperit die:* & Galen. *in Comm.* ait: *Cum ſtillatio e naribus ſemper malum ſignum ſit, abſolutiſſima morbi malitia ſignificatur, ſi quarto fiat die.* Videtur ſiquidem natura collectam

In acutis morbis omnes peſſimæ ſunt.

Quando mortem in acutis morbis præmonſtrant.

a) Lib. 3. Epidem. pag. 1085. lit. D. b) Sect. 2. p. 954. inter lit. D. & E.
c) Ibidem. inter lit. F. & G. d) Sect. 2. p. 951. inter lit. E. & F.
e) An. Lib. 1, text. 79. & Coac. præſag. 57? f) Lib. 1, text. 1.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 466 sur 615

©BIU Santé

ctam in cerebro abundantiam conata esse ut expelleret, sed nequiviſſe. Perniciosiſſimæ non minus sunt cum malis quoque signis conspectæ, inevitabileque exitium significantes. De quibus *in* 3. *Prorrhet. a*) *Quæ ex naribus cum surditate, & ignavitate parva est stillatio, difficile quippiam habet.* Galen. vero hunc Auctorem reprehendit, quod dixerit stillas has difficile quippiam habere, cum omnes sint lethales. Et *in* 1. *lib. b*) *text.* 50. *Ex naribus si stillicidium sanguinis fuerit, cum sudore frigido & refrigeratione extremorum, lethale:* Pessimæ itaque cum surditate, torpore, comate, vigiliis, delirio, atque similibus signis perpetuo erunt, maximeque in phreniticis. Quæ omnino fuere visa in *Philisco c*), *Sileno d*), *Uxore Dromedai e*), & *in Pario f*), in quibus stillicidium sanguinis lethale fuit observatum. Atque hæc de prædictione ab excretionibus sanguinis in morbis acutis.

Cap. V.

De prædictione ex sudoribus, & primo quid sudor, quotuplexque sit, & de ipsius causis.

Cum non minus frequenter morbi sudoribus judicari soleant, idcirco ab ipsis etiam, quomodo ægrotantium salus ac mors prædici queat, accuratius nunc est cognoscendum. Quod ut facile & certe consequi possimus, primum, quid sudor sit, & quot sudorum existent differentiæ, explicabimus, atque de ipsorum causis, ut sudorum quoque generatio nobis innotescat, agemus. Sudare vero eos dicimus, qui humorem per meatus cutis, actu humidum, excernunt; ad differentiam perspirationum, seu vaporationum, quæ per eosdem meatus fiunt. Medici has insensibiles vacuationes vocant, quod sensibus quidem non pateant. Ex quibus sudor erit particularis evacuatio sensibilis, per poros cutis meatusve facta. Plures vero sudorum

Sudor quid.

a) Lib. 1. text. 141. *b*) Text. 126. *c*) Lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 966. *d*) Ibid. Ægr. 2. p. 969, *e*) Ibid. Ægr. 11. pag. 987. *f*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 1. pag. 1093.

© BIU Santé

dorum obſervantur differentiæ. Quæ deſumuntur ab ipſorum *ſubſtantia*, ex qua alii craſſi viſcidique exeunt, alii tenues ſine ullo lentore. Ex *figura*, quando alii, teſte Hippocr. milii formis ſpectentur, alii perinde guttæ fiant. *Colore*, cum alii flavi, alii virides; neceſſe erit ſudores eo colore ſpectari, quo humores, qui per cutim vacuantur, infecti ſunt. *Sapore*, ſiquidem omnes, teſte Galen. *in libr.* 10. *ſimpl. cap. de Sudore.* ſalſi, & ſubamari ſint, quibus quidem ſaporibus humores, qui vacuantur, referti ſunt. *Odore*, cum quidam fœtidi, quidam ſine fœtore exeunt: & *copia*, tum quidam multi, alii pauci apparent, aliiqui ſtatim, cum incœperint, deſinunt. Ex *qualitatibus* item *activis*, cum omnes, aut calidi ſint, aut frigidi, aut medii. *A tempore* etiam, in quo apparent, ſuas habent differentias, quando alii in principiis morborum, alii in ſtatu, & alii in declinatione prodeunt: & a *tempore*, quo durant, ſunt alii aſſidui ſive continui, alii interpolati. Quorum quidam apparent cum ſignis coctionis; quidam cum ſignis cruditatis; & quidam ſunt decretorii ſive judicatorii, quod judicent ægros; quidam ſymptomatici, quippe quod per modum ſymptomatum fiunt; & quidam periodici, quales in febribus tertianis & quartanis fiunt, atque hæ ſudorum differentiæ nobis ſufficiunt. Nunc de ipſorum generatione agamus, quam cum duo præſertim abſolvant, quippe materia ex qua, & efficiens: de his duobus itaque nunc agamus. Materiam ſudorum, & urinarum eandem eſſe ſcribit Galen. *in libr.* 10. *ſimpl. cap. de Sudore*, in ſanisque eſſe humorem ebibitum, ſed magis elaboratum, utpote qui ad cutem usque, per meatus omnes, qui interſunt partibus, perveniat. Ex quo conſtat eſſe tenuiorem hujuſmodi alimenti partem, quam ſerum humorum appellant, ſeu ichorem, ſed nonnihil bilioſæ ſubſtantiæ adeptum, qui ſua tenuitate facile per poros cutis excludi a corpore poteſt; veluti craſſus humor ineptus ad ſudoris generationem videtur: atque hæc eſt ſudoris materia in ſanis. Hinc multos ſudores habent, qui copioſiori cum potu tum cibo utuntur; & corpora plethorica, quæ raros cutis meatus obtinent, non minus,

Sudorum differentiæ.

Materia.

a) Prognoſt. p. 38. lin. 26.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 468 sur 615

©BIU Santé

& qui in jecore ac liene plurimum humorem habent. Hinc Hippocr. dicit in 4. *Aphorism.* 41. *Sudor multus ex somno factus absque causa manifesta, corpus uti pluri cibo significat. Si vero cibum non accipienti hoc accidat, scire oportet, quod evacuatione corpus indiget.* Ex quo in sanis materia sudoris erit, aut, ut dictum est, pars tenuior humidi alimenti, aut humor redundans in corpore. In ægrotis vero aliquando est humiditas alimenti humidioris, quæ sane in iis observabitur, qui minime recta vivendi ratione usi sunt; plerumque vero ab humoribus tenuioribus redundantibus, quippe sanguine, bile flava, ac pituitoso quoque humore frigido. Atque hinc Galen. *in libr.* 3. *de crisibus cap.* 3. scripsit, sudores omnium febrium esse proprios, & præcipue ardentium, semitertianasque, quotidianas, & quartanas judicare, non parumque juvare efferventes, inflammationes, parotidas, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus; quod omnes tum calidi, tum frigidi humores, qui tamen sunt tenues, sudores concitare possunt, seu per sudorem propelli, ipsorumque omnium maxime putres, cum tenuiores sint, & facilius fluerent. Demum aliquando (quod non nisi in pernicioſis affectibus fit) humiditas partium solidarum alimentalis, quam Medici humidum nativum appellant, quo nativus calor conservetur, per cutis meatus colliquata, & discussa exit. Atque hæc est sudorum omnis materia.

Causæ. Sudorem vero efficit calor ipse, vel naturalis, vel præter naturam in corpore existens: humorem enim attenuat, secumque ducit ad cutem, ex quo corpora, ubi incalescunt, in sudorem incidunt, atque hinc est, quod in continuis febribus, a rigore, quem sequitur calor maximus, corpora in sudores soleant erumpere: dum enim ipsa rigore vexantur, calor intus retractus, postea (si fortis est) foras erumpit, diffususque per totum corpus, humores extenuat, ac fere in vapores mutatus, secumque ipsos ad cutim ducens, sudorem facit. Hipp. *in primo Prognosticorum a) text.* 26. ait: *aliquos fieri aut ob corporum exsolutionem, atque alios ob inflammationis vehementiam*

a) Pag. 38. lin. 28. & seq.

BIU Santé

tiam. Ob corporum exſolutionem non ſimpliciter ſudorem, ſed paucum ſudorem, ſeu madorem potius quendam, quem *ephidroſin* Græci vocant (deſudationem Galen. vocat,) fieri, aut in toto corpore, ut docet Gal. *in libro tertio Prorrheticorum, Comm.* 33. aut in capite, atque thorace, facultatisque retentricis imbecillitatem, vel humorum copiam, in ſudantibus partibus præmonſtrare: ob vehementiam itidem inflammationis fieri deſudationes, aut naturam opprimentem, aut reſolventem, aut, quod inflammationis incendio humiditatis copiæ extenuatæ humidior pars reſidet ad cutem. Quare ſudorum generationem fieri ex calore, humorem tenuem, qui ſerum ſeu ichor eſt ſanguinis, ab humiditate cibi potusque profectum, aut ſanguinem, aut bilem, aut pituitam, extenuante, ac in vaporem mutante. In febribus, quas Græci *Elodes*, noſtri ſudorificas vocant, ſudor proprium eſt ſymptoma, in quibus ſuppreſſa vis humoris, concepto intus incendio, in perpetuum vaporem, & ſudorem reſolvitur. Deſudationes vero, quæ ſunt, teſte Galeno, pauci ſudores ſeu madores, nihil conferentes, aut in toto corpore, aut melius in ſuperis partibus apparentes, aliam cauſam habent, uti dictum eſt, quippe ut ait Hippocr. *a)* ob corporum exſolutionem, aut inflammationis vehementiam, aut, ut Galeno placuit, ob facultatis retentricis reſolutionem, quæ nedum redundantem humorem excrementitium, ſed vel etiam alimentarium ex ſolidis partibus, foras reſudare ſinit. Sed age his præmiſſis, ad prædictionem e ſudoribus cognoſcendam, deſcendamus, quam primum a bonis ſalutaribusque perſcrutabimur.

Deſudationes quid.

CAP. VI.

De bonis ſalutaribusque ſudoribus, ſalutem in ægrotis prænuntiantibus.

Sæpius fit, quod homines, acutis morbis vexati, bonis ſudoribus, large & critice erumpentibus, liberentur, & merito;

a) Prognoſt. Pag 28, lin. 28.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 470 sur 615

©BIU Santé

Sudores boni quomodo a malis distinguuntur.

rito; cum per sudorem, teste Galeno, *in lib. art. med. text.* 99. universum corpus evacuetur. Hujusmodi vero sudores, his notis, ab his, qui salutares non sunt, distinguentur; quippe primo, quod hi, morbo concocto, cumque signis coctionis, manifeste appareant, ut docuit Galen. *in primo lib. de Crisib. cap.* 7. quod decernentia in melius non statim, sed vel in augmento, vel in statu, quo tempore morbum vel plane concoxit, vel cum partim concoxerit, reliquum pergit alterare. Atque

Optimi si cum signis coctionis appareant

hæc est bonorum sudorum non spernenda nota, sine qua sudores, nequaquam utiles, longos morbos, labores, recidivas, aut ipsos morbos crisi neutiquam solutum iri, aut exitium, teste Hippocr. *in* 1. *Epid. a)* prænuntiant: qui vero post coctionem apparent, crisis celeritatem, salutisque securitatem significant: crudi vero & incocti, & in malos abscessus conversi, vel judicii frustrationem, vel dolores, vel diuturnitatem, vel mortem, vel eorundem malum reditum denuntiant. Sudores itaque ad hoc, ut salutares sint, necessario debebunt post signa coctionis conspici.

Si in die aliquo decretorio erumpant,

Secunda nota erit, ut in die aliquo decretorio erumpant, de quibus Hippocr. *in libr. quarto Aphor.* 36. ita scripsit: *Sudores febricitantibus si inceperint, boni sunt tertio die & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo septimo, & vigesimo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto. Hi enim sudores judicant morbos: Qui vero non ita fiunt, laborem, & morbi longitudinem, & recidivas significant.* Galen. in comm. ait, quartum diem Hippocratem vel præteriisse, quoniam plures morbi peracuti, quod accessiones habeant diebus imparibus, & crises una in accessionum tempus incidant; vel ab aliquo quartum diem ommissum negligenter fuisse. Nos vero divinum Hippocr. sæpe sumus admirati, cum quarta die optimos sudores non sæpius observaverimus.

Si criticum aliquem rigorem sequantur.

Tertia nota erit, quod sudores criticum aliquem rigorem sequantur: natura siquidem, cum e venis tenues acutosque humores detrudit, rigorem vehementem, iisdem humoribus, extra venas in ambitum corporis propulsis, per carneas sensiles par-

a) Sect. 2. p. 945. lit. E.

partes discurrentibus, ac ipsas vellicantibus, ut docet Galen. *in lib. de rig. convulſ. & palpit.* concitat, cum extremarum partium refrigeratione; quæ natura ubi fortis seu robusta est, a rigore vehementi, & frigiditate, calore quidem foras erumpente, febris acuta & magna excitatur, cujus calore humores extenuati in sudorem copiosum resolvuntur: & propterea Hippoc. *in Epid. a)* optimos sudores a rigoribus subsecutos notans, dicebat: *rigor, acuta febris, sudavit.* Uti in *mulicre decumbente in littore*, de qua: *b) Undecimo superriguit, igni est correpta, sudavit, febre est liberata*: & de *Charione c): Decimo septimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus.* Qua ratione, ut nos alibi docuimus, Hippoc. *in libro 4. Aph.* 58. dixit: *Si ardente febre laboranti rigor superveniat, morbi fit solutio*: quod ab his rigoribus subsequantur, (ut docet Galen.) boni sudores, aut aliæ vacuationes. Quare sudores sequi rigores, optimum est: & propterea Gal. *in lib. 9. de Crisib. cap.* 3. dixit: *eos, qui rigent, optime sudare*; & idem *in 1. Prorrh. com.* 13. ait: *sudores, qui rigores consequuntur, boni existunt, si una cum coctionis signis appareant.* De quibus Hippoc. *in 1. Epid. 2. d) text.* 64. ita meminit: *Plurimi igitur ægrorum circa judicium rigebant, potissimum ii, quibus sanguis non erupisset. Qui quidem postea subriguerunt, ac exsudarunt.*

Si copiosi, ex toto corpore erumpant.

Quarta conditio est, ut copiosi sint, & calidi, atque ex toto corpore erumpant; quippe qui facultatem robustam denotant, cum æque per omnes partes corporis calorem diffundat, ipsosque supervacuos humores in sudorem digerat, ac æque per omnes partes resolvat: quod ei quidem prælanguidæ non succedit, aut cum maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter evacuantur, in quibusdam partibus plus, in quibusdam parum, vel nihil. Quare copiosi sunt optimi sudores, si ex toto corpore erumpant, calidi; veluti qui in capite tantum aut thorace, aut in toto corpore pauci, aut frigidi, pessimi & pernicioſi exsistunt, ut sequenti capite demonstrabimus, quod Hippoc.

a) Lib. 1. Epidem. pag. 982. Ægr. 6. in historia Cleonactidis. *b)* Ibid. Ægr. 13. p. 990. *c)* Lib. 3. Epid. Ægr. 5. p. 1072. *d)* Pag. 951. inter lit. E, & F.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 472 sur 615

©BIU Santé

Hippoc. *in* 3. *Epid. a) text.* 77. ſæpius annotavit, particulatimque *in Pericle*, de quo ſcribit. *Quarto circa meridiem ſudor prorupit toto corpore multus & calidus, ſine febre judicatus eſt, neque rediit:* & de *Nicodemo b). Sudor ei toto corpore copioſe calidus emanavit, ſine febre judicatus eſt:* & de *muliere moroſa c). Sub hanc noctem ſudor multus toto corpore & calidus prorupit, liberata febre dormivit:* & *de virgine Lariſſæ d). Inhorruit ac mox ſudavit toto corpore multum, & calidum, ſine febre judicata.*

Si cum guttis evaporant, ex toto corpore calidi & multi.

Quinta conditio optima quoque eſt, ut ait Hippoc. *in Prognoſt. e)* quod *cum guttis evaporat*, ut dictum eſt, ex toto corpore calidus, & multus.

Si febrem integre ſolvant.

Demum ſudorum optimorum notam eſſe ſingularem, docet Hippoc. *f)* loco citato, ut *per ſudorem integre febris ſolvatur*: propterea *in Epid.* Hipp. notans criticos optimosque ſudores perpetuo dixit *febre liber*, aut *ſine febre judicatus*, aut *febris ceſſavit*; quod febrem tolli integre ſit certiſſimum indicium ſudoris optimi, & ſaluberrimi. Ceterum boni quoque ſunt, teſte Hipp. *g)* ſudores, qui, ut diximus, *copioſi ex toto corpore prodeuntes*, ni febrem integre tollunt, *faciunt*, ut *ægri facilius morbum ferant*, quoniam morbum allevant, ſymptomata minuentes. At hi ab optimis differunt, quoniam non perfecte judicant, etſi ſalutem prænuntient, non niſi longo tempore futuram. Quos Hippocr. in multis obſervavit, ſed præſertim in illo, *qui in Dealcis horto decumbebat*, de quo ait *h)*: *Decimo ſeptimo extrema frigida, cooperiebatur, acuta febris, toto corpore ſudavit, allevatus eſt, melius ſapiebat, non tamen febre liber, & vigeſimo dormivit, plane mente conſtabat, ſudavit, liber erat a febre, non ſitiebat, quæ poſtea rediit, qui non niſi die quadrageſimo, cum alvi ſubcrebra pituitoſa dejectione, cum multo ſudore ex toto corpore, abſolute eſt judicatus.* Atque hæ notæ ſunt optimorum ſudorum criticorum, quas his tantum Hippocrat. *i)* verbis eſt complexus, ita dicens: *Sudores autem optimi ſunt per omnes acutos morbos, ſi per diem eveniunt decretorium, & integre*

a) Ægr. 6 p. 1102. *b*) Ibid. Ægr. 10. p. 1108. *c*) Ibid. Ægr. 11. p. 1108. *d*) Ibid. Ægr. 12. pag. 1110. *e*) Pag. 38. lin. 17. & 28. *f*) Progn. pag. 38. lin. 15. *g*) Prognoſt. p. 38. lin 17. *h*) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag. 1066. *i*) Progn. p. 38. lin. 15. & ſeq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 473 sur 615

© IU Santé

tegre ſedant febrem. Boni etiam ſunt, ſi ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum; ſi vero nihil tale efficiunt, nequaquam utiles ſunt. Neque hiſce notis optimos ſudores cognoſcemus ſolum, ſed non minus etiam, ſi una ſigna optima alia illuxerint, veluti bona hæmorrhagia, aut alia evacuatio, & uti dictum eſt, ſi ægri ab ipſis melius ſe habuerint. Cujuſmodi ſudores Hippocr. *in Epidemiis* in multis vidiſſe ſcripſit, ſed præſertim in *Cleonactide a), Metone b), muliere quæ in littore habitabat c), Melidia d), in eo, qui in Dealcis horto e), Charione f), Pericle g), Virgine Abderæ h), Anaxione i), Nicodemo l), muliere moroſa m), virgine Lariſſæ n)*; & in aliis multis, in quibus ſtudioſus lector poterit prædictas optimorum notas recognoſcere, & in cognoſcendis ſudoribus ſalutaribus ſeipſum exercere. Sudores quinam etiam boni.

Cap. VII.

De malis pernicialibusque ſudoribus exitium portendentibus.

Malos ſudores in morbis acutis, at modice quidem malos eſſe, Hippocr. *in libro Progn. o)* docet, qui neque integre febrem adimunt, ſed neque etiam faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, id eſt, nihil allevant ægrotos, etſi ex toto corpore prodeant: his pejores, qui nec ex toto corpore, nec faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, id eſt nihil ipſos allevantes: graviores, qui graviorem exhibent morbum, peſſimosque frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniant, vultum, & cervicem. Hos enim in acuta febre, mortem, & cum mitiore, longitudinem indicare tradidit. Sed omnes ſudores malos diverſis capitibus complectamur, eosque accuratius ad accuratiorem præſagiendi notitiam aſſequendam conſide- Sudores quinam modice mali. Quinam peſſimi.

a) Lib. 1. Epidem. Ægr. 6 p. 982. b) Ibid Ægr. 7. p. 983. c) Ibid. Ægr. 13. p. 990. d) Ibid. Ægr. 14. p. 991. e) Lib 3. Epid. Aegr. 3. p. 1066. f) Ibid. Aegr. 5. p. 1072. g) Ibid. Aegr. 6. pag. 1102. h) Ibid. Aegr. 7. pag. 1103. i) Ibid. Aegr. 8. p. 1104. l) Ibid. Aegr. 10. p. 1108. m) Ibid. Aegr. 11. p. 1108. n) Ibid. Aegr. 12. p. 1110. o) Pag. 38. lin. 20. & ſeq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 474 sur 615

©BIU Santé

sideremus. Primo itaque considerabimus omnes, qui crudo morbo, minimeque signis coctionis manifestis apparentibus, erumpunt; secundo de malis ex ipsorum quantitate multa vel pauca agamus; tertio ex caliditate & frigiditate, quarto ex partibus corporis a quibus exeunt; quinto ab ægrotantium nulla allevatione, aut læsione; atque demum ex malis signis una observatis. Ut vero primum caput examinemus, & cognoscamus, distinguimus sudorem, in periodicum, criticum, atque symptomaticum. Periodicum esse dicimus, qui in febrium intermittentium periodis fit, cujusmodi fiunt, in febribus tertianis, quartanis. Cujusmodi fuisse narrat Hippocr. *in libr.* 7. *Epidem. a)* in *Pythodoro*. Criticus, de quo superiori capite egimus, qui in febribus continuis, in aliquo dierum decretoriorum apparens, integre febrem tollit, aut eam diminuit, ægrotosque allevat. Cujus effectum crisin appellamus, seu judicium, aut perfectum aut imperfectum. Criticorum sudorum notas superius diximus esse, quod antegressis coctionis manifestæ signis appareant, in die critico, vigente natura, ac qui ex toto corpore exeunt calidi, multi, non tamen vires resolventes, atque febrem & symptomata resolventes, aut plurimum minuentes. Symptomaticus vero critico opponitur, quod per modum symptomatis fiat, nunquamque utilis, plerumque cum exitialibus signis, mortem præmonstrans, aut saltem morbum fore longum, cum multis recidivis atque non absque labore, & molestia. Hos itaque symptomaticos alias omnes fecimus, tum ceteras alias excretiones, crudo morbo erumpentes, scilicet in tempore, quo nulla signa coctionis manifestæ illuxerint. Tunc enim temporis quamobrem fiat, quod omnis excretio in continuis febribus sit mala, satis accurate in principio proximi libri, cum de prædictione a concoctione, & cruditate, atque ab excretione scripserimus, demonstravimus. Quamobrem mali omnes sudores apparent, morbo crudo existente, nulloque manifesto signo coctionis antegresso: in principio ideo sudores apparentes scripsit Hippocr. *in* 2. *Epidem. b) text.* 2. morbum judicatu difficilem significa-

Sudorum distinctio

In periodicum.

Criticum

Symptomaticum.

Sudores omnes mali quando apparent.

a) Pag. 1207. text 4. b) Sect. 1. p. 994. prope lit. E.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 475 sur 615

ficare; quod ſi hujusmodi ſudores, vel tantum in capite, vultu, cervice, aut in collo, aut in thorace ſpectentur, eo pejores; aut ſi frigidi ſunt, aut exigui, aut ſtatim ceſſantes, aut multi, aſſidui, immoderati, peſſimi. Sed nunc de pernicialibus a copia vel multa, vel pauca, aut a non ſudantibus, agamus. Multi & copioſi ſudores vocantur, & qui confertim largiſſime erumpunt, & qui ſunt aſſidui, & qui & aſſidui, & copioſi: copioſos ſudores Galen. *in* 3. *de ſympt. cauſis cap.* 2. dixit fieri, aut propter corporis raritatem, aut propter ejus, quod vacuatur, tenuitatem. Hi, & qui ob raritatem effluunt, non confertim, ſed aſſidue effluere ſolent. Quare in febribus multi ſudores, ſi neque propter tenuitatem, neque propter raritatem fiant, (nam hi teſte Gal. *in* 4. *Aphor.* 41. non ſunt copioſi,) perpetuo copiam humorum denotant, uti docuit Gal. *in lib.* 4. *Aph.* 42. Atque hinc eſt, quod Hipp. *in eodem libr. Aph.* 42. ait: *Sudor multus ex ſomno ſine ulla alia cauſa eveniens, corpus uti pluri cibo ſignificat; ſi vero cibum non capienti accidat, evacuatione egere ſignificat.* Multumque ſudorem, & Galen. dixit, copiam excrementorum denotare. Hi itaque in febribus conſpecti, non judicantes, mali perpetuo propter eam cauſam erunt, quippe quod multitudinem humorum ſuperandam denotent, pro qua natura longo tempore opus habet, ut concoquere & ſuperare queat; quo fit, ut non raro in acutis morbis, quibus natura brevi extinguitur, mortem præſagiant. Hinc Hippocr. ait *in eodem lib. Aphor.* 42. *Sudor multus, frigidus, calidusve, ſemper fluens, frigidus graviorem, calidus minorem morbum ſignificat.* Quod, ut Galen. *in comment.* ait, uterque copiam humorum ſignificet, quippe frigidus frigidorum, qui eſt pejor, calidus calidorum, qui priore minus eſt periculoſus. Hi enim neque febrem ſolvunt, neque allevant, crudoque, uti dictum eſt, morbo erumpunt, ideo longitudinem ſaltem, recidivas, atque laborem ſignificant: Auctor *Prorrheticorum a)* hos in acutis febribus inutiles vocat, de quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. b)* ſcripſit: *Sudores multi, his tantum aderat, ut recrearent, ut etiam contra læderent*

Sudores pernicioſi unde cognoſcuntur.

A copia multa non judicante morbum.

a) Lib. 1. text. 58. b) Sect. 2. pag. 945. lit. E.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 476 sur 615

©BIU Santé

Si non copioſi ſed aſſidui.

derent. Qui vero non copioſi, ſed tamen aſſidui ſeu continui ſunt, mali etiam exiſtunt, & plerumque exitiales, quando, aut propter corporis meatuum raritatem, aut propter virium imbecillitatem, quippe ſoluto corporis habitu, quales in ſyncope exeunt, fiant, ut Galen. cum *in lib.* 3. *ſympt. cap.* 2. *comm.* 41. tum in 41. *lib.* 4. *Aphor.* docuit. *Nam ſi copioſus ſudor non emittatur, poterit & propter virium imbecillitatem, & corporis raritatem accidere &c.* Qui omnes in acutis morbis perniciales exſiſtunt, cum naturæ languorem denotent: peſſimi vero, qui una etiam copioſi ſunt, cum & ſummam virium debilitatem & inſignem copiam humorum adeſſe oſtendant. Quibus inevitabile fatum prædicendum. Quales in *Eraſino a*), & in *phrenitico b*) Hippocr. vidit, de illo ait: *Habebat hic febrem perpetuo cum ſudore.* Et de *phrenitico* ait: *Virulenta vomuit, febris horrida, copioſus ſudor, aſſiduus toto corpore.* Alii ex aliis codicibus legunt, non ut Galen. ſed hoc modo, *ſudor multus & continuus capitis, & colli, per totum ſcilicet diem*, cum ii, qui animo linquuntur, ſudent capite, & cervice. Sed hoc non facit, ut cum Galeno *toto corpore* non debeamus legere; cum cuique Medico notum ſit, phreniticos ante mortem toto corpore dum reſolvuntur, ſudare: atque ex his colligimus, ſudores copioſos in acutis morbis, non judicatorios, non ſolum inutiles eſſe, ſed plerumque lethales; omniumque certiſſime exitium præmonſtrant in foribus, qui una cum virium languore fiunt.

Si aſſidui aut ſimul copioſi aut non copioſi.

Pernicioſi itidem ſunt, aſſidui, aut ſimul copioſi, aut etiam non copioſi in iisdem acutis morbis.

Pauci quinam mali.

Pauci quoque ſudores non minus, quam multi, malum prænuntiare ſolent. Galen. *in lib.* 3. *de ſymptom. cauſ. cap.* 2. ſcribit, paucos ſudores fieri, cum, quod ſuperfluit, exiguum eſt, vel glutinoſum, & craſſum, aut denique propter meatuum anguſtiam, qui aut conniventiæ aut obſtructionis ergo anguſtiores redduntur; obſtruuntur vero glutinoſis, & craſſis ſuccis, & meatus cutanei connivent ſive contrahuntur, aut pro-

a) Lib. 1. Epidem. pag. 984. Ægr. 8. *b*) Lib. 3. Epidem. Ægr. 4 pag. 1100.

© BIU Santé

propter atrophiam, aut refrigerationem, aut mollitiem. Hi ſudores quippe pauci, ſi in die decretorio eruperint, procul dubio indicabunt naturæ expellentis conatum irritum, eumque humores non poſſe expellere, aut craſſitie ſeu lentore, aut meatibus anguſtioribus redditis: at ubi meatus adſtricti non ſunt (quod cognoſcitur, neque attrophia cutim contractam eſſe, neque multum fuiſſe refrigeratam, neque admodum mollem, vel obſtructos eſſe meatus) atque illa adfuerint multitudinis humorum ſigna, pauci ſudores copiam craſſorum lentorumque humorum denotabunt; quod ſi tunc vires perdebiles fuerint, ſudores erunt exitiales, quippe exitium demonſtrantes, eoque magis, ut dictum eſt, ſi nullis conſpectis ſignis coctionis eruperint. Quo tempore omnem excretionem eſſe ſymptomaticam, atque humorum multitudinem denotare, alias a nobis eſt demonſtratum. Hujusmodi enim ſudores ſignificant naturam cœpiſſe expellere per cutim humores, at niſi tenuiorem ipſorum portionem potuiſſe; quæ ſolvendo morbo ſatis eſſe nequit. Hujusmodi eſſe ſolent, quod, cum cœperint, erumpere ſtatim deſinunt. Quos merito Gal. *in* 1. *Prorrhet. comm.* 1. damnavit, dicens: *Sudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt, pravi ſunt.* Quare paucus ſudor perpetuo malus. Omnium vero peſſimum, ac maxime exitialem, paucum illum ſudorem, quem Græci *ephidroſin* appellant, noſtri deſudationem ſeu madorem, affirmamus; in ægrotis enim exit aliquando ex toto corpore, plerumque circa caput, cervicem, collum, pectus, & aliquando circa extrema, de quo Gal. *in* 3. *Prorrh. comm.* 33. ita habet: *ephidroſin, id eſt deſudationem, jam ſæpius quidem in hoc ſcripſit libro, ſed nuſquam ita lucide cognoſcimus, numquid ſudores, circa thoracem caputque apparentes, ita appellet, an eos, qui toto emanant corpore, ubi tum pauci, tum nihil conferentes ſint:* pravum autem utrumque horum eſt; deterius autem, quod in ſuperis ſit partibus: nempe cum omnis deſudatio demonſtret vel copiam in ſudantibus partibus, vel facultatis retentricis imbecillitatem; utrumque eorum, in locis tum thoracis tum capitis fuerit, deterius eſt ſignum, quam ſi in

Si in die decretorio erumpant.

Sudor ille omnium peſſimus deſudatio vocatur.

Deſudatio quid ſit.

©BIU Santé

in alia quapiam parte fuerit. De illorum, qui copiam humorum oſtendunt, judicio ſatis nuper diximus. Nos vero pernitiales eſſe affirmamus, cum a prælanguente natura fiunt, vel etiam humidum alimentarium ſolidarum partium, oppreſſione, aut reſolutione diſcuſſum, retinere nequeunt. Diſtinguunt has deſudationes ab iis, quæ multitudine humorum fiunt, quod plerumque circa frontem, cervicem, collum aut pectus, aut circa extrema effluant, exiguusque ſit mador, non augeſcens, raro calidus, plerumque ſubfrigidus, pulſus prælanguidi, & alia ſigna, naturam prælanguentem denotantia, una adſint; hujusmodi ſunt, quod ab immoderatis vacuationibus fiunt, de quibus *in* 3. *Prorrhet. a) text.* 34. legitur: *A profluvio ſanguinis e naribus paucus ſudor cum refrigeratione, malum.* Sed quid? an *non ſudare* in quibusdam etiam morbis malum eſt? certe quidem in omnibus morbis, quos judicare ſudores Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus* docuit, quippe in febribus omnibus continuis, maximeque in ardentibus, quas judicari abſque ſudore, aut absque alia proba vacuatione, exindeque febres aut integre tolli, aut ipſas cum ſymptomate diminui, ægrotosque in melius mutari, infidam eſſe morbi remiſſionem, Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 1. *text.* oſtendit, Hippocr. *in Aphor. b)* ſcribente: *Iis, quæ non ſecundum rationem relevant, non eſſe habendam fidem.* Quod in *Hermocrate c)*, in *filia Euryanactis Virgine d)*, moribundis vidit; de illo ita habet: *Decimoquarto die a febre erat liber, non ſudavit, dormivit omnino, mente conſtabat. Urinæ eædem, circa diem decimum ſeptimum rediit, in ſequentibus diebus incaluit, febris erat acuta, urinæ tenues, deliravit: iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit.* Hujusmodi vero infidas morborum remiſſiones; ſine ſudore, aut alia proba vacuatione factas, ſigna, quæ ſubſequentur, mala a fidelibus diſtinguent, quando fideles optima, & infidas prava ſequuntur, cujusmodi fuerunt, quæ in *Hermocrate* poſt judicium ſubſecuta ſunt. Nam dixit: *Iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit, perpetuo a cibo horrebat, omnino*

Quæ ab imbecillitate oritur quando diſtinguitur ab ea quæ a multitudine humorum.

Sudores nulli in morbis apparentes quando malum.

a) Lib. 1. text. 126. b) Sect. 2. Aphor. 27. c) Lib. 3. Epidem, Aegr. 2. pag. 1062. d) Ibid. Aegr. 6. pag. 1073.

omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, obdormiſcebat aliquantiſper comatoſus. Atque ita quandoque ex *non ſudare* in febribus ardentibus exitium poterimus animadvertere. Reſtat, ut idem a ſudoribus frigidis perſcrutemur, cum ſæpius in acutis morbis exitiales obſerventur. Sed ipſorum inprimis generationem atque cauſas perſpectas habere debemus: quod plurimum claritatis ab hiſce ſudoribus ratio prædicendi habere poſſit. Primum ſudores, quod ex frigida crudaque materia fiant, propterea in febribus continuis crudorum humorum multitudinem oſtendunt, ut Gal. *in lib.* 4. *Aph.* 42. demonſtravit, præſertim ubi copioſius erumpunt. Hos Gal. *in* 4. *Aphor.* 37. docet, *fieri, ubi in vaſis humores putreſcant, & natura, ſolidas partes moderans, & regens (quæ ſecundum Hippoc. eſt nativus calor) vel prorſus exſtinguatur, vel propius ad exſtinctionem accedat: quæ quidem ex iis evacuantur, frigida ſentiuntur; eam vero, quæ fit ex putredine, caliditatem nihil prohibet vehementiſſimam eſſe, atque ideo ſignum eſt exitiale, oſtendens in animali corpore humorum multitudinem ſuperabundare, tantam habentium frigiditatem, ut neque a calore nativo, neque a febrili calefiant.* Ex quibus ſudores frigidos primum multitudinem humorum frigidiſſimorum oſtendere, atque naturam vel exſtingui, vel proprius accedere, ut exſtinguatur. At quando iſtuc, quippe in vaſis vehementiſſimum calorem ex putredine, tum nativum intus retractum; ſunt extremorum refrigerationes, cum humore frigidiſſimo, absque quod in ſe mutuo agant; quod ſi agant, neceſſe erit, aut frigidum ſudorem calefieri, aut ab ipſo calorem prorſus exſtingui, quod certe obſervatur, quando, uti habet Galen. *in* 4. *Aphoriſm.* 37. *ſi morbis non acutis, ſed mitioribus longo tempore calor naturalis non exſtinctus ipſum calefaciat, & in vehementi, cito viribus reſolutis, prorſus exſtinguatur.* Hinc. merito Hippocr. *in eod lib. Aph.* 37. dixit: *Frigidi ſudores cum febre quidem acuta mortem, cum mitiore vero morbi longitudinem ſignificant;* quippe quod, ut ait Gal. *ſi febris fuerit remiſſior, poterit homo ſervari, concocta ſcilicet longiore tempore humorum multitudine, atque evicta a natura. At acuta febris, & cauſa eſt, & ſignum perniciоſiſſimum:*

Sudores frigidi quid notant & unde.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 480 sur 615

©BIU Santé

ac causa quidem, quando suapte natura resolvat corpora: signum vero, quia humorum multitudinem ostendit, quæ frigidissima est, quum nec a febrili calore mutetur. Sed forte humores ii frigidi, & idcirco ad motum inepti, una cum natura prælanguida, & propius ad exstinctionem accedente, quomodo ad cutem ferentur? hac inquam ratione: humor enim a calore febrili aliquatenus calefactus, etsi suapte natura moveri nequeat, fertur ad cutim, in qua, aut adventitio calore susceptо resoluto, rursus frigescit, atque ita frigidus exit. Itaque in morbis acutis perpetuo frigidi sudores exitium ostendunt, quomodocumque erumpant, aut copiosi, aut pauci, aut ex toto corpore, aut ex capite, collo, & pectore, aut ab extremis. Cujusmodi fuere ab Hippocrate observati in *Philisco a)*, in *uxore Dromedai b)*, in *muliere c)*, quæ in *foro mendacium* decumbebat, in *Pythione d)*, in quibus moribundis ex toto corpore sudores frigidi profluxerunt. Exitialiores etiam sunt pauci frigidi, aut circa caput, aut circa extrema, scilicet manus, & pedes, qui prorsus facultate exstinctioni proxima fiunt. De quibus Hippocrat. *in Prognosticis e)* merito dixit: *Pessimi vero, qui frigidi sunt, in acutisque morbis mortem, & in mitioribus morbi longitudinem indicant.* Itaque perpetuo frigidi sudores mali existunt. Quales Hippocrates in postrema constitutione pestilenti vidit, de quibus *in libro tertio Epidemiorum f)* dixit: *Sudores intempestivi, frigidi, multi, perpetuo.* Ipsorum perniciem confirmabunt omnia signa una conspecta, quæ omnia necessario, & præsertim quæ subsequentur, erunt pernicialia. Cujusmodi fuere quæ in *Philisco* & in aliis ægrotis, nuper ex Hippocrate propositis, visa sunt. De *Philisco g)* ait: *Quintum sub diem obmutuit, frigida sudavit, extremæ partes livescebant, die sexto ad meridiem est defunctus*: atque de hoc in fine dixit etiam: *Sudores perpetuo frigidi.* Et de *uxore Dromedai h)*. *Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto tempore sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus,*

In morbis acutis perpetuo exitium.

a) Lib. 1. Epidem. Aegr. 1, Pag. 966. *b)* Ibid. Aegr. 11. p. 987. *c)* Lib. 3. Epidem. Aegr. 12 pag. 1080. *d)* Ibidem. Aegr 3. pag. 1098. *e)* P. 38. lin. 21. *f)* Pag. 1089. lit. E. *g)* Vide sub, lit. a, *h)* Vide sub lit. b.

magnus, rarus, paulo post convulsiones a capite cæperunt, subito obiit. Et de *muliere a*), quæ in *foro mendacium* decumbebat. *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum.* Ex quibus cuique liquido constabit, sudores frigidos in morbis acutis esse exitiales, perpetuoque mortem præmonstrare; eoque certius id prædici poterit a nobis, si in aliquo dierum criticorum eruperint, atque ipsos si aliquod ex perniciosis lethalibusque signis consequatur. Atque hæc de sudoribus frigidis exitialibus. Nunc eosdem ex partibus corporis, e quibus erumpunt, consideremus. Quemadmodum diximus optimos ac salutares esse, qui ex toto corpore erumpunt, quoniam robustam naturam demonstrant, intusque neque morbo maligno, neque caussis morbificis impeditam, æque ex omnibus partibus humorem excernere, ita e contrario, viscere interno, aut vehementi inflammmatione, aut humorum multitudine, oppresso, non æque omnes partes sudant. Sudores itaque, qui non ex toto corpore erumpunt, sed aut ex capite aut thorace, ut docet Hippocr. *in Prognosticis b*), pessimi exsistunt, in acutisque morbis, vel frigidi, vel calidi sint, mortem significant, in mitioribus longitudinem, recidivas, labores. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. c*) ait: *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore.* Et paulo post *d*) recenset signa, quibus ardentes febres, vel etiam in principio lethales dignoscebantur, cum dixit: *Paululum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Hinc auctor Prorrhethicorum *in* 2. *Prorrhet. e*) *text.* 26. ait. *Si qui sudantes, & præsertim capite, in acutis paululum inplacidi fuerint, malum.* Omnes itaque sudores non ex toto corpore, mali sunt, ut qui aut mortem aut longitudinem morbi significent, de quibus Hippocr. merito scripsit: *f*) *Pessimi vero, qui frigidi sunt, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem. Hi enim cum acuta febre, mortem: cum mitiore, morbi longitudinem indicant.*

Sudores qui non ex toto corpore, mali.

Quinam pessimi.

a) Lib. 3. Epid. Aegr. 12. p. 1080. b) Pag. 38. lin. 21. & seq. c) Sect. 1. p. 940. lit. G. d) Sect. 2. p. 954 lit. E. e) Lib. 1. Text. 39. f) Progn. p. 38. lin. 21.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 482 sur 615

©BIU Santé

cant. Veriſſimum hoc judicium eſt, quod Galen. *in lib. 2. Prorrheticorum com. 1. text. 24.* docuit: *omnis deſudatio, id eſt, ſudor circa frontem, vel cervicem, vel collum, vel claviculas, erumpens, aut facultatis retentricis imbecillitatem, aut copiam humorum ſignificat.* Et Gal. *in 1. Prorrhet. com. 1.* ait: *ob id boni non ſunt, quod cum ſuperioribus oriuntur partibus, tum geminam ob cauſam fiunt; nempe vel ob languentem, vel principio gravatam facultatem.* Peſſimi etiam, qui in capite & ſuperius fiunt in interna ſuppuratione atque in phthyſi; de quibus auctor *a) Coac. præſ. in 5. lib. ſec. 2. text. 49. Qui ſuppurati fiunt maxime ex pleuritide vel peripneumonia, eos calores comitantur, interdiu tenues, noctu vehementes, & nihil memoratu dignum exſpuunt, ſudantque circa collum & claviculas, & his oculi cavantur, maxillæ vero rubent:* meritoque in acuta febre mortem ſignificant, cum facultas exſtinguatur, priusquam concoquere copiam queat humorum. Exſudantes vero facultate retentrice imbecilla, nequeunte continere humorem, vel etiam alimentarium in partibus ſolidis, cito a febre plane exitioſi, propiusque exitium eſſe demonſtrant in morbo hujusmodi; ſi vero etiam frigidi fuerint, eo certius exitium pollicentur, cujusmodi fuere, qui in *Pythione b)*, & in *muliere c)*, quæ in *foro mendacium* decumbebat, die ſecunda, *Metone d)*, *Ariſtocrate e)*, *Phærecide f)* moribundis, atque in aliis multis. In morbo vero mitiore, viribus prævalidis exſiſtentibus, longitudinem quidem, & non mortem. Cujusmodi fuere in eo, qui in *Dealcis horto g)* decumbebat, de quo Hippocrates. *Die quarta de ſiniſtra aliquantum fluxit meri ſanguinis. Exſudavit circa caput, & claviculas, lien intumuit, femur e directo doluit.* Ex ægrotantium vero nulla alia evacuatione ſudores mali cognoſcuntur, atque etiam plus a læſione, quam a ſudoribus ægroti ſentiunt. Qui enim a ſudoribus nedum nihil juvantur, ſed vel etiam læduntur, hoc eſſe verum ex judicatoriis non judi-

Sudores illi malique nihil juvant.

can-

a) Text. 402. *b)* Lib. 3. Epidem. Aegr. 3. p. 1098. *c)* Ibid. Aegr. 12. p. 1080. *d)* Lib. 7. Epidem. text. 47. p. 1220. *e)* Ibid. text. 57. p. 1222. *f)* Ibid. text. 91. p. 1230. *g)* Lib. 3. Epidem. p. 1066. Aegr. 3.

cantibus lethale, ſcripſit Galen. *in primo Prorrheticorum comm.* 35. Hippocratesque *in primo Prognoſticorum a)* ſtatuit, eos ſudores, qui neque febrem ſolvunt, neque faciunt, ut ægri facilius ferant morbum, eſſe inutiles, atque malos, qui aut longum morbum oſtendunt, aut exitialem: & Auctor *Prorrheticorum b) lib. 3. text. 22.* dixit: *Sudor multus, ſi in febribus acutis fiat, inutilis:* quippe quod non ſolvat febrem. *Et in primo Prorrheticorm text. 7. Qui in hypochondrio febre frigerata ardores relinquuntur, tum alias, tum in ſudoribus mali ſunt:* & Galen. *in Commento. Nempe non qui per totum corpus ita fiunt ſudores, ſed exigui, quod non flammeam illam, quæ hypochondria fatigat, ſolvunt caliditatem, ob id boni non ſunt.* Idem & poſtea *in Prorrhet. c) 2. lib. text. 33. Si in ſudoribus vigiles recaleſcunt, malum:* & rurſus *in ſecundo libro d) text. 32. Flammans quoque cum ſudore facies in his mala.* Cum ſudor ſi bonus eſſet, calor faciei deberet reſolvi; propterea, cum non reſolvatur, ſudor malignitatem oſtendit. Idemque & clarius Hippocr. *in libro quarto Aphoriſmorum Aphor. 56. Febricanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum, prorogatur enim morbus, & plus humiditatis ineſſe ſignificat.* Qui ſuodres in febre acuta mortem, & in mitiori longitudinem ſignificant. Mali omnes denique exſiſtunt, qui aut poſt ſigna mala, aut una cum malis apparent, aut quos pernitioſa ſequuntur. Ex quibus præcognoſcitur certum exitium, cum ſudor, quem mala ſigna ſequantur, ſit ex judicatoriis non judicantibus læthalibus, cum nedum juvent, ſed in pejus ægrotos deducant. De his vero ſignis pernicioſis, quæ poſt ſudores malos, Hippocr. *in 1. Epidem. text. e) 24.* ait: *Sudabant non ex toto corpore, extrema frigebant, ut vix calorem reciperent:* & auctor Prorrheticorum *f) in lib. 3. text. 3. ex naribus profluvium ſanguinis, cum ſudore, perfrigeſcentia, maligna pravaque:* & paulo poſt *g): Qui principio ſudant urinis coctis, deurrunturque, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatoſique per-*

Pernicioſi quos mala ſigna ſequuntur.

a) Pag. 38. lin. 20. b) Lib. 1. text. 58. c) Lib. 1. text. 68. d) Ibid. text. 67. e) Sect. 1. p. 940. lit. G. f) Lib. 1. text. 126. g) Ibid. text. 102.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 484 sur 615

©BIU Santé

pernicioſe habent: & in *Coacis præſagiis a*). *Qui ex rigoribus parvis ſudoribus refrigeſcunt, malum.* Qui ſudores fuere ab Hippocr. obſervati in *Dromedai uxore b*), *Euryanactis filia virgine c*), in *adoleſcentulo* qui decumbebat *in foro mendacium d*), *in uxore Theodori e*), *Ariſtocrate f*), atque in *uxore Euxenii g*). *De Dromedai uxore, in* primo Epidem. text. 28. *Sexto ſuperriguit, cito percaluit, toto corpore ſudavit, extrema frigida, deliravit, ſpiritus magnus & rarus, paulo poſt convulſiones a capite cœperunt.* Et de *filia Euryanactis in* 3. Epidem. 1. text. 3. ita habet. *Ab judicatione die ſeptimo riguit, nonnihil incaluit, ſudavit a judicatione octavo, aliquantulum riguit, poſtea extremæ partes ſemper algebant, circa decimum diem a ſudore quem habuerat, deliravit, confeſtimque ad mentem rediit.* Et de *adoleſcentulo*, qui in *foro mendacium* decumbebat. *Altero die omnia exacerbata ſunt; dejectiones plures intempeſtiviores, non dormivit, mente turbatus, aliquantum exſudavit. Tertio graviter ſeſe jactavit, perplexus erat, deliravit, extremæ partes lividæ & frigidæ.* Et de uxore *Theodori. Sudor a facie fundebat primum exiguus, deinde multus per totum corpus, & pedes; poſthac videbatur ipſi febris remiſſa, erat autem ad manus frigidius corpus arteriis, quæ vero in temporibus etiam magis ſaliebant, & ſpiritus denſior, & delirabat alias, & omnia in deterius.* Et de uxore Euxenii. *in* 7. *Epidem. text.* 46. *Sedata eſt febris cum multo ſudore, & refrigerata eſt, anhelatio erat varia, mortua eſt.* Pernicioſos itaque eſſe omnes ſudores, quos ſequuntur ſigna pernicioſa, ex iis nobis liquido conſtabit. Sunt itidem pernicioſi, qui una cum pravis ſymptomatibus, & ſignis exſudant. De his *in Coacis præſagiis b*). *Qui ſubinde ſudant & rigent, lethales.* Et poſtea *i*). *Qui ſæpius inhorreſcunt, multumque ſudant, ægre ſaneſcunt; & k*) text. 33. *Inquietatio cum ſudore, mala.* Et *l*) *ſanguinis ad diverſum latus eruptiones, malæ, ut ſi, cum lien magnus fuerit, dextra e nare fluat.*

Qui cum pravis ſignis apparent.

Cum

a) Text. 40. *b*) Lib. 1. Epid. Ægr. 11. p. 987. *c*) Lib. 3. Epid. Ægr. 6. p. 1073. *d*) Ibid. Ægr. 8. p. 1076. *e*) Lib. 7. Epid. text. 27. p. 1216. *f*) Ibid. text. 52. p. 1222. *g*) Ibid. text. 58. p. 1224. *h*) Text. 10. *i*) Text. 13. *k*) Text. 53. *l*) Text. 327. collat. Prorrhet. lib. 1. text. 125.

Cum ſudore deterius. Et *a) febres cum comate, labore, lucis turbulentia, vigiliis & ſudoribus, malignæ.* Quæ mala ſigna habuit una cum ſudore *Ariſtocrates*, teſte Hippocrate *in libr.* 7. *Epidemior. b).* Eodem modo ii ſudores mali exiſtunt, qui poſt peſſima ſymptomata erumpunt. De quibus Auctor *Prorrheticor. c),* ait. *A profluvio ſanguinis e naribus paucus ſudor, cum refrigeratione, malus.* Sed dicamus ab omni evacuatione, veluti exempli gratia, ab immoderato ſanguinis profluvio, aut a ſtillis ſanguinis in febribus ardentibus, aut ab alvi mala fluxione, ac vomitu. Quare ſudor ſequens mala ſigna, peſſimus eſt, & præſertim, ſi ea non tollat, vel allevet. Cujuſmodi fuit in *uxore Olympiadæ*, de qua Hippocr. *in* 7. *itidem Epidem. d) text.* 36. ita habet. *Vox non ſolvebatur, neque ipſa quicquam allevabatur, oculi triſtes, ſpiritus ſublimis, qui per nares trahebatur, color pravus, ſudor circa pedes & crura, cum jam circa mortem eſſet.* Ac his eſto finis prædictionis ex ſudoribus.

Vel poſt peſſima ſymptomata erumpunt.

CAP. VIII.

De prædictione a vomitibus, & primum de ſalutaribus.

Quod per vomitus humores expurgentur quandoque bene & quandoque male, idcirco ab ipſis itidem futuros morborum eventus prænoſci, conſtat; a malis quidem, ſymptomaticis vocatis, morborum longitudinem, vel mortem, & a bonis ſalutem. Evomunt autem ægroti in morbis acutis, ventriculo, aut copia, aut prava qualitate cibi, aut humoris vitioſi contenti, irritato, aut humore quidem ex partibus circumpoſitis inflammatis, uti hepar eſt, exſudante, atque ad excretionem id ipſum membrum movente, aut eodem modo a toto corpore, & venoſi generis cacochymia, morbo ineunte, aut per incrementa, propter copiam, aut malignitatem humorum excluſo. Quas excretiones *Symptomaticas*, & malas Medici

Vomitus in morbis acutis unde.

a) Text. 35. collat. Prorrhet. lib. 1. text. 74. *b)* Text. 52. p. 1222.
c) Lib. 1. text. 126. *d)* Text. 49. p. 1221.

©BIU Santé

dici vocant, quod has raro, aut nunquam ſalus ſequatur, atque non niſi multo tempore, multis laboribus, ac recidivis. Demum in acutis morbis itidem ægroti repente, in ſtatu, aut paulo ante ſtatum, ſcilicet, ſignis concoctio morbi prægreſſis, copioſius evomunt, atque hanc vomitionem *criticam* vocant, quod ex natura ipſa, morbum ſuperante, atque corpus expurgante, fiat, atque propterea ſaluberrima ſit, tutoque ac cito morbos judicet, atque ſolvat. Vomitus vero futuri ſigna Hippocr. *in tertio Prognoſticorum a) text.* 35. ita tradidit: *Si cui in febre non exitioſa caput doleat, aut etiam caligent oculi, vel ventriculi huic dolor acceſſerit, bilioſa vomitio imminet; ſin rigor præterea apprehenderit, & partes ſubter hypochondrium algeant, adhuc citius vomitio aderit; ſi vero bibat, edat hoc tempore, perquam cito vomet.* Et *in* 1. lib. Epid. *b*). *At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & faſtidia ſunt, bilioſa poſt ac pituitoſa vomunt.* Gal. vero *in lib. de Criſibus* ait, vomituum ſigna eſſe oris ventriculi morſum, ſimul cum dolore capitis, & vertigines obortas tenebricoſas cum agitatione labii inferioris, & multo, tenui, ſputo ex ore defluente, & non adeſſe ſigna hæmorrhagiæ, vel ſudoris, aut alvi fluxus, aut copioſioris urinæ, menſium, vel hæmorrhoidarum. Sed autor *Coac. præſagiorum c*) tribus tantum ſignis vomitus nobis innoteſcere, ſtatuit hiſce verbis. *Quibus autem cibi faſtidia ſunt, & oris ventriculi morſus, & multum ſalivæ, his vomitus fit.* In phreniticis ſolam crebram exſpuitionem vomitum præmonſtrare Gal. voluit. At hæc ſigna nobis ad prænoſcendum vomitum ſufficiunt, cum de iis ſuperiori libro longe accuratius, & fuſius ſcripſerimus. Nunc ad præcipuum inſtitutum noſtrum veniamus, quod eſt in præſenti capite, iis præmiſſis, ut bonos, utiles, ſalutaresque vomitus præmonſtremus. In corporibus itaque gracilibus ad vomendum promptis, & in æſtate, recte corpora per vomitus purgari Hippoc. *d*) docet, & præſertim in affectibus ſupra ſeptum tranſverſum. Qua ratione in lib.

Vomitus futuri ſigna.

Vomitus boni, utiles & ſalutares quinam.

a) Pag. 45. lin. 54. b) Sect. 2. p. 948. ſub finem. c) Text. 142. d) Lib. 4. Aph. 4, & 6.

lib. 4. *Aph.* 18. ait: *Dolores supra septum transversum purgatione indigere per superiora significant, & eos, qui loca inferiora molestant, per inferiora.* Ex iis vero, quæ per vomitum rejiciuntur, Hippocr. speciatim *in libro secundo Prognost. a) text.* 38. ita habet: *Vomitio autem utilissima est, quæ pituita ac bile permista quam maxime est, & non crassa valde neque multa.* Gal. *in lib.* 4. *Aphor.* ait, bilioſos vomitus a rigore ſubſequi, bonum; quod ardentis febris cauſa expurgata fiat ſolutio: ex quo non omnes perpetuo boni erunt, ſed ii tantum, qui critice plurimum bilioſorum humorum expurgaverint. At non tantum bilioſi, ſed pituitoſi etiam, ſi critice expurgentur, humores. In pituitoſis enim febribus, pituitoſæ vomitiones merito deſiderantur, ſicuti in ardentibus, bilioſæ. Hippocr. *in* 6. *Epidem. tom.* 1. *text.* 5. *b)* in renum doloribus, cum pituitæ, tum æruginoſi humoris vomitionem laudavit: & Galen. *in* 3. *Aphor.* convulſis vomitum æruginoſum profuiſſe, ſcribit, de quo ita habet. *Huic totum est inter vomitum corpus convulsum, & simul ut vacuata est ærugo, protinus febris ipsius, & convulsio cessarunt:* & Hippoc. *in lib. de veteri Medicina c)* perbelle hanc bilioſorum commodam purgationem attigit, ita dicens: *Itaque cum amaritudo quædam diffusa fuerit, quam bilem flavam appellare solemus, quales statim anxietates, & æstus & impotentiæ occupantur, verum ubi liberi fuerimus ab illa, & purgati aut sponte aut per medicamentum, si modo tempestive quid ipsorum fiat, manifeste & a doloribus & a calore liberamur:* & paulo poſt. *d) Et quos quidem acuta, acrisque ac æruginosa bilis affligit, quales mox rabies, & morsus viscerum ac pectoris, & desperatio. Non sedantur autem hæc, priusquam eadem expurgetur & prosternatur, & aliis permisceatur.* Ex quibus colligimus omnes vomitiones bonas eſſe, ſi per has humores, morborum cauſæ, probe expurgentur. Dictum eſt alias has criticas vocari, quarum notas eſſe, ut concocto morbo appareant, ſcil. prægreſſis coctionis ſignis, ut in diebus decretoriis fiant, morborumque ide- Critici.

a) Pag. 41. lin. 3. b) Pag. 1164. c) Pag. 16. lin. 16. & ſeq. d) Ibid. lin. 24.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 488 sur 615

©BIU Santé

ideæ conveniant, ac omnium maxime, ut morbos ſymptomataque integre tollant, aut ſaltem allevent, diminuantque. Quod præceptum recte tradidit Hippocr. *in* 1. *Aph.* 2. dicens: *In turbationibus alvi & vomitibus, quæ ſponte fiunt, ſi qualia oportet, purgentur, confert, & leviter ferunt, ſin minus, contra fit.* De quibus criticarum excretionum notis Auctor *Coac. præſagiorum a*) ita habet: *Qui in febre continua muti jacent, clauſis oculis ſubinde conniventibus, ſiquidem e naribus ſanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad ſeipſos redeant, ſervantur.* Addamus ſalutares quoque eſſe, quæ una cum bonis evacuationibus apparent; cujuſmodi fuit vomitus bilioſus, qui die 14. in *muliere e trimeſtri fœtu gravida b*), quæ in littore decumbebat, cum ſudore apparuit, quibus integre fuit judicata. Ceterum hi vomitus, qui absque ſignis perfectæ coctionis fiunt, etſi boni ſint, atque morbum allevent, ſymptomataque diminuant, tamen ſalutem nonniſi longo tempore futuram, tum multas recidivas prædicant. Cujuſmodi fuit, qui in *Epicratis uxore* decimo quinto die apparuit, de qua Hipp. 1. *Epid.* 3. *c*) *text.* 26. dixit: *Decimo quinto vomuit bilioſa, flava, ſubcrebra, ſudavit, libera febre. Sub noctem vero febris acuta, urina craſſa cum ſedimento craſſo.* Atque vomitus pernicioſi, cujuſmodi ſunt nigri, ſynceri, & alii, ſi in mitiori morbo erumpant, non mortem, ſed longitudinem & recidivas præmonſtrant, quales in ſupra dicta ægrota die vigeſimo vidit Hipp. de quibus ſcribit. *Circa diem vigeſimum, mane aliquantulum ſuperriguit, comatoſa, quiete dormivit, vomuit bilioſa, pauca, nigra*, quæ mulier die tantum quadrageſimo, alvi fluxione & vomitu bilioſo, fuit judicata. Eodem modo & *Cleonactides*, die tantum 80. ſanitati reſtitutus, die 24. peſſimos habuit vomitus, de quibus Hippocr. *d*) *text.* 23. ait: *Circa diem vigeſimum quartum extremas manus dolor affecit, vomuit flava, bilioſa, ſubcrebra: & paulo poſt virulenta. Cuncta remiſſa ſunt.* Hi vomitus, cum urinæ aliqualem coctionem oſten-

Qui cum boniſevacuationibus apparent.

a) Text. 77. b) Lib. 1. Epid. Ægr. 13. pag. 990. c) Ægr. 5. pag. 979.
d) Lib. 1. Epid. Ægr. 6. p. 982.

oſtenderent (quod tenues eſſent, ſed non decolores, quippe boni coloris; quod maximum eſſe ſignum in iis, qui humorum copia laborant, ad ſalutem, docuit Galen. *in* 3. *Epid. com.* 3. *in text.* 5. cum *virginis Abderæ* caſum commentaretur) atque cum morbum & ſymptomata allevarint, merito ſalutares fuerant judicandi, atque feciſſe quidem criſin ſalutarem, ſed imperfectam. Ex quo longo tantum tempore ſalutem futuram prænuntiarent. Quare in acutis morbis vomitus omnes, morbum allevantes, facientesque, ut ægri morbum facilius ferant, ſalutares erunt. Sed non boni ſuapte natura, quales ſunt ſynceri, æruginoſi, nigri, fœtidi, virulenti, pauci, verſicolores, in morbo mitiori, ac morbo non omnino crudo, morbum ſane longum eſſe, vel exitialem, vel recidivas, laboresque prænuntiant. Hippoc. *in lib.* 6. *Aphoriſmorum* 15. ait: *A longo alvi profluvio ſpontaneus vomitus ſuperveniens morbum ſolvit.* Et *in* 1. *Epid. a)* Vomitum bilioſum in muliere bilioſa, cui menſes minore quam par eſt copia fiant, bonum eſſe ſtatuit. Atque hi vomitus boni, ſalutaresque, exſiſtunt.

Qui morbum allevant.

CAP. IX.

De vomitibus exitioſis, mortem præmonſtrantibus.

Vomitus mali, exitium præſagientes, apparent in principio morbi, aut paulo poſt principium, quippe aut nullis ſignis coctionis, aut obſcuris ſane obſervatis. Tunc enim, ut dictum eſt, natura nihil recte excernit, juxta *b)* illud *decernentia in melius non ſtatim apparent.* Quare vomituum exitialium natura, primum in principio morborum, & a ſignis cruditatis, nobis innoteſcet.

Vomitus pravi in principio morborum, & a ſignis cruditatis innoteſcunt.

Secundo immodica ipſorum copia, vires reſolvens, pravam excretionem denotabit, ac multa etiam per vomitum excreta, ſi non juvant in morbo vehementi, exitium prædicent; & certi-

Ex immodica ipſorum copia prava & nihil juvante,

a) An ſect. 2. p. 949. lin. 3? b) Lib. 2. Epid. ſect. 1. p. 998. ſub lit. D.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 490 sur 615

©BIU Santé

tius, si una cum aliis pernicioſis ſignis illuxerint; omniumque certiſſime, ſi ſuapte exitialia ſint, cujuſmodi porracea, livida, æruginoſa, nigra, verſicolora, virulenta, fœtida, & meraca: de quibus ſigillatim nobis eſt agendum. Hippocrat. ea deſcripſit, qualia in *Phrenitico* *a*) *muliere*, *quæ in foro mendacium* *b*), et in *filio Hegotoridæ* *c*) ante mortem fuere obſervata.

Vomitus pauci in morbis acutis pravi.

Pauca vero per vomitum excerni in morbis acutis, unum quoddam ex ſignis eſt, ut Galen. docet *in* 2. *Prorrhet. text.* 47. quæ ex toto pravitatem habent. Nihil etenim eorum, quæ decretoria ſunt, exigue ſecerni convenit; ſed quæ ita vacuantur, omnia, duorum alterum ſubeunt: nam vel, quod non queant tolerari ob copiam, ab affectis effunduntur partibus; vel imbecillitatem oſtendunt naturæ, quæ proponit quidem ſuperflua excernere, ſed nequit. Ex quibus paucos vomitus unum eſſe ex judicatoriis non judicantibus liquido conſtat, perpetuoque difficilis judicii, & plerumque lethalibus, ſi præſertim ſuapte natura ii mali ſint, nihilque nedum non juvent, ſed quinimo magis lædant, ab ipſisque ægri in deterius abeant.

Quando lethalis.

Synceri quoque, ſeu meri, ſeu impermiſti, in acutis morbis peſſimi exiſtunt, quod humor ſyncerus nedum crudus ſit, ſed incoctilis, quippe qui excludit tum actum coctionis, tum poteſtatem: Hippoc. *d*) *akryton* vocat humorem omnem miſtionis expertem, vel omne excrementum fervidum & crudum, quod ſuo ſero dilutum non eſt. Cujus generatio, vel partis alicujus vitio fit, vel fervore & incendio febrili exhauſta aquoſa & ſeroſa parte. Hic itaque in acuta febre magnum intus incendium latere oſtendit, plerumque a natura noſtra invincibile. Cum ſignis vero aliis malis exitialis hæc vomitio erit. Hinc

Vomitus quinam mali ex colore judicantur.

auctor Prorrhet. *in* 2. *Prorrhet.* *e*) *text.* 28. ait: *Vomitus ſyncerus, anxioſi, mali.* Et Hippocr. ait *f*): *Synceriores deteriores.* Sed ipſum audiamus de malis vomitibus ex colore, ita ſcribentem, *g*) *in text.* 40. *Si vero vomitio fuerit porracea, aut livida,*

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 4 p. 1100. *b*) Ibid. Ægr. 12. p. 1080. *c*) Lib. 7. Epid. text. 61. p. 1225. *d*) Prognoſt. Pag 41. lin. 6. *e*) Lib. 1. text. 62. *f*) Prognoſt. p. 41. lin. 6. *g*) Loco lit. ſ. citato.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 491 sur 615

vida, nigra, quicunque ex his fuerit color, malum esse censendum est. Si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum jam est. Oeyssimam vero abolitionem indicat vomitio livida, si graveolet. Hæc omnia hisce coloribus per vomitum reddita, pessima exsistunt; licet porracea, æruginosa, livida, nigra, fœtida, quandoque critice excerni possint: sed hæc non nisi morbo concocto, scilicet in statu aut decremento redduntur, atque hoc certe habebunt, quod febrem aut integre solvent, aut ipsam & symptomata allevabunt. Sed hoc rarum est, ut hujusmodi excrementa critice excernantur. Quare ut dictum est in vehementi febre continua, nondum coctionis signis conspectis, certissima mortis signa erunt. Sed diversi coloris vomitiones esse suapte natura pejores constat, quod ut Galen. docet, plures diversosque pravos affectus intus affligere denotent, ex quo auctor Prorrhet *a) in 2. lib. text.* 25, ait: *Vomitus cum varietate mali sunt, tum alias, tum si propius inter se prodeant.* Id est, sicuti Galen. habet, non multo post sese consequantur. Virulenti quoque sive æruginosi eadem sane ratione in acutis morbis exitiales exsistunt, omniumque maxime in phreniticis, quod signent cerebrum inflammatione ex bile usta, nempe mortifera, laborare. De iis Hippocr. merito *primo Epidem. b) comment. 2. text.* 54. dixit: *phreniticis convulsiones, sed virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quæ in *phrenitico* prima die fuisse reddita, *in lib. 3. c) comment. 3. text.* 75. scripsit. De quo itidem ait: *Phreniticus primo die, quo decubuit, virulenta vomuit, & multa & tenuia, febris horrida.* A malis etiam exitialibusque signis æruginosos vomitus, quos & virulentos dici posse putamus, conspici & apparere, certam salutis desperationem significare affirmamus; quando ubi signa lethalia, prodant se & alia lethalia, omnino desperandum. Hujusmodi vomitus cum capitis doloribus, vigiliis, aut surditatibus, quæ signa inflammationem capitis testantur, vehementem insaniam significare, ita auctor

Quinam lethales.

Virulenti sive æruginosi.

Quid in Phreniticis sig. nificant.

a) Lib. 1. text. 60. b) Sect. 2. pag. 948. lit. H. c) Epidem. pag. 1100. Ægr. 4.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 492 sur 615

©BIU Santé

Prorrheticorum a) expreſſit. *Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt.* Ex quibus colligamus, hos vomitus in phreniticis tria oſtendere, primo morbi exitioſi celeritatem, inſaniam, melancholiam cum ferocitate, cum ex hoc humore ferinæ deſipientiæ concitentur; atque demum mortem cum convulſione. Cum ut alias docuimus, harum deſipientiarum, propter inſignem ſiccitatem, ab inſigni calore, proprium ſit, ut in tremores & convulſiones deſinant. His non videntur fœtidæ vomitiones minus periculum ſignificare, mortemque certiſſimam, ſuapte natura peſſimæ, ſi grave oleant. Hipp. propterea dixit. *b) Ocyſſimam abolitionem ſeu mortem indicare vomitionem lividam, ſi grave oleat. Atque omnes ſubputres ac fœtidi odores in omnibus vomitionibus mali ſunt. Mulier c)*, quæ in *foro mendacium* decumbebat, ante mortem vomuit nigra, graveolentia. Bilioſæ vero ſcilicet flavæ, croceæ, porraceæ omnes vomitiones cum malis ſignis, aut quæ mala ſequuntur, peſſimæ ſunt, exitialesque, a quibus ægri læduntur, atque in deterius abeunt; eæ judicatorium, non judicans, judicii difficilis, atque hæ lethale judicium oſtendunt, eoque certius exitium oſtendent, ſi ſuapte natura malignæ ſint. De iis auctor *Prorrheticorum d) in 2. Prorrhet. text. 28.* ita habet: *Vomitiones ſynceræ, implacidæ, malæ &c. e) Nigra revomentes, cibos faſtidientes, deliros, in pube parum dolentes, quibus oculus ferox clauſusque, purgare non oportet, perniciosum enim.* Et paulo poſt: *f) text 36. Si vomitus exigui bilioſique fuerint, malum, tum alias, tum ſi ægroti ſupervigilaverint; narisque in iis ſtillans, malum.* Cujusmodi vidit Hippoc. *in muliere*, quæ in *foro mendacium* decumbebat. De qua *g) text. 47.* dixit: *Duodecimo vomuit multa nigra, fœtida, ſingultus multus, ſitis laborioſa: & decimo tertio nigra virulenta vomuit, rigor, circa meridiem muta.* Demum vomitiones omnes non juvantes malæ ſunt, peſſimæ, quæ

Vomitiones fœtidæ graveolentes peſſimæ.

Bilioſæ flavæ, croceæ porraceæ cum malis ſignis exitiales.

a) Lib. 1. text. 10. b) Prognoſt. pag. 41. lin. 10. c) Lib. 3. Epidem. Aegr. 12. pag. 1080. d) Lib. 1. text. 62. e) Ibid. text. 71. f) Ibid. text. 79. g) Lib. 3. Epidem. Aegr. 12. Pag. 1080.

quæ ægrotos in deterius mutant, tametsi suapte natura malignæ non sint. De quibus in præcitata *muliere* ita habet: *octava circa meridiem calor rediit, sitibunda, comatosa, fastidiosa, vomuit biliosa pauca subflava, nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim inscia minxit.* Debebat enim a biliosa vomitione, si bona fuisset, quiescere, meliusque se habere; veluti etiam a vomitu noni diei, decimo febris cum malis signis fuit exacerbata, atque itidem a vomitu virulento & biliosо, quem die undecimo habuit, riguit, extrema frixerunt & postea sudavit frigidum, atque cum tunc multum etiam vomuerit, noctem tamen gravem habuit. Qui omnes vomitus lethales fuerant; tum quod in vehementi morbo apparueriut; tum quod signa alia mala una illuxerint; tum etiam quod ipsa ægrota mulier in deterius fuerit mutata, quod est omnium excretionum non conferentium & pessimarum signum proprium. In vulneratis quoque capite vomitus bilioſi mali exsistunt, ex ipso Hippocrate, qui *in lib. 6. Aphor text. 50.* ita habet: *Quibuscunque præciditur cerebrum, his necesse est febrem, & bilis vomitum supervenire.* Pernicioſissimos quoque esse vomitus in ileo, *in lib. 7. Aphor. 10.* ita legitur: *Ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio, malum.* Galen. vero *in Comment.* ait: *In ileis nihil descendit ad inferiora, & hoc est proprium inseparabile passionis. Vomitus autem non semper adest, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis adscendit, atque singultiunt.* Et *in libro 6. de loc. Affect, cap. 2.* Nullum, qui stercus vomuerit, fuisse salvatum memoriæ prodidit. Atque hæ sunt vomitiones, in acutis morbis suspectæ, quippe immoderatæ, paucæ, flavæ, rubræ, porraceæ, æruginosæ, lividæ, nigræ, graveolentes, syngeræ, diversicolores, quæ in morborum principiis, minimeque coctionis signis antegressis, apparent, & plerumque exitiales; quod si vehemens sit morbus, aliaque mala signa illuceant, aut præcesserint, aut subsequantur, procul dubio interitum præmonstrabunt, eæque præsertim, quæ nedum ægrotos nihil juvarunt, at quinimo in deterius, ut dictum est, ipsos mutarunt.

Biliosæ in capitis vulneribus malæ.

CAP.

©BIU Santé

Cap. X.

De alvi dejectionibus, & primo de iis, quæ ſalutem prænuntiant.

Alvi dejectiones quænam bonæ,

De alvi itidem dejectionibus; cum bonis tam malis, quippe ægrotis ſalutem atque exitium præmonſtrantibus, acturi, a ſalutaribus exordiamur. Quarum nomine bonas omnes alvi dejectiones intelligimus, quibus Medici ſalutem in ægrotis futuram conjiciunt. Harum itaque natura, vel bona vel mala ſit, nobis primo ex coctione & cruditate eluceſcet; ſecundo ex tempore, in quo apparent; tertio ex ipſarum ſubſtantia; quarto ex copia, & paucitate; quinto ex tempore, quo perſeverant, aut ceſſant; ſexto ab utilitate & facili tolerantia; demum a ſignis, aut bonis, aut malis, a quibus capiunt certitudinem. At de bonis modo agamus, quæ bifariam ſalutem indicare poſſunt, uno modo coctionis ratione, quatenus indicant ſanitatem cum ventris inferioris, quo Galen. *in* 2. *Prognoſt. com.* 13. ſtomachum inteſtinaque intelligit, tum etiam aliarum proximarum partium, veluti jecoris, & lienis: optimam enim dejectionem, quæ eſt, ex Hippocrate *in* 2. *Prognoſt.* a) 13. *mollis, conſtansque, eoque tempore ſecreta, quo ſecundum valetudinem aſſuevit, atque copia ex ratione ingeſti cibi,* Hippocrat. *ſignificare ventrem inferiorem recte valere,* ſtatuit. Altero modo humorum ex viſceribus, in ipſum ventrem decumbentium, ratione; quomodo Galen. ait, optimam dejectionem nedum indicare ventrem inferiorem recte valere, ſed nihil ex hepate aut liene in ipſum decumbere, quod exinde decumbentibus humoribus coctionis optimæ cum color, tum ſubſtantia vitietur. Utroque modo Medici ex dejectione perſcrutantur: primo in morbis ventriculi, inteſtinorum: quorum ſtatum primario fæces, ſeu dejectiones, ſignificare, Galen. *in* 1. *libro, de Criſib. cap.* 7. tradidit: ex optima dejectione, quæ, uti dictum eſt, & mollis excernitur, conſtans, eo tempore, quo ſe-

Bifariam ſalutem indicare poſſunt.

a) Pag. 39. lin. 54.

ſecunda valetudine aſſuevit, ea copia, quæ cibis ingeſtis reſpondet, atque, ut addidit Galen. colore ſubrufa ſit, neque admodum graveoleat. Quæ vero vel hiſce omnibus, aut aliquibus, notis caret, mala erit; quippe quæ aut dura, aſpera, liquida, coloratior, copioſior, aut paucior, quam ex ingeſtis cibis par eſt, inæqualis, graveolens, aut ſpumans, aut quæ neque tempore excernatur, quo ſecunda valetudine aſſuevit. Ceterum ſi ægroti ad ſalutem tendant, ab eo ſtatu in optimum (quem concoctionem appellant) permutatur. Ex quo merito Hippoc. *in eodem lib. a) text.* 17. dixit: *Corpulenta reddatur dejectio morbo eunte in judicationem.* Et *in lib.* 2. *Aphor.* 14. *In profluviis alvi mutationes excrementorum juvant, niſi mala mutatio fiat.* Ex humorum vero, ad ventrem decumbentium, excretione longe certius eventus morborum perſcrutamur. Quos affectus Hippoc. vocat, abſceſſus, dyſenterias, teneſmodes, alvi fluxiones, alvi turbationes. De his *in primo Epidem. b) comment.* 1. *text.* 33. *Plurimis erat alvus turbata, ſine moleſtia tamen, & prope nihil offendebat.* Et poſtea. *c) Erant qui ſexto die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio profuit per veſicam, vel turbata alvus.* De dyſenteriis etiam *d*): *Senioribus vero ad morbos regios, aut turbatas alvos, aut dyſenterias res devenit, ut Bioni, qui apud Silenum decumbebat, &c. e) At multi alii, qui judicati erant, ad dyſenteriam deveniebant, ut Xenophanes & Critias.* Et in eo ſtatu peſtilenti quosdam ſervatos, ita dixit *f*): *At vero in hoc ſtatu, quatuor his præcipue ſignis, ſervabantur. Quibus enim aut ex naribus probe ſanguis erupiſſet; aut qui per veſicam urinas multas, & multo bonoque præditas ſedimento, reddidiſſet; aut per ventrem turbida, bilioſa, tempeſtive; aut qui in dyſenteriam incidiſſent.* Quare multi ſunt, qui alvi turbationibus, aut pituitoſis, aut bilioſis, aut dyſentericis, fuere judicati. De *Clazomenio* Hippocrat. ſcribit *in Epidem. g) comment.* 3. *text.* 57. *Die trigeſimo venter fluebat multis aquoſis excrementis, ac qualia eſſe in dy-*

a) Prognoſt. p. 40. lin. 8. *b*) Sect. 1. pag. 940. lin. 4. *c*) Sect. 2. pag. 951. lit. F. *d*) Ibid. ſub lit. G. *e*) Ibid. pag. 953. lit. D. *f*) Ibid. pag. 955. lit. E. *g*) Lib. 1. Epid. Aegr. 10. pag. 985.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 496 sur 615

©BIU Santé

dyſenteria ſolent. Et de illo, qui in *Dealcis* horto *a*): *Quadrageſimo alvus pituitoſa, alba, ſubcrebra dejecit, multum toto corpore ſudavit.* Et de Heropyto *b*): *Circa diem centeſimum alvus fuit turbata multis bilioſis, durabantque diu multa talia, deinde dyſenterica cum dolore.* Ceterum cognoſcemus has, ſimulque alias optimas criticasque eſſe purgationes, quod una cum ſignis manifeſtæ coctionis, in die decretorio, in morbi vigore ſeu ſtatu, apparere incipiant, vel ſint liquidæ, flavæ croceæ, rufæ, lividæ nigræ. Hæ in principio morbi, absque ſignis coctionis erumpentes, exitiales ſunt, cum ſignis vero coctionis, criticæ ac ſalutares exiſtunt. Galen. *in lib.* 4. *Aphoriſ.* 21. in quadam longa peſtilentia ſcribit, ſe vidiſſe dejectiones liquidas primo flavas, rufas, mox nigras, veluti ſanguinis fœcem, tam in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis ſervandis: in his, ait, has dejectiones ad morbos, in vigore conſiſtentes, ſæpius natura ſuperfluitates expurgante, ſecutas eſſe, atque in illis in principio aut incremento. De quibus in ſequentis aphoriſmi commentario ita habet: *Quando igitur poſt morbi coctionem aliquis humor vitioſus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atra bilis & alius omnis humor hujuſmodi, ubi ſigna coctionis in morbi proceſſu apparuerint, bonam ſignificant evacuationem: Si vero aliter excernatur, ſine ſignis coctionis, exitialis eſt caſus. Cujusque itaque coloris, licet eo pernicioſæ, videantur, cum ſignis coctionis, in ſtatu, critice apparent, ſalutem præmuntiant.* Quod ab Hippocr. didicit, qui idem *in lib.* 4. *Aphor.* 47. hiſce verbis expreſſit, dicens: *Excretiones in febribus non intermittentibus lividæ, cruentæ, fœtidæ & bilioſæ, omnes malæ: & ſi bene exeunt ſive per alvi excretionem, ſive per urinas, bonæ.* De quibus Auctor *Coac. præſag.* *c*) ita habet: *Qui comate preſſi, fracti, obſurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa criſin, idque juvat.* Ex quantitate quoque copioſiores, quæ diu durant. Proinde Hipp. *in Epidemiis* *d*) ſcribit, ad dyſenterias, turbatas alvos, multos deveniſſe, ipſisque judicatos fuiſſe.

Criticæ quomodo cognoſcuntur.

Sic

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 3 pag. 1066. *b*) Ibid. Aegr. 9. p. 1106. *c*) Text. 182. *d*) Lib. 1. ſect. 2. p. 953. lit. D.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 497 sur 615

Sic *Heropytus a)* fuit judicatus, de quo merito dixit: *Circa centeſimum alvus fuit turbata multis bilioſis, durabantque diu multa talia dyſenterica cum dolore, reliqua levia.* Quinimo plures cognovi, qui bilioſis, porraceis, ac croceis dejectionibus, cum urinis concoctis, paulatim, aſſidue, multos dies, dejicientes fuere ſervati. Hæque dejectiones in ſalutaribus morbis, in quibus nulla pernicioſa ſigna apparent, plerumque una cum hæmorrhagia bona, aut copioſo bono ſudore, aut aliquo alio ſimili ſigno, apparent: duo vero ſigna Hippoc. *in* 1. *Aphor.* 2. tradidit, quibus bonas Medici cognoſcunt dejectiones, nimirum, quæ vacuationis ratione conſiderantur, atque utiles ſunt, quippe *ſi ægroti has facile ferant, & ipſis recte conferant.* Ex quo optimæ aut febres, ſymptomataque integre ſolvunt, aut allevant. De quibus Hippocr. *in* 4. *Aphoriſm.* 28. *Quibus bilioſæ dejectiones, ſuperveniente ſurditate ceſſat, & quibus ſurditas, ſupervenientibus bilioſis dejectionibus ceſſat.* Et *b): Lippientem alvi profluvio corripi, bonum.* Et: *c) Lienoſis difficultas inteſtinorum ſuperveniens, bonum.* Et *in libro ſeptimo, Aphor.* 29. *Si a Leucophlegmatia detento fortis diarrhœa ſuperveniat, morbum ſolvit.* Sed hæc ad cognoſcendas optimas ſalutaresque alvi dejectiones dicta ſufficiant. Nunc de malis agamus.

Dejectiones bonæ unde cognoſcuntur.

CAP. XI.

De malis alvi dejectionibus, quæ exitium ægrotis prænuntiant.

Alvi quoque malæ exitialesque dejectiones, ægris exitium præmonſtrantes penes ſuam ſubſtantiam, quantitatem, colorem, odorem, modum excretionis, tempus in quo apparent, mutationem, ſigna alia antegreſſa, aut una conſpecta, aut dejectiones ſecuta, atque demum ægrotantium tolerantiam atque utilitatem, cognoſcentur. Penes enim *ſubſtantiam* complures dejectionum differentiæ exſiſtunt, quippe duræ, aſperæ, liquidæ, viſcoſæ, aquoſæ, pingues, ſpumantes, miſtæ

Alvi dejectiones malæ unde cognoſcuntur.

a) Lib. 3. Epid. Ægr. 9. p. 1106. b) Lib. 6. Aph. 17. c) Ibid. Aph. 48.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 498 sur 615

©BIU Santé

ſtæ cum ſuo ichore, & ſynceræ, atque colliquativæ vocatæ. Penes *quantitatem*, immoderate fluentes, pauciores, ſtatim ceſſantes, ſuppreſſæ. Penes *colorem*, albæ, bilioſæ, flavæ, croceæ, rufæ, virides, porraceæ, lividæ, cruentæ, nigræ, verſicolores. Penes *odorem*, admodum fœtentes, & non ita fœtentes. Penes *modum excretionis*, ſunt lientericæ, diarrhœæ, dyſenteriæ, teneſmi: & juxta *tempus* in quo apparent, quædam in principio, nullis manifeſte coctionis ſignis conſpectis, quædam in augmento. Penes *mutationem* quoque ipſarum, quæ mutantur in deterius, ſubſtantia, quantitate, colore, & odore. Ex *ſignis* vero *malis* aut antegreſſis, aut una cum ipſis, aut poſtea apparentibus, dejectiones lethales dignoſcantur. Demum penes *tolerantiam* eæ malæ dicentur, quas ægri difficulter ferunt, nihilque juvantur, aut ab ipſis in deterius repunt. Itaque ut ex ipſis certum futuri eventus judicium prænoſcendi fiat, merito de iis ſingulis differentiis accuratius agendum duximus, a duris aſperisque, mollibus, & liquidis inchoantes. De duris Auctor Prorrheticorum *in* 1. *Prorrh. a)* 6. ita habet: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in ſpiras circumducta ad neceſſitatem laxaverit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. *ſpurathodi*, id eſt, in ſpiras voluta alvi excrementa, ait, fieri, & quod pluſculo tempore retineantur, & propter copiam igneæ caliditatis, quæ, ſi etiam nigra ſpectentur, flagrantem ac ardentem, circa medium corporis, affectionem eſſe declarant, quod maligni morbi eſt ſignum, qui ſi vehemens quoque ſit, aliudque illuxerit ex pravis ſignis, exitiales procul dubio fæces erunt. Liquidæ vero aliquando ex humido temperamento, ætate puerili, humida conſtitutione temporis, cibis humidis aut ſtomachi cruditate, aut, ut Galen. vult, ubi humidum alimentum ex ventriculo ad jecur non deducitur, aut quoties ex jecore vel liene aliquid in ventrem liquidum defluxerit, ſeu ubi jecur, aut lien, aut totum corpus per jecur expurgatur. Ex liquidis *aquoſam* Hippocr. *b)* eſſe malam ſtatuit, quod, ut Galen. ait, hujuſmodi dejectio cruditatis ſit ſignum. Hæ dejectiones

Ab harum ſubſtantia ſi duræ.

Si liquidæ.

a) Text. 41. *b)* Prognoſt. p. 40. lin. 12.

© BIU Santé

nes perpetuo malæ sunt, lethalesque in bilioſis vehementibusque morbis, ſi una urinæ non bonæ appareant; veluti in mitioribus morbis, in quibus nullum pernicioſum ſignum illuxerit, crudorum humorum multitudinem tantum ſignificant, non niſi longo tempore a natura alterandam. Pingues vero, ſive opimæ dejectiones in acutis morbis, ut Galen. docet, *in* 2. *Prog. text.* 22. dejiciuntur, quoties pinguedo ab igneo calore abſumitur; at ubi etiam viſcoſæ ſint, ſignificant, nedum pinguedinem colliquari, ſed etiam animalis ſolidas partes; hiſce tabeſcentibus redduntur pingues, viſcoſæ, albæ, paucæ & graveolentes, quibus notis ab his, quæ a cibis tales egeruntur, diſtinguuntur: hæ enim copioſiores ſunt atque non ſemper albæ; a colliquatione factæ ſunt albæ, aliquando ſubcroceæ, paucæ, graveolentes, quippe pingues, viſcidæ, paucæ, albæ, aut ſubcroceæ, graveolentes, quibus notis diſtinguuntur a cibis pinguibus & lentis factæ, & a pituitoſis multo calore viſcidæ redditæ: graveolentia enim colliquationis ſignum eſſe, Gal. docuit. De quibus Hippoc. *in eodem libro Prognoſticorum a*): *Si exigua, glutinoſa, candida, ſubcrocea, levisque ſit, mala eſt.* Hæ vero perpetuo malæ exſiſtunt, cum peſſimum ſit, partes corporis contabeſcere, pinguedinemque profundi, quæ in acutis morbis magni incendii ſunt indicia, & certi exitii, ſi aliquid ex pravis ſignis illuxerit, atque ut dictum eſt, ſi morbus magnus vehemensque fuerit; veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonſtrabunt. Cujuſmodi in eo, qui in *Dealcis horto* decumbebat, Hipp. vidit, de quo ait *b*): *Sexto fuiſſe nigras, pingues, ſpumoſas, viſcoſas, graveolentes*, qui die tantum quadragesimo fuit judicatus. Sed has non a colliquatione ſolidarum partium factas fuiſſe, ſed a pinguedine, & ab humoribus viſcidis putrefactis, quando eæ multæ fuerint. Quæ vero etiam ſolida partium ſubſtantia tabeſcente fiunt, prorſus exitiales exſiſtunt, atque hæ ſynceræ etiam, ſive meræ rejiciuntur. Quas Hipp. *c*) de *Sileno* loquutus, ita meminit. *Quinto die*

Pingues ſive opimæ.

a) Prognoſt. pag. 40. lin. 14. b) Lib. 3. Epid. Ægr. 3. p. 1066. c) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 500 sur 615

©BIU Santé

die dejectiones fuisse meras, biliosas, leves, perquam pingues Sinceræ quoque dejectiones in morbis acutis merito damnantur, quod intus vehementissimum calorem, quo humorum ichores exhauriuntur, & consumuntur, vigere, *Galeno* auctore, indicent. Ex quo Auctor *Prorrheticorum a)* *in* 3. *Prorrhet.* 16. merito dixit: *Dejectiones in synceras seu meras desinentes, malum exacerbare*; ac, ut Galen. placuit, pejorem morbum reddere, quales habuit *Silenus b)* quinta die, *uxor Phylini c)* sexta, *Euryanactis filia d)* duodecima, *uxor Hermoptolemi e)* quinta, *Parius f)* septima, *Pythion g)* atque alii. Eodem modo damnantur spumosæ, quod hæ aut caloris incendium, quo excrementa fervescentia spumam contrahunt, uti in lebete præ copia caloris fit, indicent, aut flatuosum spiritum humori commistum, ut in spumis maris, incurrentibus ventis, spectatur; illæ caloris colliquantis corpus, & hæ inæqualis perturbationis sunt effectus, ex quo Auctor Prorrhet. *h)* *in* 2. *Prorrh. text.* 19. admodum spumosas alvi dejectiones malas vocat, & merito, quod aut colliquationem, aut inæqualitatem significent. Pejores vero sunt, quæ caloris incendium colliquans denotant: has cognosces ex acuta febre, atque ab excrementis calidioribus spumosis redditis, atque etiam quod synceræ spectentur. De quibus legitur in Prorrh. *i)* *In biliosis syncerisque dejectionibus spumosa efflorescentia, mala*, &c. *l)* *Dejectiones, in spumosas, syncerasque desinentes exacerbant*, seu morbum, ut ait Galen. pejorem reddunt: & *m)* *in* 2. *libro. In acutis biliosis spumosæ, malæ*: & in *Coacis præsagiis n)* recte hæc ita exprimuntur: *In acutis spumans dejectio valde biliosa, malum.* Et postea *o)*: *Quæ in spumosas, meracas, desinunt dejectiones, graviorem morbum commovent.* Quæ etiam spumosæ ex spiritus flatuosi commistione fiunt, malæ existunt, quod in excrementis cruditatem præmonstrent. Ex quantitate itidem tum immoderatæ, tum paucæ damnantur: eæ enim vires resolvunt, naturamque pro-

Si sinceræ.

Si spumosæ.

Ex quantitate si immoderatæ,

a) Lib. 1. text. 111. *b)* Vide ejus historiam Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969. *c)* Ibid. Ægr. 4. p. 976. *d)* Lib. 3. Epid. Ægr. 6 p. 1073. *e)* Lib. 7. Epid. text. 13. p. 1212. *f)* Lib. 3. Epid. Ægr. 1. p. 1093. *g)* Ibid. Ægr 3. p. 1098. *h)* Lib. 1. text. 53. *i)* Lib. 1. text. 21. *l)* Ibid. Text. 50. *m)* Ibid. text. 53. *n)* Text. 602. *o)* Text. 613.

prosternunt, ut *in secundo Prognosticorum* a) Hippocr. ita habet: *At si universim & sæpe dejiciatur, periculum defectionis animæ imminet.* Quod & Auctor *Coacorum præsag.* b) ita expressit: *Liquida dejectio & confertim simul effluens, & paulatim, mala; altera enim vigilias, & altera exsolutionem, invehit.* Hinc in Aphorismis c) scriptum est: *A superflua purgatione convulsio, aut singultus superveniens, malum.* Paucas itidem, ut alias a nobis demonstratum est, omnes excretiones utiles esse, tum quod vel non sufficiant ad morbi causam tollendam, multitudinemque humorum notent, in vehementi morbo plerumque lethalem; aud quod virtutem prælanguidam significent, quæ noxios humores excernere tentaverit, & non potuerit: atque hoc est, quod in pestilenti prima constitutione Hippocr. observavit, de quo in primo *Epidem.* d) *comment.* 2. *text.* ita habet: *His succedebant abscessus*, id est, dejectiones ex Galeno, *aut majores, quam, ut ferri possent, aut minores, quam ut prodessunt quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt.* Tertio, ut dictum est, qui statim, ubi cœperint, desierunt, pravæ sint, & in acutis morbis exitiales. De his Hippocr. in *Epidemiis* e) *text.* 57. *Ventres etsi forte humecti essent, statim maligno modo sistebantur:* & enumerans symptomata & signa ardentium, quæ exitium statim principio annuntiabant, ait f) *alvi sistebantur.* Hinc Diarrhœas ac dysenterias supprimi, non est tutum. Alio enim pravi humores conversi noxas eximias inferre solent, atque in acutis morbis mortem. Quod Auctor *Coacorum præsagiorum* g) nos monuit *in* 6. *Coac. præsag. sect.* 2. *text.* 41. dicens: *Dysenteria subrubra, limosa, larga excrementa alvi flammeis valde rubicundis coloribus soluta, insaniæ timorem inducunt.* Atque ita ex quantitate malas alvi dejectiones cognoscemus; veluti ex colore, albæ, bilioſæ, flavæ, croceæ, seu vitellinæ vocatæ, rufæ, cruentæ, aquosæ, virides, æruginosæ, lividæ, nigræ, atque multorum colorum versicolores vocatæ, in acutis

Si pauciores.

Ex colore.

a) Pag. 40. lin. 4. b) Text. 609. c) Lib. 5. Aph. 4. d) Sect. 2. p. 946. sub lit. G. e) Ibid. p. 948. lin. 3. f) Ibid. p. 954. lit. F. g) Text. 624.

©BIU Santé

tis morbis pravæ omnes, ni critice fuerint excretæ, uti superiori capite docuimus, exsistunt. Albæ enim dejectiones fiunt, aut ex cibis ingestis, quippe pane puro, lacte, ptisana, lupinis, alica, amygdalis, galacte & aliis; aut, ut Galen. docet in 1. *Prorr. comment.* 13. & *in* 2. *Prognost. comment.* 17. 19. cum bilis nullo modo pervenit ad intestina, atque hoc aut obstructo canale, per quam a vesica fellis ad intestina fertur, ut in aquatis; aut sursum una cum sanguine in caput inflammatum attracta, ubi hepatis superior pars inflammata sanguinem una cum bile sursum rapit; aut denique a colliquatione pinguedinis mollis & recentis. At hæ paucæ, viscidæ & valde fœtidæ exsistunt. Omnes eæ, exceptis quæ a cibis albescunt, in acutis morbis non parum damnantur, omniumque maxime, quæ, cerebro inflammato, albæ egeruntur, de quibus *in Prorrheticis a*). *In phreniticis alba dejectio, malum, ut Archecrati*: & *b*): *In acutis biliosis albicantes spumosæ & pericholæ dejectiones, malæ.* Malas esse in acutis biliosis, ait Galen. quod sint præter naturam, cum biliosa excrementa in hominibus biliosis, & biliosis morbis, quandam habeant cognationem, ideoque pravæ; aut quod propter canalis ad ventrem, per quem bilis fertur, obstructionem, quæ affectum plerumque, vel etiam in non febrientibus, lethalem facit. De quo *in* 1. *Coac. præs. c*) *text.* 28. legitur: *Regio morbo admodum fœdati moriuntur, & his alba dejectio procedit*, aut propter cerebri, vel jecoris partium superiorum, convexarum, incendium, quod pessimum est, quod totus impetus ad viscera illa raptus maxime lædat. Non minus malum significare albas, paucas, viscidas, male olentes, nuperrime ostendimus, quod malignam colliquationem, teste Galeno, denotent. Flavæ itidem biliosæ, acres, croceæ seu vitellinæ, virides, malæ sunt, ni critice corpus expurgent; croceæ pejores, æruginosæ, viridesque, quod majus incendium caloris intus urere præmonstrent. Omnes vero biliosæ, non critice factæ, malæ, quod vel exitium, quippe in acutis morbis, vel longitudinem, recidivas, ac summos labores

Si albæ.

Si flavæ biliosæ.

a) Lib. 1. text. 13. *b*) Ibid. text. 53. *c*) Text. 36. in fin.

res in mitioribus morbis præmonſtrent. De quibus *in Coac. præſag. a)* ſcilicet *in 2. libr. text. 5. Quibus bilioſa eſt circa ſtomachi os mordicatio & amaror, maluni:* quod multitudinem notet tum inteſtina, tum os ventris occupantem. Et Hippocr. in 4. *Aph.* 47. omnes excretiones bilioſas damnavit. Hujusmodi dejectiones, crudo exſiſtente morbo, in ardentibus febribus, dyſenterico ac tenesmodis modo, mordentes, plerumque exitiales eſſe cognovi, in multisque obſervavi, qui omnes obierunt, etſi longius laborarint. Quod proximo anno nimis appoſite in *Guadagnina, mea cariſſima uxore*, expertus ſum, quam ardente febre, cum diarrhœa, bilioſa, dyſenterica, die decimo ſeptimo morbi illius, magno ſane dolore, & incredibili afflictione, miſere interemptam, vidi. Quod divinus Hippoc. *in 1. Epidem. com. 1. b) text. 25.* ad unguem in multis obſervavit. De quibus ita habet: *Alvi turbatæ erant bilioſis, paucis, meris, tenuibus, mordacibusque, & frequenter deſidebant*: Et poſtea: *c) text. 30. Æſtate jam & Autumno, Lienteriæ, & dyſenteriæ, tenesmi, alvi fluxiones bilioſæ, tenues, mordaces, multæ, crudæ & mordaces, nonnullis etiam aquoſæ*, &c. *d) Ventres omnibus turbati erat & pravi, ac multo bis peſſimi*: Et paulo poſt *e)*: *Quæ hos infeſtabant, hæc erant: dyſenteriæ, tenesmi, lienteriæ & fluxiones alvi.* Quales in *filia Euryanactis f)* duodecima die vidit Hippoc. de qua ita habet: *Duodecimo alvus turbata fuit bilioſis excrementis, paucis, meris, tenuibus, mordacibus, crebro deſidebat.* Rubras vero & cruentas non minus malas eſſe Hippocr. notavit, *g) text* 35. dicens: *At valde aquoſum, aut album, aut viride, aut vehementer rubrum, aut ſpumans dejici, hæc omnia mala.* De quibus auctor *Prorrheticorum h)*, ait: *Ventris valde rubens profluvies, mala in omnibus morbis: & in libro* 3. *i)* damnat *impenſe rubras*, idemque *in Coacis præſagiis k)* ſcriptum eſt, quippe: *Malum vero, ventris valde rubens profluvies, eoque magis, ſi hepatis vitio, ut in hepaticis fit, tales dejiciuntur;*

Si rubræ & cruentæ.

a) Text. 43. *b)* Pag. 940. lit. G. *c)* Sect. 2. p. 943. lit. E. *d)* Ibid. p. 945. inter lit. E. & F. *e)* Ibid. pag. 946. inter G. & H. *f)* Lib. 3. Epidem. Ægr. 6. p. 1073. *g)* Prognoſt. p. 40. lin. 12. *h)* Lib. 1, text. 2. *i)* Ibid. text. 127. k) Text. 330. 611. 613. 632.

©BIU Santé

Si virides porraceæ. *ciuntur*; ab his criticas juvantes excipimus. Virides quoque porraceæ peſſimæ ſunt, nimirum, quæ vi morbi fiunt, nimirum quæ ab ærugino-ſa bile, incendio caloris, ut docet Gal. Si viridæ. *in primo, de Criſibus cap.* 11. genita, excernuntur. Lividas quoque Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. a text.* 32. & *in libr.* 4. *Aphoriſmorum b*), in febribus continuis pravas exitialesque eſſe, expreſſit. Has Galen. partium infernarum validum frigus ac veluti Si nigræ. mortificationem præmonſtrare ait. His non minus pravæ nigræ exſiſtunt, ut ſunt, aut ſanguinis limus, aut atra bilis; in acutis morbis nigras dejectiones, atram bilem, vel ſanguinem uſtum ſignificare, Galen. tradidit. Addamus, vel ſanguinis fœcem ſeu limum, quem non vere, teſte Galeno *in libr.* 4. *Aphor.* atram bilem, ſed ſanguinem melancholicum appellant, qui humor, ſi putreſcat, fit melancholia, quam atram bilem appellamus: uſta vero & nigra fit flava bile peruſta, quæ prius mutatur, calore inurente, in æruginoſam, & poſtea in nigram: de nigris dejectionibus a ſanguine melancholico Hippocr. *in libr.* 4. *Aphoriſm. c*) dixit: *Dejectiones nigræ, qualis eſt ſanguinis niger, ſponte venientes, ſive cum febre, ſive ſine febre, peſſimæ.* Has Galen. ait *in commento* notare lienis maximam debilitatem, & hepatis etiam, generantis plurimum craſſi hujus atque melancholici ſanguinis: quare eæ dejectiones in acutis morbis lethales merito ſunt: non enim a natura hic humor, niſi longo tempore, concoqui & ſuperari poteſt. Plurimas vero hujusmodi dejectiones in peſtilenti ſtatu Galen. vidit, quæ non magis in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis ſalvandis apparebant, illis tamen vel in principio, vel in incremento morborum conſpiciebantur. Superiori capite nos oſtendimus, in ſtatu poſt perfectam coctionem aliquando utiliter conſpici has nigras dejectiones, quæ, crudo exſiſtente morbo, ſignis coctionis minime antegreſſis, perpetuo lethales exſiſtunt: tunc enim temporis magnam viſceris læſionem præmonſtrare Galen. etiam meminit. *d*) *Quibuſcunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigræ bilis, ſive*

a) P. 40. lin. 16. *b*) Aphor. 47. *c*) Aphor. 21. *d*) Hippocr. Aphor. lib. 4. 23.

ſive uti ſanguis niger deſuper exierit, poſtridie moriuntur. Verſicolores quoque dejectiones omnes malas eſſe Galen. docet; quoniam multas adeſſe in corporibus affectiones ſignificant, quas natura ut ſuperet, eget longo tempore, quod ab acutis magnisque morbis, vires cito exſolventibus, non conceditur. Merito itaque Hippocr. *in eodem libr. Prognoſt. a) text.* 26. de his dixit: *Si vero verſicolores ſint, diuturniores quidem ſed nihilominus exitiales ſunt.* Eo vero has fore exitialiores *in* 4. *lib. Aphoriſm.* 21. docuit, quo colores magis pravos plures habuerint, quales viſæ ſunt in *Apollonio b).* De quibus Hippocr. ait: *Dejectiones huic erant variæ, ſcilicet, vel nigræ, pravæ, vel virulentæ, vel pingues, crudæ & mordaces, & tandem lacti ſimiles reddidit.* Fœtidæ quoque malæ ſunt, quod ut Gal. docet, putredinis indicium ſint. Qua ratione Hipp. *in* 2. *Prognoſt. c)* & *in* 4. *Aphor. d)* fœtidas omnes, ſive graveolentes damnavit. At admodum fœtidas & liquidas, flavas, pingues in acutis febribus excretas, colliquativas vulgus appellat, obſervatum eſt eſſe valde pernicioſas, quibus conſpectis pauciſſimi ſervantur. Etenim præcellentem putredinem ac virium languorem præmoniſtrant. Exitialiſſimum itaque in febribus continuis eſt ſignum; hæque dejectiones tales exſiſtunt, veluti ſi quis in jure pingui luteum ovi dilutum, cum magno fœtore, dejecerit. De his Hippocr. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *e) text.* 57. ita habet: *Unoque verbo, qui longis morbis vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui ſunt, cunctos namque venter ſuſtulit:* & Galen. *in comment. Et peſtis quoque illa longiſſima, quæ noſtra ætate vulgata eſt, ex iis quæ per alvum vacuantur, omnes prope peremit. Quæ evacuabantur, erat colliquatio.* Quod quidem eſſe ſymptoma videtur in perpetuum febris, quam peſtilentem privatim vocant, cum mortales vel citra peſtem corripiat. Quales *concubinam Nicolai* ante mortem dejeciſſe, Hippocr. *in lib. 7. Epidem. f) text.* 37. ſcriptum reliquit. Atque tot ſunt alvi dejectiones mortem minantes ex ſubſtantia,

Si verſicolores.

Si fœtidæ.

a) P. 40. lin. 18. b) Lib. 3. Epidem. Aegr. 13. p. 1111. c) P. 40. lin. 17. d) Aphor. 47. e) P. 1086. inter B. & C. f) P. 1221. text. 50.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 506 sur 615

©BIU Santé

Ex modo excretionis & tempore quo durant.

quantitate, colore, atque odore desumptæ. Ex modo quoque, quo dejiciuntur, atque ex tempore, quo durant, exitiales sunt, & quæ insciis ægrotis excernuntur. Quod in acutis morbis aut delirium, aut exsolutam facultatem, ut Gal. demonstrat, significent. De quibus auctor *Prorrhet.* a) ait: *Si ex ventre tenuia non sentienti ægro exierint, si extra se non sit, malum. Cujusmodi sunt, quæ in hepaticis fiunt.* Eodem modo in continuis febribus, quæ diu durant, sine morsu, aut cum morsu, copiosæ, non juvantes, pessimæ exsistunt. Quibus plures fuisse exstinctos *in Epidemiis* tradidit Hippocr. De quibus *in* 1. *lib. Epidem. comment.* 3. b) *text.* 53. *Æstate jam & Autumno lienteriæ & dysenteriæ, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues multæ, crudæ, mordaces, nonnullis etiam aquosæ*: & *in libr.* 3. c). *Quæ ad ventrem attinebant, multis multa incommoda evenerunt; primum tenesmi multis cum dolore, plurimis vero pueris, omnibusque impuberibus, quorum plurimi periebant, lienterici erant.* A longa etiam dysenteria debilitata facultate, nisi statim moriantur, in lienteriam, vel hydropem, quibus moriuntur, incidere Hippocr. *in lib.* 6. *Aphorism.* 43. docuit. Quare hæ omnes sunt exitiosæ dejectiones, si modo in principio morbi, absque signis coctionis, appareant, quo tempore nullas excretiones commendari posse superius ostendimus, hasque esse symptomaticas, & malas. Quas Hippocr. intellexit, cum *in lib.* 3. *Epid. comm.* 3. d) *text.* 65. dixerit: *Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii.* De quibus *in libr.* 4. *Epidem.* e) *text.* 90. hæc leguntur. *Duo fratres Cecropis familiares, quibus nigra ab initio prodibant, subfæculenta, edulia ex sanguine confecta colore referentia, ex valde biliosis, spumosis, chlora erant.* Cognoscuntur vero pravæ dejectiones & a malis signis aut antegressis, aut una, aut postea conspectis, atque ex eo, quod neque febrem solvant, sed quinimo magis ab ipsis ægri in deterius abeant. De his, *in tertio Epidemiorum comment.* 3. f) *text.* 53. *Quæ autem exibant dolores non solvebant*: & *in tertio Prorrheticorum* g): *Post*

Si copiosæ non juvantes.

Ex signis malis aut antegressis, aut una cum ipsis aut postea apparentibus.

a) Lib. 1. text. 78. b) Sect 2. pag. 943. lit. E. c) Pag. 1085. lin. ult. d) Pag. 1089. sub. lit. B. e) Pag. 1129. text. 24. f) Pag. 1086. lit. B. g) Lib. 1. text. 129.

Post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis surditas, mala est: & in illis, *in lib. secundo Prorrheticorum, a) text.* 15. *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibus aquosæ bilis, multisque, oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catochi fiunt:* & in lib. tertio: *b) Ventris dejectiones subliviescentes, cum perturbationibus, & urinæ tenues aquosæque, suspectionem habent:* Et *c): Post sanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ.* Quales fuere observatæ in *Sileno d), Hermocrate e), Euryanactis virgine f), Adolescente,* qui in *foro mendacium g), muliere* quæ apud *Panthimidem h), uxore altera* abortum passa *i),* in *Ea,* quæ *in foro mendacium l), Pario m) Pythione n), Apollonio o),* atque in aliis. In quibus studiosus Lector poterit ea omnia, quæ nos breviter de malis dejectionibus perstrinximus, recognoscere, atque ad usum prognostici colligere.

CAP. XII.

De prædictione ab urinis, quid sit urina, quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum.

Cum ex alvi dejectionibus demonstratum sit, quomodo ægrotantium salus & mors prænoscatur, reliquum est, ut ad prædictionem ex urinis veniamus. Etenim ipsarum non minus, quam ceterorum excrementorum, observatio ad vitam & mortem ægrotantium præsagiendam facit. Galen. *in lib. 6. de loc. affect. comment.* 2. scribit, per urinam expurgari gibbas hepatis partes, atque omnes quotquot sunt his superiores: & *in lib. 2. Prognost. cap.* 4. indicia esse illarum affectionum, quæ in jecore, & in venis fiunt. Addidit *in lib. 2. Prorrhet.* renum vesicæque affectionem indicare, vasorumque sanguinem continentium, & virtutis succos generantis tum robur, tum imbecillitatem. Quo plures complurium corporis partium mor-

Urinæ quid ad præsagium faciunt.

a) Lib. 1. text. 81. b) Ibid. text. 108. c) Ibid. text 127. d) Lib. 1. Epid. Aegr. 2. pag. 969. e) Lib 3. Epidem. Aegr. 2. pag 1062. f) Ibid. Aegr. 6. pag. 1073. g) Ibid. Aegr. 8. pag. 1076. h) Ibid. Aegr. 10. pag. 1078. i) Ibid. Aegr 11. pag. 1079 l) Ibid. Aegr. 12. pag. 1080 m) Ibid. Aegr. 1. pag. 1093. n) Ibid. Aegr. 3. pag. 1098. o) Ibid. Aegr. 13. pag. 1111.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 508 sur 615

©BIU Santé

bi urinis judicentur; non tamen omnes, ut vulgo perſuaſum eſt, ſed febres omnes, hecticis exceptis, inflammationesque: erſi, quæ thoracis partes occupant, primo ſputis, & quæ ventris, dejectionibus ſignificentur. Verum in his urinarum etiam judicium non eſt ſpernendum. Plurimum itaque urinarum obſervatio cum ad complurium morborum prognoſin conducat, merito nunc, quo pacto ab ipſis vita ac mors ægrotantium prænoſci queat, nobis eſt cognoſcendum. Quam rem non prius aſſequemur, quam quædam de *urinarum differentiis*, atque *cauſis*, ſcitu ſane ad prognoſtici judicium neceſſaria, præmiſerimus, ac abſolverimus. Liquido cuique Medicorum conſtat, urinam eſſe ſeroſum excrementum ſanguinis, quod a renibus attrahitur, per urinatoriosque meatus in veſicam delabitur, atque per eam excernitur. Ceterum nos per urinam cum ſeroſam humiditatem, tum illud omne, quod per urinam excernitur, intelligimus. Hæcque omnia ad prognoſin multum faciunt. Ex materia enim urina triplex eſſe videtur; cum aliquando per urinam excernatur cibi potusque humiditas, quæ in multum potantibus plerumque cruda aquoſaque mingi ſolet; aliquando ſanguinis humiditas ſeroſa, qualitate humoris exſuperantis infecta; atque demum humiditas a colliquatione, quippe pinguedo. Quam triplicem urinæ materiam Hippocr. *in 6. Epidem. a) comment. 4. text.* perbelle ita expreſſit: *Urina concolor cibo & potui, & qualis eſſe ſolet intus, cum humidi colliquatio eſt.* At ſpectemus varias urinarum differentias, quæ omnes penes ſubſtantiam ipſarum, qualitatem & contenta accipiuntur. Quod ad ſubſtantiam ſpectat, quædam tenues, quædam craſſæ, & quædam mediocres exſiſtunt. Tenuium aliæ diu durant, aliæ mox craſſæ evadunt. Eodem modo & craſſarum quædam mitæ perſeverant, quædamque tenues evadunt. Quod ad qualitatem, triplex urinarum eſt differentia, quippe una, quæ ex colore, altera ex liquore, ac tertia ex odore cognoſcitur. Ex colore, albæ, pallidæ, flavæ, aureæ, rubræ, virides, lividæ, nigræ exſiſtunt. Complures alii urinarum colores ab aliis re-

Urinæ quænam materies.

Urinarum differentiæ.

Quo ad ſubſtantiam.

Ex qualitate.

Ex colore.

a) Sect. 5. text. 14. pag. 1185.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 509 sur 615

recenſentur, at hi, qui ſunt præcipui, vobis ad prædictionem ſufficient. Horum colorum quosdam tenui ſubſtantiæ urinarum conjungi, quosdam craſſæ, ſeu quosdam tenuium eſſe proprios, & quosdam craſſarum. Tenuium ſunt aquoſæ, rufæ, flavæ, virides, lividæ, ac non minus nigræ. Quibusdam tamen viſum eſt, colorem pallidum, rufum, & flavum tenuium urinarum proprios eſſe. Conſtabat tamen virides, lividas atque nigras cum tenui aliquando ſubſtantia obſervari, quæ in *Herophonte a*), *uxore Epicratis b*), & *Metone c*), fuere ab Hippocrate obſervatæ. De Metone ait: *Urinæ tenues ſubnigræ.* Neque propterea negandum, nigras ſæpius craſſas mingi. Pallidæ vero, rufæ, atque flavæ nunquam craſſæ, ſed perpetuo tenues minguntur. Hos enim colores ab materiæ inopiam fieri volunt. Ex liquore, urinarum aliæ claræ & lucidæ, aliæ turbidæ obſcuræque ſpectantur, & clararum urinarum mictarum quædam tales perſeverant, quædam mox turbantur. Eodem item modo de turbidis, cum quædam turbidæ mingantur, & turbidæ perſeverent, & quædam poſtea, reſidente craſſa materia, clareſcant. Ex odore quoque quædam graveolent, quædam non. Penes item quantitatem, quædam multæ, quædam paucæ, quædam mediocres exſiſtunt, & quædam prorſus interceptæ, apparent. Demum ex urinarum contentis, quæ ſedimina, & ſedimenta, & hypoſtaſes vocant, complures urinarum differentiæ obſerventur: contenta vero dicimus, quæ quovis modo a ſubſtantia urinarum ſeparata in urina ſpectantur, quandoque in ſuperficie, quandoque in medio vaſis, & quandoque in fundo. Quæ in fundum reſident, Græci *hypoſtaſes*, noſtri ſubſidentiam, reſidentiam, ſedimenta, atque ſubjecta appellant. Quæ medium locum vaſis, ſeu urinæ ſubſtantiæ, occupant, ſublimationes, ſuſpenſa, ſublimia atque ſublimamenta: & quæ in ſupremo loce, juxta ſuperficiem, cernuntur, nubes etque etiam nubeculas appellant. Hypoſtaſes vero, ſive ſedimenta, variis differentiis interſtinguuntur; ſiquidem quædam craſſa, quædam tenuia, quædam continua,

Ex odore

Ex urinarum contentis.

Hypoſtaſium variæ differentiæ.

a) Lib. 1. Epidem. Aegr. 3. pag. 974. b) Ibid. Aegr. 5. pag. 979.
c) Ibid. Aegr. 7. pag. 983.

©BIU Santé

tinua, quædam divulſa, minimeque unita, ſed inæqualiter per ſubſtantiam urinæ ſparſa cernuntur, quædam æqualia ſpectantur per multos dies, quædam inæqualia. Propterea quædam alba, quædam pallida, quædam flava, quædam rufa, quædam rubra, vel viridia, vel livida, nigra ſpectantur, quædam fœtent, quædam non. Craſſorum quoque ſediminum, quandoque ſunt pituitoſi humores crudi craſſique, quandoque melancholici, aut uſti nigri, & quandoque rubri ſanguineique reſident. Craſſa hæc ſedimina variis figuris ſpectantur, quædam enim granorum figura apparent, quas hypoſtaſes propterea Græci etiam *Oroboides* vocarunt. Nonnunquam veluti ſquamæ ſpectantur, quæ Græcis *Petaloides* dicuntur; & aliquando ut furfures, ſquamis anguſtiores, at craſſiores tamen, quæ itidem *Pytiroides* nuncupantur. Demum hypoſtaſes farinæ interdum ſimiles apparent, quas *Crimnodes* Græci appellarunt. His ſimiles apparent, purulentæ, id eſt, quæ ex pure ſunt. Addimus quandoque apparere in iis pituitam craſſam, ac mucoſum humorem. In ſuſpenſis etiam & nubeculis eædem differentiæ ſpectantur, quæ ſunt, continuitatis, divulſionis, æqualitatis, inæqualitatis, craſſitiei, tenuitatis, quantitatis & colorum diverſorum nuperdictorum. Proprium ſublimioris partis, quippe in ſuperficie urinarum, eſt, ut oleagines, atque pinguedines ſpectentur. At tempus eſt, ut ſingularum urinarum cauſas cognoſcamus.

Suſpenſorum & nubeculorum,

CAP. XIII.

De variarum urinarum cauſis.

Urinarum variarum cauſæ. Tenues unde.

Jam aggredimur cauſas variarum urinarum, a tenuibus atque craſſis inchoantes. Tenues enim perpetuo in febribus concoctionem debilem denotant, fiuntque, vel propter obſtructionem vaſorum ſanguinis, aut ureterum, aut renum, aut veſicæ, quo ſolus ichor, ſeu ſeroſa tenuis humiditas, excernitur abſque ullo humore; aut quando humores caput petunt, ut in phreniticis, quibus urinæ tenues mingi ſolent. Proinde

de colligemus tenues urinas mingi, ubi nihil humorum ipſis fuerit permiſtum, & craſſas, ubi quippiam permiſtum ſit; quod ſane fit aut natura concoquente, aut ſublatis obſtructionibus. In febribus tenues urinas perpetuo cruditatem ſignificare, Galen. in multis docuit; ex quo Hippocr. *in lib.* 3. *Epidemior.* *a*) dixit. *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni.* Hæ vero quandoque tenues durant, & quandoque craſſiores evadunt. Has naturam cœpiſſe concoctionem, & illas nondum cœpiſſe, maximamque cruditatem denotare, Gal. docet *in lib. de urinis, cap.* 3. Craſſæ vero urinæ ab humorum permiſtione fiunt, quæ in principio apparentes, multitudinem craſſorum humorum, (teſte Galen. in lib. *quæſita Hippocr.* vocato;) denotant; aut in ſtatu, naturam excernere humores. Multæ vero a potu largiori, aut a multa humiditate fiunt, ut in hydrope, atque in iis, quibus humida alvus ſupprimitur: atque hoc eſt quod Hippocr. *b*) dixit: *Mictio noctu plurima facta, parvam ſignificat dejectionem.* Aut ab inflammatis renibus, plurimam humiditatem attrahentibus, ut in diabete; a multis itidem humoribus, qui per renes purgantur, ægri copioſius mingunt. Quibus ſane urinis copioſis multos judicatos vidit Hippocr. *in* 3. *Epid.* *c*) *text.* 41. A contrariis cauſis paucæ urinæ prodeunt, quippe aut a pauco potu, aut ubi plurima humiditas per alvum, aut per ſudorem, exurpurgatur, aut a multo calore igneo ſeroſam humiditatem abſumente, ut in ardentibus febribus fieri ſolet, qua ratione in ipſis non raro etiam prorſus retinentur: aut denique pauca exit, propter obſtructas vias urinæ, aut renum, aut veſicæ meatum. At cauſas colorum indagemus, ab albis incipientes, quæ aut tenues ſunt, aut craſſæ. Hæ ſunt indicia magnæ copiæ crudorum craſſorumque humorum, ut Gal. docet, & præſertim quæ, cum craſſæ minguntur, eædem permanent; quæ ex his non reſident, ſummam cruditatem, concoctricisque facultatis imbecillitatem præmonſtrant. Proinde in acutis morbis ſunt pernicioſæ: cujuſmodi fuerunt, quæ ab Hippocrat. fuere obſervatæ in *Philini a*)

Craſſæ unde.

Noctu plurimæ redditæ quid notant.

Paucæ unde.

Urinæ albæ quid indicant.

a) Pag. 1085. lit. F. *b*) Lib. 4. Aphor. 83. *c*) Pag. 1086. lit. D.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 512 sur 615

©BIU Santé

ni *a*) & *Dromedai uxore*. *b*) Quæ vero ex his tenuiores reddi incipiunt, naturam cœpisse concoctionem denotant. Tenuium vero albarum urinarum, quas Galen. *in lib.* 4. *Aphor.* aquosas appellat, causæ sunt, aut imbecillitas, concoctricis facultatis, ut in senibus; aut obstructio renum, uti in nephriticis, antequam lapis expurgatur; aut obstructio itidem hepatis; aut quod non raro fit, & toto bilioso humore in cerebrum sublato, quas propterea phrenitim prænuntiare, Galen. *in lib. de Urina cap.* 6. tradidit. Hæ vero extremam tum cruditatem, tum magnam concoquentis facultatis imbecillitatem denotant. Ex quo in morbis biliosis, omnium maxime, ut ait Galen. *in lib. de Crisibus: cap.* 12. *& in* 2. *Progn.* pernicioſæ exsistunt. Pallidæ vero urinæ redduntur, cum parum bilis flavæ serosæ humiditati permiscetur, parumque distare videntur a concoctione, si modo non valde tenues exsistunt. Flavæ ac rufæ, sive croceæ, si tenues una sint, teste Hippocr. *c*) morbum plane crudum ostendunt, vigereque magnum caloris incendium in visceribus. Crassæ vero concoctionem & aliquando criticam excretionem significant. De qua nos superioribus libris egimus. Rubras ac subrubras a sanguine fieri, Galen. *in* 2. *Prognost. in lib. de Urinis*, ac non minus *in lib.* 3. *Epidem. comm.* 1. *text.* 1. docuit, nimirum ubi semicoctus sanguis per urinas expellitur. Indicant enim ut *in* 2. *Prognost.* & *in* 3. *Epidem. comment.* 27. ait, sanguinem abundare incoctiorem ac seriosiorem, qui in venis jecinoris & profundi corporis continetur. Quo hepatis separatricis quoque facultatis imbecillitatem cognoscimus. Hinc Hippocr. *in Prognost. d*) dixit, has urinas longitudinem ostendere, quod longum temporis spatium ad sanguinem concoquendum requiratur. Ceterum quæ aliæ aliquando subrubræ, & tenues minguntur (etsi Auctor *Libri de Urinis* noluerit tenues rubras dari urinas) a pauco ichoroso sanguine infectæ, aliquando crassæ a multitudine sanguinis inconcocti, quales in synochis febribus sæpe observamus. His similes

Tenues albæ sive aquosæ.

Pallidæ.

Flava ac rufæ; sive croceæ.

Crassæ.

Rubræ ac subrubræ.

a) Lib. 1. Epidem. Aegr. 4. pag. 96. *b*) Ibid. Aegr. 11. pag. 987.
c) Prognost. p. 40. lin. 43. *d*) Pag. 40. lin. 35.

les ſunt ſanguine infectæ, quas cruentas & ſanguineas appellant. Quæ propter debilitatem renum, laxatis venis, quæ in ipſos renes finiuntur, quam *anaſtomoſim* vocant; aut laxatis meatibus, qui a primo ad ſecundum ſinum ſunt, minguntur: quales *Apamantiam* & *Fabrum* minxiſſe Hippocr. *in* 4. *Epid.* a) *text.* 78. tradidit. Aliquando exit ſanguis ruptis ſcilicet venis, aut apertis, aut ulceratis renibus, vel veſica. De his Hippocr. 4. *Aphoriſm.* 81. *Si quis ſanguinem & pus mingat & ſquamulas, & urinæ gravis odor fuerit, veſicæ ulcerationem ſignificat:* & de illis, *Aphoriſm.* 78. *Quicunque repente ſanguinem mingunt, iis a renibus venulæ ruptionem ſignificat.* Urinæ cruentæ vel & ſanguineæ. Virides ſequuntur, quae aut ex porracea bile in ventriculo, ut Galen. tradidit, ob eſculentorum cruditatem, genita, aut ab æruginoſo humore in vaſis, ob nimium caloris incendium, Galen. *in* 2. *Prognoſt. comment.* 39. auctore, atque flavæ bilis aſſationem genito, ortum trahunt. In ſanis, & non febricitantibus, porraceæ bilis plerumque indicia exſiſtunt; veluti in acutis febribus & inflamationibus viſcerum, hunc in urinis colorem viridem eſſe æruginoſae bilis indicium, Galen. *in* 2. *de Criſibus cap.* 11. docuit. Huncque præſertim colorem in urinis fieri ſtatuit, cum bilis flava in atram, incendio caloris, mutatur. Virides. His colore proximæ ſunt oleoſæ urinæ, quæ tamen pingues non ſunt, ſed quæ, ait Galen. *in libr.* 3. *Epidem. ſec.* 3. *comm.* 72. & *in* 1. *lib. de Criſibus cap.* 12. colore & craſſitie oleo ſunt ſimiles, quas Galen. in ægrotis ſine detrimento ex morbi concoctione aliquando ſe vidiſſe, prodit. Oleoſæ. Pingues vero, ſcilicet præ pinguedine oleo ſimiles, aut quod olei modo ſupernatent, oleoſæ vocatæ, ex alia cauſa fiunt, quippe perpetuo a colliquato adipe aut totius, aut renum. Pingues. De quibus Hippocr. *in* 7. *lib. Aphoriſm.* b) *Quibus inſidens pingue, ac ſimul totum, iis renum vitium acutum ſignificatur.* Ubi vero colliquatio ex calore febrili in toto corpore fit, ut Galen. *in comment.* notavit, vel ex eo dignoſcitur, quod cum urina una adipes paulatim exeunt, minimeque univerſim. Ex quibus colligimus, oleoſas urinas duplicis eſſe differentiæ, quippe

a) Pag. 1133. text. 29. b) Aphor. 35.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 514 sur 615

©BIU Santé

pe illas, que colore tantum & craſſamento oleo perſimiles apparent, atque has, quæ pingues exſiſtunt, quibus *in Aphor.* Hippocr. *ineſſe pinguedinem* dixit: de quibus *in* 2. *Prognoſt. a) text.* 35. *Si pingue deſuper natans araneorum ſpeciem referat, damnandum eſt.* Galen. vero *in libr.* 4. *de ſanitate tuenda, cap.* 25. dixit, hoc pingue in urinis eſſe ſimile ei, quod in ſummo refrigerati juſculi concrevit. Hanc urinam *ex lib. de Urinis* triplicem eſſe conſtat, quippe *Elæochroam* Græcis vocatam, quæ olei colorem habet, principium colliquationis indicantem: *Elæophanem*, exquiſitiorem miſtionem olei cum urina habentem, colliquationisque augmentum præmonſtrantem: atque *Elæodem*, undequaque oleo ſimilem, vigorem notantem colliquationis. Galen. vero *in* 3. *Epid.* oleoſam duplicem tantum facit, quippe colore & craſſitie oleo ſimilem, pinguedinis expertem; atque alteram pinguem, hancque duplicem eſſe, ſcilicet unam, quæ habet pinguedinem ſupernatantem, oculis boum ſimilem, quam Græci *Elæophanem* appellant, & alteram, in qua ſupernatat pinguedo, telæ araneorum modo, *Elæodem* Græcis vocatam. Has omnes fieri colliquatione pinguedinis, ab igneo calore, dictum eſt. Lividæ fiunt præ immodica frigiditate, teſte Galen. *in* 1. *de Criſibus cap.* 12. quæ propterea in acutis morbis pernitioſæ exſiſtunt, quod naturæ exſtinctione fiant. Fiunt tamen aliquando ex materia craſſa, livida, quas aliquando bonas eſſe, quippe critice apparentes, Hippocr. *b)* non negavit. Nigras quoque urinas mingi aut propter immodicam frigiditatem conſtat, (ſed hæ obſcuræ magis quam nigræ apparent) aut propter exurentem calorem. Nigras fieri ob ſerum atræ bilis urinæ miſtum, urinam nigro colore tingens, Galen. *in* 1. *Prorrhet.* docuit: & *in* 3. *Epidem. comm.* 4. dixit, has a ſanguine conſpici melancholico, ſerum perinde, ac fuligine, nigro colore inficiente. Ex quo *Lib.* 1. *de Criſib. cap.* 11. ait: nigram urinam nobis atræ bilis, redundantis in corpore, aut uſti ſanguinis eſſe indicio. Ceterum hæ duplicis ſunt differentiæ ex ſubſtantia ipſarum aut tenui, aut craſ-

Pinguium triplex differentia.

Lividæ.

Nigræ.

a) Pag. 40. lin. 52; b) Vid. Lib. 4. Aphor. 47.

craſſa, quippe nigræ aut tenues, aut craſſæ, minguntur. Has craſſas perpetuo ab humore craſſo melancholico, aut atra bile, aut uſto ſanguine copioſius excreto, colorari dicimus. Hinc in quartanis febribus, in melancholicis, atque in ſpleniticis, craſſas urinas nigras mingi, Galen. *in* 2. *Progn. com.* 27. teſtatum reliquit. Tenues vero fieri aut propter vehementem frigiditatem, qua ratione ſanguis quoque nigreſcit, aut ob exſuperantem calorem, quippe ſanguinem urentem, Galen. in 2. Progn. & *in* 1. *de Criſib.* ſtatuit. Has vero cognoſcimus, quod, priusquam nigræ appareant, flavæ, aut rufæ, aut croceæ ſpectentur; & illas, quod lividæ prius ſpectentur, mox nigreſcant. Poſt nigras, claras atque turbidas ſpectemus, nimirum a quibus cauſis fiunt: & primo de claris permanentibus urinis ſuperius dictum eſt, cum de coloribus, in tenui ſubſtantia urinarum ſpectatis, ſermo proxime fuerit habitus: nunc de iis, quæ claræ minguntur, & mox turbantur, agemus. Has enim crudas eſſe atque propter flatus craſſi redundantiam turbari, neminem latet, ac proinde naturam aggredi concoctionem indicare, nullis Medicis, praxim exercentibus, eſt ignotum. De hac Galen. *in libr.* 4. *de Sanit. tuenda cap.* 4. ait: *Si cum emingitur pura ſit, protinus vero turbatur, jam crudi ſucci concoctionem aggredi naturam, docet. At ſi interpoſito tempore turbetur, non protinus, ſed poſt agreſſuram inſinuat.* Turbidarum vero urinarum, quas triplicis eſſe differentiæ, Gal. *in* 3. *Epid. in* 4. *Aphor.* & *in* 4. *de ſanit. tuen.* & *in* 1. *de Criſibus* ſtatuit, quippe quæ claræ minguntur & poſt turbantur, de quibus agimus; & quæ turbidæ mictæ reſident, & clareſcunt; atque demum quæ mictæ turbidæ, perpetuo tales permanent. Has *ſubjugales* vulgus Medicorum appellat, quod jumentorum urinis ſimiles ſpectentur, quippe craſſitie, colore, atque turbata ſubſtantia. Hæ ſunt a crudis craſſisque humoribus, a calore agitatis, atque inde multis flatibus elevatis, & ſero permiſtis, quibus ſubſtantia confunditur & turbatur. Hinc Hippocrat. dixit *a*): *urinas perturbatas dolorem capitis præmonſtrare*, quod ni-

Urinarum nigrarum duplex differentia.

Turbidarum triplex eſt differentia.

Urinæ ſubjugales quænam & unde.

a) Lib. 4. Aphor. 70.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 516 sur 615

©BIU Santé

Urinæ perturbatæ quid notant.

nimirum per ipſas nobis ſignificetur multos vapores ad caput allevari ac ſubvehi. Galen. *in 6. Epidemiorum, comment. 5. in text.* 15. ait: *has urinas eorum eſſe, in quibus humor, qui crudus vocatur, plurimus abundat, & a calore fuſus eſt.* Hinc enim ipſum, in ſpiritum verſum, flatuoſas exhalationes ad caput ſubmittere contingit. A crudis itaque & craſſis humoribus, calore agitatis, fiunt urinæ turbidæ. Sed quæ turbidæ clareſcunt, a calore quidem naturali concoquente; & quæ perpetuo manent turbidæ, plerumque a febrili, totam maſſam ſanguinis agitante, ac confundente. Cujuſmodi ſunt, quæ in principio malignarum febrium apparent, quo tempore nihil concoxit natura. Avicenna vero, ac alii Arabes Medici dixerunt, urinas turbidas, non reſidentes, nobis præmonſtrare humorum ebullitionem, propter vehementiam caloris extranei, & debilitatem innati caloris digerentis: & Gal. *in 1. lib. de Criſib. cap.* 11. dixit, urinas turbidas manentes, minimeque clareſcentes, nobis præmonſtrare, naturam cœpiſſe agitationem in ſanguine, vigereque ad concoctionem; illas vero, quæ, cum claræ fuerint mictæ, mox turbantur, ſignificare nondum cœptam eſſe humorum agitationem ad concoctionem, ſed poſtea fore ſperandam. Ex quo ipſe his urinis bonitate prætulit eas, quæ perpetuo turbidæ manent; quas cœptam concoctionem denotare clarius *in libro quarto, de ſanit. tuenda* hiſce verbis expreſſit, dicens: *Quod ſi turbida ſit, qualis veternorum viſitur, crudis vocatis humoribus refertas venas indicat, non tamen ceſſare naturam, ſed eos valenter concoquere.* Et de illa, quæ turbida poſtea, hæc addidit: *Si cum emingitur pura ſit, protinus vero turbetur, jam crudi ſucci concoctionem aggredi naturam, docet, & ſi interpoſito tempore turbetur, non protinus, ſed poſt aggreſſuram inſinuat.* Amplius contrarium videtur etiam hic affirmare de urinis manentibus turbidis, cum dixerit: *Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur, egetque ope aliqua ad ſuccos percoquendos.* Quid igitur dicemus? Urinas turbidas, manentes turbidas, aliquando fieri a calore extraneo totam maſſam ſanguinis agitante, & aliquando a calore innato, quippe a natura ipſa concoquente. Hasque uri-

Turbidæ clareſcentes quid & unde.

Turbidæ manentes unde.

urinas ab illis distingui, quoniam non in principio, sed in augmento incipiant, quo tempore natura manifeste aggreditur concoctionem, & postea aliquid residit in ipsis, aut minus turbidæ evadunt, vires constant, morbusque exitialibus signis caret. Quod nobis forte expressit. Galen. *in 4. de Sanit. tuend. cap.* 4. cum dixerit. *Verum omnium, quæ turbantur, urinarum generalis nota esto ipsius crassi a liquidiore separatio, aut propere aut tarde facta, aut omnino nulla.* Ergo si protinus fiat, & quod subsidit sit album, leve, æquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit. Sin, quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur. Cum vero eæ principio statim apparuerint, quo tempore nondum natura aggreditur concoctionem, propter ebullitionem & agitationem caloris febrilis, & extranei, turbari significant, quæ ob id multitudinem crudorum crassorumque humorum, a vehementi calore fusorum, indicant, quæ cum morbo vehementi & viribus prælanguidis exitium merito significant. Hinc Galen. *in lib.* 4. *Aphorism.* merito dixit. *Quæ vero non residente, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Quare quæ principio apparent turbidæ, manentque turbidæ, non a naturali, sed ab extraneo calore fiunt, quod virium debilitas confirmabit, atque signum aliquod perniciale, & quod nunquam in ipsis aliquid resideat, quod sit laudabile: atque hæc de causis turbidarum urinarum. Nunc mordacium, quæ cum dolore & mordicatione exeunt, causas attingamus, quæ fiunt ab humoribus summe calidis ac acribus redditis, qui una per urinam excernuntur; unde Hippocrates *in primo Epidemior. a) text* 10. dixit: *fieri strangurioſos absceſſus.* Et Galenus *in* 2. *Epid. text.* 41. dixit: *Ubi per renes excrementa purgantur totius corporis, urinæ illos stillicidium corripere, cum ob alia, tum præcipue propter confluentium urinarum acredinem.* Acredo vero a multo calore fit. Fœtidas vero urinas reddi propter humorum summam putredinem aut in vasis, aut in renibus, vel vesica, omnibus liquido constat.

Urinæ mordaces unde.

Foetidæ unde.

De

a) Sect. 2. pag. 943. inter E. & F.

©BIU Santé

Æquales & inæquales.

De æqualibus vero, & inæqualibus urinis Gal. *in lib. 7. Aph.* 33. ita habet. *Si vero compagis urinæ, quam Syſtaſim dicunt Græci, inæqualitatem ita dici conceſſerimus, recte dixit vehementem ſignificari perturbationem. Nam dominante, & vincente natura omnia æqualiter unita ſunt: diverſis vero cauſis tumultuantibus ac renitentibus ei, illud quod ſuperatur, atque concoquitur, aliam habet formam, renitens vero, ac tumultuans aliam, & quando plura hujuſmodi fuerint, variam magis oſtendunt urinarum inæqualitatem, & ejus cauſæ perturbationem.* Atque hæ ſunt cauſæ variarum urinarum. Quibus præmiſſis ad variorum contentorum cauſas dignoſcendas diſcendimus. In qua re primo intelligendum duximus, cur in fundo vaſis reſideant, quæ hypoſtaſes, ſubſidentias, atque ſedimenta appellant; cur in medio, quæ ſuſpenſa, ſublimia, & ſublimamenta; & cur in ſuprema vaſis parte, quæ nubes, & nubeculas, & eneoræmata dicunt,

Contentorum diverſitas in urinis unde.

Hippocr. quandoque ſublimamentum nubeculam vocat? Hæc vero contentorum diverſitas in urinis pendet ex varia flatuum generatione, & miſtione: ſiquidem ubi in urinis flatuum copia adfuerit, excrementum ad ſupremum vaſis locum defertur; ubi minus ad medium; atque ubi nulli adſint; in fundo. Quo fit, hypoſtaſem probam coctionem indicare, in qua flatus diſcuſſi nullam pariunt turbationem; etſi locus non neceſſario hoc demonſtret, quando in fundo non omne reſidens contentum coctionem denotet, ſed illud tantum, quod eſt candidum, leve, & æquale per omne tempus, uti docet Hipp, *in* 2. *Prognoſt. a*). Neque etiam nubeculæ & ſuſpenſa ſemper cruditatem præmonſtrant, de quibus Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. b*) *text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, ſi candida eſt, eſt bona:* & Galen. *in* 1. *de Criſib. cap.* 11. ſcripſit, in iis, qui uſi ſunt inedia, ac labore immodico, morbum ſæpius ſolvi, priusquam aliquid ſubſideat, & plerumque ſufficere nebulam albam, aut ſuſpenſionem albam, levem, atque æqualem. Verum perpetuo contentum in fundo vaſis album, leve, ac per omne tempus æquale, coctionem denotabit; minorem ſuſpenſum;

a) Pag. 40. lin. 30. *b*) Ibid. lin. 41.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 519 sur 615

ſum; & nubes, quippe in ſuprema vaſis parte contenta, morbi adhuc minorem coctionem declarat. In qua parte excrementum, ſeu contentum elatum, circuli modo, juxta urinæ ſuperficiem, ſolet eſſe delirii certum indicium, quod *Auctor Prorrheticorum a)* animadvertit, atque ego ſæpius experientia verum eſſe didici. Multa ſubſidentia, quamvis locum infimum matellæ occuparit, copiam crudi humoris vacuari, Galen. *in libr. de Criſibus cap.* 11. exemplo puerorum eorum, qui in crapulis & in otio vitam ducunt, demonſtravit, quorum corpora, quod ſcateant humoribus crudis, ideo cum urinis plurimum ejusdem crudi humoris excernunt: & *in* 2. *Prognoſt.* dixit, ſedimentum in urinis apparere copioſum, ubi morbus ex crudis humoribus foveatur, atque pauciſſimum aut nullum conſpici in morbis bilioſis, atque in iis, qui inedia uſi ſunt, & multo labore. Tenuia vero tenuiorum humorum ſunt indicia. Sed quæ pura ſunt, neque facile vaſe commoto aſſurgunt, magnam naturæ in ſecunda concoctione imbecillitatem indicant. Craſſa itidem craſſorum humorum nobis ſunt indicia, quod Galen. explicavit, cum *in quarto*, tum *in ſeptimo Aphoriſm. & in libro de plenitudine*, ait, *in iis, qui ſunt voraces, urinas habere ſedimen craſſum.* Quo affirmabimus craſſum ſedimen, craſſos humores, ac ideo maxime difficiles nobis affectus indicare. Unitum ſeu conjunctum, æquale, pyramidali figura, maxime commendatur, quod optimam notet coctionem. Contra divulſum atque inæquale ſignificare, Galen. *in* 1. *de Criſibus cap.* 11. tradidit. Divulſum enim, & inæquale, craſſorum flatuum copiam in venis adeſſe, qui natura diſcuti & reſolvi nequeant, affirmat Auctor *libri de Urinis. cap.* 19. Quo modo ad contentorum quoque colores, album ceteris coloribus præfertur, ut dictum eſt, ſi continuum ſeu læve & æquale; atque hoc excernitur, ubi perfecta facta fuerit concoctio. Inæquale vero, divulſum, diſtinguitur ab hypoſtaſi; hoc etenim non unitum ſeu conjunctum, ſed in exiles, & minutas veluti arenulas per urinæ ſubſtantiam diſpergitur. Hocque aut a pituita copioſiore fit, aut a pure, aut a colli-

a) Lib. 1, text. 4, 32, 37.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 520 sur 615

©BIU Santé

quatione ſolidarum partium. Cujusmodi eſt, quod farinæ craſſiori eſt ſimile. *Crimnodes* has hypoſtaſes Græci appellant. Rubrum & ſubrubrum cruditatem, & coctionis defectum ſignificat. Quo Hippocr. *in 2. Prognoſt. a) text.* 27. merito dixit: *Si urina fuerit ſubrubra, & ſedimentum ſubrubrum, & læve, diuturnior hic morbus, quam primus, ſed admodum ſalutaris*: & Auctor *libri de Urinis cap.* 12. ait, contentum rubrum fieri a ſanguine ichoroide, coctionisque defectum ſignificare. Flava, viridia, mala ſunt, quod morbum a flava, æruginoſaque, ſeu porracea bile foveri, denotent. Peſſima livida, & nigra, Quod prius lividum fuit, moxque nigreſcat, a caloris refrigeratione procedit; & quod prius aut flavum aut rufum, aut viride fuerit, & mox nigrum a calore igneo, humores adurente. Merito itaque Hipp. *b)* nigram nubeculam vitioſam vocat. Quæ ex iis, quæ a colliquatione fiunt, quæque ob id variis figuris ſpectantur, *Oroboides* hypoſtaſes, quod orobis ſimilia ſint, ac etiam *Sandarachoides* Græcis vocatæ, fiunt conſumto jam adipe, ubi præſertim caro conſumi cœperit: præmonſtrant enim, aut totius corporis, aut renum colliquationem. *Petalodes* vero, id eſt ſquamoſæ, laminoſæ, fiunt, teſte Galeno, ubi, poſt adipis carnisque colliquationem, partes ſuperficiariæ igneo calore abraduntur; & *Pityrodes* vocatæ, id eſt furfuraceæ, quæ ſunt ſquamoſis anguſtiores, ſtrictiores, ſed tamen craſſiores, ubi ſolidarum partium vaſa igneo calore dilacerantur, ac contabeſcunt; & *Crimnodes*, id eſt, farinæ craſſiori ſimiles, a majori adhuc ſolidorum membrorum contabeſcentia. De his Hippocr. *in 2. Prognoſt. c) text.* 28. *Si in urina ſedimentum ſpeciem referat farinæ craſſioris, malum eſt. Deterius vero, ſi ſquamularum inſtar conſiſtit, ſi vero tenue & candidum admodum eſt, vitioſum eſt. Furfuraceum vero deterius eſt.* Galen. *in comment.* dixit fieri haſce urinas calore igneo, ſanguine aſſato, aut conſumptis inæqualiter carnibus: atque hæc de urinarum cauſis.

a) Pag. 40, lin. 35. *b)* Ibid. lin. 43. *c)* Ibid. lin. 38.

CAP.

CAP. XIV.

De bonis urinis, ſalutem prænuntiantibus.

Urinæ, & alia excrementa duobus modis ſalutem & mortem ægrotis ſolent indicare; uno modo ut ſigna coctionis, & malignitatis; atque altero, ut cauſæ, quippe probam aut malam excretionem prodentes. De urinis, quæ ex proba concoctione cum morbi tum cauſarum ſalutem præmonſtrant, Galen. *in* 1. *lib. de Criſibus cap.* 12. & *in* 3. *Epidem.* ita ſcribit: *Quippe optimam eſſe, quæ in ſubſtantia eſt mediocris, quantitati aſſumptæ potionis reſpondens, colore ſubrufa, ſubflava, cum ſedimento ſeu hypoſtaſi alba, lævi & æquali.* De qua Hipp. *in ſecundo libro Prognoſt. a) text.* 26. ita habet: *Optima eſt, quæ candidum ſedimentum habuerit, læveque & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem ſignificat. Si vero intermittit, atque interdum puram emittit urinam, interdum ſubſidet candidum ac læve, morbus diuturnior ac minus ſecurus.* Galen. addit: *Neceſſario vero colore erit modice croceo, & conditione media inter tenuem & aquoſam, ac corpulentam, qualis jumentorum habet.* Idem in *primo lib. de Criſibus, cap.* 12. ait: *optimam eſſe magis ſubrufam, quam ſubflavam:* & *in* 1. *Epidem.* & *in lib.* 10. *ſimpl.* modice flavam facit: & *in lib.* 2. *de ſanit. tuenda*, ait: *rufam bilioſamque urinam coctionis perfectæ in morbis eſſe indicium.* In multis concoctæ urinæ ſunt diſcoloratiores, in aliis coloratiores. Quo conſtat non unicum in optimis urinis colorem perpetuo obſervari. At divinus Hippocr. non colorem in urinis, neque ſubſtantiam præcipue attendendam ad prognoſin duxit, ſed contentum; cum hoc loco optimam urinam deſcribens, ne verbum quidem de colore & ſubſtantia, ſed tantum de contento: cum dixerit *optimam eſſe, quæ candidum ſedimentum, læve ac æquale habuerit*, coloremque & ſubſtantiam omiſit; cum in omnibus

Urinæ optimæ quænam.

a) Pag. 40, lin. 30.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 522 sur 615

©BIU Santé

non unicus color, neque unica ſubſtantiæ qualitas obſervetur, atque etiam cum urina habens optimum ſedimentum, neceſſario & colorem optimum & ſubſtantiam mediocrem habeat. In temperatis corporibus tales colores ſolent obſervari, qui cum in multis ob varias corporum diſpoſitiones evarient, proinde methodo, nobis optima quæ ſit in omnibus indagandis, utemur, & primo ex Ariſtotele, qui *in primo lib. problem.* 52. ita habet: *Urina hæc optima & per omnia mediocris, urinæque ſanorum ſimillima, novitio medico inſpicienda eſt, ut ſcilicet cum aliquam ab hac ipſa declinaſſe viderit, ſtatim ab optim & exquiſita ſanitate hominem hunc cecidiſſe ſtatuat.* Merito hoc modo bonam & malam urinam ex Ariſtotele cognoſcendam conſtat. Cum unum ex maximis artis prognoſticæ principiis ſit, ſimilia & diſſimilia contemplari. Quare nos quoque, hoc ipſo adducti, dicimus in ægrotis optimam illam eſſe judicandam urinam, quæ recte valentium maxime ſimilis appareat: quam notam expreſſit itidem Galen. *in primo de Criſib. cap.* 12. Ceterum ut exacte optima urina dignoſci queat, primo corporum temperies, viſcerumque, præcipue erit attendenda, ætas, ſexus, victus, atque vitæ ſtudium: namque corpora calidiora coloratiores urinas habent, & frigida diſcoloratiores; & ex ætate, juvenes urinas habent pueris tenuiores & coloratiores, pueri craſſiores, & ſenes tenuiores, & diſcolores. Mulieres itidem viris craſſiores diſcoloratioresque cum multis contentis: & qui crapulis indulgent, mingunt urinas cum multo ſedimento crudo; & ii, qui inedia uſi ſunt, cum paucis ſedimentis habent itidem urinas coloratiores; eædem ex vigiliis, & laboribus. Contra multa ſedimenta habent, & diſcoloratiores, qui in otio vitam ducunt. Unde dicimus optimam urinam eſſe, in pueris, quæ ſubſtantia craſſiori ſpectatur, diſcoloratiori cum multo ſedimento albo, levi, & per omne tempus æquali. In juvenibus & viris erit coloratior, quippe ſubflava vel ſubrufa, & tenuior, cum paucioribus contentis; & eo coloratior & tenuior, ſi corpora hæc fuerint temperamenti calidioris; diſcoloratior, ſi fuerint frigidioris temperamenti, & in mulieribus erit aliquando craſſior, & diſcoloratior; & in iis, qui

Urinæ in multis mire variant.

qui inedia uſi ſunt, laboribus, vigiliis, coloratior, tenuior, cum contentis paucioribus; & in iis, qui crapulis & otio uſi ſunt, diſcoloratior, craſſior, cum copioſiori ſedimento. In temperatis vero corporibus optima urina erit, colore, ut ait Galen. modice croceo, ſubſtantia mediocri, quantitate potui reſpondens, habens ſedimentum album, læve, æquale per omne tempus, quæque denique urinis recte valentium hominum ſimillima ſit. In omnibus optima perpetuo ejus hypoſtaſis ſeu ſedimentum album, æquale; minus optima, quæ habet ſuſpenſum ſeu ſublimamentum; & adhuc minus, quæ nebulam. Verum, ut docuit Galen. *in* 3. *Epidem.* aliquando bonum ſuſpenſum, & aliquando bona nebula ſat erit ad ſalutem prædicendam, de quo Hippocr. *in* 4. *Aphor.* 71. ita expreſſit: *Quibus ſeptima judicatur, in iis nebulam habet urina quarta die rubram, & alia ex ratione.* Adeo ut, ait Galenus, non ſolum rubra aliqua nubes apparens antea non viſa judicationem ſignificet, ſed & alba multo plus ipſa, adhuc autem magis & ſublimamentum album, æquale atque conſiſtens: ſi vero velocitér admodum morbus movetur, & coloris & ſubſtantiæ mutatio ſunt ſufficientia ſigna futuræ dijudicationis. Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. a) text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, ſi candida eſt, bona;* & Galen. *text.* 36. ait: *Conſiderandum in nubecula eſt, utrum ſurſum fuerit an deorſum, & item color, quem obtinet, ſi enim deorſum feratur cum colore qui dictus eſt, bona commendataque eſt.* Ex ſubſtantia, tenues urinæ cum bono colore bonæ exſiſtunt; de his Galenus *in primo Epidemiorum. Planum ergo eſt, tenues ſed boni coloris urinas ob coloris bonitatem promittere ſalutem, quatenus vero erant tenues, hactenus tempus requirebant concoctioni.* Hæ quidem urinæ ſalutem prænuntiant, ſed longiori tempore futuram, quod in *Cleonactide b), Clazomenio c)* atque *Charione d)*, fuit ab Hippocrate obſervatum. Tenues etiam diſcoloratiores, ubi ſigna adfuerint ſalutis, abſceſſum præmon-

Urinæ hypoſtaſis quænam perpetuo optime.

a) Pag. 40. lin. 41. *b*) Lib. 1. Epidem. ægr 6. p. 982.
c) Ibid. ægr. 10. p. 985. *d*) Lib. 3. Epidem. ægr. 5 p. 1072.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 524 sur 615

©BIU Santé

monſtrare, Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. a*) docuit, quod Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *text.* 4. confirmavit, dicens: *Si urinas tenues, & æquabiles diu reddat, & reliqua ſalubria ſint ſigna, his abſceſſus in locis protenditur ſepto transverſo ſubjectis.* Quod *Pythioni b*), qui propter telluris ædem habitabat, contigiſſe animadvertit, de quo Hippocr. *Urinæ a primo ad octavum uſque diem tenues, decolores, quæ ſuſpenſionem habebant nubiloſam. Decimo ſudavit, ſputa ſubcocta, judicatus eſt, urinæ circa judicium ſubtenues. Quadrageſimo ab judicio die ſuppuratio circa ſedem, & ſtrangurioſus factus eſt abſceſſus.* Ex coloribus urinarum, ut dictum eſt, commendatur ſubflavus, ſubrufus, ſubcroceus, modice paleus, ſubluteus. Subrubram quoque urinam cum ſedimento ſubrubro, Hippocr. *c*) dixit eſſe ſalutarem, etſi diuturniorem morbum ſignificet. Niger itidem color non perpetuo malus, in lienoſis, ut in *Herophonte d*), & in iis, qui abundant ſanguine melancholico, & in ſuppreſſis menſibus, qui ſint melancholici, quod Galen. *in Epidem. Urinæ vero color licet eſſet niger, nihil attulit periculoſi, quod retenti menſes eſſent magis melancholici.* Copioſæ itidem nigræ urinæ, quæ in aquoſas non mutantur, critice excretæ, ſunt utiles: unde Galen. *in* 3. *Epidem.* 3. *in text.* 74. ſcripſit, ſe noviſſe quandam mulierem, quæ his urinis magna copia evacuatis plurimum fuit juvata: præterea urinæ nigræ cum larga, aut narium ſanguinis eruptione, quod in *Metone e*), aut menſium copia, quod in *muliere moroſa f*) fuit obſervatum, non ſunt timendæ. Bonæ itidem ſunt ex turbatis urinis cito reſidentes, album, læve, & æquale, de quibus Galen. *in* 4. *de ſanitat. tuenda* ſcripſit. *Si vero humoris ſeparatio craſſi a liquido in ea cernitur, ſitque quod ſubſidet album læve & æquale, jamjam ſuperaturam eos omnes naturam indicat.* Claræ quoque, quæ protinus turbantur, utiles exiſtunt, quod ſignificent naturam humorum coctionem aggredi. Ex mutatione etiam urinarum eæ

Urinarum colores quinam boni.

a) Pag. 40. lin. 48. *b*) Lib. 3. Epidem. ægr. 1. p. 1059. *c*) Prognoſt. p. 40. lin. 35. *d*) Lib. 1. Epidem. ægr. 3. p. 974. *e*) Ibid. ægr. 7. p. 983. *f*) Lib. 3. Epidem. ægr. 11. p. 1108.

eæ bonæ judicabuntur, quæ ad probiorem vel colorem, vel ſubſtantiam, vel ſedimentum acceſſerint. Bonæ itaque plerumque cenſentur craſſiores, quæ poſt principium mingun- Urinæ craſſiores quænam bonæ. tur. Excrementa enim, accedente concoctione, craſſiora quidem evadunt, ſi prius tamen fuerint tenuia; veluti e craſſis fieri tenues optimum eſſe, Hippocr. *in* 4. *Aphoriſm.* 69. ita docuit: *Quibus urinæ, craſſæ, grumoſæ, paucæ, non ſine febre, multitudo veniens ex his tenuis, juvat. Maxime vero tales redduntur, in quibus ſtatim ab initio, vel non ita multo poſt, ſedimentum apparuerit:* & Galen. in comment. *Hæ autem ſi multæ & tenues fiant, juvant, quoniam materiam ſubtiliatam ſignificant.* Ex turbidis clareſcentes optimæ exſiſtunt, ex diſcoloratis coloratiores, & ex nimis coloratis minus coloratæ, & ex carentibus ſuſpenſis, quæ nubeculam, aut ſuſpenſum, aut demum ſedimentum habere incipiunt, & quæ alba & æqualia fieri inceperint. Atque tot modis urinæ, ut ſigna coctionis nobis ſalutem in morbis indicare poſſunt. Eodem itidem modo, idem nobis ſignificabunt, ut cauſæ, bonam evacuationem prodentes. Urinæ quænam bonæ.

Proinde multæ urinæ, in die decretorio apparentes, criſin ſalutarem indicant, eoque certius id præſagiunt, ſi ſuapte natura meliores exiſtunt, quales in *Nicodemo a)* fuere obſervatæ, de quo Hippocr. *Vigeſimo quarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa ſubſidebant, & cum ſudore fuit judicatus*: & de *Pericle b)*: *Tertio febris emollita fuit, urinæ multæ concoctæ, in quibus multa ſubſidebant. Charionem* multis urinis biloſis fuiſſe ſervatum, Hippocr. *c)* quoque tradidit. Hac eadem ratione & de multis craſſis *in* 4. *lib. Aphoriſm.* 74. ait: *Quibus ſperatur abſceſſus futurus ad articulos, liberat eos ab abſceſſu urina multa, craſſa, & alba facta:* & *in* 6. *Epidem. d) comment.* 4. *text.* 2. *Urina craſſa, alba, qualis Archigenis, in laborioſis quartanis interdum exit, & liberat ab abſceſſu.* Verum ea, quæ eſt ſimilis farinæ craſſiori, aut longitudinem morbi, aut mortem, ut docet Criſin ſalutarem præſagientes. Farinæ craſſiori ſimiles quid præſagiunt.

a) Lib. 3. Epidem. ægr. 10. p. 1108. b) Ibid. ægr. 6. p. 1102.
c) Ibid. ægr. 5. p. 1072. d) Pag. 1179.

©BIU Santé

cet Galen. *in* 7. *Aphorism.* 71. præsagit. Acres vero cum dolore, copiosæ, sæpius in acutis morbis judicant; de his Hipp. *in* 1. *Epidem. comment.* 2. *a) text.* 42. ita habet: *Unum vero bonum, maximumque inter signa, quæ fiebant, quodque multos a maximis periculis vindicavit, hoc fuit, quibus ad stranguriam diverterent, & in hoc abscessus fierent*: & *b) Stranguria autem his diuturna & laboriosa erat. Erant his urinæ copiosæ crassæ, variæ, rubentes, purulentæ cum dolore*: & postea *c) text.* 24. *Atque hi superstites omnes fuerunt, nec ullum horum periisse cognovi.* Quomodo *Pythionem* servatum Hippocr. vidit, de quo *in* 3. *Epid. d) comment.* 1. *text.* 4. scripsit. *Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & strangurioſus factus est abscessus*; hinc est probabiliter multitudine urinarum sanatus.

Oleosæ quænam bonæ.

Sunt demum quædam ex oleosis urinis, non pinguibus sed tantum colore atque crassamento oleo similes, quæ bonæ esse solent. Hæque non nisi perfecta morbi concoctione apparent, & has Galen. sicuti scripsit *in* 3. *Epid.* sæpius ex morbi concoctione, sine ægri detrimento, vidit. Atque hæc de bonis urinis, salutem significantibus.

Cap. XV.

De malis urinis mortem prænuntiantibus.

Urinæ quænam exitiosæ.

Ex urinis tenues, albæ, aquosæ, diu perseverantes, in morbo non salutari, exitiosæ, quod summam cruditatem significent, exsistunt in febribus acutis, teste Galeno; significant enim totum flavæ bilis impetum sursum in caput ferri, quo delirium & phrenitim præsagiunt. De his Hippocr. *in quarto lib. Aphorism.* 72. scripsit: *Quibus urinæ, albæ, perspicuæ, malæ, præsertim in phreniticis, apparent.* Galen. *in comm.* dixit, nullum vidisse phreniticum, in quo talis urina apparuisset, servatum. Melius siquidem est, ut, sicuti totus morbus est biliosus, sic & urinæ appareant biliosæ; illas in *Philista* phreniti-

co

a) Pag. 947. sub finem, *b*) Paulo post, p. 948. sub. A.
c) Ibidem, *d*) Pag. 1059. Ægr. 1.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 527 sur 615

co vidit Hipp. *a*). In omnibus itaque febribus acutis, malum erit, urinas tenues & aquoſas ſpectari: aut enim mortem prænuntiabunt, aut morbi longitudinem atque recidivas; longo enim tempore natura opus habet ad illam ſummam cruditatem tollendam, quod, ubi febris non admodum ſit vehemens & acuta, & vires validæ ſint, aliquando ſalus, longo tamen tempore, ſuccedit; in vehementi vero morbo, cum viribus prælanguidis, prorſus exitiales exiſtunt. Et hoc eſt, quod Galen. *in* 4. *Aphoriſm.* 72. de his locutus, dixit: *cum anticipaverint vires diſſolvi, eſſe pernitioſas.* Addamus eas fidelius perniciem denotare, quæ & diu perſeveraverint, & poſt principium incœperint; quales fuere, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente b)* apparuerunt: nam undecimo die habuit urinas tenues, aquoſas, quæ eædem ad diem quadrageſimum perſeverarunt. Diximus ex Hippocrate *c*) alibi, haſce urinas perſeverantes, ubi ſalutaria adfuerint ſigna, per abſceſſum morbum ſolutum iri præmonſtrare. Quod *Pythioni*, qui prope telluris ædem habitabat, eveniſſe *in tertio Epidem. comment.* 1. *d*) *text* 4. Galenum demonſtraſſe in altero capite meminimus. Contra vero, ubi ſalutaria ſigna non illuxerint, perpetuo eæ exitiales exſiſtunt. Hinc Hipp. *in* 2. *Prognoſt. e*) *text.* 32. & 33. aquoſam exitialiorem vocavit, & *in pueris eſſe deterrimam*, voluit. Craſſæ vero itidem urinæ, ex Hippocrate *f*), malæ exiſtunt, ſi præſertim in principio appareant, quo tempore tenuiores, uti Galen. *in* 4. *Aphoriſm.* 70. voluit, eſſe ſoleant. Quæ vero ipſarum nihil, aut quod malum eſt, reſident, peſſimæ exſiſtunt; de his Gal. *in quarto libro Aphoriſmorum. Quæ vero non reſident, ſi vires affuerint, longum fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant*; & Hippocr. *in primo Epidem. comment.* 1. *g*) *text.* 26. *Aut craſſitiem habentes & parvam ſubſidentiam, nec probe ſubſidentes, ſed crudo quodam, intempeſtivo ſedimento.* De quibus etiam

Tenues & aquoſæ.

Uriuæ craſſæ quænam malæ.

a) Lib. 3. Epidem. Ægr. 4. p. 1070. *b*) Ibid. Ægr. 2. p. 1096. *c*) Prognoſt. p. 40. lin. 48. *d*) Pag. 1059. Ægr. 1. *e*) Pag. 40. lin. 47. *f*) Ibid. lin. 46. *g*) Pag. 940. ſub. lit. G.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 528 sur 615

©BIU Santé

am Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *text.* 5. dixit: *At enim cum craſſas etiam fuiſſe indicet, nec ſubſediſſe urinas, plane ſunt illæ ex conturbatis, & turbidis, ut ſolet hic appellare, quæ ſemper turbationem crudam multo præditam ſpiritu flatuoſo, ut muſtum.* Non reſidentes vero cum ex turbidis ſint, craſſæ quoquæ, non reſidentes, ex turbidis erunt, quæ, ut ait Galen. præter flatuoſam & crudam turbationem toti ineſſe ſanguini, etiam craſſos humores morbum fovere ſignificant. Turbidæ vero urinæ duplicis differentiæ exſiſtunt, quædam tenues, quædam craſſæ. Sed modo videamus, quid turbidæ præſagiunt in acutis morbis. Galenum tria turbidarum genera feciſſe, ſuperius diximus, quippe primum earum eſſe, quæ tenues, & claræ mictæ poſtea turbantur; ſecundum earum, quæ turbidæ minguntur, & turbidæ permanent; atque tertium turbidarum reſidentium, & clareſcentium. Has *in primo de Criſibus* Galen. vult eſſe minus pravas, quod aliquid inæqualis turbulentiæ ſupereſſe demonſtrant, atque morbum haud multo poſt coquendum. His eſſe praviores, quæ claræ mictæ poſtea turbantur, quod hæc in urinis poſtea facta turbatio denotet, naturam debere incipere concoquere morbum, nondumque cœpiſſe concoctionem, propterea longiori tempore ac virtute forti ægrotos indigere ad concoctionem perficiendam. Inter has medias ſtatuit perpetuo turbidas manentes, nihilque clareſcentes, & reſidentes. Etenim *cap.* 4. ait, nobis indicare has turbidas urinas, vigere adhuc agitationem in ſanguine ad concoctionem, quod *in quarto de Sanitat. tuenda* hiſce verbis expreſſit. *Quod ſi turbida ſit, qualis veternorum viſitur, crudis vocatis humoribus venas refertas indicat, & non tamen ceſſare naturam docet, ſed eos valenter concoquere.* Ex quibus colligitur, urinas turbidas non clareſcentes, & reſidentes, meliores eſſe iis, quæ claræ mictæ poſtea turbantur Quod tamen Hippocr. non videtur ſentire, cum nunquam meminerit has pejoris eſſe judicii, ſed ex turbatis perpetuo non reſidentes, nihilque clareſcentes, ceteris magis damnavit, atque eſſe pernicioſas ſtatuit. De his in *uxore Philini* a), quæ obiit,

Turbidæ quid præſagiunt in acutis morbis & harum differentiæ.

Non clareſcentes & reſidentes quibusnam meliores.

a) Lib. I. Epidem. Aegr. 4. pag. 976.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 529 sur 615

obiit, ita habet: *Urinam vero reddebat una cum convulſionibus affatim multam, raro admonentibus, craſſam, qualis eſt, quæ in matellis ſubſidit, cum agitata fuerit, repoſita multo tempore non ſubſidebat, color & craſſitudo aſſimilis jumentorum urinis, hæc illius erat urina, quam ego vidi.* Et de *uxore Dromeadai a)* moribunda dicit: *quo riguerat, alvus commode reddidit, urinæ craſſæ, albæ, turbidæ, cujuſmodi ſunt, quæ in matulis ſubſederunt, cum agitatæ fuerint, repoſitæ multo tempore non ſubſidebant.* Eædem turbidæ non reſidentes fuere obſervatæ in eo, qui *caleſcens cœnavit, & potavit largius b)*, & in *Hermocrate c)*, *itidem morbo lethali vexatis.* Atqui Galen. quoque *in quarto Aphor.* 70. id affirmaſſe eſt viſus, cum dixerit: *Nonnullæ igitur urinæ longo tempore manent perturbatæ, nonnullæ vero cito ſedimen craſſum habent, & cito morbum ſolutum iri ſignificant. Quæ vero non reſident, ſi vires affuerint, longum fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant.* Non reſidentes quando peſſimæ. Addo quæ *in quarto de ſanit. tuenda cap.* 4. de his urinis nobis prodidit, quibus aperte cognoſcitur, ceteris exitialiores eſſe non reſidentes; ipſe enim ita ſcripſit: *Verum omnium, quæ turbant urinam, generalis nota eſto, ipſius craſſi a liquidiore ſeparatio, aut propere, aut tarde facta, aut omnino nulla, ergo ſi protinus fiat, & quod ſubſidit, ſit album, leve, & æquale, ſuperiorem longe naturam ſuccis, quos concoquit, oſtendit: ſin bonum ſit, quod ſubſidit, ſed quod poſt longius interpoſitum tempus colligatur, etiam naturam temporis ſpacio ſuperaturam ſuccos, nunciat. Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur, egetque ope aliqua ad ſuccos percoquendos.* Quare colligamus turbidas urinas, nihil reſidentes, cæteris aliis turbatis eſſe pernitioſiores, quod etiam oppoſitorum ratione demonſtratur. Cum vel etiam Galen. fateatur, eas, quæ reſident, bonas eſſe, morbumque naturam ſuperaturam indicare; ergo oppoſitæ non reſidentes, ſed perpetuo manentes turbidæ, oppoſitum indicabunt, quip-

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 11. p. 987. b) Ibid. Ægr. 12. p. 988. c) Lib. 3. Epid. Ægr. 2. p. 1062.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 530 sur 615

©BIU Santé

quippe naturam morbo ſuperatum iri. Non clareſcere etiam turbidas urinas indicium eſt, eas non a calore naturali, ad concoctionem agente, turbari, ſed ab extraneo agente ad interitum: terminus enim earum, quæ a naturali calore turbantur, eſt clare fieri, veluti turbidarum a febrili calore, perpetuo turbatas manere, nihilque, aut, quod bonum non ſit, reſidere. Ex his, quæ in principio morbi turbidæ permanent, pejores ſunt, quam eæ, quæ in augmento turbantur, quo tempore naturalis calor, concoctionem aggrediens, ſolitus eſt aliquando urinas flatibus replendo turbare, ſed hæ paulo poſt bonum ſedimentum reponunt, ac clareſcunt. Perturbatis vero urinis, quæ claræ minguntur, & poſtea turbantur, quod praviores ceteris turbatis ſint, ut voluit Galen. *in primo, de Criſibus cap.* 11. *in tertio Epidem. comment.* 3. *in text.* 15. & *in* 4. *lib. Aphoriſm.* 70. non equidem certe cognoſco: nam ſi per eas, quæ poſtea turbantur, præmonſtretur naturam debere concoctionem incipere, & per illas, quippe turbidas clareſcentes, non incepturam, ſed jam cœpiſſe, & aliquid concoxiſſe, indicabitur. Itaque ex turbidis urinis nihil reſidentes in acutis morbis erunt pernicioſiores, & merito ſane; cum multitudinem crudorum craſſorumque humorum adeſſe denotent, quæ ut concoquatur, & ſuperetur a natura, longius temporis ſpatium requirit, quod nonniſi natura admodum robuſta abſolvet. Unde vehementibus morbis & corporibus debilibus hæ mortem præſagiunt. Ex coloribus, uti diximus, albæ, tenues, aquoſæ, in acutis morbis ſunt peſſimæ, quod, ut Galen. docuit, melius ſit, in bilioſo morbo urinas atque excrementa coloratiora ſpectari. Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. a) text.* 30. damnat urinam rufam, & tenuem, tanquam morbum plane crudum denotantem, ipſamque, ubi morbus diutinus fuerit, periculum ſignificare ægro, ne ipſe poſſit durare, quoad morbus concoquatur; hoeque præſagit, quoniam rufa urina, & tenuis ſit vehementis morbi indicium. Indicat enim intus magnum caloris incendium adeſſe, & in hepate, aut in ventriculo, aut in ſepto tranſverſo adeſſe flammeam

Urinæ perturbatæ quænam peſſimæ.

Albæ, tenues, aquoſæ, peſſimæ.

Rufæ & tenues malæ.

a) Pag. 40. lin. 42.

meam aliquam inflammationem. In internis inflammationibus, & in acutis febribus, aurea urina diu permanens maxime eſt ſuſpecta, quod, ut dictum eſt, magnam alicujus viſceris phlogoſin, aut phlegmonem denotet. Nigra urina nunquam ſine periculo in acutis morbis apparet, modo critice talis non excernatur, vel in ſuppreſſis menſibus melancholicis, copioſe prodeuntibus, aut cum larga ſanguinis eruptione per nares. Quibus modis nigras urinas conſpectas, non eſſe timendas, in altero Cap. docuimus. In acutis vero morbis, aliquo illorum modorum non excretæ, nigræ urinæ ſunt periculoſæ; ſanguinis enim uſti copiam, quæ non ita facile a natura concoqui poteſt, denotant. Quare Hippocr. *in Prognoſt. a)* dixit, nigram urinam rufa tenui eſſe exitioſiorem, & in mulieribus atque in viris deterrimam. *b)* Hinc nigram quoque nubeculam in urinis damnavit, tanquam ſignum perniciale. Tenues vero nigras, & paucas urinas, fuiſſe unum ex ſignis, quæ, cum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet, Hippocr. *in* 1. *Epidem. comment.* 2. *c) text.* 75. meminit. Exitioſæ ſunt, quæ in aquoſas mutantur, cujusmodi fuerunt, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente d)* conſpectæ fuerunt. De hac Hippocr. 11. *urinæ multæ, tenues, & nigræ: & vigeſimo*, ait, *Urinæ aquoſæ, & multæ, malæ.* Quod Galen. *in comment.* notavit, quippe urinas nigras in aquoſas verſas eſſe lethales. Auctor *Prorrheticorum e)* ſcribit, *urinas nigras in turbulentis & vigilibus eſſe phreniticas*, id eſt, phrenitides prænuntiare. Sed addimus nos ferinas ac lethales in iis præſagire, quod ex atra uſtaque bile futuras præmonſtrent. Exitiales itidem eſſe nigras maleolentes, Galen. *in* 7. *Aphoriſm.* 75. animadvertit. Demum urinæ perpetuo nigræ, tenues, aquoſæ, cum malis ſignis, mortem oſtendunt, quales in *muliere apud frigidam aquam decumbente f)* apparuerunt, de quibus Hippocr. in fine illius hiſtoriæ

Aureæ quando malæ.

Nigræ nunquam ſine periculo.

Nigræ quæ in aquoſas mutantur exitioſæ.

Urinæ nigræ maleolentes exitiales.

a) Pag. 40. lin. 46. *b)* Ibid. lin. 41. *c)* Pag. 954. inter lit. E, & F.
d) Lib 3. Epidem. Ægr. 2. p. 1096. *e)* Lib. 1. text. 4.
f) Lib. 3. Epidem. Ægr. 2. p. 1096.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 532 sur 615

©BIU Santé

ſtoriæ caſus, ait: *Urinæ hujus perpetuo nigræ erant, tenuesque, & aquoſæ, comaque conſequebatur, cibum faſtidiebat, animo erat dejecto, in ſomnis iracunda, implacida, animo melancholico.*

Nigræ cum nigro ſedimento omnium peſſimæ.

Peſſimæ omnium ſunt nigræ, cum nigro ſedimento. De his Galen. *in 1. lib. de Criſibus cap. 52.* ita habet: *Peſſima igitur eſt toto urina denigrata, adeo ut neminem unquam ſervatum viderim ex iis, qui talem minxerint. Minus vero pernicioſa, ſi ſolum id, quod ſubſidet, nigrum fuerit, atque adhuc minus, ſi ſolum id, quod in medio jacet, ac multo minus etiam, ſi nebula.*

Oleoſæ quænam inprimis malæ.

Oleoſæ quoque urinæ, in quibus præſertim pinguedines ſupernatantes, araneorum telis ſimiles, ſpectantur, ab Hippoc. *in Prognoſticis a)* damnantur. Et Galen. *in lib. 4. de ſanit. tuenda, cap. 3.* ait, haſce urinas in ægrotis eſſe pernicioſas, quod colliquationis ſint indicium. De *Pythione b)* ſuper Herculis fanum decumbente, ait: *minxit oleoſum.* Poſt nigras oleoſæ ſunt peſſimæ, quod ingentis colliquationis ſint indicium, igneumque naturæ calorem prævalere ſignificent. Quales fuere obſervatæ in prædicto *Pythione*, atque in *muliere Cyzici c)*: hi enim urinas primo nigras, & mox oleoſas ſeu pingues, habuerunt.

Pingues quænam pernicioſæ.

Non minus pernicioſæ ſunt pingues, poſt craſſas turbidas, non reſidentes; quoniam igneum ſeu febrilem calorem, a quo primo fuere turbatæ, nedum nihilo deficiſſe, at quinimo magis plurimum auctum eſſe, ſignificant. Has in *uxore Dromedai d)* & in illo, *qui caleſcens cœnavit, & potavit largius e)*, Hippocr. vidit. Hic enim *primo die rubras, craſſas, turbidas non reſidentes minxit, & quinto & ſeptimo oleoſas pingues, obiitque undecimo.* Illa vero *die ſecunda & tertia craſſas, turbidas itidem non reſidentes, & quarto & quinto oleoſas, obiitque ſexto.*

Nihil juvantes aut quovis modo vitiatæ malæ.

Multæ itidem tenues, aquoſæ, ſine contentis, nihil juvantes, aut quovis modo vitioſæ in acutis morbis, plurimum ſunt timendæ. De his Hippocr. *in 3. Epid. comment. 3. f) text. 41. Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni*; & poſtea *g)* de iisdem: *Urinæ multæ erant, neque*

a) Pag. 40. lin. 52. *b)* Lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1098. *c)* Ibid. Ægr. 14. p. 1114. *d)* Lib. 1. Epidem. Ægr. 11. p. 987. *e)* Ibid. Ægr. 12. pag. 988. *f)* Pag. 1085. lit. F. *g)* Pag. 1086. lit. C. D.

neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant, multumque etiam vitiosæ urinæ redditæ, neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba. Hippocrat. *in* 3. *Epidem. a) text.* 26. dixit, *mulierem*, quæ *in foro mendacium* decumbebat, nono die multam urinam, in qua nihil subsideret, reddidisse; & quæ *apud frigidam aquam b)*, perpetuo habuisse urinas multas nigras, tenues, aquosas. Multæ quoque crassæ, aut turbidæ non residentes, aut quicquam non juvantes, maxime damnantur; multæque urinæ omnes in morborum principiis damnantur, & merito inutiles habentur, quoniam tunc temporis nihil concoctum excerni, nullamque probam purgationem fieri posse, alias a nobis fuit demonstratum. Paucæ tenues in ardentibus febribus, & acutis inflammationibus pessimæ exsistunt, quod indicent serum sanguinis igneo calore absumtum. Quæ si vitiosæ, eo pejores erunt. Quales in *uxore Dromedai c)*, in adolescente *Mœlibæe d)* & in filia *Eurynactis virgine e)*: Hæc enim, & adolescens *Mœlibæe* paucas tenues non boni coloris, & illa paucas tenues oleosas minxit. Paucæ itidem tenues fuere conspectæ in illa quæ apud *Tisamenum f)*, & in *ea* quæ apud *Pantimidem g)* decumbebat. Qui omnes ægroti paulo post obierunt. Ubi vero propter igneum calorem, serosam humiditatem sanguinis prorsus absumentem, aut propter omnium functionum, ut Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 2. *in text.* 4. docuit, exstinctionem, urinæ plane restiterunt, in febribus exitium esse prænuntiatur. In *Sileno b) moribundo*, ut Hippocr. narrat, *sexto die restiterunt, atque die septimo nihil minxit, demum die octavo paucas reddebat cum dolore mordaces*, quæ nobis indicio fuerunt vehementis caloris, serum sanguinis tum absumentis, tum summe calidum acre facientis? In *muliere Cyzici i) anginosa apud Aristionem agente k)*, atque *adolescente Mœlibæe l)*, propter facultatis exstin-

Urinæ quænam inutiles.

a) Aegr. 12. p. 1080. *b)* Ibid. Aegr. 2. p. 1096. *c)* Lib. 1. Epidem. Agr. 11. p. 987. *d)* Lib. 3. Epidem. Aegr. 16. p. 1117. *e)* Ibid. Aegr. 6. p. 1073. *f)* Ibid. Aegr. 9. p. 1077. *g)* Ibid. Aegr. 10. p. 1078. *h)* Lib. 1. Epid. Aegr. 2. p. 969. *i)* Lib. 3 Epidem. Aegr. 14. p. 1114. *k)* Ibid. Aegr. 7. p. 1075. *l)* Ibid. Aegr. 16. p. 1117.

©BIU Santé

Paucæ acres, nihil allevantes, lethales.

ſtinctionem, ante exitium reſtiterunt. Urinæ quoque paucæ, acres, nihil allevantes, lethales exſiſtunt; quod ſummo caloris incendio, intus latente, ſeroſam omnem humiditatem abſumi, humoresque inflammari, & Hippocr. animadvertit, *Silenum a*) ante mortem urinas paucas mordaces reddidiſſe. Ego vero *Guadagninam*, olim meam dilectiſſimam uxorem, atque alios, ardente febre lethali vexatos, hujusmodi urinas paucas, ſumme acres ac vellicantes, ſæpius minxiſſe vidi, quas paulo poſt exitium fuit ſubſecutum. Quæ etiam ex urinis nullum contextum habent, quippe neque ſedimentum, neque ſuſpenſum, neque nubeculam, & malæ exſiſtunt, modo ægroti prius inediam non ſuſtinuerint, ut Gal. *in* 2. *Progn.* tradidit, aut plurimum laboraverint, aut vigilarint, aut corpora fuerint admodum bilioſa, in quibus urinas absque contento ſpectari, non eſſe malum, Galen. *in* 1. *de Criſib. cap.* 13. teſtatum reliquit. Craſſas vero absque ſedimento in acutis morbis lethales eſſe Galen. affirmavit. Malæ itidem ſunt, quæ cum pauco ſedimento, aut crudo, minguntur. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. b*) ſcribit: *Urinæ tenues & incoctæ & decolores, & paucæ, aut craſſitiem habentes, & parvam ſubſidentiam, nec probe ſubſidentes, ſed crudo quodam & intempeſtivo ſedimento.* Galen. *in* 4. *Aphoriſm.* 69. damnavit urinas craſſas, propter gravitatem ſedimenti: & Auctor *libri de Urinis cap.* 72. dixit, accidere aliquando, aut albus humor & crudus ſimul excernatur cum urina, & in imo ſubſideat inſtar bonæ hypoſtaſis: & Galen. *in* 2. *lib. Prognoſt.* dixit: crudum ſedimentum copioſum, morbum a multitudine crudorum humorum foveri, proinde reddi difficilem, indicare; craſſum itidem, eadem ratione *in* 4. *Aph.* 69. maxime damnavit: de hoc ipſo Hippocr. *in* 7. *Aphoriſm.* 31. ita habet. *Quibuſcunque febricitantibus in urinis fiunt ſedimina ſimilia farinae craſſiori, longam aegritudinem fore ſignificant.* Dictum eſt alias ex Galen. *in* 1. *de Criſibus cap.* 12. hæc ſedimenta craſſa, farinæ ſcil. craſſiori ſimilia, quæ *Crimnodes* Græcis dicuntur, magnam ſane colliquationem præ-

Urinæ craſſæ absque ſedimento lethales.

Farinæ craſſiori ſimilia ſedimenta habentes malæ,

a) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969. b) Pag. 940. ſub. lit. G.

præmonſtrare, & propterea in acutis morbis eſſe exitialia: & Galen. *in comment. Aphor.* 31. de hiſce ſedimentis ita habet: *Liquet igitur & ex his exemplis, quod quicunque mingunt urinam ſimilem farinæ craſſiori, ſi ſalvari debeant, tarde liberantur. Quicunque vero exitialiter ſe habent, contingit hos quamcito interire*: & propterea has urinas exitiales facit, plurimosque ait morte præripi, antequam ægritudo diutius protrahatur; & quicunque ex ipſis fuere liberati, in omnibus in longum productam fuiſſe ægritudinem: & merito ſane; cum diſpoſitio, in qua talis urina mingitur, multam requireret coctionem. Hippocr. *in* 2. *Progn. a) text.* 28. hæc ſedimenta maxime damnavit. Hoc ſedimen habuerunt urinæ *Sileni b)*, & illius, *qui in Dealcis horto decubuit c)*, qui non niſi ſpatio dierum quadraginta fuit ſervatus. Diximus itidem ſuperius, ſedimenta orobis ſimilia, ſquamoſa, furfuroſa, quæ Græcis *Oroboïdes*, *Petaloides* & *Pityroides* vocantur, quod ab eadem colliquatione fiant, ideo in febribus acutis, ubi minime vitio renum, aut veſicæ fiant, eſſe lethalia. Hæc omnia Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. d) cap.* 26. hiſce verbis eſt complexus, dicens: *Si urinae ſedimentum referat ſpeciem farinæ craſſioris, malum eſt; deterius his, ſi ſquamularum inſtitutione conſiſtit: ſi vero tenue, & candidum admodum, eſt, vitioſum eſt; furfureum vero, deterius eſt.* Cognoſcimus non renum vitio fieri, ubi adſit febris acuta colliquans, nullumque læſorum renum ſignum appareat. Sedimentum quoque divulſum, quod cruditatem denotet, improbatur, quo apparente nunquam tuto ſalus prædici poterit: eodem modo inæquale, de quo Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. e) text.* 20. *Si vero intermittit, atque interdum pura mingitur, interdum ſubſidens candidum ac leve, morbus diuturnior, ac minus ſecurus eſt.* Subrubrum improbatur ab Hippoc. *f)* quod morbum diutinum oſtendat, etſi ſalutarem eſſe dixerit: Auctor vero *libri de Urinis* ait, ſubrubrum ſedimen defectum coctionis præmonſtrare, non tamen mortem. Verum quoniam omnis morbi longitudo eſt

Orobis ſimilia ſedimenta habentes.

Sedimentum divulſum habentes malæ.

Subrubrum.

a) Pag. 40. lin 38. *b)* Lib. 1. Epid. Ægr. 2. pag. 969. *c)* Lib. 3. Epidem. Aegr. 3. pag. 1066. *d)* Pag. 40. lin. 38. & ſeq. *e)* ibidem lin. 33. *f)* Ibidem lin. 36.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 536 sur 615

©BIU Santé

est suspecta, ideo non carere videtur pravitate, & maxime in corporibus imbecillioribus, morbisque vehementioribus, quibus naturæ vires cito collabuntur, & sæpius nondum concocto morbo. Nigrum sedimentum est pessimum in acutis morbis, quod cum nigra urina Galen. affirmavit esse omnium pessimum; minus vero pernicioſum suspensum, & adhuc minus nubeculam esse. Ex suspensis improbantur clara, quod delirium signent, quod in *virgine Lariſſæ a*) Hippocr. notavit, & Galen. *in comment.* dixit, casu delirium significasse, non per se: quatenus, inquam, sanguinem flatuosiorem denotaret; quoniam si nullus flatus insit sanguini, suspensiones ad imum vasis deferentur. Auctor *Prorrheticorum b*) suspensum sublime delirium portendere statuit, & eo magis, ut ait Gal. si una aurium sonitus adfuerit, atque si aliquis dolor coxæ, vel alterius partis inferioris, & a visceribus remotæ, occultatus fuerit. Nigrum quoque suspensum, divulsum, inæquale, malum esse, sed minus malum quam sedimentum, dicit Gal. *in lib. de Urinis cap.* 17. Nubeculam quoque nigram damnavit Hippocr. *in* 2. *lib. Progn. c*) *text.* 29. Pingue itidem supernatans malum esse ait *d*), quod consumtionem significet. Ego sæpius nubeculam juxta superficiem urinæ, circuli modo evectam, atque elatam in iis, qui phrenitici obierunt, vidi. Proinde hanc in acutis turbulentisque febribus esse pernicialem cognovi. Quare ubi contenta, quæ secundum naturam se habent, fuerint ad superficiem urinæ multo spiritu evecta, pravum in capite, neque exiguum affectum prænuntiant. His addimus, urinas in non recordantibus & insciis ægrotis mictas, de quibus *in* 1. *Prorrhet. e*) hæc leguntur: *Urinæ excretio in non recordantibus, perniciosa.* Denotat namque, teste Galeno, periisse naturalium functionum intellectum. Hocque aut cerebro læso, ægrotis quippe delirantibus, fit, aut exstincta naturali facultate. Unum restat admonendum, quippe urinas in multis exitiosissimis febribus mingi substantia, colore, atque contentis, recte valentium urinis similes, hasque optimas ignaris

Nigrum.

Urinarum suspensa quænam mala.

Suspensa in urinas claraquid præsagiunt.

Nigra, divulsa inæqualia mala.

Pinguia.

Urinæ recte valentium quare sæpe exitiales.

a) Lib. 3. Epid Aegr. 12 pag. 1110. b) Llb. 1. text. 4. 32. 37.
c) Pag. 40. lin. 41. d) Ibid. lin. 52. e) Text. 29.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 537 sur 615

ris Medicis videri, Medicosque maxime decipere. Quæ tamen in iis mortem portendunt inevitabilem; quod nobis indicio ſint, bilem, qua colorantur urinæ, aut cerebrum, aut aliquod aliud viſcus invaſiſſe, nihilque ſuccorum noxiorum cum urinis excerni, quod ſumme exitioſum eſſe in phreniticis, ac vel etiam in pleuriticis, peripneumonicisque, Medici obſervant: nihil enim, ut proxime dicemus, in pleuriticis eſt pernicioſius, quam in ipſis ſputa non excerni, & quæ excernuntur, flavum colorem non habere permixtum.

CAP. XVI.

De prædictione ex ſputis, & primo quid ſit ſputum, quas partes læſas denotet; differentiæ & cauſæ.

Etſi quicquid per os non vomitione rejicitur, ſputum Medici appellent, quippe, ſcreatu, ſimplici ſpuitione, atque tuſſi; nihilomnius illud ſputum proprie magis dicunt, quod tuſſi excernitur, de quo, quod ad noſtrum inſtitutum maxime faciat, nimirum ad judicandam prognoſin, in præſentia accuratius itidem ſcribemus. Hoc vero, quippe tuſſi excretum, excrementum eſt pituitoſum mucoſum, modo ſimplex exeat, minimeque aliis humoribus mixtum, quod ex cerebro in pulmones deſtillavit. Aliquando tamen bilioſa, aut purulenta mera rejiciuntur, quæ peſſimarum paſſionum ſunt effectus. Hæc inquam per tuſſim excreta, ſputa, ut diximus, vocata nobis, Galen. auctore, indicia ſunt affectionum tum pulmonum, tum thoracis, tum aſperæ arteriæ, tum gutturis, atque, ut in ſumma dicam, reſpirationi ſubſervientium inſtrumentorum omnium. Differunt vero inter ſe ſubſtantia, figura, colere, quantitate, ſimplicitate, & miſtione, odore, ſapore, ſcreationis facilitate, atque allevatione, aut auctione doloris, atque tuſſis. Subſtantia enim tenuia ſunt, craſſa, viſcida & viſciditatis expertia. Figura plana, æqualia, rotunda, ſpumoſa, cruenta ac purulenta. Colore alba, pallida, flava, rufa, rubra, viridia, livida, nigra & quædam verſicolora.

Sputum quid.

Quas partes læſas denotat.

Sputorum differentiæ.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 538 sur 615

©BIU Santé

Quantitate vero multa, pauca, & nulla. Simplicitate, ac miſtione, ſimplicia *mera* vocata, atque miſta. Odore, ægreolentia, & quæ non male olent. Saporibus, inſipida, dulcia, ſalſa, amara, & acria. Facilitate exſcreationis, & difficultate, quæ facile tuſſi rejiciuntur, quæ difficulter, & quæ nullo modo. Quæ dolorem & tuſſim ſedant, quæ augent: ac demum concocta, cruda, atque maligna.

Cauſæ. Horum omnium cauſæ ſunt dignoſcendæ, & primo tenuium liquidorum. Quæ (Galeno Auctore *in lib. ſexto Epidemior*:) fiunt a calore debili cerebri, aquoſam excrementum minime coctum facientis, quod neque in pulmonibus, defectu multi caloris, craſſeſcit. Hoc ipſum in pleuriticis principium eſt coctionis ſtatuit. Veluti craſſum ſputum perfectæ coctionis eſſe nota. Matureſcentia enim ſputa e tenuibus, ſeu liquidis, craſſeſcunt. Viſcida mediocriter fiunt ſputa, cum liquida percoquuntur. Quæ vero valide viſcida exſiſtunt, indicant intenſum calorem, humidum reſolventem, qua ratione pituita, calore eximio agitata, craſſeſcit, atque lenta evadit. Hæc in pleuriticis & pulmoniis peſſima ſunt; vix enim, quia tam firmiter partibus adhæreſcunt, projici poſſunt, ſæpeque leves pulmonum arterias obſtruendo ſuffocant. Quod *Antipatro* Medico Romano contigiſſe Galen. *in lib. 4. de affect. cap. 6.* memoriæ prodidit. In pleuriticis, pulmoniis, ac vel etiam in aſthmaticis, quod projici non poſſit, ſtertorem ac ebullitionem inducit, ſæpeque ſuffocat, aut empyema facit. Dilutior vero pituita, expers lentoris, debilis caloris, humidum tenue non abſumentis, eſt nota. Plana & æqualia tum unius ſimplicisque eſſentiæ pituitam, tum æque calore agitatam denotant: contra inæqualia varieque figurata. Spumoſa, diu ſpumam conſervantia, quæ a pituitoſa viſcidaque ſubſtantia, caloreque multo agitante, fiunt; quod valde ſpumans merito Galen. *in lib. de totius morbi tempor.* damnavit. Fiunt vero etiam hæc ſputa flatulento ſpiritu pituitæ, vel alio humore mixto, qualia ex pulmonibus, plurimo aëre excrementis permiſto, fiunt. Qua ratione *Paulus* ſcribit e gutture ſpumoſum, propter commercium reſpirationis, ſæpius ſputum rejici. In pleuriticis, & peripneu-

Sputa tenuia liquida unde.

Viſcida unde.

Plana & æqualia.

Inæqualia, variaque figurata ſpumoſa.

neumonicis non e flatu, ſed collecto igneo calore, in partibus affectis, excrementa ſpumoſa extuſſiuntur. In quibus ſi ſanguis ſpumoſus appareat, pulmonis ſubſtantia læſa, uti docuit Galen. indicatur. Quinimo neceſſario ſanguinis ſputum ſpumoſum, ſubſtantiam pulmonis ulceratam, *ex libro* 5. *Aphoriſmorum a)* Hippocr. denotare, conſtat. Rotunda vero, quæ tuſſi excernuntur, fieri ab humore craſſo, & tenaci, in fibris pulmonis collecto, atque a calore inſigni, Galen. *in lib.* 6. *Epidem.* tradidit. Addimus formam rotundam, quod glutinoſus humor, in aſpera arteria contentus, eandem cum illo formam acquirit; ſiquidem ipſa globoſa eſt, & cavitate interiore in orbem circumducta. Hæcque in quibusdam, febre vacantibus, vidi, qui per valde longum temporis intervallum nihil mali pati videbantur, attamen iſti omnes poſtea phthiſici contabuerunt. Hæc Hippocr. *b)* delirium demonſtrare docuit, forte ex caliditate, quam notant, caput replente, ut Galen. *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. expreſſit, at nunquam per ſe ſola delirium poſſe prænuntiare. His ſunt proxima, quæ grandinis granis ſimilia ſpectantur: hæc ipſa Gal. in quodam vidit, qui, quin phthiſicus contabuerit, effugere non potuit. Cruenta autem fieri a ſanguine exeunte, aut venis apertis, *Anaſtomoſin* Græci dicunt; quod ſi ita effluat, nullus dolor aderit, nulla inflammatio, nulla febris, eſtque ſanguis aquoſus & tenuis, multus ex magnis, paucus ex paucis promanans venis; aut eroſis, (*Diabroſin* & *Anabroſin* appellant) quem affectum notant, tuſſis moleſta absque cauſa manifeſta, ſanguis principio paucus, & non niſi per intervalla exiens, aliquando copioſus, ubi inſignis fuerit eroſio, & magnorum vaſorum præcedunt deſtillationes; aut demum venis itidem ruptis, quem etiam affectum vocant *Peririxim.* Cujus notæ ſunt, dolor, & præſertim, ſi ex thorace & ex pulmone, juxta membranam, ſanguis copioſus, cauſæ ruptionis antegreſſæ, velut eſt humorum abundantia, vehemens motus, clamor, caſus, ictus & alia ſimila. Itaque ſputa cruenta

Rotunda.

Grandinis granis ſimilia.

Cruenta.

a) Aphor. 13. b) Lib. 6. Epid. Sect. 3. text. 27. & Sect. 6. text. 21.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 540 sur 615

©BIU Santé

ta fiunt a ſanguine, ut dictum eſt, aut venis apertis, aut exeſis, aut denique ruptis. In pleuriticis vero hæc ſputa rejiciuntur, cum natura præſertim materiam aggreditur; hanc etenim paulatim attenuat, proinde laxatis viis, ex quibus vapor exhalat, tenuior pars, & vicina vapori, per raritatem pororum elabitur in interna & vicina ſpatia, ex quibus, tuſſi ſublata, & ſputo excluſo, initium coctionis præmonſtratur: ſunt vero pituitæ miſta; proinde has mitiſſimas pleuritides, Galen. *in* 6. *Epidem. comment.* 3. eſſe ſtatuit. Valde cruenta vero ſputa in iis Auctor Coac. præſag. *a) in* 5. *præſag. ſect.* 2. *text.* 33. maxime damnavit, quod veluti ſincerus ſanguis exeat, atque aliud vitium denotet; aut enim vaſorum quorundam διαβρώσις, a bile acri, & erodente, quæ ſanguinem attenuat, & venas aperit, ſignificatur; aut ῥῆξις, id eſt ruptura a vehementiori thoracis compreſſione, quæ nihil ex phlegmone foras excludere poterat. Purulenta vero ſputa a ſanguinis ſputo phthiſin indicare futuram, Hippocr. *in lib.* 7. *Aphoriſm.* 15. tradidit: at in pleuriticis, & peripneumonicis ſuppurationem, & empyema, a qua tabes: cum enim materia quatuordecim diebus non repurgatur, aut ægrotos ſuffocando interimit, aut putreſcit magis, & in pus convertitur: cujus ſigna ſunt horror, vel de novo, aut auctior, febris vehementior, & gravitas, ſeu pondus; de hoc Hippocr. *in* 2. *lib. Aphor.* 47. ita habet: *Circa puris generationem dolores ac febres contingunt, magis quam ubi jam eſt genitum.* Sed de purulentis ſputis poſterius etiam nos accuratius. Nunc ad varios ſputorum colores. Alba itaque cernuntur ſputa, ubi id, quod excernitur, eſt pituitoſum, aut purulentum. In morbis pituitoſis utilia ſunt, in bilioſis vero cum inutilia, tum mali indicii; quod nihil de materia, pleuritim faciente, educi præmonſtrent: de albis ex pure nuperrime ſermo eſt habitus. Flava vero, pallida, nigra, e bile flava, pallida, ac nigra reſudante fieri, Galen. *in lib.* 6. *Epidem. comment.* 4. *text.* 4. notavit. Quos ſputorum colores hiſce verbis *in lib.* 2. *de loc. affect. cap.* 9. eſt complexus; ſcribit enim *cap.* 9. *Quippe jam oſtendimus omnem inflammationem ex*

Sputa purulenta unde,

Alba.

Flava, pallida, nigra.

a) Text. 390.

ex affluente fieri ſanguine. Quapropter ſi bilioſus fuerit ſanguis, flavum aut pallidum erit ſputum; ſi pituitoſus & ſpumans, candidum; ſi melancholicus, aut nigrum, aut lividum; ſi nihil horum ſanguinem infecerit, rubrum. Quin etiam in pleuritide ſæpe numero magis bilioſum, in peripneumonia vero magis pituitoſum. Verſicolora multorum affectuum (Galen. auctore) ſunt indicia, proinde morbum difficilem præmonſtrant. Multa, multitudinem humorum, quæ ſi facile excernantur, ſintque alba, craſſa, concoctum eſſe phlegmonem, ac ſuperatum; ſi vero purulenta, & in ipſis pus ſit album, leve, æquale, non fœtens, denotant, phlegmonem ſuppuratum per puris excretionem finitum iri; ſi bilioſa, viridia, livida, nigra, morbum crudiſſimum & valde malignum, & vix a natura debellandum. Pauca, etſi concocta, non pro ratione morbi, inutilia ſunt: quo merito in peripneumonia ab ipſis timendum, Auctor *Coac. præſagiorum a)* nos docuit. Qualia fuere in *uxore Euxenii* ab Hippocr. *in* 7. *Epidem. b) text*, 46. obſervata. Nihil vero excerni in pleuriticis ac pulmoniis, ſumme eſt periculoſum, ubi potiſſimum non principio morbi, ſed poſtea quoque ſputum omnino non appareat. Nihil omnino exſpuere idem in pleuriticis ſignificare, quod in aliis febribus urinæ aquoſæ, quippe ſummam morbi cruditatem, Galen. *in* 1. *libro de Criſibus cap.* 18. docuit. Quo inflammationem ſeu phlegmonem, concoctu difficilem, ac diuturnam præmonſtrari *in primo Aphor.* 12. meminit: & *in libro de conſtitut. art. medend. cap.* 16. ait, nihil exſpuere eſſe pernicioſum; partim quod ſignificet fluxionem phlegmone quaſi devinctam teneri, partim vero, quia ea unica univerſa interius contenta corrumpantur. Hinc Auctor *Coacorum præſagiorum c)* ſiccas pleuritides, in quibus nihil exſpuitur, merito fecit periculoſiſſimas; & Galen. *in lib.* 2. *de Criſib. cap.* 10. ait: *Nam cum paſſio exquiſite anguſta fuerit, & veluti alligans in ſeipſum univerſum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui* ἄπεπτοι, *id eſt, ſine ſputo nominantur:* & in lib. *de totius morbi tempor. cap.* 16. nihil

Verſicolora. Multa.

Bilioſa, virida, livida, nigra.

Sputa pauca quid notant.

Nulla in pleuriti quid notant.

a) Text. 416. *b)* Pag. 1224. text. 58. *c)* Text. 381.

©BIU Santé

Suppreſſa

hil omnino exſpuere cum ingenti dolore & ſpirandi difficultate, eſſe exitiale, ſtatuit. Non minus malum eſſe, ſputum, in iisdem malis, citra rationem, ſupprimi, Galen. itidem in *lib. de Conſtit. Art. Med.* notavit; hoc fieri, aut propter humoris lentorem, & craſſitudinem, aut membranæ pulmonem continentis laxitatem, aut denique propter facultatis in ægro debilitatem, *in* 2. *Prognoſt.* Galen. expreſſit. De his Auctor *Prorrheticorum a) in* 3. *lib. comment.* 6. *text.* 5. *Lateris dolor ex ſputis bilioſis ſi absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Galen. *in comm.* ait: *hoc non perpetuo fieri, ſed tantummodo, cum bilioſi humoris ad caput ipſum fuerit tranſitus.* In tabidis & ſuppuratis nihil pejus, quam ſputi ſuppreſſio; in his phthiſin, aut mortem, atque in illis exitium ſignificat. Galen. *in lib.* 7. *Aphoriſ.* 16. ait, tamdiu tabidos extenuatos vivere, quamdiu per tuſſim pulmonem expurgare poſſint, atque ubi intus pus remanet, ob reſpirationis obſtructas vias, ſubito ægros ſuffocari; quod Hipp. *in* 7. *Aphor.* 16. ita expreſſit: *A puris ſputo phthiſis, cum vero ſputum retinetur, moriuntur.* Exſcreatio itidem, quæ non repurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture, multitudinem & lentorem, atque facultatis imbecillitatem præmonſtrat; ſed de hoc poſtea accuratius ſcribemus. In pleuriticis, peripneumonicis, empyis, atque tabidis, facile ægrotos ac cito exſpuere, optimum eſt, ut docuit Galen. *in lib. de Conſt. Art. Medend.* In pleuriticis, & peripneumonicis, naturam cœpiſſe concoquere, ſputaque prava qualitate carere, nobis oſtenditur; in ſuppuratis ſperatur pus poſſe ita repurgari, ut ad tabem ægroti non abducantur. De iis ſputis Hippocrat. *in* 2. *prognoſt. b) text.* 43. dixit: *Screatio in omni dolore, qui affligat circa pulmonem & coſtas, cito promteque ſcreëter, neceſſe eſt.* Hoc enim oſtendit cum vitalis facultatis robur, tum animalis in cerebro, & muſculos, qui naturæ inſerviunt, in efflatione neque ductus obſtructione, aut preſſu impediri, neque materiam, aut ita lentam ex partibus eximi, aut ita craſſam, vel

In tabidis & ſuppuratis.

Sputa pleuritidis mala.

Quænam bona.

a) Lib. 1. text. 97. b) Pag. 41. lin. 13.

vel tenuem, ut rursum attolli non possit. Sincera vero sputa, *mera* quoque vocata, pituitosis exceptis, fiunt, teste Galeno *in libro de Humoribus*, quæ nulli aquosæ humiditati sunt permista, ubi præsertim calor flammeus omnem humiditatem consumpserit; quo fit, ut intus incendium caloris esse denotent, atque morbum difficillimum, quod illa sputa sint maligna, vixque rejici queant. Hippocr. *in* 2. *Prognost. a) text. flava sincera* damnavit, sed omnium maxime *nigra*. Contra mista aquoso humido apparent, ubi hoc ipsum haud calore febrili absumitur, aut plurimum pituitosi humoris abundaverit. Mista quoque apparent aliis humoribus, quæ *varia* vocari diximus, atque his multo pejora; quippe quod multiplicem affectum significent. Fœtida itidem, quod graviter olent, insignem humoris facientis putredinem denotant. Qua ratione Galen. *in libro de totius morbi temporibus cap.* 6. sputum impense fœtidum in pleuriticis, & peripneumonicis maxime damnavit, & Hippoc. *b)* ad mortem deducere ait suppuratos. Insipida sputa cruda pituita facit; concocta dulcia, itemque cruenta, & pituita sanguini permista. Salsa redditur pituita, cum a calore nimium agitata & assata, tum, ut Arabibus visum est, aut retorridis vaporibus, aut bilioſis humoribus mista. Acria sunt & amara ex flava, ruffa, & æruginosa bile: acida ex humore melancholico. Quæ dolorem levant, optima censentur, quod probam notent humorum vacuationem, juxta illud Hippocr. *c) si qualia purgari oportet, purgentur*, *confert*. Qua ratione Hippocr. *in Aphorism. d)* dixit: *somnus delirium solvens, bonum. Contra malum.* Idemque in doloribus lateris, ac pulmonum fit, & ubi sputa dolores non allevant, inutilia habentur, pejoraque, ipsum dolorem augescentia. Hæ si cum dolore pravam etiam qualitatem habeant, mortem; illa quippe per seipsa non prava, tamen dolorem non allevantia, suppurationem præmonstrant. De his Hippocr. *in* 2. *Prognost. e) text.* 52. *Quicunque autem dolores ex his sedibus non desinunt, neque*

Insipida unde sulsa.

Acria & amara dolorem levantia.

Dolorem non allevantia.

a) Pag. 41. lin. 19. & seq. b) Coac. præs. text. 406. 409. c) Lib. 1. Aphor. 25. d) Lib. 2. Aphor. 2. e) Pag. 41. lin. 35.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 544 sur 615

©BIU Santé

neque ſcreationum purgationibus, neque ventris ſubductionibus, neque venæ inciſionibus, & medicamentis, & victus rationibus, in ſuppurationem verti, ſciendum eſt. De illis quippe dolorem non ſedantibus *a): Omnes autem exſcreationes malæ ſunt, quæ non ſedant dolorem; peſſimæ vero nigræ, ut deſcriptum eſt; quæ vero ſedant dolorem, meliores ſunt.* Eodem quoque modo ſputa, quæ tuſſim ſedant, optima ſunt; quoniam humorem, inflammationem atque tuſſim facientem, commode purgari ſignificant: contra, quæ multam tuſſim concitant; namque aut vitio materiæ, quæ cunctatur in pulmonibus, aut inſtrumentorum, aut facultatis infirmitate, ipſe humor, admodum craſſus, magna difficultate attollitur, & in anguſtiis quibusdam ſic intercluditur, ut quosdam ſuffocet; & admodum viſcidus a partibus, quibus adhæreſcit, eximi non poteſt, ac ſæpe ſublatus intra pulmonis fiſtulas, glutinis modo hærens, detinetur; tenuis denique, circa ſpiritum diffluens, ægre exſpuitur. Atque hiſce omnibus multa tuſſis excitatur, quam tollunt, atque compeſcunt, quæ moderate craſſa, non admodum viſcida, neque tenuia. Hippocr. propterea ſputa tuſſim multam concitantia *in Prognoſticis b)* maxime damnavit. Concocta demum ſunt ſputa in pleuriticis ac peripneumonicis, alba, levia, non admodum, ut Galen. *in 2. Progn. text. 45.* docet, tenuia, vel craſſa, quæque facile exſpuunt, æqualisque conſiſtentiæ. Hæc fiunt natura vincente morbum. In ſuppuratis vero, *Hippocrate Auctore c)*, quod eſt, album, purum atque fœtoris expers. In *Prognoſticis d)* quoque ſputum, cui fit permixta flava bilis, maxime in pleuriticis commendavit, utpote quod denotat, plurimum materiæ facientis inflammationem recte purgari. Contra tenue, aut nimis craſſum, vel viſcidum, vel tenue, crudum eſt, nondum naturam quicquam concoxiſſe explicans. Maligna vero ſunt, ſincera flava, ruffa, viridia, livida, nigra, verſicolora, impenſe fœtida, dolorem augeſcentia atque tuſſim, cum difficillima reſpiratione. Atque hæc de diverſorum ſputorum cauſis: nunc ad ſputa ſalutaria, quæ ſpeciatim ſalutem denotant, deſcendimus.

Optima.

Mala.

Sputa bona in pleuritic.

In ſuppuratis.

Maligna quænam.

CAP.

a) P. 41. lin. 33. *b)* Ibid. lin. 18. *c)* Progn. p. 42. lin. 45. *d)* P. 41. lin. 15.

© U. Santé

CAP. XVII.

De ſputis bonis, ſalutem prædicentibus.

De bonis ſputis, ſalutem denotantibus, agentes, primo hæc qualia in & absque febre, tuſſi, reſpiratione difficili, aut dolore vexatis, ſpectari debeant, dicemus: ſecundo in pleuriticis, & peripneumonicis: atque tertio in ſuppuratis. Itaque in affectibus thoracis, absque inflammatione & febre, optima ſunt ſputa alba, levia, æqualia, modice craſſa, parum viſcida, æqualia, nullo colore pravo infecta, quippe flavo, aut pallido, aut ruffo, aut viridi, aut livido, aut nigro. Quemadmodum colore tincta, & præſertim flavo, Galen. *in lib. 4. de loc. affect. cap.* 8. maxime damnavit, de quibus in ſequenti capite nos accuratius. Bona itidem ſunt, quæ facile excernuntur, absque multa tuſſi, & quæ & ipſam, & difficilem reſpirationem ſedant. In pleuriticis vero, & peripneumonicis ſputa ſalutaria exiſtunt, quæ recte valentium non diſſimilia apparent, teſte Galeno *in primo libro de Criſibus cap.* 7. neque enim fieri poteſt, ut pectoris pulmonumque partibus maxime læſis, ſputa recte valentium ſimilia excernantur, ſed quinimo ipſa diſſimilia fieri, eſt neceſſarium. At quæ ſimilia ſunt recte valentium ſputis, non niſi in ſtatu morbi excreantur, quo tempore morbus perfecte eſt concoctus. Hinc *Galen. in* 1. *Aphor.* 12. dixit, ſputa concocta eſſe alba, levia, æqualia, non admodum vel tenuia, vel craſſa, quæque promte facileque excernuntur. Et idem *in lib. 6. Epidem. text.* 44. dixit, in pleuriticis, & in Peripneumonicis, in principio ægrotos, ſi ſalutari morbo laborent, aliquid exſpuere, atque hoc coctionis principium propterea indicare, quod ſi tenue exſpuant, mediocrem concoctionem, & craſſum, perfectam; & *in* 1. *Aphoriſm.* ait: in iis affectibus ægrotos nihil exſpuere, morbum ſignificare crudiſſimum; coctionis principium, aliquid exſpuere, tenue tamen; quod ubi craſſius evaſerit, majorem coctionem; & ubi craſſum, ut dictum eſt, al-

Sputa quænam bona.

In Pleuriticis & Peripneumonicis.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 546 sur 615

©BIU Santé

album, leve, æquale, facile exſcreatur, perfectam coctionem præmonſtrare. Quare optimum erit ſputum album, uti dictum eſt, leve, æquale, facile eductu. Cujusmodi in *Anaxione* Hippocr. *a*) vidit die vigeſima ſeptima. Quod forte non videtur omnino verum, ſi Hipp. *in 7. libro Prognoſt. b*) *text.* 50. verum ſcripſit, dicens: *Permiſta appareat flava bilis admodum ſcreationi oportet*: & paulo poſt *c*): *Screatio flava non multo permiſta ſanguine, in pulmonis morbo, ſi in initio excernatur, ſalutaris admodum eſt.* Qua etiam ratione auctor *Coacor. præſagior. d*) ſcripſit, *in doloribus pleuriticorum utile eſſe, ſputum colorari*, & *e*) *in omni pleuritide & peripneumonia optimum eſſe, ſputum facile citoque excerni, miſtum flavo ſputo:* ex quo non modo ſputa alba, bona erunt, ſed flava, cruenta, pallidaque exſcreationi permiſta. Hoc quidem veriſſimum eſt, attamen non in ſtatu, ſed in principio vel in augmento; quod nulla alia ratione fit, quam quod hæc ſputa inflammationem ex bile flava, ac ſanguine fieri præmonſtrent, quæ ceteris aliis, ex aliis humoribus concitatis, minus periculoſa, ut Galen. oſtendit, exſiſtit, atque etiam, quoniam humoris, inflammationem facientis, aliquid evacuari denotent. Hæc itaque ſputa in principio, & in augmento morbi educta, haud erunt inutilia. Quæ ſi tardius, ut ait Hippocr. *f*) talia excernantur, minus tuta exſiſtunt; quia & morbum tardius coquendum denotant, & longitudinem morbi, nunquam periculo vacantem, præſagiunt. Non ſunt tamen lethalia, ſed longum modo morbum præmonſtrantia, non inutilia, uti dictum eſt, quod aliquid humoris, facientis inflammationem, purgari ſignificent, atque etiam inflammationem non eſſe malignam, ſed faciliorem, ac ſecuriorem, quam quæ ex aliis fiunt humoribus. Quo fit, ut neque viridia, neque nigra, neque verſicolora, bona ſint: ſiquidem a pravioribus ſuccis inflammationem eſſe concitatam notent, ac proinde flavis & cruentis viridia, & nigra ſputa ſint praviora. Bona itidem

ſunt

a) Lib. 3. Epid. Aegr. 8. p. 1104. *b*) Pag. 41. lin 15. *c*) Ibid. lin. 29.
d) Text. 386. *e*) Text. 390. *f*) Coac. Præſag. text. 385 & 390.

ſunt ſputa, ſi, præter nuper dictas notas, hoc etiam habuerint, ut facile prompteque educantur. Quod Hippocr *in 2. Prognoſticorum a) text.* 45. ita meminit: *Screatio in omnibus doloribus, qui ſunt circa pulmonem & coſtas, cito prompteque ſcretur, neceſſe eſt;* cito vero exſpuitur, ſi intra tertium diem aut quartum appareat, quod ſi bonum ſit, morbum cum brevem tum ſalutarem oſtendit, teſte Galen. *libro Aphoriſmorum*: tum *in* 1. *lib. de Criſibus comment.* 3. *text.* 18. tum. *in* 6. *Epidemiorum comment.* 3. *text.* 79. Multum vero & concoctum in die decretorio, optimum eſt, atque unum ex judicatoriis judicantibus dicitur, quod ſi dolorem tollat, tuſſim, atque febrem, alio opus non habebit ſigno, ut optimum ac criticum ſputum judicetur. De *Anaxione Epidemiorum b), text.* 95. ait: *Decimo ſeptimo cœpit pauca concocta excernere, levatus eſt. Vigeſimo ſeptimo rediit febris, tuſſiit, multa excrevit concocta, in urina multa ſubſidebant alba, deſiit ſitire, dormivit.* Addamus optima itidem eſſe, una cum alia bona vacuatione conſpecta. In ſuppuratis eodem modo ex Hippocrate *in libro ſecundo Prognoſticorum c), ſputum optimum eſt, album, leve, concolor, vacans pituita, absque labore & valida tuſſi eductum.* Sed addimus copioſum, quod febrem, ſitim, tuſſim, atque malam reſpirationem tollat: ſed de his paulo poſt accuratius agemus. Nunc tranſeamus ad ſputa exitialia.

In ſuppuratis.

CAP. XVIII.

De malis ſputis, exitium prædicentibus.

Nunc ſputa mala, exitium præſagientia in iis, qui nullo morbo laborant, recenſeamus, a pituitoſis exordientes. Quorum quæ diu ex capite in pulmonem deſtillant, ſubſtantia admodum tenui, vel craſſa, viſcida, copioſa, figura rotunda, ſapore ſalſo aut acri, maxime ſuſpecta eſſe ſolent. Admodum tenuia tuſſim moleſtiſſimam concitant, & craſſa, obſtru-

Sputa pituitoſa mala.

a) Pag. 4. lin. 13. b) Lib. 3. Aegr. 8. p. 1104. c) Pag. 42. lin 49.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 548 sur 615

©BIU Santé

ſtruendo vias reſpirationis, ſuffocationis periculum inducunt, idem & viſcida, diu pulmonis branchiis adhærendo. Quæ, ſi ſalſa aut acria ſint, arterias exedendo ad cruentum ſputum viam parant, & ab eo ad pus, atque tandem ad phthiſin. Rotunda ſputa, quæ a tenáci craſſaque pituita, & a multo calore fieri oſtendimus, perpetuo homines ad phthiſin maxime ſuſpectos reddunt. Galen. *in* 6. *Epidem.* ſcribit, hæc in febre etiam vacantibus vidiſſe, qui etſi per valde longum temporis intervallum quicquam mali pati non videbantur, tamen iſtos omnes phthiſicos contabuiſſe; & *in* 4. *lib. de loc. affect. cap.* 8. quædam ſputa grandinis granis ſimilia ſe vidiſſe ſcripſit, qui, quin phthiſicus fieret, effugere non potuit. Biliosa quoque ſputa maxime in ſuſpectis ad phthiſin a Galeno damnantur. Hæc vero colore aut flavo, aut pallido, aut ruffo, & ſapore, aut acri, aut amaro, nobis innoteſcunt. Coloribus iis hæc manifeſte deprehendimus, quod hi colores, præſertimque flavus, & pallidus bilem amaram, teſte Galeno *in lib.* 2. *de locis affectis cap.* 10. denotent. Saporibus non ita certe: ſiquidem ob permiſtam pituitam ſapores iis hebeſcant, & obſcurentur. Unde Medici, alioquin eruditiſſimi, aliquando decipiuntur, quod bilioſum humorem intus in pulmone deliteſcentem non agnoſcant, quod ſputa, etſi flava, vel pallida, vel ruffa appareant, minime acria vel amara obſervent. In quibus tamen exeſis pulmonibus cruenta ſputa, vel purulenta, poſtea redduntur, atque inde tabes. De his Galen. *in lib.* 4. *de locis affect.* ita habet: *Quidam humorem repente exſpuit liquidæ bili in colore perquam ſimilem, medium videlicet inter flavum ac pallidum, at nulla acredine infectum, atque ita quotidie majorem ejus quantitatem exſpuit, deinde levi ſuborta febricula tabeſcere incepit adeo, ut purulenta ſcrearet, poſtea tractu temporis, quatuor videlicet menſium, exiguum cum pure cruorem rejecit, atque ſic aucta febre magis conſumebatur, ac iterum atque iterum pus exſpuebat, adeo, ut magnam ſputi quantitatem redderet, quocirca magis increſcente febre, ac reſolutis viribus, eorum, qui tabe marceſcunt, exemplo, mortem obiit. Deinde alium vidi eodem fere modo ſex menſibus, ac alium quoque diutius laborantem, igitur*

Biliosa.

qui

© BIU Santé

qui primus nobis occurrit, initio quidem nihil mali habere, ſed tandem peſſime affici viſus eſt, alterum vero quum conſpiceremus, ei ſtatim ab initio cognito malo, præſenti medicamento ſuecurrere tentavimus, ac multo magis etiam tertio. At quamvis multo negotio utrumque liberare conaremur, nihilominus neque horum ullus, neque alius poſt eos, ſervari potuit. Quum enim morti jam proximi eſſent, pulmonis ipſius putres quasdam partes exſpuebant. Ceterum mirum eſt, quamobrem, cum hæc ipſa ſputa nullam acredinem habeant, vel amarorem, poſſint pulmones inficere? Sed adhuc magis mirum videtur, cur fit, quod apparentibus ſputis pituitoſis, omni ſapore acri, amaro & ſalſo omnino vacantibus, pulmones inficiantur? Hoc vero fit, aut quod omnis bilioſus humor acris intus deliteſcat in pulmones, ipſorumque branchiis adhæreſcens, ipſos exedat, aut quod ipſa pituita putreſcendo acrimoniam acquirat, qua exedit, ac putrefacit pulmones. Qua ratione fortaſſe & aër phthiſico contagio infectus, quippe ſumme acris redditus, pulmones eorum, qui in eo habitant, inficit. Cur vero fit, quod ſputis flavis aut pallidis apparentibus, acri, amaro ac ſalſo ſapore vacantibus, homines ad tabem ducantur? Hoc vero fit, quod pituitoſi humoris miſtione in ipſis ſapor facilius, quam color occultetur, & acerrimus ſummeque putridus humor, in pulmones deſtillatus, eos exedat; vel dicetur, iisdem ſputis flavis aut pallidis conſpectis, vobis ſignificari intus in pulmones collectum eſſe multum humorem bilioſum, quo pulmones putrefiunt, exeduntur, atque homines ad tabem provehuntur. Nigra quoque ac melancholica ſputa, peſſima eſſe, vel ex eo cognoſcitur, quod Galen. *in lib. de Conſtit. Art. Med. cap.* 16. ſcripſerit, pernicioſiſſimum eſſe melancholicum humorem præpollentem; tum quod & præditus ipſe ſit moribus peſſimis, & maxime erodat, concoquaturque ægre, nec facile expurgetur; tum quod plurimæ ſit caliditatis index, a qua aſſatus & genitus eſt. Ab iis ſputis non raro cruenta ſuccedunt, plus in recte valentibus, quam in pleuriticis timenda. Quod Hipp. intelligens *in* 4. *Aph.* 25. dixit: *Sanguis quidem ſupra qualiſcunque, malum.* In iis ſanguis tuſi rejectus perpetuo timendus, etſi

Pulmones inficientia, & unde.

Nigra & melancholica.

©BIU Santé

etsi non perpetuo ipsum exitium sequatur; cum præsertim ex capite destillat, in faucesque irruens, tussi excernatur: quomodo ego post quartanam febrem sanguinem copiosissimum tussi rejeci, quæ excretio fuit crisis, me ab ea febre liberans. Ceterum, ubicunque non ex capite destillans, sed e pectore & pulmonibus promanat, phthoes periculum inducit, etsi Gal. *in lib.* 5. *Meth. Med.* scripserit: *Matronam Romanam, & Juvenem a sputo sanguinis, atque alios omnes, qui primo se die ei curandos permiserunt, sanitati restituisse, &c. verum quotquot post aliquot dies tandem, vel dum phlegmone eos sic occupavit, ut urinam febricitantis instar jam haberent, horum nullum in totum fuisse persanatum.* Quare merito dixit Hippoc. *in* 7. *Aphor*, 15. *A sanguinis sputo puris sputum, malum*; & Gal. *Aph.* 7. ait, non omne sanguinis sputum esse malignum, sed illud, quod pus subsecutum est. Hoc enim phthoes accersitur. Quod merito Hipp. expressit *a*)dicens: *A puris sputo phthisis.* Quare cruenta sputa e pectore ac pulmonibus educta, a quibus pus subsequatur, exitialia esse, nobis liquido constabit. Addimus, perpetuo inutilia esse, ac malum portendere, qualiacumque copiosius excreta quicquam ægrotos non juvant, nec dolorem, nec tussim, nec respirationem difficilem allevantia: atque hæc in iis sputa exitialia erunt. In pleuriticis autem & peripneumonicis, admodum tenuia post principium, aut admodum crassa, aut viscida, aut spumosa, aut rotunda, multa, non juvantia, pauca, & nihil exspuere, & sputa evanescere ac supprimi, & frequentia, alba, flava, pallida, ruffa, viridia, æruginosa, porracea, fulva, livida, nigra, varia, fœtida, syncera, ægerrime educta, cum stertore quippe in gutture ferventia, tussim, dolorem, malam respirationem non sedantia; atque omnium exitialissima, prava, quæ tussim, dolorem & malam respirationem, & febrem concitant, atque augent. Admodum tenuia, crassa & viscida, quod satis crudum morbum notent, si principio fiant, haud inutilia censentur, quod tractu temporis concoqui possint; sed postea, quippe post multos dies, apparentia, & si nihil coquant, pessi-

Quæ non juvant.

Quænam in pleuriticis & peripneumonicis mala,

Admodum tenuia, crassa, & viscida.

a) Lib. 7. Aphor. 16.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 551 sur 615

peſſima exiſtunt; admodum vero ſpumantia eodem modo damnantur, potiſſimumque ſyncera, bilioſa, ruffa, viridia, livida atque nigra. Hæc enim fieri a calore immodico, aut urente, aut colliquante, alias oſtendimus. Albicantia vero non ita periculoſa ſunt, & a flatu pituita agitata ſpumeſcentia. Albicantia. Qua ratione e pulmonibus educta pituita ex plurimo aëre ſpumeſcit. Plerumque in peripneumonicis ſanguis ſpumoſus exſpuitur. Auctor *Coacor. præſagiorum a) in 5. ſec. 2. text. 67.* ait: *ſpumoſum ſanguinem in dolore dextri hypochondrii ab hepate manantem exſpui, lethalem eſſe.* Rotunda itidem ſputa maxime damnantur, quod intus magnum calorem, quo humor ſiccatur, adeſſe denotent; quo fortaſſe caput replente, delirium plane ſignificaſſe, Hippocr. *in 6. Epidem. b)* voluit. Hæc in lateris morbo Auctor *Coac. præſag. c)* perniciem ſignificare voluit. Hippocr. rectius *in Prognoſt. d)* dixit: *Sputa rotunda, candida, in pleuriticis eſſe inutilia.* Multa quoque ſputa mala multum periculi minantur, ſi præſertim in die judicatorio appareant, nihilque ægros juvent. Sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Multa. Pauca itidem non minus damnantur, quod non ſufficiant ad purgandum humorem, facientem phlegmonem, omniumque maxime, quæ & cruda ſunt, & magno labore excernuntur. De his Hipp. in 1. *Epidem. e) Tuſſiebant, ac pauca cocta coacta paulatim vix exſcreabant. Quos vero violentiſſime urgebant, his minime concocta erant, ſed perpetuo cruda ſpuebant.* In pleuriticis nihil minus mali portendit nihil exſpuere; diximus enim crudiſſimum morbum ſignificare: nam, ut ſcribit Galen. *in ſecundo de Criſibus cap.* 10. cum paſſio exquiſite anguſta fuerit, ac veluti alligans in ſeipſa univerſum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui *aptyſtoi*, id eſt, ſine ſputo nominantur; & *in lib. de Conſtit. Artis Med.* ait, nihil omnium exſpuere pernicioſiſſimum eſſe, partim quod ſignificet, fluxionem in phlegmone quaſi devinctam retineri, partim vero, quia ea univerſa, interius contenta,

a) Text. 415. b) Sect. 3. text. 27. & Sect. 6. text. 21. c) Text. 319.
d) Pag. 41. lin. 20. e) Sect. 1. p. 490. ſub lit. G.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 552 sur 615

©BIU Santé

ta, corrumpetur. Huncque morbum concoctu difficilem, & diuturnam fore eam inflammationem, præmonstrare, Galen. *in* 1. *in Aphoris.* 10. ostendit. Qua ratione Auctor *Coacorum præsagiorum a*) dixit, siccas pleuritites, in quibus nihil exspuitur, esse
Biliosa. periculosissimas. In iisdem vero biliosum sputum, quod incœperat, evanescere absque ratione, delirium portendere, Auctor *Prorrheticorum b*) expressit; & supprimi, proximum exitium denotare, Galen. *in lib. de const. art. med. cap.* 16. memoriæ mandavit. At phthisicos, ait Hippocr. *c*), eo usque vivere, quoad ex-
Frequentia. spuant, atque ubi sputum retinetur, mori. Frequens sputum, at non tussi excretum, cum alio signo phrenitico, phrenitim notare *in* 1. *Prorrhet. text.* 6. notatum est; & paulo post *d*) hic Auctor in phreniticis frequentem screatum maxime damnavit; & merito sane, quod, ut Galen. expressit, cerebri male affecti, id est repleti, sit indicium: & postea *e*) hunc ipsum frequentem screatum cum refrigeratione, nigram vomitionem
Alba pituitosa. (quod est signum pernicioſissimum) prænunciare. Alba quoque, pituitosa, inutilia in morbis biliosis sunt, quod Hippocr. *in* 2. *Prognost. f*) 46. ita expressit. *Candida vero, glutinosa ac rotunda, inutilia*: & merito sane, cum nihil humoris inflammationem facientis purgari, sit indicium. Quod sane in biliosis inflammationibus satis est pernicioſum. Abhinc plures annos *Bassani* & *Morosticæ*, pleuritides pestilentes, quæ quatuor & ad plus 7. diebus homines jugulabant, grassatæ sunt, in quibus, quæ per sputum excernebantur, erant pituitosa, alba. Quibus sane sputis quidam Medicus, parum tamen in Galeni doctrina versatus, perpetuo bene de iis sperabat. Qui facile decipiebatur, ignarus hæc sputa alba pituitosa indicio nobis fuisse, nihil humoris facientis inflammationem purgari, propterea & morbum crudissimum, & summe pernicioſum præmonstrari. Quod Hipp. in *uxore Euxenii g*) pleuritica, quæ eo morbo obiit, observavit; ea enim per sputum pauca candida, tenuiaque exspuit. Flava & pallida, nec non & cruenta, non admodum sputo permista,

a) Text. 381. *b*) Lib. 1. text. 97. *c*) Lib. 7. Aphor. 16. *d*) Text. 12.
e) Text. 31. *f*) Pag. 41. lin. 20. *g*) Lib. 7. Epid. p. 1284. text. 58.

miſta, poſt principium ſi excerni incipiant, morbum concoctu difficilem, longum, atque hac de cauſa periculo minime vacantem, ſignificant. Contra, quæ in principio apparent: morbum enim, ſolutu facilem, præmonſtrare ſuperius oſtendimus. De his Hipp. *in* 2. *Prognoſt. a)* ita habet. *Si enim multo poſt ab initio doloris ſcreatio flava, aut ruffa, deterior.* Quam paulo poſt *b)* expreſſit. *Septimo die tardiusve apparentem, minus tutum morbum præmonſtrare.* Idem præſagiunt, pallida, ruffa, viridia, fulva, livida atque nigra. Viridia, æruginoſa, magnum caloris incendium, copiamque æruginoſæ bilis, præmonſtrant. Hipp. *in Prognoſt. c)* exſcreationem vehementer viridem maxime damnavit; & Galen. *in lib. de tot. morbi temporibus*, ſputum vehementer fulvum, ſumme pernicioſum facit. Periculoſius eſt lividum, quod aut a modica atra bile, aut a caloris exſtinctione fiat. Quod merito Auctor *Coacorum præſagiorum d)* initio morbi conſpectum maxime damnandum credidit. Nigrum omnium eſt pernicioſiſſimum, cujus cauſam diximus eſſe ex Galen. 1. *de Criſibus*, aut vehementem peraſſationem, aut refrigerationem, quippe exſtincto calore nativo. Merito itaque dixit Galen. magnum morbum ſignificare; & *in* 1. *de Criſibus* mortem ſignificare; & Auctor *Coac. præſagiorum e)* dixit, *eos, qui nigra rejiciunt, pernicioſe ſe habere.* Hippocr. *in libr. de morbis f) text.* 45. ait, eos, qui cum ſaliva grumos nigros ſanguinis tuſſi rejiciunt, ſeptimo die mori. Non minus mala eſſe videntur colore varia, quod multiplices affectus ſubeſſe denotent. Quare Hippocr. hæc ſputa ſimul cum dolore acuto exitialia eſſe voluit. Syncera vero perpetuo damnantur; nam bona, ait, ſputa permiſta eſſe; contra mala, omnium maxime meraca, quod fiant omni humido ſeroſo a calore conſumto; flava itaque, ſincera, rufa, æruginoſa, fulvida, livida, atque omnium maxime nigra, meraca, prava exſiſtunt; ut Hippocr. *in* 2. *Prognoſtic. g)* nobis tradidit. Hæc enim deſperatæ ſalutis mor-

Flava & pallida.

Pallida, ruffa, viridia, fulva, livida atque nigra.

Nigra.

Colore varia.

Sincera.

a) Pag 41. lin. 16. b) Ibid. lin. 32. c) Ibid. lin. 21. d) Text. 390. e) Text. 390. & 407. f) Lib. 3. lin. 35. & ſeq. p. 492. g) Pag 41. lin. 15. & ſeq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 554 sur 615

©BIU Santé

Fœtida. morbum præmonſtrant. Fœtida etiam perpetuo in acutis morbis damnantur; quod præexcellentis putredinis nobis ſint argumentum. Graveolentiam in ſputis diſtinctim tabidos a non tabidis notare, Hippocr. *in Aphoriſm. a)* meminit, atque in ipſis iſtud eſſe lethale. Mala quoque diximus eſſe, quæ difficillime exſcreantur. Quod Hippocr. *in 2. Epid. b)* in multis vidit, de quibus dixit: *Tuſſiebant, & pauca cocta paulatim vix exſcreabant.* Quæ itidem fervent in gutture, cerchnonque & ſtertorem inducunt, non minus prava exiſtunt. De his Hippocr. *in 2. Prognoſt. c)* text. 48. *Mala etiam exſcreatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture.* Non minus mala ſunt, quæ nedum tuſſim tollunt, ſed quinimo ipſam concitant, & augent, ut docet Hippoc. *in 1. Prognoſt. d) text. 52.* Qui non minus ibidem *e)* damnavit ſputa, quæ dolorem non ſedant. Non tamen hæc ſufficient nobis ad prædictionem, niſi alia, ut docet Galen. accuratius ſpectemus. Eodem itidem modo mala ſunt, quæ neque malam reſpirationem, neque tuſſim, neque febrem, etſi multa ſint, tollunt; quæque vero in aliquo decretoriorum dierum erumpunt, ac ab ipſis ægroti in deterius abeunt, cum ſigno aliquo pravo, lethalia profecto exiſtunt. Atque hæc ſunt ſputa in pleuriticis ac peripneumonicis damnanda. Nunc eadem in ſuppuratis conſideremus.

Quæ difficulter exſcreantur.

Quæ non juvant.

CAP. XIX.

De prædictione in ſuppuratis.

Quicunque pus obtinent, ait Galen. *in 2. Prognoſtic. in text.* 60. intus in corpore univerſo, ſive contentum habeant in parte inflammatione affecta, ſive etiam poſt eruptionem, nominare tales *empyos*, id eſt, purulentos ſeu ſuppuratos, licebit. Sed Medici aſſolent potiſſimum illos, qui in tho-

a) Lib. 5. Aphor. 11. *b)* Sect. 1. p. 940. ſub. lit. G. *c)* Pag. 41. lin. 24. *d)* Ibidem lin. 18. *e)* Ibidem lin. 33.

thorace ac pulmone talem habent affectionem, *empyos*, id est, purulentos nominare. Id vero pus post eruptionem inter thoracem pulmonemque continentur, & nisi cito exscreetur, tabidi intereunt, febricitantes tenuiter quidem, at calore jugiter quodammodo in nocte crescente. Veteres in qualibet parte corporis puris collectionem *empyema* dicebant, suppurantiaque ob id medicamenta, alii *empyemata*, alii *diapyemata*: alii, cum in viscere pus collectum est: atque demum alii, ut dictum est, eos solos *empyos* esse volunt, quibus inter thoracem & pulmonem pus aggregatum est, nimirum in loco phlegmone obsesso, & ab eo pure, intra thoracem effuso, hujusmodi affectus nascitur. Fit vero hujusmodi pus, ubi materia phlegmonis non repurgatur; intus enim contenta a calore in pus vertitur. Quod Hippoc. *in* 7. *lib. Aphor.* 38. ita expressit: *Destillationes in ventrem superiorem ad suppurationem veniunt intra dies* 20. & clarius *in lib.* 5. *Aphor.* 8. de pleuriticis: *Quicunque morbo laterali laborantes in* 14. *dieb. non repurgantur, ii ad suppurationem vertuntur.* Ubi enim pleuriticorum dolores neque purgatione per supra, neque alvi dejectione, neque sanguinis vacuatione, neque victus ratione, neque aliis medicamentis finiuntur, suppurationem excitant, aut mortem suffocatione. Quod probe Galen. *in Prognost.* ita expressit: *Quicunque dolores circa thoracis ad pulmonis sedes non desinunt, adhibitis subsidiis, idque malum tantummodo habent, nec ullum aliud exitiosum indicium adest, eos suppuraturos exspectabis.* Suppuratis itaque inflammationibus, ipsarumque humoribus in pus conversis, nisi per sputa repurgentur, rupta vomica pus in cavitatem thoracis & pulmonis effunditur, atque tunc vere ii *empyi* existunt. Quo pure aut suffocantur, aut liberantur, si probe spatio dierum quadraginta per tussim purgentur, quod hisce verbis Hippocr. *in* 5. *Aphorism.* 15. docuit: *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id est, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur:* & Galen. *in comment.* ait: *nisi iis diebus per sputa pus totum expurgetur, putrescit, pulmonesque putrefactum exedit, atque ad tabem conducit*, quæ est totius corporis extenuatio propter insana-

Empye quinam vocantur.

Empyema quid.

Unde.

©BIU Santé

ſanabilia illa pulmonis ulcera, & macies cum debili febre conjuncta, quem affectum peculiariter Græci, maximeque Athenienſes, ut Galen. meminit, *phthoen* appellabant, atque Hippocr. *phthiſin*. His ad extrema redactis & deploratis accidit capillorum defluvium propter ſiccitatem, & alvi profluvium propter virtutis imbecillitatem, teſte Galeno, atque ſputa retinentur. Tamdiu enim extenuati vivunt, quamdiu extuſſire & per ſputa pulmonem expurgare poſſunt; ubi vero intus ipſa remanent, reſpirationis obſtruuntur viæ, atque ægri ſuffocantur. Sed ad ſuppuratos ſeu *empyos* redeamus, quorum prognoſis ut illuſtretur, primo an pleuritici, vel peripneumonici, vel anginoſi ad ſuppurationem inclinent, videndum erit; & poſtea quibus ſignis nobis innoteſcant; tertio, quando ruptio fiat; atque demum de iis, qui ſervantur, & quibus ſignis nos id deprehendimus, atque de iis, qui moriuntur, agemus. Quibus vero futuros purulentos ſperamus, Hippoc. in hunc modum docuit *a*): *Quicunque dolor in his affligit ſedibus, non deſinens neque ſecretionis purgatione, neque ventris ſubductione, neque venæ inciſione ac medicamento, & victus ratione, in ſuppurationem verti, ſciendum eſt.* Sed quia circa puris generationem, ut Hippoc. *in* 2. *Aphoriſm.* 47. docuit, dolores ac febres contingunt magis, quam ubi jam eſt genitum, neceſſe eſt, in ſuppurandis dolores ac febres augeri. Proinde de his ita habet *b*): *Conſiderare autem oportet ſuppurationis initium fore, colligentes a die, quo primum homo febricitavit, aut quo rigor eum prehendit, & ſi dixerit pro dolore ſibi ineſſe pondus in loco, quo dolore afficiebatur. Hæc enim fiunt inter initia ſuppurationum. Ex hoc igitur tempore ſuppurationem fore eruptionem ad prædicta tempora oportet.* Galen. vero in commento dixit, indicia ſuppurationis eſſe pro dolore gravitatem ſeu pondus, rigorem ſeu horrorem, atque febrem, quæ multo quam ante vehementius affligat. Addit ultra gravitatis ſenſum, calorem in lateribus, aut in altero tantum, ubi ſuppuratio tantum in altero latere fuerit. Quod ita docet. *b*) *Si vero ſup-*

Empyicorum prognoſis.

Purulenti unde futuri dignoſcuntur.

Empyematis indicia.

a) Prognoſt. p. 41. lin. 35. & ſeq. *b*) Ibid. p. 42. lin. 12. & ſeq. *c*) Hippocrat. Ibid. lin. 19. & ſeq.

ſuppuratio in altero latere tantummodo fuerit, vertere ac ediſcere convenit in his, utrum in altero habeat latere dolorem, & utrum calidius, quam alteram ſit, atque eo in incolume latus cubante inquirere oportet, num aliquod deſuper onus illi pendere videatur, ſi enim id fuerit, ſuppuratio in altero latere eſt, utrovis onus exſiſtat. Quare his ſignis ſuppuratos deprehendemus, quippe rigore vel horrore, qui fit, teſte Galeno, a puris acrimonia, partes inflammatione affectas infeſtante, febre, anteriori quæ vehementius affligat, atque pondere in lateribus, aut in altero tantum, ubi in uno tantum pus collectum eſt; addo calorem perceptum in utroque latere, aut in altero, ubi in uno tantum, ut dictum eſt, pus collectum eſt. Quod ſane pus ſi auctum multitudine, atque a natura concoctum erumpens, per tuſſim purgetur, ita *Empyi*, id eſt, ſuppurati ſervantur. Quod ſi nullo pacto rejiciatur, quod debilibus accidit, ſuffocati, aut tabidi moriuntur. Hinc Hippocr. *in 2. Prognoſt. a) text. 6.* ait: *Seniores potius interire quam juvenes*: quoniam, ut ait Galen. *imbecilles vires habent, & uti hi liberentur, magna vis requiritur, quæ per tuſſim ac ſputa expurgat; cum hi, qui ſervari debent, plurimum puris tuſſi purgare debeant.* Galen. *in 5. lib. de loc. affect. cap.3.* quoſdam empyos meminit ſanatos, qui puris quantitatem quindecim usque heminarum exſpuerunt. Quare, qui plurimum exſpuunt, liberantur: & hoc eſt, quod ait Hippoc. *in 5. lib. Aphor. 15. Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id eſt, ſuppurati, ſi quadraginta diebus purgantur, a die, qua fit ruptio, liberantur.* Ubi vero non exſpuunt, aut ſuffocantur, quod accidit propter puris lentorem, & craſſitudinem, & membranæ pulmonem continentis denſitatem, atque ob facultatis debilitatem, quæ dignoſcuntur reſpiratione, in qua totus thorax attollitur, nullaque purgatione per ſputa apparente. Galen. *in lib. 4. de loc. affect. cap. 7.* ait: *Quibus ex ſuppuratis, ob puris copiam inter thoracem & pulmonem collectam, totus thorax in reſpiratione attollitur, fieri ob virium imbecillitatem, nequeuntibus ſuppuratis pus purgare.* Ubi vero non ſuffocantur, tabidi intereunt, ut ait Galen.

a) Pag.43. lin.30.

©BIU Santé

Galen. febricitantes tenuiter quidem, ac calore jugiter quodammodo in nocte crescente, quo non purgatum pus intus putrescat, pulmones exedat, & ulceret. Quæ ulcera sequi totius corporis extenuationem, & maciem, cum debili febre conjunctam, nuper ex Galen. ostendimus, quem affectum Hippocr. phthisin, & Græci olim Athenienses *phthoen* appellarunt. Quibus vero notis isti empyi, tabidi facti, dignoscantur, Hippocr. *a)* hisce verbis expressit: *Omnes autem purulentos agnosci his indiciis convenit: Principio si febris non dimittit, sed interdiu tenuior, noctu vehementior est; Si sudores multi superveniunt, ac tussiendi cupiditas est, nec quicquam tamen dignum commendatione exspuunt, si oculi cavi redduntur, maxillæ vero ruborem trahunt, & ungues manuum curvantur, digiti vero potissimum summi calescunt, atque in pedibus tumores fiunt, neque cibum appetunt, ac pustulæ circa corpus erumpunt.* Galen. *in comment.* ait, febres non dimittere, quod partes ipsæ corporis solidiores incalescunt: ex quo calor manet assiduæ febri subsimilis, perinde ut calx, debilis contingentibus; qui calor, quod hecticorum signum proprium creditur, quoties ægri esitant ac bibunt, perinde ac in calce aqua perfusa fit, calidior evadit. Quo fit, ut tangentes exterius ægrum multo calidiorem persentiant. Sudores item continuos elici propter virium debilitatem, & quod diductum alimentum dejiciatur. Quin etiam tussiendi cupiditas, id est, voluntas prehendit, nec quicquam dignum commendatione exspuunt, ob puris lentorem, & crassitudinem, & continentis pulmonem membranæ densitatem, tum etiam debilitatem in ægro facultatis. Oculi cavi propter exsiccationem redduntur, quod omnibus longis febribus est commune, rubent propter calorem in pulmone, & item tussedinem, quæ vultum calefaciunt. Ungues curvantur, quia caro eos firmans consumitur, & digitorum interiores summæ partes, quippe carnulentiores, calidiores apparent, quod calor hecticus solidiores occupet partes, & in iis plus apparet, ubi humor largior inest. Pedes intumescunt, inde caloris incipiente exstinctione, quip-

Empyi quomodo tabidi facti dignoscuntur.

a) Prognost. pag. 42. lin. 25. & seq.

quippe quod partes eæ ab origine longiſſime abſunt. Cibum non appetunt, appetendi facultate exſtincta, puſtulæque erumpunt in cute, derodente ſanie ex intimis ſedibus ad cutim effuſa. Atque hiſce ſignis *empyi* tabidi dignoſcuntur, quorum caſus ſunt exitiales, qui, quoad exſpuere, pusque contentum excernere poſſunt, Hippocr. Auctore, *a*) vivunt. Unum eſt, ad ſputa ipſorum attinens, ſcitu dignum, quod in ipſis quippe tabidis deſperatis, nihil concoctum obſervari, Galen. *in* 3. *Epidem.* affirmavit; ſputum ceſſat, ac ſupprimitur; alvus humida; pedes intumeſcunt, & reliqua fiunt, quæ deſperatam ipſis ſalutem præmonſtrant. Primo itaque humor, faciens pleuritim aut pulmoniam, non purgatus, putreſcit, & in pus vertitur, mox erumpit, & tuſſi purgatur. Quod ſane determinato temporis intervallo multum collectum, & inter thoracem & pulmonem effuſum, foras erumpit, plerumque viginti diebus, & aliquando citius, & aliquando tardius. Quam rem & ſigna, quibus id agnoſcimus, Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. b*) ita expreſſit. *Quæ vero citius ac tardius rumpuntur, talibus cognoſcantur ſignis oportet, ſi dolor inter initia exſtitit, & item difficultas ſpirandi, nec non tuſſis, atque etiam ſcreatio perſeveret, vigeſimo die exſpectari, aut etiam ante, eruptionem oportet; ſi vero continentior fuerit dolor, & alia omnia in his fuerint ex ratione, poſtea exſpectari oportet eruptionem, ſed præire neceſſe eſt & dolorem & ſpirandi difficultatem, & ſcreationem, antequam pus excernatur.* Quibus Galen. colligit ſigna futuræ vomicæ eruptionis eſſe hæc; quippe dolorem, ſpirandi difficultatem, tuſſedinem, & ſcreationem, quæ ſi continenter & vehementer affligant, celerem eruptionem exſpectari oportebit, & ſi nec continentes, nec vehementes infeſtent, tardiorem. Ceterum neceſſe eſt, eroſo obvolvente pus corpore, ab acrimonia ejus, dolorem fieri, tuſſedinem, & exſcreationem, quia ſanies quædam tenuior obductum penetret corpus; ſpirent quoque difficulter neceſſe eſt, & propter univerſam corporis conditionem, ſed præcipue ob accedentem dolorem. Ra-

Vomicæ ruptio intra quodnam temporis intervallum fit.

a) Lib. 7. Aphor. 16. *b*) Pag. 42. lin. 38. & ſeq.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 560 sur 615

©BIU Santé

Unde fit. Ratio vero hujuſce eruptionis in naturam moventem, atque in multitudinem puris, vel ejus pravam qualitatem, expultricem ad exſcreationem irritantem, refertur. Hæc eruptio

Quando ante tempus fit. fit ante tempus, quippe ante concoctionem puris, aut propter bilem ſynceram, ſputo non permiſtam, nec ad mediocritatem, naturæ convenientem, deductam, tunicam, pus continentem, erodentem; unde dolor, tuſſis, reſpiratio difficilis & exſcreatio eruptionem antecedunt: aut propter puris copiam, vel infeſtam putredinem, vel utrumque ſimul,

Vomicæ eruptionis ſymptomaticæ ſigna, expultricem movens. Quæ eruptio ſymptomatica eſt & non bona: & illa, quippe pure concocto, a natura fit critice, & bona, in qua pus album, purum, æquale & læve ſpectatur; in ea vero, quæ ante tempus fit, & ſymptomatica eſt, pus crudum, verſicolor, fœtidum, aut flavum, bile permiſtum, apparet. De hac eruptione auctor Coac. præſag. *in* 5. *Coac. præſag. a) ſect.* 2. *text.* 35. ita habet: *Quibus vero cum bilioſo purulentum ſputum expurgatur, ſive pus ſeorſum exeat, ſive permiſtum bilioſo, ut plurimum mors accidit decimo quarto.* Sed his præmiſſis occaſio poſtulat, nos modo in ſuppuratis prædictionem aggredi: proinde in primo, de ſuppuratis, qui facta eruptione ſervantur, agimus. Hos hiſce ſignis innoteſcere

Criticæ. Empyi quinam ſervantur. nobis, Hippoc. *b)* docuit, quæ ita expreſſit. *Bona vero hæc ſunt, facile morbum ferre, bene ſpirare, dolore vindicatum eſſe, ſputum facile extuſſire, corpus æqualiter calidum videri, ac molle, ſiti non detineri, urinas, dejectiones, ſomnos, ſudores, ſingula intelligere bona, uti præſcriptum eſt, ſuccedere. Ita enim omnibus his evenientibus, homo haud ſane morietur:* & paulo poſt *c). Hi vero potiſſimum ſuperſunt, quos febris eodem die poſt eruptionem dimiſerit, ac cibum citius appetunt, & ſiti liberati ſunt, & venter exigua ac conſiſtentia dejicit, & pus album, læve, concolorque eſt, ac vacans pituita, & abſque labore ac valida tuſſi expurgatur. Itaque optime quidem ſic ac celerrime vindicantur; ſin minus, qui ad hæc proxime accedunt. d)* Quod ſputum auctorem

Quinam pereunt. quo-

a) Text. 392. *b)* Prognoſt. pag. 41. lin. 47. *c)* Ibid. pag. 42. lin. 45.
d) Rurſum hic quædam omiſſa videntur, hoc forte modo ſupplenda. *Quantum vero ad illos, qui ſuppurati intereunt, hæc potiſſimum ſigna* Hippocr. in Pro-

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 561 sur 615

quòque *Coac. præſag.* *a*) maxime damnaſſe nuper meminimus. *Uxor Meandri Cæci*, ut ſcribit Hippocrat. in *Epid.* *b*) *ſtatim chlorum & purulentum* exſpuit. *Filius Amphiphradis* *c*) primo *purulentum & pallidum*, & mox *viride*. *Ermoptolemusque* *d*) *pallidum*: & Hippoc. *in Aphoriſmis* *e*) ait: *Si empyis, quum uruntur aut ſecantur, purum & album pus effluat, evadunt: ſi vero ſubcruentum fæculentumque & fœtidum, pereunt:* & hæc ſufficiant in prædictione purulentorum, de quibus præſentem tractationem non inutiliter Medicinæ ſtudioſi legent.

CAP. XX.

Quid in morbis acutis Cerchon, vulgo ranticum, ſignificet.

Solet ſæpius in multis acutis morbis, & in omnibus quidem moribundis, quidam fervor, ſeu ebullitio in gutture obſervari, quod Græci κέρχων vel κέρχνον appellarunt, Latini fervorem ſeu ebullitionem in gutture, alii aſperitatem rancidam circa aſperam arteriam & fauces, vocant, & vulgus Medicorum *ranticum*, a rancido fortaſſe, nomine corrupto. Sed mea ſententia hæc omnia non ſunt ſynonima, ſiquidem aliud eſt rancidum, ſeu aſperitas rancida, a gutturis fervore ſeu ebullitione, quam ranticum dicunt. Hanc enim Galen. *in libro 3 Comment. de articulis* vocat κερχώδην, non κερχνώδην, a κέρχειν

Cerchon quid.

Gutturis fervor ſeu ebullitio.

Prognoſt. pag. 41. lin. 53. *exhibuit, dicens:* Contra vero, morbum ægre ferre, ſpirationem magnam & denſam eſſe, dolorem non ſedari, ſputum difficulter extuſſire, valde ſitire, corpus a febre inæqualiter detineri, ventrem & latera vehementer calere, frontem vero, manus & pedes frigidos eſſe, urinas vero & dejectiones, & ſomnos, & ſudores, ſingula, uti ſcriptum eſt, mala eſſe cognoſcere. Si quid enim ex his ſputo ſupervenerit, morietur æger, antequam ad 14. dies perveniat, aut 9. aut 11. die. *Et paulo poſt* pag. 42. lin. 53. Moriuntur vero, *ſcil. ſuppurati poſt ruptionem*, quos febris non dimiſerit, aut ipſos dimiſiſſe vita, ſi ſtatim iterum accenditur, & ſiti quidem vexantur, cibos vero non appetunt, & alvus humida eſt, & pus chlorum, ſive ex viridi pallidum, & lividum, aut pituitoſum, & ſpumoſum exſpuunt. Si hæc omnia contigerint, moriuntur, *&c. lege porro.* Quod ſputum &c.

a) Text. 390. *b*) Lib. 4. pag. 1121. text. 4. *c*) Lib. 7. Epidem. pag. 1215. text. 14. *d*) Ibid. text. 16. *e*) Lib. 7. Aphor. 44.

©BIU Santé

verbo, quod ſonum notat, qui vel auguſtia loci, quo ſpiritus redditur, vel humoris multitudine accidit, & plerumque utroque concurrente, quem ſpiritum nonnulli δάσεα, id eſt, aſperum appellant: illud rancidum, ſeu aſperitatem rancidam, κερχνώδην vocat, qui affectus, *in* 2. *lib. de cauſ. ſymptom.* eſt exiguus ad tuſſiendum impetus, quem tamen non perpetuo tuſſis ſequitur. Nam ea, quæ fauces exaſperando tuſſim movent, Gal. *in* 3. *Comm. de articulis* nuperrime citato κερχνωδεῖν vocat. Ceterum utcunque ſit, hi duo affectus maxime ſimiles exſiſtunt, quippe κέρχων & κέρχνων, id eſt, gutturis fervor, ſeu ebullitio in gutture, a ſono ebullientis ac ferventis aquæ dicta, & aſperitas rancida: apparet vero inter ipſos differentia aliqua, quippe quod fervore, ſeu ebullitione, ſonus & ſtrepitus manifeſtius appareat; & in rancida aſperitate, obſcurius. His proximus eſt ſtertor, qui itidem eſt ſonus ſimilis, ſed ambobus major, & manifeſtior. Plures hos affectus confundunt, differreque tantum loci varietate atque magnitudine putant, *ſtertorem* ſtrepitum illum vocantes, qui in via ſubauditur & fit, quæ eſt inter palatum & nares, qualis eſt dormientium; in larynge, ſive in capite, ſeu oſtio aſperæ arteriæ, gutture dicto, fervor & ebullitio κέρχων dicta; & in arteria ipſa κέρχνος, id eſt, aſperitas rancida ſecundum aliquos, & ſecundum alios, ſtridula ejusdem arteriæ aſperitas. In moribundis hic affectus Græcis etiam ῥέγχος dicitur, & vulgo Medicorum *ranticum*, quaſi rancidum ſpiritum ſive ſonum dixerint, qui affectus eſt veluti concertatio humoris & ſpiritus in aſperis arteriis. Fiunt vero hi affectus, vel propter naturæ infirmitatem, utpote cum pulmo undique pure, vel humore plenus, quod Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. a) text.* 48. expreſſit, dicens: *Mala etiam ſcreatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture.* Non expurgatur, nec ſputum projicit, aut ob humoris excernendi lentorem, quo aſperæ arteriæ adhæreſcens a ſpiritu agitatus fervorem ſeu ſtertore facit, vel branchiorum obſtructionem, aut ob arteriæ & gutturis compreſſionem inter

Quid & unde.

Stertor.

Unde.

a) Pag. 41. lin. 23.

terceptione meatus, in quo refractus & agitatus humor aliquis in gutture fervet. Hinc pectore anguſtos *ſtertoroſos, in lib. 3. de diſſec. reſp.* Galen. vocavit. Qui duas tantum cauſas huic affectui aſſignavit, quippe loci, quo ſpiritus redditur, anguſtiam, vel humoris multitudinem, vel utrumque ſimul: ſed neceſſe eſt, ut virtutis impotentiam addamus, ob quam ἔγχω fit in moribundis, quippe natura quicquam purgare non valente. Quibus colligamus non perpetuo hoc ſymptoma, quippe fervorem ſeu ebullitionem eſſe lethalem, ſed ubi, multitudine humoris natura oppreſſa, non poſſit pulmo exſcreare ſputum, aut ſpiritus via, arteria ſcilicet, graviter oppreſſa, qua ratione hiantes moribundi multi ſtertunt. Cujusmodi fuit obſervatum in *Menone*, de quo ait Hippocr. *in 7. Epid. a) text. 8. Arteria ſubſibilabat, cum ſtertore:* & *text. 15.* de *uxore Theodori b): Arteriæ & pectoris ſtridula quædam aſperitas, ſtrepitus & fluctuatio puris:* & *c) text. 19.* de *uxore Polycratis: Intus circa arteriam & fauces ſibilus erat & Cerchnon*, id eſt, aſperitas, ut Valeſius vertit, rancida. *Ermoptolemus d)* peripneumonicus *decimo quarto pallidum exſcreabat & ſtertebat:* & *Anginoſa e)* itidem cum ſtertore, convulſa obiit: & in *filio Amphiphradis f)* pleuritico, in faucibus plerumque rancida aſperitas ſubſibilabat. In quibus omnibus illud ſymptoma partim ad naturæ impotentiam, partim ad multitudinem & lentorem puris ſeu humoris, fuerat referendum: eſt vero perpetuo malum, & non parum timendum, ſumme vero perniciosum poſt morbi principium, prælanguidis viribus redditis; quod id præmonſtret, præ imbecillitate naturam quicquam non poſſe excernere & ſuffocari; cumque hoc ſymptomate aliquod aliud neceſſario una aderit exitiale ſignum. In principio vero ſæpius fit, ut præ copia nimia in gutture ferveat humor, vel præ lentore nimio materia arteriæ adhæreſcat, quo humore poſtea concocto, & per ſputum purgato, ceſſat Cerchos ſeu ebullitio. Cognoſcitur vero, quo una

Quando gutturis fervor ſeu ebullitio lethalis.

Quando non exitialis.

a) Pag. 1220. text. 47. b) Ibid. p. 1216. text. 27. c) Ibid. p. 1211. text. 9. d) Ibid. p. 1215. text. 16. e) Ibid. text. 20. f) Ibid. text. 14.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 564 sur 615

©BIU Santé

adsint alia signa bona, & nullum pernicioſum illuxerit, cujusmodi fuit in *Piſiſtrato* viſum. De quo Hippocr. *a*) ait: *Stertoroſum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente conſtabat, calor remiſit, ſimulque excretio, & ſtertor; evaſit.* Atque hæc de prædictione ex ſputis.

CAP. XXI.

De prædictione ab abſceſſibus.

Abſceſſus unde futuri dignoſcuntur.

Diximus in ſexto libro, quid ſit abſceſſus, differentiasque ac ſigna, quibus Medici futuros abſceſſus in morbis prænoſcunt. Nunc ab ipſis abſceſſibus, quomodo in acutis morbis cum ſalus tum exitium prænoſcatur, perſcrutemur, ſuppoſito illos nobis affuturus: quam rem prænoſci a morbo, qui non ſolvatur, & a urina tenui & cruda, quam ægroti, ut docet Hippocr. *in* 2. *Progn. b*) *text.* 24. longo tempore mingunt, atque a ſignis ſalutaribus, Galen. *in lib.* 2. *de Criſib.* ſtatuit. At a quibus ſane abſceſſibus noſtrum prædicendi inſtitutum proſequemur? Siquidem ibidem dixerimus, nomine abſceſſus, multos affectus ex Hippocrat. doctrina intelligi. Primo per abſceſſum intelligimus omnem humorum translationem ab una parte corporis in aliam, in qua translatione humores aut effluunt, aut decumbunt. Unde excretio & humoris decubitus dicitur abſceſſus. Hoc ipſo etiam nomine *abſceſſus* mutationem morbi accepimus, ut quando angina in peripneumoniam mutatur, ſuppurationem, & quicquid in cutem erumpit a cauſa interna. Aut quod magis proprie dicitur, per abſceſſum intelligimus humoris decubitum, qui tumorem facit. Nos vero hic per abſceſſus omnia intelligemus, quæ in cutem erumpunt, atque humoris decubitum cum tumore aut inflammatione. Sed age de bonis abſceſſibus, ſalutem denotantibus, agamus. Boni itaque dicuntur, qui erumpunt cum ſignis coctionis, in die decretorio, in partibus

Quid.

Abſceſſus boni.

a) Lib. 7. Epidem. p. 1223. text. 56. *b*) Pag. 40. lin. 49.

© BIU Santé

tibus a viſceribus, & a morbo longinquis, quique ſuapte natura boni ſint, & qui perſeverant, non diminuuntur, ac augentur, & demum qui ſuppurantur, & qui una cum bonis ſignis apparent, atque ægrotos juvant. Dictum eſt a nobis ſuperioribus libris, atque demonſtratum ex Hippocr. *in Epidemiis a)* concoctiones celeritatem portendere judicii, ſecuritatemque ſalubrem, ac proinde coctionis ſigna nunquam male apparere: quo fit, ut nedum abſceſſus omnes, ſed omnes vel etiam excretiones, concocto morbo apparentes, ſint laudandæ. Eo efficacius abſceſſus judicium præſagii confirmabunt, ſi in aliquo dierum decretoriorum eruperint. Quod eo certius præmonſtrabunt ſuapte natura boni, quippe qui laudabili ſubſtantia, figura, loco, colore, magnitudine atque copia erumpunt. Molles bonitate duris ab Hippocr. præferuntur. De iis, qui ſuapte natura commendantur, Hippoc. *in lib. 6. Epid. b) comm.* 1. *text.* 23. ita habet: *Tubercula foras extumeſcentia, & acuminata, in turbinemque gracileſcentia, æquabiliter matureſcentia, non circum dura, declivia, & non bifida, meliora. Contraria vero, mala, & ſi quam plurimum contraria, peſſima:* & in Prognoſticis. *c) Quæcunque exterius vergent, optima ſunt, parva, quam maxime extrorſum ſpectantia, & in aciem turbinata: peſſima ſunt, quæ magna, lata, & minime in aciem turbinata: at quæ introrſum rumpuntur, optima quæ externas partes minime attingunt.* Acuta itidem latis bonitate prætulit. Ex loco itidem, qui ad exteriora feruntur, ab Hippocrat. laudantur; de his *in 6. Aphoriſm.* 25. ait: *Eryſipelas ab interioribus ad exteriora verti, bonum.* Qua ratione in angina tumorem in collo optimum eſſe ſtatuit. *d)* Optimi itidem ſunt, qui in partibus remotis & ignobilibus concitantur. Qua ratione Hippocr. *e)* 37. dixit, omnes abſceſſus, qui ad crura fiunt, in pulmoniis vehementibus eſſe utiles; & Galen. ait: *Si quidem vera ſit ſententia* Hippoc. 2. *lib. Epidem. f)* præ-

ſcripta

a) Lib. 1. Sect. 2. p. 948. lit. F. *b)* Sect. 1. text. 12. p. 1165.
c) Pag. 39. lin. 6. & ſeq. *d)* Prognoſt. p. 45. lin. 20.
e) Ibid. p. 43. lin. 18. *f)* Sect. 1. pag. 1002. lit. B.

©BIU Santé

ſcripta de bonis abſceſſibus, ut optimi ſint, ſi maxime deorſum, & quam longiſſime ab ægrotatione, abſiſtant, magis vero ſi concoctione pariter fiant. Colore etiam boni aut rubro, aut flavo, aut albo ſpectantur: magnitudine quidem etiam mediocri, ita ut neque pauciores, quam corpora purgare valeant, neque grandiores, quam ſuſtineri poſſint. Copia etiam copiæ humoris, morbum facientis, reſpondere debent; nam immoderatius apparentes non ſunt ſecuri, quod & aliquam internam partem vel principem, vel vitæ neceſſariam, obſideant. Qui cito matureſcunt, ac ſuppurantur, laudantur. De his forte Hippocr. *in* 2. *prognoſt. a) text.* 64. *Quibuſcunque abſceſſus fiunt ex pulmoniis morbis circa aures & ſuppurantur ad inferiora loca, & ad fiſtulam perveniunt, iſti evadunt.* Boni etiam ſunt, qui perſeverant, quod a facultate robuſta fit, atque augentur, atque, ut diximus, ſuppurantur, & qui una cum bonis ſignis apparent, atque ægrotos morbo vel liberant, vel allevant, qui merito ita apparentes ſunt ex judicatoriis judicantibus, quique, natura morbo prævalent, fiunt. Atque iſti ſunt abſceſſus ſalutares. Malos vero eſſe omnes abſceſſus, cum cruditatis ſignis apparentes, in diebus non decretoriis, ſuapte natura malos, in partibus proximis morbo, membrisque principibus, perſeverantes, non ſuppurantes, pauciores, copioſiores, parviores, majores, qui ſtatim exorti recurrunt, ſeu retrahuntur intus, atque evaneſcunt, cum malis ſignis nihil juvantes, atque lædentes. De iis, qui morbo crudo exiſtente apparent, Galen. *in* 1. *Epidem.* ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, cruditas humorum, quod ſi quando natura per vim ad aliquos eorum excernendos aggreſſa eſſet, nihil proficiebat, imo vero ab iis ſuperata, aut in profundum recurrere permiſit, aut propter paucitatem excretionum abſceſſum moliebatur. Alias a nobis demonſtratum eſt, nullam excretionem, vel abſceſſum fidelem eſſe, quæ cum ſignis cruditatis apparet, etiamſi ad probam maturationem perveniat. Concoctiones celere judicium & ſecuritatem promittunt, ſed ne nunc quidem cauſæ febrium, quæ intra venas continentur, erant*

Abſceſſus mali.

a) Pag. 43. lin. 4.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 567 sur 615

BIU Santé

erant concoctæ. At parotides erant tamen maturæ, quod infrequens esse, & debere memoria teneri dicebam. Nam posse fieri quapiam in parte privatim concoctionem, toto morbo non concocto. Mali itidem sunt, qui decumbunt in diebus non decretoriis; hi nobis quidem indicio sunt, illum decubitum, sive excretionem humoris non fieri a natura salubriter agente, sed morbo acta, quippe aut humoris multitudine, aut prava qualitate, ante tempus irritata ad pugnam: quare mirum non est, si, perturbato ipsius naturali ordine, in diebus non decretoriis expellat. Eoque apertius mali abscessus dignoscentur, si suapte quoque natura mali exsistant, cujusmodi sunt, ex Hippocrat. *in* 1. *Prognost. a) text.* 30. *Tubercula circum dura, bifida, inæqualia:* & *in lib.* 6. *Epidemiorum b) foras non extumescentia, non acuminata, neque in turbinem gracilescentia, non æqualiter matureſcentia, circumdura, non declivia, atque bifida.* Qui vero ex abscessibus malignitatem habent, cum febre continua omnes exitiales sunt. Cujusmodi fuerunt in ea pestilentia, quam Hippocrat. *in lib.* 3. *Epidem. c) Comm.* 1. *text.* 13. recensuit; scribit enim ignes malignos multos interemisse, tubercula, carbunculos, fluxiones ad pudenda, Herpetes multos malignos in ea pestilenti constitutione grassatos fuisse, pluresque iis fuisse interemtos. Pauciores etiam abscessus, & majores damnantur, de quibus Hippocr. *in* 1. *Epid. d) Comm.* 3. ait: *His succedebant abscessus, aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesſent quicquam:* & paulo post *e). Papulæ parvæ, quæ non essent excernendis morbis:* & postea de *Sileno f): Papulæ cum sudore rubentes, rotundæ parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant.* Copiosiores etiam tutæ non sunt, nisi ad purulentos abscessus deveniant; nam nimis copiosum humorem denotant, ex quo timor est, ut ne tantum cutis, sed quin etiam pars aliqua interna, aut ex principibus, aut ex necessariis obsideatur. Qua ratione Auctor *Coac. præsagiorum g)* merito dixit: *Quibus in febre continua pustulæ*

a) Pag. 38. sub finem. b) Sect. 1. text. 12. p. 1165. c) Pag. 1083.
d) Sect. 2. p. 946. lit. G. e) Ibid. lit. H. f) Lib. 1. Epid. Ægr. 2. p. 969.
g) Text. 114.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 568 sur 615

©BIU Santé

læ toto corpore excitantur, lethale, niſi ſuperveniat purulentus abſceſſus. In his enim, quorum corpora acuta febre vexata, undequaque abſceſſibus, aut parvis aut magnis ſcatent, periculum eſt, ne retrocedant, principemque vel vitæ neceſſariam aliquam partem, ut diximus, occupent, quod eſt exitioſum. Hujuſmodi caſum Hippocr. *in Tymonactis puero* vidit, de quo *in 7. Epid. a) text. 4.* ita habet: *Tymonactis puero, quaſi duorum menſium, exanthemata in cruribus, & in coxis, & lumbis, Hypogaſtrio, & tumores valde rubicundi. Sedatis autem his convulſiones & epileptica fiebant ſine febre multis diebus, & mortuus eſt.* Non minoris periculi ſunt, tumores admodum rubentes, ac omnium maxime liventes, & nigricantes, quem pravum colorem in exanthematibus nec vel etiam mulierculæ ignorant; iis etenim valde rubentibus, liventibus, ac maxime nigris, merito de ægrotorum ſalute plurimum dubitandum putant. Hippocr. *in 1. Epid. b) comm. 1. text. 38.* in ea peſtilenti conſtitutione ait, graſſatos fuiſſe *tumores ſecundum aures nigricantes, qui nihil denunciarent*: & in *Critone c)* moribundo puſtulæ nigræ eruperunt: & papulæ, quæ in *Sileno d)*, ante mortem apparuerunt, fuere rotundæ, parvæ, varis ſimiles, valde rubentes. Abſceſſibus vero ſine ratione ſublatis nedum fidere non debebimus, ſed quinimo ab ipſis plurimum timere. Sine ratione dico, qui nulla prægreſſa aut vacuatione, aut purgatione, vel a natura, vel ab arte, intus retrahuntur, atque evaneſcunt. Hujuſmodi abſceſſus periculum delirii & mortis inferre, Hippocr. *in 2. Prognoſt. e)* notavit. De his *in 6. Epid. f)* ſcribit: *Cum in morbo aliquo judicationis tempore tumores ſecundum aurem exorti, prius quam ſuppurentur, inaniuntur, id eſt, retrahuntur, & evaneſcunt, exſpectare oportet ita affectis recidivam.* Gal. vero *in 1. Prorrh. Comm. 1.* ait: *Talium autem ſignorum genus deterrimum eſſe conſtat, nempe, quæ vel tubercula, vel puſtulæ ex imo ad cutem enata, recurrerunt, graviſſima omnium exſiſtunt, omni-*

Tumores periculoſi.

a) Pag. 1218. text. 114. b) Sect. 2. pag. 946. ſub finem: confer. autem notas Foeſii, qui non legit Μελανώμενα, *nigricantia*, ſed μὴ λυόμενα, aut μολυνόμενα. c) Lib. 1. Epidem. Ægr. 9. pag. 985. d) Ibid Ægr. 2. pag. 969. e) Pag. 43. lin. 27. f) Sect. 4. text. 1. pag. 1179.

© BIU Santé

omniumque maxime, ubi abſceſſus neque ob humoris fluxi tenuitatem, aut partis laxitatem, aut aëris caliditatem, aut adhibiti medicamenti diſcutiendi poteſtatem habentis, ſed ob virium lapſum intus recurrerunt. De his Hippocrat. *in* 1. *Epid. a) Quibusdam in articulos, præſertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie ceſſabant, ſtatimque ſuperati ad priorem ſtatum redierunt*; quod in *Anaxenore ſplenitico*, & *mali coloris* Hippoc. *b)* animadvertit, qui tumorem habuit in coxendice, quo evaneſcente, ipſe mortuus eſt. Ceterum utile erit, diſtinguere abſceſſus longo tempore perſeverantes, & poſtea intus recurrentes, ab his, qui ſtatim oborti recurrunt; hi enim longe majus periculum quam ii minantur, quod Galen. in 1. *Prorrhet. Comm.* 1. confirmavit, cum dixerit, tales abſceſſus eſſe deterrimos, atque etiam ait, ſudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt, pravi ſunt, quod naturam maxime prælanguidam, excretionem quidem aggredientem, ſed præ imbecillitate non abſolventem, præmonſtrent. Hippocr. in 1. *Epidem. c) comm.* 1. *text.* 28. papulas parvas, quod ſtatim evaneſcerent, peſſimas obſervavit; & paulo ante demalis abſceſſibus dixit *d*): *Sed ſtatim redierunt & deterius evaſerunt.* In *Euphranonis filio e*), qui mortuus eſt, exanthemata oborta parum durarunt, & absque ratione evanuerunt. Et hæc de abſceſſibus intro recurrentibus. Ex loco itidem mali abſceſſus Medicis innoteſcunt; peſſimi enim ſunt, qui prope viſcera in cute erumpunt. Quo fit, ut abſceſſus poſt aures, perpetuo ſint ſuſpecti; nam forte ſuperveniunt fractis inde viribus, & videntur novas cauſas morbi attexere. Feſſus æger magnos abſceſſus, qui tempore ac virium robore opus habent, ad concoctionem & ſuppurationem faciendam, ferre nequit: parvi vero non ſolvunt. Sunt vero magis, ut dictum eſt, ſuſpecti loci ratione, quippe, quod cerebro ſint proximi: non ſecus & tumores ſub alis loci ratione damnantur, & bubones ipſi in inguinibus, qui tumores ſolent graſſari tempore peſti-

a) Sect. 2. pag. 946. ſub finem. b) Lib. 7. Epid. p. 1239. text. 124.
c) Sect. 2. p. 946. ſub finem. d) Ibid. lit. G. e) Lib. 5. Epidem. p. 1161. text. 92.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 570 sur 615

©BIU Santé

peſtilenti, quo tempore interna viſcera maxime patiuntur. Cum malis ſignis nulli abſceſſus boni eſſe poſſunt: ſunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Non minus etiam ii, qua nedum febrem non tollunt, ægrotosque quicquam allevant, ſed quinimo ipſos non parum lædunt. Atque hæc in univerſum dicta ſint de malis abſceſſibus, mortem prædicentibus. Nunc pauca, ut rem hanc exemplis quibusdam illuſtremus, de his abſceſſibus, qui ſecundum aures fiunt, quos parotidas Medici appellant, ſubjungamus. Hos abſceſſus hiſce ſignis prænoſcendos Hipp. *in Prognoſt. a)* docet: *In hunc modum iſta conſideranda ſunt. Si febris detinet, neque dolor conquieſcit, neque ſputum ex ratione procedit, neque bilioſæ ſunt alvi dejectiones, nec bene ſolutæ ac ſinceræ, nec urina admodum multa, multum habens ſedimentum, ſuffragantur vero ad ſalutem reliqua omnia ſalutaria ſigna, in his ejuſmodi abſceſſus orituros ſperare convenit. Ac hi oriuntur quidem in locis infernis, quibus circa hypochondria inflammationis quid ſubeſt: illi autem in ſupernis, quibus hypochondrium molle & doloris expers permanet, & cum ſpirandi difficultate aliquandiu laboraverit, quæ citra aliam evidentem occaſionem conquieſcat.* Propria ergo Parotidum futurarum ſigna ſunt, ubi morbus non fuerit valde diuturnus, ſi ſubita difficultas anhelitus laboranti ſuperveniens, mox quieſcat, cumque gravitas capitis & dolor ſubſequatur, & gravis ſomnus aut ſurditas, huic in glandibus poſt aures neceſſe eſt abſceſſus fieri. Galen. *in* 1. *Prorrh. comm.* 75. *text.* 76. & 77. ſomnum gravem, cum dolore capitis & ſurditatem ſtatim advenientem ſigna eſſe parotidum ſtatuit: & Auctor *Prorrh.* 3. *b)* dixit, ex capitis dolore, comate, ſurditateque prænoſci parotidas. Ex iis abſceſſibus boni ſunt, qui magnitudine moderati, ſine dolore, integris viribus, in aliquo die critico, & antegreſſis coctionis ſignis erumpunt. Cujuſmodi fuerunt, quas Hipp. *in Epidemiis* meminit, de quibus *in libro c)* dixit: *Tubercula vero multis ſecundum alterutram aurem, plurimis ſecundum utramque*

Parotides unde futuræ prævidentur.

Quænam bonæ.

a) Pag. 43. lin. 7. *b)* Lib. 1. text. 168. *c)* Lib. 1. Sect. 1. p. 938. lit. E. & 939. lit. D.

© BIU Santé

que, exſtiterunt, febre carebant, erant recti: nonnullis parum accendebantur, ſed exſtincta omnibus ſunt citra incommodum. Erat eorum hæc natura, laxa erant, magna, diffuſa citra phlegmonem atque citra dolorem, obſcure omnibus evaneſcebant. Hæc fiunt a caliginoſa materia, quæ facile citra incommodum tolluntur, aut a pituita, quæ œdematoſa, aut a ſanguine phlegmonoſa, aut a flava bile eryſipelatoſa vocata, aut a materia craſſa, & viſcida: illa facillime diſcutiuntur, atque hæc ægerrime; quo fit, ut in multis ſublata febre etiam perſeverent, neque reſidentia, neque ſuppurantia appareant: de his Hipp. *in* 1. *Epid. a) Tubercula ſecundum aures, quæ in febribus cum dolore extuberant, nonnullis, cum febris decretorie ſedatur, non reſident, neque ſuppurant, his bilioſum alvi profluvium, aut dyſenteria, aut ſedimentum urinarum craſſarum, ea ſolvit, uti evenit Hermippo Clazomenio.* Optimæ ſunt, vel ſaltem non pravæ parotides, quæ prægreſſis vacuationibus, vel purgationibus, reſolvuntur, & præſertim cum bonis urinis, cujuſmodi forte fuerunt, quæ in Clazomenio *b*) exuberarunt. De his forte meminit auctor *Coac. præſagiorum*, ita dicens *c*): *Tuſſiculæ, quæ cum ſputationibus procedunt, emolliunt parotides.* Quæ ſuppurantur itidem cum ſignis coctionis, & pus eſt album, purum, ſalutares exiſtunt. Contra malæ dicuntur, quæ aut majores quam ferri poſſint, aut parviores quam purgare valeant, obſervantur, cum dolore, & fractis viribus erumpentes, nullis coctionis ſignis antegreſſis, in die non critico cum malis ſignis apparentes, atque febrem non allevantes, ſed quinimo ægris ab ipſis in deterius mutatis. Præterea quæ intus recurrunt absque cauſa. Has recidivam præmonſtrare Hippoc. *in* 6. *Epid. d)* tradidit, & Galen. deterrimum eſſe ſignum *in primo Prorrh.* ſtatuit; quales *Nicolai concubina e)* habuit, quibus abſceſſibus, magnis ſine ſigno ſublatis, mors eam eſt ſubſecuta. Auctor *Coac. Præſag. f) in* 4. *Coac. Præſag. text.*

Quænam malæ.

a) Sect. 2. pag. 956. ſub lit. F. *b*) Vide ejus hiſtoriam Lib. 1. Epid. Ægr 10. pag. 985. *c*) Text. 204. *d*) Sect. 4. text. 1. p. 1179. *e*) Epid. lib. 7. text. 50. p. 1121. *f*) Text. 138.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 572 sur 615

©BIU Santé

text. 25. ait: *Si ardenti febre abſceſſus, ad aures facti, non ſuppuraverint, non valde ſervantur*: & *a*): *Tumores circa aures maxime ex acutis in febribus ardentibus fiunt, ſi morbum non ſolvant, neque maturent, aut ex naribus ſanguis fluat, vel urinæ deponant ſedimentum craſſum, moriuntur.* Et idem Auctor *Coac. Præſagiorum. b*) *Tumores circa aures poſt expurgata plurima graviter olentia, acuta febre, hypochondrio intento, tardius excitati, interficiunt*: & ibidem *c*) ſcriptum eſt, in ſuppuratis parotidibus pure non albo effluente, lethale eſſe; *d*) pravaſque dici parotidas, quæ cum urinis parum coctis apparent. Quod Galen. vel etiam de iis, quæ probe ſuppurarunt, intelligi debere, nobis præmonſtraſſe, nuperrime meminimus. Unde vel etiam parotides ſuſpectæ erunt, absque ſignis concoctionis, probe ſuppuratæ. Quales in *Cratiſtonacte*, & *ancilla pictoris* ab Hippoc. *e*) fuere obſervatæ, quibus, uti dictum eſt, probe ſuppuratis, ambo tamen interierunt. De exanthematibus, quo nomine papulæ omnes latinis, barbaris variolæ, morbilli, puncticulæ ſeu maculæ nuncupatæ, comprehenduntur; deque puſtulis, carbunculis, bubonibus, tumoribus hypochondriorum, nihil ſuper eſt ad ipſorum prognoſin illuſtrandam dicendum; quum omnia ad prædicendi rationem pertinentia, cum in hoc ipſo capite, quod abſolvimus, tum in aliis libris ſatis accurate expenderimus.

a) Ibid. text. 207. *b*) Text. 201. *c*) Text. 206. *d*) Ibid. text. 205.
e) Lib. 1. Epid. Sect. 2. p. 958. ſub lit. B. Foeſius tamen loco *pictoris* legit *fullonis*.

F I N I S.

IN-

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 573 sur 615

©BIU Santé

INDEX
RERUM OMNIUM,
QUÆ IN TOTO OPERE CONTINENTUR.

A.

Abolitionis periculum ex aurium dolore acuto cum febre continua ac vehementi. 317

Abſceſſus boni & mali. 348

Abſceſſus boni quando fiunt in morbis. 348

Abſceſſus ex colore, magnitudine, copia, coctione, utilitate ſalutares judicantur. 552

Abſceſſus futurus quando in morbis acutis exſpectandus. 403. 404 405

Abſceſſus in viſceribus doloris partium internarum cauſa. 133

Abſceſſus mali in corpore erumpentes, naturalis facultatis impotentiam denotant. 29

Abſceſſus nullus fidelis qui cum ſignis cruditatis apparet. 552

Abſceſſus omnes ante coctionem erumpentes in peſte magis utiles quam inutiles. 354

Abſceſſus per effluxionem quales, & quinam vocantur. 402

Abſceſſus poſt aures perpetuo ſunt ſuſpecti. 555

Abſceſſus quales & quando in morbis acutis perniciales. 51

Abſceſſus qui ad crura fiunt in Pulmoniis vehementibus ac periculoſis, omnes utiles ſunt. 7. 45. 136. 340. 351.

Abſceſſus quid ad præſagium. 436. 550

Abſceſſus quomodo noſcuntur futuri in partibus ſupernis aut infernis. 405 406

Abſceſſus retrocurrentes peſſimum in deliriis ſignum. 100

Abſceſſus variæ ſignificationes. 402

Acria nimis, dolorem acutum producunt. 132

Acria ſi videntur oblata in morbis quid notant. 114

Acrimonia quomodo ſingultum producit. 198

Actiones omnes perinde ac in optima valetudine obire, optimum eſt. 268

Actiones naturæ debiles, quibus cognoſcuntur. 17. 27

Actionis vitalis primum inſtrumentum eſt ſpiritus vitalis. 227

Actio vitalis unde. 227

Adenarum dolor unde gravis obſervatur. 131

Æger ſi non videat, vel non audiat, jam debili exiſtente corpore, quidquid horum evenerit, mors proxima eſt. 17

Ægri de ipſorum futura ſalute Prognoſticum audientes, facilius ac propenſius Medicorum propenſis obediunt 1

Ægrum velle reſidere in ipſo conſiſtendi vigore, exitialiſſimum eſt. 165

Ægrorum ſalus aut interitus unde prænoſcitur. 5. 7

Aër a ſuo conſueto temperamento ad calidum maxime mutatus, & diu durantem, maximos morbos adfert. 49

Aër minus morboſus eſt, minusque graves morbos excitat, ad frigidum quam ad calidum mutatus. 41

Aëris

©BIU Santé

INDEX RERUM.

Aëris nulla vel magna mutatio multum ad morbos concitandos facit. 41
Aëris ambientis temperamentorum omnium peſſimum eſt id quod humidum eſt & calidum. 50
Aëris caliditati humiditas ſi conjungatur nihil corporibus morboſus & magis peſtiferum. 50
Aëris ſiccitas acutiſſimos parit morbos, ſed ſalubriores quam humiditas. 50
Aëris varii ſtatus ad morborum cognitionem ſcitu neceſſarii. 41
Æſtus doloroſus & rigor ſuperveniens, malum. 120
Æſtus & ardores circa ſpinam quid notant. 417
Æſtus fortes quare convulſiones perniciosas producunt. 189
Æſtus laterum cum dolore atque rigore, mali. 120
Æſtus magni effectus. 178
Æſtus multus cum delirio quando per modum judicii apparet. 90
Ætates corporum pulſuum cauſas mutare poſſunt. 234
Ætates non parum faciunt ad morbos natura potentiores cognoſcendos. 54
Alexandriæ in Ægypto unde quotannis febres peſtilentes exitialiſſimæ oriuntur. 52
Alimenti crudi abundantia quomodo convulſiones in pueris producunt. 183
Alimenti inopia quomodo tremor producitur. 172
Alimenti plurimi copia calorem nativum quomodo ſuffocat. 123
Alvi colliquationes malæ. 395. 485
Alvi dejectio alba Ictericis mala. 488
Alvi dejectio aquoſa mala eſt. 483
Alvi dejectio cruenta naturalis facultatis debilitatis effectus. 30
Alvi dejectio futura non cognoſcitur per ſigna propria, ſed ex quibus. 424
Alvi dejectiones albæ unde, & quid notant. 487. 488
Alvi dejectiones bilioſæ omnes non criticæ, factæ, malæ 488. 489
Alvi dejectiones bonæ bifariam ſalutem indicare poſſunt 480
Alvi dejectiones bonæ ex copia cognoſcendæ. 482
Alvi dejectiones colliquativæ ex febribus acutis perniciosiſſimæ. 491
Alvi dejectiones criticæ facultatis expultricis robur, naturamque morbo prævalere indicant. 15
Alvi dejectiones eo ſunt exitialiores, quo colores magis pravos pluresque habuerint. 491
Alvi dejectiones exitiales ex modo quo dejiciuntur, & ex tempore quo durant. 492
Alvi dejectiones ex quantitate tum immoderata, tum pauca damnantur. 486. 487
Alvi dejectiones in acutis bilioſis albicantes, ſpumoſæ, & pericholæ, malæ. 488
Alvi dejectiones in acutis ſpumantes valde vitioſæ, malæ. 486
Alvi dejectiones in ventris affectibus obſervandæ. 369
Alvi dejectiones liquidæ unde. 483
Alvi dejectiones malæ, quæ exitium prænuntiant, unde cognoſcendæ. 483
Alvi dejectiones nigræ aliquando utiliter conſpiciuntur. 490
Alvi dejectiones nigræ a ſanguine melancholico. 490
Alvi dejectiones nigræ in acutis morbis, malæ & unde. 490
Alvi dejectiones nigræ, ſponte venientes ſive cum febre ſive ſine febre, peſſimæ. 490

BIU Santé

Alvi dejectiones optimæ febres, & ſymptomata ſolvunt aut allevant. 483
Alvi dejectiones quæ cerebro inflammato albæ egeruntur omnium peſſimæ 488
Alvi dejectiones, quæ inſciis ægrotis excernuntur, lethales ſunt. 492
Alvi dejectiones quæ ſalutem prænuntiant. 480
Alvi dejectiones quænam inſaniæ timorem inferunt. 487
Alvi dejectiones rubræ & cruentæ in febribus acutis, malæ 489
Alvi dejectiones ſpumoſæ quare malæ & quænam peſſimæ. 486
Alvi dejectiones verſicolores omnes malæ, 490
Alvi dejectiones virides, porraceæ, peſſimæ quænam ſunt. 490
Alvi dejectionum natura unde innoteſcit. 480--483
Alvi dejectionum variæ denominationes. 481
Alvi excrementa concocta in ventris affectibus optimæ criſis certiſſimum ſunt indicium. 385
Alvi excretione bilioſa quinam morbi judicantur. 387
Alvi fluxus colliquativi, qui in peſtilentibus febribus obſervantur, lethales. 113
Alvus perturbata ſurditatem aliquando tollit. 136
Alvi profluvium quibusnam ſupervenit. 211. 212
Amauroſis quid, & quando exitioſa. 306
Amentia quid. 84
Amphimerinæ febres quales. 124
Anechtermeton quid Græcis. 202
Angina ex aphonia, lethaliſſimum. 223
Angina tonſillarum inflammationi ſuccedens malum. 58
Anginæ exitialiſſimæ, & celerrimæ interimentes quænam. 124
Anginæ inſidioſe occidentis ſigna 215
Anginæ lethali ſi tumor colli & pectoris apparens ſuperveniat, magis ſalutaris evadit morbus. 45
Anginæ ſuffocantes a ſanguinis copia. 44
Angineſis quinam rubor & tumor ſalutaris & quinam non. 286
Angores quid in morbis acutis ſæpe indicant. 128
Anhelitus difficultas in tabe. 213
Anhelitus crebri ſenes ad mortem comitantur. 54
Anima quid efficit in corpus. 160
Animales actiones quomodo fortes vel debiles cognoſcuntur, & quantum ad Prognoſticum in morbis harum cognitio 77
Animalium corpora unde conſtant. 160
Animi curæ extenuationis cauſa. 280
Animi defectiones quid in morbis acutis ſæpe indicant. 128
Animi defectus ex fluxu muliebri, malus. 189
Animi paſſiones vehementes magnos morbos concitare valent. 53
Annonam ſæpe ſecuta fuit Peſtis. 52
Annus totus ſi calidus humidusque fuerit, neceſſe eſt, magna peſtilentia ſuccedat. 50
Annorum tempora prænoſcenda, ut morbi cognoſcantur. 41
Annorum variarum conſtitutionum effecta, & diviſio. 50
Anxietas a dolore pedis atque coxendicis. 142
Anxietas a virium imbecillitate unde noſcitur. 168
Anxietas a viſcerum alicujus magna phlegmone unde noſcitur. 167
Anxietas ab humoris bilioſi corruptione. 167
Anxietas ab humoribus ad excretionem turgentibus. 167

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 576 sur 615

©BIU Santé

Anxietas cum delirio Criſin aliquando præcedit. 90
Anxietas decubitus eſt ſpecies. 165
Anxietas ex ſtomacho affecto unde noſcitur. 167
Anxietas in febribus quid notat. 71
Anxietate qui per vigilias repente capiuntur, ſanguinem profundunt e naribus. 173
Anxietas unde in febribus malignis. 169
Anxietates diu perſeverantes, illucente evacuatione, peſſimæ. 72
Anxietates quæ cum refrigeratione incidunt, peſſimæ. 72
Anxietatis prorſus lethalis deſcriptio. 171
Anxii quinam dicuntur. 167
Apepſia quid notat. 29
Aphonia a ventriculo ab aliquo humore læſo. 220
Aphonia aliquando tollitur vomitu. 221
Aphonia ex capitis dolore quid notat in febribus. 221. 223
Aphonia quid in morbis portendit. 220
Aphonia quid præſagit in morbis. 217
Aphonia ſignum ſumme exitioſum in deliriis 100
Aphoniæ comatoſis ſuccedentes, malæ. 159
Aphoniæ cum ſingultu peſſimæ. 201. 223
Aphoniæ & catochæ cum exſolutione pernicioſæ. 157
Ἀφωνοι evadunt ægri in ferino delirio. 93
Aphoniæ ex vulneribus non ſunt perpetuo perniciales. 221
Aphoniæ quæ principiis morborum fiunt, quid notant. 220
Aphoniæ quæ una convulſis partibus ex copia humorum fiunt, perpetuo lethales non ſunt. 223
Aphoniæ quænam exitium in foribus prænuntiant. 224
Aphoniæ quibus ex capitis dolore, moriuntur. 224
Aphoni ſi fiant anginoſi lethaliſſimum. 223
Aphoniæ unde. 219
Aphthæ oriuntur anni conſtitutione Auſtrina calida & humida. 51
Apoplexia a ſupino nimis diuturno decubitu. 164
Apoplexia ex ſomno diuturno & immoderato. 52
Apoplexia quando in morbis timenda. 114
Apoplexia ſæpe producit febrem continuam aut intermittentem, paralyſin aut Paraplegiam. 45
Apoplexia ſi paralyſi, & epylepſiæ ſuccedat, malum. 58
Apoplexia unde ſæpe prævidetur. 112
Apoplexiam fortem ſolvere impoſſibile, debilem vero non facile. 19
Apoplexiæ ab humoribus pituitoſis & crudis. 97
Apoplexiam quando torpores in ſanis portendunt. 214
Apoplectici maxime fiunt a quadrageſimo anno ad ſexageſimum. 54
Appetentia bona in ægrotis erit illa, quæ benevalentium maxime eſt ſimilis. 268
Appetentia bona non confundenda cum vitiata & exitali. 268
Appetentia ciborum & potus juſto major unde. 266
Appetentia ciborum ſublata quid notat & unde. 269
Appetentia integra in ægrotis, bonum eſt, omniumque maxime in morbis diuturnis. 268
Appetentia innaturalis quænam dicitur & unde. 265
Appetentia ſublata in morbis longis lethalis. 269
Appetentiæ ſymptomata quid ad prædicendi rationem. 265

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 577 sur 615

BIU Santé

Appetentia vitiata in qualitate ciborum & potuum unde. 266. 267
Appetentia una est naturalis, altera non naturalis. 265
Appetentia unde oritur in animalibus. 265
Aqua caninæ appetentia causa. 267
Aqua intercutem unde in purulentis Phthysicisque oritur 131
Aqua intercutem omnis, quare si ex acuto morbo exsistit, semper mala. 131. 283
Aquarum corruptarum seu fœtidarum usus pravi effectus. 52
Aquarum palustrium usus mali effectus. 52
Aquilonia quotidianæ constitutiones corpora densant, & robusta, & bene mobilia, coloratiora, & melius audientia faciunt. 42
Ardores qui in hypochondrio, febre refrigerata relinquuntur, tum alias, tum cum sudoribus, mali sunt. 33. 74. 119
Ariditas totius vel alicujus partis corporis, quare sæpe in felicem morbi præsagit eventum. 131
Arteriarum pulsatio actio facultatis vitalis. 12
Arteriarum pulsatio respirationi addita est, caloris in toto corpore effusi refrigerationis, atque purificationis gratia. 12
Arteriarum pulsationes maxime ad prædicendam salutem valent. 91
Arteriarum pulsationes vehementes omnium maxime vitalem robustam facultatem significant. 25
Arteriarum pulsus magni, vehementes, æquales atque ordinati in morbis acutis, facultatis vitalis integritatis indicium. 13
Ἀσαφοδὲς quid. 86
Asaphodes desipientiæ, quænam exitiosissimæ. 93
Asaphodis seu obscura desipientia, vel hectica, nunquam in morbi principio, sed morbi progressu, post vehementem insaniam, fit. 86
Aspectus audax & ferox est phreniticus. 80
Asperitas corporis quid ad prædictionem. 115
Asperæ arteriæ usus. 227
Asthmata quo vitæ tempore fiunt & quamdiu durant. 54
Asthmata senes nunquam derelinquunt. 59
Asthmatici unde sæpe stertunt 260
Atrabilis naturæ humanæ maxime inimica, difficillimaque, & tardissima ut concoquatur 56
Atrabilis omnium humorum morbos maxime exitiales parit. 56
Atra bilis unde. 490
Atrophia corpora siccantur, & contabescunt. 28
Atrophia in quibus exitialis. 279
Atrophia qualis affectus & unde. 279
Auditus actiones mutatæ magni in morbis momenti ad prodeundum ægrotantium prognosticum. 106
Aures lividæ & nigræ, unde in acutis morbis spectantur. 317
Aures obsurdescere in febre acuta furiosum est. 23. 212
Aures quibus per febres obsurduerunt, quomodo hi liberantur a morbo. 110
Aures quid ad præsagium faciunt in acutis morbis. 314
Aurium sonitus, quando sanguinis eruptionem, delirium, &c. indicat. 81 112 quid in morbis acutis. 110. 317 Tinnitus, quid & unde, 110. 408 signum sæpe futuræ Hæmorrhagiæ. 411
Australis constitutio humida, varios & calidos morbos producit. 50. 51. 54. 402

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 578 sur 615

©BIU Santé

Autumnus morbos acutissimos & exitiales magna ex parte producit. 51. Tabidis malus est. ibid.

B.

Balnea quomodo horrores concitant. 210.

Bilis acuta producit morbos punctorios. 132. æruginosa, atra, usta, morbos gravissimos concitat. 73. flava, porracea, crocea, nigra, omnium periculosissimos facit morbos. 87. plurimum tussi rejecta, malum. 56. si pituitæ prævalet, ægros maxime reddit phreniticos. 88.

Bombus in acutis, lethalis. 11.

Bubones quare suspecti. 555.

Bumbi quid & unde. 110.

C.

Caliditas ad Prognosin faciens qualis. 116. quæ bona. 35. quæ mala. 116 in facie, hypochondriis, thorace cur pessima 22 quid in morbis acutis. 71. Hecticorum qualis. 117. parva in externis quando maligna 71. 72. intensa in ventre & Thorace cur mala. 118. immoderata pestem producit aliquando. 49.

Calor blandus sæpe fallens in morbis maligni. 116. febrilis quinam optimus. *ibid.* singultum producit. 298. in morbis quomodo distinguendus. 70. intensus post rigorem crisis sæpe indicium. 117. 118. 119. nativus quomodo resolvitur. 122.

Caloris æstus circa spinam quid indicat. 425. & Frigoris celeres mutationes, in morbis acutis quare malæ. 129 retractionem quæ causant. 129.

Capitis gravitas & dolor, quid & unde. 412.

Cardialgia, fluxurorum mensium signum. 408.

Cardiogmos Cordis unde vomituris. 418. 449.

Carus, qualis somnus. 151.

Catalepsis, frigiditatis & siccitatis cerebri signum. 154 qualis somnus. 151.

Caraphora qualis somnus. *ibid.*

Cerebrum exsiccatum vigilias excitat. 146. quomodo læditur per consensum ex ore ventriculi læso. 185.

Cerebri frigiditas duplex est. 114. pernicioſa inflammatio singultus causa in febribus. 199. 200. refrigerationis effectus. 101.

Cerebro post inflammationem refrigerato, in veternum delabi, lethalissimum est. 94.

Cholera cui ætati magis familiaris. 54.

Cibus quando ægrotis est offerendus. 118.

Cibi fastidium in morbo diuturno, malum. 28. multi vel corrupti quomodo singultum producunt. 198. 199.

Cibum vel potum abhorrere in deliriis lethale. 98.

Ciborum appetentia maxime ad prædicendam salutem valet. 90. appetentia, si cum aliis pravis signis appareat, summe pernicioſe. 270. 271. & potus deperdita appetentia quando pessima. 106 vapores quomodo somnum excitant. 151.

Clamor cum delirio crisin aliquando portendit. 90.

Coctio exquisita quo morbi tempore fit. 385. optimarum excretionum præcipua nota est. 349. perfecta, si simul observatur cum signis decretoriis quando crisis exspectanda. 430.

Coctio quid 343.

Coctionis signa observare optimum est in omnibus morbis. 67. quo tempore morborum conspiciuntur. 346. salutem perpetuo significant. 67. signum aliquod manifestum, ubi primo die apparuit, in primo quaternario morbi solutio subsequitur. 430 urinarum, alio-

©BIU Santé

aliorumque excrementorum præludiis quando non fidendum. 397.
Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem. 67. 345. 383. excrementorum nunquam malæ, ſed perpetuo bonæ. 344. 345. 346. quid præſagiunt. 404. ſi criſin præceſſerint, nunquam moritur æger. 14.
Colli tenſio quid & unde. 408.
Color faciei viridis minus malus quam niger, 287. flavus bonus, ſi criticus ut in Ictericis. 286.
Color Ictericus quid notat in febribus 290. 291. lividus & niger unde, & quid in morbis notant. 287. lividus in labro, palpebra, vel naſo, vel genis, vel extremis, quid notat. 288. pallidus unde in acutis morbis, & mortuis ſolet eſſe familiaris. 287. ſæpe varians cum calore, quare utilis. 129. ruber ſanguinis abundantiam ſignificat. 285.
Coloris corporis mutatio citra rationem, peſſima. 284. in pueris quid, 186. quid ad prædictionem. 116.
Coma a collecto pituitoſo humore in cerebro. 102. a longa vigilia, ex calidiſſima ficciſſimaque cauſa, lethale ſignum. 158. cum laſſitudine quando malum. 146. cum malis ſtipatum ſymptomatibus, malum. 158. cum oculorum perverſione malum. *ibid.* & ſurditas in capitis dolore abſceſſum aliquem poſt aures eructant. 118. 156 in acutis morbis poſt longas vigilias, exitiale. 22. in quibus nam ſemper perniciоſum eſt. 158. quantum inſervit ad Prognoſin. 157. quid. 84. 152. vigil unde. 154. vigilias ſecutum, niſi criticum ſit, perniciem oſtendit. 158.
Comatis pernicioſi exemplum. 156. 157. quatuor ſunt cauſſæ. 153.
Comata aliquando non lethalia accedunt vigiliis. 150. lethalia aliquando ſubſequuntur vigilias aſſiduas. *ib.* cum aphonia pernicioſa in febribus. 221. 223.
Comatoſi affectus phreniticis ſupervenientes, lethales. 178. quinam dicuntur. 152.
Commotio quando fit in toto corpore. 168.
Concoctiones bilioſorum humorum & putridorum quando fiunt. 344.
Congelatio quid. 157.
Convulſio a diſtentione a quibuſdam diſtinguitur. 182. ab Ileo malum. 20. a phlegmone unde. 182. ab aſtibus fortibus aut diſtentio, malum. 189. ab inedia & ebrietate. 52. critica labii. 318. ex angina lethalis. 196. cum extremorum refrigeratione in acutis morbis ſignum maxime pernicioſum. 126. 127. dentium exitialis eſt. 318. ex quibus in pueris prævidetur. 149. fit vel ex repletione, vel ex inanitione. 182. imminente morte in phrenitide accidere ſolet. 95. in febre, lethalis, minime vero pueris. 191. in febribus ſæpe ab exuſta bile. 87. in phrenitide peſſimum ſymptoma. 47. muſculorum mandibularum Tryſmos Græcis dicta. 181. c. Paralyſi ſuperveniens affectum non ſolvit neque contra. 216.
Convulſione mortuorum ex vulnere plura exempla. 194. 195.
Convulſiones a doloribus & aſſiduis vigiliis, pernicioſæ ſunt. 193. a ſiccatis partibus nervoſis, exitioſæ. 263. ab Ilei inflammatione, pernicioſæ. 194. comatoſis ſuccedentes, malæ. 159. ex quibus ſignis futuræ poſſunt præcognoſci. 184. ex tremoribus, lethaliſſimæ. 120. febribus ardentibus ſuper-

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 580 sur 615

©BIU Santé

ſupervenientes lethales. 149. in fœmina ex ſemine retento. 185. 186. in febribus ex ore ventriculi non ſunt timendæ, vomitu tolluntur. 191. in Phreniticis inſanabiles. 193. in vulneratis plerumque lethales. 194. 196. lethales a capitis vehementi dolore. 139. pernicioſæ nunquam ſolæ, ſed cum aliis ſignis perniciem indicantibus apparere ſolent. 196. quæ certum exitium excitant. 197. quænam curari poſſunt. 190 quid præſagiunt. 187. ſupervenientibus febribus ſæpe ſolvuntur. 96.

Convulſionum cauſſæ. 176. ad 182. cum chordis tenſis comparatio. 182. ſuperarum ſigna in pueris. 186. tres differentiæ. 180.

Cor ab humore acri vel maligno affectum quid producit. 128. quibus excrementis fuliginoſis exſuperet, unde noſcitur. 228. unde ſæpe palpitat. 177.

Cordis caliditas quomodo refrigeratur. 227. calor reſpirando recreatur, fitque purior. 12.

Corpus a morbis defenditur tribus ipſi in ſitis facultatibus. 10. inflari ac tumeſcere in morbis, nunquam bonum. 282. extenuatum ac maxime contabeſcens videri in principio morborum acutorum, peſſimum. 278.

Corpora calida & ſicca quibus morbis obnoxia. 55. humida ſuccique plena, ſi veneri temperate operam dent, raro morbis corripiuntur. 43. cito incaleſcere, & frigefieri, malum. 120. præ gravitate deorſum delabi, quid ſignificat. 160. quænam minus periclitantur a morbis. 43. tumida in morbis fieri quid ſignificet. 282. ubi a ſputo ſanguinis contabeſcunt, exitiale eſt. 279.

Corporis geſtus mutatio in acutis morbis delirii indicium. 80 partes, quarum obſervatio facit ad prædicendi rationem. 276. turbationes quæ criſin indicant. 384.

Crimnodes hypoſtaſes quænam dicuntur. 506. & quid notant. 521.

Coxendicis dolor ſenes ad mortem uſque comitatur. 56.

Criſis bona vel mala unde prænoſcitur. 377. 379. 380. 381. 382. 383. hora cognoſci poteſt ex acceſſionis temporum accurata obſervatione. 433. 434. in proximo die decretorio erit, ſi in die indicante ſignum coctionis conſpectum fuerit. 434. lethalis imperfectæ hiſtoriæ. 394. 400. 401. modus ex naturæ inclinatione noſcitur. 402. 403. nulla bona apparet, cruditatis ſignis conſpectis. 284. optimæ certiſſima ſigna in plurimis morbis quænam. 384--390. perfecta in morbi ſalutari non niſi in vigore morbi exſpectanda. 432. perfecta ſi futura ſit, neceſſe erit, augmentum morbi prius abſolvi. 433. quando in altero quaternario futura ſignificatur. 383. 430. quando in primo futuro die decretorio fit. *ibid.* terminus majori ex parte erit ſeptem dierum ab ea die, in qua cœperunt decretoria ſigna apparere. 429. 430. unde ſæpius judicio non reſpondet. 434.

Criſes ante ſtatum non ſunt omnino bonæ neque certæ. 392. atque judicia raro prima & ſecunda die fieri poſſunt. 363. bonæ, malæ, & imperfecta quænam. 373. compoſitæ, quibus morbi judicantur. 426. exitiales quo morbi tempore fiunt. 433. in principio morborum, cum exitiali ſigno, mala. 392. incertæ quomodo bonæ, vel malæ noſcuntur. 394. optimæ

©BIU Santé

timæ, ſalutares, ſecuriſſimæ ac perfectæ in ſtatu naturæ apparent. 386. per dejectiones quando fiunt. 407. per ſudores prævidendæ. 420. perniciosæ quomodo cognoſcuntur. 394--401. quomodo ſæpe fallunt artis Medicæ ignaros. 385. quæ fiunt in augmentis morborum neque certæ neque fideles ſunt. 391. quænam fiunt per excretiones, & quomodo noſcuntur. 406. 407. per hæmorrhagiam. 408--418. quando & in quibus certo & cito prædici poſſunt. 377. 378. quando fiunt per menſes. 407. quomodo per urinas prævidentur. 420. tria tantum prænuntiare poſſunt. 384. veræ quatuor tantum ſunt. 374.

Criſium ſpecies unde cognoſcuntur. 406. tempus ex natura morborum quomodo cognoſcitur. 430. 434.

Cruda excrementa quænam dicuntur. 347.

Cruditas quid. 343. ſemper mala in morbis & pejor ſi cum malis ſignis. 347.

Cruditates & coctiones in excrementis ſunt ſigna morborum temporum. 59.

Cruditates humorum quando fiunt. 344.

Cura cur ſæpius ſtupeſcunt in renum dolore ex inflammatione orto. 114. 132. ſupini cubantis admodum reducta, & diſtracta, in acutis morbis delirii indicium. 80. 81.

Curæ tremoris cauſſæ. 174

Cutis dolor quare gravis obſervatur. 135. frigore obduratur. 183 puſtulæ, atque efflorescentiæ præter rationem evaneſcentes in delirio ſumme pernicioſum ſignum 100

D.

Dactilorum immaturorum eſus rigorem produxit. 202.

Decubitus actio unde pendet. 160. in gravi morbo qualis. 161. malus ex oris ventriculi vitio, vel propter virium imbecillitatem. 166. qui ſalutem præſagit futuram in morbis. 160 ſopinus quænam mala producere poteſt. 163. 164.

Decubitum ferre non poſſe in morbis quid notet. 71.

Dejectio alba in phreniticis mala. 97.

Dejectiones aquoſæ candidæ, aut admodum croceæ aut ſpumantes pravæ. 30. biliosæ ſupervenientes quibus ſurditas, illam tollunt. 15. 108. colliquativæ quando in acutis morbis peſſimæ 49. nigræ, lividæ, opimæ. fœtidæ exitiales. 30. paucæ, glutinoſæ, pingues, candidæ, ſubcroceæ, læves, colliquationis indicia. *ibid.* quales & quando in acutis morbis peſſimæ. 49. in deliriis. 100.

Delaſſati, caliginoſi, pervigiles, in ſomnum inclinati, deſudantes, recalescentes, malum. 146.

Delirantes quinam dicuntur. 79.

Delirantium prognoſis quomodo recte aſſequitur. 84.

Deliri homines ſi hianti ore dormiant, pernicioſum eſt. 99. ſi evadant ægri ab evacuationibus lethaliter ſe habent. 109.

Delirium cui jam fractis viribus contingit, peſſimum. 99. aliquando larga ſanguinis eruptione judicatur 90.

Delirium cum notabili oblivione, ignavia, & ſtupiditate apparens exitii eſt indicium. 99. ex Hypochondrii pulſatione quando prævidetur. 338. in pleuriticis unde ſæpe prævidetur. 47. in quibus morbis derepente fit, profluvium ſanguinis ſignificat vel Urinæ. 90. nullum ſecurum reputatur. 89. peſſimum, poſt quod mala ſequetur evacuatio. 90. phreniticum quomodo ex ſputatione frequenti prævidetur. 420. quando ab aurium ſonitu præ-

©BIU Santé

prævidetur. 114. quid. 80 ſolvitur aliquando per ſudorem, ſomnum. 90
De iris certum ſignum ex urina quodnam. 505
Deliria criſin portendentia quomodo apparent. 90 exitialia, quomodo a non exitialibus dignoſcuntur. 89 omnia unde concitantur. 87 quæ cum febre fiunt, Phrenitides, vocantur ſed ſæpius impropriè. 87 quæ mortem prænuntiant, quomodo dignoſcuntur. 91 quæ ſalutem in morbis præſagiunt. 88 quæ ſine febre maniæ, ſeu inſaniæ vocantur. 87 quænam ſalutarem criſin antecedunt 89 ſi cum coctionis ſignis appareant in morbo criſin denuntiant. 41. ſolvuntur urina multam ſubſidentiam habente. 90 vehementia ſeu ferina convulſionum futurarum ſigna 186
Deliriorum futurorum ſigna quædam. 176
Dentes quid ad præſagium faciunt in acutis morbis. 314. 315
Dentium invita concuſſio quid. 184 ſtridor inſolitus in deliriis ſignum ſummæ exitioſum. 100
Dentibus ſtridere & delirare, mortem jam prope eſſe notant. 318
Deſipientia & convulſio in vigilia, malum. 149 & rigor ex multâ potatione, malum. 21. ferox & furioſa unde. 87
Deſipientiæ feroces quæ in brevi deſinunt, ferinam convulſionem prænuntiant. 46 hecticæ quando non amplius ſolvuntur. 94 quæ fiunt cum febre continua, naturam viribus morbo longe infirmiorem ſignificant. 18
Deſipientiarum vehementiſſimarum propria credita ſymptomata. 95
Deſipientes ſi non videant, ſumme pernicioſum. 102
Deſtillatio quæ ex naribus cum ſuperfluitate & ignavitate parva eſt, difficile quippiam habet. 109
Diabetes quid ſignificat. 30 quosnam pravos effectus producit. 53
Diapyemata quid. 541
Diaſtole quid ejusque uſus. 228
Dies critici coincidunt cum acceſſionum motibus. 368 decretorii complures ac fere innumeri obſervantur. 362 decretorii, judicatorii, atque critici quinam vocantur. 362. 363, 364 decretorii quid ad prædictionem in morbis. 369 indices fiunt aliquando decretorii, & decretorii indices 366 intercalares, atque intercidentes vel provocatorii quinam & quare ita dicti. *ibid.* judicatorii quomodo cognoſcendi. 364 omnes ad vigeſimum uſque decretorios aliqui fecerunt. 362 vigeſimus eſt terminus morborum acutorum. 405
Dierum decretorium cognitio neceſſaria. 361. 362
Diſpepſia naturalis facultatis debilitatis ſymptoma. 29
Diſtentio quid. 180
Dolor acutus quinam & unde. 133 aurium acutus cum febre continua ac vehementi difficilis eſt, & quid inde. 317. quinam periculoſus. 139
Dolor capitis acutiſſimus in Phrenitide peſſimus. 47 & ſtomachi cum Hypochondrio contento, malignum. 141 in turbulentis, vigilibusque mentis aberrationem indicat. 81 quando futuri vomitus ſignum. 105 quando in phrenitide lethalis. 139 vehemens & aſſiduus & præſertim in auribus in acutis febribus delirium portendit. 83
Dolor cervicis in hæmorrhagia futura. 409 — 410

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 583 sur 615

BIU Santé

Dolor circa ventris ſedes ſignificatur a decubitu in ventrem in acutis morbis. 79
Dolor colli ſanguinis e naribus erupturi ſignum in febribus. 135.
Dolor faucium quinam in acutis morbis delirium præſagit. 83
Dolor Hypochondrii citra judicium ex. Angina quid. 215. non raro delirii nuntius. 83
Dolor lateris ex ſputis bilioſis, ſi absque ratione evanuerit, in furorem aguntur. 147 in Pleuriticis, ſi absque ratione evanuerit, portendit delirium. 83.
Dolor lumborum & gravitas quid indicat. 417
Dolor manuum & pedum, in febre & convulſio maligna ſunt. 142
Dolor oris ventriculi in febribus malum. 139
Dolor pectoris quinam malus. 139. 140
Dolor quinam in ſuppurationem vertitur. 542.
Dolor ſi vigeſimum diem tranſeat, & febris detineat, quid exſpectandum. 135
Dolor ſtomachi cum Hypochondrio contento, dolorque capitis, malignum. 141
Dolor ſtrangulans cum Orthopnœa ſine apparente in faucibus, vel collo, tumore, ſumme exitioſum. 141.
Dolor vehemens in pleuriticis, morbi fortiſſimi eſt indicium 47
Dolor ventriculi oris quid indicat. 417
Dolor ventris laborioſus quinam lethalis. 141
Dolor veſicæ quinam exitialis. 140
Doloris impetus e femore malignus. 142 mutatio quænam mala in acutis morbis. 130
Doloris pedis atque coxendicis peſſimi exempla. 142
Dolore coxæ occultato, ſi quippiam in urina ſublime petierit, delirium portendit. 83. 143
Dolore femoris dextri occultato ſtatim delirium accidit. 83
Dolores aurium cum febre continua ac acuta cur pernicioſi. 317
Dolores boni quinam dicendi. 138. capitis quinam maxime timendi. 139 capitis vehementes convulſionum futurarum notæ. 286. circa thoracis & pulmonis ſedes quinam ſuppurationem indicant. 141. cordis vomitus bilioſi & pituitoſi futuri ſignum. 135
Dolores criſin ſæpe præſagiunt. 63
Dolores critici in aliqua partium ignobilium & remotarum a viſceribus. excitati boni. 70
Dolores crurum incepti, continuo deſinentes poſt viſus læſi ſymptomata, malum. 106
Dolores cum pulſu nonnunquam obſervantur in abſceſſibus ad ſuppurationem tendentibus. 131
Dolores exitium prædicentes. 138
Dolores fortes circa viſcera, & convulſiones in acutis febribus, malum. 20 Hypochondrii quando non mali ſunt. 332
Dolores in ignobili parte exorti, quo occultantur fere continuo, ſæpe delirium præſagiunt. 83. 100 in ventre inferiori concitato quomodo ſæpe judicantur. 137. lumborum quinam mali 144 145. magni in omnibus morbis quando malum prænuntiant. 70. palpitantes circum umbilicum, quid. 177. partium nobilium & ignobilium quinam boni quinam mali & peſſimi. 141. 142. 143. quandoque in acutis morbis, etſi ſuapte natura ſemper mali, bonum prædicant. 133. qui a ſuperioribus partibus ad inferiores

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 584 sur 615

©BIU Santé

descendant optimi. 138. qui ab ægrotis non sentiuntur quare pernicioſi. 141. qui circa umbilicum continuant in morbo acuto non raro delirii nuntii. 83. qui cum ratione abeunt, optimam ſalutis ſpem pollicentur. 135. qui morbo progreſſo oſtenduntur, quinam optimi. *ibid.* qui progreſſo morbo manifeſtantur, quinam pernicioſiſſimi. 140 quinam delirium indicant. 81. quid præſagiunt in morbis acutis. 131. ſi convulſionum cauſæ, pernicoſum. 193. ſine voce quinam pernicioſi. 222. ſuræ abſque ratione derepente occultati, deſipientiam pariunt. 143. vehementes, aſſidue morbi fortiſſimi ſunt ſymptomata. 70. viſcerum fortes comatoſis ſuccedentes, pernicioſi. 159. viſcerum fortes quando in acutis morbis peſſimi. 48. quomodo judicantur. 141

Dolorum cauſſa eſt continuitatis partium ſolutio. 133

Dorſum quid ad præſagium in morbis. 327

Dyſenteria in morbis acutis quandoque bona. 16

Dyſenteriæ conſtitutione anni boreali oriuntur. 51. quanam ætate accidere ſolent. 54

Dyſenterici unde dolorem acutum patiuntur. 132

E.

Ebrius quiſpiam repente ſi obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur. 52. 115. 152. 156. 188. 220

Ebriis ſomnus aliquando lethalis 155

Elleborus albus quomodo convulſionem producit. 185

Emproſthotonos tentio ad anteriora. 180

Empyema pleuritidi ſuccedens, malum. 58. intra quodnam temporis ſpatium expurgatur. 545. quid. 541. Hujus indicia. 542

Ephemera peſtilens morbus acutiſſimus paucis horis interimens. 431

Epicoptici quinam vocantur. 189

Epilepſia a ſupino nimis diuturno decubitu. 163. 148. unde prævidetur & quid. 112. 184. 185

Epileptici juvenis exemplum. 185. pueri quando maxime curantur. 189

Eryſipelas ab exterioribus verti ad interiora, non eſt bonum. 57. doloris partium internarum cauſa. 133

Evacuatio immodica calorem nativum reſolvit. 122. 123. optima qualis quæ rigori optimo ſuccedit. 206

Evacuationes immodicæ quomodo anxietatem producunt. 167. quæ non juvant exitii, aut ſaltem difficilis ſunt judicii indicia. 74.

Exanthemata aliquando apparent in febribus putridis 244. cum exitialibus ſignis, perpetuo mala. 328. in peſte erumpentia ante coctionem magis utilia quam inutilia. 328. 354. parva intus recurrentia, & evaneſcentia, pejora. 328. præter rationem evaneſcentia in deliriis ſignum ſumme exitioſum. 100. qualia & quando in acutis morbis peſſima 48

Excrementa cruda & prava obſervantur in morbis mali moris. 38. diſcoloratiora ſpectari, & ægros non ſitire, in quibus morbis ſumme exitioſum. 268. 271. ex corpore exeuntia maxime oſtendunt naturalis facultatis debilitatem. 29. fœtida in morbis ſemper exitioſa. 113

Excrementorum coctio atque eruditas quid ad præſagium in morbis. 343

Coctio atque excretio facultatis naturalis

©BIU Santé

ralis robur vel debilitatem in acutis notant. 14. in ægrotis corporibus cauſa ad naturalem facultatem maxime attinet. 264. mutationes in profluviis alvi juvant, niſi mala mutatio fiat. 481. maturationes omnes undique tempeſtivæ, bonæ. 345

Excretio humorum bilioſorum febrium ardentium propria. 382. in morbis, quæ fit ex partibus corporis propria excrementa in ipſis genita excernentibus, iſtarum partium ſanitatem indicat. 14. nulla fidelis eſt, quæ cum ſignis cruditatis apparet. 552. poſt coctionem apparens in morbis, duobus modis fit. 14. quæ poſt concoctionem apparet, ſemper facultatis naturalis robur indicat, certamque ſalutem prænuntiat. *ibid.* quænam facultatis expultricis robur, & naturam morbo prævalere oſtendit. 15

Excretionis criticæ optima ſigna. 388

Excretiones febrium ardentium criticæ propriæ. 382. 383. humorum particularium quid ad prædictionem. 436. in peſte, vel in peſtiferis febribus nonnunquam repellendæ. 354. in principiis morborum & ante coctiones dantur bonæ atque utiles. 353. malæ & perniciofæ ſunt, quæ cum ſignis cruditatis apparent & quid præſagiunt. 351. malæ, non allevantes, in die decretorio in morbis acutis quando peſſimæ. 48. non raro ſpectantur prima & ſecunda die, ſed hæ omnes pravæ exiſtunt. 363. omnes in principio, & crudo adhuc exiſtente morbo, lethales. 392. omnes malæ ſunt, quæ non ſedant dolorem. 74. optimæ quo ratione fiunt. 348. 349. quæ in peſtiferis febribus apparent, licet utiles, tamen per ſe non bonæ ſunt. 358. 359. quantum morborum præſagiis inſerviunt. 348. ſpontaneæ in morborum principiis quare fovendæ. 353. ſymptomaticæ quænam. 352.

Excretionum falſo ſymptomaticarum creditarum quædam exempla. 359 360. multarum ante coctionem conſpectarum, quæ judicatoriæ & bonæ fuerunt, exempla. 355. 356. pituitoſarum ſigna in quartanis febribus criſin oſtendunt. 383

Exſcreatio bilioſa in ſuppuratis exitialis eſt. 32

Exſpuitio crebra in phreniticis vomitum præmonſtrat. 472

Exſudantes, vigiles, recaleſcentes, malum. 120. 150

Extenuatio corporis vel partium per ſe ſolam non dat certum præſagium in morbis. 283 cum ratione quænam dicitur. 279. in acutis morbis, & per initia in corporibus obſervata, quantum ad præſagium. *ibid.* in febribus quando mala, & quid ſignificat. *ibid.* in hecticis Phtyſicisque qualis. 282. ſubita quando peſſima. 280

Extrema admodum algere ex malis vacuationibus, eſt perniciofum. 126. frigida difficulter recaleſcentia. livida, quando in acutis morbis mala. 48. frigida & livida in acutis morbis unde exitialis. 288

Extremorum calidiatas in acutis morbis nunquam mala. 341. frigiditas non niſi fortem dolorem ſequi ſolet. 140. frigiditas perpetuo mala, & peſſima ubi interiora calent & magna ſitis adeſt. 341. refrigeratio unde ſæpe ante criſin producitur 129. refrigerationes recaleſcentes malæ. 395

F.

Facies bene valentium prorſus ſimilis bona in febribus. 295. mala quænam

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 586 sur 615

©BIU Santé

nam. *ibid.* 296 298 coloratior quandoque bona in febribus, & quid significat. 295 cum sudore flammans in acutis morbis mala. 33. 208. 460 flammea quando signum est malignitatis & lethale. 298 prærubra sanguinis erupturi signum. 284. 285. 414 quid facit ad prædictionem. 295 rubra futuras aliquando Parotides significat, 296. 298 cum mœstitia, mala. 285 quid in febribus præsagit. 295. 296. 298 tumida in quibus morbis observatur, & quando. 297

Faciei color bonus, & mœstitia multa, malum, & quid notat. 119 mutatio non semper aliquid certi præsagit in febribus. 295 extenuatio in acutis morbis per initia observata quando exitalis. 282

Facultas animalis & vitalis a naturali videntur procedere 264 animalis quomodo resoluta noscitur. 19

Facultatis animalis functiones unde robustæ & recte valentes cognoscuntur. 13 naturalis functiones & effectus. 11 naturalis robur quomodo cognoscitur. 14 vitalis functiones. 11. 13

Facultatum actiones robustæ quomodo cognoscuntur. 13

Fames convulsionis siccæ causa. 184 quid 265 unde tremoris causa. 174

Familiares non agnoscere in acutis morbis delirium indicat. 81

Fastidium unde vomituris. 135. 418

Fastidia quid in morbis acutis sæpe indicant. 128

Fauces dolentes absque tumore cum implaciditate strangulantesque supra modum, pernicioſæ. 139 in gutturis inflammationibus solent non raro magni momenti esse ad præsagium. 326 tumidæ & inflammatæ quando bonum. 327

Fatuitas cujusnam facultatis læsio, 101 cum somno profundo signum frigiditatis & humiditatis. 154 quid. 84

Febris acuta quando convulsionibus remedio est. 191. acutæ quædam signa exitialia. 97 apoplecticis utilis. 226. ardens a dolore ventris laborioso, lethale. 139 rigore solvitur. 205 aridior, æqualior, sine magnis mutationibus uniformis delirium præsagit. 82 assidua quæ noctu augetur in tabe. 213 continua aut intermittens supervenit sæpe ab Apoplexia. 45. continuæ mutatio in intermittentem quomodo ex frigiditate cognoscitur. 124 critice sublata quomodo noscitur. 121 ebrietati superveniens quæ utilissima. 52. 152 hectica quomodo dignoscitur. 117. 118 malignæ indicia. 118 quando convulsione solvitur. 192 quando dolorem circa hypochondria solvit. 332 quartana, quare omnium securissima. 45 quartanæ per largam sanguinis excretionem curatæ exemplum. 442 signa lethalia. 71 tertiana septenis circuitibus terminatur. 36 tertianæ quarta accessio est index septimæ. 366 vehemens, assidua, calorem corporis resolvere potest. 128

Febres acutæ & lethales ex timore & metu magno. 53 acutæ si convulsionum causa, pernicioſum. 193 ardentes diebus imparibus accedere solent. 367 ardentes, quomodo ut plurimum judicantur. 382 ardentes, semitertianæ, erraticæ, malignæ oriuntur anni constitutione boreali. 50. 51 ardentes, unde convulsiones pernicioſas producunt. 189. 184 debiles & parvæ quandoque valde malignæ sunt. 377 Ephemeræ quænam vocantur. 243 epidemicæ, semitertianæ, ardentes, pestilentes

© L'Santé

pestilentes cum morbillis malignis lethales. 51 fumantes quænam dicuntur. 71 hecticæ marasmodes si febribus ardentibus succedant, malum. 58 lygodes quænam dicuntur. 169 marasmodes quando exitiales. 279 putridæ quænam vocantur. 243. 244 quibus diebus solvuntur. 362. 363. 364 si imparibus diebus bona signa habuerint, certum præsagium faciunt, & e contra si paribus. 370 simplices si in compositas mutentur, & phlegmone adjungatur, malum 58 simplicissimæ, ac signis firmatæ securissimis quarto die aut citius desinunt. 39. 433 teterrimæ ac signis affligentes difficillimis quarto die aut citius interimunt. 433 variæ primo die resolvuntur. 362 unde horrores continent. 211

Febrium ardentium lethalium signa. 208 ardentium malignarum proprium est, ut summas partes non calefaciant. 117 continuarum in malignas mutatio mala. 58 tertianarum & quartanarum vacuationes criticæ propriæ. 383

Febribus ardentibus hecticæ marasmodes si succedant, malum. 58

Febricitantes plurimi sine ulla mentis vacillatione moriuntur. 77

Febriles recursiones cum horrore quænam lethales. 212. 221

Felle suffundi ægrotos quid in acutis præsagit. 289

Festucarum collectio in acutis morbis delirii indicium. 79 80 82

Fæces albæ in deliriis signum summe exitiosum. 97. 100 retentæ & exsiccatæ ileon sæpe producunt. 53

Fætores in morbis quid notant 113

Frigiditas corporis quid ad prædictionem. 116. 121. 122 extremarum partium in dolorem forti ventris, malum. 123. 140 extremorum signum in deliriis summe exitiosum. 100 die critico cum signis decretoriis crisin prænuntiat. 124 in prælanguidis perpetuo lethalis. 121 per totum corpus in acutis febribus mala. 121 plerumque in continuis febribus est exitialis, vel longitudinem morbi prænostrat. 121

Frigus comatis causa. 153 partium extremarum, atque ad calorem si non amplius redeant pessimum in acutis 17 partium extremarum, cum internæ uruntur, quid præsagit. 23 quando bonum in febribus ardentibus. 211 singultum quomodo producit. 198

Frigoris immoderati effectus in corpus. 183

Frigora ea insanabilia censentur, quæ calidis & siccis morbis contingunt. 94. 150 157

Frigidum si naribus & ore exspiretur in acutis morbis, exitiale jam est admodum. 25 per os & nares exspirare, malum. 395. 257

Fulgoris motus oculis apparentes quid notant. 302

Fumus calidus antea non solitus in sudore futuro critico. 428

G

Galenus in prædicendi in morbis arte, post unum Hippocratem, maxime claruit. 2

Graveolentia omnia putredinis sunt indicium. 113 gravcolentiæ gradus prænoscendi sunt ad prælagium. 113

Gravitas capitis hæmorrhagiam præsagit. 410. in naribus quid in morbis 111 *temporum* hæmorrhagiam solet præcedere. 409. 411. totius corporis

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 588 sur 615

©BIU Santé

vel manuum vel pedum ſumme exitioſum in deliriis. 100
Gaudium immoderatum quomodo tremorem producere poteſt 174. ingens mortem aliquando producit. 53
Genæ quid ad præſagium faciunt in acutis morbis. 314. rubræ pleuriticorum & peripneumonicorum ſignum eſt proprium. 315
Glandularum tumores quando boni, & quando mali. 340
Gula graviter læſa homines continuo pereunt. 65
Gutturis fervor in multis moribundis, auditur, & quid indicat. 259. quando lethalis. 549. quando vero non pernicioſus. *ibid.* ſeu ebullitio & unde. 547

H

Hæmorrhagia critica quænam mala ſolvit. 427. 445. larga aliquando febris quartana fuit judicata. 411. non ſolet ſuccedere ſine capitis dolore vel gravitate. 409 -- 411. futuræ ſigna 400. 406. 418
Hæmorrhoides in viris quænam præſagiunt. 425. delirium ſecutæ, ſalutem prænuntiant. 92. ſuppreſſæ, vel nimis fluentes morbos graviſſimos producere poſſunt. 53
Hectica febris quomodo dignoſcitur. 117. 118.
Hecticus corporis habitus unde & quid præſagit. 131
Hectici quomodo dignoſcuntur. 117 118
Hecticorum caliditas qualis & unde 119. habitus deſcriptio. 280 544
Hepar poteſt inflammari, abſque apparente tumore Hypochondrii. 334 quibuscunque circum dolet, his febris ſuperveniens ſolvit dolorem. 134. referigeratum corporis tumorem producit. 282
Hepatis dolor proprius gravis eſt & quare. 132. inflammatio, quomodo Hypochondriorum tenſionem producit. 183. inflammatione laborantes plurimi ſine ulla mentis vacillatione moriuntur. 77. tumori hydrops ſuccedens, malum. 58
Hepate inflammato, ſi ſanguis exeat e nare ſiniſtra, malum. 394. percuſſo, oculi ſtatim cavi evadunt. 308
Hippocratis & Galeni & aliorum de morbi vigore ſententia. 62. quomodo concilianda. 63
Hirudinum appoſitio quibus & quomodo conducit. 444
Horror quando in febribus ardentibus, bonus. 211. ſignum in deliriis ſumme exitioſum. 100. quo vexantur omnes mali ſuccipleni, cum vehementer ca'efiunt. 211
Horrores a febribus, Phlegmone, vel quovis modo motis humoribus. 211. crebri, ſeu frequentes quique etiam celeriter permutantur ſunt difficiles. 213. a quibus continuæ febres intermittere cœperunt boni. 211. crebri non ſufficiunt ad ſuppurationem, & tabem exinde denotandam. 213. decretorii mali, qui cum ſignis lethalibus perpetuo exitium portendunt. *ibid.* generatim criticam perturbationem notant. 212. in acutis morbis quid. 20. lethales quinam. 213. qui febre non tolluntur, ſed cum peſſimis apparent vacuationibus, mali. *ibid.* qui purulentos & validos explicant, mali. 212. qui vomitus malos & exitioſos ſequuntur, ſunt judicatorii mali. 212. 213. quid præſagiunt in morbis. 210. quinam ſuppurationem indicant. 213.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 589 sur 615

© BIU Santé

Horroribus frequentibus e dorso, levibusque qui desudant, difficili morbo laborant. 212
Humiditas corporis quid ad prædictonem. 116
Humor acris singultum producere potest. 199 ad caput ascendens facit tum desipientiam, tum aurium sonitum. 111 æruginosus epilepsiæ causa. 185 frigidus pituitosus, quomodo fatuitatem & oblivionem producit. 101 paucus sed valde virulentus morbos valde exitiales excitat. 73
Humoris quælibet turgentia semper verenda. 130 vitiosi excretio quando bona. 16
Humores ab intro foras versi morbum salutarem faciunt. 45 bilioſi, multi tum tenuissimi, ac acutissimi ab aëris calore nimio in corpore abundant. 50 calidi desipientiæ phreniticæ causæ. 88 cum tantum transmittuntur de parte ad partem, fiunt crises per abscessus. 402 frigidi & pituitosi putrescentes in cerebro delirium concitare possunt. 87 in morbis a visceribus ad exteriora converti optimum, & e contra. 57 noxios omnes corporis partes, quoad possunt, a se propellunt. 41 omnes præter sanguinem, quare egent præparatione, ut evacuentur. 440 particulares morbos magnos & graves producere possunt. 56 pituitosi & crudi faciunt morbos difficillimos 57 putridi quare continuo purgandi. *ibid.* putridi quomodo anxietatem producunt. 169 qualitate & quantitate viscera gravantes pulsuum causas mutare possunt. 234 simplices etiam benigniores morbos concitant quam misti, qui graviores & plures simul producunt 44 suapte natura, aut ob insignem putredinem tenuissimi, atque mobiles redditi quando lethales morbos faciunt. 50 summe putridi ac virulenti morbos gravissimos concitant. 73 turgentes graves & periculosos morbos concitare possunt. 74
Humorum bilioſorum & pituitoſorum excretionis per alvum signa. 425 calidorum copia quid præsagit. 55 calidorum & pituitosorum in cerebro effectus. 154 proprium est, ut facillimi sint ad excretionem. 383 copia gravans, musculos, tremoris sæpe causa. 173. 174 seu multitudo graves morbos parit. 55 cruditas a vigiliis assiduis. 72. 148 crudorum insignis copia, aliquando anxietatem producit. 170 crudorum multitudine calorem corporis quomodo suffocari noscitur. 128 maligna putredo pernicioſos morbos facit. 57 omnis multitudo difficilem reddit morbum. 174 particularium excretiones quid ad præsagium. 436 spontaneæ excretiones non omnes bonæ. 437 tenuitas extenuationis causa. 280
Hydrops e longa dysenteria 492 ab hæmorrhoidibus suppressis vel nimis fluentibus. 53 ex nimio sanguinis fluxu. 449
Hydropi inprimis obnoxii sunt senes. 54
Hydropes quomodo producuntur ab usu aquarum palustrium. 52
Hypochondrium cum dolore tensum, & cum ipso Ictericus color in corpore in acutis morbis ante diem septimum malum. 48 quid dicitur. 329 hujus contentio cum comate fastidioso, & capitis dolore Parotides effluere faciunt 156 contentio sine dolore quid notat. 412. 413 pulsationes quid præsagiunt. 338 sinistri dolor atque tumor non inutilis in acuto morbo. 137

©BIU Santé

137. tenſiones quid notant. 331. tumores aliquando optimi. *ibid.* tumores quid ſæpe præſagiunt in acutis morbis *ibid.* tumores quinam in ſuppurationem vertuntur. 335. 336.

Hypochondria craſſitudinem habentia, bona 330. cum duritie & dolore tenduntur ab inflammatis partibus. 333. in acutis morbis tenſa, dura, dolentia & inæqualia, mala. 332. in acutis morbis vitiata quando mala. 282. 352. mollia, æqualia, dextra, ſiniſtraque parte eſſe, & ſine dolore, optimum in acutis morbis. 339. qualia eſſe debent in Ictericia critica. 290. quid in morbis præſagiunt. 329. ſi extenuantur, vel contabeſcunt malum. 331 332. varie tenduntur in acutis morbis. 331. 332. 333. 134. vel etiam tenſa aliquando optima. 331

Hypochondriorum dolores cum tenſione, & malis ſignis, lethales. 336. pulſus cum frequenti oculorum obtuitu in acutis morbis delirii indicium. 80. 81. ſuppurationes quænam malæ. 337. 338. tenſio ſine dolore ſignum hæmorrhagiæ futuræ. 412.

Hypogaſtrium quando ſenſum gravitatis vel dolori ſentit. 423

Hyſtericæ mulieres unde non raro convulſionibus tentantur. 185. 186

Hyſterici affectus quomodo aphoniam producunt. 220

I.

Ichi quid. 110

Ictericia ante ſeptimum diem quando mala vel bona in febribus. 291. 292. 293. 294 cum hypochondriis tenſis & duris mala. 294. quænam bona in febribus 290. 291. quando exitialis in febribus 294

Icterus fit aliquando critice. 289. in morbis quare non omnis bonus vel malus. 290. quid & unde. 289. vel ſalutem vel mortem quandoque præſagit & quando. 290

Ignavia quid in deliriis. 99

Ignes ſacri undique cito depaſcentes, anni conſtitutione auſtrina humida & calida oriuntur. 51

Ignorantia cum delirio criſin aliquando portendit 90. cum rigore mala, mala quoque & oblivio 102. cum rigore quando malum. 19. 208

Ileon a fæcibus retentis & exſiccatis. 53. ſi vomitum, ſingultum, diſipientiam, vel convulſionem producat, malum 20

Ilii dolor quomodo ſolvitur. 134

Imaginatio admodum læſa in acutis morbis, quando cerebri virtutem maxime debilem oſtendit. 18

Inappetentia cibi in morbis longis nihil eſt deterius. 28. 269. 270 quæ ex delirio non confundenda cum ea, quæ ex facultate exſtincta vel diminuta. 266. unde in ægris. 266

Inedia aliquando convulſionem producit. 52. quomodo noſcitur, faciei extenuationis cauſa 282

Infantibus quare vigiliæ aſſiduæ tam noxiæ. 148

Inflammatio capitis, in primis in phreniticis, unde timenda. 285. cerebri a ſanguine per nares non evacuato. 112 doloris partium internarum ſæpe cauſa. 133. quæpiam interna caloris retractionis ſæpe cauſa 129. viſcerum unde noſcitur. 333. 334.

Inflammationis vigor ſeu ſtatus quando dicitur 62. viſcerum perniciosiſſimæ ac lethaliſſimæ ſigna. 336 inflammationes maxime fiunt ex ſanguinis copia. 55

In-

© U Santé

Inflammationibus in partibus externis, multi ſæpe morbi tum acuti tum longi judicantur. 6

Inhorreſcentes anxii, laſſitudine preſſi, lumbis dolentes in profluvium alvi incidunt. 211. 212. 425

Innutritio ſeu atrophia quid & unde. 278. 279

Inquietatio cum ſudore eſt mala in acutis morbis. 33. 74. omnis mala eſt, critica excepta. 168. quid in acutis morbis ſignificat. 166. quid & quantum ad præſagium facit. 166. ſæpe tollitur obortu vomitu 168

Inquietationes in diebus criticis apparentes certius habent judicium. 170. in febribus intermittentibus & aliis cum nauſea, & faſtidio, haud ſunt malignæ 374. peſſimæ illæ quæ criticis diebus fiunt nulla optima ſubſecuta evacuatione. 170

Inquietudo ab æſtuoſa febre ſtabili & peſtilenti, peſſima 72. ab humoribus virulentis æſtu turgentibus & circa præcordia ferveſcentibus, peſſima. 72. ab inſigni viſceris inflammatione, peſſima. 72. cum extremorum refrigeratione in acutis morbis ſignum maxime perniciosum. 126 in deliriis ſignum ſumme exitioſum. 100 in febribus quid notat. 71. quæ propter languorem virium, ſumme pernicioſos morbos notat. 72

Inquietudines bonæ non raro apparent ante criſin futuram & optimam. 169. criſin ſæpe præſagiunt. 63. in acutis morbis quando peſſimæ. 48. quæ bonas criſes præcedunt, optimæ. 147. quæ cum ſudore malo die decretrio apparent, exitiales. 170 quænam prorſus perniciales 170

Inſania quomodo ex vomitibus prævidetur. 477

Inſaniæ a cerebri læſione oriuntur. 87. leviter feroces ferinæ ſunt & convulſionem ſignificant. 186. vehementes in febribus, ſilente ægro, ſed non etiam privato voce, lethale. 94 vocantur deſipientiæ, quæ ſine febre fiunt. 80

Inſanientibus in Melancholia ſi varices aut hæmorrhoides ſupervenerint, inſaniæ fit ſolutio. 92. 444.

Inſomnia conſpicua, non turbulenta, ſed quieta, bona in Phrenitide. 92. 93. conſpicua quare in Phreniticis obſervantur. 111. turbulenta ſemper mala, & Phrenitidem portendunt. 93.

Inſpirandi difficultas quid & unde. 408. 412. 418.

Inteſtinorum difficultas vel aqua inter cutem a furore, bonum. 91. tormina & morſus quid ſignificant 425

Inuſtiones unde convulſiones pernicioſas producunt. 189

Ira acutiſſimas febres ſæpe producit. 53. nunquam ſubito mortem produxiſſe refertur. *ibid*

Jactatio aſſidua in morbis quid notat. 71. membrorum malis dejectionibus ſuperveniens. 171. quid in acutis morbis ſignificat. 166. unde vomituris. 418 419

Jecur conflictantes morbi graviſſimi ſunt atque difficillimi. 57. durum ac ſcirrhoſum redditur ab uſu aquarum paluſtrium. 52

Jejunium convulſiones ſæpe producit. 285 ſyncopas faſtidioſiſſimas atque hecticas febres producere poteſt. 52

Judicatio quid. 372. 373. quibuſcunque fit, his nox gravis ante acceſſionem eſt. 376

Judicationes quæ fiunt diebus paribus malæ & infideles. 370

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 592 sur 615

©BIU Santé

Judicatoria non apparent in morborum principiis. 351
Judicium in morbis quando redditur difficile. 74

I.

Labores qui in articulis fiunt in longis febribus non inutiles. 135 nimii quid producere possunt. 102
Labrum inferius tremulum crisin aliquando per vomitum significat. 319 si pervertatur in febre non intermittente, debili jam existente corpore, mors proxima est. 193
Labri distortio quando pessima. 106
Labia in tertianis febribus critice ulcerantur. 318 quid ad præsagium faciunt in acutis. 314
Labiorum contractus aliquando alvi biliosam eruptionem significat. 319
Lacrymæ criticæ unde noscuntur. 302 in altero oculorum acres appropinquantis delirii præsagium. 82 involuntariæ cum delirio per modum judicii aliquando apparent. 90 involuntariæ in acutis exitiosum 313. 301 spontaneæ effluentes, ubi non crisin, mortem significant 301 spontaneæ sanguinem e naribus critice fluxurum aliquando notant. *ibid.*
Lassitudinis sensus quid indicat. 144. 417
Lassitudines aliquando abscessus præcedunt. 145 optime existunt, quæ aliqua evacuatione evanescunt. 145 quænam bonæ observantur ad prædicendam salutem. 145
Lethargus a collecto pituitoso humore in cerebro. 104 qualis somnus. 151 153
Lethargici affectus phreniticis supervenientes, lethales. 168
Leucophlegmatica laboranti fortis Diarrhœa superveniens, morbum solvit. 83
Lien durus ac scirrhosus redditur ab usu aquarum paluſtrium. 52
Lienis inflammatione laborantes plurimi sine ulla mentis vacillatione moriuntur. 77 tumori hydrops si succedat, malum. 58
Lienteria in acutis morbis malum symptoma. 29 lethalis a longa dysenteria. 492
Lingua alba, crassa, cœnosa, mala in acutis febribus & quare. 321 arida, dura, adusta, & maxime nigra, si cum aliis signis malis appareat, exitium præsagit. 324 arida tactui frigida vel calida apparens exitialis est. 325 dura & horrida pessima, phreniticorumque propria. 323 si torrefacta, & non vel parum sitiant phrenitici, perniciosissimum. 98 exusta & præarida sine siti signum in deliriis summe exitiosum. 100 exusti si nihil vel parum sitiant delirii metus. 80 flava, aut crocea, aut nigra, aut admodum rubra, quid in morbis acutis notat 320 lividi coloris omnium maxime est lethalis. 322 magna & nigra quare lethalis est. 322 nigra cum tremore seu tremula mala. 321 nigra non absolute pernicialis. 323 solet ardentes pestilentes febres detegere. 321 qualis videri debet in acutis morbis, & maxime in febribus ardentibus & synochis. 320 quid in morbis præsagit. 319 quomodo a febrili calore varie mutatur. 323 rubra sæpius in anginosis affectibus & peripneumonicis, pessima. 322 salebrosa delirium præsagit. 82 si valde nigrescit, judicium fit in quatuordecim diebus. 321 variis coloribus varios humores exsuperantes ostendit. 319

Linguæ

Linguæ color subruber in acutis morbis, quid notat. 320 densæ delirium indicant in acutis morbis. 81 obtremiscentes unde & quid in morbis notant. 95 præsiccatæ in anginis pessimæ. 323 unde sæpe ita mole imminuitur, & quid notat. 322
Lippitudo appropinquantis delirii signum. 82
Lippientem alvi profluvio corripi bonum. 483
Lividitas cum extremorum refrigeratione signum maxime lethale. 125. 126 totius corporis vel manuum vel pedum summe exitiosum est in deliriis. 100
Lumborum gravitas, dolor, atque tensio mensium futurorum signa. 416. 417

M.

Maculæ criticæ, & quæ cum inceperunt, numero atque magnitudine augentur, optimæ. 328 cum lividæ tum nigræ quæ pessimæ in acutis morbis. 287 rubræ dorsum ac alias partes inficientes in febribus, synochis malignis, quando malæ. 286
Macularum prognosis unde petenda. 558
Mador unde & in quibus oritur affectibus. 453. 455
Mandibularum convulsio unde. 181.
Μανιωδης desipientia. 93
Manuum gesticulationes accidunt desipientiæ exitiali. 97
Martianus mirabilem Galeni prædicendi in morbis artem miratus, quid ipsum rogavit. 2
Maxillæ si apparent lividæ, vel nigrescentes, & quidem cum malis signis, mortem prænunciant. 317
Medici unde sæpe circa pulsus falluntur. 245 si ægrorum exitium antea non prædixerint ipsorum aut ignorantiæ aut negligentiæ adscribitur. 3
Medicamenta quænam singultum producunt. 199
Medullæ spinalis inflammatione laborantes, mente constare optimum. 77
Membra nobilia diu graves morbos ferre nequeunt. 339
Memoria quibusmodis læditur. 84
Mente constare, & bene se habere ad ea, quæ offeruntur, bonum, contrarium vero malum. 13. 77. 78
Menses aliquando per nares vacuantur. 413 in mulieribus unde prævidentur. 425
Mensium eruptorum signa. 416. 417
Menstrua si plura fiant, accidunt morbi, & si non fiant, ex utero morbi contingunt. 53
Menstruæ purgationes cum delirio & post ipsum conspectæ judicium portendunt. 91
Morbus comitialis v. Epilepsia. 184 diuturnus & tardus quando solvitur per abscessum. 404. 405 qui congruit naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori minus periculosus. 43 quilibet salutaris quatuor habet tempora. 59 quomodo salutaris noscitur. 66 si ab excretionibus resolvatur, optimæ crisis signum. 388 si summum exercet vigorem, & natura sit adhuc in principio, pessimum. 66 ubi celeriori motu, quam natura movetur, malum. *ibid.*
Morbi ab aliis concitati sæpius in magis salutares mutantur. 45 ab humorum crudorum & crassorum copia debilibus exitiales. 55. accedentes diebus imparibus, iisdem judicari debent. 370 acuti aliquando judicantur hæmorrhagia ac sudore copioso. 426

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 594 sur 615

©BIU Santé

per hæmorrhoidas cum ſudore judicandi, quomodo cognoſcuntur. 427 frequentiſſime judicantur ſudoribus. 420 plurimi judicantur per urinas. 422 423 quatuordecim diebus terminantur 431 quomodo diſtinguuntur. *ibid.* ubi judicantur & reſolvuntur paribus diebus quicquam boni ac certi non habent. 370

Morbi acutiſſimi atque exitiales magna ex parte in autumno oriuntur. 51 ſæpe ante quartum diem homines interimunt. 431

Morbi augmentum quando incipere dicitur. 360 augmenti ſtatu que tempora differunt in ſanandis & moribundis. 61 complures acutorum judicantur per alvi fluxum. 424 debiles & magis ſalutares ab humorum qualitate & ſimplicitate. 44 ex internis cauſis cognoſcendi. 43 quomodo ex horum idea cognoſcuntur. 38 & Naturæ ſtatus ſi ſimul procedant, ac una moveantur optimum. 67 exitiales ab humoribus ad vehementer putreſcendum aptis. 57 quo morbi tempore ægros perdunt. 59 61 futuri ſtatus cognitio neceſſaria ad hujus eventum præſagiendum. 58 infida remiſſio quando. 464 laterales quænam ætate accidere ſolent. 54 lethalis præſagium ſanguinis exſpuitio. 56 lethales ab humorum inſigni putredine. 57 lethales habent unum aut duo aut tria tempora. 59 longitudinem quænam indicant 129 malignitas occulta aliquando anxietatem producit. 168 maligni, quare criſibus ſolent terminari. 377 longitudinem quinam ſudores indicant. 459. 460. 461 morem ſeu modum produnt ſymptomata quæ poſtea ſequuntur. 34 motus celer maxime facit cum critico aliquo ſigno ad prænuntiandam criſin. 381 non raro fiunt exitialiſſimi a ſanguinis plenitudine & copia. 44 omnes & ſymptomata, pulſuum cauſas mutare poſſunt. 234 omnium periculoſiſſimi a bile. 44 omnino ſalutares ſunt, ſi multa aut aliqua ſigna illuxerint. 40 pernicioſi a cibis pravi ſucci ac potus 52 peſtilentes ab uſu aquarum corruptarum ſeu fætidarum. 52 principium quodnam dicitur. 433 quando imperfecte judicantur. 422. 432 qui non diebus decretoriis ſolvuntur, reverti ſolent. 393 qui ſenibus accidunt, illos maxima ex parte comitantur ad mortem. 54 quinam per criſim terminantur, quinam vero non. 375. 376 quinam ſenibus lethales. 54 ſæpe uſque adeo ſunt graves, ut ſtatim in principio ægrotos interimant. 65 ſtatum abſque ulla coctione obſervare, quare peſſimum. 64 ſumme pernicioſi ab immoderato vini potu. 52 tantum acuti & magni criſibus terminantur. 375 tempora a ſymptomatibus & morbi eſſentia perquirenda. 60. 61 differunt a temporibus naturæ concoquentis. 60. 61 valde exitiales ſæpe a pauco, ſed valde virulento humore exitantur. 73. vigor in morituris qualis obſervatur. 64 victoria quando præſagienda. 59 vigoris tempore ægroti minus quam in augmento conflictantur & turbantur 63

Morbo qui vexantur pernicioſo, pauciſſimi aut nulli probe dormiunt. 73

Morborum acutorum terminus eſt dies vigeſimus. 405 acutiſſimorum aliqui uno tantum die alii duobus &c. & nunquam ultra quatuor dies terminantur. 431 breve principium, breve augmen-

augmentum, tum ſtatus, tum declinatio proportione ſequitur. 65 curationis inſtituendæ ratio ex ſingulorum morborum temporum, omniumque maxime ſtatus præcognitione pendet. 1 eventus in quibusnam alvi dejectionibus certius dignoſcitur. 481 graſſantium ideæ habendæ, ut morbi cognoſcantur 41 naturæ Medicæ. 9 omnia tempora inter ſe proportione temporis conveniunt. 65 plurimorum certiſſima optimæ criſis indicia. 385. 386 præſagium certius quomodo habetur. 66 robur & imbecillitas, ex quibus cognoſcatur. 34. 35. 36

Morbis difficulter reſiſtunt, quibus natura ad hos vergit. 55 ſæviſſimis & ſymptomatibus peſſimis a ſcorpionis ictu vexantur 74

Morbos ſalutares & exitales prænoſcendi empyricus modus. 68

Morbillis multi ſæpe morbi tum acuti tum longi judicantur. 340

Morbilli quando in acutis morbis boni. 340

Morbillorum prognoſis unde petenda 558

Mœſti aliquando ſunt ægri, ubi inſtat delirium. 82

Molliries corporis quid ad prædictionem. 116

Mores ſi mutantur in acutis morbis laborantibus delirii indicium. 80

Moroſis quid. 84

Mors ab ira nunquam accidiſſe dicitur. 53 ab ingenti gaudio atque timore. 53 ex quibus ſatis certo præſagiri poteſt. 253 in acutis morbis unde ſequi ſolet. 335 quando proxima prævidetur in febre non intermittente. 193 quando ſine criſi ſubſecutura prævidetur. 375 ſubita quibus accidit in capitis dolore. 113 unde in propinquo eſſe noſcitur. 288

Mortis inſtantis in ægro ſigna. 106. 109 prognoſticum a ſymptomatibus, quæ præceſſerunt etiam indagatur in acutis morbis. 127

Mortem in acutis febribus quænam ſigna portendunt 41

Motricis facultatis actio diminuta in ſenibus maxime obſervatur. 159 facultatis actio læſa triplex eſt. *ibid.* facultatis cognitio quantum ad prædictionem Medicis conducat. *ibidem* facultatis imbecillitas unde fit. 171 potentiæ vitiatæ actiones in acutis morbis quid notant. 20

Motus nimius quare plethoricis tam noxius. 52. 53

Mulieb ia quibus decurrunt. 135

Murmur incidens circa Ilia, ſolvit dolorem, qui in Iliis affligit. 134

Muſca fruſtra venari exitiale eſt in febre acuta, Phreniti e, Pulmonia, capitis dolore 97

Muſculi imbecilli quomodo reddi poſſunt ab intemperie. 174

Mutationes in morbis, qui doloſi ſunt, juvant. 130 in morbo ſummo maligno quænam lethales. 130 quæ in morbis obſervantur ſex ſunt numero. 373 quænam delirium indicant in acutis morbis 80

Muti quinam vocantur. 217 unde fiunt ægri in morbis 219

Mutitates in febre acuta quænam lethales, & quænam diuturnitatem ſignificant 221 ſubinde rigentibus lethales ſunt, iis vero moderatus capitis dolor eſt 221

N.

Narcotica quomodo coma producunt. 153. 154

Narium diſtortio quando lethalis. 106

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 596 sur 615

©BIU Santé

Naſus quid ad præſagium facit in acutis morbis. 314. ſi pervertatur in febre non intermittente, debili jam exiſtente corpore, mors proxima eſt, 193

Natura juxta Hippocratem & Galenum quid. 8. 9. morbo robuſtior quomodo cognoſcitur. 5. 72. triplici differentia diſtinguitur. 9

Naturæ a morbo oppugnatæ cum arce obſeſſa elegans comparatio. 4. 5 vires quomodo cognoſcuntur. 8. robuſtiſſimæ ſigna. 223. tempora, quo magis diſtant a morbi temporibus eo pejus. 66

Naturalis facultatis cognitio, quantum ad prælagium in morbis neceſſaria, 264. debilitatis ſigna. 27. 343. tres ſunt actiones præcipuæ 264

Nauſeæ quid in morbis acutis ſæpe indicant. 128

Nephritis ſenes ad mortem comitatur. 54

Nervorum obſtructio, ſeu incraſſatio, ſeu obſcuratio torporem inducit. 214 principium ſunt cerebrum atque ſpinalis medullæ principium. 219. vel nervoſarum partium inflammatione laborantes, mente conſtare optimum. 77

Nox quibus gravis in acutis. 376

Nubecula in urinis nigra, mala. 522. quære. 517. quæ invehitur in urina, quænam bona. 509

Nutritio omnis quibus actionibus in corpore perficitur. 264. præcipua actio, qua corporis partes omnes conſervantur. 27. quantum morborum præſagiis inſervit, & unde. 276

Nutritioni quatuor actiones famulantur. 27

O.

Oblivio cum extremorum refrigeratione in acutis morbis maxime pernicioſum ſignum. 126. 127 cum rigore malum. 208 ex delirio quando minus periculi habet. 102 in acutis morbis quando malum. 19. 48 unde ſæpe futura prævidetur. 112

Obtuſiones in oculis quid notant. 302

Oculus ſi lividas aut nigras venulas habeat, quando in acutis morbis malum, 48 unus ſi altero major videatur ex morbis acutis quando malum, 48

Oculi album ſi rubrum ſpectatur, quando exitiale. 312 aliquando boni apparent in febribus, quæ ad exitium inclinant. 300 audacia, delirii ſignum eſt, & dejectio & fractio, malum. 307 cavi quando pernicicm denotant. *ibid.* coniventes unde in moribundis. 154 demiſſi quid in febribus notant. 157 diſtortio quando peſſima. 106. hebetes videri extrinſecus ſpectantibus, malum. 306 impenſe rubri ſanguinis eruptionem indicant in febribus. 135 lucem effugientes in deliriis ſumme exitioſum. 99 optimi & robuſti perpetuo boni ſunt indicii. 300 perverſi, aut alter altero major, aut candidum rubeum habentes, aut pleni ſanguine, ſumme exitioſum in deliriis. 99 prominentes ſeu tumidi in acutis morbis lethales. 307 robuſti & recte valentes quid notant. 299 rubri initio morbi nunquam bonum prænunciant. 303 involuntarie lacrymantes ſumme exitioſum in deliriis. 99 ſi ſplendorem amittant, peſſimum. 306 ſublimes quid in morbis acutis indicant. 308

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 597 sur 615

tenebricosi quando vomitus futuri signum. 105
Oculorum caligo sanguinis e naribus erupturi signum in febribus. 135 signum futuræ hæmorrhagiæ. 413 convulsio cum delirio crisin aliquando portendit. 90 hallucinatio quid in morbis. 112 hebetudines quid notant. 303 motus quid in morbis acutis indicat. 308 quænam signa plane sunt exitialia. 304. 305. 310 rubor & singultus a vomitu, malum. 20 splendor cum delirio per modum judicii aliquando apparet. 90 venæ sanguinis plenæ appropinquantis delirii signum. 82
Oculos assidue nictare, pernicioſum est. 308 lucem ferre non posse quid in morbis notat. 104. 105
Odores omnes graveolentes & putres in excretis sunt quidem mali, sed non omnes lethales. 113
Opisthotonos tentio ad posteriora. 180
Orobioides hypostases quænam dicuntur. 506 & quid notant. 521
Os ventriculi a mordentibus humoribus vehementer commorsum calorem nativum suffocat. 122. ab humore acri vel maligno affectum quid producit. 128
Oris tortura sive spasmus cynicus. 181 ulcera anni constitutione austrina calida & humida producit. 51
Ore hiante si quis dormiat, exitiosum est, & quare lethale. 165
Orthopnoici a respiratione intercepta moriuntur. 24 unde stertunt. 260

P.

Pallor unde fit. 287
Palpebra si pervertatur in febre non intermittente, debili jam existente corpore, mors proxima est. 193
Palpitatio circa umbilicum non raro delirii nuntius. 83 in deliriis signum summe exitiosum. 99
Palpitationes cor invadentes quænam lethales. 178 quæ in syncopen desinunt, maxime timendæ 177 quædam subsequentes vehementes desipientias lethales existunt. 96. 97 quid in morbis præsagiunt. 176 ventris, signum futuræ hæmorrhagiæ. 412 unde producuntur. 176
Papulæ parvæ quid. 34. 558. parvæ statim evanescentes, pessimæ 555
Paralysis in morbis quandoque utiliter concitatur. 215. morbum quoque simplicem magisque salutarem producit. 45 quænam admodum pernicioſa est in acutis morbis, quænam minus. 20 quando in morbis timenda. 114. unde fit. 215. 216
Paralysi si succedat apoplexia, malum. 58
Paraphreneſis quid. 84. 121
Paraphrenitides a cerebri læsione oriuntur. 87
Paraplectici si ægroti evadunt ex acutis febribus, perpetuo malum. 216
Paraplegia sæpe ab Apoplexia supervenit 45 in acutis & alis morbis quid significat 17. 214
Paraplexia qualis morbus 216
Paraplexiæ post apoplexiam concitari minus periculosum est. 216
Parotis quando futura cognoscitur. 138
Parotides in peste apparentes ante coctionem magis utiles quam inutiles. 354. oriuntur anni constitutione Austrina humida 50 pravæ sunt, quæ cum urinis parum coctis apparent. 558 quando & quænam bonæ & malæ in acutis morbis. 340. 556. 557 quando critice erumpere solent. 158 quando surdis & comatosis fiunt. 108

unde

©BIU Santé

unde fiunt. 556. unde futuræ prævidentur. *ibid.*

Parotidum eruptio quando coma sequitur. 156, futurarum signa. 406.

Partes exteriores si in febribus non intermittentibus frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, lethale. 70. 120. quid ad præsagium in morbis. 341. ignobiles quid ad præsagium. 339

Perforatio producit dolorem acutum. 132

Perfrictiones que diebus criticis fiunt vehementes a sanguinis profluvio, pessimæ. 447. quænam malæ existunt. 171

Peripneumonia pleuritidi succedens, malum. 58

Peripneumonici plurimi sine ulla mentis vacillatione moriuntur. 77. quando sæpe quarto vel quinto die judicantur. 431

Peripneumonicorum corpora si nunquam carne repleantur, & restituantur, pessimum. 279

Peripneumonicos erectos velle sedere, pessimum. 165

Permutationes crebræ in deliriis signum summe exitiosum 100

Pestilentia gravis ab immoderata aëris caliditate. 49. 50

Pestis proprium signum quodnam. 287. 288

Petaloides hypostases quænam dicuntur. 506. ex quid notant. 521

Phlegmone si febribus simplicibus adjungitur, malum, 58. producit dolorem tensivum. 132. hujus suppuraturi signum est rigor. 120

Phrenitis a continuis vigiliis 72. aliquando judicatur per sanguinem e naribus erumpentem 90. duobus tantum symptomatibus innotescit. 37. co pejor, quo plura habet symptomata. *ib.* unde prævidetur. 285. hujus quædam signa 46. exitialis. 97

Phrenitides a bile exusta lethales creduntur. 56. producuntur anni constitutione boreali. 51. item Austrina calida & humida. *ibid.* quo vitæ tempore magis accidunt. 54. veræ omnes plerumque lethales sunt. 18

Phrenitidum pessimarum proprium, & si lingua arefacta sit, ægros vel nihil vel parum sitire 98

Phreniticæ desipientiæ causæ. 87. 88

Phrenitici cerebrum quomodo habent dispositum. 102. qui in principio clementer se habent, sed crebro permutantur, malum est. 98. 172. quinam dicuntur. 84. 85

Phreniticis exitiosis sanguinis stillicidium e naribus supervenit. 97. in quibus albæ urinæ, aut fæces apparent, rigores sunt pernicioli. 208. quare vomitus virulenti sive æruginosi exitiales. 477. ubi varii casus subinde incidunt, pravum, & convulsionem denunciant. 98. urinæ albæ, lucidæ, malignitatem denotant. 38

Phthisi pleuritidi succedens, mala 58. producitur anni constitutioni Austrina humida. 50

Phthisici, ubi sputum retinetur, moriuntur. 538

Phthisicorum corpora si nunquam carne repleantur & restituantur, pessimum. 279

Phrœ quid, 541. unde 542. 544

Pityroides hypostases quænam dicuntur. 506. & quid notant. 507. 521

Pituita dilutior lentoris expers, quid notat. 521. si bili prævalet, ægros plus lethargico vel comatosos reddit. 88

Platonis de natura sententia 9

Plenitudo calorem corporis suffocari indica-

IU Santé

dicabit. 128 laſſitudinis cauſa. 144. 173
Pletborici ab immoderatis exercitationibus in affectus inſanabiles incurrunt. 52
Pleuræ inflammatio, quomodo Hypochondriorum tenſionem producit. 183
Pleuritidis magnæ & debilis ſigna. 35 36. 39
Pleuritides peſtilentes quales viſæ. 538 ſiccæ ſunt periculoſiſſimæ. 517
Pleuriticorum proprius pulſus eſt ſerratus. 236. 237
Præcordia ſuſpenſa, murmurantia quid indicant. 425
Pruritus quando in acutis morbis bonus. 340
Puerorum corpora citius febribus extenuantur cum ratione 278. 279 plurimo innato calore valent, hinc ſua naturæ munere perfectiſſime præſtant. 8
Pueris quando convulſiones accidunt. 186 ſi ſpaſmus fiat, quid agendum. 187 quare hi facile convulſionibus tentantur 183
Pulmoniæ in quænam ætate fiunt. 54 quædam ſigna exitioſa. 97
Puncticularum prognoſis unde petenda. 558
Punctio producit dolorem acutum. 132
Pulſus a ſuo ſtatu naturali mutatus vitalis facultatis læſæ ſymptoma. 24 æqualis & inæqualis horumque differentiæ 229 230. 231. arteriæ ſpinam perreptantis hæmorrhagiæ futuræ ſignum. 412 alti & magni in hæmorrhagia critica unde. 427 caprizans. 230. 231 creber, rarus, & mediocris. 229 convulſivus quinam. 232 cur in quibusdam febribus exitioſis apparent aliquando recte valentium ſimiles. 243 deficientes quinam. 232 dicrotus quinam dicitur. 231 differentiæ ex motionis tempore, vel motionis qualitate 228. 229 & variis cauſis. *ibid.* ex inæqualibus quinam ſunt valde exitioſi. 240 *Eurythmus* & *Arythmus*, eorumque differentiæ. 230 fit debilior atque inordinatior & inæqualis in mortalibus declinationibus. 388 formicans & languidiſſimus unde, & quare omnium exitioſiſſimi 236. 238. 240 Hecticus quinam. 231. 232
Pulſus in hypochondriis & aliis partibus delirium portendunt. 83. in malignisſimis morbis, & in peſtiferis febribus ſanorum ſimiles ſæpe obſervantur & unde. 241 244 245 intercidentes quinam. 232 intermittentes qui majus & minus periculi portendunt. 240 241 intermittentes, qui ſubſequentes motus anteriori habent debiliores, apprime ſunt perniciales. 241. 242 intermittentes quidam prorſus lethales, alii ad exitioſos proxime accedunt. 240. 241. languidiſſimi, minimi, tardiſſimi, atque rariſſimi exitioſiſſimi & quare. 242 magnus, altus, mollis, fluitans, undoſus quando ſudorem indicat. 422 magnus parvus, mediocris, longus, brevis, altus, humilis, celer, tardus &c. unde fit. 233. 234. 235. 236. malus ſolus nullum certum judicium dat 239. myurus ſive decuratus quinam. 23 . 232 omnes ad extremitatem deducti, excepto vehementiſſimo, lethales ſunt. 240 myuri quibuſdam naturales ſunt. 242 omnes decem generibus comprehenduntur. 228 qui a naturali ſymetria, multum recedunt non boni ſunt. 26. 240 omnium languidiſſimus & creberrimus eſt formicans. 231

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 600 sur 615

©BIU Santé

parvi & duri futuri delirii præſagium. 82 prælanguidi, omnium peſſimum ſignum in deliriis. 100 qualis in hæmorrhagia critica. 415 quales ſanguinis excretionis malignitatem arguunt. 448 quando fiunt celeres. 233 qui nullo modo fiunt in acutis morbis, facultatem vitalem exſtinctam prædicant. 26 quibus cautelis, a Medicis explorandi, antequam judicium de illis ferant. 239. 240 ſalutem & exitium indicantes. 238. ſerratus Pleuriticorum proprius. 236. 237 tardi, & intermittentes in acutis morbis. 26 vacui, & pleni quinam. 229 venarum in febricitantibus, ſanguinis eruptionem ut plurimum indicant. 136. 412 vermicularis & vermiculans qualis dicitur. 231 vibratus quinam dictus. 232 vibroſi unde fiunt. 236

Pulſuum cauſæ neceſſitas. 233

Purgantia quibus conducunt. 473

Purgatio epilepſiam aliquando præcavet. 190 optima qualis, quæ rigori optimo ſuccedit. 206 per inferiora quando conducit. 425 per ſuperiora quibus neceſſaria. 419

Purgationes nimiæ quomodo convulſiones producunt. 184

Pus per nares effluens ſolvit aliquando capitis dolorem. 134 quodnam bonum, & malum. 546 unde fit. 541 hujus indicia. 213

Purulentiam quinam horrores indicant. 213

Purulenti unde aqua intercutem ſæpe ante exitium laborant. 131 unde cognoſcuntur. 213

Puſtulæ in dorſo apparentes, quænam bonæ. 327 parvæ, nec augeſcentes, & paucæ malæ. 328 quando in morbis acutis ſalutares. 340 quibus in febre continua toto corpore excitantur, quando lethale. 553. 554

Putredo humorum noſtrorum ab uſu aquarum fœtidarum. 52 humorum maligna pernicioſos facit morbos 57

Putredines inſignes in corpore oriri poſſunt a multo cibo & potu. 51 quomodo horrores concitare poſſunt. 211

R.

Ratio admodum læſa, in acutis quando cerebri virtutem maxime debilem oſtendit. 18. 84

Rancedines & gravedines in valde ſenibus concoctionem non admittunt. 54

Recidivæ in morbis a criſibus imperfectis. 385. 390. 391. 394

Refrigerata corpora vix recaleſcere, ſumme in morbis acutis pernicioſum eſt. 120. 126

Refrigeratio a rigore non recaleſcens, malum. 21. 208 corporis in acutis morbis nunquam bona & ſæpe ſumme exitioſa. 115. 122. 129

Renes ſi graviter lædantur, homines continuo pereunt. 65

Renum inflammatione laborantes, mente concitare optimum. 77

Reſolutio ex aphonia, quomodo prævidetur. 220

Reſolutiones quænam pernicioſæ ſunt in acutis morbis. 19. 20. 48

Reſpirare per nares in acutis morbis, malum. 25. 395

Reſpiratio bona & mala quid in morbis. 223. 252. certius dat præſagium in morbis quam pulſus. 245 denſa magna, parva, 165 quid notat. 250 254 difficilis atque frigida cum extremorum refrigeratione in acutis morbis peſſima. 126. 127 e frequenti parva facta, omnium peſſima. 257 extendens, urgens, obſcura, peſſima.

BIU Santé

ma. 262 frequens & parva cum pravis ſignis, lethalis eſt. 257 quænam dicitur. 247. 249 frigida omnium exitialiſſima, & tantum in proxime moribundis obſervatur. 258. in morbis acutis, quæ magna eſt atque rara, præſagit delirium. 24 interrupta exitialis eſt. 263. læſa vitalis facultatis læſæ ſymptoma. 24 magna & rara delirium portendit. 82. 83 quænam dicitur. 247 mala, omnium peſſimum ſignum in deliriis. 100. ſola in morbis exitium non exprimit. 253 263 maxime ad prædicendam ſalutem valet. 91 parva, & frequens, &c. quid notat. 247. 250. 254. 256. 257. 263 quæ ex magna in parvam, ex rara in frequentem mutatur in acutis morbis, mala. 25. quæ pinnis narium & pectore editur quando in acutis morbis mala. 48 quænam convulſionem ſignificat. 263. qualis in rabidis ultimo obſervatur. 257 quid præſagit in morbis 245 quid 245. 246 ſtertoroſa in morbis acutis plerumque eſt pernicialis, & quando certo lethalis. 260. 261 ſublimis cum ſignis exitialibus perpetuo lethalis. 262 ſublimis & apparens, peſſima, & quænam dicitur. 235. 255. 259 mala confunditur cum magna reſpiratione. 261. 262 unde Infantibus interrupta apparet tempore quo plorant. 263

Reſpirationis cauſa triplex. 246 communes quænam, 298 duæ inprimis apparent. 245. 246 uſus. 12. 246

Reſpirationes æquales & ordinatæ, inæquales & inordinatæ, unde, & quid notant. 254. æquales & inæquales quænam dicuntur. 247. compoſitæ quænam. 247 harum cauſæ. 250 cum ſtrepitu thoracis peſſimæ, & quomodo vocantur. 253. frigidæ omnium peſſimæ. *ibid.* graveolentes maxime exitiales. 113. quænam malæ & peſſimæ. 253. rythmæ & arythmæ. 247

Rigor ab oculorum perverſione cum laſſitudine & febre, malum. 146 convulſionem in poſteriora inferens, interficit. 184. cum ſudore frigido peſſimus. 21. 207. 208. 209 & deſipientia ex multa potatione, malum. 21. 206 & urinæ ſuppreſſio. 414 quid indicat. 422 eſt totius corporis vibratio. 202 febricitanti ſuperveniens, febre non deficiente, malum, & quando peſſimum. 208. in ſanguinis profluvio aliquando eſt bonus. 206 non potens calefieri quomodo Græcis vocatur. 202 pernicioſus in oculorum perverſione cum febre & laſſitudine. 209 quando in febribus ardentibus bonus. 211 quando lethalis. 208 quid. 201. 202 quid Celſo. 180 quomodo cum a frigore tum ab horrore diſtinguitur. 202 quibus febribus proprium eſt. 205 ſuperveniens in febre laborioſa poſt oculorum perverſionem, mortem fatetur. 21. 208 vehemens cum delirio quando criſin portendit. 90

Rigoris materia quomodo ſæpe ſolvitur. 203

Rigore ſuperveniente a febre ardente habito fit ſolutio. 205

Rigores aliquando in comatoſas finiunt convulſiones. 209 continui aut frequentes quare pravi, & quid indicant. 209 in acutis morbis quid 20 in Phreniticis, in quibus albæ urinæ aut fœces apparent, ſunt pernicioſi. 208 judicatorii quinam vocantur. 205 quando morbi longitudinem prænuntiant. 206. 207 qui febrem non tol-

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 602 sur 615

©BIU Santé

lunt aut non minuunt deterrimi. 208 quibus in febribus ſexto die fiunt, difficilis ſunt judicii. 393 unde biliosæ vacuationes ſequi ſolent. 203. 204

Rubor faciei criticus quomodo dignoſcitur ab eo qui ab aliis cauſis. 414 faciei quando criſin futuram denotat per ſanguinem e naribus vel per Parotidas 284. 285. 286 faucium ſi quam maxime foras vertatur, quando ſecuriſſimum 327 malarum & narium proximam hæmorrhagiam prænuntiat. 414 maxillarum aſſiduus in longis lentisque febribus quid notat. 298. 299 oculorum, aut maxillarum & narium in hæmorrhagia critica. 427 ſi quam maxime foras vertatur, bonum. 118

Rubores in brachiis ac cruribus erysipelatodes ſi fiant in acutis morbis, bonum erit. 286

Ructus quibus accidunt. 425

Rythmus in pulſibus quid. 229. 230

S.

Sacer ignis ſi non intro recurrat, optimum. 118

Saliva multa quando futuri vomitus ſignum. 105

Salus in morbis ex tribus præcipue & certo prædicitur. 97 in morbis quomodo a deliriis prædicitur. 88

Sandaracboides hypoſtaſes quænam dicuntur. 506. 521

Sanies ex quibus ſignis maxime prævidetur in morbis. 101

Sanguis critice fluens copioſus anxiis bonus. 169 e naribus profluens ſurditatem aliquando tollit. 108 exeuns e nare dextra liene affecto, & e ſiniſtra hepate affecto malum. 394 niger vide bilis nigra, per vomitum excretus in febribus damnatur. 448 quibuscunque mulieribus ad mammas colligitur, furorem ſignificat. 83 ii e naribus effluat, utero affecto, malum. 394 ſpumoſus in pleuriticis & peripneumonicis quid notat. 525 ubi multum fluxerit, convulſio aut ſingultus ſuperveniens, malum. 20

Sanguinis copia non eſt ſalutaris. 55 critici e naribus fluxuri ſignum. 284. 285. 299. 301 e naribus ſtillationes, malum ſemper quippiam notant. 32 ex ore aut auribus eruptio ex cerebro læſo. 224 eruptio fidelius ſalutem prænunciat, ſi cum ſignis coctionis appareat quam crudi tatis. 358. 359 in frigidis morbis & pituitoſis perpetuo mala. 447 larga criticis diebus apparens optima 442. 443 non judicans, vel mortalis, vel judicatu difficiliis. 74 quibus accidit. 135 eruptioni e naribus quinam obnoxii, 438 eruptiones bonæ ſunt vel perfectæ vel imperfectæ. 439 criticæ & optimæ, quibus ſignis innoteſcunt. 439. 440 e naribus in adoleſcentibus magis exſpectandæ. 105 immodicæ quando malæ 442. in quibusnam affectibus maxime contingunt. 408. 416 malæ exitiales. 446 exſcreatio in Pleuriticis morbum monſtrat ſecuriorem. 44 excretio, licet Ictericis factis in febribus, & aliis profuit. 440 mala, quomodo ex quantitate cognoſcitur. 448 per intervalla quænam perpetuo malum portendit. 449 per nares in febribus acutis & vehementibus præcipua eſt ad prædictionem. 417 quantum ad prædictionem in morbis. 436 excretionis malignitas, quomodo ex pulſu noſcitur. 448 excretionem ſi præceſſerunt ſigna pernicioſa in excrementis

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 603 sur 615

©BIU Santé

mentis peſſimum eſt. 446 excretiones in duas differentias diſtinguuntur. 439 in quibus morbis & ægrotis ſunt aptiſſimæ vacuationes. 443. 444 largæ bonæ quomodo a malis diſtinguantur. 442 pauciores ſtatim deſinentes quid præſagiunt. 449 fluxus criticus quando fit, & unde prævidetur. 407. 408 fluxuri per uterum ſigna, 416 jamjam fluxuri e naribus ſigna. 415 immodici profluvii mali effectus. 448. 449 largæ eruptiones e naribus poſt deliria bonæ. 91 miſſio epilepſiam aliquando præcavet. 190 nigri excretio, & omnium maxime in extenuatis corporibus, malæ. 448 omnes eruptiones cum deſudatione malignæ ſunt. 447 per hæmorrhoidas fluxuri ſigna. 417. 419 profluvium e naribus, & paucus ſudor cum refrigeratione, malum. 447 pauca excretio cum variis ſignis varia indicat. 450 ſpumoſi excretio quænam lethalis. 540 ſputum poſt quartanam febrem criticum. 536 ſputum quodnam maxime timendum. 535 ſtillæ e naribus cum extremorum refrigeratione in acutis morbis peſſimæ. 126. e naribus in febribus acutis ac inflammationibus maxime damnantur 32 in comatoſis lethales. 159 in omnibus morbis acutis peſſimæ. 451 in quibus morbis, diuturnitatem prænunciant, & in quibus mortem. 450 quæ in aliquo dierum criticorum apparent, abſolutiſſimam perniciem oſtendunt. 451 quid in morbis ſignificant. 450 ſtillatio e naribus cum ſudore frigido, & extremorum refrigeratione, lethale. 452 e naribus cum ſurditate, aut ignavia in Phreniticis ſignum eſt malum. 97 vacuationes largæ, non juvantes quando in acutis morbis malæ. 48

Sanguinem quicunque evomunt, ſi ſine febre quidem ſalutare, ſi vero cum febre, malum. 439

Sapientes ægrotos in deliros, & e deliris ſapientes fieri quare malum in acutis morbis. 130 ſi ſtulti videntur in morbis quando admodum pernicioſum. 102

Scabies quando in acutis morbis bona. 340

Scabie multi ſæpe morbi tum acuti tum longi judicantur. 7

Scirrhus corporis cauſa. 214

Scorpionis ictus ſæviſſimos morbos & ſymptomata concitare ſolet. 74

Sedimentum nigrum in urinis in acutis morbis peſſimum. 522

Sedimenta craſſa in urinis quid notant. 505

Senes potius intereunt ab Empyemate quam juvenes. 543

Senum corpora caloris innati inopia ac defectu omnium maxime languidiſſimis functionibus utuntur. 9 morbi utplurimum ſunt lethales. 54

Senſus æſtus & ardoris circa ſpinam dorſi quid indicat. 417

Senſuum externorum bona vel mala conſtitutio quid notat. 103. 104

Septum transverſum a quibus cauſis tenditur. 334 poteſt inflammari absque ullo apparente tumore externo. *ibid.*

Sermonis mutatio in acutis morbis delirium notat. 80

Sibili quid & unde. 110

Siccitas corporis ad prædictionem. 116 totius vel alicujus partis corporis quare ſæpe infelicem morbi præſagit eventum. 131 vigiliam facit. 147

Signa lethalia in morbis unde ſæpe prævidentur. 397

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 604 sur 615

©BIU Santé

Silentium in garrulo in acutis morbis, delirii indicium 79. 213 in insanientibus triplex observatur. 94
Singultus a vomitu plerumque exitialis, & omnium maxime in Ilei affectu. 200 ab humorum inopia seu defectu. 56 ab ileo malum. 20 aut convulsio quibus sanguis plurimus fluxit, superveniens, malum. 56. 200 cum aphonia pessimus. 223 damnatur in vomitibus finceris. 200 & oculorum rubor a vomitu, malum. 20. 200 ex rigore oris ventris. 199 ex sangninis fluxu quare malus. 189. 194 exitiales unde noscuntur. 201 in acutis morbis quid. 20 in Ictericis unde. 201 in morbis acutis quando malus. 48 quando in hepatis inflammatione fit. 200 unde concitantur. 198
Sitis ex aquæ marinæ usu. 269 immoderata in acutis morbis quare perpetuo timenda. 271 inexplebilis ex vipiræ esu. 269 intensa cum aliis pravis signis, pessima. 125. 272 intensissima quare nunquam utilis ægrotis. 269. 271. 273 intolerabilis cum deliriis quando per modum judicii apparet. 90 nulla cum aliis exitialibus symptomatibus in febribus pessima, 28. 273. 279 in quibusnam delirantibus, non lethalis. 274 parva quando futuri delirii præsagium. 82 quænam in acutis morbis mala. 129 quænam optima censenda. 268 quænam pessima & exitialis. 271. 272
Solicitudo convulsionis siccæ causa. 184
Somnus ad sanitatem præstat. 43 ab assumtis cibis cur solet familiarius fieri. 147 comatosus unde. 153. 154 delirium sedans, bonum. 150 diuturnus atque immoderatus quales morbos producit. 52 ebriis aliquando lethalis. 155 in ægrotis delirantibus perpetuo magni est momenti. 92 in morbis acutis si non juvat, lethale. 22 omnis naturalis bonus & contra. 154 pravus quomodo a bono distinguitur. 72 profundus humiditatis signum proprium. 154 pueris omnium maxime utilis. 155 quando fit. 151 qui ægrum oblædit, lethalis. 150 solvit aliquando capitis dolorem. 134
Somni magni momenti sunt ad salutem prænoscendam in morbis. 72 lethargici quinam dicuntur. 153. 154 veternosi differentiarum causæ. 153
Sopor post vigilias assiduas, quando in deliriis lethale. 99
Soporiferorum affectuum causæ. 154. 155
Spasmus cynicus quid. 181 si pueris fiat, quid agendum. 187
Splenis dolor quare gravis observatur. 132 indispositiones frigidæ senes ad mortem comitantur. 54
Spirationis facilitas in morbis acutis quid apud Galenum denotat. 13
Spiritus difficilis, frigidus, sublimis, brevis cum Aphonia pernicosus in febribus, & quare. 221. 222 difficultas signum in deliriis summe exitiosum. 100 flatulentus producit dolorem tensivum. 132 vitalis est primum instrumentum actionis vitalis. 227 quare sæpius ventilandus & quomodo. 227
Sputatio delirium sæpe innotescere facit. 79 80
Sputum concretum quale esse debet. 345 insuppuratis quodnam optimum. 533 impense fœtidum in pleuriticis & peripneumonicis maxime malum. 529 nullum in pleuriticis & pulmoniis, summe

©BIU Santé

ſumme eſt periculoſum. 527 quid proprie dicitur. 523
Sputa albicantia. 537 in quibus morbis utilia, in quibus vero inutilia. 526 admodum tenuia & craſſa quid præſtant. 533. 536 bona, ſalutem prædicentia. 516. 517 colore varia quare mala. 539 fœtida quare in acutis morbis perpetuo damnantur. 540 flava, ſincera, mala, omnium vero peſſima nigra. 529. in morbis quando bona, & quid denotant. 15 in tabidis & ſuppuratis quænam peſſima. 49 naturæ ſolita ſervandæ ſanitati utilia. 43 pauca quid notant. 527 purulenta a ſanguinis ſputo Phtiſin indicant. 526 quæ dolorem levant, optima. 529 quæ tuſſim ſedant, optima & contra. 530 quænam mortem, quænam ſuppurationem præmonſtrant. 528. 529 quomodo differunt inter ſe. 523 ſincera quare perpetuo mala. 539
Status futuri ſeu vigoris morbi cognitio ſumme neceſſaria ad præſagiendum. 58 naturæ ſi conjungatur celeritati ac tarditati morborum, judicium magis certum habetur. 66 quomodo diſtinguitur. 385
Stertor lethalis quomodo diſtinguitur a non lethali. 260 quando eſt unum ex lethalibus ſignis. 260 qui a principio morbi in dies augetur, quare pernicialis. *ibid.* quid, & quid notat in pectoris morbis laborantibus. 259 & unde. 548
Stomachus inſtrumentorum naturali potentiæ ſervientium præcipuus. 28
Stomachum conflictantes morbi graviſſimi ſunt atque difficillimi. 57
Strabiſmus cum delirio criſin aliquando portendit. 89
Strepitus quid. 110
Stupor quid in morbis notat. 114. quomodo cognoſcitur a cerebro læſo. 115
Succus veneficus quomodo calorem nativum reſolvit. 122
Sudor circa frontem & cervicem lethalis in acutis morbis 260. criticus quinam dicitur. 460 exiguus cum extremis refrigeratis malignum atque pravum eſt. 33 in quibusnam febribus proprium eſt ſymptoma. 455 periodicus quinam dicitur. 460. qualis Phrenitidem ſolvit 90
Sudores ab omni evacuatione immoderata, mali. 471 boni & ſalutares quinam. 455 boni quando fiunt in morbis. 362. 386. 456 capitis frigidi in delirio peſſimi. 91. frigidi cum acuta febre mortem, cum mitiori longitudinem morbi ſignificant. 55 cum ſingultu, peſſimi. 201 in febribus cum aphonia pernicioſi. 221. in morborum principio apparentes quare mali. 460 multi non juvantes, mali ſunt. 33 optimi critici quinam. 455. 459. ſæpe quarta die apparent. 456 pauci non minus quam multi malum prænuntiant. 462 quid præſagiunt in morbis. 452 quinam peſſimi. 461 ſyncopen inferentes quando in moribundis apparent 258 unde fiunt. 454
Supercilium ſi pervertatur in febre non intermittente, debili jam exiſtente corpore, mors proxima eſt 193
Suppuratio quomodo ex dolore circa thoracem & pulmones prævidetur. 141 unde 541
Suppurationes luctuoſæ quale reſpirationem producunt. 251 ſequuntur capitis dolores. 141
Suppurati moriuntur a reſpiratione intercepta 24

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 606 sur 615

©BIU Santé

Supparatorum bona ſigna. 315
Surditas aliquando criſis indicium. 107 apparens cum urinis ſuſpenſionem habentibus elatam ac ſublimem delirium præſagit. 82. critica quomodo a ſymptomatica diſtinguitur. 108 cum extremorum refrigeratione in acutis morbis ſignum maxime pernicioſum. 126. 127 delirii prænuncia quomodo judicatur. 110 in acuta febre poſt evacuationem apparens plerumque eſt lethalis. 109 in acutis & turbulentis, malum. 23 lethalis eſt, quæ ſit exſtincta facultate &c. 108 omnium maxime exitialis eſt, quæ ſit cum prælanguidis viribus. 110 quid denotat. 107
Suraitatis quædam delirii ſeu phrenitica ſigna exiſtunt. 110
Surrectio cum delirio quando criſin portendit. 90
Symptomata ad quæ attendi oportet in morbis. 223 critica bona quænam indicant. 304 gravia criſin prænuntiantia. 63 plurima ſtabilia non ſunt, neque multum durare, & permanere conſueverunt. 40 quænam peſſima in ſingultu. 201 quænam morbos debiles præmonſtrant. 40
Syncipitis tenſio quid & unde. 400
Syncope oborta ex venenoſo humore ſtatim moriuntur. 65 vitalis facultatis debilis ſymptoma. 24
Synochi quando ſæpe quarto vel quinto die judicantur. 431
Syſtole quid ejusque uſus. 228

T.

Tabes a pure, ejusque indicia. 213 ab anno decimo octavo uſque ad trigeſimum quintum ſolent concitari, 54 unde 534. 541. 542
Tabe qui laborant, ſi capilli iis a capite defluunt, & alvi profluvium ſupervenit, moriuntur 30
Tabidi extenuati tamdiu vivunt, quamdiu per tuſſim pulmonem expurgare poſſunt. 528 ſeu Phtyſici moriuntur, quia ſanguinis ſputo per tuſſim purulenta reddunt. 56
Tactus ſenſus deperditus quid in morbis notat. 114
Τηρηδὼς deſipientia unde. 87 & quid. 85
Temperamentum calidum aptiſſimum eſt ad criſes 383
Tempora diverſa in ægrotis eodem tempore obſervantur. 62
Temporum gravitas ſanguinis e naribus erupturi ſignum in febribus. 135
Teneſmi producuntur conſtitutione anni boreali. 51
Tenſio quid notat. 417
Tertianæ ſalutares æſtate maxima ex parte vagantur. 42
Teſtes & pudenda ſi revelluntur, dolor vehemens vel mors. 192
Tetanus affectus acutiſſimus, ſæpiusque cito interficiens. 187 ſi in dies protrahitur, de ſalute ſperandum eſt. 187
Tinnitus aurium in acutis febribus delirii indicium. 81. 317
Tonſillarum inflammationi Angina ſuccedens, malum. 58
Torpor cum ſuditate, in qua ſtillæ ſanguinis e naribus, exitioſus. 215. ex angina citra judicium quid. *ibid.* ex inflammatione interna quando perniciosus. *ibid.* in febribus continuis perpetuo malus. *ibid* qualis affectus & quotuplex & unde. 114
Torpores & perfrictiones apoplecticis pravum indicant. 215
Tremor a vermibus. 175 cum delirio criſin aliquando portendit. 90 ex viriuu

©BIU Santé

rium infirmitate. 173 in deliriis ſignum ſumme exitioſum. 100 in febribus ſæpe ab exuſtabile, 87 in phrenitide peſſimum ſymptoma. 47 pro vigore ab Hippocrate non acceptus fuit. 172 qualis affectus. 172 unde producitur. 173. 174

Tremoris lethalis exemplum. 176

Tremores a ſiccatis nervis in phreniticis mortales. 176 cum aphonia pernicioſi in febribus. 221 exitiales a vigiliis aſſiduis. 72 in acutis morbis quid ſignificant. 17. 20 in convulſiones deſinentes lethaliſſimi. 193 in phrenitide, quinam inprimis lethales. 176 non uti convulſiones Phreniticorum proprii, & quibusnam tantum ſuperveniunt. 96 nulli, exceptis decretoriis, boni exiſtunt. 96 quando apoplexiæ ſignum eſſe ſolent. 125 quando in acutis morbis peſſimi. 48 quid ad præſagium. 172 quinam lethales. 178

Tremorum prognoſis. 174

Trementes & comatoſi quinam pereunt. 222

Triſmi quid. 110

Tubercula ſi fiant in longis febribus bona. 136

Tumor durus ac dolens in utroque Hypochondrio aut in dextro eſt peſſimus. 335 faciei in acutis morbis ortus quomodo ſæpe diſcutitur. 283 partium neque in acutis, neque multo minus in diuturnis morbis, perpetuo malus. 283

Tumores diu perſiſtentes critici, in partibus ignobilibus oborti ſalutem aliquando demonſtrant. 339. glandularum quinam boni & mali in acutis morbis. 340 juxta aures in morbis longis, pravi. 306 quinam mali. 340 554

Turbationes vehementes & agitationes criſin ſæpe prænuntiant. 63

Tuſſis in morbis pectoris & pulmonum ſputi futuri ſignum. 428 magna, ſicca, ſine ſputis morbum crudiſſimum ſignificat. 35

Tuſſes quando fiunt. 213. 214

Tuſſibus inprimis obnoxii ſenes. 54

Tuſſiendi cupiditas in tabe. 214

Typhodes Græcis quænam febres dictæ. 46

Typhomania fit in principio morbi & perſeverat diu. 86 quid. 86. 153 & unde. 154

V.

Vacuationes bonæ vel malæ unde dignoſcuntur. 91 in febribus tertianis, quænam criticæ. 383 immodicæ quomodo convulſiones & ſingultum producunt. 184. 198 quæ juvare deberent, & non juvant, ſed lædunt, lethales exiſtunt. 109

Vacuationum naturalium & conſuetarum interceptarum pravi effectus. 53

Varices ſupervenientes quibus utiles. 444

Variolæ in peſte erumpentes ante coctionem magis utiles quam inutiles. 354 harum prognoſis unde petenda. 558

Venarum agitatio in ſomnis ſuperveniens rigoribus mala. 209 micatio & pulſus, ſignum futuræ hæmorrhagiæ. 412

Venus immoderata tremoris cauſa. 53 153. 174

Ver morbos ſaluberrimos, minime exitioſos parit. 42. 51

Veſica graviter læſa homines continuo pereunt. 65 quando inflationis ſenſum habet, quid ſignificat. 423

Veſicæ ulceratio quomodo ex urinis noſcitur. 499

Trismos quid. 181

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 608 sur 615

©BIU Santé

Veternum a Phrenitide eſt morbus exitioſiſſimus. 158 quid. 153 ſi Phreniticis ſuccedat, malum. 58
Victus ratio quid ad morbos vel ſanitatem. 42
Vigiles ſi evadant ægri ab evacuationibus, lethaliter ſe habent. 109
Vigilia cum extremorum refrigeratione maxime perniciosum ſignum. 126 in acutis morbis cum convulſione peſſima. 119 in morbis acutis cum ſignis coctionis criſin ſignificat. 147 inculpata eſſe non poteſt in morbo lethali. 147 quænam bona judicanda. *ibid.* quid in morbis præſagit. *ibid.*
Vigiliæ aſſiduæ in febribus ardentibus quare convulſiones lethales accerſunt. 148 quomodo convulſiones producunt. 184 193 criſin ſæpe prænuntiant. 63 cum delirio apparentes aliquando futurum judicium prædicant. 89. 90 in febribus ardentibus unde 148 in rigoribus malæ. 209 perpetuæ in phrenitide peſſimæ. 47 quæ ſalutem præſagiunt. 147 quænam certum exitium denotant. 149
Vigor ſeu ſtatus in morituris quinam. 64
Vini immoderatus potus ſumme pernicioſos morbos producere poteſt. 52 potio qualem appetentiam ſolvit. 267
Vires naturæ medici quid appellant. 11 robuſtæ & validæ in pernicioſis morbis imperfectas multas, & pernicioſas criſes futuras indicant. 396 397
Virtum imbecillitas, primum & maximum in morbis mortalibus ſignum, quod mors ſine criſi ſit ſubſecutura. 375 infirmitas coma producit & quomodo noſcitur. 154
Viſceris alicujus interni magna phlegmone producitur anxietas. 167. 168
Viſcera natura primum curat, & maxime cor. 6 quomodo afficiuntur ab uſu aquarum corruptarum. 52
Viſcerum inflammatio unde noſcitur. 333 phlegmonum ſuppuratorum rari ſunt, qui ſanantur. 120
Viſio impedita in deliriis ſumme pernicioſum. 100 in acutis morbis læſa quid. 24 tenebricoſa quid in morbis notat. 105
Viſus hebes hæmorrhagiam prænuntiat. 413
Vita quid eſt. 160. 161. 226. 227
Vitæ ſtatus, qualis ſit futurus, unde intelligitur. 226
Vitalis actionis inſtrumenta, quænam. 227 facultas unde infirma redditur. *ibid.* facultatis actiones debiles quomodo cognoſcuntur. 24 facultatis cognitio quantum ad prognoſticum in morbis neceſſaria. 226
Vomicæ eruptionis ſymptomicæ & criticæ ſignæ. 545. 546 ruptio intra quodnam temporis intervallum fit. 545
Vomitio livida, ſi graveoleas, ociſſimam mortem indicat. 478 pituitæ & aruginoſi humoris in renum doloribus bona. 473
Vomitiones fœtidæ malæ & graveolentes peſſimæ. 478 omnes bonæ, ſi per has humores morborum cauſæ probe expurgentur. 473 quænam exitiales in morbis acutis. 479 ſinceræ atque implacidæ. malæ. 171 virulentæ in vehementibus deſipientiis lethales. 97
Vomitus æruginoſi a malis & exitialibus ſignis lethales. 477 ſeu virulenti ſoli vel cum aliis ſignis conſpecti in febre acuta, delirii ſunt indicia. 83 aliquando aphoniam tollit. 221 biliosus in muliere biliosa. cui menſes imminuti, bonus. 475 boni & mali quid

BIU Santé

INDEX CAPITUM.

IX. Quid respiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda & magna frequens, magna rara, in morbis significet. 254
X. Quid respiratio parva frequens, parva rara significet. 256
XI. De respirationibus exitalibus, quæ in moribundis fiunt. 258
XII. Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præsagii rationem, sit utilitas. 264
XIII. De appetentiæ symptomatibus ad prædicendi rationem. 265
XIV. Quid ibi, & potus optima appetentia in morbis significet. 267
XV. Quid in morbis ciborum appetentia prorsus sublata significet. 269
XVI. Quid sitis intensa in acutis morbis significet. 271
XVII. Quid sitis sublata, seu non sitire significet. 273

LIBER QUINTUS.

CAP. I. De partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem. 276
II. Quid corpus benevalenti simile, & dissimile in morbis prænunciet. 277
III. Quid in morbis corporis emaciatio seu extenuatio, & quid ejusdem partes tumefieri significet. 278
IV. De prædictione ex coloribus corporis ægroti. 283
V. Quid morbus regius in morbis prænunciet. 289
VI. De prædictione ex faciei mutatione in morbis. 295
VII. De prædictione ex oculis. 299
VIII. De prædictione ex genis, auribus, naso, labiis, atque dentibus. 314
IX. De prædictione ex linguæ observatione. 319
X. De prædictione ex faucibus & dorso. 326
XI. De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ salutem significant. 329
XII. De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonstrant. 332
XIII. De prædictione ex ignobilibus partibus corporis. 339
XIV. De prædictione in acutis morbis ab extremis partibus. 341

LIBER SEXTUS.

CAP. I. De quibus sit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum 343
II. De prædictione ab excretionibus. 348
III. An ante concoctionem excretiones sint bonæ atque utiles 352
IV. De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus 361
V. De prædictione a diebus decretoriis. 369
VI. Quid Crisis sit, quotuplex & quomodo fiat. 371
VII. De morbis qui per crisim terminantur, & de iis, qui absque crisi finiuntur. 375
VIII. De signis crises futuras significantibus. 377
IX. De crisibus salutaribus, quæ certam

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 610 sur 615

©BIU Santé

tam salutem significant, cognoscendi. 384
X. De crisibus salutaribus, quæ tamen nequo fideles, neque certæ perpetuo sunt. 390
XI. De crisibus exitialibus cognoscendis. 394
XII. De cognoscendis crisibus, quæ per abscessus, & quæ per extretionem sunt futuræ. 401
XIII. De prævidenda crisi per sanguinis eruptionem seu fluxum. 406
XIV. De crisi, quæ fit per sanguinis fluxum, cum ab utero, tum ab hæmorrhoidibus. 416
XV. De cognoscenda crisi, quæ per vomitum fit. 418
XVI. De signis crisium per sudores atque per urinas copiosiores futurarum. 420
XVII. De signis crisium per alvi fluxionem. 424
XVIII. De signis compositarum, sive multarum, simul crisium futurarum, quibus morbi judicantur. 426
XIX. De tempore crisium, Id est, quo nobis sunt futuræ. 428

LIBER SEPTIMUS.

Cap. I. De particularibus humorum excretionibus ad prædictionem esse agendum. 436
II. De prædictione a salubri sanguinis excretione ibid.
III. De malis exitialibusque sanguinis eruptionibus. 446
IV. De sanguinis excretionibus paucioribus, statim desinentibus, atque de stillis sanguinis e naribus, quidque in morbis acutis præsagiant. 449
V. De prædictione ex sudoribus, & primo quid sudor, quotuplexque sit, & de ipsius causis. 452
VI. De bonis salutaribusque sudoribus, salutem in ægrotis prænuntiantibus. 455
VII. De malis pernitialibusque sudoribus, exitium portendentibus. 459
VIII. De prædictione a vomitibus, & primum de salutaribus. 471
IX. De vomitibus exitiosis, mortem præmonstrantibus. 475
X. De alvi dejectionibus, & primo de iis, quæ salutem prænuntiant. 480
XI. De malis alvi dejectionibus, quæ exitium ægrotis prænuntiant. 483
XII. De prædictione ab urinis, quid sit urina, quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum. 493
XIII. De variarum urinarum causis. 496
XIV. De bonis urinis salutem prænuntiantibus. 507
XV. De malis urinis mortem prænuntiantibus. 512
XVI. De prædictione ex sputis, & primo, quid sit sputum, quas partes læsas denotet, differentiæ, & causæ. 523
XVII. De sputis bonis, salutem prædicentibus. 531
XVIII. De malis sputis exitium prædicentibus. 533
XIX. De prædictione in suppuratis. 540
XX. Quid in morbis acutis Cerchnon, vulgo ranticum, significet, 547
XXI. De prædictione ab abscessibus. 550

Prof-

©BIU Santé

INDEX OMNIUM CAPITUM,

Quæ in hoc opere continentur.

LIBER PRIMUS.

CAP. I. Ex quibus Medici in ægrotis salutem & mortem prænoscant. Pag. 4.

II. De cognoscendis naturæ viribus, atque inprimis, ex quibus ipsarum eum robur, tum imbecillitas dignoscatur. 8

III. De facultatum actionibus robustis cognoscendis. 13

IV. De naturæ actionibus debilibus cognoscendis, & primo ex animalis facultatis symptomatibus. 17

V. De actionibus debilibus facultatis vitalis ex ipsius symptomatis cognoscendis. 24

VI. De debilibus actionibus facultatis naturalis ex ipsius symptomatis cognoscendis. 27

VII. De cognoscendis morborum viribus, atque inprimis ex quibus ipsorum cum robur, tum imbecillitas cognoscatur. 34

VIII. De morbis debilibus ex morborum Idea, magnitudine, atque more, cognoscendis. 38

IX. De morbis debilibus ab ipsorum causis cognoscendis. 41

X. De morbis natura potentioribus ex Idea, magnitudine atque more cognoscendis. 46

XI. De morbis natura potentioribus ab ipsorum causis cognoscendis. 49

XII. De futuri morborum status, seu vigoris, cognitione ad prædicendi rationem. 58

XIII. De salutis ac exitii prognostico ex morborum futuri status cognitione. 64

XIV. Ex quibus morbos salutares ac exitiales nonnulli cognoscant. 68

LIBER SECUNDUS.

CAP. I. De quibus in toto opere sit agendum. 76

II. Quid de mente constare in morbis significet. 77

III. Quid sit mente non constare, qualibusque signis, cum præsens mentis inconstantia, tum futura prænoscatur, & de deliriorum differentiis atque causis. 78

IV. De salute a deliriis prædicenda. 88

V. De morte a deliriis prædicenda. 93

VI. Quid fatuitas & oblivio in morbis significet. 101

VII. De prædictione ab externis sensibus. 103

VIII. Quid in morbis ægrotos non videre, tenebricosam visionem, visus obscuritatem habere, splendoresque oculis apparere, atque oculos lucem ferre non posse significet. 104

IX. De surditate in morbis acutis. 106

X. De tinnitu aurium in morbis acutis. 110

XI. Quid fœtores in morbis, quidque cibos potusque graveolentes insipidos, vel mali saporis ægrotis videri significet. 113

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 612 sur 615

©BIU Santé

INDEX CAPITUM.

XII. Quid ſtupor, ſeu torpor, & ſenſus tactus deperditus ſignificet. 114
XIII. De prædictione ex corporis caliditate. 116
XIV. Ex frigiditate corporum quid præſagiendum. 121
XV. De prædictione ex frigiditate extremarum partium. 122
XVI. De caloris ad frigus, & frigoris ad calorem in corporibus acute ægrotantibus mutatione. 128
XVII. De prædictione ex humiditate corporis & ſiccitate. 131
XVIII. De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis obſervantur. 131
XIX. De doloribus ſalutem prædicentibus. 134
XX. De doloribus exitium prædicentibus. 138
XXI. De prædictione ex laſſitudinibus. 144
XXII. De vigilia, quidque ipſa in morbis præſagiat. 146
XXIII. Quid ſomni in morbis præſagiant. 151

LIBER TERTIUS.

CAP. I. Quantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis medicis conducat. 159
II. De prædictione ex decubitu, & primo de optimo, qui ſalutem præſagit futuram. 160
III. De malo decubitu in acutis morbis, exitium denotante. 162
IV. Quid inquietatio, & anxietas, ſeu jactatio in acutis morbis ſignificet. 166
V. De prædictione ex tremoribus. 172
VI. De palpitationibus, quidque in morbis præſagiant. 176
VII. De convulſionibus, quidque in morbis præſagiant. 179
VIII. Quid convulſiones in febribus acutis ſignificent. 190
IX. Quid ſingultus in morbis prædicant. 197
X. De rigoribus, atque quid in morbis ſignificent. 201
XI. De horroribus & ipſorum prædictione. 210
XII. De prædictione a torporibus in paraplegiis. 214
XIII. De prædictione ex aphonia, id eſt, vocis interceptione, nec non ex aliis vocis differentiis. 217

LIBER QUARTUS.

CAP. I. Quantum vitalis facultatis cognitio ad venandum in ægrotis prognoſticum conducat. 226
II. Quid pulſus ſit, atque quot generibus pulſus omnes comprehendantur. 228
III. De cauſſis pulſuum, & quales pulſus robuſtam facultatem & quales imbecillam indicent. 233
IV. De pulſibus ſalutem & exitium indicantibus. 238
V. Cur pulſus in quibusdam febribus exitioſis appareant, aliquando recte valentium ſimiles. 243
VI. De prædictione ex reſpiratione, quidque primo ipſa ſit, atque quot ipſius differentiæ obſerventur. 245
VII. De cauſſis reſpirationis. 248
VIII. Quid bene & male ſpirare in morbis ſignificet. 252

IX.

©BIU Santé

quid præſagiunt. 471 exitioſi, mortem præmonſtrantes. 475 futuri quomodo prævidentur. 105. 175. 472 humorum omnium colorum. exitiale admodum eſt. 44 in principio acutorum morborum copioſi, ſymptomaticique vocati, mali ſunt. 33 in Ileo perniciosiſſimi. 479 in morbis quando boni, & quid denotant. 15 omnes morbum allevantes in morbis acutis boni. 475 pauci mali & quando lethales. 476 quales convulſiones tollit. 190. 191 qui abſque perfectæ coctionis ſignis fiunt, multas recidivas prædicant. 474 quid in morbis præſagiunt. 471. 477 ſymptomaticus & criticus quinam. 471. 472 virulenti bilioſi quid in morbis acutis ſæpe indicant. 128

Vomituum exitialium natura unde innoteſcit. 475. 476

Vox acuta, clangoſa, mala eſt. 218. 219 cum hypochondriis introtractis pernicioſum. 219 & lugubris, & oculorum obſcuratio, convulſiones accerſunt. 219 clangoſa & plorabunda quando peſſima 217. 219 vel obtremiſcens in acutis morbis delirii indicium. 81 effracta quænam dicitur. 218 quibus in febre intercepta ſine judicatione, cum tremore moriuntur. 221 vitiata quænam dicitur. 217

Vocis defectio cum horrore mala. 213 imminuta ſymptomata. 217 interceptio a cerebro vulnerato. 224 quid præſagit in morbis. 217

Vultus pallidus quando exitialis. 287

Urina aquoſa, alba, & lucida in phreniticis, mala 98 aquoſa in pueris deterrima. 513 multam ſubſidentiam habens, ſolvit deliria 90 multum vitrea, & genitaræ ſimilis convulſiones juvat. 191 nigra quando periculoſa. 517 nigra, rufa tenui exitioſior. 917 optima quænam. 345. 507. 508 quantum facit ad prædicendi methodum. 90. 92 quid ſit & quomodo fiat. 493 rufa & bilioſa quid notat. 507 ſuppreſſa brevi homines perdit. 53

Urinæ albæ craſſæ quid notant. 93. 96 albæ, lucidæ delirium ſignificant. 83 æquales & inæquales quænam dicuntur, & quid notant. 504 aquoſæ, albæ, lucidæ, in deliriis ſignum ſumme exitioſum. 100. 498 ſalutem vel mortem prænuntiantes. 507. 512 calor ſeu ardor, aut pruritus quando percipitur. 423. claræ, quæ protinus turbantur, utiles exſiſtunt. 510 coctæ perpetuo bonæ in febribus. 349 copioſæ in Aphonia. 220 craſſæ in morbi principio apparentes quid notant. 497. 498. 513 duobus modis ſalutem & mortem in ægrotis ſolent indicare. 507 excretio in non admonitis, perniciosa. 98. 522 hypoſtaſis quid notat. 504 & quænam. 495 496 materia triplex. 494 nigræ cum larga, aut narium ſanguinis eruptione menſium copia, non ſunt timendæ. 510 cum nigro ſedimento in febribus ardentibus peſſimæ. 38 craſſæ non reſidentes cæteris exitialiores. 515. 516 nigræ in aquoſas verſæ lethales ſunt. 517 nigræ maleolentes exitiales ſunt. 517 nigræ unde. 500 nubes, vel nubeculæ quænam vocatur. 495. oleoſæ poſt nigras ſunt peſſimæ. 499 500. 518 pingues quænam. 499 500 prævulvæ cum ſublimi delirium teſtantur. 81 purulentæ quales. 396 quæ non reſident, ſi vires adfuerint, longum fore morbum oſtendunt. 31 quæ multum contentum habent.

De praesagienda vita et morte aegrotantium libri septem [...] cum praefatione ... - page 614 sur 615

©BIU Santé

quando malæ exſiſtunt. 520 quænam coctionis ſigna præ ſe ferunt. 365 quænam delirium indicent. 81 quænam ex coloribus judicantur bonæ. 510 quænam ex coloribus judicantur peſſimæ. 516 quænam in die decretorio apparentes, criſin, ſalutarem judicant. 511 quænam optimæ in temperatis corporibus. 509 quales apparent in febribus putridis. 244 quales & quando pernicioſæ in acutis morbis. 48 quales in Ictericia critica. 290 quales in mulieribus. 508 quales in Phreniticis peſſimæ. 48 quid in morbis præſagiunt. 493 rubræ & ſubrubræ unde fiunt & quid indicant. 498 ſalutares unde aliquando apparent in moribundis. 340 ſi minguntur in non recordantibus delirium indicant. 81 ſubjugales quænam & unde. 501 ſuppreſſio cum delirio quando criſin portendit. 90 tenues cum bono colore bonæ exſiſtunt, & quid indicant. 509 tenues in febribus quid notent. 495. 496 turbidæ quales. 495. 502 virides unde. 499 unde non raro in febribus evidentibus prorſus retinentur. 497

Urinarum colorum cauſæ quænam *ibid.* concoctio in febribus acutis erit attendenda. 348 differentiæ unde habentur. 494 variorum contentorum cauſæ. 504

Urinis quinam morbis judicantur. 22 387 414. 423. 493. 494

Uterus a menſtruis ſuppreſſis vel nimis fluentibus quænam mala pati poteſt. 53 læſus quomodo convulſionem concitat. 185

Uteri inflammatione laborantes, mente conſtare optimum. 77 morbi a menſtruis ſuppreſſis. 53 tumor durus ex ſuppreſſis vel nimis fluentibus menſtruis. *ibid.*

Utero affecto ſi ſanguis e naribus effluat. & non ex utero, malum. 394

FINIS.